Ex Libris
C. K. OGDEN

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA
LOS ANGELES

THE COMMENTARY OF ORIGEN

ON S. JOHN'S GOSPEL

London: C. J. CLAY AND SONS,
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE,
AVE MARIA LANE.
Glasgow: 263, ARGYLE STREET.

Leipzig: F. A. BROCKHAUS.
New York: MACMILLAN AND CO.

THE COMMENTARY OF
ORIGEN
ON S. JOHN'S GOSPEL

THE TEXT REVISED

WITH A CRITICAL INTRODUCTION AND INDICES

BY

A. E. BROOKE

FELLOW AND DEAN OF KING'S COLLEGE

VOL. II.

CAMBRIDGE
AT THE UNIVERSITY PRESS
1896

[*All Rights reserved*]

Cambridge:
PRINTED BY J. AND C. F. CLAY,
AT THE UNIVERSITY PRESS.

BS
2615
O169c
1896
v.2

IN MEMORIAM

GVILLELMI GEORGII SELWYN

QVI IN CHRISTO OBDORMIVIT

A.D. III NON. OCT.

A.S. MDCCCXCIII

1907991

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

https://archive.org/details/commentaryoforig02orig

CONTENTS.

SECOND VOLUME.

	PAGE
The Text of the Commentary	
Tom. XIX	1
Tom. XX	34
Tom. XXVIII	107
Tom. XXXII	148
Fragments	211
Index of Scripture Passages	313
Index of Greek Words	337

ΤΟΜΟΣ ΙΘ′.

281 1. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς Οὔτε ἐμὲ οἴδατε οὔτε τὸν Jo viii 19
πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν
ᾔδειτε. Εἰ μὲν πρὸς τοὺς αὐτοὺς ὁ λόγος ἦν ὁ λέγων·
Κἀμὲ οἴδατε πόθεν εἰμί· καὶ ὁ φάσκων· Οὔτε ἐμὲ οἴδατε Jo vii 28
οὔτε τὸν πατέρα μου· ἄντικρυς ἂν ἔδοξεν ἐναντίον εἶναι τὸ
λεγόμενον· νυνὶ δὲ τὸ μέν· Κἀμὲ οἴδατε· πρός τινας τῶν
Ἱεροσολυμιτῶν ἀπαγγέλλεται εἰρηκότας· Μήποτε ἀληθῶς Jo vii 26 f.
ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός; ἀλλὰ
τοῦτον οἴδαμεν πόθεν ἐστίν· ὁ δὲ χριστὸς ὅταν ἔρχηται,
οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί· τὸ δὲ ὅτι Οὔτε ἐμὲ οἴδατε,
καὶ τὸ ἑξῆς, πρὸς τοὺς εἰπόντας αὐτῷ Φαρισαίους· Σὺ Jo viii 13
μαρτυρεῖς περὶ σεαυτοῦ· ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής.
πλὴν καὶ τοῖς Ἱεροσολυμίταις διὰ τῶν προτέρων, καὶ τοῖς
Φαρισαίοις διὰ τῶν νῦν ἐξεταζομένων φησὶν ὅτι τὸν πατέρα
οὐκ οἴδατε· τοῖς μὲν Ἱεροσολυμίταις διὰ τούτων· Ἀπ' Jo vii 28 f.
ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔστιν ἀληθινὸς ὁ πέμψας με, ὃν
ὑμεῖς οὐκ οἴδατε· ἐγὼ οἶδα αὐτὸν, ὅτι παρ' αὐτοῦ εἰμὶ
κἀκεῖνός με ἀπέστειλε· τοῖς δὲ Φαρισαίοις διὰ τοῦ· Οὔτε ἐμὲ
οἴδατε οὔτε τὸν πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα
μου ἂν ᾔδειτε. καὶ ζητήσαι ἄν τις εὐλόγως ὅπως, εἴπερ
ἀληθὲς τό· Εἰ ἐμὲ ᾔδειτε καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε·
οἱ Ἱεροσολυμῖται, πρὸς οὓς φησι· Κἀμὲ οἴδατε· οὐκ οἴδασι
τὸν πατέρα. προσεπιτείνει δὲ τὴν εἰς τὸν τόπον ἀπορίαν
καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ ταῦτα λέγων· Ὁ

1 Jo ii 22 f. ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν· πᾶς γὰρ ὁ ἀρνούμενος
τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει. εἰ γάρ· Ὁ ἀρνούμενος τὸν
πατέρα καὶ τὸν υἱόν· καί· Ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν καὶ τὸν
πατέρα ἔχει· δῆλον ὅτι οἱ Ἱεροσολυμῖται, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει,
τῷ μὴ γινώσκειν τὸν πατέρα ἀρνούμενοι τὸν πατέρα ἀρνοῦνται
καὶ τὸν υἱόν. εἰ δὲ ἀρνοῦνται τὸν υἱὸν, πῶς τό· Κἀμὲ οἴδατε· 282
ἀληθές; πάλιν οἱ αὐτοὶ εἰ οἴδασι τὸν υἱὸν διὰ τό· Καὶ ἐμὲ
οἴδατε· ἐπεί· Ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἔχει·
ὁμολογοῦσι τὸν πατέρα. εἰ δὲ ὁμολογοῦσι τὸν πατέρα, πῶς
Jo vii 28 ἀληθὲς τό· Ἀλλ᾽ ἔστιν ἀληθινὸς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς
οὐκ οἴδατε;

2. Λεκτέον δὲ πρὸς ταῦτα ὅτι ὁ σωτὴρ ὁτὲ μὲν περὶ ἑαυτοῦ
ὡς περὶ ἀνθρώπου διαλέγεται, ὁτὲ δὲ ὡς περὶ θειοτέρας
φύσεως καὶ ἡνωμένης τῇ ἀγενήτῳ τοῦ πατρὸς φύσει. ἐπὰν
Jo viii 40 μὲν γὰρ λέγει· Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς
τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα· τοῦτό φησιν εἰδὼς τὸ ζητούμε-
Jo x 30 νον ἀναιρεθῆναι εἶναι οὐ θεὸν ἀλλὰ ἄνθρωπον· ἐὰν δέ· Ἐγὼ
Jo xiv 6 καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καί· Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή·
Jo xi 25 καί· Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις· καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, οὐ περὶ
τοῦ ζητουμένου ἀναιρεθῆναι ἀνθρώπου διδάσκει. οὕτως οὖν
καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ παρὸν ἡμῖν ζητουμένων ἐκ τῆς συμ-
Jo vii 28 φράσεως κατανοητέον, τὸ μέν· Κἀμὲ οἴδατε καὶ οἴδατε πόθεν
Jo viii 19 εἰμί· περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἑαυτοῦ διαλέγεται, τὸ δέ· Οὔτε ἐμὲ
οἴδατε οὔτε τὸν πατέρα μου· περὶ τῆς θεότητος· τοῦ μὲν γάρ·
Κἀμὲ οἴδατε καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί· ταῦτα προτέτακται·
Jo vii 25 ff. Ἔλεγον οὖν τινες ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν Οὐχ οὗτός ἐστιν
ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; καὶ ἴδε παρρησίᾳ λαλεῖ καὶ οὐδὲν
αὐτῷ λέγουσι. μήποτε ἀληθῶς ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες ὅτι
οὗτός ἐστιν ὁ χριστός; ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν πόθεν ἐστίν· ὁ
δὲ χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί· τοῦ δέ·
Jo viii 13 Οὔτε ἐμὲ οἴδατε οὔτε τὸν πατέρα μου· ταῦτα· Εἶπαν οὖν
αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς· ἡ μαρτυρία

26 ante ἔλεγον] ins. τὸ οὕτως τοῦ] τοὺς 30 χριστὸς] κ̅ς̅

σου οὐκ ἔστιν ἀληθής. ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς Jo viii 14 ff.
Κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία
μου, ὅτι οἶδα πόθεν ἦλθον καὶ ποῦ ὑπάγω. ὑμεῖς κατὰ τὴν
σάρκα κρίνετε, ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα. καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγὼ,
ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθινή ἐστιν, ὅτι μόνος οὐκ εἰμὶ, ἀλλ' ἐγὼ
καὶ ὁ πέμψας με πατήρ. δῆλον οὖν ἐκ τούτων ὅτι ὑπὸ μὲν
τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἐλέγετο· Τοῦτον οἴδαμεν πόθεν ἐστίν· Jo vii 27
ἀναφερόντων ἐπὶ τὸ ἐν Βηθλεὲμ αὐτὸν γεγενῆσθαι, καὶ
ἐπισταμένων ὅτι οὗτος ἦν οὗ ἡ μήτηρ ἐλέγετο Μαρία, καὶ οἱ cf. Mt xiii 55
ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ Σίμων Ἰούδας.
διόπερ καὶ μαρτυρεῖ τοῖς εἰρηκόσιν· Οἴδαμεν πόθεν ἐστί· διὰ
283 τοῦ· Κἀμὲ οἴδατε καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί· τοῖς δὲ Φαρισαίοις Jo vii 28
τό· Κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία Jo viii 14
μου, ὅτι οἶδα πόθεν ἦλθον καὶ ποῦ ὑπάγω· τῇ θειοτέρᾳ
φύσει διαλεγόμενος ἔφασκε ταῦτα καὶ, ὡς ἂν εἴποι τις, καθ'
ὃ πρωτότοκος πάσης κτίσεως ἦν. διόπερ τοῖς πρὸς ταῦτα cf. Col i 15
πυθομένοις αὐτοῦ καὶ εἰρηκόσι· Ποῦ ἔστιν ὁ πατήρ σου; Jo viii 19
ἀποκρίνεται, ὡς ἂν εἴποι τις, ἕτερος ὢν τοῦ λέγοντος· Καμὲ
οἴδατε· καί φησι· Καὶ οὔτε ἐμὲ οἴδατε οὔτε τὸν πατέρα μου.
κατὰ δὲ τὸ ταπεινὸν τῶν Φαρισαίων ἦν ἤτοι μὴ νοεῖν ὅτι
περὶ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων ἔλεγε τό· Μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ Jo viii 18
ὁ πέμψας με πατήρ· ἢ εἰ ἐξεδέχοντο περὶ τοῦ θεοῦ ταῦτα
λέγεσθαι, νομίζειν ὅτι ἐν τόπῳ ἐστὶν ὁ θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο
ἀποκρίνεσθαι· Ποῦ ἔστιν ὁ πατήρ σου;

3. Χρὴ μέντοι γε εἰδέναι ὅτι οἱ ἑτερόδοξοι νομίζουσι
σαφῶς ἐντεῦθεν παρίστασθαι τὸ μὴ τὸν θεὸν, ᾧ ἐλάτρευον
Ἰουδαῖοι, πατέρα εἶναι τοῦ χριστοῦ· εἰ γὰρ τοῖς Φαρισαίοις,
λατρεύουσι τῷ δημιουργῷ, φασὶν, ἔλεγεν ὁ σωτήρ· Οὔτε Jo viii 19
ἐμὲ οἴδατε οὔτε τὸν πατέρα μου· σαφὲς ὅτι ἕτερον ὄντα τοῦ
δημιουργοῦ τὸν πατέρα Ἰησοῦ Φαρισαῖοι οὐκ ᾔδεσαν, ἀλλ'
οὐδὲ Ἱεροσολυμῖται, οἷς προειρήκει· Ἀλλ' ἔστιν ἀληθινὸς ὁ Jo vii 28

3 οἶδα] οἴδατε forsan post ὅτι exciderunt verba οἶδα πόθεν ἦλθον καὶ ποῦ ὑπάγω. ὑμεῖς δὲ οὐκ 9 ante ὅτι] ins. ἦν 10 ἀδελφοὶ] δυδελφοὶ (vid.) 22 ἢ εἰ] ἐπεὶ 25 χρὶ

πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. ταῦτα δὲ λέγουσιν ἅτε μὴ ἀνεγνωκότες τὰς θείας γραφὰς, μηδὲ τὴν συνήθειαν τῆς ἐν αὐταῖς λέξεως τετηρηκότες. κἂν γὰρ διεξοδεύειν τις δύνηται τὰ περὶ θεοῦ, ἐκ πατέρων μεμαθηκὼς ὅτι τούτῳ λατρεύειν μόνῳ δεῖ, μὴ βιοῖ δὲ καλῶς, τοῦτόν φασιν οὐκ ἔχειν γνῶσιν θεοῦ. εἴ τις γοῦν ἄλλος ᾔδει τὰ περὶ τοῦ δημιουργοῦ καὶ τῆς ἱερατικῆς αὐτοῦ θεραπείας, δῆλον ὅτι καὶ οἱ Ἠλεὶ τοῦ ἱερέως υἱοὶ, παρὰ τῇ λατρείᾳ ἀνατεθραμμένοι· ἀλλʼ ὅμως, ἐπεὶ ἥμαρτον, γέγραπται ταῦτα περὶ αὐτῶν ἐν τῇ τῶν
1 Reg ii 12 Βασιλειῶν πρώτῃ· Καὶ οἱ υἱοὶ Ἠλεὶ υἱοὶ λοιμοὶ, οὐκ ἔγνωσαν τὸν κύριον. πευσόμεθα γὰρ τῶν ἑτεροδόξων εἰ μὴ περὶ τοῦ δημιουργοῦ γέγραπται τό· Οὐκ ἔγνωσαν τὸν κύριον· καὶ ἀποκρινομένων ὅτι περὶ τοῦ δημιουργοῦ ἐστι ταῦτα, ζητήσομεν διὰ τί εἴρηται περὶ τῶν υἱῶν Ἠλεί· Οὐκ ἔγνωσαν τὸν κύριον· πότερον διὰ τοὺς περὶ θεοῦ τοῦ δημιουργοῦ λόγους, ἢ διὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν· σαφὲς δὲ ὅτι διὰ τὴν πονηρίαν λέγονται μὴ ἐγνωκέναι τὸν κύριον. καὶ οὐ περὶ τῶν υἱῶν Ἠλεὶ μόνων ἔστι τοῦτο εὑρεῖν ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλων βασιλευσάντων ἐν Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα ἁμαρτωλῶν. οὕτω τοίνυν καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὸν πατέρα οὐκ ᾔδεσαν, οὐδὲ γὰρ ἐβίουν κατὰ τὸ τοῦ δημιουργοῦ βούλημα. ἔστι δὲ καὶ 284
ἄλλο σημαινόμενον τοῦ γινώσκειν τὸν θεὸν, ἑτέρου ὄντος τοῦ γινώσκειν τὸν θεὸν παρὰ τὸ πιστεύειν ψιλῶς εἰς τὸν θεὸν, ὡς
Ro iii 19 δῆλον ἐκ τοῦ· Ὅσα ὁ νόμος λαλεῖ, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ αὐτό· ἢ δῆλον ὅτι καὶ τοὺς προφήτας, ὧν τὰ ῥήματα, ὡς ἐν ἄλλοις ἀπεδείξαμεν, νόμος λέγεται. εἴρηται τοίνυν ἐν ψαλ-
Ps xlv (xlvi) 11 μοῖς· Σχολάσατε καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ θεός. τίς δʼ οὐκ ἂν ὁμολογήσαι πιστεῦσαι γεγράφθαι ταῦτα λαῷ πιστεύοντι εἰς τὸν δημιουργόν; ὅντινα γνῶναι οὐκ ἔστι μὴ σχολάσαντα καὶ ἐκκαθάραντα τὸν νοῦν, τῶν νοούντων καὶ θειοτέροις ὀφθαλμοῖς βλεπόντων τὸν θεὸν διὰ τὸ καθαρὰν τὴν καρδίαν πεποιηκέναι τῆς χάριτος ταύτης ἀξιουμένων, ὡς ὁ σωτὴρ

5 μὴ] *μοί*   25 ἢ δῆλον κ.τ.λ.] forsan legendum *ἐπεὶ δῆλον ὅτι καὶ τοὺς προφήτας συμπεριλαμβάνει*   27 *σχολάσετε*

μαρτυρεῖ λέγων· Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ [Mt v 8] τὸν θεὸν ὄψονται. ἅμα δὲ καὶ πρὸς τό· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν [Mt xi 27] πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· φήσομεν ὅτι οὐ ταὐτόν ἐστι τὸ γινώσκειν τὸν πατέρα καὶ πιστεύειν αὐτῷ. οὐ μάχεται οὖν τό· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· τῷ· Ἐπίστευσε δὲ [Ge xv 6; cf. Ro iv 3] Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. εἰ δέ τις οἴεται ἡμᾶς βιάζεσθαι, λέγοντας μὴ ταὐτὸν εἶναι τὸ πιστεύειν τῷ γινώσκειν καὶ ἐνδέχεσθαι πιστεύειν μὲν οὐκ ἔχειν δὲ γνῶσιν τοῦ πιστευομένου ὑπ' αὐτοῦ, τοῦ Ἰησοῦ ἀκουσάτω λέγοντος πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, [Jo viii 31 f.] καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς. παρατήρει γὰρ ὅτι πρὸ τοῦ· Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν· γέγραπται· Ἔλεγεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ Ἰουδαίους· καὶ ἃ ἔλεγεν ἦν· Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν. πολὺ δὲ διαφέρει τὸ πρὸς τῷ πιστεύειν ἐγνωκέναι τοῦ πιστεύειν μόνον· Ὧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, [1 Co xii 8 f.] ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρῳ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι.

4. Καὶ ταῦτα μὲν ὑπὲρ τοῦ παραστῆσαι ἕτερον εἶναι τὸ γινώσκεσθαι τὸν θεὸν τοῦ πιστεύεσθαι· ὡς δὲ πρὸς τὸ ἀκριβὲς καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσαποδώσομεν, ὅτι πρὸς οὓς φησιν· Οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου· [Jo viii 19] Φαρισαίους, εὐλόγως ἂν εἴπέ τις· ἀλλ' οὐδὲ πιστεύετε εἰς τὸν πατέρα μου· τῷ γὰρ ἀποσταλέντι ἀπὸ τοῦ πατρὸς οὐκ [cf. Jo v 38] ἐπίστευσαν, ὁ δὲ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν οὐδαμῶς τὸν πατέρα [cf. 1 Jo ii 23] ἔχει· καὶ οὐδαμῶς φημὶ, ὅτι οὔτε κατὰ πίστιν οὔτε κατὰ γνῶσιν. ὅρα δὲ εἰ μὴ καὶ ἄλλως ἡ γραφὴ τοὺς ἀνακεκραμένους τινὶ καὶ ἑνωθέντας γινώσκειν ἐκεῖνό φησιν ᾧ ἀνεκράθησαν καὶ κεκοινωνήκασι· πρὸ δὲ τῆς τοιαύτης ἑνώσεως καὶ κοινωνίας κἂν τοὺς λόγους καταλαμβάνωσι

30 φασὶν

περί τινος, οὐ γινώσκουσιν ἐκεῖνο. ὁ γοῦν Ἀδὰμ περὶ τῆς 285 Ge ii 23 Εὔας λέγων· Τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· οὐκ ᾔδει τὴν γυναῖκα· ὅτε γὰρ αὐτῇ Ge iv 1 ἐκολλήθη, τότε εἴρηται· Ἔγνω δὲ Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. καὶ εἴ τίς γε προσκόπτοι διὰ τὸ παρειληφέναι ἡμᾶς εἰς τὴν περὶ θεοῦ γνῶσιν παράδειγμα τό· Ἔγνω δὲ Ἀδὰμ Eph v 32 Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· πρῶτον μὲν τῷ· Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐπιστησάτω· δεύτερον δὲ ἀντιπαραθέτω τὸ περὶ ἄρρενος καὶ θηλείας λεγόμενον παρὰ τῷ ἀποστόλῳ· τῇ 1 Co vi 16 f. αὐτῇ λέξει χρῆται περὶ ἀνθρώπου καὶ κυρίου· Ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστι, καὶ ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν. ἐγνωκέτω μὲν οὖν ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ τὴν πόρνην, καὶ ὁ κολλώμενος τῇ γυναικὶ τὴν γυναῖκα, μᾶλλον δὲ τούτου καὶ ἁγίως ἐγνωκέτω ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ τὸν κύριον. εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, Φαρισαῖοι τὸν πατέρα οὐκ ᾔδεσαν οὐδὲ τὸν υἱὸν, καὶ ἀληθὴς ἦ ὁ λέγων· Jo viii 19 Οὔτε ἐμὲ οἴδατε οὔτε τὸν πατέρα μου· εἰ δὲ μὴ οὕτως ἐκλαμβάνοιμεν, λέγω δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκδοχὴν, τὸ γινώσκειν Gal iv 9 ἀντὶ τοῦ ἀνακεκρᾶσθαι καὶ ἡνῶσθαι, διηγείσθω τις τό· Νῦν δὲ γνόντες θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ τοῦ θεοῦ· καὶ τό· 2 Tim ii 19; cf. Num xvi 5 Ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. κατὰ γὰρ ἡμᾶς ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ ἀνακραθεὶς αὐτοῖς καὶ μεταδεδωκὼς αὐτοῖς τῆς ἑαυτοῦ θειότητος καὶ ἀνειληφὼς αὐτοὺς, ὡς ἡ τοῦ cf. Jo x 28 f. εὐαγγελίου λέξις φησὶν, εἰς τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα, ἐν τῇ χειρὶ τοῦ πατρὸς ὄντων τῶν εἰς τὸν σωτῆρα πεπιστευκότων· διὸ καὶ εἰ μὴ πέσοιεν ἀπ' αὐτῆς, ἑαυτοὺς μακρύνοντες ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ θεοῦ, οὐχ ἁρπαγήσονται· οὐδεὶς γὰρ ἁρπάζει ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός.

5. Μετὰ ταῦτα ζητήσεις εἰς τὸ αὐτὸ, λέγω δὲ τό· Οὔτε ἐμὲ οἴδατε οὔτε τὸν πατέρα μου· εἰ ἔστι γινώσκοντά τινα τὸν θεὸν μὴ γινώσκειν τὸν πατέρα· εἰ γὰρ ἑτέρα αὐτοῦ ἐπίνοιά ἐστι καθ' ὅ ἐστι πατὴρ, καὶ ἑτέρα καθ' ὅ ἐστιν ὁ θεὸς, τάχα

1 *τινες* ut videtur 23 ante *ὡς*] ins. *ἡ* 27 *οὐκ*

ἔστι τινὰ γινώσκειν μὲν τὸν θεὸν, μὴ γινώσκειν δὲ τὸν
πατέρα, παρὰ τὸ εἰδέναι αὐτὸν θεὸν, μὴ γινώσκειν δὲ τὸν
πατέρα. φησὶν οὖν ὁ σωτὴρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῇ
Μαρίᾳ· Πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ εἰπὲ αὐτοῖς Jo xx 17
Πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεόν
μου καὶ θεὸν ὑμῶν. καὶ ἔστι γε τοῖς ἑτεροδόξοις λέγειν
χαριζόμενον αὐτοῖς ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν πατέρα Μωϋσῆς
286 καὶ οἱ προφῆται· εἴπερ τάχα οὐκ ἔστιν ἀληθὲς ὅτι πάντως ὁ
μὴ ἐγνωκὼς τὸν πατέρα οὐκ ἔγνω τὸν υἱόν· ὁ μὲν γὰρ υἱὸς
ἔγνω τὸν πατέρα, ὁ δὲ θεράπων τὸν κύριον· καὶ ὥσπερ οὐκ
ἂν ἀσεβήσαιμεν λέγοντες ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἔγνω τὸν κύριον,
υἱὸς γὰρ ὢν οὐ πεπείραται τοῦ πατρὸς δεσπότου, οὕτω
τηροῦντες τὸν αὐτὸν θεὸν οὐδὲν ἄτοπον παραδεξόμεθα λέγον-
τες ὅτι τῷ μὲν υἱῷ ἔπρεπε γινώσκειν τὸν πατέρα, τῷ δὲ
θεράποντι τὸν κύριον, καὶ οὔτε ὁ θεράπων ἔγνω τὸν πατέρα
οὔτε ὁ υἱὸς τὸν κύριον. μυρίων γοῦν οὐσῶν εὐχῶν ἀνα-
γεγραμμένων ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ τοῖς προφήταις, ἀλλὰ καὶ
τῷ νόμῳ, οὐ πάνυ τι εὕρομεν εὐξάμενόν τινα καὶ λέγοντα τῷ
θεῷ· Πάτερ· τάχα ἐπεὶ οὐκ ἔγνωσαν τὸν πατέρα· εὔχονται δὲ
αὐτῷ ὡς θεῷ καὶ κυρίῳ, περιμένοντες τὸν τὸ πνεῦμα τῆς cf. Ro viii 15
υἱοθεσίας ἐκχέοντα οὐκ ἔλαττον ἐπ᾽ ἐκείνους ἢ ἐπὶ τοὺς
μετὰ τὴν παρουσίαν εἰς θεὸν δι᾽ αὐτοῦ πιστεύοντας· εἰ cf. 1 Pet i 21
μὴ ἄρα ἡ νοητὴ αὐτοῖς γεγένηται ἐπιδημία Χριστοῦ, καὶ
ἔσχον ποτὲ τελειωθέντες τὸ τῆς υἱοθεσίας πνεῦμα· ἐν
ἀπορρήτῳ δὲ καὶ οὐ γνωστῶς πᾶσιν ἔλεγον ἢ ἔγραφον τὸν
θεὸν πατέρα, ἵνα μὴ προκαταλάβωσι τὴν διὰ τοῦ Ἰησοῦ
ἐκκενουμένην παντὶ τῷ κόσμῳ χάριν, πάντας καλοῦντος ἐπὶ
τὴν υἱοθεσίαν, ἵνα διηγήσηται τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ τοῖς ἀδελ-
φοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσῃ τὸν πατέρα κατὰ
τὸ γεγραμμένον· Διηγήσομαι τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς Ps xxi (xxii) 23; cf. He ii 12
μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. ὅτι μέντοι γε ὁ αὐτός

2 εἰδέναι] εἶναι 7 χαριζομένων 8 εἴπερ] ὅπερ 18 εὐξάμενον] λόγον τα 18, 19 ante τῷ θεῷ· Πάτερ] ins. τὸν θεὸν πατέρα 31 σε] σαι

ἐστι θεὸς τῶν προφητῶν καὶ τοῦ κόσμου δημιουργὸς πολλαχόθεν μὲν ἔστι θεωρῆσαι, ἀρκεῖ δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος θεωρῆσαι τήν τε Στεφάνου ἀπὸ τῶν Πράξεων πρὸς τὸν λαὸν
Act vii 2 f. δημηγορίαν οὕτω λέγοντος· Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε· ὁ θεὸς τῆς δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραὰμ, ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ πρὶν ἢ οἰκῆσαι αὐτὸν ἐν Χαρρὰν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ τὰ ἑξῆς· δι᾽ ὅλου γὰρ τοῦ λόγου ἀναντιρρήτως ἔστι μαθεῖν τὸν τῶν προφητῶν θεὸν πατέρα εἶναι Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς τοῦ
Ro i 1—7 ἀποστόλου ἐν τούτοις· Παῦλος δοῦλος Χριστοῦ Ἰησοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, ὃ 287
προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, δι᾽ οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐστὲ καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ ἀγαπητοῖς θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. σαφῶς γὰρ ἀπὸ τούτων μεμαθήκαμεν ὅτι ὁ δημιουργὸς καὶ θεὸς τῶν προφητῶν καὶ πατὴρ τοῦ χριστοῦ θεός τε καὶ πατὴρ ἡμῶν ἐστι.

6. Φαρισαῖοι τοίνυν οὐ μόνον γνῶσιν οὐκ εἶχον, οὔτε καθ᾽ ὃ πατὴρ οὔτε καθ᾽ ὃ θεὸς, τοῦ δεδωκότος τὸν νόμον πατρὸς τοῦ χριστοῦ· ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐπίστευον αὐτῷ ὁμολογουμένως μὲν καθ᾽ ὃ πατὴρ ἦν Ἰησοῦ καὶ θεὸς αὐτοῦ, τάχα δὲ καθ᾽ ὃ ὁ θεὸς ὁ κτίσας τὰ πάντα ἦν. ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸν χριστὸν
Jo viii 19 ᾔδεισαν, καὶ καλῶς ἐλέγχει αὐτοὺς ὁ σωτὴρ λέγων· Οὔτε ἐμὲ οἴδατε οὔτε τὸν πατέρα μου οἴδατε. ταῦτα ζητῶ, πότερον ἴσον δύναται τῷ· Εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου

6 ὄντι] ὅτι μεσοποταμίαν

ἂν ᾔδειτε· τό· Εἰ τὸν πατέρα μου ᾔδειτε, καὶ ἐμὲ ἂν ᾔδειτε; ἢ οὔ. καὶ ἡγοῦμαι μὴ ἴσον ταῦτα δύνασθαι ἀλλήλοις, τῷ ἀναβαίνειν ἀπὸ τῆς γνώσεως τοῦ υἱοῦ ἐπὶ τὴν γνῶσιν τοῦ πατρὸς τὸν γινώσκοντα τὸν πατέρα, καὶ μὴ ἄλλως ὁρᾶσθαι τὸν πατέρα ἢ τῷ ὁρᾶσθαι τὸν υἱόν· Ὁ γὰρ ἑωρακώς, φησὶν, Jo xiv 9
ἐμὲ ἑώρακε τὸν πέμψαντά με· οὐκ ἂν δὲ εἰρήκει τό· Ὁ ἑωρακὼς τὸν πατέρα ἑώρακέ με, ἐπείπερ ὁ τὸν λόγον τεθεωρηκὼς τοῦ θεοῦ θεωρεῖ τὸν θεόν, ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ λόγου πρὸς τὸν θεόν· ἀμήχανον δέ ἐστι μὴ ἀπὸ τοῦ λόγου θεωρῆσαι τὸν θεόν. καὶ ὁ θεωρῶν τὴν σοφίαν, ἣν ἔκτισεν ὁ θεὸς πρὸ cf. Pr viii 22
τῶν αἰώνων εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἀναβαίνει ἀπὸ τοῦ ἐγνωκέναι τὴν σοφίαν ἐπὶ τὸν πατέρα αὐτῆς· ἀδύνατον δὲ χωρὶς τῆς σοφίας προαγωγῆς νοηθῆναι τὸν τῆς σοφίας θεόν. <τὸ> δ' αὐτὸ ἐρεῖς καὶ περὶ τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ νοεῖ τις τὸν θεὸν ἢ θεωρεῖ αὐτόν, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρότερον τὴν ἀλήθειαν, ἵν' οὕτως ἔλθῃ ἐπὶ τὸ ἐνιδεῖν τῇ οὐσίᾳ ἢ τῇ ὑπερέκεινα τῆς οὐσίας δυνάμει καὶ φύσει τοῦ θεοῦ. καὶ τάχα γε ὥσπερ κατὰ τὸν ναὸν ἀναβαθμοί τινες ἦσαν δι' ὧν εἰσῄει τις εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὕτως οἱ πάντες ἡμῶν ἀναβαθμοὶ ὁ μονογενής ἐστι τοῦ θεοῦ· καὶ ὥσπερ τῶν ἀναβαθμῶν ὁ
288 μέν ἐστι πρῶτος ἐπὶ τὰ κάτω, ὁ δὲ τούτου ἀνωτέρω, καὶ οὕτως ἐφεξῆς μέχρι τοῦ ἀνωτάτω· οὕτως οἱ μὲν πάντες εἰσὶν ἀναβαθμοὶ ὁ σωτήρ· ὁ δὲ οἷον πρῶτος κατωτέρω τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ, ᾧ ἐπιβαίνοντες ὁδεύομεν καὶ τὰ ἑξῆς αὐτοῦ, ὄντα τὴν πᾶσαν ἐν τοῖς ἀναβαθμοῖς ὁδόν, ὥστε ἀναβῆναι δι' αὐτοῦ, ὄντος καὶ ἀγγέλου καὶ τῶν λοιπῶν δυνάμεων. καὶ κατὰ τὰς ἐπινοίας δὲ αὐτοῦ, εἴπερ ἕτερόν ἐστιν ὁδὸς καὶ θύρα, προαπαντῆσαι δεῖ τῇ ὁδῷ, ἵνα μετὰ ταῦτα οὕτως φθάσῃ τις ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ ἄρχοντι χρήσασθαι αὐτῷ καθ' ὃ ποιμήν ἐστιν, ἵνα τις δυνηθῇ αὐτοῦ ἀπολαῦσαι καὶ βασιλέως, ὄνασθαί τε αὐτοῦ πρῶτον ὡς ἀμνοῦ, ἵνα πρῶτον

6, 7 ὁ ἑωρακὼς] θεωρακὼς 8 ἀναβαίνον ἀπὸ] πρὸ
13 τὸ] om. 20 ὥσπερ] εἴπερ 21 μὲν] μονογενὴς
31 ὄνασθαί] locus male laesus

cf. Jo i 29 ἄρῃ ἡμῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ μετὰ ταῦτα κεκαθαρισμένοι
cf. Jo vi 55 φάγωμεν αὐτοῦ τῆς σαρκὸς, τῆς ἀληθινῆς τροφῆς· καὶ
ἐπιμελέστερόν τε τὰ παρακείμενα τούτοις <τις> ἐξετάσας καὶ
cf. Jo viii 19 παραλαβὼν ἀκούσεται· Εἰ ἐμὲ οἴδατε, καὶ τὸν πατέρα μου
οἴδατε· καί· Ἐπεὶ ἐμὲ οἴδατε, καὶ τὸν πατέρα μου οἴδατε.

Jo viii 20 7. (2) Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζο-
φυλακίῳ διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν
αὐτόν, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. Εἰ μή τι
χρήσιμον ἦν μαθεῖν ἐκ τοῦ τὰ προειρημένα ἀπηγγέλθαι ὑπὸ
τοῦ σωτῆρος λελαλῆσθαι ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, οὐκ ἂν
προσέθηκεν ὁ εὐαγγελιστὴς οἷς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τό· Ταῦτα
τὰ ῥήματα ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ διδάσκων ἐν τῷ
ἱερῷ· καὶ πανταχοῦ γε ὅπου πρόσκειται· Ταῦτα τὰ ῥήματα
ἃ ἐλάλησεν ἐν τῷδέ τινι τόπῳ· ἐπιστήσας εὑρήσεις τὸ τῆς
προσθήκης εὔλογον. ἵν᾿ οὖν νοηθῇ τί τὸ ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ
ταῦτα τὰ ῥήματα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ εἰρῆσθαι, παραθησόμεθα
ἅπερ ἀπὸ Λουκᾶ καὶ Μάρκου μεμαθήκαμεν, ὀνομασάντων τὸ
Lc xxi 1—4 γαζοφυλάκιον· ἀπὸ μὲν τοῦ Λουκᾶ ταῦτα· Ἀναβλέψας δὲ
εἰς τοὺς βάλλοντας εἰς τὸ γαζοφυλάκιον τὰ δῶρα αὐτῶν
πλουσίους, εἶδέ τινα χήραν πενιχρὰν βάλλουσαν λεπτὰ δύο,
καὶ εἶπεν Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη
πλεῖον πάντων ἔβαλε· πάντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περισσεύον-
τος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ θεοῦ, αὕτη δὲ ἐκ τοῦ
ὑστερήματος αὐτῆς πάντα τὸν βίον ἑαυτῆς <ὃν> εἶχεν ἔβαλεν·
Mc xii 41—44 ἀπὸ δὲ τοῦ κατὰ Μάρκον· Καὶ ἑστὼς ὁ Ἰησοῦς κατέναντι
τοῦ γαζοφυλακίου ἐθεώρει, καὶ πᾶς ἔβαλλε χαλκὸν εἰς τὸ
γαζοφυλάκιον. καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἔβαλλον πολλά· ἐλ-
θοῦσα δὲ μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράν-
της. καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἶπεν αὐτοῖς 289
Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων
ἔβαλε τῶν βαλλόντων εἰς τὸ γαζοφυλάκιον· πάντες γὰρ ἐκ
τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον· αὕτη δὲ ἐκ τῆς ὑστερή-

3 τις] om. 9 ἀπάγγελθαι 24 ὃν] om.

σεως αὐτῆς πάντα ὅσα εἶχεν ἔβαλεν, ὅλον τὸν βίον αὐτῆς. τί δέ μοι βούλεται ἡ τῶν ῥητῶν παράθεσις τηρήσαντι ὅτι τὸ γαζοφυλάκιον ἐν τῷ ἱερῷ ἦν ὑπὲρ τοῦ νοῆσαι τὴν προκειμένην τοῦ Ἰωάννου λέξιν ἤδη λέξωμεν· εἰ τὸ ἱερὸν ἀνάγομεν τοῦ θεοῦ, καὶ <τὰ> κατὰ τὸν ναὸν, εἰς τὸν πνευματικὸν λόγον, τούτῳ ἀκολούθως καὶ τὸ ἐν τῷ ἱερῷ γαζοφυλάκιον κατανοήσωμεν, ὅπερ ἐστὶ τόπος νομισμάτων εἰς τιμὴν θεοῦ καὶ οἰκονομίαν ἀναπαύσεως πενήτων προσφερομένων, τάδε νομίσματα τίνα ἂν εἴη ἢ οἱ θεῖοι λόγοι τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐντετυπωμένην ἔχοντες, ὑπὸ δοκίμων τραπεζιτῶν θεωρούμενοι, τῶν χωρίζειν ἐπισταμένων ἀπὸ τῶν δοκίμων τὰ ἀδόκιμα, προσποιούμενα δὲ εἶναι δόκιμα, καὶ τηρούντων τὴν ἐντολὴν Ἰησοῦ λέγουσαν· Γίνεσθε δόκιμοι τραπεζῖται· καὶ τὴν Παύλου διδαχὴν φάσκοντος· Πάντα δοκιμάζετε, τὸ 1 Th v 21 f. καλὸν κατέχετε, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθε; ἕκαστος δὴ συνεισφερέτω εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας, φέρων ἐπὶ τὸ νοητὸν γαζοφυλάκιον ὃ δύναται εἰς τιμὴν τοῦ θεοῦ καὶ ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ.

8. Ἐπεὶ δὲ ἔστιν ὠφεληθῆναι τὸ κοινὸν διχῶς, ἀπό τε λόγων καὶ ἀπὸ πράξεων, ὧν ὁ δίκαιος πράττει, καλῶς καὶ αὗται ἀναφέρονται εἰς τὸ νοητὸν γαζοφυλάκιον. ἀλλ' ἐπεὶ οὐκ ἴση οὐδ' ὁμοία πάντων ἡ δύναμις ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, εἴγε ἔδωκεν ὁ οἰκοδεσπότης τῷ μὲν πέντε τάλαντα, τῷ δὲ δύο, τῷ cf. Mt xxv 15
290 δὲ ἕν, ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, ἀποδέχεται ὁ ἔμψυχος τούτου λόγος, ἐνορῶν τῇ δυνάμει τῶν βαλλόντων εἰς ὃ διηγησάμεθα γαζοφυλάκιον, οὓς ἀποδέχεται, οὐ τῇ ποσότητι τῶν συνεισφερομένων ἐνορῶν μόνῃ. διόπερ ἐπεί τις πλείονα δυνάμενος, ὀλιγώτερα μὲν ὡς πρὸς τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ δύναμιν ποιεῖ, πλείονα δὲ ὡς πρὸς ἑτέρων σύγκρισιν ἐλάττονα δυναμένων, καὶ ἀποδέχεται τοὺς ὅλῃ δυνάμει τὰ ἐλάττονα πεποιηκότας παρὰ τοὺς πλείονα συνεισενεγκόντας ἐκ

5 τὰ] om. εἰς] εἴτε 13 γίγνεσθαι 17 ὃ] ὃς
ὁ
20 πράττῃ 21 τὸ] τὸν 22 πάντως 29 ποιῶν

δυνάμεως πολλαπλασίονα φέρειν δυναμένης, γέγραπται ἃ
παρεθέμεθα τοῦ τε Λουκᾶ καὶ τοῦ Μάρκου. ἅμα δὲ διδάσκει
τὰ ῥητὰ ταῦτα τὸν νοήσαντα ταῦτα πνευματικῶς μηδεπώποτε
τοὺς νομιζομένους διαφέρειν ἐπαίρεσθαι κατὰ τῶν ὡς πρὸς
ἀνθρώπων κρίσιν ὑποδεεστέρων· οὐ γὰρ πέπεισταί τις τῶν
ὑπολαμβανομένων πλείονα καὶ κρείττονα ποιεῖν, συγκρίνων
ἑαυτὸν τοῖς ὅσον ἐπὶ ἀνθρωπίνῃ κρίσει ἐλάχιστα πράττουσιν,
ὅτι πάντα ἃ δεδύνηται πεποίηκεν, ἢ ἐκεῖνος οὐ πάντα <ἃ>
cf. Lc xxi 1 f. οἷός τε ἦν ἀπαιτεῖσθαι ἀπὸ τοῦ λόγου ἀποδέδωκεν. ἀνέ-
βλεψεν οὖν εἰς τοὺς βάλλοντας εἰς τὸ γαζοφυλάκιον τὰ
δῶρα αὐτῶν πλουσίους ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἰδὼν τὴν πενιχρὰν
χήραν λεπτὰ βάλλουσαν δύο, τάχα τῷ γνωστικῷ τόπῳ καὶ
τῷ πρακτικῷ ἁπλούστερον περὶ τῶν θείων φρονοῦσαν, καὶ
Lc xxi 3 ἀνάλογον τούτοις βιοῦσαν, εἶπεν· Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν ὅτι
ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλε. καὶ τοῦτο
εἶπε καθορῶν τίνα τρόπον πολλαπλασίονα δυνάμενοι φέρειν
cf. Lc xxi 4 εἰς τὸ κοινὸν, οἱ ὅσον ἐπὶ τῇ δυνάμει πλούσιοι ἐκ τοῦ περισ-
σεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ θεοῦ ἐλάχιστον
μόριον ὧν οἷοί τε ἦσαν συνεισφέρειν. κατανόει δὲ καὶ τὰ
τῆς χήρας ὑστερήματα, καὶ ὅτι βιασαμένη ἑαυτὴν πάντα ὃν
εἶχεν βίον ἤνεγκεν εἰς τὸ ἐν τῷ ἱερῷ γαζοφυλάκιον, προσ-
φέρουσα πᾶσαν τὴν δύναμιν ἑαυτῆς τῷ θεῷ.

cf. Lc xxi 1 f. 9. Ἀεὶ τοίνυν ὁ Ἰησοῦς, κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν, ἀνα-
βλέπων εἰς τοὺς βάλλοντας εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους
τὰ δῶρα αὐτῶν, ὁρᾷ καὶ τὴν πενιχρὰν χήραν βάλλουσαν
cf. Mc xii 41 f. λεπτὰ δύο· κατὰ δὲ τὸν Μάρκον, ἑστὼς κατέναντι τοῦ γα-
ζοφυλακίου θεωρεῖ τίνα τρόπον πᾶς ὁ λαὸς βάλλει κατὰ
δύναμιν τὸν νοητὸν χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον, καὶ ὡς
μόνος δυνάμενος βλέπειν τοὺς πλουσίους εἶδεν εἴ ποτε
πτωχὴ ψυχὴ καὶ ὑστερουμένη βάλλει ὅλῃ δυνάμει, καὶ διὰ 291
τοῦτο δικαιουμένη παρὰ τοὺς πολλοὺς πλουσίους. ἅπερ οὐ
τοῖς τυχοῦσι λέγει ἀλλ', ὥς φησιν ὁ Μάρκος, τοῖς μαθηταῖς

5 τις τῶν] πιστῶν 8 ἃ 2°] om. 12 τῷ] ὀτῶ
14 εἰπεῖν 15 πλείων 16 εἰπῶν 18 ἐλαχίστη

αὐτοῦ· καὶ νῦν γὰρ προσκαλούμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ
λέγει αὐτοῖς, διδάσκων βλέπειν οὐχ ὡς ὄψεται ἄνθρωπος
ἀλλ' ὡς ὄψεται ὁ θεός· Ἄνθρωπος γὰρ ὄψεται εἰς πρόσωπον, 1 Reg xvi 7
ὁ δὲ θεὸς ὄψεται εἰς καρδίαν· τό· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ Mc xii 43
χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλε τῶν βαλλόντων
εἰς τὸ γαζοφυλάκιον, καὶ τὰ ἑξῆς. τί δή μοι ταῦτα πάντα
βούλεται προκειμένου διηγήσασθαι τό· Ταῦτα τὰ ῥήματα ἃ Jo viii 20
ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· ἢ παρα-
στῆσαι ὅτι πάντων συνεισφερόντων ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ τοῦ
ἱεροῦ τοῦ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τὰ θρέψοντα τοὺς δεομένους,
μᾶλλον πάντων ἐχρῆν τὸν Ἰησοῦν φέρειν τὰ ὠφελήσοντα,
ἅπερ ἦν ῥήματα ζωῆς αἰωνίου, καὶ διδασκαλία ἡ περὶ θεοῦ cf. Jo vi 68
καὶ ἑαυτοῦ; καὶ παντός γε νομίσματος τιμαλφέστερον ἦν τό·
Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ εἰρη- Jo viii 12
μένον, καὶ τό· Εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε· Jo viii 19
καὶ ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον. καὶ ὁ πᾶς γε τῶν λοιπῶν εἰς
τὸ γαζοφυλάκιον φερόντων ἃ εἶχον χρυσὸς ψάμμος ἦν ὀλίγη
ὡς πρὸς τὰ Ἰησοῦ ῥήματα· σοφία γὰρ ἦν πᾶς ὁ λόγος αὐτοῦ·
Πᾶς δὲ χρυσὸς ἐν ὄψει σοφίας ψάμμος ὀλίγη, καὶ ὡς πηλὸς Sap Sol vii 9
λογισθήσεται ἄργυρος ἐναντίον αὐτῆς. καὶ ταῦτά γε σαφῶς
νοηθήσεται τοῖς κατακούειν μεμαθηκόσι τῆς τοῖς τελείοις cf. 1 Co ii 6 f.
λαλουμένης σοφίας, ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης, ἣν προώ-
ρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς τὴν τῶν δικαίων αὐτοῦ δόξαν,
καὶ δυναμένοις ἐνορᾶν ὑπεροχὴν σοφίας θεοῦ παρὰ τὴν
σοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου ἢ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος
τούτου, τῶν καταργουμένων, οἱονεὶ προφήταις ἰδίοις χρω-
μένων, τῶν ὁποιωνδήποτε λόγων ἑτέρων παρὰ τὴν ἀλήθειαν
προϊσταμένων· ψάμμος γὰρ ὀλίγη αἱ λοιπαὶ σοφίαι χρυσὸς
εἶναι νομιζόμεναι ἐν ὄψει σοφίας, ἣν ἔκτισεν ὁ θεὸς ἀρχὴν cf. Pr viii 22
ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἄργυρος ὁ τῶν πολλῶν
λαμπρὸς καὶ πιθανὸς λόγος ὡς πηλὸς λογισθήσεται, τῶν
ἁγνῶν λογίων κυρίου τῶν πεπυρωμένων καὶ κεκαθαρισμένων cf. Ps xi (xii) 7

13 ἑαυτοῦ] ἑαυ

cf. Jo. i 1 ἑπταπλασίως καὶ δοκίμων, ἅτε προσεληλυθότων ἀπὸ τοῦ ἐν
ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγου.
10. Τὰ δὲ ἀπὸ τῆς ἐπιγεγραμμένης Σοφίας ἄλλως παρε-
cf. Jo viii 20 θέμεθα εἰς τὸ συνιδεῖν τὴν δύναμιν τοῦ· Ταῦτα τὰ ῥήματα ἃ
ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ. τηρείσθω 292
cf. Lc xxi 1 ff. γὰρ ἡ περὶ τῶν πλουσίων καὶ τῆς πενιχρᾶς χήρας διήγησις
ὡς ἀποδέδοται, καὶ εἴ τίς γε μιμητής ἐστι Χριστοῦ, ἡκέτω
ἐπὶ τὸ μὴ ἐν τόπῳ νοητὸν ἱερὸν τοῦ θεοῦ, ὁδεύων τῷ νῷ
καὶ ἀκολουθῶν τῷ πνεύματι χειραγωγῆσαι αὐτὸν ἐπ' αὐτὸ
cf. Jo vi 68 δυναμένῳ, καὶ φερέτω δόκιμα νομίσματα, ῥήματα ζωῆς
αἰωνίου, ἐπὶ τὸ γαζοφυλάκιον, καὶ ἔργα ἀκόλουθα τοῖς τοιού-
τοις ῥήμασιν. ἀλλ' εἴθε μήτε πενιχρά τις ἡμῶν μήτε χήρα
εἴη φέρειν μηδὲν πλεῖον δυναμένη δύο λεπτῶν, μήτε πλούσιος
ἐκ μόνου τοῦ περισσεύματος φέρων, ἀλλὰ πάντα τὸν πλοῦτον
ἀνατιθεὶς τῷ θεῷ. Ἰησοῦς δὲ οὐ πάντα ἃ εἶχε ῥήματα
ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ διδάσκων, ἀλλὰ τοσαῦτα ὅσα
Jo xxi 25 ἐχώρει τὸ γαζοφυλάκιον· οὐδὲ γὰρ αὐτόν γε οἶμαι χωρεῖν
τὸν κόσμον τὸν ὅλον τοῦ θεοῦ λόγον. ὅμως δὲ τοσαῦτα
cf. Jo viii 20 ῥήματα ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ λαλῶν καὶ διδάσκων ὁ Ἰησοῦς
ἐν τῷ ἱερῷ ὑπ' οὐδενὸς ἐκρατεῖτό πω· καὶ αὐτοῦ γὰρ οἱ λόγοι
ἰσχυρότεροι ἐτύγχανον τῶν πιάσαι αὐτὸν θελόντων. καὶ
ὅσον γε λέγει, οὐδεὶς αὐτὸν πιάσει τῶν ἐπιβουλευόντων
αὐτῷ, ἀλλ' ἐὰν σιωπήσῃ, τότε κρατεῖται. ὅθεν ἐπεὶ ἐβούλετο
cf. Jo xix 1, 9 ὑπὲρ τοῦ κόσμου παθεῖν, ἐξεταζόμενος ὑπὸ τοῦ Πιλάτου καὶ
μαστιγούμενος σιωπᾷ· εἰ γὰρ ἐλελαλήκει, οὐκέτι ἐγίνετο
cf. 2 Co xiii 4 αὐτῷ τὸ ἐσταυρῶσθαι ἐξ ἀσθενείας, ἐπείπερ οὐκ ἔστιν
ἀσθένεια ἐν οἷς ὁ λόγος λαλεῖ. ὅτι δὲ αὐτῷ ἐν τῷ γαζοφυ-
λακίῳ οὐδέπω ἡ ὥρα ἐνειστήκει τοῦ πιασθῆναι αὐτὸν, ἀλλ'
cf. Jo xviii 1 οὐδὲ ὄντι ἐν τῷ ἱερῷ· χειμάρρουν δέ τινα ἐχρῆν εἶναι τὸν
τόπον ἔνθα ἐβούλετο πιασθῆναι ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐδύνατο. ἀλλὰ
Jo xviii 3 καὶ καιρὸν τοῦ κρατεῖσθαι αὐτὸν οὐκ ἔδει ἡμερινόν· Ὁ γὰρ
Ἰούδας λαβὼν τὴν σπεῖραν καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ

7 καὶ εἴ] ἐπεὶ 10 δυναμένων 22 πιασαι
28 ἡ ὥρα] Ηων

Φαρισαίων ὑπηρέτας ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων
καὶ ὅπλων. περὶ δὲ τοῦ· Οὔπω ἐλήλυθεν ἡ ὥρα αὐτοῦ· ἐν Jo viii 20
τοῖς ἀνωτέρω διὰ πλειόνων διειλήφαμεν, οἷς χρήσει καὶ εἰς
τὰ παρόντα.

II. (3) Εἶπεν οὖν πάλιν αὐτοῖς Ἐγὼ ὑπάγω καὶ Jo viii 21
ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε·
ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. Καὶ ταῦτα
ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ ἐν τῷ ἱερῷ προστιθεὶς τοῖς προτέροις, οὐ
μόνον ταῦτα ἀλλὰ πλείονα ἕως τοῦ· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Jo viii 58
Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμί. μετὰ δὲ τοῦτον τὸν λόγον cf. Jo viii 59
ἀράντων λίθους ἵνα λιθάσωσιν αὐτὸν, Ἰησοῦς ἐκρύβη καὶ
293 ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ὅτε παράγων εἶδε τὸν ἀπὸ γενετῆς Jo ix 1
τυφλὸν, περὶ οὗ εἰσόμεθα, θεοῦ διδόντος, γενόμενοι κατὰ τὸν
τόπον. λέγει δὲ ταῦτα ἵνα τὸ ἐπιφερόμενον γένηται· Ταῦτα Jo viii 30
γὰρ αὐτοῦ λαλοῦντος ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· οἱονεὶ πένητες
ἐρχόμενοι ἐπὶ τὸ γαζοφυλάκιον, ἵν' ἐκεῖθεν λάβωσιν ἃ ἐὰν
δύνωνται καὶ ἃ ἐὰν μερισθῇ αὐτοῖς. πολλοὶ μὲν οὖν ἐπί-
στευσαν εἰς αὐτὸν, οὐ πολλοὶ δὲ ἔγνωσαν αὐτὸν, ἐπεὶ τῶν
πεπιστευκότων εἰς αὐτὸν οἱ μένοντες ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, cf. Jo viii 31 f.
ἀληθῶς γινόμενοι μαθηταὶ αὐτοῦ, γνώσονται τὴν ἀλήθειαν·
οὐχὶ δὲ οἱ πολλοὶ τῶν πεπιστευκότων εἰς αὐτὸν μένουσιν
ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, οὐδὲ οἱ πολλοὶ ἀληθῶς αὐτοῦ μαθηταὶ
γίνονται. διόπερ οὐδὲ πολλοὶ γνώσονται ἀλήθειαν, καὶ εἰ
ἀλήθεια ἐλευθεροῖ, ἐλεύθεροι οὐ γίνονται· σφόδρα γὰρ ὀλίγοι
χωροῦσι τὴν ἐλευθερίαν. τίνες δέ εἰσιν οἱ γνωσόμενοι ἢ οἱ
ὑψοῦντες αὐτόν; ὡς αὐτὸς διδάσκει λέγων· Ὅταν ὑψώσητε Jo viii 28
τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι. οὐδεὶς
δὲ αὐτὸν ὑψοῖ γάλακτι ποτιζόμενος, παρασκευάζων ἑαυτὸν cf. 1 Co iii 2: He v 12
εἰς παραδοχὴν τῆς στερεᾶς τροφῆς· διόπερ τῷ τοιούτῳ λέγει·
Ἔκρινα μηδὲν εἰδέναι ἐν ὑμῖν εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ 1 Co ii 2
τοῦτον ἐσταυρωμένον· πρὸς ὃν καὶ ὁ τοῦ λόγου διάκονος ἐν
ἀσθενείᾳ γίνεται, ὥς φησιν ὁ Παῦλος τοῖς τοιούτοις· Κἀγὼ 1 Co ii 3

13 ἐσόμεθα   16 τὸ] τὰ

ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς. φησὶ τοίνυν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἀρχὴν ποιούμενος δευτέρων μαθημάτων τῶν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ ἐν τῷ ἱερῷ· [Jo viii 21] Ἐγὼ ὑπάγω καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν [Jo viii 30] ἀποθανεῖσθε. ζητῶ διὰ τό· Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· μήποτε οὐ πρὸς πάντας τοὺς παρόντας λέγει τό· Ἐγὼ ὑπάγω καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· ἀλλὰ πρὸς τούτους οὓς ᾔδει μὴ πιστεύσοντας, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτῶν ἀποθανουμένους, καὶ μὴ δυναμένους ὀπίσω αὐτοῦ ἀκολουθῆσαι, μὴ δυναμένους δὲ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι· εἰ γὰρ βουλόμενοι οὐκ ἐδύναντο, οὐκ ἂν εὐλόγως αὐτοῖς ἐλέγετο τό· Ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε.

12. Ἐρεῖ δέ τις πρὸς τοῦτο· εἴπερ τοῖς ἐμμένουσι τῷ μὴ πιστεύειν ταῦτα ἔλεγε, πῶς τοῖς τοιούτοις φησὶ τό· Ζητήσετέ με; πολλαχοῦ γὰρ ἀγαθὸν τὸ ζητεῖν τὸν Ἰησοῦν, ταὐτόν πως τυγχάνον τῷ ζητεῖν λόγον καὶ ἀλήθειαν καὶ σοφίαν. ἀλλ' ἐρεῖς ὅτι καὶ περὶ ἐπιβουλευόντων ποτὲ [Jo vii 30] λέγεται τὸ ζητεῖν, ὥσπερ ἐν τῷ· Ἐζήτουν αὐτὸν πιάσαι, καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ [Jo viii 37] ὥρα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ· Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε· ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ὅτι ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν [Jo viii 40] ὑμῖν· καὶ ἐν τῷ· Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον [294] ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός. [Jo viii 21] διὸ καὶ λέγεται τοῖς μὴ καλῶς ζητοῦσι τό· Καὶ ζητήσετέ [Mt vii 8] με· οὐκ ἐναντίον τῷ· Πᾶς ὁ ζητῶν εὑρίσκει. καὶ ἀεὶ δὲ διαφοραί εἰσι τῶν ζητούντων τὸν Ἰησοῦν, οὐ πάντων γνησίως καὶ ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας καὶ τοῦ ὠφεληθῆναι ἀπ' αὐτοῦ ζητούντων αὐτόν. εἰσὶ γὰρ καὶ κατὰ μυρίας ἀποπεπτωκυίας τοῦ καλοῦ προθέσεις ζητοῦντες τὸν Ἰησοῦν· διόπερ μόνοι οἱ ὀρθῶς ζητήσαντες αὐτὸν εἰρήνην εὗρον, οἳ καὶ [cf. Jo i 1] κυρίως λέγοιντ' ἂν αὐτὸν ζητεῖν τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον, πρὸς

4, 7 ζητήσατέ   8 ἔδει   8, 9 πιστεύσαντας   31 οἳ] ὃν

τὸν θεὸν λόγον, καὶ ἵνα αὐτοὺς προσαγάγῃ τῷ πατρί. παρὼν δὲ καὶ ἐμφανταζόμενος ὁ λόγος, ἐπὰν μὴ παραδεχθῇ, ἀπειλεῖ τὸ ὑπάγειν καὶ λέγει· Ἐγὼ ὑπάγω· καὶ ἐὰν ἀπελθόντος γε [Jo viii 21] αὐτοῦ ζητῶμεν αὐτὸν, οὐχ εὑρήσομεν αὐτὸν, ἀλλ' ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἡμῶν ἀποθανούμεθα. οἶδε δὲ ἀπὸ τίνος ὑπάγει καὶ τίνι παραμένει μηδέπω εὑρισκόμενος, ἵν' ἐν καιρῷ εὑρεθῇ ζητηθείς. καὶ τοῖς γε οὕτως ἔχουσιν αὐτὸν καὶ μὴ τεθεωρηκόσιν αὐτὸν λέγεται· Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου Τίς ἀνα- [Ro x 6 ff.] βήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ Τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἐκ [cf. Deut xxx 12 ff.] νεκρῶν ἀναγαγεῖν. ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα σφόδρα ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. τούτοις δὲ φιλανθρώπως ὁ σωτὴρ ὑποδείκνυσι καὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας, ἵνα μὴ ζητῶσιν αὐτὴν ἔξω ἑαυτῶν μηδὲ λέγωσιν· Ἰδοὺ ὧδε, ἢ ἰδοὺ ἐκεῖ· φησὶ γὰρ αὐτοῖς· [Lc xvii 21] Ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι. καὶ ὅσον γε σώζομεν τὰ ἐνσπαρέντα ἡμῶν τῇ ψυχῇ τῆς ἀληθείας σπέρματα καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῆς, οὐδέπω ἀπελήλυθεν ἀφ' ἡμῶν ὁ λόγος· ἐὰν δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν κακίαν χύσεως διαφθάρωμεν, τότε ἡμῖν ἐρεῖ Ὑπάγω, ἵνα κἂν ζητῶμεν αὐτὸν οὐχ εὑρήσομεν, ἀλλ' ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἡμῶν ἀποθανούμεθα, καταλαμβανόμενοι ἐν αὐτῇ καὶ παραλαμβανόμενοι ὑπὸ ταύτης ὑπὸ τῶν τεταγμένων ἐπὶ τῷ ἀπαιτεῖν τὴν ψυχὴν, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἄφρον, [Lc xii 20] ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ.

13. Οὐ χρὴ δὲ παρελθεῖν ἀνεξέταστον οὐδὲ καὶ τό· Ἐν [Jo viii 21] τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· εἰ μὲν κοινότερον λαμβάνεται, δῆλον ὅτι οἱ μὲν ἁμαρτωλοὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτῶν ἀποθανοῦνται. οἱ δὲ δίκαιοι ἐν τῇ δικαιοσύνῃ· εἰ δὲ τό· Ἀποθανεῖσθε· κατὰ τὸν ἐχθρὸν τοῦ χριστοῦ θάνατον λαμβάνεται, ὡς τοῦ πρὸς [cf. 1 Co xv 26] θάνατον ἡμαρτηκότος ἀποθνήσκοντος, δῆλον ὅτι οἷς ταῦτα [cf. 1 Jo v 16] ἐλέγετο οὐδέπω ἀποτεθνήκεισαν. καὶ ζητήσεις πῶς, εἰ μὴ πιστεύσαντες ὅτι ἔζων, μέλλοντές ποτε ἀποθανεῖσθαι.

28 *οἱ*] *εἰ* corr. ut videtur

ἀπαντήσεται δέ τις καὶ πρὸς τοῦτο λέγων ὅτι κατ' ἐκεῖνο 295 καιροῦ τὸ μηδέπω πιστεύειν οὐδέπω πρὸς θάνατον ἁμάρτημα ἦν, καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος οὐδέπω τὰ πρὸς θάνατον ἡμαρτή- [cf. Jo xi 4] κεισαν. ἀλλ' ἔζων μὲν ἐν ἀσθενείᾳ τῆς ψυχῆς αὐτῶν, ἡ δὲ ἀσθένεια ἐκείνη πρὸς θάνατον ἦν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἰατρὸς βλέπων ὀλεθρίως αὐτοὺς ἀσθενοῦντας, ἔλεγεν ἀπογνοὺς [Jo viii 21] αὐτῶν τὴν θεραπείαν· Ἐγὼ ὑπάγω καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. εἴπομεν δὴ τό· ἐπεὶ ἡ ἀσθένεια ἐκείνη ἦν αὐτοῖς πρὸς θάνατον, ἅτε μαθόντες ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ διαφορὰν ἀσθενειῶν. ἠσθένει δὲ καὶ ὁ Λάζαρος, ἀλλ' ᾔδει ὁ ἰατρὸς ὅτι ἡ ἀσθένεια αὐτοῦ οὐ πρὸς θάνατον [Jo xi 4] ἦν· διόπερ φησίν· Αὕτη ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον. διὰ τοῦτο κἂν ἀντιλαμβανώμεθα τῶν ἀσθενειῶν ἑαυτῶν ἀσθενούντων, προσέχωμεν μήποτε πρὸς θάνατον ἀσθενήσωμεν, μεταβαλλούσης τῆς νόσου ἀπὸ τοῦ ἔτι <ἰατὴν> αὐτὴν εἶναι δύνασθαι ἐπὶ τὸ ἀνίατον. ἅμα δὲ σαφέστερόν πως [Jo viii 21] ἔσται καὶ τό· Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν· ἐπιφερόμενον τῷ· Καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. ὅταν γὰρ ἀποθάνῃ τις ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἁμαρτίᾳ, ὅπου ὑπάγει ὁ Ἰησοῦς οὐ δύναται ἀπελθεῖν· οὐδεὶς γὰρ νεκρὸς ἀκολουθεῖν [Ps cxiii 25 f. (cxv 17 f.)] δύναται τῷ Ἰησοῦ· Οὐδὲ γὰρ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε, κύριε, οὐδὲ πάντες οἱ καταβαίνοντες εἰς ᾅδου. ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶντες εὐλογήσωμεν τὸν κύριον.

14. Ἔτι πρὸς τό· Ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· [Ez xviii 4] παραθήσει τὸ ἐκ τοῦ Ἰεζεκιὴλ οὕτως ἔχον· Ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθανεῖται· θάνατος γὰρ ψυχῆς [cf. 1 Jo v 16] ἁμαρτία, οἶμαι δὲ ὅτι οὐ πᾶσα, ἀλλ' ἥν φησιν Ἰωάννης πρὸς θάνατον. ἅμα δὲ καὶ διαστέλλει ὅτι τις ἁμαρτία θάνατός ἐστι ψυχῆς, καί τις ἁμαρτία ἀσθένεια αὐτῆς· τάχα δὲ καὶ τρίτον τις ἁμαρτία ζημία ψυχῆς ἐστιν, ἁμαρτία [Mt xvi 26] δηλονότι ἐκ τοῦ· Τί ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος ἐὰν ὅλον τὸν κόσμον κερδήσῃ τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσῃ ἢ ζημιωθῇ;

4 αὐτοῖς 10 ἀσθένειαν 15 ἰατὴν] om.

καὶ ἐκ τοῦ· Εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται. 1 Co iii 15
τοῖς μὲν οὖν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἀποθανουμένοις φησίν· Ὑπάγω Jo viii 21
καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε·
ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν· τῷ δὲ Πέτρῳ·
Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω οὐ δύνασαί μοι νῦν ἀκολουθῆσαι, Jo xiii 36
ἀκολουθήσεις δὲ ὕστερον· ἔξεστι γὰρ μαθητευόμενον τῷ
Ἰησοῦ, νῦν μὲν μὴ παρεσκευάσθαι πρὸς τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ
ἀπιόντι πρὸς τὸν πατέρα, ὕστερον δὲ ἐξ ἐπιμελείας κατ᾽
ἴχνη βαίνοντα ἀκολουθεῖν τῷ διδασκάλῳ καὶ ἕπεσθαι τῷ
296 λόγῳ τοῦ θεοῦ. εἰκὸς δὲ ὅτι διὰ τὰ περὶ τέλους ἡμῖν
ὑπονοούμενα ἐπιστήσει τις τῷ· Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ Jo viii 21
δύνασθε ἐλθεῖν· καὶ πρὸς τοῦτο ἐρεῖ ὅτι ἔξεστι νῦν μὲν
μὴ δύνασθαι, ὕστερον δὲ δύνασθαι· καὶ εἴπερ ἐστί τις
ἐνεστηκὼς αἰών, καὶ ἄλλος μέλλων, οὗτοι πρὸς οὓς λέλεκται· cf. Gal i 4
Οὐ δύνασθε ἐλθεῖν· κατὰ τὸν ἐνεστηκότα αἰῶνα, πολὺς δὲ
ὁ λείπων εἰς τὴν συντέλειαν αὐτοῦ ἐστι χρόνος, οὐ δύνανται
ἐλθεῖν ὅπου Ἰησοῦς, τουτέστιν ὅπου ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σοφία
καὶ ὁ λόγος, τοῦτο γάρ ἐστιν ὅπου Ἰησοῦς. οἶδα δέ τινας
οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι
κρατουμένους ὑπὸ τῆς ἰδίας ἁμαρτίας, ὡς τούτους περὶ ὧν
φησιν ὁ λόγος· Ἐὰν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, Mc iii 29; cf. Mt xii 32;
οὐκ ἔχει ἄφεσιν οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλ- Lc xii 10
λοντι· οὐ μέντοι γε εἰ μὴ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἤδη οὐδὲ
ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις. ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων cf. Eph ii 7
ἐκθέμενος τὴν περὶ τοῦ γαζοφυλακίου λέξιν οὐδὲν εἶπεν εἰς
αὐτήν. εἰς δὲ τό· Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε Jo viii 21
ἐλθεῖν· φησί· πῶς ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἀπιστίᾳ καὶ ἁμαρτήμασιν
ὄντες ἐν ἀφθαρσίᾳ δύνανται γενέσθαι; μηδὲ ἐν τούτῳ
κατακούων ἑαυτοῦ· εἰ γὰρ οἱ ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἀπιστίᾳ καὶ
ἁμαρτήμασιν ὄντες ἐν ἀφθαρσίᾳ οὐ δύνανται γενέσθαι, πῶς
οἱ ἀπόστολοι ἐν ἀγνοίᾳ ποτὲ καὶ ἐν ἀπιστίᾳ καὶ ἐν ἁμαρ-
τήμασι γενόμενοι ἐν ἀφθαρσίᾳ γεγόνασι; δύνανται οὖν οἱ

6 *μαθητευομένων* 13 *δύνησθαι* 16 *χρόνος*] *χρό*
27 post *φησί*] ins. *γὰρ*

ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἐν ἀπιστίᾳ καὶ ἐν ἁμαρτήμασι γενόμενοι γενέσθαι ἐν ἀφθαρσίᾳ εἰ μεταβάλλοιεν, δυνατὸν αὐτοὺς μεταβαλεῖν.

Jo viii 22 15. (4) Ἔλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι Μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν ὅτι λέγει Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν; Ἄξιον ζητῆσαι πόθεν κινηθέντες οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς Jo viii 21 τό· Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν· φασὶ τό· Μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν ὅτι λέγει Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν; ἵνα δὲ καὶ δοθῇ ἁπλούστερον αὐτοὺς εἰρηκέναι τό· Μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν; πῶς οἱ δυνάμενοι ἀποκτεῖναι ἑαυτούς, κἂν μὴ ἀναιρῶσιν ἑαυτοὺς μηδὲ γίνωνται ὅπου ὁ ἀναιρῶν ἑαυτὸν γίνεται, οὐ δύνανται ἀπιέναι ὅπου ὁ ἀναιρῶν ἑαυτὸν ἀπέρχεται; λεκτέον οὖν πρὸς τὰ ζητούμενα ταῦτα τοῖς ἐπιμελέστερον καὶ βαθύτερον ἀκούουσι τῶν λεγομένων ὑπὸ Ἰουδαίων ἐν τοῖς εὐαγγελίοις σαφές ἐστιν ὅτι πολλὰ κατά τινας παραδόσεις ἀπορρήτους καὶ ἀνακεχωρηκυίας ἔλεγον, ὡς ἐγνωκότες ἕτερα παρὰ <τὰ> κοινὰ καὶ 297 κατημαξευμένα. ἐπὰν δὲ ἴδωμεν ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν ῥητῶν ἐκεῖνα, τότε ζητήσομεν εἰ καὶ τοῦτο ὑπ᾽ αὐτῶν περὶ τοῦ σωτῆρος λέγεται βαθύτερόν τι βλεπόντων. ὅτι δὲ κατὰ ἀνακεχωρηκότας λόγους καὶ μὴ κατημαξευμένους cf. Lc xi 15; Mt xii 24 ἔφασκον, οὐκ ἄδηλον, ἐν Βεελζεβοὺλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. πάντως γὰρ περὶ δαιμόνων τι μεμαθήκεισαν καὶ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν ᾧ ὄνομα Βεελζεβούλ· ταῦτα δὲ οὐ πάνυ τι ἐν τοῖς φερομένοις κεῖται Mt xii 27; Lc xi 19 βιβλίοις. καὶ μαρτυρία τοῦ σωτῆρος οὐ ψευδεῖ τῷ Βεελζεβοὺλ λόγων ὄντων· Εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; παραδεξάμενος γὰρ τὸ εἶναί τινα τὸν Βεελζεβούλ, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἐκβάλλοντα δαιμόνια οἱονεὶ μερισμόν τινα ἐνεργεῖν τοῦ Σατανᾶ γίνεσθαι ἐφ᾽ ἑαυτὸν, ταῦτά φησιν. ἐσφάλησαν

9 αὐτοῦ 12 δύναται 17 τὰ] om. 22 οὐκ] τὸν 24 ᾧ ὄνομα] ὤνομα 26 forsan legendum μαρτυρεῖ ὁ σωτὴρ ὡς οὐ ψευδεῖ τῷ Βεελζεβοὺλ λέγων οὕτως 27 ἐκβάλλων

μὲν οὖν λέγοντες ἐν Βεελζεβοὺλ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐκβάλλεσθαι τὰ δαιμόνια, κατειλήφεισαν δὲ ὅτι εἴη τις Βεελζεβοὺλ ἄρχων δαιμονίων. ἀλλὰ καὶ ἐὰν λέγωσι περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὅτι αὐτὸς Ἰωάννης ἐστὶν, ἀναστὰς ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἢ εἷς cf. Lc ix 7 f. Mc vi 14 f. τις τῶν προφητῶν, πάντως δόγμα ἔχοντες περὶ ψυχῆς, ὡς ἐξητάσαμεν ἐν τοῖς περὶ Ἰωάννου, τοιαῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος ὑπονοοῦσιν. εἰκὸς δὲ καὶ ἄλλα μυρία ἢ ἐκ παραδόσεως ἢ ἐξ ἀποκρύφων αὐτοὺς εἰδέναι παρὰ τοὺς πολλούς. ἴδωμεν οὖν καὶ εἰς τό· Μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν; εἰ δύνανται μὴ κοινότερόν τι καὶ ἁπλούστερον νενοηκέναι, ὡς ἑαυτὸν ἐξαγαγόντος τοῦ βίου, ἤτοι ἀγχόνῃ, ἢ ξίφει, ἢ ὁποίᾳ δήποτε ὁδῷ τῶν ἐντεῦθεν ἑαυτοὺς ἀπαλλαττόντων, καὶ μάλιστα ἐπεὶ οἴονται αὐτὸν <ἑαυτὸν> ἀποκτείνοντα ἀπελεύσεσθαι εἰς τόπον εἰς ὃν ἀδύνατον ἦν αὐτοὺς γενέσθαι· καὶ εἰ μὴ δεισιδαιμονοῦντές γε περὶ τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ βλέποντες τὰ πράγματα μὴ εὑρισκόμενα ἄλλοις ὀνόμασι χρῆσθαι κατὰ τῶν πραγμάτων, τάχα, ἵν' οὕτως εἴπω, θειότερον Ἰησοῦς αὑτὸν ἀπέκτεινεν, ὅπερ οὕτως παρίσταμεν· πάντων μὲν αἱ ψυχαὶ τῶν ἀπαλλαττομένων τοῦ σώματος, ἀπαιτούντων τινῶν
298 αὐτὰς τῶν ἐπὶ τοῦτο τεταγμένων, παραλαμβάνονται· εἰκὸς ὅτι κρείττους εἰσὶ τῶν ψυχῶν ἐπὶ ταύτης τῆς διακονίας τεταγμένοι· τὸ γάρ· Ἄφρων, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν Lc xii 20 σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· τοιοῦτόν τι δηλοῖ.

16. Ἐὰν δέ τις φάσκῃ τοῦτο μὲν δύνασθαι ἐπὶ τῶν χειρόνων λέγεσθαι, οὐ μὴν καὶ ἐπὶ τῶν κρειττόνων καὶ καλῶς βεβιωκότων, ἐπιστησάτω εἰ μὴ ἐξαίρετόν τι παρὰ πάντας τοὺς ἐν σώματι γενομένους περὶ ἑαυτοῦ ἀπαγγέλλων ὁ κύριός φησιν· Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' Jo x 18 ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν. νοήσωμεν γάρ τινα ὅτε βούλεται καταλείποντα τὸ σῶμα, καὶ ἐξιόντα χωρὶς ὁδοῦ τῆς φερούσης ἐπὶ τὸν θάνατον, ἤτοι διὰ βιαίων ὁδῶν

7 ἢ] εἰ **13** ἑαυτὸν] om. **30, 31** τινα ὅτε] τινας τὲ

ἢ διὰ νόσων, καὶ πάλιν ἐπὰν θέλῃ ἐπανιόντα, καὶ χρώμενον ὀργάνῳ τῷ σώματι ὃ καταλέλοιπε· τὸν γὰρ τοιοῦτον ἐροῦμεν μὴ ἀπαιτεῖσθαι τὴν ψυχήν. καὶ πρέπον γε ἐπὶ τῆς Ἰησοῦ ψυχῆς οὕτω λέγειν τὸν θάνατον γεγονέναι, καὶ αὐτὸν παραστῆσαι βουλόμενον τοῖς μαθηταῖς τὸ ἐξαίρετον τῆς ἐντεῦθεν [Jo x 18] αὐτοῦ ἀπαλλαγῆς εἰρηκέναι τό· Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ· τοῦτο γὰρ οὔτ' ἂν Μωϋσῆς, οὐ τῶν Πατριαρχῶν τις ἢ προφητῶν, οὔτ' ἂν τῶν ἀποστόλων τις εἶπε τῷ Ἰησοῦ, ἐπεὶ πάντων αἱ ψυχαὶ ἀνθρώπων αἴρονται ἀπ' αὐτῶν. τούτου δὲ νοηθέντος δύναται σαφὲς εἶναι τὸ ἐν πζ' ψαλμῷ τοῦτον εἰρημένον τὸν [Ps lxxxvii (lxxxviii) 6] τρόπον ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος· Ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. ἐπιστήσας ἐκ τῶν εὐαγγελίων τοῖς γεγραμμένοις περὶ τῆς ἐντεῦθεν αὐτοῦ ἀπαλλαγῆς εὑρήσεις μὴ ἀπᾴδουσαν τὴν περὶ τῆς ἐξόδου αὐτοῦ ἐκδοχὴν τῶν ἀναγεγραμμένων· εἰ μὲν γὰρ [cf. Jo xix 32] ὡς οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ λῃσταί, τῶν στρατιωτῶν κατεαξάντων τὰ σκέλη τῶν πεπονθότων, ἐτεθνήκει, οὐκ ἂν ἐλέγομεν ὅτι ἔθηκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλά τινι ὁδῷ [Mt xxvii 50] τῶν ἀποθνησκόντων. νυνὶ δὲ ὁ Ἰησοῦς κράξας φωνῇ μεγάλῃ ἀφῆκε τὸ πνεῦμα, καὶ ὡς βασιλέως καταλείποντος τὸ σῶμα, καὶ ἐνεργήσαντος μετὰ δυνάμεως καὶ ἐξουσίας [Mt xxvii 51—54] ἅπερ ἔκρινεν εὔλογον εἶναι ποιεῖν, εὐθέως τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἄνωθεν ἕως κάτω, καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθησαν, καὶ ἐξελθόντες ἀπὸ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς· ὡς τὸν ἑκατόνταρχον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ τηροῦντας τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντας τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γενόμενα, φοβηθῆναι 299 σφόδρα, λέγοντας Ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος.

17. Τάχα οὖν ἐν ταῖς περὶ Χριστοῦ παραδόσεσιν ἦν, ὥσπερ τὸ γεγεννῆσθαι αὐτὸν ἐν Βηθλεὲμ καὶ τὸ ἐκ φυλῆς

14 ἀπᾴδουσαν] ἀποδοῦσαν τὴν] τῆς 16 οἱ] ει
27 εἰσελθόντες

Ἰούδα ἀναστήσασθαι κατὰ τὰς ὑγιεῖς ἐκδοχὰς τῶν προφητικῶν λόγων, οὕτω καὶ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὡς ἑαυτὸν ᾧ εἴπομεν τρόπῳ ἀπαλλάξαντος τοῦ βίου· καὶ εἰκὸς ὅτι ᾔδεισαν τὸν οὕτως ἐξελευσόμενον ἀπελεύσεσθαι εἰς χώραν ἔνθα οὐκ ἠδύναντο γενέσθαι οὐδ' οἱ ταῦτα νοοῦντες, ὥστε μὴ κατὰ τὸ ἁπλούστερον αὐτοὺς εἰρηκέναι ἀλλὰ κατά τινα περὶ Χριστοῦ παράδοσιν τό· Μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν, ὅτι Jo viii 22
λέγει Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν; καὶ εἰ λέγουσι δὲ ταῦτα οἱ Ἰουδαῖοι, διστακτικῶς αὐτά φασι· τὸ γάρ· Μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν; τοιοῦτόν ἐστι. καὶ οὐ θαυμαστὸν ἀμφιβάλλειν αὐτοὺς περὶ Χριστοῦ, ὅτε γε καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω οἱ ἐκ τοῦ ὄχλου ἀκούσαντες τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ ἔλεγον· Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης· ἄλλοι Jo vii 40 ff.
δὲ ἔλεγον Οὗτός ἐστιν ὁ χριστός· οἱ δὲ ἔλεγον Μὴ γὰρ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ χριστὸς ἔρχεται; οὐχ ἡ γραφὴ εἶπεν ὅτι ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ, τῆς κώμης ὅπου ἦν Δαβὶδ, ἔρχεται ὁ χριστός; ὅτε καὶ σχίσμα γεγένηται ἐν τῷ ὄχλῳ δι' αὐτόν. ἀλλὰ καὶ μετ' ὀλίγα ἐκείνων γέγραπται ὅτι Ἀπεκρίθησαν οἱ ὑπηρέται Οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως Jo vii 46
ἄνθρωπος· ὡς καὶ τοὺς Φαρισαίους εἰρηκέναι τοῖς θαυμάζουσι τὸν λόγον αὐτοῦ· Μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε; μή τις ἐκ Jo vii 47 f.
τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν, ἢ ἐκ τῶν Φαρισαίων; ἀλλ' ὁ ὄχλος οὗτος ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον ἐπάρατοί εἰσιν; ὅτε καὶ Νικοδήμου εἰρηκότος· Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν Jo vii 51 f.
κρίνει τὸν ἄνθρωπον ἐὰν μὴ ἀκούσῃ πρῶτον παρ' αὐτοῦ καὶ γνῷ τί ποιεῖ; ἀπεκρίθησαν· Μὴ καὶ σὺ ἐκ τῆς Γαλιλαίας εἶ; ἐραύνησον καὶ ἴδε ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ ἐξέρχεται, οὐδὲ ἐγείρεται. πῶς δὲ ἐδύναντο ἁπλούστερον νοεῖν αὐτὸν ἑαυτὸν ἀναιρήσειν οἱ ἀκούσαντες αὐτοῦ λέγοντος· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν μοι Jo viii 12
οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς; πρὸς ὃν οἱ Φαρισαῖοι εἰρήκασιν ὅτι Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρ- Jo viii 13

1 ἀναστήσασθαι] ἀναστήσεσθε καὶ (sic) 9 φασι] φησὶ

Jo viii 13—18 τυρεῖς· ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής· οἷς ἀπεκρίνατο ὁ
Ἰησοῦς λέγων· Κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία
μου ἀληθής ἐστιν, ὅτι οἶδα πόθεν ἦλθον καὶ ποῦ ὑπάγω.
ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε, ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα. καὶ
ἐὰν κρίνω δὲ ἐγὼ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθής ἐστιν, ὅτι μόνος
οὐκ εἰμὶ, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με πατήρ. καὶ ἐν τῷ
νόμῳ δὲ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρ- 300
τυρία ἀληθής ἐστιν· ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ καὶ
μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με ὁ πατήρ.

18. Τί δὲ πιθανὸν πρὸς τὸ ἀποκτενεῖν ἑαυτὸν μετὰ
τοὺς μεγαλοφυέστερον εἰρημένους τοῦτον τὸν τρόπον λόγους·
Jo viii 19 Οὔτε ἐμὲ οἴδατε οὔτε τὸν πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ
τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε; εἰκὸς γὰρ ὅτι τούτοις ὁμοίως
Jo viii 21 ἐξεδέχοντο καὶ τό· Ἐγὼ ὑπάγω καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ
ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ
Jo viii 22 δύνασθε ἐλθεῖν· πρὸς ὃν καὶ ἀπεκρίναντο οἱ Ἰουδαῖοι· Μή-
τι ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν, ὅτι λέγει Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ
δύνασθε ἐλθεῖν; πάνυ δὲ καὶ ἐμφαίνεται ἡ ἐξουσία αὐτοῦ
αὐτεξουσίως ἀποθνήσκειν, καταλείποντα τὸ σῶμα, καὶ ἐν
τῷ· Ἐγὼ ὑπάγω. καὶ τάχα διὰ τό· Ἐγὼ ὑπάγω· τὸ
ἐπιφερόμενον γίνεται τό· Καὶ ζητήσετέ με. εἰκὸς γὰρ
καὶ τοὺς παρατυχόντας οὕτως αὐτῷ ἀπαλλασσομένῳ τοῦ
βίου ζητεῖν αὐτὸν, διὰ δὲ τὸ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν
ἀποθνήσκειν αὐτοὺς, μηδὲ μετὰ πάντα ταῦτα δυσωπηθέντας
πρὸς τὸ μὴ διστακτικῶς εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ· Μήτι ἀπο-
κτενεῖ ἑαυτόν; ὅπου ἄπεισι μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἀπελθεῖν.
οἶμαι δ' ὅτι καὶ κακοηθέστερον ὀνομάζοντες τὸ κατὰ τὴν
παράδοσιν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ χριστοῦ εἰς αὐτοὺς ἐληλυ-
θότος, καὶ μὴ δοξάζοντες τὸν οὕτως ἀπαλλαττόμενον τοῦ
βίου εἰρήκασι τό· Μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν; ἐνῆν γὰρ
διστακτικῶς μὲν εἰπεῖν, μετ' ἐμφάσεως δὲ τῆς παρὰ τῷ
θανάτῳ δόξης αὐτοῦ, καὶ οἱονεὶ οὕτως εἰπεῖν· μήτι ἡ

19 post αὐτεξουσίως] ins. αὐτὸν **26** αὐτοὺς] αὐτοῦ

ψυχὴ αὐτοῦ, ὅτε αὐτὸς βούλεται, ἐξελεύσεται καταλειφθέντος τοῦ σώματος; καὶ διὰ τοῦτό φησι τό· Ὅπου ἐγὼ Jo viii 21 ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. ἅμα δὲ καὶ παρατηρήσεις διὰ τὰ εἰρημένα ἡμῖν περὶ τοῦ πῶς τὸν βίον ἐξελήλυθε τό· Καὶ ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς παρέλαβε τοὺς Mt xx 17 ff. δώδεκα κατ' ἰδίαν, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ εἶπεν αὐτοῖς Ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ, καὶ παραδοθήσεται τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. ἐὰν δέ τις ἀνθυποφέρῃ τό· Ἀπὸ τότε Mt xvi 21 ἤρξατο δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς ἑαυτοῦ ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνελθεῖν καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων καὶ γραμματέων καὶ ἀποκτανθῆναι· καὶ
301 τό· Μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας Mt xvii 22 f. ἀνθρώπων καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται· ἐρεῖς ὅτι ἀπέκτειναν αὐτὸν οἱ λέγοντες πάντες· Σταύρου, σταύρου αὐτόν· καὶ οἱ γενόμενοι ἔνοχοι τοῦ Lc xxiii 21 θανάτου αὐτοῦ, εἰ καὶ προλαβὼν τοὺς στρατιώτας ἐρχομένους cf. Jo xix 32 f. ἐπὶ τὸ πλῆξαι τὰ σκέλη, κράξας φωνῇ μεγάλῃ ἐξέπνευσε. Mt xxvii 50; Mc xv 37

19. Παραθήσεις δὲ εἰς τοῦτο <τό·> Πᾶς ὁ εὑρίσκων με Ge iv 14 f. ἀποκτενεῖ με· καὶ τό· Πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει. πῶς γὰρ πᾶς ὁ εὑρίσκων τὸν Κάϊν ἀποκτενεῖ αὐτὸν, ἑνὸς ἀποκτείναντος ἂν αὐτὸν τοῦ προειληφότος; ἢ πῶς πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, οὐκ ἂν πολλῶν ἀποκτεινάντων αὐτόν; ὡς γὰρ περὶ πλήθους εἴρηται τὸ Πᾶς. τάχα δὲ καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἀνθρωπικώτερον ἐκλαβὼν τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ σωτῆρος φησίν· Ἵλεώς σοι κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο· ὁ δὲ σωτὴρ Mt xvi 22 ἐπιτιμῶν αὐτῷ ὡς μὴ καλῶς ἐξειληφότι τὸ εἰρημένον φησίν· Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ Mt xvi 23 φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. ἀλλὰ καὶ

20 post ἐπὶ] om. τὸ 21 παραθήσει 22 Κάϊν] καὶ ἵν 24 αὐτὸν 1°] ἑαυτὸν

Eph v 2 τὸ παρὰ τῷ Παύλῳ λεγόμενον· Ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ
ἡμῶν θυσίαν τῷ θεῷ· ὅρα εἰ μὴ τοιοῦτόν ἐστιν. οὕτως
cf. He vi 20 γοῦν μόνως δυνήσει σῶσαι τὸν εἰς τὸν αἰῶνα ἀρχιερέα κατὰ
cf. Jo i 29 τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, καὶ τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ τὸν αἴροντα
τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, προσφερόμενον θυσίαν τῷ θεῷ
οὐχ ὑπὸ ἀσεβῶν ἀλλ' ὑπὸ ἀρχιερέως εὐσεβοῦς. ταῦτα μὲν
οὖν ἡμεῖς κατὰ δύναμιν βασανίζοντες τὸ βούλημα τῶν
Jo viii 22 λεγόντων τό· Μήτι ἀποκτενεῖ αὑτὸν, ὅτι λέγει Ὅπου ἐγὼ
ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν; μετὰ τὸ ἀκηκοέναι τηλι-
κούτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ λόγων ἐκδεδώκα-
μεν. εἰκὸς δέ τινας προσκόπτοντας ὡς βεβιασμένῃ τῇ
ἑρμηνείᾳ οἴεσθαι ἁπλούστερον αὐτοὺς εἰρηκέναι τό· Μήτι
ἀποκτενεῖ ἑαυτόν; ὡς τοῦ μὲν Ἰησοῦ ἀποκτενοῦντος ἑαυτὸν,
καὶ ἐσομένου ἐν χώρᾳ τῶν ἑαυτοὺς διαχειρισαμένων καὶ
κολασθησομένων ἐπὶ τούτῳ, τῶν δὲ Ἰουδαίων παρὰ τοῦτο οὐ
δυναμένων ἐκεῖ γενέσθαι, παρὰ τὸ μὴ τῷ αὐτῷ ἐνόχους αὐτοὺς
γίνεσθαι περὶ ἑαυτῶν ἁμαρτήματι. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐπιστη-
σάτωσαν εἰ δύνανται οἱ Ἰουδαῖοι ὑπονενοηκέναι τὸν Ἰησοῦν
ταῦτα εἰρηκέναι, ἑαυτὸν καταδικάζοντα ὡς ἀπελευσόμενον εἰς
τόπον κολάσεως, ἔνθα οὐκ ἐδύναντο γενέσθαι, ὅσον ἐπὶ τῇ
ἐκδοχῇ ταύτῃ, οἱονεὶ κρείττονες αὐτοῦ· ἢ ἀκόλουθον ἔσται
λέγειν ὅτι εἴπερ τοῦτο νοῶν ἔφασκεν ὁ Ἰησοῦς καὶ βουλό-
μενος ἑαυτὸν ἀποκτεῖναι, κρεῖττον ἐνόμιζε τὸ ἑαυτὸν ἀναιρεῖν 302
τοῦ μὴ τοῦτο ποιεῖν. καὶ ὁ Ἡρακλέων μέντοι γε ὡς ἁ-
πλούστερον εἰρημένου τοῦ· Μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν; φησὶν
ὅτι πονηρῶς διαλογιζόμενοι οἱ Ἰουδαῖοι ταῦτα ἔλεγον, καὶ
μείζονας ἑαυτοὺς ἀποφαινόμενοι τοῦ σωτῆρος, καὶ ὑπολαμ-
βάνοντες ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπελεύσονται πρὸς τὸν θεὸν εἰς
ἀνάπαυσιν αἰώνιον, ὁ δὲ σωτὴρ εἰς φθορὰν καὶ εἰς θάνατον
ἑαυτὸν διαχειρισάμενος, ὅπου ἑαυτοὺς οὐκ ἐλογίζοντο ἀπελ-
θεῖν. καὶ αὐταῖς λέξεσί φησιν ὅτι ᾤοντο λέγειν τὸν σωτῆρα
οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι ἐγὼ ἐμαυτὸν διαχειρισάμενος εἰς φθορὰν

6 εὐσεβῶς 9 δύνασθαι 14 ἐσωμένου
15 παρὰ] περὶ 21 κρείττονος

μέλλω πορεύεσθαι, ὅπου ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. οὐκ οἶδα δὲ πῶς κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, καὶ Jo viii 12 τὰ ἑξῆς, ἦν λέγειν ὅτι ἐγὼ ἐμαυτὸν διαχειρισάμενος εἰς φθορὰν μέλλω πορεύεσθαι. ἐὰν δέ τις λέγῃ μὴ τὸν σωτῆρα ταῦτα εἰρηκέναι, τοὺς δὲ Ἰουδαίους αὐτὸ ὑπονενοηκέναι, δῆλον ὅτι ἐρεῖ τοὺς Ἰουδαίους πεφρονηκέναι περὶ αὐτοῦ ὅτι φθείρονται οἱ ἑαυτοὺς διαχειρισάμενοι καὶ οὐδὲν ἧττον ἐποίει ταῦτα πιστεύων φθαρήσεσθαι καὶ κολασθήσεσθαι· ὅπερ ἦν κατὰ πάντα ἠλίθιον.

20. (5) Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω Jo viii 23 ἐστέ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί· ὑμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐστέ, ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἔλεγε τό· Ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς ἐκ τῆς γῆς ἐστι καὶ ἐκ Jo iii 31 f. τῆς γῆς λαλεῖ· ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὃ ἑώρακε καὶ ἤκουσε τοῦτο μαρτυρεῖ. εἰ τοίνυν ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ, καὶ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος ὃ ἑώρακε καὶ ἤκουσε τοῦτο μαρτυρεῖ, ζητήσεις τοίνυν πότερόν ποτε ταὐτόν ἐστι τὸ ἐκ τῆς γῆς εἶναι τῷ ἐκ τῶν κάτω εἶναι ἢ ἕτερον. ἅμα δὲ παρατηρήσεις ὅτι κἀκεῖ οὐκ εἶπεν· Ὁ ὢν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐστι καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λαλεῖ· τάχα γὰρ ὁ σωτὴρ οὐκ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦν, μάλιστα καθὸ πρωτότοκος πάσης κτίσεως ἦν. τὸ γάρ· Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· cf. Col i 15 ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἦν ἐξ οὐρανοῦ, ὡς καὶ ὁ Παῦλός πού φησιν· Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄν- 1 Co xv 47 θρωπος ἐξ οὐρανοῦ. καὶ ἐνθάδε δὲ ἐπιστήσεις πότερόν ποτε ταὐτὸ λέγει ἐν τῷ· Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ· καί· Ὑμεῖς ἐκ τούτου τοῦ κόσμου ἐστέ· ἢ ἕτερόν ἐστι τὸ εἶναι ἐκ τῆς γῆς παρὰ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. τὸ δ' ὅμοιον ζητήσεις καὶ ἐν τῷ· Ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί· καί· Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. ἄξιον γὰρ ἰδεῖν τί τὸ ἐκ τῶν ἄνω εἶναι καὶ τί τὸ μὴ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου εἶναι. ὅρα τοίνυν εἰ μὴ ὁ τὴν ἀπὸ ὕλης γένεσιν καὶ σωμάτων ἀνειληφὼς, τῷ καταλε-

5 αὐτῷ 9 κατὰ πάντα ἠλίθιον] κατηλίθιον txt. Cod. Ven.

λοιπέναι τὰ κρείττονα ἐκ τῆς γῆς ἐστιν· ὅστις ὅσον ἐστὶν 303
ἐκ τῆς γῆς ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ, ὑψηλότερόν τι μὴ δυνάμενος βλέπειν ἢ λέγειν· ὁ δ᾽ αὐτὸς καὶ ἐκ τῶν κάτω ἐστίν. ἄλλη μέντοι γε ἡ ἐπίνοια ἡ ἐκ τῶν κάτω καὶ τῆς γῆς. κάτω γὰρ ὥσπερ τόπῳ τινὶ νοεῖται οὕτως καὶ δόγμασι καὶ διανοίᾳ· καὶ πᾶς γε ὁ τοιοῦτος δόγμασι καὶ διανοίᾳ χρώμενος, ἅτινά ἐστιν ἐκ τῶν κάτω, ἐκ τῶν κάτω ἐστίν. ἀλλὰ καὶ ὁ δεικνύμενος κόσμος, ὑλικὸς γενόμενος, διὰ τοὺς δεηθέντας τῆς ἐνύλου ζωῆς τόπους μὲν ἔχει διαφόρους, οἵτινες πάντες ὡς μὲν πρὸς τὰ ἄϋλα καὶ τὰ ἀόρατα καὶ τὰ ἀσώματα κάτω εἰσὶν, οὐ τοσοῦτον τόπῳ ὅσον τῇ πρὸς τὰ ἀόρατα συγκρίσει. ὅσον δὲ ἐπὶ τῷ κόσμῳ τόποις κόσμου συνεξετάζεσθαι, εἶεν ἂν τινες τόποι οἱ κάτω, καὶ ἄλλοι ἄνω· τὰ μὲν γὰρ περίγεια κάτω ἐστὶ, τὰ δὲ οὐράνια ἄνω, ὡς κατὰ τοῦτο τὸν μὲν ἐκ τῶν κάτω πάντως εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, τὸν δὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μὴ πάντως εἶναι καὶ ἐκ τῶν κάτω. ὁ γὰρ πολίτης τῶν σωμάτων ὅρα εἰ ἔστι μέν πως ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, οὐ μὴν ἐκ τῶν τοπικῶς κάτω. πλὴν καὶ αὐτὸς ὡς πρὸς σύγκρισιν τῶν νοητῶν ἐκ τῶν κάτω· καὶ γὰρ πᾶς ὁ τῶν βλεπομένων πολίτης καὶ παρερχομένων καὶ προσκαίρων ἐκ τῶν κάτω ἐστὶ, κἂν ἐν συγκρίσει τόπων ἐκ τῶν ἀνωτάτω τυγχάνῃ. ἔξεστι μέντοι γε τὸν ἐκ τῶν κάτω καὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐκ τῆς γῆς μεταβαλεῖν, καὶ γενέσθαι ἐκ τῶν ἄνω καὶ μηκέτι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἄλλον ἐκ μὲν τοῦ κόσμου τούτου, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δέ. φησὶ γοῦν τοῖς μα-
cf. Jo xv 19 θηταῖς· Ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, κἀγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ οὐκέτι ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου· εἴπερ γὰρ ἦλθεν ὁ
cf. Lc xix 10 σωτὴρ ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς, ἦλθε τοὺς κάτω καὶ πολιτογραφηθέντας ἐν τοῖς κάτω μεταστῆσαι ἐπὶ τὰ
cf. Eph iv 9 f. ἄνω. καὶ γὰρ εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι, διὰ τοὺς ἐν τοῖς κατωτάτω τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ἀνέβη ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ὁδοποιῶν τοῖς βουλο-

9 ἔχει] ἐκεῖ

μένοις καὶ γνησίως αὐτῷ μαθητευομένοις τὴν φέρουσαν ὁδὸν
ἐπὶ τὰ ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, τοῦτ᾽ ἔστιν ἐπὶ τὰ
ἔξω σωμάτων.

21. Εἰ δὲ καὶ ποθεῖς μαθεῖν ἀπὸ τῆς γραφῆς τίς ἐστιν
ὁ ἐκ τῶν κάτω καὶ τίς ἐστιν ὁ ἐκ τῶν ἄνω, ἄκουε· ἐπεὶ ὅπου cf. Mt vi 21
ὁ θησαυρὸς ἑκάστου ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία ἐστίν· ἐάν τις θη- cf. Mt vi 19
σαυρίζῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐξ αὐτοῦ τοῦ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς
ἐκ τῶν κάτω γίνεται, ἐὰν δέ τις θησαυρίζει ἐν τοῖς οὐρανοῖς,
γεννᾶται ἄνωθεν, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου· cf. Jo iii 3; 1 Co xv 49
304 ἀλλὰ καὶ ἄλλος διελθὼν πάντας τοὺς οὐρανοὺς ἐν τέλει
εὑρίσκεται μακαριωτάτῳ. εἴη δ᾽ ἂν καὶ τὰ ἑκατέρου ἔργα,
οἷον εἶπα, ὥστε εἰπεῖν ἂν τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς ποιεῖν τὸν ἐκ cf. Gal v 19, 22
τῶν κάτω, τὸν δὲ καρπὸν τοῦ πνεύματος τὸν ἐκ τῶν ἄνω, καὶ
πάλιν τὴν πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον ἀγάπην τὸν ἐκ τοῦ
κόσμου τούτου· ἐπεί, κατὰ τὸν Ἰωάννην, ὁ ἔχων τὴν ἀγάπην cf. 1 Jo ii 15
τοῦ θεοῦ, ἐκεῖνος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ὃς δὲ οὐκ
ἀγαπᾷ τὸν κόσμον οὐδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ λέγων· Ἐμοὶ Gal vi 14
μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου μου
Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι᾽ οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ κόσμῳ·
καὶ χωρῶν τὸ ἀγαπᾷν κύριον τὸν θεὸν αὐτοῦ ἐξ ὅλης τῆς cf. Mt xxii 37;
καρδίας αὐτοῦ καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ἐξ ὅλης τῆς Deut vi 5
διανοίας αὐτοῦ, τῷ μὴ θλίβεσθαι τὴν τοιαύτην ἀγάπην ὑπὸ
τῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπης καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ· ἀμήχανον
γὰρ συνυπάρχειν τὴν πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπην τῇ πρὸς τὸν
θεὸν ἀγάπῃ, ὡς ἀμήχανον συνυπάρχειν ἀλλήλοις φῶς καὶ cf. 2 Co vi 14 ff
σκότος, ἢ Χριστὸν καὶ τὸν Βελίαρ, ἢ τὸ ναὸν εἶναι τοῦ θεοῦ
μετὰ τοῦ ναὸν τυγχάνειν εἰδώλων. ὡς διαφορᾶς μέντοι γε
οὔσης τῶν κάτω πρὸς ἄλληλα, λέγεται ὑπερθετικῶς τό·
Ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ· καὶ τό· Εἰς τὰ κατώτατα Ps lxxxvii (lxxxviii) 7
τῆς γῆς ὁ καταβὰς, οὗτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς· διόπερ cf. Eph iv 9 f.
ἐνώπιον τοῦ χριστοῦ προπεσοῦνται μὲν πάντες οἱ κατα- cf. Ps xxi (xxii) 30
βαίνοντες εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, εἰς ᾅδου, ἐπεὶ

12, 13 ἐκ τῶν κάτω] ἐκάτω 27 ναὸν] ναοῦ

Ps vi 6 ἀληθὲς τό· Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου, ἐν
δὲ τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι; ἐὰν δέ τις ἀνθυποφέρῃ
τὸ καταβαίνειν αὐτὸν εἰς τὰ κατώτερα τῆς γῆς, ἐπιτηρήσεις
ὅτι ἐπὶ τῶν καταβαινόντων εἰς γῆν εἴρηται τὸ Προπεσοῦνται·
cf. Phil ii 10 ὑποπιπτόντων γὰρ τῷ χριστῷ <καὶ> γόνυ καμπτόντων ἐν τῷ
ὀνόματι Ἰησοῦ, τινὲς μὲν πρότερον τινὲς δὲ ὕστερον προπε-
σοῦνται αὐτῷ. καὶ τάχα οἱ ἐπὶ γῆς προπεσοῦνται καὶ πρὸ
ἑτέρων ὑποτάσσονται· χειρόνων γὰρ τὸ ὕστερον ὑποτάσσε-
1 Co xv 26 σθαι, διὸ καὶ ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος.

22. Μετὰ ταῦτα ζητήσεις εἰ ὥσπερ ἐστὶ τῶν κάτω
διαφορὰ διὰ τὸ λέγεσθαί τι κατωτάτω, οὕτως καὶ τῶν ἄνω
διαφορά, μάλιστα ἐπεὶ κληρονομία ἐστὶ βασιλείας οὐρανῶν,
πάντων κληρονομουμένων οὐρανῶν ὄντων ἄνω, ἀλλ' οὐχ
ὁμοίως ἐχόντων τὸ εἶναι ἄνω. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς νοητῆς
καταβάσεως τῆς ψυχῆς διὰ τὴν κακίαν καὶ τὰ μοχθηρὰ
δόγματα καὶ νοητῆς ἀναβάσεως αὐτῆς ἐπιστήσας, οὐχ ἁπλῶς 305
εὑρήσεις διαφοράν· ἐπιπλεῖον <δὲ> νοητῶς καταβαινουσῶν
νοήσεις. ἅμα δὲ ὅρα εἰ μὴ μυστικώτερον καὶ οὐ τοπικῶς
Eph iv 10 περὶ τῆς Ἰησοῦ ψυχῆς ἀκούσεις τό· Ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων
τῶν οὐρανῶν· ἡ γὰρ νοητὴ ἀνάβασις ἐκείνης τῆς ψυχῆς
ὑπερπεπήδηκε καὶ πάντας τοὺς οὐρανοὺς καί, ὡς ἔστιν εἰπεῖν,
ἤδη ἔφθασε πρὸς αὐτὸν τὸν θεόν. πλήν ἐστί τις καὶ ἕτερος
παρὰ τὸν δεικνύμενον καὶ αἰσθητὸν κόσμον τὸν συνεστῶτα
[illegible] ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἢ οὐρανῶν καὶ γῆς κόσμος, ἐν ᾧ ἐστι τὰ
μὴ βλεπόμενα· καὶ ὅλον τοῦτο κόσμος ἀόρατος, κόσμος οὐ
βλεπόμενος, καὶ νοητὸς κόσμος, οὗ τῇ θέᾳ καὶ τῷ κάλλει
cf. Mt v 8 ἐνόψονται οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, προευτρεπιζόμενοι διὰ τοῦ
ἐνορᾶν αὐτῷ ἐπὶ τὸ μετελθεῖν, ὥστ' ἂν καὶ αὐτὸν ὁρᾶν, ὡς
ὁρᾶσθαι πέφυκεν ὁ θεός, τὸν θεόν. ζητήσεις δὲ εἰ κατά τι
cf. Col i 15 τῶν σημαινομένων δύναται ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως
cf. Eph iii 10 εἶναι κόσμος, καὶ μάλιστα καθ' ὃ σοφία ἐστὶν ἡ πολυποίκι-
λος· τῷ γὰρ εἶναι παντὸς οὑτινοσοῦν τοὺς λόγους, καθ' οὓς

3 καταβαίνει 5 καὶ] om. 17 δὲ] om.

γεγένηται πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐν σοφίᾳ πεποιημένα, ὥς
φησιν ὁ προφήτης· Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐν αὐτῷ, εἴη Ps ciii (civ) 24
ἂν καὶ αὐτὸς κόσμος, τοσούτῳ ποικιλώτερος τοῦ αἰσθητοῦ
κόσμου καὶ διαφέρων ὅσῳ διαφέρει γυμνὸς πάσης ὕλης τοῦ
ὅλου κόσμου λόγος τοῦ ἐνύλου κόσμου, οὐκ ἀπὸ τῆς ὕλης
ἀλλὰ ἀπὸ τῆς μετοχῆς τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας τῶν
κοσμούντων τὴν ὕλην κεκοσμημένου. καὶ ὅρα εἰ δύναται
ὁ λέγων· Οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· ἡ ψυχὴ εἶναι Jo viii 23
τοῦ Ἰησοῦ ἐμπολιτευομένη τῷ ὅλῳ κόσμῳ ἐκείνῳ καὶ πάντα
αὐτὸν ἐμπεριερχομένη, καὶ χειραγωγοῦσα ἐπ' αὐτὸν τοὺς
μαθητευομένους. οὐδὲν ἔχει ἐκεῖνος ὁ κόσμος κάτω, ὡς
οὐδὲ οὗτος, ὡς πρὸς τὸ ἀκριβὲς ἐξετάζοντι, ἄνω. πῶς γὰρ
δύναται ἔχειν τι ὁ κόσμος οὗτος ἄνω, οὗ ἡ κτίσις καταβολή
ἐστιν; οὐ γὰρ ὡς ἔτυχεν ἀκουστέον τοῦ· Πρὸ καταβολῆς Jo xvii 24
κόσμου· ἐπίτηδες διὰ τοιαύτην ἐπίνοιαν πλασάντων ὄνομα
τῶν ἁγίων τὸ τῆς καταβολῆς. καίτοι γε ἐδύναντο λέγειν
πρὸ κτίσεως κόσμου, καὶ μὴ χρήσασθαι τῷ τῆς καταβολῆς
ὀνόματι. ὅλος οὖν ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἐν καταβολῇ
306 ἐστιν· ἔξω δὲ καταβολῆς κόσμου παντὸς γίνονται οἱ τοῦ
Ἰησοῦ γνήσιοι μαθηταί, οὓς ἐξελέξατο ἐκ τοῦ κόσμου, ἵνα cf. Jo xv 19
μηκέτι ὦσιν ἐκ τοῦ κόσμου, αἴροντες τὸν σταυρὸν ἑαυτῶν cf. Mc viii 34
καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ.

23. (6) ΕἾΠΟΝ ΟΥ̓͂Ν ὙΜΙ͂Ν ὍΤΙ ἈΠΟΘΑΝΕΙ͂ΣΘΕ ἘΝ ΤΑΙ͂Σ Jo viii 24
ἉΜΑΡΤΊΑΙΣ ὙΜΩ͂Ν· ἘᾺΝ ΓᾺΡ ΜῊ ΠΙΣΤΕΎΣΗΤΕ ὍΤΙ ἘΓΏ ΕἸΜΙ,
ἈΠΟΘΑΝΕΙ͂ΣΘΕ ἘΝ ΤΑΙ͂Σ ἉΜΑΡΤΊΑΙΣ ὙΜΩ͂Ν. Πότε εἶπεν αὐτοῖς·
Ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν· ἢ ὅτε ἔφασκε· Ζητήσετέ Jo viii 21
με, καὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε; τί δὲ τὸ αἴτιον
τοῦ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν ἀποθνήσκειν ἀνθρώπους, ἢ τὸ
μὴ πιστεύειν ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ χριστός; αὐτὸς γάρ φησιν· cf. 1 Jo v 1
Ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρ-
τίαις ὑμῶν. εἰ δὲ ὁ μὴ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ὁ χριστός
ἐστιν ἀποθανεῖται ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἑαυτοῦ, δῆλον ὅτι ὁ μὴ

6 λόγου] λό 7 κεκοσμημένων

ἀποθνήσκων ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ πεπίστευκε τῷ χριστῷ,
ὁ δὲ ἀποθνήσκων ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἑαυτοῦ, κἂν λέγῃ
πιστεύειν τῷ χριστῷ, ὡς πρὸς τὸ ἀληθὲς οὐ πεπίστευκεν
cf. Jac ii 17 f. αὐτῷ· ἐὰν δὲ λέγηται μὲν πίστις, χωρὶς δὲ ἔργων τυγχάνῃ,
νεκρά ἐστιν ἡ τοιαύτη, ὡς ἐν τῇ φερομένῃ Ἰακώβου ἐπιστολῇ
ἀνέγνωμεν. τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ πιστεύων ἢ ὁ πεπονθὼς ἐκ
τοῦ διακεῖσθαι κατὰ τὸν λόγον καὶ συμπεφυκέναι αὐτῷ τὸ
μὴ ἐμπεσεῖσθαι ἄν, ὅσον μὲν ἐπὶ τούτοις τοῖς ῥητοῖς, εἰς τὰ
cf. 1 Jo v 16 λεγόμενα πρὸς θάνατον εἶναι ἁμαρτήματα; ὅσον δὲ ἐπὶ τῷ·
1 Jo v 1 Πᾶς ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ὁ χριστός ἐστιν ἐκ τοῦ θεοῦ
γεγέννηται· οὐχ ἁμαρτάνει καὶ πρὸς ὅ τι δηποτοῦν τῶν παρὰ
τὸν ὀρθὸν γινομένων λόγον· ἔτι δὲ μᾶλλον νοήσεις τί ἐστιν·
Jo viii 24 Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς
cf. Col i 15 ἁμαρτίαις ὑμῶν· ἅ ἐστιν ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως ἀνα-
λογιζόμενος. οἷον ὁ πιστεύων τί ἐστιν ἡ δικαιοσύνη οὐκ ἂν
ἀδικήσαι, καὶ διὰ τὸ τεθεωρηκέναι ἥτις ἐστὶν ἡ σοφία,
πεπιστευκὼς εἰς τὴν σοφίαν οὐκ ἄν τι μωρὸν λέγοι ἢ
cf. Jo i 1 πράττοι, ἐπεὶ ὁ πιστεύσας τῷ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγῳ
ἐν τῷ κατανενοηκέναι αὐτὸν οὐδὲν ἀλόγως ποιῆσαι. πρὸς
Eph ii 14 τούτοις ὁ πιστεύων ὅτι Αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, οὐκ ἄν
τι πολέμου καὶ στάσεως ἐνεργοίη. ἀλλὰ καὶ εἴπερ Χριστός
cf. 1 Co i 24 ἐστιν οὐ μόνον θεοῦ σοφία, ἀλλὰ καὶ θεοῦ δύναμις, ὁ
πιστεύων αὐτῷ καθ' ὃ δύναμίς ἐστιν οὐκ ἂν εἴη περὶ τὰ καλὰ
ἀδύνατος. ἀναγκαίως δὲ ὑπονοοῦντες αὐτὸν ὑπομονὴν καὶ
Ps xxxviii (xxxix) 8 ἰσχὺν διὰ τό· Καὶ νῦν τίς ἡ ὑπομονή μου; οὐχὶ ὁ κύριος;
Ps cxvii (cxviii) 14 καὶ τό· Ἰσχύς μου· καὶ τό· Ὑπόστασίς μου ὁ κύριος·
φήσομεν ὅτι εἰ ἐνδίδομεν πρὸς πόνους, οὐ πιστεύομεν αὐτῷ
καὶ καθ' ὅ ἐστιν ὑπομονὴ, καὶ εἰ ἀσθενοῦμεν, οὐ πεπιστεύ- 307
καμεν αὐτῷ καθ' ὅ ἐστιν ἰσχύς. ἐὰν δὲ ἀναλεγόμενος τὰς
λοιπὰς ἐπινοίας τοῦ χριστοῦ, οὐ χαλεπῶς ἐκ τῶν εἰρημένων
εὑρήσεις τίνα τρόπον ὁ μὴ πιστεύων τῷ χριστῷ ἀποθανεῖται
ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ· γινόμενος γὰρ ἐν τοῖς ἐναντίοις τῇ
ἐπινοίᾳ ὧν ἐστιν ὁ χριστὸς, ἐν αὐταῖς ἀποθνήσκει ταῖς
ἁμαρτίαις.

24. (7) Ἔλεγον οὖν αὐτῷ Σὺ τίς εἶ; Ἀκόλουθον Jo viii 25
ἦν τοὺς ἀκροωμένους μετὰ πολλῆς ἐξουσίας ἀπαγγελλομένων
ὑπὸ τοῦ κυρίου πυνθάνεσθαι, τίς εἴη ὁ ταῦτα λέγων· ἐνέφαινε
γὰρ τὸ εἶναι ἀνθρώπου μεῖζον καὶ θειοτέρα τις φύσις τυγ-
χάνειν ὁ σωτὴρ φάσκων ὅτι Ἐὰν μὴ πιστεύητε ὅτι ἐγώ εἰμι, Jo viii 24
ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. τὸ οὖν· Σὺ τίς εἶ; cf. Jo i 19 f.
οἱονεὶ αἰτούντων ἦν ἀπόκρισιν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ χριστός· ἤ·
Ἐγώ εἰμι ὁ προφήτης· ἤ· Ἐγώ εἰμι Ἠλίας· ἢ τάχα· Ἐγώ
εἰμι ἄγγελος θεοῦ· οὐκ ἂν γὰρ μὴ ἕν τι τούτων ἢ καὶ
παραπλήσιον αὐτοῖς τυγχάνων προεφέρετο γνησίους λόγους
τηλικούτους.

9 ἢ] ἦν

ΤΟΜΟΣ Κ'.

1. Εἰκοστὸν ὑπαγορεύοντες εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐ-
αγγέλιον τόμον, φιλοθεώτατε καὶ φιλομαθέστατε ἐν κυρίῳ
Ἀμβρόσιε, εὐχόμεθα ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ,
cf. Col i 19 εἰς ὃν εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι, λαβεῖν
νοήματα πλήρη καί, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, ναστὰ καὶ μηδὲν ἔχοντα
διάκενον, <ἵνα> τὸ εὐαγγέλιον κατὰ <τὰ> ἐξεταζόμενα ἡμῖν
ἀποκαλυφθῇ, καὶ μήτε παραλειπόντων τι ἡμῶν τῶν δεόντων
ἐξετάζεσθαι καὶ ὑπομνηματικοῖς γράμμασι πιστεύεσθαι, μήτε
ὡς οὐ χρὴ πλεοναζόντων, μήτε παρεκδεχομένων τὸν τοῦ
σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ νοῦν. θεὸς οὖν ἡμῖν πέμψαι αὐτὸν
τὸν λόγον, ἑαυτὸν ἐμφανίζοντα, ἵνα τοῦ βάθους αὐτοῦ,
δωρουμένου τοῦ πατρός, θεαταὶ γενώμεθα.

Jo viii 37 2. Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε· ἀλλὰ ζητεῖτέ με 308
ἀποκτεῖναι, ὅτι ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν. Δόξει
μάχην περιέχειν τοῖς μὴ κατανοοῦσι τὰ σημαινόμενα ἀπὸ
τῆς σπέρμα φωνῆς καὶ τῆς τέκνον τό· Οἶδα ὅτι σπέρμα
Ἀβραάμ ἐστε· πρὸς τὸ εὐθέως ἐπενεχθησόμενον καὶ πρὸς
Jo viii 39 τοὺς αὐτοὺς λεγόμενον· Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα
τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε. ἵν᾽ οὖν ταῦτα θεωρηθῇ, ἴδωμεν πρῶ-
τον σωματικῶς σπέρματος καὶ τέκνου διαφοράν. καὶ σαφές
γε ὅτι τὸ μὲν σπέρμα τινὸς ἔχει τοὺς λόγους τοῦ σπείροντος
ἐν ἑαυτῷ, ἔτι ἡσυχάζοντας καὶ ἀποκειμένους· τὸ δὲ τέκνον,
μεταβάλλοντος τοῦ σπέρματος καὶ ἐργασαμένου τὴν περικει-

6 ἵνα] om. τὰ] om.

μένην αὐτῷ ὕλην ἀπὸ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ἐπισυναγομένων
τροφῶν, μορφωθὲν καὶ εἰς γένεσιν εὐτρεπισθὲν ὑφίσταται·
καὶ εἴ τι μέρος ἐστὶ κυρίως τέκνον τινὸς, ὡς πρὸς τὰ σωμα-
τικὰ, ἐκ σπέρματος ὑπέστη, εἰ δέ τί ἐστι σπέρμα, οὐ πάντως
τέκνον γίνεται. τούτων δὲ ἡμῖν προδιαληφθέντων, εἰ μὲν
σωματικῶς ἐχρῆν νοεῖν τό· Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε· Jo viii 37
ἔδοξεν ἂν πάντως ἀκολουθεῖν τὸ καὶ τέκνα εἶναι τοῦ Ἀβραὰμ
πρὸς οὓς ὁ λόγος, συγχωρουμένου ὅτι ἔτι σπέρμα ἐστὶ τὸ
τέκνον, καὶ οὐ κατὰ τὸ ἀκριβὲς διδομένου. ἐπεὶ δὲ ἀπὸ
ἤθους κρίνεται καὶ ἔργων τὰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ, μήποτε
ἀπό τινων σπερματικῶν λόγων, συγκαταβαλλομένων τισὶν,
ὡς οἶμαι, ψυχαῖς, δεῖ χαρακτηρίζειν τοὺς ὄντας σπέρμα τοῦ
Ἀβραάμ. καὶ εἴπερ, ὡς κατὰ τὸ σωματικὸν, οὐ πάντες
ἄνθρωποι σπέρμα εἰσὶ τοῦ Ἀβραὰμ, οὕτω κατὰ τὰ νῦν
ἀποδιδόμενα περὶ τοῦ τίνες εἰσὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, δῆλον
ὅτι οὐ πάντες ἄνθρωποι μετὰ πάντη σπερματικῶν λόγων,
τῶν ἐγκατασπαρέντων αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς, τῷ βίῳ τῶν
ἀνθρώπων ἐπιδεδημήκασι. τὴν δὲ τούτων αἰτίαν κατὰ
μεγάλας κρίσεις καὶ δυσδιηγήτους, θεωρουμένας ὑπὸ τῶν cf. Sap Sol xvii 1
εἰληφότων τὸν Χριστοῦ νοῦν, ἵνα ἴδωσι τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ cf. 1 Co ii 16, 12
χαρισθέντα αὐτοῖς, ὀλίγοις ἐστὶ δυνατὸν καταλαβεῖν, τοῖς
ἐπιμελέστερον τὰ πρὸ γενέσεως καὶ τὰ ἐν γενέσει περὶ
ἑκάστου διειληφόσι· καὶ ἐπεὶ ταράξαι ἄν τινα τὰ τοιαῦτα,
309 συνθέντα μὲν ταῦτα μὴ ἀκριβοῦντα δὲ, κινδύνῳ παραβαλοῦ-
μεν ἑαυτοὺς τῷ περὶ τῶν τοιούτων, ἔνθα τὸ λέγειν καὶ ἀνα-
πτύσσειν τὰ τοιαῦτά ἐστιν ἐπισφαλὲς, κἂν ἀληθεύεται· καὶ
ἐπισφαλὲς διὰ τὸ δεῖν τὸν οἰκονόμον τῶν τοῦ θεοῦ μυστηρίων cf. 1 Co iv 1
καὶ τὸν καιρὸν ζητεῖν τῆς προσαγωγῆς τῶν τοιούτων δογ-
μάτων, μὴ βλάπτοντα τὸν ἀκούοντα, καὶ τὸ μέτρον περιαθρεῖν
τοῦ ἐλλείποντος ἢ πλεονάζοντος, κἂν ὁ καιρὸς τηρῆται,
παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γινομένου, καὶ ἐπιμελέστερον ἐξετάζειν

10 ἤθους] corr. **17** post τῶν 1°] ins. αὐτῶν

22 πρὸ] προπρο **29** βλάπτοντ^{o}

πότερον σύνδουλοί εἰσιν οἷς παραδίδοται τὰ τοιαῦτα, ἢ δοῦλοι
ἄλλου τινὸς παρὰ τὸν κύριον τῶν κυριευόντων. ὅτι δὲ δεῖ
πάντα ταῦτα ἐξετάζειν τὸν οἰκονόμον τῶν μυστηρίων τοῦ
Lc xii 42 θεοῦ παρίστησιν ἡ φάσκουσα λέξις· Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς
καὶ φρόνιμος οἰκονόμος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς
οἰκετίας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον τοῖς
συνδούλοις ἑαυτοῦ; οὐ πάντες οὖν εἰσιν ἄνθρωποι σπέρμα
τοῦ Ἀβραάμ· οὐδὲ γὰρ ἔχουσι τοὺς λόγους συγκατεσπαρ-
μένους αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς, δυναμένους, εἰ γεωργηθεῖεν,
ποιῆσαι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ.

3. Καὶ ζητήσαι τις ἂν πρὸς ταῦτα φάσκων ὅτι δύναται
μὲν ψεκτὸς εἶναι ὁ γενόμενος σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, εἰ μὴ
καὶ τέκνον αὐτοῦ γένοιτο· πῶς δ᾿ ἂν εὐλόγως μεμφθείη μὴ
ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ὁ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἔχων τὸ
εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ἀφ᾿ οὗ ἔρχεται τὸ γενέσθαι
τέκνα τῷ Ἀβραάμ; ἐροῦμεν δὲ πρὸς ταῦτα ὡσπερεὶ ἐπι-
βάθρᾳ χρησάμενοι τῇ ἱστορίᾳ, καὶ τὰ ἴχνη τῆς κατὰ τὸν
τόπον ἀληθείας ζητοῦντες ἐν τοῖς γράμμασιν, ὅτι εἰ μὲν
μὴ ὤν τις τέκνον τοῦ Ἀβραὰμ οὐδενὸς δικαίου σπέρμα ἦν,
καὶ ἀνέγκλητος ἐτύγχανε τῶν ἁμαρτωλῶν τις, μηδεμίαν
ἔχων ἀπὸ σπερμάτων ἀφορμὴν τοῦ καλοῦ· νυνὶ δὲ ὥσπερ
ἐπὶ τῶν σωμάτων ὁ μέν τίς ἐστι πλειόνων δικαίων σπέρμα,
ἕτερος δὲ ὀλιγωτέρων, ὡς δῆλον ἔσται ἐκ τῆς παραθέσεως
τῶν λεχθησομένων, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ἀναγωγῆς τὸ
ἀνάλογον ἔσται λέγειν. Ἀβραὰμ εἰκοστὸς γεγέννηται ἀπὸ
τοῦ πρωτοπλάστου· δέκα γὰρ γενεαὶ ἀπὸ Ἀδὰμ ἐπὶ Νῶε, 310
καὶ δέκα ἀπὸ Νῶε ἐπὶ Ἀβραάμ· καὶ τοῦ Ἀβραὰμ γεγόνασιν
cf. Ge xi 26 ἀδελφοὶ Ναχὼρ καὶ Ἀρράμ· οἱ γὰρ τρεῖς ἦσαν υἱοὶ Θάρα.
Ναχὼρ μὲν οὖν καὶ Ἀρρὰμ οὐκ ἦσαν σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ·
ἀλλ᾿ οὐδ᾿ αὐτὸς Ἀβραὰμ σπέρμα ἦν τοῦ Ἀβραάμ. ἦσαν
δὲ σπέρμα οἱ τρεῖς δικαίων μέν, ὡς, ζητουμένων ἔτι τῶν κατὰ
cf. Ge v 25 τὸν Ἀδὰμ ἐν τίσιν ἀριθμητέον αὐτόν, τοῦ Σήθ, ὃν ἐξαν-
Ge iv 26 έστησεν ὁ θεὸς ἀντὶ τοῦ Ἄβελ· καὶ τοῦ Ἐνώς, ὃς ἤλπισεν
ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ· καὶ τοῦ Ἐνώχ, ὃς

εὐηρέστησε τῷ θεῷ, μετὰ τὸ γεννῆσαι αὐτὸν τὸν Μαθουσάλα, Ge v 22
ἔτη διακόσια· καὶ τοῦ Νῶε, περὶ οὗ εἴρηται ὅτι Ἄνθρωπος Ge vi 9
δίκαιος, τέλειος ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ· τῷ θεῷ εὐηρέστησε
Νῶε· καὶ τοῦ Σὴμ, οὗ κύριος ὁ θεὸς πρώτου φαίνεται ἐν τῇ
γενέσει κεχρηματικέναι θεὸς, ὅπερ σαφές ἐστιν ἐκ τοῦ·
Εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς τοῦ Σήμ. τῶν δὲ λοιπῶν παρὰ Ge ix 26
τούτους οὗτοι ἦσαν οἱ τρεῖς τοῦ Θάρα υἱοὶ σπέρμα. ὅπερ
οὖν εἴπομεν περὶ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραὰμ, τοῦτο
νοητέον περὶ τοῦ σπέρματος τοῦ Σὴμ καὶ Νῶε καὶ τῶν
ἀνωτέρω δικαίων, ὧν τὰς ἰδιότητας σπερματικῶς δοκοῦσι
κοινῇ ἀνειληφέναι εἰς γένεσιν ἐρχόμενοι Ἀβραὰμ καὶ Ναχὼρ
καὶ Ἀρράμ· ἀλλ' ὁ μὲν Ἀβραὰμ γεγεωργηκέναι οὓς εἶχεν
ἐν ἑαυτῷ σπερματικοὺς λόγους πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ δι-
καίων, καὶ τούτοις προστέθεικεν ἁγίαν ἰδίαν ποιότητα, τὴν
κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σπέρμα, οὗ ἐδύναντο μετέχειν οἱ μετ'
αὐτὸν καλούμενοι σπέρμα Ἀβραάμ· ὁ δὲ Ἀρρὰμ ἐπὶ
ἐλάχιστον ἑαυτοῦ ἐπιμέλειαν πεποιῆσθαι καὶ τῶν πατρικῶν
ἐν ἑαυτῷ σπερμάτων, ὅθεν δεδύνηται προβαλεῖν πνέοντα κἂν
ἐπὶ ποσὸν τῆς σωτηρίας τὸν Λώθ· ὁ δὲ Ναχὼρ ἀμφοτέρων
311 τῶν ἀδελφῶν ἐλάττων γεγονέναι. ἔξεστι τοίνυν μὴ ὄντα
σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, τῷ πάντως διὰ τὴν κατὰ τὸν κατα-
κλυσμὸν ἱστορίαν ἀπὸ Νῶε τοῦ ἑξῆς γεγονέναι, εἶναι σπέρμα
Νῶε· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ σπέρμα Ἐνὼχ, πάντως δὲ καὶ σπέρμα
Ἐνὼς καὶ Σήθ· ἄδηλον δ' ἡμῖν ἐπὶ τῶν πολλῶν κατωτέρω
τοῦ Νῶε, τίς σπέρμα τοῦ Σὴμ καὶ τίς τοῦ Χὰμ καὶ τίς
τοῦ Ἰάφεθ καὶ τῶν ἔτι κατωτέρω· πλὴν οὐκ ἔστι τις
μηδαμῶς μετέχων σπέρματος δικαίων. ἐφίστημι δὲ μήποτε
δυνατὸν ἔχοντα τὰς ἀφορμὰς ἃς εἶχεν ὁ Ἀβραὰμ ἐκ τῶν
προτέρων σπερμάτων γενέσθαι τὸν μὴ ὄντα σπέρμα τοῦ
Ἀβραὰμ τοιοῦτον, ὥστε αὐτὸν οὐκ ὄντα ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ
ἐξομοιωθῆναι τῷ Ἀβραάμ. ὡς γὰρ Ἀβραὰμ, οὐκ ἐκ
σπέρματος Ἀβραὰμ τυγχάνων ἀλλὰ τῶν προειρημένων,

1 ἠβηρέστησε 4 σὶμ 26 ἔτι] ἐπὶ

γέγονεν Ἀβραάμ, οὕτω δυνατόν τινα τὰ κρείττονα τῶν ἐν αὐτῷ συγκατασπαρέντων γεωργήσαντα γενέσθαι ἄλλον Ἀβραάμ, οὐ πάντως ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἱκανὸν σπείρειν ὡς Ἀβραάμ.

4. Ὅλων δὲ τούτων ἀκούωμεν ἀναφέροντες τὰ λεγόμενα οὐκ ἐπὶ σώματα καὶ ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐπί τινα νοητὰ καὶ λόγους πλείονας ἢ ἐλάττονας, ὧν μετέχουσι διαφόρως οἱ κατιόντες εἰς γένεσιν ἢ εἰσιόντες, καὶ τάχα δέ πως καὶ ἀνιόντες. ἐπιστήσεις δὲ εἰ δύναται ἐπὶ τὰ τοιαῦτα σπέρματα ἤδη καὶ τῶν εἰς ἑαυτοὺς λαμβανόντων αὐτὰ ἴδια

Ps cxxv (cxxvi) 6

ὀνομαζόμενα ἀναφέρεσθαι τό· Πορευόμενοι ἐπορεύοντο καὶ ἔκλαιον, αἴροντες τὰ σπέρματα αὐτῶν· εἴ τις γὰρ δύναται, τὴν μετὰ κλαυθμοῦ πορείαν τινῶν ψυχῶν εἰς γένεσιν ἐρχομένων κατανοησάτω, φερουσῶν τὰ σπέρματα ἤτοι πλειόνων δικαίων ἢ ὀλιγοτέρων καὶ ἀδίκων ὁμοίως. καὶ ἐννοείτω θεωρῶν ὡσπερεὶ γεωργοὺς ἀγωνιῶντας περὶ ὧν ἔχουσι σπερμάτων, πῶς τάδε μὲν γεωργήσωσι, λέγω δὲ τὰ διαφέροντα, τάδε δὲ μὴ σπείρωσιν, εἴγε ἔρχονται καὶ μετὰ χειρόνων σπερμάτων. ποῖον γὰρ εἰκὸς κλαυθμὸν κλαίειν τούτους περὶ ὧν φησιν ὁ λόγος· Πορευόμενοι ἐπορεύοντο καὶ ἔκλαιον, αἴροντες τὰ σπέρματα αὐτῶν; καὶ ἐλπίς γε ἀγαθή ἐστιν ἐν τοῖς πορευομένοις καὶ κλαίουσι, αἴρουσι τὰ σπέρματα ἑαυτῶν· οὗτοι γὰρ ὡς ἐπίπαν ἐρχόμενοι ἥξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει, αἴροντες τὰ δράγματα αὐτῶν. τάχα δὲ ἕτεροι ἦλθον περὶ ὧν εἴποις ἄν· πορευόμενοι ἐπορεύοντο καὶ ἐγέλων, αἴροντες τὰ σπέρματα ἑαυτῶν· οἷς ἀκολουθήσει τό· ἐρχόμενοι δὲ ἥξουσιν ἐν κλαυθμῷ, αἴροντες 312

Ps cxxviii (cxxix) 6 ff.

τὰ δράγματα ἑαυτῶν· περὶ ὧν εἴποις ἄν· Ἐγεννήθησαν ὡσεὶ χόρτος δωμάτων, ὃς πρὸ τοῦ ἐκσπασθῆναι ἐξηράνθη· οὗ οὐκ ἐπλήρωσε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὁ θερίζων, καὶ τὸν κόλπον αὐτοῦ ὁ τὰ δράγματα συλλέγων. καὶ οὐκ εἶπαν οἱ παράγοντες Εὐλογία κυρίου ἐφ' ὑμᾶς. καὶ ὅρα εἰ δύναται κατὰ τοῦτο

8 εἰσόντες **12** ἔκλααιον

βαθύτερον καὶ μυστικώτερον λέγεσθαι ἀπὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τό· Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσονται· καὶ τό· [Lc vi 21] Οὐαὶ οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε. ὅσῳ [Lc vi 25] μέντοι γε μεταγενεστέρων τίς ἐστι δικαίων σπέρμα, τοσούτῳ πλείονας φέρει δικαιοσύνης λόγους, ὡς διὰ τοῦτο μὲν γεγράφθαι τό· Σπέρμα Ἀβραὰμ δοῦλοι αὐτοῦ, υἱοὶ Ἰακὼβ [Ps civ (cv) 6] ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ. διὰ τοῦτο δέ πως εἶναι καὶ τὸ περὶ τοῦ Ἰωάννου εἰρημένον· Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου [Lc vii 28] τοῦ βαπτιστοῦ οὐδείς ἐστιν. ἐν τούτοις δὲ γενόμενος τοῖς τόποις πρόσχες εἰ μὴ λόγον ἔχει τὸ ἀφανίζεσθαί τινα τῶν σπερμάτων ὑπὸ θεοῦ, ἵνα μὴ πλείονα τὰ κακὰ ᾖ ἐπὶ τῆς γῆς, σπειρομένων τῶν μὴ ἐχόντων ἀφορμὰς ἀπὸ κρειττόνων πρὸς τὸ γεωργῆσαι τὰ ἀπὸ διαφερόντων σπερμάτων· διὰ τοῦτο γὰρ κατακλυσμὸς γίνεται, ἵνα ἐξαφανισθῇ τὸ τοῦ Κάϊν σπέρμα, οὐκ ἂν δυνηθέντων τῶν ἀπ' αὐτοῦ γενομένων ἔχειν τί γεωργήσωσιν, εἰ μὴ τὰ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μόνα. ὅτι δὲ ὁ κατακλυσμὸς ὑπὲρ τοῦ ἐξαφανισθῆναι τὸ σπέρμα τοῦ Κάϊν γεγένηται, παρίστησιν ἡ ἐπιγεγραμμένη τοῦ Σολομῶντος σοφία διὰ τούτων· Ἀποστὰς δὲ ἀπ' αὐτῆς ἄδικος ἐν [Sap Sol x 3 f.] ὀργῇ αὐτοῦ, δῆλον δ' ὅτι τῆς σοφίας, ἀδελφοκτόνοις συναπώλετο θυμοῖς· δι' ὃν κατακλυζομένην γῆν πάλιν ἔσωσε σοφία, δι' εὐτελοῦς ξύλου τὸν δίκαιον κυβερνήσασα. τὸ αὐτὸ δέ μοι δοκεῖ παριστάνειν καὶ ὁ Σοδόμων ἐξαφανισμὸς καὶ τῆς γῆς αὐτῶν, ὧν ἔτι μαρτύριον τῆς πονηρίας καπνιζο- [Sap Sol x 7] μένη καθέστηκε χέρσος, καὶ ἀτελέσιν ὥραις καρποφοροῦντα φυτά. καὶ ἀγαθοῦ γε θεοῦ ἔργον ἦν Σοδόμων ἐξαφανίσαι τὴν γῆν καὶ πᾶν ὅπερ ὑπελείπετο νοτίδος ξηράναι ἀπ' αὐτῆς, ἵνα μηκέτι γένηται ἄμπελος Σοδόμων, μήτε κληματὶς Γο- [cf. Deu xxxii 32 f.] μόρρας, μηδὲ σταφυλὴ χολῆς, μηδὲ βότρυς πικρίας, μηδὲ οἶνος, θυμὸς δρακόντων καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος. τὸ δ' ὅμοιον ἐρεῖς καὶ περὶ τῶν Αἰγυπτίων, περὶ ὧν εἴρηται· Ἀπέκτεινεν ἐν χαλάζῃ τὴν ἄμπελον αὐτῶν, καὶ τὰς συκα- [Ps lxxvii (lxxviii) 47]

4 σπέρματος ουτω **23** σολομῶν

μίνους αὐτῶν ἐν τῇ πάχνῃ· ἀγαθοῦ γὰρ θεοῦ ἀποκτείνειν ἀμπέλους Αἰγυπτίων καὶ συκαμίνους τῶν ἀσεβῶν. ταῦτα προκείμενα τῇ ἐξετάσει τοῦ περὶ σπερμάτων λόγου Ἀβραὰμ ἢ τινος τῶν δικαίων ἡμῖν εἴρηται, ὑπὲρ τοῦ φανῆναι πῶς 313 καὶ τίνα τρόπον εἴρηται τοῖς αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος τό· Jo viii 37, 39 Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε· καὶ τό· Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε. περὶ μέντοι γε τέκνων Ἀβραὰμ τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιούντων, θεοῦ διδόντος, εὐκαιρότερον ἐροῦμεν, φθάσαντες ἐπὶ τὴν βάσανον ἐκείνης τῆς λέξεως.

5. Ἔξεστι τοίνυν σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ τυγχάνοντα γενέσθαι αὐτοῦ δι' ἐπιμελείας καὶ τέκνον. δυνατὸν δὲ καὶ ἐξ ἀμελείας καὶ ἀγεωργησίας ἀπολέσαι καὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ σπέρμα. οὗτοι μέντοι γε ἔτι ἐλπίδων ἦσαν πρὸς οὓς ὁ λόγος, εἰδότος τοῦ Ἰησοῦ ὅτι σπέρμα ἔτι ἦσαν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ θεωροῦντος ὅτι οὐδέπω ἀπολωλέκεισαν τὸ δύνασθαι γενέσθαι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ· ὡς γὰρ δυνατοῦ ὄντος τοῦ αὐτοὺς γενέσθαι τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ πρὸς τῷ εἶναι αὐτοὺς Jo viii 39 σπέρμα, φησὶν αὐτοῖς· Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε. ὡς δέ εἰσί τινες σπέρμα τοῦ Hist Susann 56 Ἀβραάμ, οὕτως ἄλλοι, ὡς ὁ Δανιὴλ φησι· Σπέρμα Χαναὰν Sap Sol xii 11 καὶ οὐκ Ἰούδα· καὶ ἄλλοι, ὡς ἡ σοφία <φησίν·> Σπέρμα κατηραμένον ἀπ' ἀρχῆς. καὶ εἰς ταῦτα δὲ φήσομεν ὅτι ὥσπερ κατὰ τὰ σωματικὰ ἀπὸ πολλῶν σπερμάτων προκύπτει μᾶλλον ἐνεργῆσαι δυνηθὲν ἔσθ' ὅτε ἓν τῶν σπερμάτων, οὕτως ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν σπερμάτων. ὃ δὲ λέγω ἔσται σαφὲς ἐκ τῶν λεχθησομένων· ἐπεὶ γὰρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ προγονικούς τε καὶ συγγενικοὺς λόγους ὁ σπείρων, ὁτὲ μὲν κρατεῖ ὁ αὐτοῦ λόγος, καὶ ἀποτίκτεται τὸ γεννώμενον τῷ σπείραντι ὅμοιον, ὁτὲ δὲ ὁ λόγος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ σπείραντος, ἢ τοῦ πατρὸς τοῦ σπείραντος, ἢ τοῦ θείου τοῦ σπείραντος, ἐνίοτε καὶ πάππου τοῦ σπείραντος· παρ'

1 ἀποκτεννειν 22 φησὶν] om. 32 σπειροντος

ὃ γίνονται οἱ ἀποτικτόμενοι ὅμοιοι τοῖσδε, ἢ τοῖσδε. ἔστι
δὲ ἰδεῖν ἐπικρατοῦντα καὶ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς, ἢ τοῦ
πατρὸς τῆς γυναικὸς, ἢ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς, ἢ τοῦ πάππου
αὐτῆς, κατὰ τοὺς ἐν ταῖς μίξεσι βρασμοὺς, ἅμα πάντων
σειομένων ἕως ἐπικρατήσῃ τις τῶν σπερματικῶν λόγων.
ταῦτα δὴ μεταγέσθω ἐπὶ τὴν πεπληρωμένην ψυχὴν νοητῶν
σπερμάτων, ἐληλυθότων ἀπό τινων ὀνομαζομένων πατέρων
αὐτῆς, καὶ παρὰ τὸ πολυκίνητον ἢ εὐκίνητον τοῦ ἡγεμονικοῦ
καὶ τὴν ἐπὶ τοιάσδε φαντασίας ἐπίστασιν προκυπτέτωσαν
οἱονεὶ σπερματικοί τινες τῶν πατέρων λόγοι· ὧν γεωργου-
314 μένων ἔσται τις τέκνον ὅδε μὲν τοῦ Ἀβραὰμ, δῆλον δ' ὅτι
αὐτὸς ὢν καὶ τοῦ Νῶε, ἄλλος δὲ τοῦ Νῶε, οὐχ ὥστε δὲ εἶναι
καὶ τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ ἄλλος τοῦ Χαναὰν, καὶ ἄλλος τινὸς
τῶν δικαίων ἢ τῶν ἀδίκων. πλὴν οὐ μετὰ ὁμοίων καὶ τῶν
αὐτῶν ἐληλύθαμεν πάντες σπερμάτων, ἀλλ' οὐδὲ ἐλήλυθέ τις
κενὸς σωτηρίων καὶ ἁγίων σπερμάτων· εἰ μὴ ἄρα δυσωπήσαι
τις ἡμᾶς, καὶ εἰς τοῦτο ἅμα παρατιθέμενος τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ
βοήθειαν, οὐκ ἀπογινώσκουσαν καὶ τοὺς κακίστους καὶ χωρὶς
ἀρίστων σπερμάτων εἰσεληλυθότας εἰς τὸν βίον, καὶ δυσω-
πῆσαι ἀπὸ τοῦ· Δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων Mt iii 9
ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ. τὰ δὲ εἰρημένα πάντα περὶ
σπέρματος Ἀβραὰμ καὶ τῶν ἀνάλογον τούτῳ ἐχόντων
εὐλόγως ἂν παραδεξαίμεθα, εἴπερ παραδεξόμεθα οὐ κατὰ
τὸ σωματικὸν εἰρῆσθαι τό· Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ Mt xv 24
πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· καὶ τό· Οὐδὲ ἐν τῷ Lc vii 9
Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον· καὶ ὅσα τούτοις εἴρηται
παραπλησίως.

6. Ἐοίκασι δὲ οὗτοι πρὸς οὓς ὁ λόγος μὴ χωρεῖν τὸν
λόγον, οὐ δυνάμενον εἰς αὐτοὺς δι' ὑπερβολὴν μεγέθους
ἰδίου τοῦ ὑπὲρ αὐτοὺς χωρεῖν, ἐπείπερ ἔτι ἦσαν σπέρμα τοῦ
Ἀβραὰμ μόνον. εἰ δὲ πρὸς τῷ εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ
ἐγεώργησαν καὶ εἰς μέγεθος καὶ αὔξην τὸ σπέρμα τοῦ

8 post καὶ] ins. τὸ 23 παραδεξόμεθα] παρεδεξάμεθα

Ἀβραὰμ ἐπεδεδώκει, ἐν τῷ μεγέθει καὶ τῇ αὔξῃ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραὰμ κεχωρήκει ἂν ὁ τοῦ Ἰησοῦ λόγος. καὶ μέχρι γε τοῦ δεῦρο φήσεις ὅτι ὁ λόγος οὐ χωρεῖ ἐν τοῖς μὴ προκόψασιν ἀπὸ τοῦ εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, μηδὲ ἐληλυθόσιν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτοῦ τέκνα. οὗτοι δὲ καὶ ἀποκτεῖναι θέλουσι τὸν λόγον καὶ ὡσπερεὶ συντρῖψαι αὐτόν, τὸ μέγεθος μὴ χωροῦντες αὐτοῦ. καὶ ἀεί γε ἔστι θεωρεῖν τοὺς μὴ χωροῦντας τὸν λόγον, διὰ τὸ βραχύτερα αὐτοὺς εἶναι σκεύη, θέλοντας ἀποκτεῖναι τὴν ἑνότητα τοῦ μεγέθους τοῦ λόγου, ὡς δυναμένους χωρῆσαι μετὰ τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ τὴν συντριβὴν αὐτοῦ καὶ μέλη αὐτοῦ. οἷς ἐὰν ἐγγένηται οὕτως ὁ λόγος ὡσπερεὶ ἀνελοῦσιν αὐτὸν φήσει τό· Ps xxi (xxii) 15 Διεσκορπίσθησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου. εἴπερ οὖν τις ἡμῶν ἔστι σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἔτι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ οὐ χωρεῖ ἐν αὐτῷ, μὴ ζητείτω ἀποκτεῖναι τὸν λόγον, ἀλλὰ μεταβαλὼν ἀπὸ τοῦ εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ ἐπὶ τὸ γενέσθαι τέκνον τοῦ Ἀβραάμ, δυνήσεται χωρῆσαι ὃν τέως οὐκ ἐχώρει λόγον θεοῦ.

Jo viii 38 7. Ἃ ἐγὼ ἑώρακα παρὰ τῷ πατρὶ λαλῶ· καὶ ὑμεῖς 315 οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε. Ὥσπερ ἀνθρώπους ἄν τινας εἴποιμεν ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπτας γεγονέναι Lc i 2 τοῦ λόγου, περὶ ὧν ὁ Λουκᾶς φησι· Καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου· οὕτω τὸν σωτῆρα αὐτόπτην λέξομεν εἶναι τῶν παρὰ τῷ Mt xi 27; cf. Lc x 22 πατρί, καὶ κατὰ τοῦτο εἰρῆσθαι τό· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· οὐκέτι αὐτοπτῶν ὄντων οἷς ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. δηλοῖ δὲ τὸ αὐτόπτην τῶν ἐν τῷ πατρὶ τυγχάνειν τὸν σωτῆρα σαφῶς ἡ προκειμένη λέξις ἐν τῷ· Ἃ ἐγὼ ἑώρακα παρὰ τῷ πατρὶ λαλῶ. ζητήσαις δ' ἂν εἰ ἔσται ποτὲ ὅτε οἱ ἄγγελοι αὐτοὶ ὄψονται τὰ παρὰ τῷ πατρί, οὐκέτι διὰ μεσίτου καὶ ὑπηρέτου βλέποντες αὐτά· ὅτε μὲν ὁ ἑωρακὼς

1 ἐπιδωδωκεῖ **5** αὐτοὺς **26** ἂν ὁ υἱὸς] ἀνθρώπους errore propter abbreviationem ΑΝΟΥϹ

τὸν υἱὸν ἑώρακε τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτὸν, ἐν υἱῷ τις cf. Jo xiv 9; xii 44
ὁρᾷ τὸν πατέρα· ὅτε δὲ ὡς ὁ υἱὸς ὁρᾷ τὸν πατέρα καὶ τὰ
παρὰ τῷ πατρὶ ὄψεταί τις, οἱονεὶ ὁμοίως τῷ υἱῷ αὐτόπτης
ἔσται τοῦ πατρὸς καὶ τῶν τοῦ πατρὸς, οὐκέτι ἀπὸ τῆς
εἰκόνος ἐννοῶν τὰ περὶ τούτου οὗ ἡ εἰκών ἐστι. καὶ νομίζω
γε τοῦτο εἶναι τὸ τέλος, ὅταν παραδίδωσι τὴν βασιλείαν ὁ cf. 1 Co xv 24, 28
υἱὸς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ ὅτε γίνεται ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν
πᾶσιν. ὁ μὲν οὖν σωτὴρ ἑωρακὼς παρὰ τῷ πατρὶ λαλεῖ, οἱ
δὲ πεπιστευκότες αὐτῷ Ἰουδαῖοι οὐχ ἑωράκασι μὲν παρὰ τῷ cf. Jo viii 31
πατρὶ, ἤκουσαν δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς, ἵνα ποιῶσιν ἃ ἤκουσαν·
διόπερ φησὶν αὐτοῖς ὁ κύριος· Καὶ ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε Jo viii 38
παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε. ζητήσαι δ' ἄν τις πότε ἤκουσαν
παρὰ τοῦ πατρὸς οἱ πεπιστευκότες τῷ κυρίῳ Ἰουδαῖοι· καὶ
πρὸς τοῦτο ὁ μέν τις φήσει, ἁπλούστερον ἀκούσας τοῦ· Ἃ
ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε· ὅτι ἤκουσαν παρὰ τοῦ
πατρὸς τῷ τὸν πατέρα κεχρηματικέναι διὰ Μωσέως καὶ τῶν
προφητῶν τὰ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ἀναγεγραμμένα ποιη-
τέα· ὅστις τῷ ῥητῷ πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους χρώμενος, σαφῶς
παρίστησιν ὅτι οὐκ ἄλλος ἐστὶ τοῦ τὸν νόμον καὶ τοὺς
προφήτας δεδωκότος θεοῦ ὁ Χριστοῦ πατήρ. ἕτερος δὲ
συγχρώμενος καὶ τῷ· Πᾶς ὁ ἀκούσας παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ Jo vi 45 f.
μαθὼν ἔρχεται πρός με· οὐχ ὅτι τὸν πατέρα ἑώρακέ τις
εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τῷ πατρὶ, οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα·
316 ἐρεῖ ὅτι εἰσί τινες τῶν ἐνσωματουμένων ψυχῶν πρὶν εἰς
γένεσιν ἐλθεῖν μεμαθητευμέναι παρὰ τῷ πατρὶ καὶ ἀκούσασαι
αὐτοῦ, αἵτινες καὶ ἔρχονται πρὸς τὸν σωτῆρα, ἐξ ὧν ἦσαν
καὶ οἱ νῦν ἐξεταζόμενοι πεπιστευκότες αὐτῷ Ἰουδαῖοι, πρὸς cf. Jo viii 31
οὓς ἔλεγεν· Ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε.
καὶ ἐρεῖ ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ καὶ καλούμενοι σπέρμα Ἀβραάμ.
καὶ τούτῳ δ' ἄν τις ἀντιλέγοι φάσκων ὅτι τὸ μέν· Πᾶς ὁ
ἀκούσας παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ μαθὼν ἔρχεται πρὸς ἐμέ·
ἐμφαίνει πάντως ἔρχεσθαι πρὸς τὸν σωτῆρα τὸν ἀκούσαντα

1 *ἑόρακε* **8, 9, 10, 13, 15, 28** *παρὰ*] *περὶ*
14, 15 *ἃ ἠκούσατε*] *ἀκούσατε*

Jo viii 38 παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ μεμαθηκότα παρ' αὐτοῦ· τὸ δέ· Καὶ
ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε· ἀπαγγελλό-
μενον πρὸς τοὺς ζητοῦντας ἀποκτεῖναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ
Ἰουδαίους, οἷς καὶ ὡς μηδέπω οὖσι τέκνοις τοῦ Ἀβραὰμ
Jo viii 39 λέγεται τό· Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ
Ἀβραὰμ ποιεῖτε· παρίστησι τὸ μηδέπω τούτους καρποὺς
ἔχειν τοῦ ἐληλυθέναι πρὸς τὸν σωτῆρα· πρὸς δὲ τὸν οὕτως
ἀντιλέγοντα ἀπαντήσεταί τις, μὴ ταὐτὸν εἶναι φάσκων τό·
Jo vi 45 Πᾶς ὁ ἀκούσας παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ μαθών· τῷ· Καὶ ὑμεῖς
οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρός· ὁ μὲν γὰρ πρὸς τῷ ἀκοῦσαι
παρὰ τοῦ πατρὸς μαθὼν πάντως ἔρχεται πρὸς τὸν σωτῆρα·
οἱ δὲ ἀκούσαντες μὲν μὴ πάντως δὲ καὶ μεμαθηκότες οὐδέπω
τέκνα εἰσὶ τοῦ Ἀβραάμ.

8. Πυνθανοίμεθα δ' ἂν τῶν τὰς φύσεις εἰσαγόντων
Jo viii 37 καὶ εἰς τό· Ὅτι ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν· ἀποδι-
δόντων κατὰ Ἡρακλέωνα ὅτι διὰ τοῦτο οὐ χωρεῖ ὅτι ἀνεπιτή-
δειοι ἤτοι κατ' οὐσίαν ἢ κατὰ γνώμην, πῶς οἱ ἀνεπιτήδειοι
κατ' οὐσίαν ἤκουσαν παρὰ τοῦ πατρός; ἀλλὰ καὶ πότερόν
ποτε πρόβατα οὗτοι ἦσαν τοῦ χριστοῦ, ἢ ἀλλότριοι ὑπῆρχον
αὐτοῦ; εἰ δὲ ἦσαν ἀλλότριοι, πῶς ἤκουσαν παρὰ τοῦ πατρὸς,
σαφῶς, ὡς οἴονται, λεγομένου πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ὅτι
Jo x 26 Διὰ τοῦτο ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων
τῶν ἐμῶν; εἰ μὴ ἄρα θλιβόμενοι ἑτέρῳ ἀτόπῳ ἑαυτοὺς
περιβάλλουσι λέγοντες παρὰ μὲν τοῦ πατρὸς ἀκηκοέναι τοὺς
ἀλλοτρίους, μὴ ἀκούειν δὲ τοὺς αὐτοὺς τούτους παρὰ τοῦ
σωτῆρος. εἰ δ' οἰκεῖοι τοῦ σωτῆρος ἦσαν καὶ τῆς μακαρίας
φύσεως, πῶς ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι; καὶ πῶς ὁ τοῦ
σωτῆρος λόγος οὐκ ἐχώρει ἐν αὐτοῖς;

Jo viii 39 9. Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπαν αὐτῷ· Ὁ πατὴρ ἡμῶν 317
Ἀβραάμ ἐστι. Δόξαιεν ἂν τὴν ἀπόκρισιν οὗτοι πεποιῆσθαι
πολὺ ταπεινότερον ἐκδεξάμενοι περὶ τοῦ τίς αὐτῶν ἦν ὁ
πατὴρ ἢ ὡς ὁ κύριος ἔλεγεν. ὁ μὲν γὰρ Ἰησοῦς ἀναφέρων

10, 11, 18, 25 παρὰ] περὶ   23 ἑαυτοὺς (ῶ above)

ἐπὶ τὸν θεὸν ἔφασκε τό· Καὶ ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε· οἱ δὲ ταπεινότερον τὸν τοῦ ἔθνους παρομολογοῦσιν ἑαυτῶν πατέρα λέγοντες· Ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστι. βοηθῶν δ' ἄν τις αὐτοῖς ὡς καλῶς ἀποκριναμένοις φήσει ὅτι ὡς μέτριοι καὶ μὴ διδόντες ἑαυτοῖς εἶναι υἱοῖς θεοῦ, τοῦ Ἰησοῦ λέγοντος· Ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε· καὶ ἀναφέροντος ἐπὶ τὸν θεόν, φασίν· Ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστι. δῆλον δὲ ὅτι καὶ τοῦτο εὐθύνει ὁ σωτὴρ ὡς ψευδῶς εἰρημένον διὰ τοῦ· Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε. οὐκ ἀτόπως δὲ καὶ πρὸς ταῦτα ζητήσαι τις ἂν πῶς κατὰ τὸν σωτῆρά ἐστι, μὴ συγκατατιθέμενον εἶναι αὐτοὺς τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ, τὸ λέγειν αὐτοῖς· Καὶ ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε· ἀναφερομένου τοῦ· Παρὰ τοῦ πατρός· ἐπὶ τὸν θεόν. ὁ γὰρ μὴ ὢν τέκνον τοῦ Ἀβραὰμ τῶν μετὰ τὸν Ἀβραὰμ, ψεκτὸς ὡς οὗτοι πρὸς οὓς ὁ λόγος, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἐστὶ τέκνον τοῦ θεοῦ. ὅρα δὲ εἰ καὶ πρὸς τοῦτο δυνάμεθα λέγειν ὅτι οὐκ εἴρηται· καὶ ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν· ἤ· παρὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν· ἀλλά· παρὰ τοῦ πατρός· ὅστις κἂν ᾖ πατὴρ, οὐ πάντως καὶ τῶν μὴ τέκνων τοῦ Ἀβραάμ ἐστι πατὴρ, καὶ μὴ μεμορφωμένων ἀπὸ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπὶ τὰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ· ἢ ἀδιορίστως εἰρημένον τό· Ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρός· δύναται λαμβάνεσθαι ἀντὶ τοῦ· ἀπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ τοῦτο ἔσται σαφὲς ἐκ τοῦ· Ἃ ἐγὼ ἑώρακα παρὰ τῷ πατρὶ λαλῶ· ἴσον δυναμένου τῷ· παρὰ τῷ πατρί μου. καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς δὲ διδασκόμεθα τίνων ἐστὶν ὁ θεὸς πατὴρ, δι' ὧν λέγει ὁ σωτήρ· Εἰ ὁ θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ. σαφὲς δὲ ὅτι οἱ ζητοῦντες ἀποκτεῖναι τὸν υἱὸν οὐκ ἠγάπων αὐτόν· μὴ ἀγαπῶντες δὲ αὐτὸν οὐκ ἂν ἐχρημάτιζον οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ· ὥστε δῆλον ὅτι τό· Καὶ ὑμεῖς οὖν ἃ ἠκούσατε παρὰ

Jo viii 38; Jo viii 39; Jo viii 38; Jo viii 42

1, 14, 18, 19 (bis), **23, 25, 31** παρὰ] περὶ **11** post ἂν] ins. ὅτι **15** ante τῶν] ins. ανοῦν **16** ἐστὶ] ἔστε **27** post ὧν] ins. καὶ ταῦτα

τοῦ πατρὸς ποιεῖτε· οὐκ ἴσον δύναται τῷ· παρὰ τοῦ πατρὸς
ὑμῶν.

Jo viii 39 10. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ 318
ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε. Οἱ ἕν τι ἐπιλεξάμενοι
Jac ii 23: cf. Ge xv 6 τῶν τοῦ Ἀβραὰμ ἔργων τό· Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ
θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· καὶ τοῦτο νομί-
ζοντες εἶναι ἐφ' ὃ ἀναφέρεται τό· Τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ
ποιεῖτε· ἵνα καὶ συγχωρηθῇ αὐτοῖς ὅτι ἔργον ἐστὶν ἡ πίστις,
Jac ii 20 οὐ συγχωρηθὲν ἂν ὑπὸ τῶν παραδεχομένων τό· Πίστις χωρὶς
ἔργων νεκρά ἐστιν· οὐδ' ὑπὸ τῶν ἀκουόντων ὅτι διαφέρει τὸ
cf. Ro iii 28 δικαιοῦσθαι ἐκ πίστεως ἤπερ ἐξ ἔργων νόμου, ἀπολεγέτωσαν
διὰ τί οὐκ εἴρηται· Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὸ ἔργον τοῦ
Ἀβραὰμ ποιεῖτε· ἑνικῶς, ἀλλὰ πληθυντικῶς· Τὰ ἔργα τοῦ
Ἀβραὰμ ποιεῖτε· ἴσον, ὡς οἶμαι, τυγχάνον τῷ· πάντα τὰ
ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε. εἰ δὲ ἴσον ἐστὶ τῷ· τὰ πάντα
ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε· καὶ μήτε σωματικῶς παιδίσκῃ
δεῖ προσελθεῖν τὸν ἔχοντα γαμετήν, μήτε μετὰ τὴν τελευτὴν
τῆς γεγαμημένης ἐν γήρᾳ ἄλλην γυναῖκα λαβεῖν τὸν κατὰ
τοῦ σωτῆρος ὑφήγησιν θέλοντα τέκνον ἀποδειχθῆναι τοῦ
Ἀβραάμ, ἐκ τοῦ ποιεῖν τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ, σαφῶς καὶ
ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι δεῖ πᾶσαν τὴν κατὰ τὸν Ἀβραὰμ
ἀλληγοροῦντα ἱστορίαν ἕκαστον πνευματικὸν ποιῆσαι τῶν
Ge xii 1 πεπραγμένων ὑπ' αὐτοῦ, ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ· Ἔξελθε ἐκ τῆς
γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ
πατρός σου, εἰς τὴν γῆν ἣν ἄν σοι δείξω· εἰρημένου οὐ
μόνῳ τῷ Ἀβραὰμ ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ ἐσομένῳ τέκνῳ αὐτοῦ.
ἔστι γάρ τις καὶ ἑκάστου ἡμῶν γῆ, καὶ ἡ πρὸ τοῦ θείου
χρηματισμοῦ οὐκ ἀγαθὴ συγγένεια, καὶ ὁ πρὸ τοῦ φθάσαντος
εἰς ἡμᾶς λόγου θεοῦ οἶκος τοῦ πατρὸς ἡμῶν, δι' ἅτινα
ἅπαντα κατὰ λόγον θεοῦ δεήσει ἡμᾶς ἐπεξελθεῖν, εἴπερ
Jo viii 39 ἀκούομεν τοῦ σωτῆρος λέγοντος· Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ
ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε· οὕτω γὰρ φθάσομεν,

1 Οὐχἴσον 11 ἀπολέτωσαν 16 ante ἔργα] ins. τὰ

ὡς καταλιπόντες τὴν ἡμετέραν γῆν, ἐφ' ἣν δείξει ἡμῖν γῆν ὁ
θεὸς, τὴν ἀληθῶς ἀγαθὴν καὶ ὄντως πολλήν, ἣν ἀπὸ κυρίου
τοῦ θεοῦ πρέπει δίδοσθαι τοῖς ποιήσασι τὸ προστεταγμένον
ἐν τῷ· Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου. καὶ ὡς καταλιπόντες Ge xii 1
συγγένειαν οὐ καλὴν εἰς ἔθνος ἐσόμεθα μέγα καὶ μεῖζον ἢ cf. Ge xii 2 f
κατὰ ἀνθρώπους· καὶ ὡς καταφρονήσαντες οἴκου πατρὸς
319 οὐκ ἐπαινετοῦ, εὐλογηθησόμεθα μεγαλυνομένου τοῦ ὀνόματος
ἡμῶν, γινόμενοι εὐλογητοὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὡς τοὺς μὲν
εὐλογοῦντας ἡμᾶς εὐλογεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, τοὺς δὲ κατα-
ρωμένους ὑπὸ κατάραν ἔσεσθαι, πᾶσάν τε γῆς φυλὴν ἐν
ἡμῖν εὐλογεῖσθαι· ὅτε καὶ περὶ ἡμῶν εἴποι ἂν ὁ λόγος·
Ἐπορεύθη· ὡς εἴρηται περὶ Ἀβραάμ· Καὶ ἐπορεύθη Ge xii 4
Ἀβραὰμ, καθάπερ ἐλάλησεν αὐτῷ κύριος. οἶμαι δὲ ὅτι ἐν
ταῖς ἀρχαῖς καὶ ἐπὶ ποσὸν ὁ Λὼτ ἕψεται ἡμῖν, οὗ σύμβολον
ἦν τό· Καὶ ᾤχετο μετ' αὐτοῦ Λώτ· καὶ ἐπανελθόντες εἰς γῆν Ge xii 4
Χαναὰν διοδεύσομεν τὴν γῆν ἕως τοῦ τόπου Συχὲμ, οὕτω τῇ cf. Ge xii 6
ἀναβάσει τῆς διανοίας προκόπτοντες ἕως ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν
δρῦν τὴν ὑψηλήν. καὶ ὀφθήσεται ἡμῖν κύριος ὁ θεὸς, ὁ cf. Ge xii 7
ὀφθεὶς τῷ Ἀβραὰμ, καὶ ἐπαγγελεῖται <τὴν> περὶ τὴν ὑψηλὴν
δρῦν γῆν δοῦναι τῷ νοητῷ τῆς ψυχῆς ἡμῶν σπέρματι. τοῦ
δὲ νοήσαντός ἐστι τό· Ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε· καὶ τὸ Jo viii 39
οἰκοδομῆσαι θυσιαστήριον κυρίῳ, τῷ ὅπου ἡ ὑψηλὴ δρῦς
ἐπιφαινομένῳ καὶ ἡμῖν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ cf. Ge xii 8
τόπου τῆς ὑψηλῆς δρυὸς ὡς ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ τοῦ ὄρους κατὰ
τὰς ἀνατολὰς τῆς Βαιθὴλ, ὃ ἑρμηνεύεται οἶκος θεοῦ, ἔνθα
στήσει ἑαυτοῦ τὴν σκηνὴν, τῆς μὲν Βαιθὴλ ὡς ἐπὶ κατὰ
θάλασσαν, τῆς δὲ Ἀγγαὶ ὡς ἐπὶ κατ' ἀνατολάς· ἑρμηνεύεται
δὲ Ἀγγαὶ ἑορταί. καὶ ὡς προκόπτων γε ὁ τοιοῦτος μετὰ
ταῦτα δεύτερον οἰκοδομήσει τῷ κυρίῳ θυσιαστήριον, ἤδη
καὶ ἐπικαλεῖσθαι δυνάμενος ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου.
καὶ ἑξῆς ἀπαίρων κἀκεῖθεν ὁ ἐσόμενος τέκνον τοῦ Ἀβραὰμ, cf. Ge xii 9
γενόμενός πως στρατηγικώτερος καὶ συνιεὶς πρὸς ὅσους

1, 4 καταλειπόντες **12** ὡς] ὅς **16** διοδεύσωμεν
19 ἐπαγγέλλεται τὴν 1° om. **27** ἀγγει **28** ἀγγαει

πολεμίους αὐτὸν παρασκευάσασθαι δεῖ, στρατοπεδεύσει ἐν
τῇ ἐρήμῳ. μετὰ ταῦτα πεῖραν λιμοῦ λήψεται τοῦ ἐπὶ τῆς
cf. Ge xii 10 γῆς, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καταβήσεται παροικῆσαι ἐκεῖ, ἵνα
μὴ καὶ αὐτοῦ κατισχύσῃ ὁ λιμὸς ὁ ἐνισχύσας ἐπὶ τῆς γῆς.
cf. Ge xii 11 f. καὶ καταβήσεται εἰς Αἴγυπτον μετὰ τῆς εὐπροσώπου ἑαυτοῦ
γυναικὸς, συνθήκας τινὰς τιθέμενος πρὸς αὐτὴν, ἵνα ἑαυτῷ δι᾽
Ge xii 16 αὐτὴν οἱ Αἰγύπτιοι <εὖ> χρήσωνται καὶ γένωνται ἐν Αἰγύπτῳ
αὐτῷ πρόβατα καὶ μόσχοι καὶ ὄνοι καὶ παῖδες καὶ παιδίσκαι
καὶ ἡμίονοι καὶ κάμηλοι, περὶ ὧν ἑκάστου σοφοῦ τινος καὶ
ἐπὶ τὰ βάθη τῆς γραφῆς ἐπισταμένως φθάνειν δυναμένου
ἔργον ἂν εἴη λέγειν· καὶ ἁπαξαπλῶς γε πᾶσαν τὴν κατὰ τὸν 320
᾽Αβραὰμ ἱστορίαν βασανίζοντες καὶ ὅλα τὰ περὶ αὐτοῦ
cf. Gal iv 24 γεγραμμένα, ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα, ὡς πνευματικοὶ
πνευματικῶς ποιεῖν πειρασόμεθα. ὅρα δὲ εἰ μὴ σαφῶς
ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως τῶν κατὰ τὸν τόπον παρίσταται ἡμῖν ὅτι
σοφοῦ τινος καὶ πάσῃ ἀρετῇ κεκοσμημένου τὸ γενέσθαι τοῦ
᾽Αβραὰμ τέκνον. τί γὰρ δεῖ λέγειν ὅσης σοφίας χρήζομεν
εἰς τὸ νοῆσαι τὰ ἔργα τοῦ ᾽Αβραάμ; καὶ ὅσης δυνάμεως εἰς
τὸ ποιῆσαι αὐτά; ποίας δὲ σοφίας ἢ ποίας δυνάμεως δεόμεθα,
1 Co i 24 ἢ Χριστοῦ, ὅς ἐστι θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία; τὸ μὲν οὖν
Jo viii 39 γεγραμμένον ἐστίν· Εἰ τέκνα τοῦ ᾽Αβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ
᾽Αβραὰμ ποιεῖτε· ἀκολούθως δ᾽ ἂν παρὰ τοῦτο εἴποις· εἰ
τέκνα τοῦ ᾽Ισαάκ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ ᾽Ισαὰκ ποιεῖτε· τὰ δὲ
ὅμοια καὶ περὶ τοῦ ᾽Ιακὼβ καὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἁγίων
πατέρων. καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων δὲ ἕκαστος τῶν ἁμαρτανόντων
1 Jo iii 8 γενικῶς μὲν τέκνον ἐστὶ τοῦ διαβόλου, ἐπεὶ πᾶς ὁ ποιῶν τὴν
ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου γεγένηται· ἤδη δὲ καὶ ἰδικώτερον,
ἤτοι τοῦ Κάϊν, ἢ τοῦ Χὰμ, ἢ τοῦ Χαναὰν, ἢ τοῦ Φαραὼ, ἢ
τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἢ τινος τῶν ἀσεβῶν. τούτοις δὲ
ἀκολούθως ἐρεῖς ὅτι ἕκαστος ἀπαλλαττόμενος τοῦ βίου
τούτου ἀπελεύσεται πρὸς τοὺς ἰδίους πατέρας· νομιστέον
γὰρ οὐ μόνῳ τῷ ᾽Αβραὰμ, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις

7 εὖ] om. χρήσονται 10 φθάν″ 23 ἔστε—᾽Ισαὰκ] add. intra lin. pr. man.

λέγεσθαι πρὸς τῇ ἐξόδῳ τό· Σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς [Ge xv 15] πατέρας σου· οὐκέτι δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἁγίοις τό· Μετὰ εἰρήνης· τοῖς δὲ τετελειωμένοις καὶ πνευματικῶς μακροημέροις γενομένοις καὶ τό· Τραφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ· ἐπείπερ· Πολιά ἐστι φρόνησις ἀνθρώποις· καί· [Sap Sol iv 9] Στέφανος καυχήσεως γῆρας· καὶ δόξα τοῖς ἀληθινοῖς καὶ [Pr xvi 31; cf. xx 23 (29)] θείοις πρεσβυτέροις αἱ κοσμοῦσαι αὐτοὺς νοηταὶ πολιαί.

11. Νῦν δὲ ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον ὃς τὴν [Jo viii 40] ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ θεοῦ. Οἱ ζητοῦντες ἀποκτεῖναι, ἐπεὶ θεὸς οὐκ ἀποκτίννυται, κἂν ἀποκτιννύωσιν, ἄνθρωπον ἀποκτιννύουσι. κἂν ζητῶσιν ἀποκτεῖναι, μήπω ἀποκτιννῦντες, οὐχὶ θεὸν νομίζοντες εἶναι, ᾧ ἐπιβουλεύουσιν, ὡς ἀνθρώπῳ ἐπιβουλεύουσιν· οὐδεὶς γὰρ πειθόμενος εἶναι θεὸν τοῦτον ᾧ ἐπιβουλεύει, ἐπιβουλεῦσαι ἂν αὐτῷ. ἔστι δέ πως ἀεὶ θεωρῆσαι τοὺς τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἐπιβουλεύοντας, ὅτι ἀποκτεῖναι ζητοῦσι καὶ ἐξαφανίσαι αὐτὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν τουτέστιν ἀνθρώπινον καὶ θνητὸν εἶναι ὑπολαμβάνοντες, ἢ καὶ τῷ ἀνθρωπινωτέρῳ αὐτοῦ καὶ
321 βλεπομένῳ ἐπιτίθενται· ἵνα δὲ καὶ ἀποκτείνωσι τὸ σῶμα τοῦ λόγου, σαφὲς ὅτι μετὰ ταῦτα οὐδὲν δύνανται ποιῆσαι περισσότερον. διόπερ οὐ φοβητέον ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἀποκτιννύντων [cf. Mt x 28; Lc xii 4] τὸ σῶμα, μετὰ δὲ ταῦτα μὴ ἐχόντων περισσότερόν τι ποιῆσαι, οὐδὲ φοβητέον ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν τοῦ λόγου ἀποκτεῖναι μὴ δυναμένων. ἀλλ' εἰ τοιοῦτός τίς ἐστι λόγος ὥστε καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ τὴν ψυχήν, τῷ ἄξια εἶναι ἀπωλείας, ἀπόλλυσθαι δύνασθαι, φοβητέον τὸν δυνάμενον θεὸν λόγον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι καὶ ἐξαφανίσαι, εἴτε ἐν γεέννῃ εἴτε ὅπως βούλεται· ὁ κύριος γὰρ Ἰησοῦς ἀναλοῖ τῷ πνεύματι τοῦ [cf. 2 Th ii 8] στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργεῖ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας ἑαυτοῦ, τὸν ἀντικείμενον λόγον καὶ ἐπαιρόμενον ἐπὶ πάντα [cf. 2 Th ii 4] λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα. καὶ ζητοῦσί γε οὗτοι πρὸς οὓς

4 μακροημέρως 11 ἀποκτιννύουσι] ἀποκτειννύωσιν 12 θεῷ
15 ante ἔστι ins. τί πως ἀεὶ] ἀεὶ πῶς ἀεὶ 20 σαφῶς
21 ἀπὸ τῶν] bis 23 ἀποκτενόντων

cf. Jo viii 40 ὁ λόγος ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν λελάληκεν, ἣν ἤκουσε παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ εἴληφε. κἂν ἁπλούστερον μέντοι γε κατὰ τὸν τόπον ἐκλαμβάνωμεν, σαφῶς ἐδίδαξεν ὁ σωτὴρ ὅτι τὸ ζητούμενον ὑπὸ Ἰουδαίων ἐπὶ τῷ ἀναιρεθῆναι αὐτὸ θεὸς οὐκ ἦν ἀλλὰ ἄνθρωπος, ὃς καὶ ἀνῃρέθη· θεὸν γὰρ
cf. Jo i 1 οὐ θεμιτὸν ἀποθνήσκειν λέγειν· διόπερ ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγος, ὅστις καὶ θεὸς λόγος ἦν, οὐκ ἀπέθανε. ζητήσεις
Jo i 14 δὲ, ἐπεὶ γέγραπται ὅτι Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· πότερόν ποτε ὁ γενόμενος σὰρξ λόγος τῷ γεγονέναι σὰρξ γέγονε καὶ ἄνθρωπος ἢ οὐ γέγονεν ἄνθρωπος. εἰ μὲν γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, δύναται αὐτὸς ἐζητῆσθαι ἀναιρεθῆναι· εἰ δὲ μὴ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ὁ γενόμενος σὰρξ λόγος οὐκ ἀναιρεθεὶς ἀπεκατέστη, καὶ ἀποκαθίσταται ἑκάστῳ ἐπὶ τοῦτο ὅπερ ἦν πρὶν γένηται σάρξ.

Jo viii 40 12. Τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε. Τὸ μηδαμῶς δυνατὸν πραχθῆναι τῷ Ἀβραὰμ εἰ μὴ πεποίηκεν Ἀβραάμ, ὡς ἔτυχεν ἀνειρῆσθαι δόξει τό· Τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησεν. εἴποιεν γὰρ ἂν πρὸς τοῦτό τινες ὅτι μάτην λέγεται τό· Τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησεν· εἴπερ οὐκ ἐποίησε τὸ μηδαμῶς γενόμενον κατὰ τὸν χρόνον αὐτοῦ· οὐ γὰρ γεγόνει κατὰ τὸν χρόνον αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς. ἀλλ' ἐπεὶ τό· Τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησεν· οἱονεὶ ἐν ἐπαίνῳ ὑπολαμβάνω εἰρῆσθαι τῷ περὶ τοῦ Ἀβραάμ, εἴποιμ' ἂν ὅτι κατὰ τὸν διδάξαντα λόγον τό·
Jo viii 56 Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη· ἔστι τὸ γεγονέναι μὲν καὶ 322
cf. Jo viii 40 ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἄνθρωπον λαλοῦντα ἣν ἤκουσε παρὰ τοῦ θεοῦ ἀλήθειαν, οὐ μὴν ἐζητῆσθαι αὐτὸν ἀνῃρῆσθαι ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμ. καὶ ἐπίστησον ὅτι οὐκ ἔστιν ὅτε ὁ κατὰ τὸν Ἰησοῦν τροπικῶς νοούμενος ἄνθρωπος οὐκ ἐπεδήμει τῷ βίῳ, καὶ μετὰ τοὺς τῆς περὶ αὐτοῦ ἱστορίας χρόνους καὶ πρότερον.
cf. He vi 4 κατὰ τοῦτο δὲ οἴομαι πάντα τὸν ἅπαξ φωτισθέντα καὶ γευσάμενον δωρεᾶς ἐπουρανίου μέτοχόν τε γενηθέντα πνεύ-

2, 26 παρὰ] περὶ   24 εἴδη   25 ἴδεν

ματος ἁγίου καὶ καλὸν γευσάμενον θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε cf. He vi 5 f.
μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντα, πάλιν ἀνακαινίζειν
ἑαυτὸν εἰς μετάνοιαν, ἤτοι προσταυροῦντα ἢ ἀνασταυροῦντα
τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντα, εἴτε πρὸ τῆς
ἱστορουμένης σωματικῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας εἴτε
καὶ ὕστερον. οὐ γὰρ ὁ μὲν νῦν μετὰ τὸν φωτισμὸν καὶ
τὰς λοιπὰς εἰς αὐτὸν τοῦ θεοῦ εὐεργεσίας ἁμαρτάνων
ἀνασταυροῖ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ διὰ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων
ἐφ' ἃ ἐπαλινδρόμησεν, οὐδὲν τῆς κοινότερον λεγομένης
σωματικῆς πρὸς τὸ σταυρῶσαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐνεργείας
ἐπιτελῶν· οὐχὶ δὲ καὶ πρότερον τοῦτο ἐγίνετο, καὶ ὁ
ἁμαρτάνων μετὰ τὸ ἀκοῦσαι θείων λόγων προεσταύρου τὸν
υἱὸν τοῦ θεοῦ. εἴ τῳ δὲ φίλον παραδέξασθαι τὸ ἐν ταῖς
Παύλου Πράξεσιν ἀναγεγραμμένον ὡς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος
εἰρημένον· Ἄνωθεν μέλλω σταυροῦσθαι· οὗτος ὡς μετὰ τὴν
ἐπιδημίαν παραδέχεται τό· Ἄνωθεν μέλλω σταυροῦσθαι·
γινόμενον, οὕτω καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας, ὅταν τὰ αὐτὰ αἴτια
γίνηται τοῦ λέγεσθαι ἄν· ἤδη μέλλω σταυροῦσθαι. διὰ τί
γὰρ οὐχὶ ὡς ἄνωθεν μέλλει σταυροῦσθαι καὶ πρότερον
ἐσταύρωτο; ὅρα δὲ εἰ μὴ μόνων τῶν μετὰ τὴν παρουσίαν
ἐστὶν ἁγίων φωνή· Τῷ χριστῷ συνεσταύρωμαι· ἀλλὰ καὶ Gal ii 19
τῶν προτέρων, ἵνα μὴ διαφέρειν λέγωμεν τοὺς μετὰ τὴν
παρουσίαν ἁγίους Μωσέως καὶ τῶν πατριαρχῶν. καὶ τό·
Ζῶ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· λεγέσθω μὴ μόνον Gal ii 20
ὑπὸ τῶν μετὰ τὴν παρουσίαν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν πρότερον.
ἐφίστημι δὲ καὶ τῷ· Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Mt xxii 32
Ἰακώβ· θεὸς δὲ οὐκ ἔστι νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων· εἰρημένῳ ὑπὸ
τοῦ σωτῆρος, μήποτε διὰ τοῦτο ζῶντές εἰσιν Ἀβραὰμ Ἰσαὰκ
καὶ Ἰακὼβ, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ συνταφέντες τῷ χριστῷ συναν- cf. Ro vi 4
έστησαν αὐτῷ, οὐ πάντως κατὰ τὴν σωματικὴν τοῦ Ἰησοῦ
ταφὴν ἢ σωματικὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ. ταῦτα πρὸς τό·
323 Τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε. τί δὲ τοῦτο ἢ τὸ ζητεῖν ἀπο- Jo viii 40

2 παραπεσόντας 3 ἑαυτῶ 12 θείας
26 τῷ] τὸ 29, 30 συναρέστησαν

κτεῖναι ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν λελάληκεν ἣν ἤκουσε παρὰ τοῦ θεοῦ; ἀποδίδωμεν γὰρ ὡς ἄρα ἡ κατὰ τὸν Ἰησοῦν πνευματικὴ οἰκονομία οὐκ ἔστιν ὅτε τοῖς ἁγίοις οὐκ ἦν. ἐὰν δὲ ἀναγαγῇς ταῦτα, ὥσπερ ὑπονενοήκαμεν ἐν ἄλλοις, ἕτερος παρὰ τὸ κοινότερον ἐπὶ μυστικώτερον Ἀβραὰμ ὁμοίως πάντα τὰ κατὰ τὸν τόπον ἐξομαλίσαι πειράσει, ζητῶν τὴν ἑκάστου τούτων ἀκολουθίαν.

Jo viii 41 13. Ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν. Ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ τούτῳ οὐκ ἔστι σαφὲς τίνα θέλει εἰπεῖν cf. Jo viii 31 f. πατέρα τῶν πεπιστευκότων αὐτῷ Ἰουδαίων καὶ μηδέπω ἐγνωκότων τὴν ἀλήθειαν· πρὸς αὐτοὺς γὰρ ταῦτα πάντα Jo viii 44 φησί. καὶ εἰ μὴ ἐπεφέρετο μετ᾽ ὀλίγα τό· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν· κἂν σαφῶς οὐκ ἐγνώκειμεν τὸ βούλημα τοῦ εἰρημένου. οὐ θαυμαστὸν δὲ εἰ τοῖς πεπιστευκόσιν αὐτῷ Ἰουδαίοις, μηδέπω μείνασιν αὐτοῦ ἐν τῷ λόγῳ ἵνα ἀληθῶς αὐτοῦ γένωνται μαθηταὶ καὶ γνῶσιν τὴν ἀλήθειαν Jo viii 41 ἐπὶ τῷ ἐλευθερωθῆναι ὑπ᾽ αὐτῆς, ἔλεγε τό· Ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν· καὶ ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐπιφέρεται τό· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ. κἂν γὰρ ἀπηνὲς εἶναι δοκῇ τὸ τοιοῦτο λεγόμενον περὶ πεπιστευκότων μὲν αὐτῷ καὶ μαθητευθέντων πως, οὐ μὴν ἤδη ἀληθῶς χρηματισάντων μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ, ὅμως κατανοητέον καὶ τὸ ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ ὑπὸ Ἰωάννου εἰρημένον περὶ υἱῶν 1 Jo iii 8 ff. θεοῦ καὶ υἱῶν διαβόλου· Ὁ ποιῶν γάρ, φησὶ, τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶν, ὅτι ἀπ᾽ ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει. εἰς τοῦτο ἐνεφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται. ἐν τούτῳ φανερά ἐστι τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου· πᾶς ὁ μὴ ὢν δίκαιος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν

28 γεγενημένος 30 γεγένηται

ἀδελφὸν αὐτοῦ. τῶν ῥητῶν τοίνυν τούτων οὕτως ἐχόντων
κατανόησον εἰ μὴ σαφῶς εἴρηται ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν 1 Jo iii 8
ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν. ὅσον ποιοῦμεν ἁμαρτίας,
οὐδέπω τὴν ἐκ τοῦ διαβόλου γένεσιν ἀπεδυσάμεθα, κἂν πι-
στεύειν εἰς τὸν Ἰησοῦν νομιζώμεθα· καὶ τούτῳ ἀκόλουθόν
ἐστι τὸ λέγεσθαι τοῖς πεπιστευκόσιν Ἰουδαίοις ὑπὸ τοῦ cf. Jo viii 31
Ἰησοῦ· Ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν· ἀναφερο- Jo viii 41
μένου τοῦ πατρὸς ἐπὶ τὸν διάβολον, διὰ τό· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ Jo viii 44
πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ. εἰ δὲ πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν
324 ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶ, πᾶς ὁ μὴ ὢν ἐκ τοῦ διαβόλου οὐ ποιεῖ
τὴν ἁμαρτίαν. ἀλλὰ καὶ εἴπερ εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς
τοῦ θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου· ὅσον οὐδέπω τὰ ἐν
ἡμῖν ἔλυσεν ἔργα τοῦ διαβόλου, τῷ μὴ παρεστηκέναι ἡμᾶς
ἑαυτοὺς τῷ λύοντι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, οὐδέπω ἀπεθέμεθα
τὸ εἶναι τέκνα τοῦ διαβόλου, ἀπὸ τῶν καρπῶν ἐπιγινωσκό- cf. Mt vii 16
μενοι τίνος ἐσμὲν υἱοί. καὶ ἐκ τούτων μέντοι γε δῆλόν ἐστιν
ὅτι οὐ διὰ κατασκευὴν υἱός τίς ἐστι διαβόλου, οὐδὲ διὰ τὸ
οὕτως δεδημιουργῆσθαι υἱός τις ἐν ἀνθρώποις λέγεται τοῦ
θεοῦ· καὶ δῆλον ὅτι δύναται ὁ ποτὲ υἱὸς τοῦ διαβόλου
γενέσθαι υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὅπερ σαφὲς καὶ ὁ Ματθαῖος ποιεῖ
ἀναγράφων τὸν σωτῆρα οὕτως εἰρηκέναι· Ἠκούσατε ὅτι Mt v 43 ff.
ἐρρέθη Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου καὶ μισήσεις τὸν
ἐχθρόν σου. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπήσατε τοὺς ἐχθροὺς
ὑμῶν καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς· ὅπως
γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. προσέ-
χεσθε γὰρ ὅτι ἐκ τοῦ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς καὶ προσεύ-
χεσθαι ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὁ μὴ πρότερον τοῦ ἐν οὐρανοῖς
πατρὸς, ὕστερον αὐτοῦ γίνεται υἱός· ὅτι δὲ διὰ τό· Ἐν 1 Jo iii 10
τούτῳ φανερά ἐστι τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ καὶ τὰ ἔργα τοῦ
διαβόλου· προειρημένον περὶ μὲν τοῦ διαβόλου τέκνων
ὅτι Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστί· περὶ 1 Jo iii 8
δὲ τῶν τοῦ θεοῦ ὅτι Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ 1 Jo iii 9
ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει

25, 26 προσεύχεσθαι 26 ἀγαπᾶτε 30 προειρημένων

καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται· σαφὲς ὅτι πᾶς ἄνθρωπος συμπεπληρωκὼς τὸν λόγον ἤτοι τέκνων τοῦ θεοῦ ἐστιν ἢ τέκνων τοῦ διαβόλου· ἤτοι γὰρ ποιεῖ ἁμαρτίαν ἢ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, οὐδενὸς ὄντος μεταξὺ τοῦ ποιεῖν ἁμαρτίαν καὶ τοῦ ἁμαρτίαν μὴ ποιεῖν· καὶ εἰ μὲν ποιεῖ ἁμαρτίαν, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶν, εἰ δὲ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται.

14. Ἔχεται δὲ τῆς ἐν τούτοις περὶ τέκνων θεοῦ καὶ τέκνων διαβόλου ἀποφάσεως τὰ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ λεγόμενα περὶ τῶν ὄντων ἐν τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν μὴ
1 Jo iii 6 ἑωρακότων αὐτόν· Πᾶς γὰρ, φησὶν, ὁ ἐν αὐτῷ μένων οὐχ ἁμαρτάνει, καὶ πᾶς ὁ ἁμαρτάνων οὐχ ἑώρακεν αὐτόν. οὐκοῦν εἰ πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων οὐχ ἁμαρτάνει, ὁ ἁμαρτάνων οὐ μένει ἐν τῷ υἱῷ· καὶ εἰ πᾶς ὁ ἁμαρτάνων οὐχ ἑώρακεν αὐτὸν, ὁ ἑωρακὼς αὐτὸν οὐχ ἁμαρτάνει. ἅμα δὲ καὶ σημειώσεις τί νοῶν ὁ Ἰωάννης εἶπε τό· Πᾶς ὁ ἁμαρτάνων οὐχ ἑώρακεν αὐτόν· διὰ τό· Ἑώρακεν αὐτόν· ὡς ἀεὶ δυναμένων εἶναι τῶν ὁρώντων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἑωρακέναι 325
αὐτὸν μεταλαμβανόντων δυνάμεως πρὸς τὸ μηδαμῶς ἁμαρ-
Jo viii 41 τάνειν. ἔτι φήσεις ὅτι τό· Ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν· ὁτὲ μὲν λέγοιτ' ἂν πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ διαβόλου, ὁτὲ δὲ πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ θεοῦ. οἱ μὲν γὰρ ἁμαρτάνοντες ποιοῦσι τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς αὐτῶν διαβόλου· οἱ δὲ κατορθοῦντες ποιοῦσι τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς αὐτῶν θεοῦ. εἰκὸς δὲ ἐκ τούτων τινὰ κινηθήσεσθαι μὴ ἄρα δύνηται ὁ αὐτὸς, τῷ ποιεῖν ἀγαθὰ καὶ πονηρὰ ἔργα ἀνὰ μέρος, διὰ μὲν τὰ ἀγαθὰ τέκνον εἶναι θεοῦ, διὰ δὲ τὰ ἐναντία τέκνον τοῦ διαβόλου. ἀλλὰ τοῦτο πρὸς τῷ ἀλογώτατον εἶναι οὐ δηλοῦται ἀπὸ τῶν
1 Jo iii 9 ῥητῶν. ἀποφαίνεται γὰρ ὁ Ἰωάννης ὅτι Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται. πᾶς τοίνυν ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ

11 *αὐτόν*] *αὐτῶν* **15, 16** *σημειώσει* **18** *ἑορακέναι* **29, 30** *γεγενημένος*

ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ· οὐ μὴν γέγραπται ὅτι πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ διαβόλου δικαιοσύνην οὐ ποιεῖ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὴν 1 Jo iii 8 ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστί. πάλιν οὐχὶ ὥσπερ εἴρηται· Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν· οὕτως ἀναγέγραπται· ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι. καὶ πρόσχες ταῖς διαφοραῖς τῶν προτάσεων, τίνα τρόπον μετὰ πάσης ἀκριβείας τῷ Ἰωάννῃ εἴρηνται, ὥστ' ἂν θαυμάσαι τινὰ πῶς ἀλήπτως καί, ὡς ἂν εἴποιέν τινες, διαλεκτικῶς ἐξήνεγκεν αὐτάς, μὴ τὰ ὅμοια προσενεγκάμενος περὶ τῶν ἐκ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ· ὁμοίως δ' ἂν ἐξήνεγκεν εἰ ἐπεποιήκει, ὥσπερ τό· Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν· οὕτως· ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν· ἢ ὥσπερ ἀνέγραφεν ὅτι Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ 1 Jo iii 9 ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ· πεποιήκει τό· πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ διαβόλου δικαιοσύνην οὐ ποιεῖ.

15. Μήποτε δὲ καὶ τῷ· Ἐστίν· εἰρημένῳ ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ διαβόλου, μὴ χρησάμενος ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ, ἢ τῷ· Γεγεννημένος· ἀναγεγραμμένῳ ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ, μὴ συγχρησάμενος ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ διαβόλου, πάνυ σοφώτατα ἐξέδωκεν. ἐπῆρε γὰρ τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ, τὸ Γεγεννημένον τάξας ἐπ' αὐτοῦ· ὅπερ εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ διαβόλου εἴρητο, χεῖρον ἄν τι ἐνέφαινε παρὰ τό· Ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν. ἀλλὰ καὶ εἴπερ, ὡς ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ διαβόλου ἔταξε τό· Ἐστίν· πεποιήκει ἐπὶ τοῦ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἔλαττον ἂν περὶ τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ παρίστη, πολλῷ κρείττονος τυγχάνοντος τοῦ γεγεννῆσθαι ἐκ
326 τοῦ θεοῦ παρὰ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ θεοῦ. φήσει δέ τις ὅτι τινὰ τῶν κτισμάτων ἔστι μὲν ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐ μὴν γεγέννηται ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ πάντως ταῦτα ἐλάττονα ἔχει τάξιν ἐν τῷ παντὶ τῶν γεγεννῆσθαι λεγομένων ἐκ τοῦ θεοῦ. καὶ γενόμενός γε κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ τε Ἐστὶν ἐκ τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ Γεγέννηται ἐκ τοῦ θεοῦ, ζητήσεις μήποτ' ἐστί τις ὁ καὶ γεγεννημένος ἐκ τοῦ διαβόλου, ὅστις πάντως καὶ ἔστιν ἐκ

29 γεγενῆσθαι **30** καὶ τοῦ] ἢ **31** γεγεννῆσθαι

τοῦ διαβόλου, οὐ πάντως τοῦ ὄντος ἐκ τοῦ διαβόλου γεγεννημένου· καὶ πάλιν ἔστι τις ἐκ τοῦ θεοῦ οὐ πάντως καὶ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐκέτι δὲ παντὸς τοῦ ὄντος ἐκ τοῦ θεοῦ γεγεννημένου ἐκ τοῦ θεοῦ. χαρακτηρίζεται μέντοι ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ τῷ ἁμαρτίαν μὴ ποιεῖν, διὰ τὸ σπέρμα τοῦ θεοῦ ἐν αὐτῷ μένειν, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκείνου δυνάμεως ἐνυπαρχούσης αὐτῷ ἐγγινομένου τοῦ μηκέτι δύνασθαι ἁμαρτάνειν. καὶ ἐν τοῖς τελευταίοις δὲ λέγεται τῆς ἐπιστολῆς·
1 Jo v 18 Ὅτι πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ οὐχ ἁμαρτάνει, ἀλλὰ ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ τηρεῖ ἑαυτὸν καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ. εἰ δὲ ὁ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ θεοῦ τηρεῖ ἑαυτὸν καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ· ὁ μὴ τηρῶν ἑαυτὸν ἵν' ὁ πονηρὸς αὐτοῦ μὴ ἅπτηται οὐ γεγέννηται ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ πᾶς οὗ ἅπτεται ὁ πονηρὸς, οὗτος οὐ γεγέννηται ἐκ τοῦ θεοῦ· ἅπτεται δὲ ὁ πονηρὸς τῶν μὴ τηρούντων ἑαυτούς. ἐπεὶ δὲ τοῖς περὶ τοῦ Ἀβραὰμ οὐδενὸς γενομένου μεταξὺ διαλείμμα-
Jo viii 41 τος ἐπιφέρεται τό· Ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν· ἐζητοῦμεν μήποτε διὰ τὴν τῷ Ἀβραὰμ πρώτην δεδομένην ἐντολὴν τοῦτο ἀναγέγραπται. ὁ πρῶτος δὲ χρηματισμὸς
Ge xii 1 πρὸς αὐτὸν οὕτως ἔχει· Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἄπελθε εἰς τὴν γῆν ἥν σοι δείξω. ἐξῆλθεν οὖν Ἀβραὰμ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅπερ οὐ πεποιήκασιν οἱ ἐλεγχό-
Jo viii 39 μενοι ἐπὶ τῷ μὴ ὑγιῶς εἰρηκέναι· Ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστιν. εἰ γὰρ τὰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖ τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ, πρῶτον δὲ τῶν ἔργων ἐστὶ τὸ ἐξελθεῖν ἐκ τῆς γῆς ἑαυτοῦ καὶ ἐκ τῆς συγγενείας ἑαυτοῦ καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ καὶ ἀπελθεῖν εἰς τὴν γῆν ἣν δείκνυσιν αὐτῷ ὁ θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο οὗτοι πρὸς οὓς ὁ λόγος ἐλέγχονται ὡς οὐκ ὄντες τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ, δῆλον ὅτι οὐκ ἐξεληλυθότες ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς ἑαυτῶν ὀνειδίζονται ὡς ἔτι τοῦ πονηροῦ πατρὸς ὄντες, καὶ ἔτι ποιοῦντες τὰ ἐκείνου τοῦ πατρὸς ἔργα.

25 f. ποιεῖ τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ] bis 27 ἑαυτοῦ 2°] αὐτοῦ

327 τούτων ἡμῖν εἰς τὸ ῥητὸν εἰρημένων σαφῶς οἶμαι ἐλέγχεσθαι
τοὺς νομίζοντας ἐντεῦθεν παρίστασθαι ὅτι εἰσί τινες ἐκ
κατασκευῆς υἱοὶ τοῦ διαβόλου.

16. (14) Εἶπον αὐτῷ Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γε- Jo viii 41
γεννήμεθα· ἕνα πατέρα ἔχομεν τὸν θεόν. Ζητῶ μήποτε
ἐλεγχθέντες ὡς οὐ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ πικρότερον ἀποκρί-
νονται οἱ λεγόμενοι πεπιστευκέναι αὐτῷ Ἰουδαῖοι, παρακεκα- cf. Jo viii 31
λυμμένως αἰνισσόμενοι ἐκ πορνείας γεγεννῆσθαι τὸν σωτῆρα,
ὡς εἰκὸς τοῦτο ὑπονοοῦντες τῷ μὴ παραδέχεσθαι τὴν διαβόη-
τον καὶ τεθρυλλημένην αὐτοῦ γένεσιν ἐκ τῆς παρθένου. καὶ
γὰρ πάνυ μοι φαίνεται ἄλογον ταῦτα αὐτοὺς ἀπορρῖψαι τὰ
ῥήματα πρὸς ἔπος· οὔτε γὰρ πρὸς τὰ πρότερα οὔτε ἀκο-
λούθως τοῖς ἑξῆς εἰρῆσθαι δύναται, εἰ ἁπλούστερον νοηθείη
τό· Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα· τὸ εἰρημένον ὑπ'
αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ ἐπεὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν θεὸν ὁ σωτὴρ, cf. Jo v 18
οὐδένα ἄνθρωπον πατέρα εἶναι ἑαυτοῦ ὁμολογῶν, διὰ τό·
Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα· εἰκὸς αὐτοὺς ἐπιφέρειν
πάλιν προσκρούοντας τό· Ἕνα πατέρα ἔχομεν, τὸν θεόν·
ὡσεὶ ἔλεγον· ἡμεῖς μᾶλλον ἕνα πατέρα ἔχομεν τὸν θεὸν,
ἤπερ σὺ, ὁ φάσκων μὲν ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι ἐκ πορ-
νείας δὲ γεγεννημένος, καὶ διὰ τὸ αὐχεῖν τὸ ἐκ παρθένου
γεγεννῆσθαι λέγων ἕνα πατέρα ἔχειν μόνον τὸν θεόν· τῶν
ὁμολογούντων τὸν πατέρα θεὸν οὐκ ἀρνουμένων καὶ ἄνθρω-
πον πατέρα. ἀλλ' ἐρεῖ τις ὅτι ταῦτα οὕτω νοούμενα οὐ
δύναται εἶναι ῥήματα τῶν πεπιστευκότων αὐτῷ Ἰουδαίων.
καὶ πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον ὅτι εἰρημένου ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Jo viii 31
πρὸς αὐτοὺς λόγου τοῦ· Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ
ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταί μου ἐστὲ, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν·
ὡς καὶ δυναμένων αὐτῶν μένειν ἐν τῷ Ἰησοῦ λόγῳ καὶ
μὴ μένειν, οὐκ ἀδύνατον ἦν τινὰς ἐκ τῶν ἐλεγχομένων μὴ
μεμενηκέναι αὐτοῦ ἐν τῷ λόγῳ, καὶ μὴ μείναντας πικρότερον

10 τεθρυλημένην 11 ἀπορίψαι 13 εἰ] ἢ 15 ἐπὶ
15 ἔλεγον 16 post τό] ins. τῶ 24 ταῦτα] αὐτὰ
30 ἐλέγχων

Jo viii 41 καὶ προσκρουστικῶς εἰρηκέναι τό· Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ
γεγεννήμεθα· ἕνα πατέρα ἔχομεν τὸν θεόν. δοκεῖ δέ μοι ὅτι
καὶ φιλονεικότερον ἀπεκρίναντο· εἰπόντες γὰρ πρότερον·
Jo viii 33 Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν· καὶ οἷον τοῦτο τρανότερον ὁμολο-
Jo viii 39 γήσαντες διὰ τοῦ· Ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστιν· ἀκούσαν- 328
τες πρὸς τοῦτο τό· Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἐστε, τὰ ἔργα τοῦ
Ἀβραὰμ ποιεῖτε· μείζονα τοῦ Ἀβραὰμ ὁμολογοῦσιν ἑαυτῶν
εἶναι τὸν πατέρα λέγοντες· Ἕνα πατέρα ἔχομεν τὸν θεόν.
τάχα δὲ διὰ τὸ τῶν ἀνθρώπων τινὰς μὲν εἶναι ἐκ τοῦ διαβό-
λου, ἑτέρους δὲ γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, πάντας ἂν ὑγιῶς
λέγοιμεν τοὺς μὴ γεγεννημένους ἐκ τοῦ θεοῦ ἐκ πορνείας
γεγεννῆσθαι. οὐ γὰρ ἐκ νύμφης ἀλλ' ἐκ πόρνης τῆς ὕλης
οὓς γεννᾷ ὁ διάβολος ἢ ποιεῖ τοὺς ἐξ αὐτοῦ, οἵτινες καὶ τοῖς
σωματικοῖς προσπεπονθότες καὶ προσηλωμένοι κολλῶνται
τῇ πόρνῃ ὕλῃ, γενόμενοι πρὸς αὐτὴν ἓν σῶμα, τῶν ἐκ τοῦ
θεοῦ γεγεννημένων ἀφισταμένων τῆς πόρνης ὕλης, καὶ
κολλωμένων τῷ κυρίῳ καὶ ἑνουμένων τῷ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν
cf. Jo i 1; Pr viii 22 θεὸν λόγῳ, καὶ τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, ἣν ἔκτισεν ἀρχὴν ὁδῶν
αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἵνα γένωνται πρὸς αὐτὴν ἓν πνεῦμα·
1 Co vi 16 f. Ὁ μὲν γὰρ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστιν· ὁ δὲ
κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν.

Jo viii 42 17. (15) Εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Εἰ ὁ θεὸς πατὴρ
ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ
ἐξῆλθον καὶ ἥκω. Ἐπείπερ οἱ τὰς φύσεις εἰσάγοντες
χρῶνται τῷ ῥήματι τούτῳ, διηγούμενοι αὐτὸ ὅτι ὡς οἰκεῖον
ἂν ὑμῶν καὶ ἀδελφὸν ἐπέγνωτέ με, ἀλλὰ καὶ ὡς ἴδιον ἠγαπή-
σατε ἂν ἐμὲ, εἰ ὁ θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν· ἐπαπορητέον οὕτως
cf. Gal i 13 πρὸς αὐτούς. ἦν ὅτε Παῦλος ἐμίσει τὸν Ἰησοῦν, ἐμίσει δὲ
αὐτὸν ὅτε ἐπόρθει καὶ ἐδίωκε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ
Act ix 4 ἀληθεύων γε ἔλεγεν αὐτῷ ὁ πρῶτος χρηματισμός· Σαοὺλ,
Σαοὺλ, τί με διώκεις; εἰ μὲν οὖν ἀληθὲς τό· Εἰ ὁ θεὸς πατὴρ
ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ· δῆλον ὅτι καὶ τὸ τούτῳ ἀντίστρεφον

3 φιλονικώτερον 11 λέγομεν 25 ῥήματι τούτῳ] ῥήμα τῷ 27 ἡμῶν 31 εἰ μὲν] εἶπεν

ἐστὶν ὑγιές· εἰ μὴ ἠγαπᾶτέ με, οὐχὶ ὁ θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν.
οὐκοῦν τῶν μὴ ἀγαπώντων τὸν Ἰησοῦν οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς
πατήρ· Παῦλος δὲ ἦν ὅτε οὐκ ἠγάπα τὸν Ἰησοῦν, ἦν ἄρα
καιρὸς ὅτε ὁ θεὸς Παύλου πατὴρ οὐκ ἦν. οὐ φύσει ἄρα
Παῦλος θεοῦ υἱὸς ἦν, ἀλλ' ὕστερον γέγονε θεοῦ υἱὸς, ὅτε
καὶ ὑγιῶς ἂν προσελάβομεν τὸ ἀκόλουθον τῷ ἡγουμένῳ τοῦ
συνημμένου λέγοντος ὅτι· ἀλλὰ μὴν ὁ θεὸς, ὦ Παῦλε,
πατήρ σού ἐστιν, ἀγαπᾷς ἄρα τὸν Ἰησοῦν. ἀλλὰ καὶ πρὸ
τῶν χρόνων τῆς πίστεως Παύλου ἀληθοῦς ὄντος τοῦ· Εἰ ὁ Jo viii 42
329 θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ὑγιῶς ἦν προσλαβεῖν
οἱονεὶ λέγοντα τὸν Ἰησοῦν· ἀλλὰ μὴν ἐμὲ οὐκ ἀγαπᾷς, οὐκ
ἄρα ὁ θεὸς πατήρ σού ἐστιν, ὦ Παῦλε. πότε δὲ ὁ θεὸς
πατὴρ γίνεταί τινος ἢ ὅταν τηρήσῃ τις τὰς ἐντολάς; δι' ἃς cf. Jo xiv 15
οὐ πρότερον ὢν τις υἱὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς γίνεται
αὐτοῦ υἱός· ὅτε καὶ ὁ πατὴρ εἰς ἀναγέννησιν ἄγων τοῦτον,
ὃς υἱὸς αὐτοῦ γίνεται, χρηματίζει τοιούτου πατήρ. ἔστι δὲ
προσαχθῆναι εἰς ταῦτα ἀπὸ τῶν οὕτως ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον
εὐαγγελίῳ γεγραμμένων· Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη Ἀγαπήσεις Mt v 43 ff.
τὸν πλησίον σου καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. ἐγὼ δὲ
λέγω ὑμῖν Ἀγαπήσατε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ προσεύχεσθε
ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς
ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς. πρόσχες γὰρ τῷ· Ὅπως γένησθε υἱοὶ
τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ἐμφαίνοντι ὅτι οὐ πρότερόν
τις ὢν υἱὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς γίνεται αὐτοῦ υἱός. ἐπι-
μελῶς δὲ τηρήσας καὶ περὶ τοῦ προσκειμένου τῷ· Τοῦ
πατρός· ὅπερ ἐστίν· Ὑμῶν· γέγραπται γάρ· Ὅπως γένησθε
υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν· ζητήσεις πότερον ἁπλούστερον
εἴρηται, ἢ τῶν ἀντιγράφων ἡμαρτημένων πρόσκειται τὸ
Ὑμῶν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἐζητήσαμεν, εἰ ἐγέγραπτο· ὅπως
γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς· καὶ μάλιστα ἐπεὶ
δοκεῖ μάχην περιέχειν τὸ γίνεσθαι υἱόν τινα, οὐχ ἁπλῶς τοῦ
ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου πατρός. εἰ μὲν γὰρ

19 καὶ] bis

αὐτοῦ πατήρ ἐστιν, οὐχ ὕστερον γίνεται αὐτοῦ υἱός· εἰ δὲ
γίνεται αὐτοῦ υἱὸς, οὐκ ἦν αὐτοῦ πατήρ. ἅμα δὲ ἐπιστήσεις
διὰ τὸ τινὰς μὲν τῶν πεπιστευκέναι νομιζομένων λέγεσθαι
δούλους τοῦ θεοῦ, ἑτέρους δὲ χρηματίζειν αὐτοῦ υἱοὺς, μήποτε
οὐχ ἡ τυχοῦσα ἐντολὴ, ἀλλά τινα κατ' ἐξαίρετον κατορθού-
μενα ποιοῦσι γενέσθαι υἱὸν θεοῦ τὸν κατορθώσαντα. πολλῶν
Mt v 45 γοῦν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εἰρημένων παρατήρει τό· Ὅπως
γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ὃ ἐπιφέρεται
Mt v 44 τῷ· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν Ἀγαπήσατε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ
προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς. καὶ γὰρ ἐμφαί-
νεται ἡ πρὸς θεὸν ὁμοιότης καὶ μίμησις αὐτοῦ ἀγαπῶντος
cf. Sap Sol xi 24, 26 τὰ ὄντα πάντα καὶ μηδὲν βδελυσσομένου ὧν ἐποίησε, καὶ
φειδομένου πάντων, ἐπείπερ αὐτοῦ τοῦ φιλοψύχου δεσπότου
ἐστὶ τὰ πάντα, ἐν τῷ ἀγαπῶντι τοὺς ἐχθροὺς ἑαυτοῦ καὶ
προσευχομένῳ ὑπὲρ τῶν διωκόντων αὐτόν. πῶς δ' ἂν ἁρμο-
στὸν ἦν ἐπιφερόμενον τό· Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς 330
Mt v 27 f. ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς· τῷ· Ἐρρέθη Οὐ μοιχεύσεις· ἐγὼ
δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι,
ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· καὶ τοῖς περὶ τῆς
cf. Mt v 29 f. ἀπωλείας ἑνὸς τῶν μελῶν ὑπὲρ τοῦ μὴ ὅλον εἰς γέενναν
Mt v 33 f. ἀπελθεῖν τὸ σῶμα; ἀλλὰ καὶ εἰ ἐπεφέρετο τῷ· Ἐρρέθη τοῖς
ἀρχαίοις Οὐκ ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ κυρίῳ τοὺς
ὅρκους σου· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως· τό· Ὅπως
γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· πολλὴν
ἂν αὐτόθεν ἐνεποίησε προσκοπήν. νυνὶ δὲ ὥσπερ ὁ ἐν τοῖς
cf. Mt v 45 οὐρανοῖς πατὴρ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ
ἀγαθοὺς, οὕτως ἕκαστος τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ, οἱονεὶ ἥλιον ἐν
ἑαυτῷ τὴν ἀγάπην ἔχων, ταύτην ἀνατέλλει καὶ ἐπὶ πονηροὺς
ἐπὰν ἀγαπήσῃ τοὺς ἑαυτοῦ ἐχθρούς· καὶ πάλιν ὥσπερ βρέχει
ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, οὕτως οἱονεὶ ὑετόν τινα τὴν προσευ-
χὴν ὁ ἅγιος καταπέμπει ἐπὶ τοὺς κάτω που τυγχάνοντας, διὰ
τὶ διώκειν αὐτὸν καὶ περὶ τῶν τοιούτων προσευχόμενος.

5 τινὰς 8 δ] om. 9 τῷ] τὸ (intra lin.)
21 post εἰ] lac. (3) 23 post δὲ] lac. (4) τό] om.

ταῦτα μὲν εἰς τὸ ὑποπεσὸν ἡμῖν τρανωθῆναι τό· Εἰ ὁ θεὸς Jo viii 42
πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ.

18. (16) Ἴδωμεν δὲ καὶ τό· Ἐγὼ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον
καὶ ἥκω· εἰς ὃ χρήσιμόν μοι φαίνεται παραθέσθαι τὸ ἐκ
Μιχαίου οὕτως ἔχον· Ἀκούσατε, λαοὶ, λόγους, καὶ προσε- Mic i 2 ff.
χέτω ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ· καὶ ἔσται κύριος ἐν ὑμῖν
εἰς μαρτύριον, κύριος ἐξ οἴκου ἁγίου αὐτοῦ. διότι ἰδοὺ κύριος
ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου ἑαυτοῦ καὶ καταβήσεται, καὶ
ἐπιβήσεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, καὶ σαλευθήσεται τὰ ὄρη
ὑποκάτωθεν αὐτοῦ, καὶ αἱ κοιλάδες τακήσονται ὡς κηρὸς
ἀπὸ προσώπου πυρὸς καὶ ὡς ὕδωρ καταφερόμενον ἐν κατα-
βάσει. καὶ ὅρα μήποτε ἰσοδυναμεῖ τό· Ἐξῆλθον παρὰ τοῦ
θεοῦ· τῷ· Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· ἐπεὶ ὅτε
ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων πρὶν cf. Phil ii 6 f.
ἑαυτὸν κενῶσαι, οἱονεὶ τόπος αὐτοῦ ἐστιν ὁ θεός. καὶ εἴ
τίς γε νοήσαι τὸν πρὸ τοῦ κενῶσαι ἑαυτὸν ἐν τῇ προηγου-
μένῃ ὑπάρχοντα θεοῦ μορφῇ, ὄψεται τὸν μηδέπω ἐξεληλυ-
θότα ἀπὸ τοῦ θεοῦ υἱὸν αὐτοῦ, καὶ κύριον τὸν μηδέπω
ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ τόπου ἑαυτοῦ. ἐπὰν δὲ ἐκείνῃ τῇ
καταστάσει τοῦ υἱοῦ συγκρίνῃ τὴν ἐκ τοῦ ἀνειληφέναι τὴν
τοῦ δούλου μορφὴν, ἑαυτὸν κενώσαντα, συνήσει πῶς ὁ υἱὸς
331 τοῦ θεοῦ ἐξῆλθε καὶ ἧκε πρὸς ἡμᾶς, καὶ οἱονεὶ ἔξω γεγένηται cf. Jo viii 42
τοῦ πέμψαντος αὐτόν, εἰ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον οὐκ ἀφῆκεν cf. Jo viii 29
αὐτὸν μόνον ὁ πατὴρ, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ ἐστι, καὶ ἔστιν ἐν τῷ
υἱῷ ὥσπερ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί. καὶ εἰ μὴ κατ' ἄλλον γε
τρόπον νοήσεις εἶναι τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ ὡς ἦν πρὶν
ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ θεοῦ, δόξει περιέχειν μάχην τὸ καὶ ἐξεληλυ-
θέναι ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ εἶναι τὸν ἐξεληλυθότα ἀπὸ τοῦ θεοῦ
ἔτι ἐν τῷ θεῷ. ἄλλοι δὲ τό· Ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ θεοῦ·
διηγήσαντο ἀντὶ τοῦ· γεγέννημαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ· οἷς ἀκο-
λουθεῖ ἐκ τῆς οὐσίας φάσκειν τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι τὸν
υἱὸν, οἱονεὶ μειουμένου καὶ λείποντος τῇ οὐσίᾳ, ᾗ πρότερον

3 τό] τῶ 26 νοήσαις

εἶχε, τοῦ υἱοῦ, ἐπὰν γεννήσῃ τὸν υἱόν, ὡσεὶ νοῆσαι τις τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκυμόνων. ἀκολουθεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ σῶμα λέγειν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, καὶ διῃρῆσθαι τὸν πατέρα, ἅπερ ἐστὶ δόγματα ἀνθρώπων μηδ' ὄναρ φύσιν ἀόρατον καὶ ἀσώματον πεφαντασμένων, οὖσαν κυρίως οὐσίαν. οὗτοι δὲ δῆλον ὅτι ἐν σωματικῷ τόπῳ δώσουσι τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν τόπον ἐκ τόπου ἀμείψαντα σωματικῶς ἐπιδεδημηκέναι τῷ βίῳ, καὶ οὐχὶ κατάστασιν ἐκ καταστάσεως, ὥσπερ ἡμεῖς ἐξειλήφαμεν.

Jo viii 42 19. (17) Οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλε. Ταῦτα νομίζω λέγεσθαι ὥς τινων ἀφ' ἑαυτῶν ἐρχομένων καὶ μὴ ἀπεσταλμένων ἀπὸ τοῦ πατρός. περὶ μὲν οὖν ἀνθρώπων τοιούτων, διδασκαλίαν ἢ προφητείαν
Jer xxiii 21 ὑπισχνουμένων, διδασκόμεθα καὶ ἀπὸ τοῦ Ἱερεμίου, ἔνθα γέγραπται· Οὐκ ἀπέστελλον τοὺς προφήτας, καὶ αὐτοὶ ἔτρεχον. εἰ δὲ καὶ δυνάμεις τινὲς μὴ ἀποστελλόμεναι ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἔρχονται πρὸς ἀνθρώπους, ἐπιστήσεις καὶ εἴ τινες ἐν αὐταῖς εἰσιν ἐκ του θεοῦ ἐξεληλυθυῖαι καὶ τούτῳ ἡμαρτηκυῖαι τῷ μὴ ἀπεστάλθαι ἀπ' αὐτοῦ. οὐκ ἀζήτητον δὲ ἐατέον τὸν τόπον καὶ εἰς τὸν περὶ ψυχῆς λόγον· τάχα γὰρ ἡ μὲν τοῦ Ἰησοῦ ψυχὴ ἐν τῇ ἑαυτῆς τυγχάνουσα τελειότητι ἐν θεῷ καὶ τῷ πληρώματι ἦν, καὶ ἐκεῖθεν ἐξεληλυθυῖα, τῷ ἀπεστάλθαι ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἀνέλαβε τὸ ἐκ τῆς Μαρίας σῶμα. ἄλλαι δὲ οὐχ οὕτως ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ θεοῦ, τουτέστιν οὐκ ἀπεσταλμέναι οὐδὲ ὑπὸ τοῦ θείου βουλήματος προπεμφθεῖσαι.

Jo viii 43 20. (18) Διὰ τί τὴν λαλιὰν τὴν ἐμὴν οὐ γινώ- 332
σκετε; ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν. Αἴτιον, φησὶν, ἐστὶ τοῦ ὑμῖν μὴ γινώσκεσθαι τὴν ἐμὴν λαλιὰν τὸ μὴ δύνασθαι ὑμᾶς ἀκούειν τοῦ λόγου μου. πρότερον οὖν δύναμιν περιποιητέον ἀκουστικὴν τοῦ θείου λόγου, ἵνα μετὰ τοῦτο οἷοί τε γενώμεθα καὶ γινώσκειν πᾶσαν τὴν

1 γεννήσει 18, 19 ἡμαρτηκέναι

Ἰησοῦ λαλιάν· ἔξεστι γὰρ πρότερον οὐ δυνάμενον ἀκούειν τὸν λόγον Ἰησοῦ ὕστερον φθάνειν ἐπὶ τὸ ἀκούειν δύνασθαι αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ ὅσον μὲν οὐδέπω ἰάθη τις τὰς ἀκοὰς ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ λέγοντος τῷ κωφῷ Διανοίχθητι, οὐ δύναται (cf. Mc vii 34 f.) ἀκούειν. ἐπὰν δὲ λυθῇ ὁ αἴτιος τῆς κωφότητος σύνδεσμος, τότε ἀκούειν τις οἷός τε ἔσται τοῦ Ἰησοῦ ὅτε καὶ γινώσκειν δύναται αὐτοῦ τὴν λαλιάν· ἢ λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ νομίζοντες καὶ διὰ τούτων συνίστασθαι τὸν περὶ φύσεως λόγον, πότερον ἐδύναντο ἔτι κωφοὶ ὄντες ἀκούειν οὓς ὕστερον ἰάσατο, ἢ οὐκ ἐδύναντο; σαφοῦς δὲ ὄντος τοῦ οὐκ ἐδύναντο, δῆλον ὅτι ἔξεστι μεταβαλεῖν ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι ἀκούειν τῶν Ἰησοῦ λόγων ἐπὶ τὸ ἀκούειν αὐτῶν, καὶ οὐ διὰ φύσιν ἀνιάτως ἔχουσαν, ὅτε οὐ δύναταί τις ἀκούειν· καὶ μάλιστα ταῦτα προσακτέον τοῖς ἑτεροδόξοις, χαίρουσι ταῖς ἀλληγορίαις καὶ ἀνάγουσι τὴν περὶ τῶν ἰάσεων ἱστορίαν ἐπὶ τὰς τῆς ψυχῆς θεραπείας, ἀπολυομένης ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ πάσης νόσου (cf. Mt iv 23) καὶ πάσης μαλακίας. νομίζω δὲ τὸ μὲν ἀκούειν νῦν ἐπὶ τοῦ συνιέναι τάσσεσθαι τῶν λεγομένων, τὸ δὲ γινώσκειν ἐπὶ τοῦ καταλαμβάνοντα συγκατατίθεσθαι, τῷ φωτὶ τῆς περὶ τῶν λεγομένων γνώσεως πεφωτισμένον. ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων ὑπολαμβάνει αἰτίαν ἀποδίδοσθαι τοῦ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἀκούειν τὸν Ἰησοῦ λόγον, μηδὲ γινώσκειν αὐτοῦ τὴν λαλιὰν, ἐν τῷ· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ. (Jo viii 44) αὐταῖς γοῦν λέξεσί φησι· Διατί δὲ οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν; ἢ ὅτι ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ; ἀντὶ τοῦ· ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ διαβόλου· φανερῶν αὐτοῖς λοιπὸν τὴν φύσιν αὐτῶν, καὶ προελέγξας αὐτοὺς ὅτι οὔτε τοῦ Ἀβραάμ εἰσι τέκνα, οὐ γὰρ ἂν ἐμίσουν αὐτόν, οὐδὲ τοῦ θεοῦ, διὸ οὐκ ἠγάπων αὐτόν. καὶ εἰ μὲν τό· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ· ἐξεδέχετο ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω διηγησάμεθα, καὶ ἔλεγε· διὰ τὸ ἔτι ὑμᾶς εἶναι ἐκ τοῦ

3 αὐτῶν 6 τε] om. ἔσται] ἔστε 20 πεφωτισμένων (οις supra) 22 Ἰησοῦ] Ιῡ 27 αὐτοὺς

διαβόλου, οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν· κἂν
παρεδεξάμεθα αὐτοῦ τὴν διήγησιν. νυνὶ δὲ δῆλός ἐστιν 333
ὁμοουσίους τινὰς τῷ διαβόλῳ λέγων ἀνθρώπους, ἑτέρας, ὡς
οἴονται οἱ ἀπ' αὐτοῦ, οὐσίας τυγχάνοντι παρ' οὓς καλοῦσι
ψυχικοὺς ἢ πνευματικούς.

Jo viii 44 21. (19) Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ
καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν.
Ἀμφίβολος ἡ λέξις ἐστί· δηλοῦται γὰρ ἀπ' αὐτῆς ἓν μὲν ὡς
ἄρα ἔχει ὁ διάβολος πατέρα, ἐξ οὗ πατρὸς, ὅσον ἐπὶ τῷ
ῥητῷ, ἐμφαίνονται εἶναι οὗτοι πρὸς οὓς ὁ λόγος· ἕτερον δὲ, ὃ
βέλτιόν ἐστιν, ὅτι ὑμεῖς ἐκ τοῦδε τοῦ πατρός ἐστε, καθ' οὗ
κατηγορεῖται τὸ διάβολος. ἀμφίβολον μὲν οὖν ἂν τὸ
λεγόμενον, καὶ εἰ περιῄρητο τὸ πρότερον ἄρθρον τὸ τοῦ,
πλὴν μᾶλλον ἀνεφαίνετο σαφέστερον τὸ βούλημα τοῦ ῥητοῦ.
μέντοι γε ὁ συναγορεύων τῷ εἶναί τινα τοῦ διαβόλου πατέρα,
οὗ υἱοὺς δόξει λέγειν τοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος ἐστὶ, χρήσεται
τῷ ἐπιφερομένῳ οὕτως ἔχοντι· Ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ
τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ· καὶ
φήσει ψεῦδος μὲν εἶναι τὸν διάβολον, ἄλλον δὲ παρὰ τοῦτον
εἶναι τὸν τοῦ ψεύδους πατέρα. ἀλλ' οὐχ ὑγιῶς τοῦτο
λεχθήσεται· μᾶλλον γὰρ τὸ ψεῦδος ἐφαρμόσει τῷ ἐναντίῳ
Jo xiv 6 τοῦ εἰπόντος· Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· λέγω δὲ τῷ ἀντιχρίστῳ,
οὗ ψεύστης ἐστὶν ὁ πατὴρ, ὁ διάβολος ὤν. ἀλλ' εἰκός τινα
προσκόψειν τῷ ψεῦδος εἶναι τὸν ἀντίχριστον, οὐκέτι ψεκτὸν
ἐσόμενον, ἐὰν τῇ ὑποστάσει ἕτερον μηδὲν ψεύδους ᾖ. πρὸς
Ez xxviii 19 ὃν παραθέμενος τό· Ἀπώλεια ἐγένου, καὶ οὐχ ὑπάρξεις εἰς
τὸν αἰῶνα· εἰρημένον ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ περί τινος διὰ τὴν
κακίαν μεταβεβληκότος εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν ἀπώλειαν,
καθ' ὁμοιότητα παραμυθήσει καὶ τὸ περὶ τοῦ ψεῦδος οὐκ
εἶναί τινα τῇ ὑποστάσει ἐκ κατασκευῆς, ἀλλὰ ἐκ μεταβολῆς
καὶ ἰδίας προαιρέσεως τοιοῦτον γεγενημένον, καὶ οὕτως, ἵνα
καινῶς ὀνομάσω, πεφυσιωμένον. φεύγων γοῦν τις ὡς

2 παραδεξάμεθα 13 εἴπερ εἴρητο 25 ψεῦδος 29 περιμυθήσει ψεῦδος οὐκ] ψεύδοις (corr.) 31 post τοιοῦτον] ins. δὲ

ἄτοπον τὸ φάσκειν εἶναι ψεῦδος τὸν ἀντίχριστον, ἐρεῖ καὶ
πᾶσιν ἐφαρμόζειν τοῖς ψευδομένοις τό· Ὅταν λαλῇ τὸ Jo viii 44
ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· τὸ γὰρ ἐν ἑκάστῳ τῶν ψευδο-
μένων ψεῦδος ἐπὰν λαλῇ, ἐκ τῶν ἰδίων τοῦ ψεύδους λαλεῖ·
ἀλλὰ καὶ τό· Ψεύστης ἐστὶν ὁ πατὴρ αὐτοῦ· ἀνενεγκεῖν ἐπὶ
τὸ ἕκαστον τὸν προφερόμενον ψεῦδος ἐκ στόματος ἑαυτοῦ
πατέρα εἶναι οὗ λαλεῖ ψεύδους· καὶ οὐκ ἀπίθανός τε ἔσται ἡ
334 τοιαύτη ἀπόδοσις. καὶ ταῦτα μὲν ὡς παρακείμενα τῇ ἀμφι-
βολίᾳ τοῦ ἐκκειμένου ἡμῖν ῥητοῦ εἰρήσθω.

22. (20) Ἐπεὶ δὲ διηγούμενοι τό· Ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ Jo viii 41
ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν· προλαβόντες καὶ εἰς τοῦτο εἰρήκαμεν,
πολλαχόθεν τὰ φανέντα ἡμῖν εἰς τὴν διήγησιν χρήσιμα
συναγαγόντες, οὐκ εὐλόγως νῦν προσδιατρίψομεν τῷ τόπῳ.
πλὴν εἴ τις τῷ ποιεῖν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου γεγέν- cf. 1 Jo iii 8
νηται καὶ μὴ κατήργησε τὴν ἀπ' ἐκείνου γένεσιν ἐξ ἑαυτοῦ,
οὗτος οὐ μίαν ἀλλὰ πλείονας ἐπιθυμίας τοῦ τοιούτου πατρὸς
ποιεῖν ἐθέλει· καὶ τῶν ἐν παντὶ υἱῷ διαβόλου ἐπιθυμιῶν ἀπὸ
τῶν ἐν τῷ διαβόλῳ ἐπιθυμιῶν γεννωμένων, σαφὲς ὅτι αἱ
ἐκείνου ἐπιθυμίαι φρόνημα ὕλης εἰσὶ καὶ φθορᾶς, ἃς κυρίως cf. Ro viii 7; 2 Pe i 4
ἔχθρας εἴποι τις ἂν εἶναι πρὸς θεόν. φόνους μὲν οὖν καὶ
ἀδικίας καὶ πλεονεξίας φάσκειν εἶναι τὰς ἐκείνου ἐπιθυμίας,
γεννώσας ἐν υἱοῖς αὐτοῦ παραπλησίως ταύταις ἐπιθυμίας, οὐκ
ἀπεμφαίνει· ἀλλὰ καὶ γενικῶς ἀκαθαρσίας τῇ φύσει ἐναντίας
τυγχανούσας τῇ καθαρότητι λέγειν εἶναι τὰς ἐκείνου ἐπιθυ-
μίας, ἀφ' ὧν αἱ πρὸς τὰ ἀκάθαρτα ἐπιθυμίαι ἐγγίνονται
τέκνοις τοῦ διαβόλου, οὐ δυσπαράδεκτόν ἐστι. τὸ δὲ καὶ
πορνείαν λέγειν εἶναι τὴν ἐκείνου ἐπιθυμίαν, ἢ μοιχείαν,
ἢ παιδοφθορίαν, ἢ μαλακότητα, οὐκ εὐχερῶς ἄν τις παρα-
δέξοιτο, κἂν ἀπορῇ πῶς αἱ ἐπιθυμίαι αὗται ἐν ἀνθρώποις
ἀπὸ τῶν ἐν ἐκείνῳ γίνονται ἐπιθυμιῶν, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει,
οἱονεὶ καθολικοῦ τινος παρισταμένου περὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις
ἐπιθυμιῶν, ὡς ἄρα θέλουσιν οἱ ἄνθρωποι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ

5 ἂν ἐνέγκει 10 ὑμεῖς] ἡμεῖς 27 πορνείας

πατρὸς αὐτῶν ποιεῖν, ὥστε πάντα, ἃ ἐπιθυμοῦσι παρανόμως,
πρότερον ἐπιθυμίας εἶναι τοῦ πατρὸς αὐτῶν. τοιοῦτον γάρ
Jo viii 44 ἐστι τό· Καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν.
λεκτέον δὲ πρὸς ταῦτα ὅτι ὁ διάβολος ἐπιθυμεῖ φθαρῆναι
τόνδε, φέρε εἰπεῖν, τὸν παῖδα, καὶ μοιχευθῆναι τήνδε, καὶ
πορνεῦσαι τούσδε, καὶ τούτων ἐπιθυμῶν ἐμποιεῖ τοῖς δυνα-
μένοις αὐτῷ ὑπηρετήσασθαι ἐπιθυμίαν τοῦ ποιῆσαι ἅπερ
ἐκεῖνος ἐνεργῆσαι βούλεται, ὥστ᾽ ἂν κατὰ τοῦτο τὸν ἐνερ-
γοῦντα τὴν πορνείαν ἢ τὴν μοιχείαν πρότερον λέγειν τοῦ
ἀνθρώπου πορνεύειν καὶ μοιχεύειν. τὸ δ᾽ αὐτὸ καὶ περὶ
πάσης ἁμαρτίας ἐρεῖς, οἷον ὁ διάβολος ἀργυρίων μὲν οὐκ
ἐπιθυμεῖ, ἐπιθυμεῖ δὲ φιλαργύρους ποιῆσαι καὶ προσπαθεῖς
τοῖς ὑλικοῖς πράγμασι· ταύτην δὲ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ
θέλουσι ποιεῖν οἱ οὐκ ἄλλως ἢ τῷ θέλειν φιλοῦντες τὸ 335
ἀργύριον. διόπερ ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐφιστάνειν ἡμᾶς πᾶσιν
οἷς θέλομεν ποιεῖν καὶ ἐξετάζειν μήποτε ὃ θέλομεν ποιεῖν ἐκ
τῶν τοῦ διαβόλου ἐπιθυμιῶν ἐστιν· ἵνα ἐκ τοῦ τεθεωρηκέναι
τὰ ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου ἐπιθυμιῶν παυσώμεθα θέλειν ποιεῖν
ἐκεῖνα, εἰδότες πάντα τὸν θέλοντα ποιεῖν τὰς τοῦ διαβόλου
ἐπιθυμίας ἐκ πατρὸς μὲν οὐδαμῶς εἶναι θεοῦ, διαβόλου δὲ
γεγονέναι τέκνον, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐθέλειν ποιεῖν τὰς ἐπιθυμίας
τοῦ χείρονος μορφούμενον καὶ κατ᾽ εἰκόνα γινόμενον τοῦ
πονηροῦ πατρός, ἀφ᾽ οὗ ἔρχονται καὶ τυποῦνται αἱ ἐκείνου
cf. 1 Co xv 49 τοῦ χοϊκοῦ εἰκόνες. πρῶτος γὰρ χοϊκὸς ἐκεῖνος, τῷ πρῶτος
ἀποπεπτωκὼς τῶν κρειττόνων καὶ ἐπιτεθυμηκὼς ἑτέρας παρὰ
cf. Job xl 14 (19) τὴν κρείττονα ζωῆς ζωήν, ἄξιος γεγονέναι τοῦ ἀρχὴν αὐτὸν
εἶναι οὔτε κτίσματος οὔτε ποιήματος ἀλλὰ πλάσματος
κυρίου, πεποιημένον ἐγκαταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων
αὐτοῦ. καὶ ἡμῶν δὲ ἡ προηγουμένη ὑπόστασίς ἐστιν ἐν
cf. Col. iii 10 τῷ κατ᾽ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος· ἡ δὲ ἐξ αἰτίας ἐν τῷ ληφθέντι
cf. Ge ii 7 ἀπὸ τοῦ χοῦ τῆς γῆς πλάσματι καὶ εἰ μέν, ὡσπερεὶ ἐπιλα-
θόμενοι τῆς ἐν ἡμῖν κρείττονος οὐσίας, ὑποτάξωμεν ἑαυτοὺς
τῷ ἀπὸ τοῦ χοῦ πλάσματι, καὶ τὸ κρεῖττον τὴν εἰκόνα τοῦ
cf. Ge i 26 χοϊκοῦ λήψεται· εἰ δὲ συνέντες τὸ ποιηθὲν κατ᾽ εἰκόνα καὶ τὸ

ληφθὲν ἀπὸ τοῦ χοῦ τῆς γῆς, ὅλοι προσνεύοιμεν ἐπὶ τοῦτον, cf. Ge ii 7
οὗ κατ' εἰκόνα γεγόναμεν, ἐσόμεθα καὶ καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ,
πᾶσαν τὴν πρὸς ὕλην καὶ σώματα προσπάθειαν καὶ τὴν
πρός τινα τῶν καθ' ὁμοίωσιν ἀπολείψαντες. ἐπεὶ δὲ κατὰ
τὰς θείας γραφὰς ἡ ἐπιθυμία τῶν μέσων ἐστὶν, οὐκ εἰδυίας
τὴν ἑλληνικὴν τῶν σημαινομένων παρὰ τοῖς τὰ τοιαῦτα
διαρθροῦσιν ἀκρίβειαν, ὥστ' ἂν τὸ μὲν ἀστεῖον βούλησιν
ὀνομάσαι, ἣν ὁρίζονται εὔλογον ὄρεξιν, τὸ δὲ φαῦλον ἐπιθυ-
μίαν, ἥν φασιν εἶναι ἄλογον ὄρεξιν, ἢ σφοδρὰν ὄρεξιν,
λεκτέον ὅτι πᾶσα γενητὴ φύσις τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἰδίου
πατρὸς θέλει ποιεῖν, ὥσπερ καὶ πᾶσα ποιεῖ τὰ ἔργα τοῦ
ἰδίου πατρὸς, τοῦ μὲν πρώτως ἁγίου πατρὸς ἀγενήτου τυγ-
χάνοντος· οὗτος δέ ἐστιν ὁ θεός· τοῦ δὲ πρώτως πονηροῦ
336 πατρὸς, ἐξ οὐδενὸς ὄντος πατρός· οὐδὲ γὰρ ὑπέστησέ τις ἐν
αὐτῷ πατὴρ τὴν πονηρίαν, ἀλλ' ἡ ἀπὸ θεοῦ ἐκτροπὴ γεγέν-
νηκεν αὐτήν.

23. Τὸ μὲν οὖν νῦν ἐξεταζόμενον κατὰ τό· Καὶ τὰς Jo viii 44
ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν· σαφῶς ὅτι ἀνα-
φέρεται πρὸς τὸν διάβολον, προειρημένου τοῦ· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ
πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ· καὶ ἐπιφερομένου τοῦ· Ἐκεῖνος
ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς. καὶ πρὸς ἕκαστον δ' ἂν οὐ
μόνον τῶν ἐκ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ, ὑγιῶς
λεχθείη τό· Τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν.
λέγονται γάρ τινες εἶναι καὶ θεοῦ ἐπιθυμίαι, ὀνομαζομένων
αὐτοῦ τῶν βουλήσεων. ἐν γοῦν ιη' ψαλμῷ εἴρηται· Τὰ Ps xviii (xix) 10 f.
κρίματα κυρίου ἀληθινὰ, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτό· ἐπι-
θυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν. κἂν, ὥς τινα
δὲ τῶν ἀντιγράφων ἔχει, ᾖ τὰ ἐπιθυμήματα ὑπὲρ χρυσίον καὶ
λίθον τίμιον πολύν· φήσεις ὅτι τὰ ἐπιθυμήματα τοῦ ἐπιθυ-
μῆσαί τινα αὐτῶν ἄξιά ἐστιν, ὡς τὰ εὐλογητὰ τοῦ εὐλο-
γῆσθαι, καὶ τὰ ἀγαπητὰ τοῦ ἀγαπᾶσθαι. ὥσπερ οὖν τὰ
εὐλογήματα μᾶλλον ὑπὸ θεοῦ εὐλογεῖται, καὶ τὰ ἀγαπητὰ

5 ἡ] ἣν **9** ἢ] εἰ **12** πρώτος **13** πρῶτος
29 πολὴν

μᾶλλον ὑπὸ θεοῦ ἀγαπᾶται, οὕτω καὶ τὰ ἐπιθυμήματα
μᾶλλον ἂν ὑπὸ θεοῦ εὐλογώτερον ἐπιθυμηθείη, εὐγνω-
μονέστερον ἡμῶν ἀκουόντων, ὡς προειρήκαμεν, τῆς ἐπιθυ-
Lc xxii 15 μίας. καὶ ὁ σωτὴρ δέ φησιν· Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ
πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν. περὶ δὲ τοῦ
καὶ φαύλην εἶναι ἐπιθυμίαν ἤρκει μὲν καὶ τὸ ἐν χερσὶ ῥητόν·
Mt v 28 οὐδὲν δὲ ἧττον παραθετέον καὶ τό· Ὃς ἂν ἐμβλέψῃ γυναῖκα
πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ
καρδίᾳ αὐτοῦ. οὐ πάντως δὲ ὁ ἐπιθυμῶν ἀπόντος ἐπιθυμεῖ,
ὡς οὐδὲ ὁ βουλόμενος πάντως τὰ ἀπόντα βούλεται. τοῦτο
δὲ προεθεραπεύσαμεν διὰ τὰ ἐπιθυμήματα τοῦ θεοῦ καὶ τὰς
τῶν τελείων ἐπιθυμίας. πᾶς οὖν υἱός τινος τὰς ἐπιθυμίας
τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ θέλει ποιεῖν, καὶ πᾶς υἱός τινος ποιεῖ τὰ
ἔργα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. οὕτω γὰρ καὶ ὁ σωτὴρ τὰς ἐπι-
θυμίας τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ θέλει ποιεῖν, καὶ ποιεῖ τὰ ἔργα τοῦ
cf. 2 Thess ii 3 πατρὸς ἑαυτοῦ. καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς
ἀπωλείας, τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ θέλει ποιεῖν, καὶ
ποιεῖ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ. καὶ ἐφ' ἡμῶν δὲ τῶν
ἀνθρώπων πάντως τὰ ἔργα ἤτοι θεοῦ ἐστιν ἢ διαβόλου, καὶ
ἃ θέλομεν ποιεῖν ἤτοι ἐπιθυμία ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἐν οὐρανοῖς
πατρὸς ἡμῶν ἢ τοῦ ἐχθροῦ αὐτῷ διαβόλου. καὶ εἰ μὲν 337
ποιοῦμεν τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ καὶ θέλομεν τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ
ποιεῖν, υἱοί ἐσμεν τοῦ θεοῦ· εἰ δὲ τὰ τοῦ διαβόλου πράττο-
μεν, θέλοντες ἃ ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ ποιεῖν, ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ
διαβόλου ἐσμέν. ἐπιστήσωμεν οὖν μὴ μόνον οἷς ποιοῦμεν,
ἀλλὰ καὶ οἷς θέλομεν. αὔταρκες γὰρ εἰς τὸ εἶναι τοῦ δια-
βόλου υἱὸν τὸ κἂν θέλειν αὐτοῦ ποιεῖν τὰς ἐπιθυμίας· καὶ
Jo viii 41 τάχα διὰ τοῦτο μετὰ τό· Ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς
Jo viii 44 ὑμῶν· εἴρηται τό· Τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε
ποιεῖν· ἵνα μάθωμεν ὅτι εἰ καὶ μόνον θέλομεν ποιεῖν ἅπερ
ἐπιθυμεῖ ὁ διάβολος, χρηματιοῦμεν διαβόλου υἱοί. πι-
θανώτατα δ' ἄν τις πρὸς ταῦτα λέγοι ὡς ἄρα ἀρκεῖ πρὸς τὸ
εἶναι υἱὸν θεοῦ τὸ θέλειν αὐτοῦ ποιεῖν τὰς ἐπιθυμίας, κἂν μὴ
προσῇ τούτῳ ποιεῖν τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ. ἀλλὰ λεκτέον ὅτι

ἀνάγκη τὸν θέλοντα ποιεῖν τὰς ἐπιθυμίας τοῦ θεοῦ καὶ ποιεῖν τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ· οὐ γὰρ μόνον τὸ θέλειν ἀλλὰ καὶ τὸ cf. Phil ii 13 ἐνεργεῖν, ὥς φησιν ὁ Παῦλος, ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἑπομένου πάντως τῷ καλῷ θέλειν τοῦ συζύγου αὐτῷ ἐνεργεῖν· καὶ γάρ· Τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν· καὶ οὐκ Ro viii 28 ἂν καλὸν θέλειν ἀτελὲς ἐάσαι ὁ ποιῶν πάντα καλὰ λίαν. cf. Ge i 31 ἀλλ' οὐδὲ ἐπινοηθῆναι δύναται καλὸν θέλειν μὴ συνεζευγμένης τῆς κατὰ τὸ οὕτω θέλειν ἐνεργείας καλῆς τῷ καλῷ θέλειν. ἡ μέντοι γε πρὸς τῷ θέλειν ἐνέργεια κἂν ἐμποδίζοιτο ὑπὸ τῆς προνοίας εὐλόγως πολλάκις, ὅτε ὑπέρ τινος καθολικῶς χρησίμου, ἢ ὅπως ποτὲ χρησίμου, χρεία ἀνακόπτεσθαι τὸ κατὰ τὸ θέλειν τὸ χεῖρον ἔργον. εἰς ταῦτα δὲ ὁ Ἡρακλέων φησί· πρὸς οὓς ὁ λόγος, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ διαβόλου ἦσαν· ὡς ἑτέρας οὔσης τῆς τοῦ διαβόλου οὐσίας παρὰ τὴν τῶν ἁγίων λογικῶν οὐσίαν. ὅμοιον δὲ ἐν τούτῳ μοι πεπονθέναι φαίνεται τῷ ἑτέραν οὐσίαν φάσκοντι ὀφθαλμοῦ παρορῶντος καὶ ἑτέραν ὁρῶντος· καὶ ἑτέραν οὐσίαν ἀκοῆς παρακουούσης καὶ ὑγιῶς ἀκουούσης. ὡς γὰρ ἐν τούτοις οὐχ ἡ οὐσία διάφορος, ἀλλά τι αἴτιον ἐπισυμβέβηκε τοῦ παρακούειν καὶ τοῦ παρορᾶν, οὕτως παντὸς τοῦ πεφυκότος λόγῳ παρακολουθεῖν ἡ παρακολουθητικὴ οὐσία ἡ αὐτή ἐστιν, εἴτε παραδέχεται τὸν λόγον εἴτε ἀνανεύει πρὸς αὐτόν. τί γὰρ διαφέρει ἐφ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων τὸ παρακολουθῆσαν
338 τοῦ μὴ παρακολουθοῦντος οὐκ ἂν ἔχοιμεν εἰπεῖν, εἰ καὶ μετὰ τὸ συνιέναι τῶν εἰρημένων ὁ μέν τις ἐπικρίνας συγκατέθετο τῷ λεγομένῳ, ὁ δὲ ἀνένευσε πρὸς αὐτό.

24. Πολλάκις δὲ εἴπομεν ὅτι ἐὰν συγχωρηθῇ τοῦτο τὸ ἀδύνατον, λέγω δὲ τὸ εἶναι οὐσίας ἑτέρας καὶ ἀνεπίδεκτον τῶν κρειττόνων τὸν διάβολον, περὶ μὲν ἐκείνου ἀπελογησάμεθα ὡς οὐδαμοῦ αἰτίου τῆς πονηρίας, τὸ δὲ ἔγκλημα τῷ αὐτὸν οὐσιώσαντι καὶ δημιουργήσαντι προσάψομεν, ὅπερ ἐστὶ πάντων ἀτοπώτατον. πρόδηλον δὲ τὸ παράλογον ἔσται τῷ

1 ποιεῖ 5 συνεργεῖν 11 ἢ—χρησίμου] bis
27 εἴποιμεν 28 ἀνεπίδεκται

κατανοήσαντι ψυχῶν ἀνθρωπίνων οὐσίαν καὶ ἐνιδόντι ὅτι ἀμήχανόν ἐστιν, ὥσπερ σώματα παρὰ σώματα εἶναι ἀνθρώπινα ἑτέρας καὶ ἑτέρας οὐσίας, οὕτω καὶ ψυχὰς παρὰ ψυχάς, καὶ νοητικὸν παρὰ τὸ νοητικὸν, καὶ τὸ διανοητικὸν παρὰ τὸ διανοητικόν. τὸ δὲ ὅμοιον ἐρεῖς καὶ ἐπὶ τοῦ λογικοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ δυνάμεων, τῆς τε μνημονικῆς καὶ τῆς οὕτως φανταστικῆς· ἀνάγκη γὰρ, εἰ ἑτερούσιός ἐστιν ἄνθρωπός τις παρ' ἕτερον, καὶ ἑτερογενεῖς εἶναι τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, καὶ ἑτερογενῆ εἶναι, φέρε εἰπεῖν, τὴν μνημονικὴν καὶ τὴν διανοητικὴν παρὰ τὴν διανοητικήν. ἐξεταζέσθω δὲ ὁ λόγος περὶ τούτων, ἃ ὁμοίως ἂν νοήσαι καὶ διανοηθείη, ὥστε καὶ παραπλησίως συγκαταθέσθαι ἢ ἐπισχεῖν ἢ ἀνανεῦσαι ὅν φασιν ἐκεῖνοι πνευματικὸν καὶ ὃν λέγουσιν εἶναι χοϊκόν. ἆρα γὰρ τὸ παραπλήσιον ἐν διαφόροις γέγονεν οὐσίαις, ἢ διὰ τοῦτο παραπλήσιον γέγονε τὸ πάθος, ἐπεὶ ὁμοούσιον ἦν τοῦτο ᾧ συμβέβηκε τὸ πάθος; τὸ μὲν οὖν φάναι τοὺς αὐτοὺς τύπους φαντασιῶν καὶ συγκαταθέσεων καὶ διανοήσεων καὶ μνημονεύσεων γεγονέναι ἐν τοῖς ἑτεροουσίοις ἄλογον· τὸ δὲ ἐν τοῖς ὁμοουσίοις ἐκ μέρους ὡς παρὰ ταῦτα εἶναί τινα καὶ ἄλλην οὐσίαν ἐν αὐτοῖς ἠλίθιον. παραστησάτωσαν γὰρ παρὰ τὰς δυνάμεις ταύτας ἑτέραν τινὰ οὐσίαν μὴ νοοῦσαν μηδὲ διανοουμένην μηδὲ μεμνημένην μηδὲ φαντασιουμένην ἐν οἷς φασὶν εἶναι πνευματικοῖς κρείττονα τῆς νοούσης καὶ διανοουμένης, ἢ ἐν τοις χοϊκοῖς ἤτοι ὁμοίαν ἢ χείρονα, οὐδὲ γὰρ φήσουσι κρείττονα. ἀλλ' εἰκὸς αὐτοὺς ἐρεῖν ὅτι ὥσπερ ἐνδέχεται ἀπὸ τῆς αὐτῆς σφραγῖδος ὁμοίως τυπωθῆναι τὴν ἀνόμοιον οὐσίαν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ κασιτέρου καὶ μολίβου καὶ κηροῦ, οὕτω δυνατὸν ἀπὸ τῶν αὐτῶν φαντασιῶν τοὺς παραπλησίους ἐγγενέσθαι τύπους τοῖς ἐν διαφόροις οὐσίαις τυγχάνουσι καὶ 339
φαντασιουμένοις· τὸ δ' ὅμοιον καὶ ἐπὶ διανοίας καὶ νοήσεως καὶ μνημονεύσεως φήσουσιν. ἀλλ' ὅρα μήποτε κἂν πάνυ πιθανὸς εἶναι ὁ λόγος οὗτος δοκῇ, συναρπάζειν μᾶλλον καὶ σοφίζεσθαι δύναται ἀνομοίως παραβεβλημένος ἤπερ πείθειν

τὸν ἀκριβῶς τῷ παραδείγματι ἐπιστήσαντα· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς εἰκόνος ἔχω δεῖξαι ὅτι ἐν χρυσῷ ὁ τύπος, ἢ ἐν ἀργύρῳ, ᾗ μὲν ὁ τύπος παραπλήσιος, δείκνυται τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐν χρυσῷ γεγονέναι παρὰ τὸ ἐν ἀργύρῳ τετυπῶσθαι ἢ ταῖς λοιπαῖς ὕλαις. οὕτω τοίνυν ἡμῖν παραστησάτωσαν ἰδίωμα τοῦ δεξαμένου τύπον κρείττονα ἢ ἐλάττονα ἢ ὑποδεέστερον, καὶ πειραθήτωσαν κἂν περιλαλῆσαι τὴν τῶν δεξαμένων τὴν ἀνάμαξιν τῶν τύπων παραπλησίως διάφορον οὐσίαν· μὴ γὰρ παριστάντες ἀποφανοῦνται μὲν οὐκ ἀποδείξουσι δέ. τοσαῦτα καὶ πρὸς τὸν Ἡρακλέωνος λόγον εἰπόντος τό· Ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου· ἀντὶ τοῦ· ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ (Jo viii 44) πατρός· εἰρήσθω. πάλιν εἰς τό· Τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν· διαστέλλεται λέγων τὸν διάβολον μὴ ἔχειν θέλημα ἀλλ' ἐπιθυμίας. καὶ ἐμφαίνεται αὐτόθεν τὸ ἀδιανόητον τοῦ λόγου· ἐθέλειν γὰρ τὰ πονηρὰ πᾶς ἂν τις ὁμολογήσαι ἐκεῖνον. συνάξεις δὲ καὶ αὐτὸς, εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν προχείρῳ οὐκ ἔχομεν παραθέσθαι, εἴ που ἐν τῇ γραφῇ τὸ θέλειν ἐπὶ τοῦ διαβόλου τέτακται. μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Ἡρακλέων ὡς ἄρα ταῦτα εἴρηται οὐ πρὸς τοὺς φύσει τοῦ διαβόλου υἱοὺς, τοὺς χοϊκοὺς, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ψυχικοὺς, θέσει υἱοὺς διαβόλου γινομένους· ἀφ' ὧν τῇ φύσει δύνανταί τινες καὶ θέσει υἱοὶ θεοῦ χρηματίσαι. καί φησί γε ὅτι παρὰ τὸ ἠγαπηκέναι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ διαβόλου καὶ ποιεῖν τέκνα οὗτοι τοῦ διαβόλου γίνονται, οὐ φύσει τοιοῦτοι ὄντες. καὶ διαστέλλεται ὡς ἄρα τριχῶς δεῖ ἀκούειν τῆς κατὰ τέκνα ὀνομασίας, πρῶτον φύσει, δεύτερον γνώμῃ, τρίτον ἀξίᾳ· καὶ φύσει μὲν, φησὶν, ἐστὶ τὸ γεννηθὲν ὑπό τινος γεννητοῦ, ὃ καὶ κυρίως τέκνον καλεῖται· γνώμῃ δὲ, ὅτε τὸ θέλημά τις ποιῶν τινος διὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, τέκνον ἐκείνου οὗ ποιεῖ τὸ θέλημα καλεῖται· ἀξίᾳ δὲ, καθ' ὃ λέγονταί τινες (cf. Mt xxiii 15, 33) γεέννης τέκνα καὶ σκότους καὶ ἀνομίας, καὶ ὄφεων καὶ ἐχιδνῶν γεννήματα. οὐ γὰρ γεννᾷ, φησὶ, ταῦτά τινα τῇ ἑαυτῶν

2 ᾗ] ὁ   15 διανόητον   17 ἔσχομεν   23 τὸ] τῷ   30 λέγεται

φύσει· φθοροποιὰ γὰρ καὶ ἀναλίσκοντα τοὺς ἐμβληθέντας 340 εἰς αὐτά· ἀλλʼ ἐπεὶ ἔπραξαν τὰ ἐκείνων ἔργα τέκνα αὐτῶν εἴρηται. τοιαύτην δὲ διαστολὴν δεδωκὼς οὐδὲ κατὰ τὸ ποσὸν ἀπὸ τῶν γραφῶν παρεμυθήσατο τὴν ἰδίαν διήγησιν. εἴποιμεν δʼ ἂν πρὸς αὐτὸν ὅτι εἰ μὴ φύσει, ἀλλὰ ἀξίᾳ γεέννης τέκνα ὀνομάζεται καὶ σκότους καὶ ἀνομίας, φθοροποιὰ γὰρ ταῦτα καὶ ἀναλίσκοντα μᾶλλον ἤπερ συνιστάντα, πῶς ὁ Παῦλός φησί που τό· Ἤμεθα φύσει τέκνα ὀργῆς ὡς καὶ οἱ λοιποί; ἢ λεγέτωσαν ἡμῖν ὡς οὐκ ἔστιν ἀναλωτικὸν καὶ μάλιστα κατʼ αὐτὸν φθοροποιὸν ἡ ὀργή, ἧς τέκνα ἤμεθα. πάλιν φησὶν ὅτι τέκνα τοῦ διαβόλου λέγει νῦν τούτους, οὐχ ὅτι γεννᾷ τινας ὁ διάβολος, ἀλλʼ ὅτι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου ποιοῦντες ὡμοιώθησαν αὐτῷ. πόσῳ δὲ βέλτιον περὶ πάντων τῶν τοῦ διαβόλου τέκνων τοῦτο ἀποφαίνεσθαι, ὡς ὁμοιουμένων αὐτῷ τῷ ποιεῖν τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ οὐ διὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν κατασκευήν, τὴν χωρὶς ἔργων, τέκνων διαβόλου χρηματιζόντων;

Eph ii 3 | cf. Jo viii 41

25. (21) Ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπʼ ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. Ἐπεί ἐστί τις κοινότερον ἀνθρωποκτόνος ὁ ὁπωσποτὲ ἀπεκτονὼς ἄνθρωπον, ὅστις ἐστὶ καὶ μέσος, καθʼ ὃ καὶ ζήλῳ θεοῦ πεποίηκεν ὁ Φινεὲς ἀποκτείνας τὸν Ἰσραηλίτην πορνεύοντα καὶ τὴν Μαδιανῖτιν, ἀνθρωποκτόνος οὐ ψεκτῶς ῥηθήσεται καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν ὀνόματι κυρίου τῶν δυνάμεων θεοῦ παρατάξεως Ἰσραὴλ πατάξας τὸν Γολιάθ, ζητητέον τὴν ἀληθινὴν ἀνθρώπου ζωὴν καὶ τὸν ἐναντίον ταύτῃ θάνατον αὐτοῦ, ἵνα νοηθῇ ὁ ψεκτῶς ἀνθρωποκτόνος. καὶ ὅσον μὲν ἐπὶ τῆς ἱστορίας φήσεις τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν, ὅσον οὐχ ἡμαρτήκεισαν, μὴ ἀνῃρῆσθαι· ᾗ δὲ ἡμέρᾳ ἔφαγον ἀπὸ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου εὐθέως καὶ τεθνηκέναι, οὐκ ἄλλου τινὸς ἀποκτείναντος αὐτοὺς ἢ τοῦ ἀνθρωποκτόνου διαβόλου,

Jo viii 44 | cf. Num xxv 6 ff. | cf. 1 Reg xvii 45, 51 | cf. Ge iii 6

3 κατοποσον 5 ἀξίας 10 ἡ ὀργὴ ἧς] ἡ ὀργῆς 21 ἀποκτονως 23 μαδιανείτην 25 om πατάξας

ὅτε τὴν Εὔαν διὰ τοῦ ὄφεως ἠπάτησε καὶ ἡ Εὔα δέδωκε τῷ
ἀνδρὶ ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ ἔφαγεν ὁ ἀνήρ. κατὰ μέντοι γε
τὰ βαθύτερα τῶν δογμάτων νοήσας τό· Οὐκ ἀποθανοῦμαι Ps cxvii (cxviii) 17
ἀλλὰ ζήσομαι, καὶ διηγήσομαι τὰ ἔργα κυρίου· καὶ τὸ ὑπὸ
τοῦ σωτῆρος πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους ἀπορρητότατα τοῖς
συνιέναι τοῦ λεγομένου δυναμένοις εἰρημένον ἐν τῷ κατὰ
Ματθαῖον· Περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε Mt xxii 31 f. cf. Ex iii 6
τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγοντος Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς
341 Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ
θεὸς θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν·
Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ καὶ Μωσῆς ἐμήνυσεν, ὡς λέγει Lc xx 37 f.
ἐπὶ τῆς βάτου κύριον τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καὶ θεὸν Ἰσαὰκ καὶ
θεὸν Ἰακώβ· οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· πάντες
γὰρ αὐτῷ ζῶσιν· ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ κατὰ Μάρκον· Περὶ τῶν Mc xii 26 f.
νεκρῶν, οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ἐγείρονται ἐν τῇ βίβλῳ Μωσέως
ἐπὶ τῆς βάτου ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ θεὸς λέγων Ἐγώ εἰμι θεὸς
Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς
νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· ὄψει ὅτι εἰ νῦν ζῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς
Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακὼβ, νεκροὶ ἦσαν πρὶν ζήσωσι·
νεκρὸς δὲ κυρίως οὐδεὶς λέγεται μὴ πρότερον ζήσας. ἐπίστησον
δὲ καὶ τῷ· Ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσι, καὶ ἐν τῷ 1 Co xv 22
χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται· ἐν οἷς οὔτε ὁ μέσος θάνατος
σημαίνεται κατὰ τό· Ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν·
οὔτε ἡ ἀδιάφορος ζωὴ καὶ μήτε ἀγαθὸν οὖσα καθ' αὑτὴν
μήτε κακὸν κατὰ τό· Ἐν τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιηθή-
σονται· καὶ ὄψει τὴν ζωὴν τοῦ κατ' εἰκόνα ἀνθρώπου.
νοήσας δὲ αὐτοῦ τὴν ζωὴν συνήσεις τίνα τρόπον ὁ ἀνθρω-
ποκτόνος ἀπέκτεινε τὸν ζῶντα ἄνθρωπον, οὐ διά τινα ἕνα
ἰδίως ποιὸν, ἀλλὰ δι' ὅλον τὸ γένος, ὃ ἀπέκτεινε, καθ' ὃ ἐν
τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν ὑγιῶς λεχθησόμενος ἀν-
θρωποκτόνος. ταύτην δὲ τὴν ἀνθρωποκτονίαν εἰργάσατο
ἀρξάμενος ἀπ' ἀρχῆς, δι' ἣν ἀνθρωποκτονίαν αὐτοῦ ἕκαστος
τῶν νοούντων αὐτὸ καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, καὶ τίνι οἰκεῖόν ἐστι,
τοῦτο ἐρεῖ ταλανίζων ἑαυτὸν ἐπὶ τὸ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποτεθνη-

Ro vii 24 κέναι, τό· Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ
τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; βλέπων καὶ τίνα τρόπον
Ps xxi (xxii) 16: xliii (xliv) 20 εἴρηται τό· Εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με· καὶ τό· Ἐτα-
Phil iii 21 πείνωσας ἡμᾶς ἐν τόπῳ κακώσεως· καὶ τό· Σῶμα τῆς
ταπεινώσεως ἡμῶν. ἔστι δὲ καὶ ἀπορρητότερόν τι δι' ὃ ὁ ἀπ'
ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἄρχων ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, λέγω
δὲ τοῦ περιγείου τόπου, ὅπου εἰσὶν οὓς ἀπέκτεινεν ἄνθρωποι.
ὁ μὲν οὖν ἀνθρωποκτόνος ἀπέκτεινεν ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ χάριτι
cf. Ro vi 4 θεοῦ συνετάφημεν Χριστῷ καὶ συνανέστημεν αὐτῷ, εἴγε
σύμμορφοι γεγόναμεν τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ, καὶ ἐν καινότητι
ζωῆς περιπατοῦμεν. ὁ δὲ ἀνθρωποκτόνος ἄρχει τῶν ἀνῃρη-
μένων καὶ ἄρχει τῶν νεκρῶν, ζῶντος δὲ οὐδενὸς ἡγεῖσθαι
δύναται. ἐὰν δὲ ἐπιπλεῖον ἐπιστήσῃς καὶ τοῖς περὶ τῶν
Ro xiv 9 νεκρῶν γεγραμμένοις, οἷον τούτῳ· Εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς 342
ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ·
ὄψει τίνα τρόπον διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ οὐδὲ τῶν
νεκρῶν κυριεύει ἔτι· ἀπέθανε γὰρ Ἰησοῦς ἵνα καὶ νεκρῶν
cf. 1 Co xv 49 κυριεύσῃ. ὅσον μὲν οὖν ζῇ ὁ ἄνθρωπος, οὐ φορεῖ τὴν τοῦ
χοϊκοῦ εἰκόνα· ἀποθνήσκων δὲ καὶ ἀναιρούμενος ὑπὸ τοῦ
ἀνθρωποκτόνου, ἅμα τε οὐ συνέχει τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα, καὶ
ἀναλαμβάνει τὴν τοῦ χοϊκοῦ καὶ νεκροῦ· νεκρὸς γὰρ ὁ χοϊκός,
ὥσπερ ζῶν ὁ ἐπουράνιος· καὶ ὁ θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν ἀλλὰ
ζώντων θεός. διόπερ εἰ μὲν συνανέστημεν ἐν καινότητι
ζωῆς περιπατοῦντες, ὁ θεός ἐστιν ἡμῶν· εἰ δὲ ἔτι ἐσμὲν ἐν
νεκροῖς, ὁ θεὸς οὐ νεκρῶν, καὶ ἡμῶν οὐκ ἔσται θεός.

cf. Jo viii 44 26. Παράκειται δὲ τῷ ἐξετάζειν τὰ περὶ τοῦ ἀπ' ἀρχῆς
ἀνθρωποκτόνου καὶ τὸ ἰδεῖν τινὰς νεκροὺς μέν, οὐκ ἐν ἄλλῳ
δὲ ἢ ἐν Χριστῷ νεκρούς, οἳ καὶ πρῶτον ἀναστήσονται· περὶ
1 Co xv 52 ὧν ἐν μὲν τῇ πρὸς Κορινθίους οὕτω λέγεται· Σαλπίσει γάρ,
καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησό-
1 Th iv 15 μεθα· ἐν δὲ τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς· Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν
λόγῳ κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν

20 οὐ] om. **29** ἐν μὲν] ἐμεν

παρουσίαν τοῦ κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας·
ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ 1 Th iv 16 f.
ἐν σάλπιγγι θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ
ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον· ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες,
οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις
εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν
κυρίῳ ἐσόμεθα. καὶ ἡγοῦμαι ζῶντας μὲν εἶναι ἐν Χριστῷ
τοὺς τετελειωμένους καὶ μηδαμῶς ἔτι ἁμαρτίαν ἐργαζομένους,
νεκροὺς δὲ ἐν Χριστῷ τοὺς διακειμένους μὲν κατὰ τὴν ἐν
Χριστῷ πίστιν καὶ προαιρουμένους βιοῦν καλῶς, οὐ μὴν ἤδη
κατορθωκότας ἀλλ' ἔτι ἁμαρτάνοντας, ἤτοι κατ' ἄγνοιαν τοῦ
ἀκριβοῦς περὶ δικαιοσύνης ἀληθοῦς λόγου, ἢ κατὰ ἀσθένειαν
νικωμένων τῶν κριμάτων ἀπὸ τῆς ἐπιθυμούσης κατὰ τοῦ cf. Gal v 17
πνεύματος σαρκός. καὶ τούτοις γε ἀκόλουθόν ἐστι τὸν
Παῦλον αἰσθανόμενον ἑαυτοῦ λέγειν διὰ τὸ ἤδη κατορθω-
κέναι τό· Ἡμεῖς οἱ ζῶντες. οὓς δὲ εἰρήκαμεν νεκρούς, οὗτοι
μάλιστα δέονται τῆς ἀναστάσεως, οὐδὲ τῶν ζώντων δυνα-
μένων ἁρπαγῆναι ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς
ἀέρα, πρὶν πρῶτον τοὺς ἐν Χριστῷ νεκροὺς ἀναστῆναι· διὸ
γέγραπται· Οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον, 1 Th iv 16 f.
343 ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες, καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπιστήσεις δὲ εἰ καὶ
διὰ τὴν ἀνθρωποκτονίαν αὐτοῦ οὐκ ἂν συστάντα τὰ ἐπὶ τῆς
ἐπικαταράτου γῆς ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ ἐκβληθέντος ἀπὸ τοῦ
παραδείσου τῆς τρυφῆς Ἀδὰμ συνέστη. πλὴν ἀνθρωπο-
κτόνος οὗτος ἀπὸ τῆς τῶν ἐνεστηκότων γέγονεν ἀρχῆς, ὅστις,
οἶμαι, γενόμενος ἀρχὴ πλάσματος κυρίου ἐφθόνησε τοῖς cf. Job xl 14 (19)
κτισθεῖσιν εἰς τὸ εἶναι. οὕτω φθόνῳ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς Sap Sol i 14; ii 24
τὸν κόσμον, ἀεὶ ἐν οἷς ἐὰν εὕρῃ ζῶσιν ἀνθρωποκτονοῦντος
ἕως ἂν πάντων τῶν ἐχθρῶν ὑποτεθέντων τοῖς ποσὶ τοῦ υἱοῦ cf. 1 Co xv 25 f.
τοῦ θεοῦ ἔσχατος ἐχθρὸς αὐτοῦ θάνατος καταργηθῇ.

27. (22) Ἴδωμεν δὲ καὶ περὶ τοῦ· Καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ Jo viii 44
ἕστηκε. πᾶς μὲν καὶ μόνος ὁ ὑγιῆ βεβαίως ἔχων δόγματα

32 ὑγιῆς

καὶ διὰ τὴν βεβαιότητα τῶν δογμάτων ἄσειστος τοῖς κρίμασι
τυγχάνων ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ ὑπὸ μηδεμιᾶς περιστάσεως ἢ
τινος σωματικῆς προφάσεως, οἷον δυσυπομενήτων πόνων,
ἢ σφοδροτέρας ὀρέξεως ἀφροδισίων, ἢ ὁποιασδήποτε αἰτίας
σαλευόμενος, ὥστ᾽ ἂν καὶ ἐπὶ ποσὸν μετακινηθῆναι ἀπὸ τοῦ
καλοῦ, εὐλόγως ἂν ἑστηκέναι ἐν τῇ ἀληθείᾳ νομίζοιτο. οὗτος
δὲ ὁ λόγος φθανέτω καὶ ἐπὶ τὰς ἔξω σαρκὸς καὶ αἵματος
φύσεις· ἔστι γὰρ καὶ ἐν τῇ ἐκείνων ζωῇ τὰ κατορθοῦντα
ἑστηκέναι ἐν τῇ ἀληθείᾳ δεόντως λέγειν· εἰ δέ τις μὴ οὕτως
βιοῖ, οὐχ ἕστηκεν ἐν τῇ ἀληθείᾳ. ἀλλ᾽ ἐφίστημι μήποτε ἓν
μέν τι καὶ μονοειδές ἐστι τὸ ἑστηκέναι ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ποι-
κίλον δέ τι καὶ πολύτροπον τὸ μὴ ἑστηκέναι ἐν αὐτῇ· τινῶν
μὲν τρεμούσαις, ἵν᾽ οὕτως ὀνομάσω, ταῖς βάσεσι καὶ σειο-
μέναις βιαζομένων ἑστάναι ἐν αὐτῇ καὶ μηδέπω τοῦτο ἐχόντων·
ἑτέρων δὲ τοῦτο μὲν οὐ πεπονθότων, ἐν κινδύνῳ δὲ τοῦ ἐν
Ps lxxii (lxxiii) 2 τούτῳ γενέσθαι καθεστηκότων, ὁποῖός ἐστιν ὁ λέγων· Ἐμοῦ
δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες· καὶ ἄλλων καὶ πεπτω-
Mt xxi 44 κότων ἐν αὐτῇ, περὶ ὧν οἶμαι λέγεσθαι τό· Πᾶς ὁ πεσὼν ἐπὶ
τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται. ἐπὶ τοῦτο τὸ ἑστάναι ἐν
τῇ ἀληθείᾳ προτρέπων ὁ κύριος Μωσέα εἶπε πρὸς αὐτόν·
Ex xxxiii 21 cf. 1 Co x 4 Ἰδοὺ τόπος παρ᾽ ἐμοί, καὶ στήσῃ ἐπὶ τῆς πέτρας· εἰ γὰρ ἡ
Jo xiv 6 πέτρα Χριστὸς ἦν, Χριστὸς δέ φησιν· Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια·
μήποτε τό· Στήσῃ ἐπὶ τῆς πέτρας· ἴσον δύναται τῷ· στήσῃ
ἐπὶ τῆς ἀληθείας. μόγις δέ ποτε τοῦτο καὶ μετὰ πολλὰ
ἐγγίγνεταί τινι. μέχρι γοῦν τοῦ· Ἰδού, τόπος παρ᾽ ἐμοί, καὶ
στήσῃ ἐπὶ τῆς πέτρας· Μωσῆς οὐδέπω ἱστήκει ἐπὶ τῆς πέτρας.
καὶ εἴ τίς γε ἐπιμελέστερον ἐνίδοι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, οὐκ
εὐχερῶς δυναμένῃ καθαρεύειν ἀπὸ ψευδῶν δογμάτων, ὄψεται 344
Ps cxv 2 (cxvi 11) ὅτι ὥσπερ πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης, οὕτως πᾶς ἄνθρωπος οὐχ
cf. Jo viii 44 ἕστηκεν ἐν τῇ ἀληθείᾳ. εἰ γάρ τίς ἐστιν οὐ ψεύστης ἔτι ἢ
ἕστηκεν ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ὁ τοιοῦτος οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, ὥστ᾽
Ps lxxxi (lxxxii) 6 ἂν εἰπεῖν αὐτῷ καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ τὸν θεόν· Ἐγὼ εἶπα, θεοί

3 δυσυπομενήτων] δύο ὑπομένη τῶν   25 τοῦ] το   τόπος] τόπω   30 οὐ] ὁ

ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· οὐκ ἐπενεχθησομένου αὐτῷ τοῦ· Ὑμεῖς δὲ δὴ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε. εἴ τις οὖν καὶ ἄλλος [Ps lxxxi (lxxxii) 7] οὐχ ἕστηκεν ἐν τῇ ἀληθείᾳ, δῆλον ὅτι καὶ ὁ διάβολος ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος· καὶ ἡ αἰτία γε τοῦ μὴ ἑστηκέναι αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ τοῦτον εἴρηται τὸν τρόπον· Ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλή- [Jo viii 44] θεια ἐν αὐτῷ. διὰ τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ, ἐπείπερ ἠπάτηται καὶ ψευδῆ ὑπολαμβάνει καὶ ἠπάτηται αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ, τούτων χείρων εἶναι λογισθεὶς τῶν λοιπῶν ἀπατωμένων, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ὑπὸ τούτου ἀπατῶνται, αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ δημιουργός ἐστι τῆς ἀπάτης.

28. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι πῶς λέγεται τό· Ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ· οἷον πότερόν ποτε οὐδὲν ἀληθὲς ἔχει δόγμα, ἀλλὰ πάντα ὅσα ποτὲ δοξάζῃ ψευδῆ ἐστιν· ἢ ὅτι οὐ μετέχει Χριστοῦ, ὡς οἱ Χριστοῦ μέτοχοι μετέχουσι τοῦ εἰπόντος· Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. οἱ γὰρ μετέχοντες αὐτοῦ μετέχουσιν [Jo xiv 6] αὐτοῦ καὶ καθ' ὅ ἐστιν ἀλήθεια, καὶ διὰ τοῦτο ἀλήθειά ἐστιν ἐν αὐτοῖς. καὶ τρίτον δ' ἂν ἐν τῷ τόπῳ τοιοῦτον προσαπορηθείη, ἐπιστησόντων τινῶν εἰ χρὴ λέγειν μὴ εἶναι ἀλήθειαν ἐν τῷ ὁτιποτοῦν ψεῦδος ὑπολαμβάνοντι, κἂν μετὰ πολλῶν ἀληθῶν τοῦτο νομίζῃ. ὡς γὰρ ψεῦδος τὸ ἐκ μυρίων ὅσων ἀληθῶν καὶ ἑνὸς ψεύδους συμπεπλεγμένον, οὕτως ἐν τῷ δοξάζοντι μετὰ πολλῶν ἀληθῶν ἓν ψεῦδος οἱονεὶ τὸ τοιοῦτόν ἐστι συμπεπλεγμένον, ὥστ' ἂν εἰπεῖν ὅτι ἐν τῷδε οὐκ ἔστιν ἀλήθεια. δείκνυμι δὲ τὸν μετὰ πολλῶν ἀληθῶν ἓν ψεῦδος ὑπολαμβάνοντα. καὶ τὰ τρία γε δόξει ἔχειν λόγον, τινὸς μὲν φήσοντος κατὰ τοῦτο εἰρῆσθαι τό· Οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ· ἐπεὶ οὐ μετέχει Χριστοῦ, ᾧ γε καὶ προσπολεμεῖ· ἑτέρου δὲ, ἐπείπερ οὐδὲν ἀληθὲς φρονεῖ ἀλλ' ἐν πᾶσι διέψευσται, καὶ διὰ τοῦτό ἐστι διάβολος καὶ πονηρὸς καὶ χείρων παντὸς οὑτινοσοῦν πταίοντος, ὅτι τάχα ἐν μὲν τοῖς πολλοῖς ἐστί τι καὶ ἀληθὲς μετὰ πολλῶν ὧν σφάλλονται, ἐν δὲ τούτῳ οὐδὲν ἀληθές. καὶ τρίτος δέ τις συναγορεύσει τῷ λοιπῷ λέγων

21 συμπεπλεγμένου

ἀμήχανον εἶναι λογικόν τι τυγχάνον ζῷον περὶ πάντων ψευδο-
δοξεῖν καὶ περὶ μηδενὸς κἂν ἀσθενῶς τὸ ἀληθὲς ὑπολαμβάνειν.
πάντως γοῦν κἂν τοῦτο ἔχει ὁ διάβολος δόγμα ἀληθὲς περὶ 345
αὐτοῦ ἐννοῶν ὅτι λογικός ἐστι, καὶ ὅτι τὸ τοιόνδε μὲν ἄνθρω-
πός ἐστι, τὸ τοιόνδε δὲ ἄγγελος, καὶ τὸ τοιὸν μὲν σῶμα, καὶ
ποιὸν σῶμα, ἄλλο δέ τι ἕτερον σώματος. ἀλλ' ἵνα καὶ τὸ
τελευταῖον μὴ λέγῃ καὶ μὴ ἐννοῇ, ἀλλά γε αὐταρκῆ τὰ
πρῶτα πρὸς τὸ μὴ ἂν δύνασθαι εἶναι ἀληθὲς περὶ αὐτοῦ τό·
Jo viii 44 ὅτι οὐδὲν ἀληθὲς φρονεῖ. ἡμεῖς μὲν οὖν τοῦ· Ἐν τῇ ἀληθείᾳ
οὐκ ἕστηκεν· ἀκούομεν οὐχ ὡς φύσιν τοιαύτην ἐμφαίνοντος,
οὔτε τὸ ἀδύνατον περὶ τοῦ ἑστηκέναι αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ παρι-
στάντος· ὁ δὲ Ἡρακλέων εἰς ταῦτά φησι τό· Οὐ γὰρ ἐκ τῆς
ἀληθείας ἡ φύσις ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου τῇ ἀλη-
θείᾳ, ἐκ πλάνης καὶ ἀγνοίας. διό, φησίν, οὔτε στῆναι ἐν
ἀληθείᾳ οὔτε σχεῖν ἐν αὐτῷ ἀλήθειαν δύναται, ἐκ τῆς αὐτοῦ
φύσεως ἴδιον ἔχων τὸ ψεῦδος, φυσικῶς μὴ δυνάμενός ποτε
ἀλήθειαν εἰπεῖν· λέγει δ' ὅτι οὐ μόνος αὐτὸς ψεύστης ἐστίν,
ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἰδίως πατὴρ αὐτοῦ ἐκλαμβάνων τὴν
φύσιν αὐτοῦ, ἐπείπερ ἐκ πλάνης καὶ ψεύσματος συνέστη.
ταῦτα δὲ ὅλα ῥύεται τὸν διάβολον παντὸς ψόγου καὶ ἐγκλή-
ματος καὶ μέμψεως· οὐδεὶς γὰρ εὐλόγως ἂν ψέξαι ἢ ἐγκαλέσαι
ἢ μέμψαιτο τῷ μὴ πεφυκότι πρὸς τὰ κρείττονα. ἀτυχὴς οὖν
μᾶλλον ἢ ψεκτὸς ὁ διάβολος κατὰ τὸν Ἡρακλέωνά ἐστιν.
ἰστέον μέντοι γε ὅτι ὥσπερ ὁ διάβολος ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ
ἕστηκεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ, οὕτως καὶ οἱ ἐκ
πατρὸς τοῦ διαβόλου ὄντες ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἑστήκασιν, ὅτι
ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς. πάντες δὲ τοιοῦτοι οἱ ἔτι ποι-
1 Jo iii 8 οῦντες ἁμαρτίας, κἂν λέγωσιν εἶναι Χριστοῦ· Πᾶς γὰρ ὁ ποιῶν
τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου γεγέννηται.

Jo viii 44 29. (23) Ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων
λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Προλα-

ὸ
2 ἀσθενῶς 11, 12 παριστάντες 22 μέμψαιτο] μέμ-
ψαιτε τὸ 27 ἐν] om. 31 λαλεῖ] λαλῇ

βόντες μὲν εἰς τό· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ·
ἐμνημονεύσαμεν τοῦ ῥητοῦ καὶ τὰ ὑποπεσόντα ἡμῖν εἰς αὐτὸ
εἰρήκαμεν, ζητοῦντες τί τὸ ψεῦδος καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ·
συνεξετάζεσθαι δὲ δεῖ καὶ τὰ λεχθησόμενα νῦν ἐκείνοις. πᾶν
πνεῦμα πονηρὸν καὶ ἀπατηλὸν νομίζω εἶναι ψεῦδος, καὶ
ἕκαστον τούτων ὅταν λαλῇ, ἐκ τῶν ἰδίων καὶ μηδαμῶς ἐκ
τῶν τοῦ θεοῦ λαλεῖν· τούτων δὲ ὁ ψεύστης πατὴρ ὁ διάβολός
ἐστι. πόθεν δὲ ἐκινήθημεν εἰς τὸ πᾶν χεῖρον πνεῦμα ψευδὲς
346 εἰπεῖν νῦν παραθησόμεθα. γέγραπται ἐν τῇ γ´ τῶν βασι-
λειῶν ὡς ἄρα εἶπε Μιχαίας, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀχαὰβ εἰς τὸ cf. 3 Reg xxii 15
προφητεῦσαι περὶ τοῦ πότερον αὐτῷ καθήκει πορευθῆναι εἰς
Ῥαμμὼθ Γαλαὰδ εἰς πόλεμον ἢ ἐπισχεῖν, τό· Εἶδον θεὸν 3 Reg xxii 19—22
Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ στρατεία
τοῦ οὐρανοῦ ἱστήκει περὶ αὐτὸν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ εὐω-
νύμων αὐτοῦ. καὶ εἶπε Τίς ἀπατήσει τὸν Ἀχαὰβ βασιλέα
Ἰσραὴλ, καὶ ἀναβήσεται καὶ πεσεῖται ἐν Ῥαμμὼθ Γαλαάδ;
καὶ εἶπεν οὗτος οὕτως ἐν σοί. καὶ ἐξῆλθε πνεῦμα καὶ ἔστη
ἐνώπιον κυρίου καὶ εἶπεν Ἐγὼ ἀπατήσω αὐτόν. καὶ εἶπε
πρὸς αὐτὸν κύριος Ἐν τίνι; καὶ εἶπεν Ἐξελεύσομαι καὶ
ἔσομαι πνεῦμα ψευδὲς εἰς τὸ στόμα πάντων τῶν προφητῶν
σου τούτων. καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων ὁ
αὐτὸς Μιχαίας πρὸς τὸν Ἀχαάβ φησι καὶ τὸν Ἰωσαφάτ·
Ἀκούσατε λόγον κυρίου. εἶδον τὸν κύριον καθήμενον ἐπὶ 2 Chron xviii 18—21
θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα δύναμις τοῦ οὐρανοῦ ἱστήκει ἐκ
δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ. καὶ εἶπε κύριος Τίς
ἀπατήσει τὸν Ἀχαὰβ βασιλέα Ἰσραήλ, καὶ ἀναβήσεται καὶ
πεσεῖται ἐν Ῥαμμὼθ Γαλαάδ; καὶ εἶπεν οὗτος οὕτως. καὶ
ἐξῆλθε πνεῦμα καὶ ἔστη ἐνώπιον κυρίου καὶ εἶπεν Ἐγὼ
ἀπατήσω αὐτόν. καὶ εἶπε κύριος Ἐν τίνι; καὶ εἶπεν Ἐξε-
λεύσομαι καὶ ἔσομαι πνεῦμα ψευδὲς ἐν στόματι πάντων τῶν
προφητῶν αὐτοῦ. σαφῶς οὖν διὰ τούτων δηλοῦται ὅτι εἰ
πνεῦμά τί ἐστι τὸ ψευδὲς πνεῦμα, πάντα ὅμοια εἴη ἂν ψευδῆ

4 δεῖ] om. **13** Ἰσδραήλ **17** οὕτως] om. **20** ψεῦδος **31** εἰ] om.

πνεύματα, ἀπὸ τοῦ ψεύστου πατρὸς εἰληφότα τὸ εἶναι ψευδῆ
πνεύματα, κατὰ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν κακίαν, καὶ οὐχ ὅτι τὸ
κατ᾽ οὐσίαν. τὸ μὲν οὖν ἅγιον πνεῦμα, ἢ ἀγγελικὸν πνεῦμα,
ὅταν λαλῇ, οὐκ ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς
ἀληθείας καὶ τῆς σοφίας· ὅπερ δηλοῦται καὶ ἐν τῷ κατὰ
Jo xvi 14 Ἰωάννην ἔνθα περὶ τοῦ παρακλήτου διδάσκει καί φησιν· Ἐκ
τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. τὸ μέντοι ψεῦδος
ὅταν λαλῇ, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ἐκ τῶν ἰδίων ἐλάλησε καὶ τὸ
ἐν τῇ γ΄ τῶν Βασιλειῶν ψευδὲς πνεῦμα ἀπατῶν τὸν Ἀχαάβ.
πλὴν παρατήρει ὅτι ψεύστης ὄνομα ὁμοίως τέτακται ἐπί τε
τοῦ γεννήσαντος τὸ ψεῦδος διαβόλου καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου·
Jo viii 44 ἐνθάδε μὲν γὰρ περὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγεται τό· Ὅτι ψεύστης
Ps cxv 2 (cxvi 11) ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ· ἐν δὲ Ψαλμοῖς τό· Ἐγὼ δὲ εἶπον ἐν
τῇ ἐκστάσει μου Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. ταῦτα δὲ παρε- 347
θέμεθα ἵνα πάσῃ δυνάμει φεύγωμεν τὸ εἶναι ἄνθρωποι καὶ
σπεύδωμεν γενέσθαι θεοί, ἐπείπερ ὅσον ἐσμὲν ἄνθρωποι,
ψεῦσται ἐσμέν, ὡς καὶ ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους ψεύστης ἐστίν.
ὅμοιον δέ ἐστι τὸ μετέχειν ἡμᾶς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος
καὶ τοῦ σημαινομένου ὑπὸ τοῦ ὀνόματος πράγματος· ἡμᾶς
λέγω, ἐὰν ἔτι μένωμεν ἄνθρωποι, καὶ τὸν διάβολον, ὃς ψεύ-
στης εἴρηται.

Jo viii 45 30. (24) Ἐγὼ δὲ ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ
πιστεύετέ μοι. Εἰ μεμνήμεθα πρὸς τίνας ἐστὶν ὁ λόγος,
cf. Jo viii 31 f. ὅτι πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους, ἐπαγγελίαν
λαμβάνοντας ὅτι ἐὰν μένωσιν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Ἰησοῦ τότε
ἀληθῶς αὐτοῦ εἰσὶ μαθηταὶ καὶ γνώσονται τὴν ἀλήθειαν
ἐλευθεροῦσαν αὐτούς, ἐπαπορήσομεν πῶς τοῖς τοιούτοις
φησίν· Ἐγὼ δὲ ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι.
καὶ ἐπίστησον εἰ δύναταί τις τῷ αὐτῷ κατά τινα μὲν ἐπίνοιαν
πιστεύειν, κατὰ δὲ ἑτέραν μὴ πιστεύειν· οἷον παραδείγματος
ἕνεκεν, οἱ πιστεύοντες μὲν εἰς τὸν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου
Ἰησοῦν ἐσταυρωμένον ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, μὴ πιστεύοντες δὲ εἰς

6 διδάσκων **9** ψεῦδος **20** ὃς] ὁ

τὸν γεγεννημένον ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, οὗτοι εἰς τὸν
αὐτὸν πιστεύουσι καὶ οὐ πιστεύουσι. καὶ πάλιν οἱ πιστεύ-
οντες μὲν εἰς τὸν ποιήσαντα ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὰ ἀναγεγραμ-
μένα τέρατα καὶ σημεῖα Ἰησοῦν, μὴ πιστεύοντες δὲ εἰς τὸν
υἱὸν τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, εἰς τὸν αὐτὸν
πιστεύουσι καὶ οὐ πιστεύουσι. πάλιν τε αὖ οἱ πιστεύοντες
μὲν εἰς τὸν πατέρα Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ πιστεύοντες δὲ εἰς
τὸν δημιουργὸν καὶ ποιητὴν τοῦδε παντὸς, οὗτοι εἰς τὸν
αὐτὸν πιστεύουσι καὶ οὐ πιστεύουσιν. ἀλλὰ καὶ οἱ πιστεύ-
348 οντες μὲν εἰς τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, μὴ πιστεύοντες
δὲ εἰς τὸν πατέρα Ἰησοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου ἐπὶ Ποντίου
Πιλάτου, εἰς τὸν θεὸν πιστεύουσι καὶ οὐ πιστεύουσιν. ἵν᾽
οὖν μὴ παρὰ πόδας ἐναντίωμα ᾖ ὡς μὴ συνεωρακότος τοῦ
γράφοντος τὸ εὐαγγέλιον τὸ τοιοῦτον, φήσεις ὅτι ὁ λέγων
πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους τό· Ἐγὼ δὲ ὅτι Jo viii 45
τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι· πιστεύουσι κατά τινα
ἐπίνοιαν καὶ καθ᾽ ἑτέραν μὴ πιστεύουσι ταῦτα ἔφασκε. καὶ
εἰκὸς ὅτι ἐπίστευον μὲν αὐτῷ κατὰ τὸ ὁρατὸν διὰ τὰ τερά-
στια, οὐκ ἐπίστευον δὲ τοῖς βαθύτερον ὑπ᾽ αὐτοῦ λεγομένοις·
καὶ ἁρμόζει γε τῷ· Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν· λεγομένῳ μὴ Jo viii 32
ἐγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν τό· Ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ
πιστεύετέ μοι· ὡς εἰ ἔλεγε· καθ᾽ ὃ μὲν τεράστια ποιῶ πι-
στεύετέ μοι, καθ᾽ ὃ δὲ τὴν ἀλήθειαν λέγω οὐ πιστεύετέ μοι.
τοῦτο δ᾽ ἂν καὶ νῦν ἐπὶ πολλῶν ἴδοις, θαυμαζόντων μὲν τὸν
Ἰησοῦν ἐπὰν ἐνορῶσι τῇ περὶ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, μηκέτι δὲ
πιστευόντων ἐπὰν βαθύτερος καὶ μείζων τῆς ἕξεως αὐτῶν
αὐτοῖς ἀναπτύσσηται λόγος, ἀλλ᾽ ὑποπτευόντων αὐτὸν εἶναι
ψευδῆ. διόπερ προσέχωμεν μήποτε καὶ ἡμῖν εἴπῃ ὁ λόγος·
Ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι.

31. (25) Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; Jo viii 46
Ὁ λόγος, ἐπὰν τρανῶς αὐτοῦ παριστάνῃ τὸ βούλημα ὡς
μηδαμῶς ἀντιλέγειν δύνασθαί τινα τῶν ἀκουόντων, καὶ ταῦτα

5 υἱὸν] ῑν̄ αὐτὸν] om.

ἂν λέγοι δυσωπῶν τοὺς μὴ συγκατατιθεμένους· ὅτι εἰ μὴ ἐλέγχετε τὰ λεγόμενα ἡμαρτημένα, ἀπαιτεῖσθε ἂν εὐλόγως ἤδη τὴν συγκατάθεσιν. ἔχει δὲ καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν παρρησίαν τοῦ σωτῆρος ἡ λέξις, μηδενὸς μὲν ἀνθρώπου δυνηθέντος εἰπεῖν μετὰ πεποιθήσεως τῆς ἐπὶ τῷ μὴ ἡμαρτηκέναι τό· Jo viii 46 Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; μόνου δὲ τοῦ κυρίου cf. 1 Pe ii 22; He iv 15 ἡμῶν, ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε, πεπειρασμένος κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας, ταῦτα πρὸς πάντας τοὺς πώποτε ἐγνωκότας αὐτὸν εἰπεῖν δυναμένου. ἀκούω δὲ τοῦ· Τίς ἐξ ὑμῶν· λεγομένου οὐ πρὸς τοὺς παρόντας μόνον ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὡς εἰ οὕτως ἐσαφηνίζετο· τίς ἐκ τοῦ γένους ὑμῶν; ἤ· τίς ὁποῖος δήποτε ἄνθρωπος ἐλέγξαι μὲ δυνήσεται περὶ ἁμαρτίας; ἀλλ' εὖ οἶδ' ὅτι οὐδείς. κατὰ τὸ δυνατὸν δὲ ἀνθρωπίνῃ φύσει διὰ 1 Co xi 1 τό· Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ· παντὶ τρόπῳ φιλοτιμητέον τοιαύτην ἀναλαβεῖν καθαροῦ συνειδότος παρρησίαν πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥστ' ἂν εἰπεῖν ἡμᾶς περὶ τῶν ἑξῆς καὶ μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως χρόνῳ πρὸς 349 ἕκαστον τῶν ἡμᾶς γινωσκόντων τό· Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; εἰ καὶ μὴ δυνατὸν τοῦτο ἐξ οὗ τὸν λόγον συμπεπληρώκαμεν εἰπεῖν. τοῦτο δὲ οὐ πρὸς ἀνθρώπους μόνον ἂν εἶπεν ὁ σωτὴρ ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν διάβολον καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις, μηδὲν ἐχούσας εἰπεῖν εἰς ἔλεγχον τὸν περὶ ἁμαρτίας αὐτοῦ. καὶ τοῦτό γε ἀκόλουθόν Jo xiv 30 ἐστι τῷ· Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρίσκει οὐδέν. δυνατὸν δὲ καὶ ἡμῖν ἐκ πολλῆς ἐπιμελείας τὴν ἀπό τινος ἀναλαβεῖν χρόνου παρρησίαν πρὸς τὸ εἰπεῖν ἡμᾶς τῷ ζητοῦντι καθ' ἡμῶν ἀφορμὴν διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ παρὰ τὸν τῆς ἐξόδου καιρόν· Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;

Jo viii 46 32. (26) Εἰ ἀλήθειαν λέγω, διὰ τί ὑμεῖς οὐ πιστεύετέ μοι; Ἄξιον ἰδεῖν τί ὑποφαίνεται ἐκ τοῦ πύσματος.

6 *μόνου δὲ*] *μὲν οὐδὲ*

τοῦτο δὲ ὀψόμεθα εἰ καὶ ἐκεῖνοι πρὸς οὓς ὁ λόγος οὐκ ἀπεκρίναντο τὴν δέουσαν ἀπόκρισιν ἐξενεγκόντες. εἴποι γὰρ ἄν τις· διὰ τοῦτο οὐ πιστεύομεν, ἐπεὶ οὐ θεωροῦμεν τίνα τρόπον ὃ λέγει ἐστὶν ἀλήθεια· οὐ θεωροῦμεν δὲ τῷ μηδέπω κεκαθάρθαι ἡμῶν τὰς τῇ φύσει διορατικὰς τῆς ἀληθείας ὄψεις· καὶ ἐπεὶ τοιοῦτοί ἐσμεν, οὐκ ἔσμεν ἐκ τοῦ θεοῦ· εἰ οὐδέπω ἐσμὲν ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αἱ τῆς ἀληθείας ὄψεις θεωρητικαὶ οὐκ εἰσὶ κεκαθαρμέναι, τῷ ἐπικεκαλύφθαι ἢ πεπαχύνθαι ἢ τεθολῶσθαι αὐτὰς ὑπὸ τῆς κακίας. κατανοοῦντες δὲ τί τὸ κυρίως πιστεύειν καθ' ὅ· Πᾶς ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ὁ χριστός ἐστιν, ἐκ τοῦ θεοῦ 1 Jo v 1
γεγέννηται· καὶ αἰσθανόμενοι ὅσῳ τοῦ οὕτως πιστεύειν ἀπολειπόμεθα, ταῦτα ἀποκρινώμεθα, παρακαλοῦντες τὸν τῶν τῆς ψυχῆς ὄψεων ἰατρὸν τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ πάντα ποιῆσαι τὰ ὑπὲρ τοῦ ἀποκαλυφθῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ἔτι κεκαλυμμένους ὑπὸ τῆς διὰ τὴν κακίαν ἀτιμίας ἡμῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον που· Ἐπεκάλυψεν ἡμᾶς ἡ ἀτιμία Jer iii 25
ἡμῶν· ἐπακούσεται γὰρ ἡμῶν ὁμολογούντων τὰ αἴτια τοῦ μηδέπω ἡμᾶς πιστεύειν, καὶ ὡς κακῶς ἔχουσι καὶ χρῄζουσιν cf. Mt ix 12
ἰατροῦ βοηθῶν συνεργήσει πρὸς τὸ χωρῆσαι ἡμᾶς τὸ εἰς τὸ πιστεύειν χάρισμα, τρίτον παρὰ τῷ Παύλῳ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χαρισμάτων τεταγμένον, μετὰ τὸν τῆς σοφίας λόγον καὶ τὸν τῆς συνέσεως λόγον, οἷς ἐπιφέρει· Ἑτέρῳ πίστις 1 Co xii 9
ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι· περὶ οὗ χαρίσματος καὶ ἐν ἄλλοις φησίν· Ὅτι ἀπὸ θεοῦ ὑμῖν ἐχαρίσθη οὐ μόνον τὸ εἰς Phil i 29
Χριστὸν πιστεύειν ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν. καὶ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας δὲ ἐπιστήσαντι σαφὲς ἔσται ὅτι οὐχ ἡ
350 τυχοῦσα δωρεά ἐστι τοῦ θεοῦ, πλειόνων δογμάτων διαφόρων ὑπὸ πολλῶν κηρυσσομένων τῶν διδάσκειν τὰ ἀληθῆ ἐπαγγελλομένων, τὸ μηδενὶ ἢ μόνῳ τῷ ἀληθεῖ πιστεῦσαι· τοῦτο γὰρ ἤδη καὶ δοκίμου τραπεζίτου ἔργον τυγχάνει, ὃν τέλειον ὀνομάζων οὐκ ἂν ἁμάρτοις, ἅτε καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους

4 ἀλήθειαν 5 κεκαθάρται 6 ἐπὶ 22 τεταγμένων 27 ἔσται] ἔσεσθαι

He v 14 γεγραμμένου τοῦ· Τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.

Jo viii 47 33. (27) Ὁ ὢν ἐκ τοῦ θεοῦ τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ ἀκούει· διὰ τοῦτο ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἐστέ. Δοκοῦσιν οἱ τὴν περὶ διαφόρων φύσεων εἰσάγοντες μυθοποιΐαν καὶ λέγοντες εἶναι φύσει καὶ ἐκ πρώτης κατασκευῆς υἱοὺς θεοῦ, μόνον διὰ τὸ πρὸς θεὸν συγγενὲς δεκτικοὺς τῶν τοῦ θεοῦ ῥημάτων, καὶ ἐντεῦθεν ἀποδεικνύναι τὸ προκείμενον αὐτοῖς. συναρπάζουσί γέ τοι καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ ῥητοῦ, προσδιατρίβοντες αὐτῷ, τοὺς ἀκρίτους καὶ μὴ δυναμένους πρὸς τὴν πιθανότητα τῆς χρήσεως τοῦ ῥητοῦ ἀπαντᾷν, μηδὲ βλέποντας αὐτοῦ τὴν λύσιν οὕτως cf. Jo i 9 ἔχουσαν· εἴπερ ὅσοι ἔλαβον τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, οὐ τῷ εἶναι καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ εἰλήφασιν αὐτό· (εἰ γὰρ τῷ εἶναι ἐκ τοῦ θεοῦ εἰλήφεισαν αὐτὸ, οὐκ ἂν περὶ αὐτῶν ἀνεγέγραπτο· Jo i 12 Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ·) δῆλον ὅτι οἱ μὴ ὄντες ἐκ τοῦ θεοῦ, πρὶν μὲν λαβεῖν τὸ ἀληθινὸν, οὐδὲ ἐξουσίαν πως ἔχουσι τοῦ τέκνα θεοῦ γενέσθαι· ἐπὰν δὲ λάβωσιν αὐτὸ, τεκνὰ μὲν οὐδέπω γίνονται θεοῦ, ἀλλ' ἐξουσίαν λαμβάνουσι διὰ τοῦ εἰληφέναι τὸ φῶς γενέσθαι τέκνα θεοῦ. τότε γενόμενοι ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ τὰ ῥήματα ἀκούουσιν αὐτοῦ, οὐκέτι ἁπλούστερον πιστεύοντες μόνον ἀλλ' ἤδη καὶ διορατικώτερον κατανοοῦντες τὰ τῆς θεοσεβείας πράγματα. οἱ μὴ τοιοῦτοι φιλοτιμησάμενοι εἶναι τέκνα μὲν οὐ γίνονται θεοῦ, οὐδὲ ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀκούουσι τὰ ῥήματα αὐτοῦ οὐδὲ συνίασι τοῦ βουλήματος αὐτῶν· μένουσι δὲ ἐν τῇ πρὸ τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ καταστάσει τῶν πεcf. Ro viii 15 πιστευκότων μόνον, δοῦλοι θεοῦ, τῷ εἰληφέναι τὸ τῆς δουλείας εἰς φόβον πνεῦμα καὶ μὴ ἐσπουδακέναι προβῆναι καὶ

6 ἔσται 8 υἱοὺς] ὑ͞σ 16 εἰληφόσιν 17 εἰλήφεσαν 26 οἱ] εἰ

προκόψαι ὥστε καὶ τὸ τῆς υἱοθεσίας χωρῆσαι, ἐν ᾧ
κράζουσιν οἱ ἔχοντες αὐτό· Ἀββᾶ, ὁ πατήρ. ὅτι γὰρ καθʼ
ὅλου οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀρχῆθεν υἱός ἐστι θεοῦ, δῆλον μὲν
351 καὶ ἐκ τοῦ· Ἤμεθα τέκνα φύσει ὀργῆς· ὑπὸ Παύλου καὶ Eph ii 3
περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο εἰρηκότος· σαφὲς δὲ καὶ ἐκ τοῦ· Ἐγὼ Mt v 44 f.
δὲ λέγω ὑμῖν Ἀγαπήσατε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ προσ-
εύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ
πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς. εἰ γὰρ Παῦλος φύσει ὀργῆς
υἱὸς, τίς ὑπὲρ Παῦλον, ὅσον ἐπὶ τῇ κατασκευῇ, οὐκ ὀργῆς
υἱὸς πρὸ τοῦ λαβεῖν ἐξουσίαν τέκνον θεοῦ γενέσθαι καὶ cf. Jo i 12
πρὸ τοῦ τέκνον γενέσθαι θεοῦ; καὶ εἰ οὐκ ἄλλως γίνεταί
τις υἱὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς ἢ ἐκ τοῦ ἀγαπᾶν τοὺς
ἐχθροὺς ἑαυτοῦ καὶ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν διωκόντων
αὐτὸν, δῆλον ὅτι οὐδεὶς τῷ φύσει εἶναι ἐκ τοῦ θεοῦ τὰ
ῥήματα τοῦ θεοῦ ἀκούει, ἀλλὰ τῷ λαβεῖν ἐξουσίαν τέκνον
θεοῦ γενέσθαι καὶ κεχρῆσθαι εἰς δέον τῇ ἐξουσίᾳ, καὶ τῷ
ἠγαπηκέναι τοὺς ἐχθροὺς καὶ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπη- cf. Lc vi 28
ρεαζόντων γενόμενος υἱὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, τότε ἐστὶ
καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ ἀκούει, συνιεὶς
αὐτῶν καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἀναλαμβάνων· ὅπερ ἴδιον
οὐ δούλων ἀλλὰ τέκνων ἐστὶ θεοῦ, τῶν πᾶσαν μὲν καταργη-
σάντων γένεσιν, τὴν δὲ ἀπὸ θεοῦ ἀνειληφότων διὰ τοῦ
τῆς υἱοθεσίας πνεύματος. ἅμα δὲ ἐπιμελέστερον κατα-
νοητέον πῶς δεῖ δέχεσθαι τό· Τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ ἀκούει· Jo viii 47
ᾧ ὅμοιόν ἐστι καὶ τό· Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς φωνῆς Jo x 27
ἀκούουσι. εἰ γὰρ ἐπὶ ψιλῆς συγκαταθέσεως τὸ ἀκούειν
λάβοιμεν, καὶ οἱ ψυχικοὶ πρὸς χρόνον πιστεύοντες ἔσονται
ἐκ τοῦ θεοῦ, μεμαρτυρημένοι ὑπὸ τοῦ λόγου ὅτι πρὸς καιρόν cf. Lc viii 13
τινες πιστεύουσιν. εἰ δὲ καὶ τό· Ἀκούει· ἐκλάβοιμεν ἐπὶ
τοῦ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς, δῆλον ὅτι κἂν ἐν ἑνὶ ἁμαρτάνων cf. 1 Jo ii 3: Jac ii 10
οὐκ ἔσται υἱὸς θεοῦ· ὅπερ ἡμᾶς μὲν οὐ θλίψει τοὺς λέγοντας
ἐκ μεταβολῆς γίνεσθαί τινα υἱὸν θεοῦ, ἐκείνους δὲ, μὴ πάνυ

15 λαβὼν 22 forsan legendum ἐκ διαβόλου γένεσιν

δεῖξαι δυναμένους ἀναμαρτήτους ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἐν τοῖς αὐτοῖς μαθήμασι. εἰ δὲ τό· Ἀκούει· λαμβάνοιμεν ἐπὶ τοῦ συνιέναι καὶ νοεῖν, δεικνύτωσάν τινα πάντων ἀκούοντα οὕτως τῶν τῆς καινῆς διαθήκης λόγων, ἵνα ἐκεῖνον εἴπωμεν υἱὸν θεοῦ, εἰ μὴ ἐπιδέχοιτο ἀνατροπὴν εἰς τὰ ἅγια γράμματα ἡ ἐκδοχὴ αὐτοῦ· ἡμεῖς γὰρ καὶ κατὰ ταῦτα μέγαν τινὰ καὶ θαυμαστὸν εἶναι φανταζόμενοι τὸν ἤδη υἱὸν θεοῦ, οὐκ ἐλεγχθησόμεθα ἀναξίως τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξειληφότες τό· [Jo viii 47] Ὁ ὢν ἐκ τοῦ θεοῦ τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ ἀκούει.

34. Ἤδη δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων παράδοξον ἄν τι φανὲν ἀποδειχθῆναι δυνατὸν ἔσται. τί δὲ τὸ παράδοξον ἢ τὸ εἶναί τινα ἑτέρου υἱοῦ θεοῦ μᾶλλον υἱὸν θεοῦ, καὶ διπλάσιον ὡς ἕτερον ἑτέρου εἶναι υἱὸν θεοῦ; πῶς δὲ τοῦτο [352] ἀπὸ τοῦ ἐναντίου δείκνυται οὕτω παραστήσομεν· ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ὁ πρὸς τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους δεύτερος [Mt xxiii 15] ταλανισμὸς οὕτως ἔχει· Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὑποκριταί, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον, καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν. οὐκοῦν κατὰ τοῦτο οὔτε φύσει υἱοὶ γεέννης εἰσί τινες, οὔτε ἐπ᾽ ἴσης οἱ τῆς γεέννης υἱοὶ υἱοί εἰσιν αὐτῆς, εἴγε ἕτερος ἑτέρου διπλότερον υἱός ἐστιν αὐτῆς. εἰ δὲ ἕτερος ἑτέρου διπλότερός ἐστιν υἱὸς τῆς γεέννης, διὰ τί οὐχὶ καὶ τῆς ἀπωλείας καὶ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ σκότου καὶ τῶν λοιπῶν ὧν οἱ διαφόρως ἁμαρτάνοντές εἰσιν υἱοί; εἰ δὲ ἐπὶ τούτων, διὰ τί καὶ οὐχὶ υἱοὶ φωτὸς διπλότεροι ἕτεροι ἑτέρων ἔσονται καὶ υἱοὶ ζωῆς καὶ υἱοὶ σοφίας, οὕτω δὲ υἱοὶ θεοῦ; εἰ δὲ διπλάσιον ὡς ἕτερος παρ᾽ ἕτερον υἱὸς γίνεται θεοῦ, διὰ τί οὐχὶ καὶ πολλαπλασιόνως καὶ τοσαυταπλασιόνως ὁποσαπλασιόνως ἄξιον νοεῖν [cf. Col i 15] εἶναι τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως υἱὸν τοῦ θεοῦ παρὰ τοὺς λοιποὺς υἱοὺς τοῦ θεοῦ καὶ τοὺς μηκέτι πνεῦμα [cf. Ro viii 15] δουλείας ἔχοντας εἰς φόβον, ἀλλ᾽ εἰληφότας πνεῦμα

4 ἵνα ἐκεῖνον] εἶναι κείμενον

υἱοθεσίας; τάχα οὖν οὕτως πλειόνων ὄντων τῶν ῥημάτων
τοῦ θεοῦ, οὐ μόνον τῶν ἀναγεγραμμένων ἀλλὰ καὶ τῶν
ἀρρήτων, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, καὶ τούτων περὶ cf. 2 Co xii 4
ὧν φησὶν ὁ Ἰωάννης· Οὐδ' αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι Jo xxi 25
τὰ γραφόμενα βιβλία· πᾶς μὲν οἱωντινωνοῦν ῥημάτων
ἀκούων τοῦ θεοῦ ἤδη ἐστὶν ἐκ τοῦ θεοῦ· ὅσῳ δὲ πλειόνων
ἀκούει ῥημάτων τοῦ θεοῦ, τοσαυταπλειόνως γίνεται ἐκ τοῦ
θεοῦ· ὡς, εἰ δεῖ οὕτως ὀνομάσαι, πάντων ἀκούσας τις τῶν cf. Jo viii 47
ῥημάτων τοῦ θεοῦ, ἐάν γε τοῦτο φθάνῃ ἐπί τινα τῶν λαμβα-
νόντων τὸ τῆς υἱοθεσίας πνεῦμα, τελείως καὶ ἀνυπερβλήτως
γίνεται υἱὸς θεοῦ, καὶ πάντῃ καὶ ἐξ ὅλων καὶ ὅλος ἐκ τοῦ
θεοῦ. εὐγνωμονέστερον δὲ ἀκουστέον τοῦ ἐξ ὅλων καὶ
ὅλος, ἀνάλογον ὅλοις τοῖς δόγμασι καὶ πάσῃ τῇ γνώσει
καὶ πᾶσι τοῖς μυστηρίοις, ὥστ' ἂν εἰπεῖν ὅλον καὶ ἐξ ὅλων
γεγονέναι ἐκ τοῦ θεοῦ τὸν εἰδότα πάντα τὰ μυστήρια καὶ cf. 1 Co xiii 2
πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ μετὰ τούτων τὰ τῆς τελείας ἀγάπης
κατορθωκότα. ὅρα δὲ εἰ δύναται ἀκολούθως τῷ· Ἐκ μέρους 1 Co xiii 9 f
γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· εἰπεῖν ἂν τὸν
τοιοῦτον· καὶ ἐκ μέρους ἐσμὲν υἱοὶ τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν,
ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, καὶ τὸ ἐκ μέρους καταργηθῇ, καὶ τὸ
τέλειον τοῦ γενέσθαι υἱὸς θεοῦ ἐλεύσεται, καταργοῦν τὸ ἐκ
μέρους γεγονέναι υἱόν τινα τοῦ θεοῦ. μὴ ἀζήτητον δὲ
ἐάσθω καὶ τὸ περὶ τοῦ πότερόν ποτε δυνατὸν ἐκ μέρους
μὲν εἶναι υἱὸν τῆς διαφερούσης μερίδος τῆς περὶ τὰ θεῖα,
353 ἐκ μέρους δὲ τῆς ἐναντίας, ἢ τοῦτο ἀμήχανον οὕτως ἔχειν·
ᾧ συνεξετάσεις πῶς λέγονται υἱοὶ πολλοὶ ἑνὸς πατρός,
ποτέρον διὰ τοὺς προγόνους καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων, ἢ κατὰ
ταύτην τὴν ὑπόνοιαν. λαβόντες οὖν ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ cf. Jo i 12
γενέσθαι, πάντα πράττωμεν ἵνα γενώμεθα ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ cf. Jo viii 47
τὰ ῥήματα αὐτοῦ ἀκούσωμεν, καὶ προκόπτωμεν καὶ τῷ
εἶναι ἐκ τοῦ θεοῦ, ἵνα προκόπτωμεν καὶ ἐν τῷ ἀκούειν
ῥημάτων τοῦ θεοῦ, πλείονα ἐκ τούτων ἀεὶ τρανοῦντες, ἕως

11 γένηται

πάντα χωρήσωμεν τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ, ἢ ὅσα γε ἐνδέχεται χωρῆσαι καὶ νῦν καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς ἀξιουμένους τοῦ τῆς [cf. Ro viii 15] υἱοθεσίας πνεύματος. ὁσάκις δὲ ῥημάτων λεγομένων τοῦ θεοῦ οὐκ ἀκούομεν, τουτέστιν οὐ συνίεμεν αὐτῶν, τοσαυτάκις νομιστέον ἐλέγχεσθαι ὡς οὐκ ὄντας ἐκ τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ ἀκούει ὁ μὴ ἀκούων ῥημάτων θεοῦ, ἐπείπερ ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι, καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι παρ' ἑαυτόν· [cf. Jo i 12] καίτοι γε ἔσθ' ὅτε λαβὼν ἤδη ἐξουσίαν τέκνον θεοῦ γενέσθαι, καὶ δυνάμενος ἐκ τοῦ ἀγαπᾷν τοὺς ἐχθροὺς καὶ [cf. Mt v 44 f. Lc vi 28] προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων γενέσθαι υἱὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός.

[Jo viii 48] 35. (28) Ἀπεκρίθησαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπαν αὐτῷ, Οὐ καλῶς λέγομεν ἡμεῖς ὅτι Σαμαρείτης εἶ σὺ καὶ δαιμόνιον ἔχεις; Εἰκὸς ὅτι ταῦτα πολλάκις κατὰ τὸ σιωπώμενον πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον περὶ τοῦ σωτῆρός τινες, Σαμαρείτην μὲν αὐτὸν ὀνομάζοντες ὡς παραχαράσσοντα [Jo iv 9] Ἰουδαϊκὰ παραπλησίως τοῖς Σαμαρείταις· Οὐ γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις· ἐν πολλοῖς διαφωνοῦντες δόγμασι παρ' ἐκείνους. ἄξιον δὲ ἔστι ζητῆσαι πῶς Σαμαρειτῶν τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἀρνουμένων καὶ μηδὲ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιδιαμονὴν προσιεμένων, τὸν σωτῆρα ἐτόλμησαν εἰπεῖν Σαμαρείτην, περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως πλεῖστα ὅσα διδάξαντα. ἀλλὰ μήποτε ὡς λοιδοροῦντες αὐτὸν τοῦτο λέγουσι καὶ οὐ πάντως τὰ αὐτὰ ἐκείνοις δογματίζοντα. εἰκὸς δὲ ὅτι τινὲς ᾤοντο αὐτὸν μὴ ἀπὸ διαθέσεως τὰ περὶ μέλλοντος αἰῶνος καὶ τὰ περὶ κρίσεως καὶ ἀναστάσεως διδάσκειν, διακείμενον μὲν Σαμαρειτικῶς, ὡς μηδενὸς μετὰ τὸν βίον ἀποκειμένου τοῖς ἀνθρώποις, προσποιήσεως δὲ ἕνεκεν κατὰ τὸ ἔνδοξον καὶ ἀρέσκον τοῖς Ἰουδαίοις τὰ περὶ ἀναστάσεως καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς προφερόμενον. καὶ δαιμόνιον δὲ ἔχειν ἔλεγον αὐτὸν διὰ τοὺς ὑπὲρ ἄνθρωπον 354
[cf. Jo v 18] αὐτοῦ λόγους, δι' ὧν πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν θεόν, καὶ ἐκ

22 Σαμαρείτην] om. 30 προφερομενο

τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ τῆς ζωῆς cf. Jo vi 32 ff. ἄρτος πολλῷ κρείττων τοῦ μάννα, ὡς τὸν φαγόντα τοῦτον τὸν ἄρτον ζήσεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἄλλα μυρία ὧν πεπλήρωται τὰ εὐαγγέλια. δύναται δὲ καὶ διὰ τὴν περὶ τὸν Βεελζεβοὺλ ὑπόνοιαν αὐτῶν εἰρῆσθαι· Σὺ δαιμόνιον ἔχεις· Jo viii 48 ἐπείπερ τινὲς ἐν Βεελζεβοὺλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων cf. Lc xi 15 ἐνόμιζον αὐτὸν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, οἱονεὶ ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ τὸν Βεελζεβούλ. οἱ μὲν οὖν ἐχθροὶ εἴσονται, λέγοντες αὐτὸν δαιμόνιον ἔχειν· ἡμεῖς δὲ αὐτῷ πειθόμεθα φάσκοντι· Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω· οὐδὲ γὰρ δαιμόνιον Jo viii 49 δύναται τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοῖξαι ἢ ταῦτα τὰ σημεῖα cf. Jo x 21 ποιεῖν ἃ καὶ ἀναγέγραπται, ὧν καὶ ἴχνη καὶ λείμματα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὀνόματι Ἰησοῦ μέχρι νῦν γίνεται. μετὰ ταῦτα ζητήσαι τις ἂν τί δήποτε δύο δυσφημίας αὐτῷ προσαψάντων, τήν τε· Σαμαρείτης εἶ σύ· καὶ τήν· Δαιμόνιον ἔχεις· τῶν ἀποκριθέντων αὐτῷ Ἰουδαίων, οὐκ ἐκείνων τῶν πεπιστευκότων αὐτῷ, οὐχὶ πρὸς τὰς δύο ἀποκρίνεται, ἀλλὰ πρὸς μόνην τήν· Δαιμόνιον ἔχεις· εἰπών· Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω. καὶ ὅρα εἰ δύναται πρὸς τοῦτο γενέσθαι τὸ τῆς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ παραβολῆς περὶ τοῦ ἀπὸ cf. Lc x 30 Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὼ καταβαίνοντος καὶ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστάς, ὅντινα ὁ μὲν ἱερεὺς ἀντιπαρῆλθεν καὶ ὁ Λευίτης, ὁ δὲ ὁδεύων Σαμαρείτης ἐλθὼν κατ' αὐτὸν καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἐσπλαγχνίσθη καὶ προσελθὼν κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον. ἐὰν γὰρ δυνηθῇ τις διαλαμβάνων περὶ τῆς παραβολῆς δεῖξαι ἐπὶ μηδένα ἄλλον ἢ ἐπὶ τὸν σωτῆρα ἀναφέρεσθαι τὰ περὶ τοῦ Σαμαρείτου, ὃς τὸν ἡμιθανῆ καὶ ἐμπεσόντα εἰς τοὺς λῃστὰς ἰάσατο, παραστήσει καὶ διὰ τί οὐκ ἠρνήσατο εἶναι Σαμαρείτης. ἄλλος δὲ διὰ τὴν παρὰ Παύλῳ διαφορὰν Ἰουδαίων cf. 1 Co ix 20 ff. καὶ τοῦ ὑπὸ νόμον θεωρήσας, καὶ ἀναγαγὼν τοὺς ὑπὸ νόμον εἰς τοὺς Σαμαρείτας, καὶ μᾶλλον Παύλου καταλαβὼν τὸν σωτῆρα τοῖς πᾶσι πάντα γενόμενον ἵνα τοὺς πάντας

33 γενάμενον

κερδήσῃ, ἐρεῖ διὰ τὸ τοῖς ὑπὸ νόμον αὐτὸν γεγονέναι ὡς ὑπὸ νόμον, οἱονεὶ καὶ Σαμαρείτην γεγονέναι, καὶ κατὰ τοῦτο μὴ ἠρνῆσθαι τὸ εἶναι Σαμαρείτης. καὶ τρίτος δέ τις τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Σαμαρείτου ἐκλαβὼν, σημαίνοντος τὸν φύλακα, φήσει ὅτι εἰ καὶ κατ' ἄλλο ἔλεγον Σαμαρείτην αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, αὐτὸς τὸ σημαινόμενον ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἐκλαβὼν οὐκ ἠρνήσατο αὐτὸ, εἰδὼς ὅτι φύλαξ ἐστὶ τῶν 355
Ps cxx (cxxi) 4 ἀνθρωπίνων ψυχῶν, καὶ περὶ οὗ εἴρηται· Ἰδοὺ οὐ νυστάξει
Ps cxiv (cxvi) 6 οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραήλ· καὶ τό· Φυλάσσων τὰ νήπια ὁ κύριος. σωμὴρ μέντοι γε Ἑβραῖοι λέγουσι τὸν φύλακα, οὕτω δὲ καὶ τοὺς Σαμαρεῖς πρῶτον ὠνομάσθαι
cf. 4 Reg xvii παραδιδόασι διὰ τὸ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως φύλακας αὐτοὺς πεπέμφθαι τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, τοῦ ἑτέρου παρὰ τὸν Ἰούδαν Ἰσραὴλ διὰ τὰς πολλὰς ἁμαρτίας αἰχμαλωτευθέντος εἰς τοὺς Ἀσσυρίους.

Jo viii 49 f. 36. (29) ἀπεκρίθη Ἰησοῦς Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου, καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με. ἐγὼ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου· ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ
cf. Ps i 3 κρίνων. Εἰ τὸ πεφυτευμένον ξύλον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων τοιοῦτόν ἐστιν, ὡς τὸν καρπὸν αὐτοῦ διδόναι ἐν καιρῷ αὐτοῦ καὶ μηδὲ φύλλον αὐτοῦ ἀπορρεῖν ἀλλὰ πάντα ὅσα ἂν ποιῇ κατευοδοῦσθαι, τί νομιστέον περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ ἢ ὅτι αὐτὸς ὢν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς κατὰ τὸ
Pr. iii 18 εἶναι σοφία καὶ τὴν σοφίαν εἶναι ξύλον ζωῆς πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς, καὶ καρποφορεῖ καὶ τὰ ἕτερα παρὰ τοὺς καρποὺς φύλλα τοιαῦτα ἔχει ὡς μηδὲ ἓν αὐτῶν ἀπορρεῖν; διὰ τοῦτο οὐδένα τοῦ Ἰησοῦ λόγον, καὶ ταῦτα ἀναγραφῆς ἀξιωθέντα ὑπὸ τῶν ἁγίων μαθητῶν αὐτοῦ, ὡς ἔτυχεν ἐκδεκτέον· ἀλλὰ πᾶσαν βάσανον καὶ τοῖς νομιζομένοις εἶναι σαφέσι προσακτέον, οὐκ ἀπογινώσκοντα ὅτι καὶ περὶ τὸν ἀνυπονόητον καὶ ἁπλοῦν εἶναι νομισθέντα λόγον αὐτοῦ εὑρε-

1 ἐρεῖ] αἱρεῖ **7** αὐτῷ **18** τὴν δόξαν μου] bis **24** εἶναι ξύλον] bis

θήσεται τοῖς ὀρθῶς ζητοῦσιν ἄξιόν τι τοῦ ἱεροῦ στόματος cf. Mt vii 7
ἐκείνου. εἰ δέ που μὴ εὑρίσκομεν, ἡμᾶς καὶ οὐ τὸν λόγον
τοῦ Ἰησοῦ αἰτιατέον ὡς οὐ πνέοντα τῶν ἐκ πληρώματος
μεστῶν ἀληθείας καὶ σοφίας δογμάτων. ταῦτα δέ μοι
εἴρηται βουλομένῳ ἐξετάσαι τό· Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω· Jo viii 49
δι' οὗ διδασκόμεθα πάντες οἱ τῷ εὐαγγελίῳ ἐντυγχάνοντες
πρᾶγμα ὃ οὐκ ᾔδειμεν καὶ πρὶν ἐντυχεῖν τῷ εὐαγγελίῳ. τί
δὲ τοῦτό ἐστιν ἤδη κατανοητέον. ἀρέσκει κατὰ τὰς γραφὰς
τοὺς ἁμαρτάνοντας τὰ πολλὰ ποιεῖν παρὰ τὸν λόγον, οὐ
δι' ἄλλο ἢ τῷ δεκτικοὺς αὐτοὺς γεγονέναι ἐνεργείας πονηροῦ
πνεύματος ἢ θελήματος ἀκαθάρτου δαιμονίου. οὐκ ὤκνησαν
οὖν καὶ τὰ νομισθέντα ἂν ἐλάχιστα εἶναι τῶν ἁμαρτημάτων
356 δαιμονίοις προσάψαι οἱ φήσαντες τὴν ὀξυχολίαν δαιμόνιον
εἶναι, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν καταλαλιάν. εἰκὸς δὲ καὶ ἄλλα
μυρία δαιμονίων φαντασιούντων ἡμᾶς καὶ ἐνεργούντων κατὰ
τὸ ἐκείνων θέλημα ποιεῖν· καὶ ἔστιν ἐν ἀνθρώποις ὥσπερ
οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, καὶ οὐδεὶς δίκαιος ἐπὶ τῆς γῆς ὃς cf. Job xiv 4 Eccl vii (20)
ποιήσει ἀγαθὸν καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται, οὕτω καὶ οὐδεὶς ἀεὶ 21
ἀπὸ δαιμονίων καθαρεύσας καὶ μηδέποτε γενόμενος τῆς ἀπὸ
τούτων ἐνεργείας ἀνεπίδεκτος. διόπερ ἀλληγοροῦντες τὰς
ἐν τῷ εὐαγγελίῳ θεραπείας, ἐν αἷς εἰσι καὶ τῶν δαιμονίων
ἀπελάσεις, ἐροῦμεν πάντων ἀεὶ ἀπελαύνεσθαι τοὺς δαίμονας,
ὑπὸ Ἰησοῦ, τῶν παρὰ τὸ τεθεραπεῦσθαι ὑπὸ τοῦ λόγου
μηκέτι παραδεχομένων τὰς τῶν δαιμόνων ἐνεργείας. μόνου
τοίνυν νομίζω εἶναι Ἰησοῦ φωνὴν, τοῦ μόνου ἀπεκδυσαμένου cf. Col ii 15
τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ δειγματίσαντος ἐν παρρησίᾳ,
καὶ θριαμβεύσαντος ἐν ξύλῳ, τρόπαιον κατὰ πάσης ἀντι-
κειμένης δυνάμεως τὸν σταυρὸν στήσαντος, ὥσπερ τό·
Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει Jo xiv 30
οὐδέν· οὕτως καὶ τό· ἐγὼ δαιμόνιον οὔτε ἔσχον οὔτε ἔχω
οὔτε ἕξω. τὴν δὲ φωνὴν δυνάμεθα μὲν καὶ ἡμεῖς προε-
νέγκασθαι καὶ λέγειν· Δαιμόνιον οὐκ ἔχω· ἀλλ' ἐλεγχθησό-

7 ὃ οὐκ] οὐχο 12 καὶ τὰ] κατὰ

μεθα ὁμοίως τοῖς ἀρνησομένοις περὶ τοῦ δαιμονᾷν καὶ ἐν
αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν ἀποδειχθεῖσιν ὅτι ἐψεύσαντο. ἢ οὐκ
ἔλεγχος τοῦ δαιμονᾷν ἡμᾶς ὅταν μεμηνότων κατάστασιν
ἔχοντες βοῶμεν, ἀπὸ θυμοῦ καὶ ὀργῆς φλεγόμενοι, ἢ λελυτ-
cf. Jer v 8 τηκότες, καὶ ὡσπερεὶ χρεμετίζοντες κἂν ταῖς ἰδίαις γαμεταῖς
δίκην ἵππων θηλυμανῶν ἐπιβαίνομεν, ἐκβάλλοντες τοὺς περὶ
ἀπαθείας λόγους θεοῦ εἰς τὰ ὀπίσω; ἀλλὰ κἂν ταπεινοὶ καὶ
συννεφεῖς ὑπὸ τῆς λύπης καθελκόμενοι καὶ τὸ ἴδιον τῶν
λογικῶν γαῦρον ἀπολέσαντες ἐπιλανθανόμεθα τοῦ ἄνευ θεοῦ
cf. Mt x 29 στρούθιον μὴ πίπτειν εἰς παγίδα, καὶ τοῦ δίκαια εἶναι τὰ
περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν συμβαινόντων ἀνθρώποις κρίματα, τί
φήσομεν ἢ ὅτι καὶ τοῦ δαιμονίου ἡμᾶς νικήσαντος καὶ τὸ
ἡγεμονικὸν ἡμῶν θολώσαντος ταῦτα πάσχομεν; ἀλλὰ καὶ
φόβοι τῶν οὐ φοβερῶν καὶ περιχάρειαι ἐπὶ τοῖς μηδενὸς
ἀξίοις τίνων ἂν εἴη ἐνεργήματα ἢ δαιμόνων πληρωσάντων
Jo viii 49 τοὺς μὴ δυναμένους μετὰ ἀληθείας λέγειν· Ἐγὼ δαιμόνιον
οὐκ ἔχω; ἀλλ' εἰκός τινας τοὺς ἁγίους πατριάρχας, ἢ τὸν
ἱερὸν θεράποντα, ἢ τοὺς θαυμασίους προφήτας, ἢ τοὺς
δυνατωτάτους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ ἀποστόλους φέρον- 357
τας εἰς τὴν ἐξέτασιν δυσωπήσειν ἡμᾶς, ὡς ἄρα καὶ οὗτοι
εἴποιεν ἂν ὁμοίως τῷ Ἰησοῦ τό· Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω·
πρὸς οὓς ἔστιν εἰπεῖν· ἆρα καὶ οὗτοί ποτε ἥμαρτον, ἢ ψεῦδος
Ro iii 23 τό· Πάντες γὰρ ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ
Job xiv 4 θεοῦ· καὶ οὐκ ἀληθὲς τό· Οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου· οὐδὲ
Eccl vii (20) 21 τεθεωρημένως εἴρηται τό· Οὐκ ἔστι δίκαιος ἐπὶ γῆς ὃς
ποιήσει ἀγαθὸν καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται; ἀλλὰ σαφὲς ὅτι
ἀληθεῖς αἱ πᾶσαι γραφαὶ καὶ οὐκ ἀεὶ οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς ἐδύ-
ναντο λέγειν οὐδ' οἱ μεταβάλλοντες ἐπὶ τὸν κατὰ ἀρετὴν
βίον τό· Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω· ἀλλ' ἡ μόνου τοῦ κατὰ
τὸν σωτῆρα νοουμένου ἀνθρώπου ἀρχῆθεν ἦν φωνή, διὰ
τοῦτο κυριώτατα καὶ ἀληθέστατα μόνου τὸν πατέρα τιμήσαν-
τος· οὐδεὶς γὰρ τιμῶν τι τῶν μὴ τιμωμένων ὑπὸ θεοῦ, τιμᾷ

3 ἐλέγχον   11 τί] ὅτι   22 πρὸς οὓς] προσὸν

τὸν ἀτιμάζοντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ τιμώμενα. πῶς γὰρ λεκτέον
ὅτι τιμᾷ τὸν πατέρα ὁ μηδὲ τὴν ἀρχὴν τὸ πνεῦμα τῆς
υἱοθεσίας λαβών; οὐδεὶς δὲ ἔχει τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας cf. Ro viii 15
ἁμαρτάνων· ὁ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ γεγεννημένος οὐχ ἁμαρτάνει. 1 Jo v 18
καὶ πῶς τιμᾷ τὸν πατέρα ὁ τιμῶν δόξαν τὴν παρὰ ἀνθρώπων cf. Jo v 44
ἢ ἀργύριον ἢ τὸν χοϊκὸν πλοῦτον ἢ τὸ ἐκ σαρκῶν καὶ αἱμά-
των κάλλος, ἢ ἁπαξαπλῶς τι τῶν οἰκείων τῇ ὕλῃ καὶ τῇ
φθορᾷ;

37. Δῆλον οὖν πῶς τοῦ σωτῆρός ἐστι φωνὴ τό· Τιμῶ Jo viii 49
τὸν πατέρα· ἥντινα, ὅση δύναμις, φιλοτιμητέον συμμαρτυ- cf. Ro ix 1
ρούσης ἡμῖν τῆς συνειδήσεως ἐν πνεύματι ἁγίῳ εἰπεῖν,
ἀποδιδοῦσι τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμήν, καὶ μὴ ἑτέρῳ ἀπονέ- cf. Ro xiii 7
μουσιν αὐτήν. καὶ καλῶς γε ὁ ἐλθόντος τοῦ πληρώματος cf. Gal iv 4
τοῦ χρόνου ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ γενέσθαι ἐκ γυναικὸς
καὶ γενέσθαι ὑπὸ τὸν νόμον, ὡς ὑπὸ τὸν λέγοντα νόμον
τυγχάνων τό· Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἵνα εὖ σοι Ex xx 12
γένηται· οὐδένα ἄλλον ἔχων πατέρα ἢ τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς
θεόν φησιν· Ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου. ἐροῦμεν δὲ καὶ
ἡμεῖς ταύτην τὴν φωνήν, νοήσαντες τὸ τῆς παλιγγενεσίας cf. Tit iii 5
λουτρὸν, καὶ λουσάμενοι κατ' αὐτὸ ἐπὶ τῷ γενέσθαι υἱοὶ
θεοῦ, καὶ μηκέτι καλοῦντες πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς τῷ υἱοὶ cf. Mt xxiii 9
γεγονέναι τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς, καὶ ἀδελφοὶ τοῦ
εἰπόντος· Πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα Jo xx 17
ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. δῆλον οὖν ὅτι κυριώ-
τατα καὶ τελειότατα εἰπόντος τοῦ Ἰησοῦ· Ἐγὼ δαιμόνιον
οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου· οἱ μιμηταὶ αὐτοῦ,
ἕκαστος κατὰ δύναμιν, πάντα ἰσχύσας ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι cf. Phil iv 13
αὐτὸν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ αὐτὸς ἐρεῖ τό· Ἐγὼ δαιμόνιον
358 οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου. τίς δὲ νεκροῖς συνὼν
καὶ ἐν τάφοις οἰκῶν δυνηθείη ἂν εἰπεῖν τό· Ἐγὼ δαιμόνιον
οὐκ ἔχω; ἢ τίς ἄλλο τι παρὰ τὸν θεὸν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ
καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ λόγου προστασσόμενον τιμῶν, ἑτέρῳ τὴν

32 πρ[ο]τασσομεν[α]

cf. Ro xiii 7 τιμὴν διδοὺς, δέον τῷ τὴν τιμὴν ἀποδιδόναι αὐτὴν, εἴποι αν
Jo viii 49 ὡς Ἰησοῦ μαθητής· Ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου; ἑξῆς ἐστι
τούτοις τό· Καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με· εἰρημένον πρὸς τοὺς
Jo viii 48 ἀτιμάσαντας αὐτὸν, καὶ εἰπόντας αὐτῷ τό· Οὐ καλῶς
λέγομεν ἡμεῖς ὅτι Σαμαρείτης εἶ σὺ καὶ δαιμόνιον ἔχεις;
οἰηθέντες τὸ κακῶς εἰρημένον καλῶς λελαληκέναι· κακῶς
γὰρ νοοῦντες Σαμαρείτην καὶ δαιμόνιον ἔχοντα τὸν σωτῆρα
ἀπεφήναντο. νομιστέον δὲ τό· Καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με·
οὐχὶ καὶ ἐκείνοις μόνοις εἰρῆσθαι τότε ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀεὶ
ἀτιμάζουσι, δι᾽ ὧν πράττουσι παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, τὸν τοῦ
θεοῦ, καὶ ἀτιμάζουσι δι᾽ ὧν ἀδικοῦσι τὸν χριστὸν, ὅς ἐστι
δικαιοσύνη, καὶ ἀτιμάζουσι δι᾽ ὧν κατὰ ἀδυναμίαν καὶ
cf. 2 Co xii 9 ἀσθένειαν ἐπιτελοῦσι τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, ἥτις ἐστὶν ὁ
cf. 1 Co i 24 σωτήρ· Χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις. καὶ παντὶ δὲ τῷ ἐξ-
ουδενοῦντι σοφίαν λεχθείη ἂν τό· Ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με·
cf. Ro xii 18 ἐπείπερ Χριστὸς καὶ σοφία ἐστίν. ἀλλὰ καὶ εἰ δέον τὸ ἐξ
αὐτοῦ τινα μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύειν, ὥστ᾽ ἂν εἰπεῖν
Ps cxix (cxx) 6 f. τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο· Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην
cf. Phil iv 7 ἤμην εἰρηνικός· καὶ δέον ἀναλαβεῖν τὴν ὑπερέχουσαν θεοῦ
πάντα νοῦν εἰρήνην, φρουροῦσαν τὴν καρδίαν καὶ τὰ νοήματα
cf. Gal v 15 τοῦ ἀνειληφότος αὐτήν. εἰ δὲ πολεμικός τις εἴη καὶ δάκνων
καὶ καταιτιώμενος καὶ κατεσθίων τὸν πλησίον καὶ πεπλη-
ρωμένος τῆς ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ἑαυτοῦ στάσεως τῶν παθῶν,
cf. Eph ii 14 καὶ τούτῳ ἂν λεχθείη τό· Ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με· Χριστὸς
Jo iii 20 γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. ἔτι δὲ ἐπείπερ· Πᾶς ὁ φαῦλα
πράσσων μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς· φῶς
Jo viii 12 δέ ἐστιν ὁ εἰπών· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· δῆλον ὅτι
φαῦλα πράσσων, ἀτιμάζων τὸ φῶς, ἀτιμάζει Χριστὸν, καὶ
αὐτὸς ἀκουσόμενος τό· Καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με. καὶ τί με
δεῖ ἐπὶ πλέον μηκύνειν τὸν λόγον, ἀναπτύσσοντα καὶ δει-
κνύντα τίνες εἰσὶν οἱ ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ
ἀκούοντες ὑπ᾽ αὐτοῦ τό· Ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με· σαφῶν ὄντων

3 εἰρημένων   6 καλῶς] καλὸς   21 εἰ] ὁ
30 δεικνύνται

ἐκ τῶν ἀποδεδομένων καὶ τῶν δυναμένων τούτοις ἀκολούθως αὐτοῖς συνάπτεσθαι;

359 38. (30) Μετὰ ταῦτα ἴδωμεν, τί ἐστι τό· Ἐγὼ δὲ οὐ (Jo viii 50) ζητῶ τὴν δόξαν μου· ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων. ζητεῖ ὁ θεὸς, δοὺς ἡμῖν τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ, ἐν ἑκάστῳ τῶν εἰληφότων αὐτὸν τὴν δόξαν τοῦ χριστοῦ· ἥντινα εὑρήσει μὲν ἐν τοῖς ἐπιμελουμένοις ἑαυτῶν, καὶ ἐξεργαζομένοις τὰς ἐγκαταφυτευθείσας ἐπ᾽ ἀρετῇ ἀφορμάς· οὐχ εὑρήσει δὲ ἐν τοῖς μὴ τοιούτοις, καὶ μὴ εὑρίσκων κρίνει ἐκείνους ἐν οἷς οὐχ εὑρίσκει τὴν δόξαν τοῦ υἱοῦ ἑαυτοῦ, πρὸς οὓς ἐρεῖ· Διὰ ὑμᾶς διαπαντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς (Is lii 5; cf. Ro ii 24) ἔθνεσιν. ἐπαπορήσαι δ᾽ ἄν τις διὰ τό· Ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων· εἰ χρὴ τοῦτο ἀναφέρειν ἐπὶ τὸν θεὸν, σαφῶς τοῦ σωτῆρος εἰρηκότος· Οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ (Jo v 22 f.) τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα. ἀλλ᾽ ὅρα εἰ δύνασαι πρὸς τοῦτο χρήσασθαι τῷ· Οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ (Jo v 30) οὐδέν· καθὼς ἀκούω κρίνω, καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστὶν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. εἰ γὰρ καθὼς ἀκούει ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀπὸ τοῦ πατρὸς οὕτως κρίνει, ζητῶν οὐ τὸ ἴδιον θέλημα ἀλλὰ τοῦ πέμψαντος αὐτὸν πατρὸς, καὶ διὰ τοῦτο δικαία ἐστὶν ἡ κρίσις αὐτοῦ, μήποτε κυριώτερον ἡ κρίσις ἣν κρίνει ὁ ἀκούων οὐκ ἔστι τοῦ ἀκούοντος ἀλλὰ τοῦ λέγοντος ἀκούοντι. κἂν λέγῃ δὲ ὅτι Ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν· ἄκουε ἐν τῷ αὐτῷ εὐαγγελίῳ λεγομένου τοῦ· Πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστιν. (Jo xvii 10) εἰ γὰρ ἀληθὲς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον τό· Πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι· δῆλον ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κρίσις περὶ ἧς φησιν· Ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστί· τοῦ πατρός ἐστι κρίσις. εἰ δὲ τοῦ πατρός ἐστι κρίσις, δύναται λελύσθαι τὸ ἐπηπορημένον περὶ τοῦ· Ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου· ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων. ἔχει δέ τινα καὶ ἀτυφίας ἔμφασιν πρεπούσης

13 τοῦτο] τουτε **31** τοῦ] om.

Jo viii 50 τῷ σωτῆρι τὸ λεγόμενον ἐν τῷ· Ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν
μου· οὐδὲ γὰρ πάνυ ἔπρεπεν αὐτὸν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἀπαι-
τεῖν καὶ ἐπὶ τούτῳ κρίνειν τοὺς μὴ ἀποδεδωκότας αὐτὴν,
ἀλλ᾽ ἐχρῆν τὸν πατέρα δόξαν δεδωκότα τῷ υἱῷ ἀπαιτεῖν
αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀποστερούντων καὶ κρίνειν αὐτοὺς ἐπὶ ταύτῃ.
τάχα δὲ καὶ ὁ σωτὴρ, μιμητὴς ὢν τοῦ πατρὸς, ζητεῖ τὴν
δόξαν τοῦ θεοῦ ἀπὸ τῶν μανθανόντων τὰ περὶ θεοῦ· καὶ εἰ
μὴ εὕροι τὴν τοῦ πατρὸς δόξαν ἔν τισι, κρίναι ἂν ἐκείνους,
cf. Jo v 27 ὡς ἐξουσίαν λαβὼν κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν.
ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων τό· Ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων·
οὐκ ἀναφέρει ἐπὶ τὸν πατέρα, τοιαῦτα λέγων· ὁ ζητῶν καὶ 360
κρίνων ἐστὶν ὁ ἐκδικῶν με, ὁ ὑπηρέτης ὁ εἰς τοῦτο τετα-
cf. Ro xiii 4 γμένος, ὁ μὴ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορῶν, ὁ ἔκδικος τοῦ
βασιλέως· Μωσῆς δέ ἐστιν οὗτος, καθὰ προείρηκεν αὐτοῖς
Jo v 45 λέγων· Εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίσατε. εἶτ᾽ ἐπιφέρει ὅτι ὁ κρίνων
καὶ κολάζων ἐστὶ Μωσῆς, τουτέστιν αὐτὸς ὁ νομοθέτης. καὶ
μετὰ τοῦτο πρὸς ἑαυτὸν ἐπαπορεῖ ὁ Ἡρακλέων λέγων· πῶς
οὖν οὐ λέγει τὴν κρίσιν πᾶσαν παραδεδόσθαι αὐτῷ; καὶ
νομίζων λύειν τὴν ἀνθυποφορὰν ταῦτά φησι· καλῶς λέγει,
ὁ γὰρ κριτὴς ὡς ὑπηρέτης τὸ θέλημα τούτου ποιῶν κρίνει,
ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων φαίνεται γινόμενον. πῶς δὲ
ἄλλῳ τινὶ ἀνατίθησι τὴν κρίσιν ὡς ὑποδεεστέρῳ τοῦ σω-
τῆρος, καθ᾽ ὃ νομίζει, τῷ δημιουργῷ, οὐδ᾽ οὕτω ἀποδεῖξαι
Jo v 22 δύναται, σαφῶς γεγραμμένου τοῦ· Οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει
οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ· καὶ τοῦ·
Jo v 27 Ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου
ἐστίν.

Jo viii 51 39. (31) Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν τις τὸν
ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν
αἰῶνα. Ὥσπερ ἐστί τις ζωὴ ἀδιάφορος, ἡ μήτε ἀγαθὸν
μήτε κακὸν τυγχάνουσα, καθ᾽ ἣν λέγομεν ζῆν καὶ τοὺς
ἀσεβεῖς καὶ τὰ ἄλογα ζῷα· καὶ ἑτέρα διάφορος ἀλλὰ

14 οὕτως

ἀγαθὸν, περὶ ἧς φησιν ὁ Παῦλος· Ἡ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται Col iii 3
σὺν τῷ χριστῷ ἐν τῷ θεῷ· καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν περὶ
ἑαυτοῦ· Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· οὕτως τὸν μὲν ἐναντίον τῇ ἀδια- Jo xi 25
φόρῳ ζωῇ θάνατον ἀδιάφορον ἐρεῖς· τὸν δὲ ἐχθρὸν τῷ
εἰπόντι· Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· πονηρόν τινα καὶ χαλεπὸν
θάνατον, ὃν ὁ ἀποθνήσκων ἐστὶν ἐν τῷ θανάτῳ· περὶ οὗ
γέγραπται· Ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. καὶ 1 Co xv 26
περὶ τούτου γε τοῦ θανάτου νομιστέον λέγειν τὸν ἀπό-
στολον ταῦτα· Διὰ τοῦτο ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ Ro v 12 ff.
ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ
θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν,
ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον· ἄχρι γὰρ νόμου ἡ ἁμαρτία ἦν ἐν
κόσμῳ, ἁμαρτία γὰρ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου, ἀλλ'
ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως καὶ ἐπὶ
τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως
Ἀδάμ· καὶ μετ' ὀλίγα· Εἰ γὰρ ἐν ἑνὸς παραπτώματι ὁ Ro v 17
θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἑνὸς, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν
361 περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες ἐν
ζωῇ βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ Ἰησοῦ. τίς γάρ
ἐστιν ὁ διὰ τῆς ἁμαρτίας θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσελθὼν,
ἢ ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς Χριστοῦ καταργηθησόμενος; καὶ τίς ὁ
εἰς πάντας ἀνθρώπους θάνατος διελθὼν, τῷ πάντας ἡμαρ-
τηκέναι, ἢ αὐτὸς οὗτος ὃς καὶ ἐβασίλευσεν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι
Μωσέως; Μωσῆς δὲ, τουτέστιν ὁ νόμος, ἦν μέχρι τῆς τοῦ
κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐπιδημίας. καὶ ἐβασίλευσέ γε ἐν ἑνὸς
παραπτώματι διὰ τοῦ ἑνὸς, ἕως οἱ τὴν περισσείαν τῆς
χάριτος καὶ τῆς δικαιοσύνης λαβόντες ἐν ζωῇ βασιλεύσωσι
διὰ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ Ἰησοῦ. τοῦτον οὖν τὸν θάνατον οὐ
θεωρήσει εἰς τὸν αἰῶνα ὁ τὸν λόγον τοῦ μονογενοῦς καὶ
πρωτοτόκου πάσης κτίσεως τηρήσας, πεφυκότα κωλύειν cf. Col i 15
θεωρεῖσθαι τὸν θάνατον. οὕτω δὲ ἀκουστέον τοῦ· Ἐάν τις Jo viii 51
τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν
αἰῶνα· ὡς εἰ χαρισάμενος ὁ ταῦτα λέγων φῶς τοῖς ἀκούουσιν
ἔφασκεν αὐτοῖς· ἐάν τις τὸ ἐμὸν τοῦτο τηρήσῃ φῶς, σκότον

οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. ἀδύνατον γὰρ γενέσθαι
σκότος τῷ τηροῦντι τὸ φῶς· εἰ μέντοι γε ἀπολέσαι τις
τοῦτο τὸ φῶς, ἕπεται τῷ ἀπολωλεκότι εὐθέως ἰδεῖν τὸ
cf. Jo i 1, 4 σκότος. οὕτω τοίνυν καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν
θεὸν γέγονεν ἡ ζωή. διόπερ ἡ ἀρχὴ, τουτέστιν ἡ σοφία ἡ
Pr viii 22 λέγουσα· Ὁ θεὸς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδοῦ αὐτοῦ εἰς ἔργα
αὐτοῦ· περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ λόγου, ἐν ᾧ γέγονεν ἡ ζωὴ, διδάξει
Jo viii 51 καὶ φήσει· Ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ
μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα· ἅμα γὰρ τηρήσει τις τὸν λόγον,
καὶ τὴν ἀχώριστον αὐτοῦ γενομένην ἐν αὐτῷ ζωὴν, ἥτις
cf. Jo i 4, 5 ἅμα καὶ φῶς ἐστι τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαῖνον
καὶ μὴ καταλαμβανόμενον ὑπ' αὐτῆς. ἐὰν οὖν οἱονεὶ πυν-
Ps lxxxviii (lxxxix) 49 θανόμενος ὁ προφήτης λέγῃ· Τίς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ὃς
ζήσεται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον; ἀποκρινούμεθα μαθόντες
ἀπὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ ἐροῦμεν ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν ὃς
ζήσεται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον ὃς τηρεῖ τὸν λόγον τοῦ
εἰπόντος· Ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ
θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. ἅμα δὲ ἐν τῷ τόπῳ ζητῶ μήποτε
τό· Εἰς τὸν αἰῶνα· ἀπὸ κοινοῦ ληπτέον, ὥστ' ἂν εἶναι
τοιοῦτον τὸ ὅλον· ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ εἰς τὸν
αἰῶνα, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ. καὶ γὰρ ἔοικεν ἐπὶ τοσοῦ-
τόν τις μὴ θεωρεῖν τὸν θάνατον, ὅσον τηρεῖ τὸν τοῦ Ἰησοῦ
λόγον· ἅμα γάρ τις ἀπώλεσεν αὐτὸν καὶ θάνατον ἐθεώρησεν. 362
εἰ δὲ καὶ ἀνατρέχειν τις δύναται ἐπὶ τοὺς βαθυτέρους λόγους
Ps xxi (xxii) 16 καὶ νοεῖν πῶς ὑπὸ ἀνθρώπου λέγοιτ' ἂν τό· Εἰς χοῦν
Ro vii 24 θανάτου κατήγαγές με· καὶ ὑπὸ Παύλου· Τίς με ῥύσεται
ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; θεωρήσει τίνα τρόπον
ὅσον μὲν ἐτηρεῖτο ὁ λόγος, θάνατος οὐκ ἐθεωρεῖτο τῷ
τηροῦντι αὐτόν· ὅτε δέ τις καμὼν ἐν τῇ προσοχῇ καὶ
τηρήσει τοῦ λόγου, ἢ ἀπροσεκτήσας περὶ τὸ τηρεῖν οὐκέτι
αὐτὸν τετήρηκε, τότε τὸν θάνατον ἐθεώρησεν οὐ παρ' ἄλλον
ἢ παρ' ἑαυτόν. καὶ νομιστέον γε τοῦτο δόγμα εἶναι καὶ

9 τηρήσῃ

νόμον αἰώνιον, ἀεὶ ἂν ἡμῖν λεχθησομένου παραλαβοῦσι τὸν
λόγον τοῦ· Ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ Jo viii 51
ὄψεται εἰς τὸν αἰῶνα. ὥσπερ δὲ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ἐπι-
πλεῖον θεωρηθὲν τὸ σκότος ἀφανίζει τὰς ὄψεις τοῦ θεωρή-
σαντος, οὕτως θεωρηθεὶς ὁ θάνατος ἀπὸ τοῦ τὸν λόγον μὴ
τηρήσαντος θανατοῖ καὶ νεκροῖ τὴν θεωρήσασαν αὐτὸν ὄψιν
καὶ ἀποτυφλοῖ, ὡς διὰ τοῦτο δεηθῆναι τοῦ ἀνοίγοντος
ὀφθαλμοὺς τυφλῶν. καὶ οἶμαί γε διὰ τοῦτο οἱ τυφλοὶ,
ὧν σύμβολον ἦσαν οἱ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τυφλοὶ, τὰς ὄψεις
ἀπολωλέκασιν, ἐπείπερ τὸν λόγον μὴ τηρήσαντες τὸν θάνα-
τον ἐθεώρησαν.

40. (32) Εἶπον αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι Νῦν ἐγνώκαμεν Jo viii 52
ὅτι δαιμόνιον ἔχεις. Οἱ μὲν πολλοὶ καὶ τῶν σοφῶν πᾶν
γένος ἁμαρτήματος, οὗ ἐν εἴδει ἐστὶ καὶ τὸ ἐν λόγῳ ἁμάρ-
τημα, οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἀπὸ κριμάτων μοχθηρῶν οἴονται
γίνεσθαι· οἱ δὲ ταῖς ἁγίαις γραφαῖς ὡς θείαις πεπιστευκότες
διαλαμβάνουσι περὶ τῶν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπ' ἀνθρώ-
πων πραττομένων, ὡς οὐ χωρὶς δαιμονίων ἢ ὁποιωνδήποτε
δυνάμεων ἀντικειμένων τῶν τοιούτων ἐπιτελουμένων. καὶ οἱ
Ἰουδαῖοι τοίνυν κατὰ δαιμονίου ἐνέργειαν ὑπελάμβανον
εἰρηκέναι τὸν Ἰησοῦν τό· Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν Ἐάν τις Jo viii 51
τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν
αἰῶνα. καὶ τοῦτο ἐπεπόνθεισαν μήτε τὸν λόγον τηρή-
σαντες μήτε τοῦ λεγομένου τὴν δύναμιν θεωρήσαντες· ὁ μὲν
γὰρ θάνατόν τινα ἐχθρὸν τῷ λόγῳ ἐπιστάμενος, ὃν ἀποθνή-
363 σκουσιν οἱ ἁμαρτάνοντες, τοῦτον ἔφασκε μὴ θεωρεῖσθαι εἰς
τὸν αἰῶνα ὑπὸ τοῦ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρήσαντος· οἱ δὲ περὶ
τοῦ κοινοτέρου θανάτου νομίσαντες εἶναι τὸ λεγόμενον
παραπαίειν ᾤοντο τὸν λέγοντα, ἀποθανόντος Ἀβραὰμ καὶ
τῶν προφητῶν, μὴ ἀποθανεῖσθαι εἰς τὸν αἰῶνα πάντα τὸν
τηρήσαντα αὐτοῦ τὸν λόγον.

41. (33) Ἀβραὰμ ἀπέθανε, καὶ οἱ προφῆται, καὶ σὺ Jo viii 52

4 ἀφανίζειν 15 οἴονται] οιον 26 ἐφασκομεν

Jo viii 52 f. λέγεις Ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, οὐ μὴ γεύσηται
θάνατον εἰς τὸν αἰῶνα. μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς
ἡμῶν Ἀβραάμ, ὅστις ἀπέθανε; καὶ οἱ προφῆται ἀπέθα-
νον· τίνα σεαυτὸν ποιεῖς; Εἰ κατὰ τὴν ἁπλουστέραν ἐκδο-
χήν, ὡς καὶ αὐτοὶ ἀποδεδώκαμεν, δοκεῖ εἶναι σαφὲς τὸ τῆς
ὑπολήψεως τῶν Ἰουδαίων, ἀποκριναμένων πρὸς τὸν τοῦ σωτῆ-
ρος λόγον περὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῶν προφητῶν ὡς ἀποτεθνη-
κότων, οὐδὲν ἧττον οὐκ ἀπαρασήμαντον τὴν ἐξέτασιν μετὰ
συγκρίσεως τῆς πρὸς ἕτερα παραπλήσια ἐατέον. ἆρα γὰρ
Jo viii 51 ᾤοντο σὺν οὐδενὶ λόγῳ τὸν σωτῆρα εἰρηκέναι τό· Ἐάν τις
τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν
αἰῶνα· καὶ διὰ τοῦτο σαφές τι πρὸς τὸν λόγον αὐτοῦ
ἀπεκρίναντο; ἢ ἐνόησαν οὐ περὶ τοῦ κοινοτέρου θανάτου
αὐτὸν λελαληκέναι, καὶ διαλαμβάνοντες περὶ Ἀβραὰμ καὶ
τῶν προφητῶν, ὡς καὶ αὐτῶν ἐν τῷ χείρονι θανάτῳ γεγε-
νημένων ποτὲ, τὸν λόγον αὐτοῦ μὴ παραδεξάμενοι μηδὲ
ὑπολαμβάνοντες αὐτὸν εἶναι τηλικοῦτον ὁποῖον ἐπηγγείλατο
Jo viii 52 ὁ λέγων, φασί· Νῦν ἐγνώκαμεν ὅτι δαιμόνιον ἔχεις; τὸ δ'
ὅμοιον καὶ ἐπ' ἄλλων αὐτοῦ λόγων καὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς
ἀποκρίσεων ἐπὶ πλειόνων ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐξητάσαμεν· οἷον
Jo iv 7 ἐπὶ τῆς Σαμαρείτιδος, ὅτι εἰπὼν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Δός μοι
Jo iv 10 f. πιεῖν· μεθ' ἕτερα προσέθηκε τοιαῦτα· Εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν
τοῦ θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι Δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν
ᾔτησας αὐτὸν καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν. καὶ λέγει
αὐτῷ ἡ γυνή· Κύριε, οὔτε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ
Jo iv 15 βαθύ· πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; καὶ πάλιν· Κύριε,
δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ μηδὲ διέρχωμαι ἐνθάδε
ἀντλεῖν. οὐ γὰρ πιθανὸν ἦν περὶ αἰσθητοῦ ὕδατος ἀπο-
κρίνεσθαι αὐτῷ τὴν Σαμαρεῖτιν, καὶ ᾐτηκέναι αὐτὸν σωμα-
τικὸν ὕδωρ ἐπὶ τῷ μηκέτι διψῆσαι μηδὲ διέρχεσθαι ἀντλεῖν
ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰακὼβ αἰσθητῆς πηγῆς. ἀλλὰ καὶ εἰπόντος
Jo vi 51 τοῦ κυρίου· Ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω ἡ σάρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ 364

10 οὐδενὶ λόγῳ] οὐδενιν τῶ 13 ἐνόησαμεν 20 ἐξετασαμεν
22, 23 ποιεῖν 24 ἂν] om.

τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· ὅτε ἐμάχοντο πρὸς ἀλλήλους οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες Πῶς δύναται ἡμῖν οὗτος δοῦναι τὴν [Jo vi 52] σάρκα φαγεῖν; ἀπεδείκνυμεν ὅτι οὐκ ἂν τοσοῦτον ἀνόητοι ἦσαν οἱ ἀκούοντες ὡς ὑπολαμβάνειν ὅτι προκαλεῖται ὁ λέγων τοὺς ἀκροατὰς εἰς τὸ προσελθεῖν καὶ ἐμφαγεῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ.

42. Καὶ εἰκός γε ὅτι ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῶν νῦν ἡμῖν ἐξεταζομένων ῥητῶν τό· Ἀβραὰμ ἀπέθανε, καὶ οἱ [Jo viii 52] προφῆται· μεμαθηκότες τίνα τρόπον δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ [Ro v 12] ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον. ἔβλεπον δὲ καὶ ὅτι ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἐπὶ τοὺς ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς [cf. Ro v 14] παραβάσεως Ἀδὰμ, καὶ ἦν αὐτοῖς ὁ λόγος περὶ τοῦ διὰ τὴν ἁμαρτίαν θανάτου εἰς πάντας ἀνθρώπους διεληλυθότος ἐπὶ τῷ πάντας ἡμαρτηκέναι. περὶ τούτων δὲ μεμαθηκότες τὰ ἑξῆς, ἅτε μὴ παραδεξάμενοι τοὺς Ἰησοῦ λόγους, οὐκ ᾔδεισαν, καὶ ὅτι οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτως καὶ τὸ χάρισμα. ἀλλ' [Ro v 15] οὐδὲ συλλογίζεσθαί πως ἐδύναντο ὅτι εἰ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν. οὐ συνίεσαν δὲ καὶ πῶς [cf. Ro v 16] οὐκ ἦν τὸ δώρημα ὅμοιον τῷ δι' ἑνὸς ἡμαρτήσαντος θανάτῳ· οὐδὲ γὰρ ἐπεπαίδευντό πω ὅτι τὸ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων ἐγίνετο εἰς δικαίωμα. ἀλλ' οὐδὲ ἔβλεπον ὅτι Οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς λαμβάνοντες [Ro v 17] ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ ἐνενόουν μὲν τὸν θάνατον Ἀβραὰμ καὶ τῶν προφητῶν, ἀκούοντες ὅτι καὶ Σαμουὴλ, ὡς διὰ τὸν θάνατον ὑπὸ γῆν ὤν, ὑπὸ ἐγγαστριμύθου ἀνήγετο, θεοὺς οἰομένης κάτω που εἶναι τῆς γῆς καὶ λεγούσης· Θεοὺς ἐγὼ εἶδον ἀναβαίνοντας ἀπὸ [1 Reg xxviii 13] τῆς γῆς· τὴν δὲ ζωὴν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῶν προφητῶν οὐ κατειλήφασιν, οὐδ' ὅτι ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ [cf. Mt xxii 32] Ἰακὼβ θεὸς ἦν οὐ νεκρῶν αὐτῶν, ἀλλὰ ζώντων· καὶ ὡς

cf. Mt xxiii 29 ὑπολαμβάνοντές τε νεκροὺς εἶναι τοὺς προφήτας ᾠκοδόμουν αὐτῶν τοὺς τάφους, καὶ διὰ τοῦτο ταλανιζόμενοι. εἰ καὶ ἀπέθανεν οὖν Ἀβραάμ, ἀλλ' ἔζησε καὶ οὐκέτι τὸν θάνατον cf. Jo viii 56 ἐθεώρει ἀφ' οὗ ἰδὼν τὴν Ἰησοῦ ἡμέραν ἠγαλλιάσατο καὶ ἐχάρη. οἶμαι δὲ καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τό· Ἀβραὰμ ἀπέθανεν· εἰρῆσθαι ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, διδάσκοντος ὅτι Ἀβραὰμ ἔζη, τό· Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν 365 ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη. εἰ μὴ βούλεταί τις οὕτως ἔχειν τὰ περὶ τοῦ Ἀβραάμ, λεγέτω ἡμῖν, πότερόν ποτε ὁ ἰδὼν τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡμέραν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀγαλλιασάμενος καὶ χαρεὶς ἔτι θεωρεῖ τὸν θάνατον· ἢ ἰδὼν τὴν ἡμέραν τοῦ σωτῆρος καὶ ἀγαλλιασάμενος καὶ χαρείς, ἀξιωθεὶς τοιαύτης ὄψεως ὡς ἄξιος αὐτῆς, ὕστερον ἐστέρηται οὗ ἐθεώρησεν. εἰ γὰρ ἑκάτερον τούτων ἄτοπόν ἐστιν, ἰδὼν τὴν ἡμέραν Ἰησοῦ Ἀβραὰμ ἅμα τῷ ἰδεῖν ἤκουσε καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἐτήρησε καὶ οὐκέτι θάνατον θεωρεῖ· καὶ οὐχ ὑγιῶς ἔλεγον, ὡσπερεὶ ἔτι ἐν θανάτῳ τυγχάνοντος αὐτοῦ, οἱ Ἰουδαῖοι τό· Ἀβραὰμ ἀπέθανε. τὸ δ' ὅμοιον ἐρεῖς καὶ cf. Mt xxii 32 περὶ τῶν προφητῶν. εἰ γὰρ ὁ θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων, καὶ ἔστιν ὥσπερ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακὼβ οὕτως καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν θεός, ζῶσι καὶ οἱ προφῆται. καὶ γὰρ ἐτήρησαν τὸν λόγον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, cf. Hos i 1; Jer xiv 1; Is ii 1 ὅτε λόγος κυρίου ἐγένετο πρὸς Ὠσηὲ, ἢ λόγος ἐγένετο πρὸς Ἱερεμίαν, ἢ λόγος ἐγένετο πρὸς Ἡσαΐαν· οὐ γὰρ ἄλλος λόγος cf. Jo i 1 θεοῦ ἐγένετο πρός τινα τούτων, ἀλλ' ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν υἱὸς αὐτοῦ θεὸς λόγος. καὶ τοῦτον, εἴ καί τις ἄλλος, καὶ οἱ προφῆται τετηρήκασι, καὶ ἐξ οὗ εἰλήφασι τὸν λόγον θάνατον οὐκέτι ἐθεώρησαν. ὁμοίως τοίνυν ψεῦδος τῷ· Jo viii 52 Νῦν ἐγνώκαμεν ὅτι δαιμόνιον ἔχεις· τό· Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται· εἰρημένον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων· οὔτε γὰρ ἔγνωσαν δαιμόνιον ἔχειν τὸν ἐπιτάσσοντα δαιμονίοις, οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸ μὴ ὑπάρχον, οὔτε Ἀβραὰμ καὶ οἱ προφῆται

7 ὑμῶν] ἡμῶν 8 εἶδε] ἴδεν 9 πρότερον 11 ἀγαλλιασόμενος ειδων 12 χάρις 17 ἔλεγεν ἐν] ον

ἐν θανάτῳ ἔτι ἦσαν, ὅτε ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι τό· Ἀβραὰμ Jo viii 52
ἀπέθανε, καὶ οἱ προφῆται.

43. Μετὰ ταῦτα ζητοῦμεν τί δήποτε, τοῦ σωτῆρος cf. Jo viii 51
εἰρηκότος περὶ παντὸς τοῦ τηροῦντος αὐτοῦ τὸν λόγον ὅτι
θάνατον οὐ θεωρήσει εἰς τὸν αἰῶνα, οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὰ
προεξετασθέντα, δέον αὐτοὺς καταλλήλως τῷ· Θάνατον οὐ
μὴ θεωρήσει εἰς τὸν αἰῶνα· εἰρηκέναι· Καὶ σὺ λέγεις Ἐάν
τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσει εἰς
τὸν αἰῶνα· οἱ δὲ οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τὸ μὴ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ
σωτῆρός. φασιν· οὐ γὰρ εἶπεν· ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον
τηρήσῃ, θανάτου οὐ μὴ γεύσηται εἰς τὸν αἰῶνα· ὅπερ οὗτοι
προφέρονται ὡς ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν εἰρημένον. καὶ ὅρα
εἰ μὴ, τῷ εἶναι διαφορὰν τοῦ μὴ θεωρεῖν θάνατον καὶ τοῦ
366 μὴ γεύεσθαι θανάτου, ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἅμα εὐαγγελιστῶν
εἴρηται περὶ τοῦ μὴ γεύεσθαι θανάτου τοὺς ἐγγὺς τοῦ Ἰησοῦ
ἑστῶτας, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν
τῇ βασιλείᾳ ἑαυτοῦ, τοῦ μὲν Ματθαίου· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω Mt xvi 28
ὑμῖν, εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστώτων οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται
θανάτου ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον
ἐν τῇ βασιλείᾳ ἑαυτοῦ· τοῦ δὲ Μάρκου· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω Mc ix 1
ὑμῖν ὅτι εἰσί τινες τῶν ἑστηκότων ὧδε οἵτινες οὐ μὴ
γεύσωνται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ
ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει· τοῦ δὲ Λουκᾶ· Ἀληθῶς εἰσί τινες Lc ix 27
τῶν ὧδε ἑστώτων οἵτινες οὐ γεύσονται θανάτου ἕως ἂν
ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. ὥσπερ
γὰρ ἐπὶ τοῦ σώματος διάφοροι αἰσθήσεις εἰσὶ γεῦσις καὶ
ὅρασις, οὕτως κατὰ τὰς λεγομένας ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος
θείας αἰσθήσεις, ἄλλη μέν τις ἂν εἴη ὁρατικὴ τῆς ψυχῆς
δύναμις καὶ θεωρητικὴ, ἄλλη δὲ ἡ γευστικὴ καὶ ἀντιληπτικὴ
τῆς ποιότητος τῶν νοητῶν τροφῶν. καὶ ἐπεὶ ὁ κύριος, καθ'
ὃ μὲν ἄρτος ἐστὶ ζῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, γευστός cf. Jo vi 51
ἐστι, τρόφιμος ὢν τῇ ψυχῇ, καθ' ὃ δὲ σοφία ἐστίν, ὁρατός

24 γεύσωνται

ἐστιν, ἧς τοῦ κάλλους ἐραστὴς ὁμολογεῖ εἶναι ὁ λέγων·
Sap Sol viii 2 Ἐραστὴς ἐγενόμην τοῦ κάλλους αὐτῆς· καὶ προστάσσει
Pr iv 6 ἡμῖν τό· Ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε. διὰ τοῦτο
Ps xxxiii (xxxiv) 9 ἐν Ψαλμοῖς εἴρηται τό· Γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς
ὁ κύριος. ὥσπερ δὲ ὁ κύριος γευστὸς καὶ ὁρατὸς, οὕτως
καὶ ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ θάνατος γευστός ἐστι καὶ ὁρατός. καὶ
Mt xvi 28 τὸ μὲν γευστὸν αὐτοῦ παρίστησι τό· Εἰσί τινες τῶν ὧδε
ἑστώτων οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, καὶ τὰ ἑξῆς· τὸ
Jo viii 51 δὲ ὁρατὸν τό· Ἐάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ
μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. γεύεται δὲ θανάτου, καὶ οὐ
γεύεται μόνον ἀλλὰ καὶ ἐμφορεῖται ὡς τροφῆς τοῦ θανάτου,
cf. Jo vi 68 ὁ προφερόμενος τὰ ἐναντία τοῖς ῥήμασι τῆς αἰωνίου ζωῆς.
καὶ ἐπαγγελία ἐστὶ μὴ γεύσασθαι θανάτου τινὰ τῶν
ἑστώτων ἐν τῷ δεικνυμένῳ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ νοητῷ τόπῳ·
παρατήρει γὰρ ὅτι οἱ τρεῖς τό· Εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστώτων·
ἤ· Εἰσί τινες τῶν ἑστηκότων ὧδε· ἅμα εἰρήκασι περὶ ὧν
Mt xvi 28 καὶ ἀνέγραψαν ὅτι Οὐ γεύσονται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσι
τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ·
Lc ix 27 Mc ix 1 ἤ· Ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ· ἤ· Ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν
τοῦ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει. καὶ ἐπεὶ ὡς δυνατοῦ ὄντος
1 Co x 12 τοῦ τὸν ἑστηκότα πεσεῖν εἴρηται· Ὁ δοκῶν ἑστάναι βλεπέτω
μὴ πέσῃ· διὰ τοῦτο οὐ περὶ πάντων τῶν ἑστηκότων ἀλλὰ
περί τινων ἀναγέγραπται τό· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσί τινες
τῶν ὧδε ἑστώτων. ἑστὼς μὲν οὖν τις οὐ γεύεται θανάτου,
τηρῶν τὸ ἑστηκέναι· τὸν δὲ λόγον παραλαβὼν καὶ τηρῶν 367
θάνατον οὐ θεωρήσει.

44. Εἴπερ οὖν διαφορά τίς ἐστι τοῦ γεύσασθαι θανάτου
καὶ τοῦ θεωρεῖν τὸν θάνατον, ὡς οὐ συνετοὶ ἀκροαταὶ οἱ
Ἰουδαῖοι συγχέοντες τὸν τοῦ κυρίου λόγον, ἀντὶ τοῦ·
Jo viii 52 Θάνατον οὐ θεωρήσει· εἰρήκασιν· Οὐ μὴ γεύσηται θανάτου·
ἐπὶ τὴν ὑποδεεστέραν αἴσθησιν καταπεσόντες τῷ λόγῳ.
ζητήσεις δὲ εἰ ὥσπερ ἔστι θεωρεῖν θάνατον καὶ γεύεσθαι

4 χρηστὸς] χ̄ς̄ 12 προσφερόμενος

θανάτου, οὕτως καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ αἰσθητήρια ἤτοι ἀκούειν
θανάτου, ἢ ὀσφραίνεσθαι θανάτου, ἢ ἅπτεσθαι θανάτου· εἰ
γὰρ αἱ χεῖρες τῶν ἀποστόλων ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου cf. 1 Jo i 1
τῆς ζωῆς, μή τι αἱ χεῖρες τῶν ψευδαποστόλων καὶ ἐργατῶν cf. 2 Co xi 13
δολίων, μετασχηματιζομένων εἰς ἀγγέλους δικαιοσύνης,
ψηλαφῶσι περὶ τοῦ λόγου τοῦ θανάτου· καὶ εἰ τὰ πρόβατα cf. Jo x 27
Χριστοῦ ἀκούει τῆς φωνῆς αὐτοῦ, μήποτε τὰ μὴ αὐτοῦ
πρόβατα πρὸς οὓς λέγοι ἄν· Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν προ- Jo x 26
βάτων τῶν ἐμῶν· ἀκούει τῆς φωνῆς τοῦ θανάτου. ὅρα εἰ
μὴ ὀσμὴ θανάτου ἐστὶν ἐν τοῖς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μώλωψι,
περὶ ὧν εἴρηται· Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές Ps xxxvii (xxxviii) 6
μου· καὶ ὀσμὴ θανάτου ἐν τῷ Λαζάρῳ πρὶν ἀναστῆναι ἐκ
νεκρῶν, ἧς μὴ βουλόμενοι ὀσφραίνεσθαι οἱ ἀπόστολοι
ἔλεγον τῷ σωτῆρι τό· Κύριε, ἤδη ὄζει· τεταρταῖος γάρ Jo xi 39
ἐστιν. εἰς δὲ τὸ περὶ τῆς νοητῆς ὀσμῆς θανάτου, ἢ ὀσμῆς
ζωῆς, παρατηρεῖν δεήσει τὸ ἀποστολικὸν οὕτως ἔχον· Χρι- 2 Co ii 15 f.
στοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ θεῷ ἐν παντὶ τόπῳ, ἐν τοῖς σωζομένοις
καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· οἷς μὲν ὀσμὴ ἐκ θανάτου εἰς
θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ἐκ ζωῆς εἰς ζωήν· εὐωδία μὲν γὰρ
Χριστοῦ εἰσι καὶ οὐδαμῶς δυσωδία ἐν παντὶ τόπῳ οἱ ἐν
Χριστῷ ἄνθρωποι. ἀλλ' ἐπεὶ ὥσπερ ἡ σωματικὴ εὐωδία
τινὰ τῶν ζῴων λέγεται ἀναιρεῖν, οὕτως διὰ τὴν προγενομέ-
νην κακίαν καὶ ἡ Χριστοῦ εὐωδία γένοιτο ἄν τισι τοῖς ἐκ
θανάτου εἰς θάνατον αὐτῶν, τοῖς δὲ ἐκ ζωῆς ἀποβαίνει εἰς
ζωήν. ταῦτα παρακείμενα ἡμῖν ἔδοξεν εἶναι τῇ ἐξετάσει
τοῦ γεύεσθαι θανάτου καὶ τοῦ θεωρεῖν ἢ μὴ θεωρεῖν τὸν
θάνατον. μετὰ ταῦτα μὴ θεωροῦντες ὅσῳ ὑπερέχει Χριστὸς
τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν προφητῶν, ἀλλὰ μηδὲ πιστεύοντες
Χριστὸν εἶναι τὸν τηλικαῦτα διδάσκοντα, ἐπαποροῦσι λέ-
γοντες· Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, ὅστις Jo viii 53
ἀπέθανεν; οὐχ ὁρῶσι δὲ ὅτι οὐ μόνον τοῦ Ἀβραὰμ ἀλλὰ
καὶ παντὸς ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὁ ἐκ τῆς παρθένου γεγεν-

4 χεῖρας 24 δὲ] om. 24, 25 εἰς ζωήν] ἡ ζωὴ
27 χ̅ε̅

νημένος, καὶ τῶν προφητῶν πάντων ὁ προφητευόμενος ὑπ' 368
αὐτῶν, καὶ τῶν ἀποθανόντων ὁ ζωοποιήσας αὐτοὺς, οὐχ
ἑαυτὸν ποιήσας τοιοῦτον ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πατρὸς λαβών.
Jo v 26 Ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ υἱῷ
cf. Jo v 30 ζωὴν ἔδωκεν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· οὐ δυναμένῳ ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ
οὐδὲ ἓν, καὶ ζητοῦντι τὸ θέλημα, οὐ τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ
Jo viii 53 θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτόν. καὶ τό· Τίνα οὖν σεαυτὸν
ποιεῖς; μὴ τεθεωρηκότων ἦν φωνὴ ὅτι οὐχ ἑαυτὸν ὁ Ἰησοῦς
πεποίηκεν ὅπερ ἐστίν. διόπερ καὶ πρὸς τοῦτο δοκεῖ μοι
Jo viii 54 ἀποκρίνεσθαι, διδάσκων τίς αὐτὸν ἐποίησεν ὅπερ ἦν τό· Ἐὰν
ἐγὼ δοξάσω ἐμαυτὸν, ἡ δόξα μου οὐδέν ἐστιν· ἔστιν ὁ πατὴρ
ὁ δοξάζων με. καὶ ταῦτα δὲ, αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότος
τοῦ εἰκοστοῦ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἐξηγητι-
κῶν τόμου, τὴν περιγραφὴν ἐνταῦθα εἰληφέτω, ἵνα θεοῦ
ἀποκαλύπτοντος ἡμῖν τὰ ἑξῆς θεωρήσωμεν ἐν τῷ μετὰ
ταῦτα, ἀπὸ τοῦ· Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς Ἐὰν ἐγὼ δοξάσω ἐμαυ-
τὸν, ἡ δόξα μου οὐδέν ἐστιν.

5 δυναμένου

ΤΟΜΟΣ ΚΗʹ.

369 1. Οἱ φύσεις ἀριθμῶν ἐρευνήσαντες πρῶτον μὲν τέλειον τὸν ἓξ εἰρήκασι, τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν ἱστάμενον, ἔκ τε τῆς συνθέσεως τοῦ ἀπὸ μονάδος διπλασιαζομένου, ἑνὸς καὶ δύο, ὅ ἐστι τρία, ἀριθμὸς πρῶτος, καὶ τοῦ ἐφ᾽ ὃν ἔφθασεν ὁ διπλασιασμὸς, λέγω δὲ τοῦ δύο· γενόμενος γὰρ ὁ δύο ἐπὶ τὸν τρία πεποίηκε τὸν ἕξ. δεύτερον δὲ τέλειόν φασιν εἶναι τὸν εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, συνιστάμενον ἔκ τε τοῦ συνθέτου τῶν ἀπὸ μονάδος διπλασιαζομένων, ἕως γένηται πρῶτος ἀριθμὸς, καὶ τοῦ ἐφ᾽ ὃν ἔφθασεν ὁ διπλασιασμός. τέσσαρα μὲν γάρ ἐστιν ὁ ἀπὸ μονάδος διπλασιαζόμενος ἐν τῷ, ἕν, δύο, τέσσαρα. ἑπτὰ δὴ τούτων σύνθεσις, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἀριθμὸς ὑπὸ μονάδος μόνης μετρούμενος· γινόμενος δὲ ὁ τέσσαρα ἐπὶ τὸν ἑπτὰ, πεποίηκε τὸν εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, καὶ αὐτὸν τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν ἴσον. διὰ τοῦτο δ᾽ οἶμαι ῥᾳδίως διαλαμβάνεται ἀπὸ τοῦ παιδευθέντος πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων Μωσέως cf. Act vii 22
εἰς τὴν τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου κατασκευήν· αἱ γὰρ αὐλαῖαι cf. Ex xxvi 2
εἴκοσι καὶ ὀκτὼ πηχῶν τὸ μῆκός εἰσι. καὶ ἐχρῆν γε τὴν εἰς δόξαν θεοῦ κατασκευαζομένην σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου μετὰ τῶν ἐξαιρέτων ἀριθμῶν ἔχειν καὶ τὸν εἴκοσι καὶ ὀκτώ. ἐφ᾽ ὃν, ἱερὲ ἀδελφὲ Ἀμβρόσιε, φθάσαντες τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐξηγητικῶν, οὗτος γὰρ ἔσται, θεοῦ χαριζομένου, εἰκοστὸς ὄγδοος εἰς τὸ εὐαγγέλιον τόμος, ἐπικαλεσάμενοι

15 post *σοφίᾳ*] ins. *καὶ*

τὸν τέλειον καὶ τελειότητος χορηγὸν θεὸν διὰ τοῦ τελείου
ἀρχιερέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵν' ἡμῶν τὸν νοῦν δῷ 370
εὑρεῖν τὴν περὶ τῶν ἐξετασθησομένων ἀλήθειαν καὶ κατα-
σκευὴν αὐτῶν, καὶ οὕτως ὁδεύσωμεν καὶ ἐπὶ τὰ ἑξῆς.

Jo xi 39 2. Λέγει ὁ Ἰησοῦς Ἄρατε τὸν λίθον. Ἐπείπερ
ἐνθάδε μὲν τὸν ἐπικείμενον τῷ σπηλαίῳ λίθον οὐκ αὐτὸς ὁ
Ἰησοῦς αἴρει, ἀλλὰ λέγει· Ἄρατε τὸν λίθον· ἐν δὲ τῇ Γενέσει,
Ge xxix 2 f. ἡνίκα λίθος ἦν μέγας ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ φρέατος, καὶ
συνήγοντο ἐκεῖ πάντα τὰ ποίμνια, καὶ ἀπεκύλιον λίθον ἀπὸ
τοῦ στόματος τοῦ φρέατος, καὶ συνήγοντο καὶ ἐπότιζον τὰ
πρόβατα, καὶ ἀπεκαθίστων τὸν λίθον ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ
cf. Ge xxix 8 φρέατος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ· καὶ τῷ μηδέπω τοῦτο γεγο-
νέναι διὰ τὸ μὴ συνῆχθαι τὰ κτήνη, ὁ Ἰακὼβ ἰδὼν Ῥαχὴλ
Ge xxix 10 τὴν θυγατέρα Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τὰ
πρόβατα Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, προσελθὼν
αὐτὸς ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ φρέατος
καὶ ἐπότισε τὰ πρόβατα Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς
αὐτοῦ· βουλόμεθα ἀμφοτέρους τοὺς λίθους ἀλλήλοις συνεξ-
ετάσαι, ἵνα τὸ εὔλογον κατανοήσωμεν τοῦ ἐνθάδε μὲν μὴ
αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν ἠρκέναι τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ σπηλαίου, ἀλλ'
εἰρηκέναι· Ἄρατε τὸν λίθον· ἐν δὲ τῇ Γενέσει αὐτὸν τὸν
Ἰακὼβ ἀποκεκυλικέναι τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ
φρέατος. καὶ πρόσχες εἰ δυνάμεθα λέγειν ὅτι τοῦ μὲν ἐπὶ
τῷ σπηλαίῳ λίθου, ἐπεὶ τὸ σπήλαιον μνημεῖον ἦν, οὐκ
ἐχρῆν αὐτὸν ἅψασθαι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ προστάξαι μόνον
τοῖς ἐπιτηδείοις πρὸς τὸ ἔργον ἆραι τὸν λίθον· τοῦ δὲ
ἐπικειμένου τῷ στόματι τοῦ φρέατος καὶ ἐμποδίζοντος τῷ
πίνειν τὰ πρόβατα, ἀφ' ὧν ἔμελλε γεύσασθαι τὰ ἐπίσημα
καὶ ἡ μερὶς τοῦ Ἰακὼβ, αὐτόν ἐστι λαβέσθαι τὸν Ἰακὼβ,
καὶ προσελθόντα τῷ λίθῳ ἀποκυλίσαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ στό-
ματος τοῦ φρέατος, ἵνα ποτισθῇ τὰ πρόβατα Λάβαν τοῦ
ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. καὶ ἔδει γε ἐπὶ μὲν τοῦ φρέατος

11 ἀποκαθιστῶν 28 γεύσασθαι] γ....σθαι

αὐτὸν προσελθεῖν τὸν Ἰακὼβ, ἔξω δὲ τοῦ σπηλαίου στῆναι τὸν Ἰησοῦν. εἰ δὲ δύνασαι ἐπιστῆσαι τί δήποτε ἐπὶ μὲν τοῦ σπηλαίου οὐ κεκύλισται ὁ ἐπικείμενος αὐτῷ λίθος ἀλλὰ αἴρεται· ἐπὶ δὲ τοῦ φρέατος οὐ παντελῶς αἴρεται ἀλλὰ μόνον ἀποκυλίεται. ἐχρῆν πάντη μὲν ἀρθῆναι τὸν ἀπὸ τοῦ μνημείου λίθον καὶ μὴ πάλιν κυλισθῆναι· τὸν δὲ ἐπὶ 371 τοῦ φρέατος ἀποκυλισθῆναι μόνον· προείρηται γὰρ, ὅτι ἀπε..........δόξαν θεοῦ, νοήσαντες τὸ μέγεθος τῆς εἰς δικαιοσύνην λογιζομένης πίστεως πιστεύσωμεν. εἰ δέ τις (cf. Gen xv 6) οὐδέπω εἶδε τὴν δόξαν θεοῦ τῶν οἰομένων πεπιστευκέναι, μανθανέτω ὅτι ἐλέγχεται δι' ὧν οὐδέπω εἶδε τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ μὴ πεπιστευκώς· ἀψευδὴς γὰρ ὁ μὴ Μάρθᾳ μόνῃ ἀλλὰ καὶ παντί τῳ λέγων τό· Ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ (Jo xi 40) θεοῦ.

3. ἮΡΑΝ ΟΥ̓͂Ν ΤῸΝ ΛΊΘΟΝ. Ἡ βραδυτὴς τοῦ ἀρθῆναι (Jo xi 41) τὸν ἐπικείμενον τῷ σπηλαίῳ λίθον ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ τετελευτηκότος γεγένηται· οἱονεὶ γὰρ ἐνεπόδισεν οἷς προσέταξεν ὁ Ἰησοῦς εἰπών· Ἄρατε τὸν λίθον· φήσασα· Ἤδη (Jo xi 39) ὄζει· τεταρταῖος γάρ ἐστι. καὶ εἰ μὴ κεκόλουστό γε ἡ τῆς Μάρθας ἀπιστία εἰπόντος αὐτῇ τοῦ Ἰησοῦ· Οὐκ εἶπόν (Jo xi 40) σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ; οὐκ ἂν οἱ ἀκούσαντες· Ἄρατε τὸν λίθον· ἦραν τὸν λίθον. φέρε γὰρ καθ' ὑπόθεσιν εἰπόντος τοῦ Ἰησοῦ· Ἄρατε τὸν λίθον· μὴ ἀποκεκρίσθαι τὴν ἀδελφὴν τοῦ τετελευτηκότος μηδὲ εἰρηκέναι· Ἤδη ὄζει· τεταρταῖος γάρ ἐστι· τί οὖν ἠκολούθησεν ἂν τούτῳ γεγράφθαι ἢ τοῦτο· Λέγει ὁ Ἰησοῦς Ἄρατε τὸν λίθον· ἦραν οὖν τὸν λίθον; νυνὶ δὲ μεταξὺ τοῦ· Ἄρατε τὸν λίθον· καὶ τοῦ· Ἦραν οὖν τὸν λίθον· τὰ εἰρημένα ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ τετελευτηκότος ἐνεπόδισε τῷ ἀρθῆναι τὸν λίθον. καὶ οὐκ ἂν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν κἂν βράδιον ἤρθη, εἰ μὴ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς πρὸς τὴν ἐκείνης ἀπιστίαν εἰρήκει τό· Οὐκ εἶπόν σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ; καλὸν

7 προήρηται **8** post ἀπε] lacuna 41 linn. **10** εἶδε] εἶν
11 μανθάνεται **12** ἀψευδεις **26** τούτῳ] τοῦτο

οὖν τὸ μηδὲν γενέσθαι μεταξὺ τῆς Ἰησοῦ προστάξεως καὶ
τοῦ ἀπὸ τῶν προστασσομένων, περὶ ὧν Ἰησοῦς ἐκέλευσεν,
ἔργου. καὶ οἶμαί γε ἁρμόσειν τῷ τοιούτῳ τὸ εἰπεῖν ὅτι
cf. 1 Co xi 1 μιμητὴς γέγονε Χριστοῦ. ὡς γὰρ τούτῳ εἶπεν ὁ θεὸς καὶ
cf. Ps xxxii (xxxiii) 9 ἐγενήθησαν, ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν· οὕτως τῷ πιστῷ
εἶπε μὲν Χριστὸς, πεποίηκε δὲ οὗτος· καὶ ἐνετείλατο ὁ
υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὗτος δὲ τὴν ἐντολὴν πεπλήρωκε, μηδὲν ὑπερ-
θέμενος μηδὲ ζημιώσας ἑαυτὸν παρακοῇ τοῦ μεταξὺ τῆς
προστάξεως καὶ τοῦ ἔργου χρόνου· νομιστέον γὰρ τῷ ὕστερον
ποιοῦντι τὸ προστεταγμένον παρακοῆς χρόνον εἶναι περὶ
τῆς ἐντολῆς τὸν τῆς ἀναβολῆς. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἐν τῇ
cf. Mt xxi 28 ff. παραβολῇ τοῦ εὐαγγελίου προσταχθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς
πορευθῆναι εἰς τὸν ἀγρὸν καὶ ἐργάσασθαι, μὴ παραχρῆμα
ποιήσας ἀλλ' ὅτε ὕστερον μεταμεληθεὶς ἀπῆλθεν, οὐκ 372
ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς ἐν τῷ πρὸ τῆς μεταμελείας
Sap Sir v 7 χρόνῳ. διόπερ μνημονευτέον τοῦ· Μὴ ἀνάμενε ἐπιστρέψαι
πρὸς κύριον, μηδὲ ὑπερβάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας· καὶ τοῦ·
Pr iii 28 Μὴ εἴπῃς Ἐπανελθὼν ἐπάνηκε καὶ αὔριον δώσω, δυνατοῦ
σου ὄντος εὖ ποιεῖν. χρὴ τοίνυν κατηγορίαν νομίζειν εἶναι
Jo xi 39 f. τῆς Μάρθας βραδύτερον γεγραμμένον τό· Ἦραν οὖν τὸν
λίθον· δέον ἑξῆς αὐτὸ εἰρῆσθαι τῷ· Λέγει ὁ Ἰησοῦς Ἄρατε
τὸν λίθον.

Jo xi 41 4. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω καὶ
εἶπε τὰ γεγραμμένα. Περὶ τῶν ὀφθαλμῶν Ἰησοῦ καὶ τῆς
σχέσεως αὐτῶν πρός τινας ἐπιμελῶς τηρητέον καὶ ἐξεταστέον·
οἷον ἐν μὲν τῷ κατὰ Λουκᾶν, ὅτε ἔμελλε λέγειν τοὺς μακα-
Lc vi 20 ρισμοὺς καὶ τὴν ἑξῆς αὐτοῖς διδασκαλίαν· Ἐπάρας τοὺς
ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἔλεγε· νυνὶ δέ· Ἦρε
τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἄνω, καὶ εἶπε. διδασκόμεθα γὰρ
ἀπὸ μὲν τοῦ προτέρου ὅτι μὴ κάτω εἰσὶν οἱ τοῦ Ἰησοῦ
μαθηταί· διόπερ ἐπαίρονται οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ διδασκάλου εἰς
αὐτοὺς, οἷς ἄξιον ἦν ἐπᾶραι αὐτὸν τοὺς ἑαυτοῦ ὀφθαλμούς·

3 ἔργων 6, 7 ὁ υἱὸς] οὗτος

διὰ δὲ τοῦ νῦν ἐξεταζομένου ὅτι μετέθηκεν ἑαυτοῦ τὸ διανοη-
τικὸν ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς κάτω ὁμιλίας καὶ ἀνήγαγε καὶ
ὕψωσε, προσάγων αὐτὸ τῇ πρὸς τὸν ὑπεράνω πάντων
πατέρα εὐχῇ. ἀλλὰ καὶ εἴπερ μιμητὴς Χριστοῦ ἐστι Παῦλος cf. 1 Co xi 1
καὶ οἱ παραπλήσιοι αὐτῷ, ἀνάγκη τὸν κατὰ ζῆλον καὶ
μίμησιν τῆς Χριστοῦ εὐχῆς εὐξόμενον, ἄραντα τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς τῆς ψυχῆς ἄνω καὶ ἀναβιβάσαντα αὐτοὺς ἀπὸ τῶν
τῇδε πραγμάτων καὶ μνήμης καὶ ἐννοιῶν καὶ λογισμῶν,
οὕτως εἰπεῖν τῷ θεῷ τοὺς λόγους τῆς εὐχῆς τοὺς περὶ
μεγάλων καὶ ἐπουρανίων μεγάλους καὶ ἐπουρανίους. εἰ δέ
τις πρὸς ταῦτα ἀνθυποίσει τὸν μηδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι
θελήσαντα τελώνην καὶ τύψαντα ἑαυτοῦ τὸ στῆθος καὶ
εἰπόντα· Ὁ θεός, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ· λεκτέον πρὸς Lc xviii 13
αὐτὸν ὅτι ὥσπερ οὐ πᾶσιν οὐδὲ ἀεὶ παραληπτέον τὴν κατὰ
θεὸν λύπην, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμέλητον ἐργαζομένην, cf. 2 Co vii 10
ἀλλ' ἢ μόνῳ καὶ παντὶ τῷ ἄξια τοιαύτης λύπης ποιήσαντι
καὶ μεταγινώσκοντι ἐπ' αὐτοῖς· καὶ παραληπτέον γε αὐτὴν
σὺν μέτρῳ καὶ μὴ περισσήν, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ cf. 2 Co ii 7
373 καταποθῇ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· οὕτως μήποτε οὐ παντὶ καθήκει
μηδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι θέλειν, ὡς οὐδὲ ἑστάναι
μακρόθεν. ἕκαστος δὲ ἑαυτὸν περὶ τῶν τοιούτων κρινέτω, cf. 1 Co xi 28
καὶ δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ οὕτως οὐ μόνον ἐκ
τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω, ἀλλὰ καὶ
τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπαράτω καὶ αἰρέτω αὐτοὺς ἄνω κατὰ τῆς
εὐχῆς, ὑποτάσσων ἑαυτὸν θεῷ καὶ ταπεινῶν ἑαυτὸν ἐκείνῳ
λεγέτω. εἰ νομίζωμεν τῷ ὁπωσποτοῦν βιοῦντι καθήκειν
ὁμοίως τῷ τελώνῃ μηδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι θέλειν,
ὥρα λέγειν ὁμοίως τῷ μὴ ἐπᾶραι θέλειν τοὺς ὀφθαλμοὺς
καὶ ἀπὸ μακρόθεν τοῦ ἱεροῦ ἑστάναι δεῖν. ἱερὸν δὲ ποῖον
ἂν εἴη ἢ ἐκκλησία τοῦ ζῶντος θεοῦ; ἥτις καὶ οἶκος θεοῦ
παρὰ τῷ Παύλῳ ὀνομάζεται λέγοντι· Ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα 1 Tim iii 15
εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν

18 σὺν μέτρῳ] ἀμέτρω περισση 26 ante εἰ ins. Ἤ (vid.)

ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. ὥσπερ οὐ παντὶ καθήκει μὴ χρῆσθαι τῷ ἄρτῳ καὶ μὴ πίνειν ἐκ τοῦ ποτηρίου καὶ μὴ πόρρω εἶναι τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας· οὕτως οὐ παντὶ καθήκει τὸ μὴ θέλειν ἐπᾶραι τοὺς ὀφθαλμούς. ἁμαρτάνει δὲ εἴ τις καθήκοντος αὐτῷ ἐπαίρειν τοὺς ὀφθαλμοὺς μὴ ἐπαίρει· καὶ εἴ τις καθήκοντος [cf. Lc xviii 13] μὴ ἐπαίρειν ἐπαίροι. ὁ μὲν οὖν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τελώνης οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι, καθηκόντως ποιῶν· ἐπάραι δ' ἂν αὐτοὺς εὐλόγως ὁ παρὼν τῷ Ἰησοῦ [Jo iv 35] μαθητής, πρὸς ὃν καὶ ἐντολὴ δίδοται ἡ λέγουσα· Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί [Is xl 26] εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη. καὶ ὁ προφήτης δέ φησιν· Ἐπάρατε εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν· ἀλλὰ καὶ ἐν ἑκατοστῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, ὄντι ᾠδῇ τῶν ἀναβαθμῶν τετάρτῃ, ὡς καθηκόντως ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς θεόν φησιν ὁ [Ps cxxii (cxxiii) 1 f.] προφήτης· Πρὸς σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ. ἰδοὺ ὡς ὀφθαλμοὶ δούλων εἰς χεῖρας τῶν κυρίων αὐτῶν, ὡς ὀφθαλμοὶ παιδίσκης εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς, οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν ἕως οὗ οἰκτειρήσῃ ἡμᾶς.

5. Εἰ δὲ καὶ σαφέστερον χρὴ παραστῆσαι τίνι μὲν ἤδη καθήκει μιμεῖσθαι τὸν Ἰησοῦν, ἄραντα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, ἐν τῷ καὶ αὐτὸν ἐπαίρειν ἑαυτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τίνι τοῦτο μὲν οὐ καθήκει, ὁμοίως δὲ τῷ τελώνῃ οὐ μόνον μακρόθεν ἑστάναι τοῦ ἱεροῦ ἀλλὰ καὶ μὴ θέλειν ἐπᾶραι τοὺς ὀφθαλμούς, παραθησόμεθα ἐκ τοῦ Δανιὴλ τὰ περὶ τῶν ἐρασθέντων τῆς Σουσάννας ἀνόμων πρεσβυτέρων οὕτως [Hist Susann 9] ἔχοντα· Καὶ διέστρεψαν τὸν ἑαυτῶν νοῦν καὶ ἐξέκλιναν τοὺς 374 ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τὸν οὐρανὸν μηδὲ μνημονεύειν κριμάτων δικαίων· καὶ τὰ περὶ τῆς Σουσάννας [Hist Susann (Th) 35] τοῦτον εἰρημένα τὸν τρόπον· Ἡ δὲ κλαίουσα ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὅτι ἦν ἡ καρδία αὐτῆς πεποιθυῖα ἐπὶ κυρίῳ.

6 καθηκοντως **14** τετάρτω **22** ἄραντι

παρατήρει γὰρ ἐν τούτοις ὅτι οἱ μὲν διαστρέψαντες τὸν [cf. Hist Susann 9, 35] ἑαυτῶν νοῦν ἐξέκλιναν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τὸν οὐρανόν· ἡ δὲ πεποιθυῖα ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἀκολούθως τῷ πεποιθέναι ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανόν. ἔπρεπε τοίνυν τῇ μὲν ἐπὶ τῇ περὶ τῆς σωφροσύνης παρρησίᾳ μελλούσῃ εὔχεσθαι ἀναβλέπειν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ αἴρειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω· τοῖς δὲ πρεσβυτέροις, εἰ καθ᾽ ὑπόθεσιν μετὰ τὸ διαστρέψαι τὸν ἑαυτῶν νοῦν καὶ ἐκκλῖναι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἑαυτῶν, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τὸν οὐρανὸν μηδὲ μνημονεύειν κριμάτων δικαίων, μετενόουν, πεῖραν μὲν προσαγαγόντες τῇ γυναικὶ μὴ τυχόντες δὲ τοῦ ἐπιθυμουμένου, καὶ μετὰ τοῦτο ηὔχοντο, καὶ μὴ θέλειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι ἢ καὶ πόρρωθεν ὁμοίως τῷ τελώνῃ ἑστηκέναι καὶ τύπτειν ἑαυτῶν τὰ στήθη καὶ λέγειν· Ὁ θεός, [Lc xviii 13] ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. τοῦ δὲ αἴροντος τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω καὶ ἐπαίροντος αὐτοὺς καθηκόντως εἰς οὐρανὸν εἴη καθῆκον καὶ τὸ ἐπαίρειν ὁσίους χεῖρας, μάλιστα ὅτε χωρὶς [cf. 1 Tim ii 8] ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν ἀναπέμπει τὴν εὐχήν. οὕτω γὰρ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν αἰρομένων ἄνω διὰ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς θεωρίας, καὶ τῶν χειρῶν ἐπαιρομένων ἐν πράξεσιν ἐπαιρούσαις καὶ ὑψούσαις τὴν ψυχήν, ὡς ἐπῆρε Μωσῆς τὰς χεῖρας, [cf. Ex xvii 11] ὥστ᾽ ἂν εἰπεῖν· Ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἑσπερινή· [Ps cxl (cxli) 2] Ἀμαληκῖται μὲν καὶ πάντες οἱ ἀόρατοι ἐχθροὶ ἡττηθήσονται, οἱ ἐν ἡμῖν δὲ Ἰσραηλῖται λογισμοὶ νικήσουσι. τοσαῦτα καὶ εἰς τό· Ὁ Ἰησοῦς ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω καὶ εἶπε· [Jo xi 41] κατὰ τοῦτο φανέντα ἡμῖν ἀκόλουθα.

6. (5) Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι ἤκουσάς μου, ἐγὼ [Jo xi 41 f.] ᾔδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας. Εἴπερ τοῖς ἀξίοις τῶν ἐν σαρκὶ ζώντων καὶ μὴ κατὰ σάρκα στρατευομένων εὐχομένοις τοιαύτη τις λέγεται [cf. 2 Co x 3] ὑπὸ θεοῦ περὶ τῆς εὐχῆς αὐτῶν ἐπαγγελία· Καὶ ἔτι λα- [Is lviii 9]

16 εἰς οὐρανὸν] εἶσον   26 τούτῳ

Is lviii 9 λοῦντός σου ἐρῶ Ἰδοὺ πάρειμι· τί χρὴ νομίζειν ἐπὶ τοῦ
σωτῆρος καὶ κυρίου ἤ· Πρὶν λαλῆσαί σε ἐρῶ Ἰδοὺ πάρειμι;
ἅμα γὰρ ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω καὶ εἶπε. τί δὲ εἶπεν;
εἰ οἷόν τέ ἐστιν ὡς ἐν τοιούτοις στοχάσασθαι ἀκολούθως τῷ· 375
Πρὶν λαλῆσαί σε ἐρῶ Ἰδοὺ πάρειμι· ἵνα πλεῖον ᾖ τὸ πρὸς
τὸν σωτῆρα λεγόμενον παρὰ τὸ ἐν τῇ πρὸς τοὺς δικαίους
ἐπαγγελίᾳ γεγραμμένον· Ἔτι λαλοῦντός σου ἐρεῖ Ἰδοὺ
πάρειμι. τί οὖν εἶπε; προέθετο μὲν εἰπεῖν εὐχήν· προλαβόντος δὲ τὴν εὐχὴν αὐτοῦ τοῦ εἰπόντος ἂν αὐτῷ· Πρὶν
λαλῆσαί σε ἐρῶ Ἰδοὺ πάρειμι· ἀντὶ τῆς κατὰ πρόθεσιν ἂν
λεχθείσης εὐχῆς λέγει τὴν ἐπὶ τῷ προλαβόντι τὴν εὐχὴν
εὐχαριστίαν· καὶ ὡς ἐπακουσθεὶς ἐφ᾽ οἷς ἐνενόησε μόνον, οὐ
Jo xi 41 προήνεγκε δὲ ἐν τῷ εὔχεσθαι, φησί· Πάτερ, εὐχαριστῶ
σοι ὅτι ἤκουσάς μου. ἔμελλεν οὖν εὔχεσθαι περὶ τῆς
Λαζάρου ἀναστάσεως, καὶ προλαβὼν αὐτοῦ τὴν εὐχὴν ὁ
cf. Mt xix 17 μόνος ἀγαθὸς θεὸς καὶ πατὴρ ἤκουσε τῶν μελλόντων
λέγεσθαι ἐν τῇ εὐχῇ, ἐφ᾽ οἷς ἐν ἐπηκόῳ τοῦ περιεστηκότος
αὐτὸν ὄχλου ἀναπέμπει ἀντὶ εὐχῆς εὐχαριστίαν ὁ σωτὴρ,
δύο ἅμα ποιῶν, καὶ εὐχαριστῶν ἐφ᾽ οἷς ἔτυχε περὶ τοῦ
Λαζάρου, καὶ πιστοποιῶν τὸν περιεστηκότα αὐτὸν ὄχλον·
ἐβούλετο γὰρ αὐτοὺς παραδέξασθαι ὡς ἄρα ἀπὸ θεοῦ ἀπεσταλμένος τῷ βίῳ ἐπιδεδήμηκεν. ἔγνω δὲ ἐπακουσθεὶς,
ἐπείπερ πνεύματι εἶδεν ὅτι ἀπεκατέστη ἡ τοῦ Λαζάρου
ψυχὴ ἐπὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἀναπεμφθεῖσα ἀπὸ τοῦ χωρίου
τῶν ψυχῶν. οὐ γὰρ νομιστέον ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ Λαζάρου
παρῆν τῷ σώματι μετὰ τὴν ἔξοδον, καὶ ὡς παροῦσα ταχέως
Jo xi 43 ἤκουσε κράξαντος Ἰησοῦ καὶ εἰπόντος· Λάζαρε, δεῦρο ἔξω.
ἢ εἴπερ τις τοῦτο περὶ τῆς Λαζάρου ψυχῆς ὑπολαμβάνει καὶ
προσίεται τὸ περὶ τῆς ἀπαλλαγείσης ψυχῆς σώματος ἄτοπον,
ὡς παρακαθεζομένης τῷ νεκρῷ, λεγέτω πῶς ἠκούσθη ὁ Ἰησοῦς
ἀπὸ τοῦ πατρὸς, μένοντος ἔτι νεκροῦ τοῦ Λαζάρου σώματος,
καὶ τῆς ψυχῆς κεχωρισμένης μὲν, ὡς οἰηθείη ἄν τις τοῦτο

5 ἵνα] ἀνα τὸ] om. 12 εὐχαριστεία 27 δεύρω

λεγόντων, παρακαθεζομένης δὲ τῷ σώματι. ἵνα γὰρ τοῦτο 376 συγχωρηθῇ, οὐκ ἂν ἠκοῦσθαι εἴποιμεν ἂν τὸν Ἰησοῦν μέλλοντα ἀκούεσθαι ὅτι ἡ ψυχὴ ἐνοικίζετο τῷ σώματι. τὸ παραπλήσιον δ' οἶμαι γεγονέναι καὶ ὅτε τὴν τοῦ ἀρχισυ- (cf. Lc viii 55) ναγώγου ἀνέστησε θυγατέρα, περὶ τούτου εὐξάμενος· ᾔτησε γὰρ ἐπανελθεῖν τὴν ψυχὴν καὶ ἐνοικισθῆναι πάλιν τῷ σώματι. εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ ἐκκομιζομένου υἱοῦ τῆς χήρας (Lc vii 12) τὸ ὅμοιόν ἐστιν ἢ μὴ καὶ αὐτὸς ζητήσεις, ἵν' εὕρῃς τὸ ἀκόλουθον τοῖς κατὰ τοὺς τόπους ὅλους· ἡμῖν γὰρ οὐ καθήκει τηλικαύτας ποιεῖσθαι παρεκβάσεις. τάχα δὲ καὶ εἶδεν ὁ τηλικοῦτος Ἰησοῦς καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν τοῦ Λαζάρου, ἤτοι ἀγομένην ὑπὸ τῶν τεταγμένων ἐπὶ τούτοις ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατρικοῦ βουλήματος ἐπακούσαντος τῷ Ἰησοῦ, καὶ ἰδὼν αὐτὴν εἰσιοῦσαν διὰ τοῦ τόπου, ὅθεν ἤρθη ὁ λίθος, εἶπε· Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι ἤκουσάς μου. ἀλλ' ἐπεὶ πρὸ (Jo xi 41) τούτου καὶ περὶ ἄλλων μυρίων ᾔτησε καὶ ἔτυχε, διὰ τοῦτο οὐ μόνον ἐπὶ τῷ Λαζάρῳ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς προτέροις εὐχαριστεῖ, φάσκων ἐπὶ μὲν τῷ Λαζάρῳ· Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι ἤκουσάς μου· ἐπὶ δὲ τοῖς προτέροις· Ἐγὼ δὲ ᾔδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις· καὶ τοῦτο πᾶν, φησὶν, εἶπον διὰ τὸν περιεστῶτα ὄχλον, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας. ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου ἀποδεδώκαμεν. ἡ δὲ κατὰ τὸν τόπον ἀναγωγὴ ἐκ τῶν προαποδεδομένων οὐ δυσχερής· ᾔτησε γὰρ τὸν μετὰ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἡμαρτηκότα καὶ νεκρὸν γενόμενον τῷ θεῷ δυνάμει θείᾳ παλινδρομῆσαι ἐπὶ τὴν ζωὴν, καὶ ἔτυχε, καὶ εἶδεν ἐν τῷ τοιούτῳ ζωτικὰ κινήματα, ἐφ' οἷς εὐχαριστεῖ τῷ πατρί. περιέστηκε δὲ ὄχλος τὸν τοιοῦτον νεκρὸν μηδέπω πιστευόντων ὅτι Ἰησοῦν ἀπέστειλεν ὁ θεὸς, καὶ ὅτι ὁ λόγος οὗτος θεόθεν ἀνθρώποις ἐπιδεδήμηκε. καὶ περιεστώς γε οὕτως ὁ ὄχλος θαυμάζει εἰ οὕτω δυσώδης ἀπὸ τῶν πρὸς θάνατον ἁμαρτημάτων τις γεγενημένος καὶ ἀποθανὼν τῇ

10 ὁ] ὅτι **24** τὴν] τὸν **31** θαυμάζει εἰ] θαυμασαι

ἀρετῇ ἐπαλινδρόμησεν ἐπ' αὐτήν· καὶ θαυμάσας πιστεῦσαι ἄν ποτε τῷ ζωοποιήσαντι αὐτὸν λόγῳ, ὡς θεόθεν ἀνθρώποις ἐπιδημήσαντι.

Jo xi 43 ff 7. (6) Καὶ ταῦτα εἰπὼν φωνῇ μεγάλῃ ἐκραύγασε 377 Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ συνεδέδετο. λέγει ὁ Ἰησοῦς αὐτοῖς Λύσατε αὐτὸν, καὶ ἄφετε αὐτὸν ὑπάγειν. Ὁ Ἰησοῦς ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω καὶ ἔτι μέλλων εὔχεσθαι ἐπηκούσθη, καὶ ἀντὶ εὐχῆς ηὐχαρίστησε, κατανοήσας τὴν Λαζάρου ψυχὴν εἰσελθοῦσαν εἰς τὸ σῶμα καὶ δεομένην τῆς ἀπὸ προστάξεως Ἰησοῦ γενησομένης αὐτῷ εὐτονίας πρὸς τὸ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ μνημείου. διὸ μετὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα εὐχαριστίαν μεγάλῃ ἐχρήσατο φωνῇ, δύναμιν ἐντιθείσῃ τῷ Λαζάρῳ, μεγάλης χρῄζοντι ὡς οὐδέπω γενομένῳ ὀξυηκόῳ τῆς προκαλουμένης αὐτὸν ἔξω τοῦ μνημείου κραυγῆς. καὶ τοῦτο δὲ νομιστέον ἄξιον εἶναι τοῦ Ἰησοῦ ἔργον, τὸ μὴ μόνον εὔξασθαι ἵνα ζήσῃ ὁ νεκρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐμβοῆσαι αὐτῷ καὶ καλέσαι τὸν ἔνδον τοῦ σπηλαίου καὶ τοῦ μνημείου ἐπὶ τὰ ἔξω αὐτοῦ. χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι εἰσί τινες καὶ νῦν Λάζαροι, μετὰ τὴν φιλίαν Ἰησοῦ ἀσθενήσαντες καὶ ἀποθανόντες καὶ ἐν μνημείῳ καὶ νεκρῶν χώρᾳ μείναντες μετὰ νεκρῶν νεκροὶ, καὶ μετὰ τοῦτο τῇ εὐχῇ τοῦ Ἰησοῦ ζωοποιηθέντες καὶ ἀπὸ τοῦ μνημείου ἐπὶ τὰ ἔξω αὐτοῦ ὑπὸ Ἰησοῦ τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ φωνῇ καλούμενοι· ᾧ ὁ πειθόμενος ἐξέρχεται, τοὺς ἀξίους τῆς νεκρότητος δεσμοὺς ἐκ τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων περικείμενος καὶ τὴν ὄψιν περιδεδεμένος ἔτι, καὶ μήτε βλέπων μήτε πορευθῆναι δυνάμενος μήτε τι ἐνεργῆσαι διὰ τοὺς τῆς νεκρότητος δεσμοὺς, ἕως Ἰησοῦς κελεύσῃ τοῖς λύσασιν αὐτὸν, δυναμένοις καὶ ἀφιέναι αὐτὸν ἀπιέναι. καὶ
2 Co xiii 3 πειράσθω γε πᾶς ὁ δυνάμενος λέγειν· Ἦ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος χριστοῦ; τοιοῦτος γενέσθαι, ἵνα μὲν

14 μεγάλην **30** ἀπιέναι] ἀπεῖναι

αὐτῷ Χριστὸς φωνῇ μεγάλῃ εἴπῃ κραυγάσας τῷ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν κινήσαντι μέν, οὐκ ὀξέως δέ, καὶ διὰ τοῦτο
378 δεομένῳ τῆς Ἰησοῦ κραυγῆς τό· Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. καὶ Jo xi 43
νόμισον εἶναι ἐν ᾅδου μετὰ τῶν σκιῶν καὶ τῶν νεκρῶν καὶ ἐν χώρᾳ νεκρῶν ἢ μνημείοις τὸν μετὰ τὸ λαβεῖν ἐπίγνωσιν cf. He vi 4 f.
ἀληθείας καὶ φωτισθέντα, γευσάμενόν τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μέτοχον γενόμενον πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσάμενον θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, ἀποστατήσαντα τοῦ χριστοῦ καὶ ἐπὶ τὸν ἐθνικὸν παλινδρομήσαντα βίον. ἐπὰν οὖν περὶ τοῦ τοιούτου ἐλθὼν αὐτοῦ εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ἔξω αὐτοῦ στὰς ὁ Ἰησοῦς εὔξηται καὶ ἐπακουσθῇ, αἰτήσας ἐγγενέσθαι δύναμιν τῇ φωνῇ καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ, φωνῇ μεγάλῃ κραυγάζει, ἐπὶ τὰ ἔξω τοῦ τῶν ἐθνικῶν βίου καὶ τοῦ μνημείου αὐτῶν καὶ τοῦ σπηλαίου καλῶν γενόμενον οὕτω φίλον· ὅτε ἔστιν ἰδεῖν τὸν ἀκολουθοῦντα τῷ Ἰησοῦ τίνα τρόπον ὁ τοιοῦτος ἐξέρχεται μὲν διὰ τὴν Ἰησοῦ φωνήν, ἔτι δὲ σειραῖς τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων δεδεμένος καὶ ἐσφιγμένος, διὰ μὲν τὴν μετάνοιαν καὶ τὸ ἀκηκοέναι τῆς Ἰησοῦ φωνῆς ζῶν, διὰ δὲ τὸ μηδέπω ἀπολελύσθαι τῶν τῆς ἁμαρτίας δεσμῶν, μηδὲ ἤδη δύνασθαι ἐλευθέροις ἐπιβαίνειν τοῖς ποσίν, ἀλλὰ μηδὲ ἐνεργεῖν ἀπολελυμένως τὰ διαφέροντα, δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας δεσμοῖς νεκρῶν κειρίαις. καὶ ὁ τοιοῦτός γε διὰ τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ νεκρότητα πρὸς τοῖς ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν δεσμοῖς καὶ τὴν ὄψιν τῇ ἀγνοίᾳ κεκάλυπται καὶ περιδέδεται. εἶτ' ἐπεὶ μὴ μόνον ζῆσαι αὐτὸν βεβούληται ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐν τῷ μνημείῳ μένειν, ἐπὶ τὰ ἔξω τοῦ μνημείου οὗτος ἐλθὼν δέδεται, καθὼς προείρηται, τῆς ζωῆς· καὶ τῷ ἐξεληλυθέναι ἀπὸ τοῦ μνημείου μὴ δύνασθαι, ὅσον δέδεται,
λέγει τοῖς δυναμένοις ὑπηρετήσασθαι αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Λύ- Jo xi 44
σατε αὐτὸν καὶ ἄφετε αὐτὸν ὑπάγειν· νομίζω ὅτι μὴ συγκαταθέμενος μὲν τῷ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς μετὰ τὸ ἡμαρ-

2 κιρήσαντι 10 τοιοῦτοι 12 ἐπακούσῃ
25 κεκάλυπται] καὶ κάλυπται 28 τῷ] τοῦ

τηκέναι λόγῳ· ἔτι δὲ ἀτονῶν κατ' αὐτὸν βιοῦν, τῷ κατέχεσθαι αὐτοῦ τὰς τῆς ψυχῆς πορευτικὰς καὶ δραστικὰς καὶ θεωρητικὰς δυνάμεις, ὁ τοιοῦτος ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ μνημείου· καὶ ἔτι ἐστὶ δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιδέδεται. ἀλλ' ἐπὰν εἰπόντος Ἰησοῦ τοῖς λῦσαι αὐτὸν δυναμένοις, διὰ τὴν πρόσταξιν ὡς δεσπότου τοῦ χριστοῦ, τό· Λύσατε αὐτὸν καὶ ἄφετε αὐτὸν ὑπάγειν· λυθῇ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, καὶ ἀποθῆται
cf. 2 Co iii 14 ff. τὸ ἐπικείμενον αὐτοῦ τῇ ὄψει κάλυμμα ἀφαιρεθὲν, πορεύεται 379
cf. Jo xii 2 τοιαύτην πορείαν, ὥστε φθάσαι αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἕνα καὶ αὐτὸν γενέσθαι τῶν συνανακειμένων τῷ Ἰησοῦ.

Jo xi 44 8. (7) Μετὰ τοῦτο διὰ τό· Ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις· λεκτέον ὅτι διαφορά ἐστι καὶ τῶν δεδεμένων τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, καὶ οὐ ταὐτόν ἐστι τὴν ἀρχὴν τοῦ δεδέσθαι ἐκ τοῦ νενεκρῶσθαι εἰληφέναι, ὥστε καὶ τοὺς δεσμοὺς ἐπιφέρεσθαι τὸ ὄνομα τῆς νεκρότητος· νῦν γὰρ αἱ κειρίαι νεκρῶν εἰσι δεσμοί·
cf. Mt xxii 11 τῷ δεδεμένον κρίσει κυρίου γενέσθαι, τοῦ εἰσελθόντος θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους καὶ ἰδόντος τὸν μὴ ἐνδεδυμένον
Mt xxii 13 ἔνδυμα γάμου, καὶ περὶ αὐτοῦ εἰπόντος· Δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας, ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. ἔστι δέ τι ἐν τῷ τόπῳ δεόμενον διακρίσεως, ἐν τῷ· Καὶ ἡ
cf. Ex xxxiv 33 ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδετο· καὶ ἐν τῷ κάλυμμα ἐπικεῖσθαι τῷ προσώπῳ Μωσέως, ἡνίκα ἐλάλει τῷ λαῷ· τὸ μὲν γὰρ ἐπικείμενον τῇ ὄψει τοῦ Λαζάρου σουδάριον ἐκάλυπτεν αὐτοῦ νενεκρωμένας τὰς ὁράσεις· τὸ δὲ Μωσέως κάλυμμα κατ' οἰκονομίαν ἦν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ περικείμενον διὰ τοὺς μὴ χωροῦντας ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἐνορᾶν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. ζητήσεις δὲ περὶ τοῦ μὴ ἐνδεδυμένου ἔνδυμα γάμου, περὶ οὗ εἴρηται· Δήσαντες αὐτὸν ποδῶν καὶ χειρῶν, ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· πότερον εἰσαεὶ μένει δεδεμένος, καὶ ἐν τῷ ἐξωτέρῳ σκότῳ· οὐ γὰρ πρόσκειται τό·

15 *καὶ οὐ*] om. **18** *δεδέσθαι*

Εἰς τὸν αἰῶνα· ἤ· Εἰς τοὺς αἰῶνας· ἢ λυθήσεταί ποτε. οὐ
γὰρ ἐμφαίνεται ἐκ τῆς περὶ αὐτοῦ λέξεως τὰ περὶ ἀπολύσεως
ἐσομένης γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ. οὐ δοκεῖ δέ μοι ἀσφαλὲς
εἶναι μὴ καταλαβόντα ὁτιποτοῦν, μάλιστα τῷ μὴ γεγράφθαι
περὶ αὐτοῦ, ἀποφήνασθαι. ζητήσεις δὲ διὰ τό· Λέγει Jo xi 44
Ἰησοῦς αὐτοῖς Λύσατε αὐτόν· τίσιν αὐτοῖς; οὔτε γὰρ ὅτι
μαθηταῖς ἀναγέγραπται οὐθ' ὅτι τῷ περιεστῶτι ὄχλῳ, ἀλλ'
οὐδὲ ὅτι τοῖς μετὰ τῆς Μαρίας οὖσιν Ἰουδαίοις καὶ παρα- cf. Jo xi 19
μυθουμένοις αὐτήν· ὑπονοήσαι δ' ἄν τις διὰ τό· Ἄγγελοι Mt iv 11
προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ· καὶ διὰ τὴν κατὰ τὸν τόπον
ἀναγωγήν, ὅτι μήποτε κἀκείνοις δύναται εἰρῆσθαι τό· Λύ-
σατε αὐτὸν, καὶ ἄφετε αὐτὸν ὑπάγειν.

380 9. (8) Ἔτι ζητῶ εἰ πεπλήρωκεν ὁ Ἰησοῦς τὸ ἐπιφερό-
μενον τῷ· Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται· τό· Ἀλλὰ Jo xi 11
πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν. ἐφίστημι οὖν μήποτε ἐν τῷ
εἰρηκέναι αὐτὸν φωνῇ μεγάλῃ κραυγάσαντα· Λάζαρε, δεῦρο Jo xi 43
ἔξω· ἡ γὰρ μεγάλη φωνὴ καὶ ἡ κραυγὴ οὐκ ἂν ἀτόπως
λέγοιτο ἐξυπνικέναι αὐτόν. καὶ εἰ δεῖ δύνασθαι ἀποφήνασθαι
ἐν τούτῳ μᾶλλον πεπληρῶσθαι τό· Πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω
αὐτόν· ἤπερ ἐν τῷ τῆς εὐχῆς τοῦ υἱοῦ ἀκούσαντα τὸν
πατέρα πεποιηκέναι τὴν Λαζάρου ψυχὴν ἐπανελθεῖν ἐπὶ
τὸ ἐν τῷ μνημείῳ ἀποκείμενον αὐτοῦ σῶμα· εἴποι γὰρ ἄν
τις ὅτι ὁ μὲν ἀκούσας εὐξαμένου τοῦ υἱοῦ πατὴρ ἐκ νεκρῶν
τὸν Λάζαρον ἀνέστησεν· ὁ δὲ εἰπὼν φωνῇ μεγάλῃ καὶ
κραυγάσας· Λάζαρε, δεῦρο ἔξω· ἐπλήρωσεν ὃ προεπηγ-
γείλατο· Ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν. καὶ ὁ
τοῦτό γε κατασκευάζων, διαφορὰν διδοὺς τοῦ· Λάζαρος ὁ
φίλος ἡμῶν κεκοίμηται· καὶ τοῦ· Λάζαρος ἀπέθανεν· ἐρεῖ ὅτι Jo xi 14
πρὸς μὲν τό· Κεκοίμηται· ἐπηγγείλατο εἰπών· Ἀλλὰ πο-
ρεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν· πρὸς δὲ τό· Ἀπέθανεν· οὐκ
ἀποδέδωκε τό· Πορεύομαι ἵνα ἀναστήσω αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.
ἀλλὰ ὁ λύων τὴν ἐν τούτοις δοκοῦσαν εἶναι διαφορὰν καὶ
διδοὺς τὴν τοῦ Λαζάρου ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν κοινὸν ἔργον
γεγονέναι υἱοῦ τοῦ εὐξαμένου καὶ πατρὸς τοῦ ἐπακούσαντος

χρήσεται καὶ τῷ εἰρημένῳ ὑπὸ τοῦ κυρίου πρὸς τὴν Μάρθαν
Jo xi 25 λέγοντος· Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή· παραθήσεται
Jo v 21 δὲ καὶ τό· Ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ
ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ.

Jo xi 45 10. (9) Πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν Ἰουδαίων, οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν Μαριὰμ καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Καὶ τίνα γε οὐκ ἂν κινῆσαι πρὸς τὸ πιστεῦσαι τῷ τοῦ Ἰησοῦ κηρύγματι καὶ ἀληθῶς, ὡσπερεὶ ἐκ νεκρότητος καὶ δυσωδίας, τῶν πάνυ ὑπὸ τῆς κακίας καταβεβαπτισμένων, ἀκροτάτῃ μεταβολῇ ἀποσεισαμένων τῇ προστάξει καὶ συνεργείᾳ τοῦ λόγου, οὐ μόνον τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας πολλὴν δυσωδίαν ἀλλὰ καὶ τοὺς κατέχοντας δεσμοὺς τὴν πορευτικὴν καὶ τὴν δραστικὴν τῆς ψυχῆς δύναμιν, ἔτι δὲ χωρὶς τούτων καὶ τὴν θεωρητικήν; καταπλαγέντες γὰρ οἱ ἰδόντες τὸν Ἰησοῦν ἐν τοῖς τοιούτοις τοσοῦτον δεδυνημένον, οἱ αὐχοῦντες μὲν περὶ λόγον ἀσχολεῖσθαι θεοῦ, τὸ πλήρωμα δὲ τοῦ λόγου μηδέπω παραδεξάμενοι, καὶ πιστεύσαιεν ἂν μάλιστα ὅσοι ἐληλύθασιν ὡς ἐπὶ 381
νεκρῷ καὶ πάντῃ ἀπεγνωσμένῳ καὶ αὐτοὶ ἀπογνόντες τὸν τοιοῦτον, παραμυθήσασθαι τὴν ἐπὶ τῇ ἐκπτώσει τοῦ ἀδελφοῦ ὀδυνωμένην· δι' οὓς τάχα πλέον ἢ διὰ τὸν ταῦτα παθόντα
Jo xi 41 f. ἐλθὼν ἐπὶ τὸ σπήλαιον τοῦ νεκροῦ Ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω καὶ εἶπε Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου. ἐγὼ δὲ ᾔδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις. ὅτι γὰρ διὰ τούτους μᾶλλον ἢ τὸν Λάζαρον ταύτην ἀνεφθέγξατο πρὸς τὸν πατέρα τὴν εὐχαριστίαν δῆλον ἐκ τοῦ· Ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας. ἐπραγματεύσατο οὖν περὶ τοῦ Λαζάρου διὰ τὸν περιεστῶτα ὄχλον, ἵν' οἱ πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων ἐλθόντες πρὸς τὴν Μαριὰμ καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησε πιστεύσωσιν εἰς αὐτόν.

11. (10) Ἀλλὰ ἄκουε καὶ περὶ τούτων, μὴ μόνον σω-
Jo xi 46 ματικώτερον· Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ εἶπον αὐτοῖς ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς. ἔχει μέν τι

ἡ λέξις ἀμφίβολον, πότερον οἱ ἀπελθόντες πρὸς τοὺς
Φαρισαίους καὶ εἰπόντες αὐτοῖς ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ
τῶν πολλῶν Ἰουδαίων ἦσαν, τῶν θεασαμένων ἃ ἐποίησε καὶ
πιστευσάντων εἰς αὐτὸν, βουλόμενοι καὶ τοὺς ἐχθρῶς δια-
κειμένους πρὸς αὐτὸν δυσωπῆσαι διὰ τῆς περὶ τοῦ Λαζάρου
ἐπαγγελίας· ἢ οἱ λοιποὶ παρὰ τοὺς πολλοὺς καὶ πιστεύ-
σαντας, ὡς μὴ κινηθέντες ἐκ τοῦ γενομένου εἰς τὴν περὶ
Ἰησοῦ πίστιν, ὅτι τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς καὶ κατ' αὐτοῦ τοὺς
Φαρισαίους τὸν ἐν αὐτοῖς πονηρὸν ζῆλον ἐγείροντες διὰ τῆς
περὶ τοῦ Λαζάρου ἐπαγγελίας. καὶ δοκεῖ μοι τοῦτο μᾶλλον
βούλεσθαι σημαίνειν ὁ εὐαγγελιστής. διὸ καὶ ἐπιφέρεται
τό· Συνήγαγον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, καὶ τὰ Jo xi 47
ἑξῆς. πολλοὺς μὲν οὖν εἶπε, τοὺς διὰ τὸ θεάσασθαι τὰ περὶ
τὸν Λάζαρον πιστεύσαντας· ὡσπερεὶ δὲ ὀλιγωτέρους ἔφησεν
εἶναι τοὺς μὴ τοιούτους, εἰπών· Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον,
καὶ τὰ ἑξῆς. πρόσχες δὲ καὶ τοῖς λεχθησομένοις εἰ δύναται
ἡμᾶς κινῆσαι πρὸς συγκατάθεσιν, ἐπεὶ μὴ εἴρηται μέν· πολ-
λοὶ οὖν ἐκ τῶν Ἰουδαίων τῶν ἐλθόντων πρὸς τὴν Μαριὰμ
καὶ θεασαμένων ἃ ἐποίησεν, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· γέγρα-
πται δέ· Πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν Ἰουδαίων, οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν Jo xi 45
Μαριὰμ καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησεν, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν.
382 καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀναγωγὴν κινοῦμαι μήποτε πάντες οἱ
θεασάμενοι, τουτέστι θεωρήσαντες καὶ συνέντες ἃ ἐποίησεν
ὁ Ἰησοῦς, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· οἱ μέντοι γε ἀπελθόντες
πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ εἰπόντες αὐτοῖς ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰη-
σοῦς, ἐπεὶ μὴ μεμαρτύρηνται ὅτι ἐθεάσαντο, μήποτε τὸ ἐν
ἐπαίνῳ λεγόμενον περὶ τῶν πιστευσάντων οὐκ ἔσχον, τὸ
Ἐθεάσαντο. ἐδύνατο γὰρ, εἴπερ καὶ οὗτοι ἐθεάσαντο, γε-
γράφθαι ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον πρὸς τοὺς Φαρισαίους
καὶ εἶπον αὐτοῖς ἃ ἐθεάσαντο πεποιηκότα τὸν Ἰησοῦν, ἢ ἃ
ἐθεάσαντο καὶ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς. νυνὶ δὲ τό· Ἐθεάσαντο·
ἐπὶ τούτων μὲν οὐδαμῶς εἴρηται· ἐπὶ δὲ τῶν πιστευσάντων,

8 post καὶ] ins. πρὸς   18 μαριὰν

οἵτινες καὶ ἐλθόντες ἦσαν πρὸς τὴν Μαριὰμ καὶ θεασάμενοι
Jo xi 42 ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς· δι᾽ οὓς, οἶμαι, καὶ εἶπε τό· Ἀλλὰ διὰ
τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με
ἀπέστειλας. ἅμα δὲ καὶ περὶ τούτου πρόσχες εἰ δύνασαι
τοὺς ἐλθόντας πρὸς τὴν Μαριὰμ καὶ θεασαμένους ἃ ἐποίη-
σεν ὁ Ἰησοῦς καὶ πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν μόνους λέγειν,
ἅτε καὶ πολλοὺς ὄντας, ὅτι οὗτοι ἦσαν ὁ περιεστὼς τὸν
Ἰησοῦν ὄχλος, δι᾽ ὃν εἶπε τό· Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι
ἤκουσάς μου· ἐγὼ δὲ ᾔδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις. εἰ
γὰρ ταῦτα διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπεν, ἵνα πιστεύ-
σωσιν ὅτι ὁ πατὴρ αὐτὸν ἀπέστειλε, καὶ λέγων διὰ τοῦτο
εἶπεν, ἵνα ὁ περιεστὼς ὄχλος πιστεύσῃ· οὐκ ἂν δὲ μὴ πι-
στεύσοντός τινος ἐξ αὐτῶν τῷ πατρὶ ἔλεγεν, ὡσεί τις τῶν τὰ
μέλλοντα ἀγνοούντων ἀνθρώπων· Ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν
περιεστῶτα, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας· μή-
ποτε οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν Μαριὰμ καὶ θεασάμενοι ἃ
ἐποίησε καὶ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, μόνοι ἦσαν ὁ περιεστὼς
τὸν Ἰησοῦν ὄχλος· οἱ δὲ λοιποὶ οὔτε ἐθεάσαντο ἃ ἐποίησεν
οὔτε περιειστήκεισαν αὐτόν.

Jo xi 47 f. 12. (11) Συνήγαγον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρι-
σαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον Τί ποιοῦμεν ὅτι οὗτος ὁ
ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα; ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν
οὕτως, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν, καὶ ἐλεύσονται
οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ
ἔθνος. Ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς
ἑώρων ὅτι διὰ τὸ μέγεθος ὧν πεποιήκει τεραστίων δυνάμεων
ὁ Ἰησοῦς δυνατὸν ἦν καὶ πάντα τὸν λαὸν τὸν Ἰουδαῖον
ὑπαχθῆναι τῇ εἰς αὐτὸν πίστει, ὑπαχθέντα καταφρονῆσαι τῆς 383
ἐν τῷ τόπῳ σωματικῆς λευιτικῆς καὶ ἱερατικῆς λατρείας, ὥστ᾽
ἂν πρόφασιν τὸ τοιοῦτον γενέσθαι τοῦ, ἅτε μὴ περιεπόντων
τὸν τόπον Ἰουδαίων, Ῥωμαίοις ὑπὸ τοῦ σωτῆρος γενέσθαι

13, 14 τὰ μέλλοντα] τὸ μέλλοντὸ (ut videtur)
23 πιστεύσωσιν **26** πεποιποιήκει

καὶ τὸν νομιζόμενον παρ' ἐκείνοις εἰρημένον τόπον καὶ πᾶν τὸ ἔθνος Ἰουδαίων, οὐκ ἐπὶ παντὶ τρόπῳ τηρεῖν ἐθελόντων τὴν περὶ τοῦ Ἰουδαίους ἑαυτοὺς εἶναι ὁμολογίαν. εἶτ' ἐπεὶ πάντων προέκρινον τὴν λατρείαν καὶ τὸν τόπον καὶ τὴν τοῦ ἔθνους σύστασιν τῶν νομισθέντων ἂν εἶναι κρειττόνων παρὰ ταῦτα, διὰ τοῦτο σκοποῦσι κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἵνα αὐτὸν μὴ ἐάσωσι ζῆν. ὡς δ' αὔτως οἶμαι καὶ καθαιρέσει τῆς δόξης αὐτοῦ εἰρηκέναι τό· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος· ἠπίστουν γὰρ τοῖς καὶ ἀνωτέρω εἰρημένοις περὶ τοῦ θεὸν αὐτὸν εἶναι, ἡνίκα λιθάζειν αὐτὸν ἐβούλοντο ὡς περὶ βλασφημίας, λέγοντες αὐτῷ ὅτι Σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς ἑαυτὸν θεόν· ὅτε κατὰ τὴν (Jo x 33) ἑαυτοῦ φιλανθρωπίαν ἀπεκρίνατο, διδάσκων ὅτι πᾶς πρὸς ὃν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο θεὸς λέγεται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, μὴ δυναμένης λυθῆναι καὶ καταλυθῆναι τῆς τοῦτο ἀποφηναμένης προφητικῆς γραφῆς. ἔστι δὲ ἐκ τῶν λεγομένων ἀπὸ τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν ἀρχιερέων κατανοῆσαι αὐτῶν καὶ τὸ τῆς κακίας ἀνομολογούμενον καὶ τυφλόν· ἀνομολογούμενον μὲν, ὅτι ἐμαρτύρουν αὐτῷ καὶ πολλὰ πεποιηκέναι σημεῖα, καὶ δύνασθαι τῷ τοσαῦτα σημεῖα πεποιηκότι ἐπιβουλεῦσαι, ὡς μηδὲν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἐπιβουλεύεσθαι δυναμένῳ· τυφλὸν δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ αὐτὸ τοῦτο ἦν· κατὰ γὰρ τὸν πολλὰ ποιοῦντα σημεῖα ἦν τὸ κρεῖττον εἶναι τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ἀφιέναι αὐτὸν μὴ θελόντων· εἰ μὴ ἄρα καὶ ἐπίστευον ὅτι ποιεῖ σημεῖα, καὶ ὑπενόουν αὐτὰ μὴ ἀπὸ θείας γίνεσθαι δυνάμεως· ὥστε διὰ τοῦτο μὴ πάντα αὐτὸν δυνηθῆναι, μηδὲ αὐτὸν ῥύσασθαι ἀπὸ τῆς ἐξ ἐκείνων ἐπιβουλῆς. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἐσκόπουν μὴ ἀφιέναι αὐτὸν, οἰόμενοι διὰ τοῦτο ἐμποδίσειν τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν καὶ Ῥωμαίοις, μέλλουσιν αἴρειν αὐτῶν τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος. Ἀλλ' ἐπεί· Κύριος (Ps xxxii (xxxiii) 10) διασκεδάζει βουλὰς ἐθνῶν καὶ ἀθετεῖ λογισμοὺς λαῶν· οὐδὲν ἧττον καὶ οὐκ ἀφῆκαν αὐτὸν, καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ἀνέστησε καὶ ἀφῆκε, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐδούλευσαν αὐτῷ, καὶ ἐλθόντες (cf. Ps lxxi (lxxii) 11)

20 τυφλῷ

οἱ Ῥωμαῖοι ἦραν αὐτῶν τὸν τόπον. ποῦ γὰρ ὃ φασιν
ἐκεῖνοι ἁγίασμα; ἦραν δὲ καὶ τὸ ἔθνος, ἐκβάλλοντες αὐτοὺς
ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ μόγις ἐπιτρέψαντες αὐτοῖς εἶναι ὅπου 384
βούλονται καὶ ἐν τῇ διασπορᾷ. εἰ δὲ χρὴ τολμῆσαι καὶ εἰς
ἀναγωγὴν τῶν κατὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, φήσομεν ὅτι τὸν
Ro xi 11 τόπον τῶν ἐκ περιτομῆς ἔλαβον τὰ ἔθνη· Τῷ γὰρ ἐκείνων
παραπτώματι σωτηρία γέγονε τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ παραζη-
λῶσαι αὐτούς· εἰς δὲ τὰ ἔθνη Ῥωμαῖοι παρελήφθησαν, ἀπὸ
τῶν βασιλευόντων οἱ βασιλευόμενοι ὀνομασθέντες. καὶ τὸ
cf. 1 Pe ii 10 ἔθνος δὲ ὑπὸ τῶν ἐξ ἐθνῶν ἤρθη· γέγονε γὰρ ὁ λαὸς οὐ λαός,
cf. Ro ix 6 f. καὶ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ οὐκέτι εἰσὶν Ἰσραήλ, καὶ τὸ σπέρμα οὐκ
ἔφθασεν ἐπὶ τὸ γενέσθαι αὐτοὺς τέκνα· καὶ τούτων αἴτιον
τὰ πολλὰ τοῦ Ἰησοῦ σημεῖα, καὶ ὅτι ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πατήρ,
κρείττονα γενόμενον τῆς τῶν ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων
συνεδρευσάντων κατ’ αὐτοῦ ἐπιβουλῆς. ἀρχιερεῖς δὲ καὶ
πᾶσα ἡ σωματικὴ ἐν Ἰουδαίοις λατρεία Φαρισαῖοί τε καὶ
πᾶσα ἡ κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου διδασκαλία ἐπιβουλεύει
Ἰησοῦ, τῇ ἀληθείᾳ, καὶ βούλεται ὁ τύπος, ἵνα ὑφεστήκῃ,
cf. 2 Co iv 2 ἐμποδίζειν τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας, καὶ ὥσπερ ἡ σὰρξ καὶ
cf. Gal v 17 κατὰ τοῦτο ἐπεθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος. ἀλλ’ ἰσχυρότερον
ὂν τὸ ἐπιθυμοῦν κατὰ τῆς σαρκὸς πνεῦμα καὶ ἡ ἀληθὴς τοῦ
σωτῆρος ἡμῶν ἀρχιερωσύνη καὶ ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ διδα-
σκαλία διαλύει τὸ τῶν κατ’ αὐτοῦ βουλευομένων ἀρχιερέων καὶ
Φαρισαίων συνέδριον. ταῦτα δὲ ὑποληπτέον καὶ νῦν γίνεσθαι,
ὅπερ ἔστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς διὰ τῆς τοῦ σωματικοῦ Ἰουδαϊσμοῦ
συστάσεως καὶ καταλύειν ἐθέλουσι τὴν πνευματικὴν Χριστοῦ
διδασκαλίαν.

Jo xi 49 ff. 13. (12) Εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν Καϊάφας, ἀρχιερεὺς
ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, εἶπεν αὐτοῖς Ὑμεῖς οὐκ
οἴδατε οὐδέν, οὐδὲ λογίζεσθε ὅτι συμφέρει ἡμῖν ἵνα εἷς
ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ ὅλον τὸ
ἔθνος ἀπόληται. τοῦτο δὲ ἀφ’ ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν, ἀλλ’

23 βουλομένων

ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσεν ὅτι Jo xi 51 f.
ἔμελλεν Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, καὶ οὐχ
ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ
τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν. Οὐχὶ εἴ τις προ-
φητεύει, προφήτης ἐστὶν ἐκεῖνος. ὁ γοῦν Καϊάφας, ἀρχιε-
ρεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, προεφήτευσε μὲν ὅτι ἔμελλεν
Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ
ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ τὰ διεσκορ-
πισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν, οὐ μὴν καὶ προφήτης ἦν. εἰ δὲ
καὶ Βαλαὰμ προεφήτευσε τὰ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς ἀναγεγραμ-
385 μένα, φάσκων· Τὸ ῥῆμα ὃ ἐὰν ἐμβάλῃ ὁ θεὸς εἰς τὸ στόμα Num xxii 38
μου, τοῦτο λαλήσω· καὶ εἰπὼν τὰ ἀπὸ τοῦ· Ἐκ Μεσοπο- Num xxiii 7
ταμίας μετεπέμψατό με καὶ τὰ ἑξῆς, σαφὲς ὅτι προφήτης
οὐκ ἦν· μάντις γὰρ εἶναι ἀναγέγραπται. εἴ τις μὲν οὖν προ- cf. Jos xiii 22
φήτης ἐστὶ, πάντως προφητεύει· εἰ δέ τις προφητεύει, οὐ
πάντως ἐστὶ προφήτης. ὡς εἰ καὶ ἐπὶ ἑτέρου τινὸς τῶν
κρειττόνων τοιοῦτον ἔλεγον· εἰ μέν τίς ἐστι δίκαιος, τὸ
δίκαιον διώκει· οὐ μὴν εἴ τις τὸ δίκαιον διώκει, δίκαιός ἐστιν.
ἐκεῖνο, ὅπερ συνήσεις ἐπιστήσας τῷ· Δικαίως τὸ δίκαιον Deu xvi 20
διώξῃ· εἴπερ μὴ μάτην τό· Δικαίως· προτέτακται τοῦ· Τὸ
δίκαιον διώξῃ· δυνατὸν γάρ, οἶμαι, τὸ δίκαιον διώκειν ἀλλ' οὐ
δικαίως· καὶ γὰρ οἱ ποιοῦντες πρὸς τὸ δοξασθῆναι ὑπὸ τῶν cf. Mt vi 2
ἀνθρώπων ἔργον καθ' αὑτὸ καθῆκον, φέρε εἰπεῖν, εἰς πένητας,
δίκαιον μέν τι πεποιήκασιν, οὐ μὴν ἀπὸ ἕξεως δικαιοσύνης
ἀλλ' ἀπὸ κενοδοξίας. οἶμαι δ' ὅτι ἀνάλογον τῷ· Δικαίως
τὸ δίκαιον διώξῃ· λέγοιτ' ἄν· σωφρόνως τὸ σῶφρον διώξῃ·
καί· ἀνδρείως τὸ ἀνδρεῖον διώξῃ· καί· σοφῶς τὸ σοφὸν διώξῃ·
καὶ τὰ ἀνάλογον ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν. ταῦτα δ' εἴπομεν
ὑπὲρ τοῦ παραβαλεῖν ὅμοιόν τι τῷ προφητεύειν μέν τινα,
οὐ μὴν προφήτην εἶναι. διὰ τοῦτο δ' οἶμαι συνεχῶς ἐν ταῖς
προφητείαις περὶ τῶν προφητῶν λέγεται τό· Εἶπεν Ἱερεμίας Jer xxxv (xxviii) 5
ὁ προφήτης· καὶ εἴ τι τούτοις ὅμοιον· οἱ δὲ περὶ τὰ ὀνό-

20 προστέτακται

ματα δεινοί φασιν ὅτι οὐχὶ εἴ τις ἰατρικόν τι ἐποίησεν ἢ
τῶν πρὸς ὑγιείαν συμβαλλομένων ἕν, ἰατρός ἐστιν ἐκεῖνος,
οὐδὲ εἴ τις οἰκοδομικόν τι πεποίηκεν, οἰκοδόμος ἐστὶν ἐκεῖνος.
ἐκ δὲ τῶν περὶ τὸν Καϊάφαν ἀναγεγραμμένων, προφητεύ-
σαντα περὶ τοῦ σωτῆρος, ἔστιν ὅτι καὶ μοχθηρὰ ψυχὴ
ἐπιδέχεταί ποτε τὸ προφητεύειν. κατηγορεῖται γὰρ ἡ τοῦ
Καϊάφα μοχθηρία, ὃς ἦν ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου
ὅτε ὁ σωτὴρ ἡμῶν τὴν ἐν τῷ πάσχειν ὑπὲρ ἀνθρώπων
ἐπιτελεῖ οἰκονομίαν, ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν· Ματθαῖος μὲν
Mt xxvi 14 f. γάρ φησι· Τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα, λεγόμενος Ἰούδας
Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς εἶπε Τί θέλετέ μοι δοῦναι,
κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα
Mt xxvi 47 ἀργύρια· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἰδοὺ Ἰούδας, φησὶν, εἷς τῶν
δώδεκα ἦλθε, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν 386
καὶ ξύλων, ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ.

14. Ἐν τούτοις μὲν οὖν νοοῦμεν εἶναι καὶ τὸν Καϊά-
cf. Jo xi 49 φαν τοῖς ἀρχιερεῦσι, ἐπεὶ μεμαρτύρηται ἀρχιερεὺς ὢν
τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου. σαφῶς δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Ματθαῖός
Mt xxvi 57 φησιν· Οἱ δὲ κρατήσαντες τὸν Ἰησοῦν ἀπήγαγον πρὸς τὸν
Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα, ὅπου οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρε-
Mt xxvi 59—64 σβύτεροι συνήχθησαν· καὶ μετ' ὀλίγα ἐπιφέρει· Ὁ δὲ
ἀρχιερεὺς καὶ τὸ συνέδριον ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν κατὰ
τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως θανατώσουσιν αὐτόν· καὶ οὐχ εὗρον,
πολλῶν προσελθόντων ψευδομαρτύρων. ὕστερον δὲ προσ-
ελθόντες δύο εἶπον Οὗτος ἔφη Δύναμαι καταλῦσαι τὸν
ναὸν τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι. καὶ
ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ Οὐδὲν ἀποκρίνῃ; τί οὗτοί
σου καταμαρτυροῦσιν; ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐσιώπα. καὶ ὁ
ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ ζῶντος ἵνα
ἡμῖν εἴπῃς· εἰ σὺ ὁ χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; λέγει αὐτῷ ὁ
Ἰησοῦς Σὺ εἶπας· πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν
υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως καὶ

2 ὑγίαν

ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. τότε ὁ ἀρχιερεὺς Mt xxvi 64 ff.
διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λέγων Ἐβλασφήμησε· τί ἔτι
χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; ἰδοὺ νῦν ἠκούσατε τὴν βλασφη-
μίαν αὐτοῦ. τί ὑμῖν δοκεῖ; οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον
Ἔνοχος θανάτου ἐστίν. εἶτα πάλιν μεθ' ἕτερα· Καὶ ἐν τῷ Mt xxvii 12
κατηγορεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων
οὐδὲν ἀπεκρίνετο. καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα· Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς Mt xxvii 20
καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους ἵνα αἰτήσωνται τὸν
Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωσιν. εἶτα μετὰ τὴν
ἀνάστασιν τοῦ σωτῆρος πορευομένων Μαρίας τῆς Μαγδα-
ληνῆς καὶ τῆς ἄλλης Μαρίας· Ἰδού τινες τῆς κουστωδίας Mt xxviii 11—14
ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν ἀνήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσι πάντα
τὰ γενόμενα. καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων συμ-
βούλιόν τε λαβόντες ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις,
λέγοντες Εἴπατε ὅτι Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντες νυκτὸς
ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων· κἂν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ
τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσο-
μεν. Λουκᾶς δὲ ἀνέγραψεν ὅτι Εἰσῆλθε Σατανᾶς εἰς Lc xxii 3 f.
Ἰούδαν ἐπικαλούμενον Ἰσκαριώθ, ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν
δώδεκα, καὶ ἀπελθὼν συνελάλησε τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ στρατη-
γοῖς, ὅπως αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς. εἶτα μετ' ὀλίγα· Εἶπε, Lc xxii 52
387 φησὶν, ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς παραγενομένους ἐπ' αὐτὸν ἀρχ-
ιερεῖς καὶ στρατηγοὺς τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτέρους Ὡς ἐπὶ
λῃστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων; καὶ μετ' ὀλίγα·
Συλλαβόντες αὐτὸν ἦγον καὶ εἰσήγαγον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Lc xxii 54
ἀρχιερέως· καὶ ἔτι μετ' ὀλίγα· Εἱστήκεισαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ Lc xxiii 10
οἱ γραμματεῖς, εὐτόνως κατηγοροῦντες αὐτοῦ. καὶ πάλιν
μετ' ὀλίγα· Ὡς ἡμέρα ἐγένετο, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ Lc xxii 66
λαοῦ, ἀρχιερεῖς τε καὶ γραμματεῖς, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς
τὸ συνέδριον αὐτῶν. ὁ δὲ Μάρκος φησὶν ὅτι Ἰούδας Ἰσκα- Mc xiv 10 f.
ριώτης, εἷς τῶν δώδεκα, προσῆλθε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς ἵνα
παραδῷ αὐτόν. οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐχάρησαν καὶ ἐπηγγείλαντο

32 ἐπηγγείλατο

Mc xiv 43 αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι· καὶ μετ᾽ ὀλίγα· Ἔτι τοῦ Ἰησοῦ
λαλοῦντος παραγίνεται Ἰούδας Ἰσκαριώτης, εἷς τῶν δώδεκα,
καὶ μετ᾽ αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων παρὰ
τῶν γραμματέων καὶ τῶν Φαρισαίων καὶ πρεσβυτέρων· καὶ
Mc xiv 53 μετ᾽ ὀλίγα· Ἀπήγαγον τὸν Ἰησοῦν πρὸς Καϊάφαν τὸν
ἀρχιερέα, καὶ συνέρχονται πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμ-
Mc xiv 60—63 ματεῖς καὶ πρεσβύτεροι. εἶτα πάλιν μετ᾽ ὀλίγα· Ἀναστὰς
ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτησε τὸν Ἰησοῦν λέγων· Οὐκ ἀποκρίνῃ
οὐδέν; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; ὁ δὲ ἐσιώπα καὶ
οὐδὲν ἀπεκρίνατο. πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτησεν αὐτὸν ἐκ
δευτέρου λέγων Σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ; ὁ δὲ
Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ Σὺ εἶπας ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ
ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς
δυνάμεως καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ.
ὁ δὲ ἀρχιερεὺς διαρρήξας εὐθέως τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ. εἶτα
Mc xv 1 μετ᾽ ὀλίγα· Πρωῒ συμβούλιον ἐποίησαν οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ
τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν γραμματέων καὶ ὅλον τὸ συνέδριον,
καὶ δήσαντες τὸν Ἰησοῦν ἀπήγαγον εἰς τὴν αὐλὴν καὶ
Mc xv 3, 5 παρέδωκαν Πιλάτῳ. εἶτα μετ᾽ ὀλίγα· Κατηγόρουν αὐτοῦ
οἱ ἀρχιερεῖς πολλά, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρίνετο. ὁ δὲ Ἰωάννης
Jo xviii 28 φησὶν ὅτι Ἄγουσι τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ
πραιτώριον. ταῦτα δὲ ἐπὶ πλεῖον ἐξεθέμεθα ὑπὲρ τοῦ
διὰ πολλῶν ἁπάντων τῶν εὐαγγελιστῶν μαρτυριῶν παρα-
στῆσαι τὴν χύσιν τῆς τοῦ Καϊάφα κακίας, καὶ ὅτι κατὰ
τοῦ Ἰησοῦ ἀγωνιζόμενος οὐδὲν ἧττον προεφήτευσεν· ὅτι μὲν
οὖν προεφήτευσε, σαφῶς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Ἰωάννης.

15. (13) Ζητήσεις δὲ εἰ πάντως, εἴ τις προφητεύει, ἐκ 388
πνεύματος ἁγίου προφητεύει, κἂν τισι φαίνηται μηδεμιᾶς
ζητήσεως ἔχεσθαι τὸ λεγόμενον. πῶς δὲ οὐ ζητήσεως ἄξιόν
ἐστιν, εἴγε Δαβὶδ μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Οὐρίου ἁμαρτίαν εὐλα-
Ps l (li) 13 βούμενος ἀφαιρεθῆναι ἀπ᾽ αὐτοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμά φησι· Τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ᾽ ἐμοῦ; εἰ δέ τις

18 δήσαντες] λαλήσαντες 29 ἄξιος

προσίεται καὶ τό· Ἅγιον πνεῦμα παιδείας φεύξεται καὶ δόλον, [Sap Sol i 5] καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων· σαφῶς δόξει παρίστασθαι ὅτι φεύγει ἀπὸ τῆς δεδολιευμένης ψυχῆς, κἂν πρότερον τύχῃ πρὸ δόλου καὶ ἁμαρτίας γενόμενον ἐκεῖ, τὸ ἅγιον πνεῦμα. οὕτω δὲ ζητήσεως ἄξιόν ἐστι τὸ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰ δύναται εἶναι καὶ ἐν ἁμαρτωλῷ ψυχῇ, ὥστ' ἄν τινα εἰπεῖν ὅτι εἴπερ Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριος [1 Co xii 3] Ἰησοῦς εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ· πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν διάκεινται πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὡς πρὸς κύριον, καὶ ἐν αὐτοῖς ἂν εἴη τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ τάχα ἐπεὶ οἱ μετὰ τὸ τυχεῖν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντες οὐκ ἂν τυγχάνοιεν ἀφέσεως, διὰ τοῦτο λέγεται περὶ τῶν πρὸ τοῦ ἁγίου πνεύματός τινι ἡμαρτημένων τό· Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται [Mt xii 31; cf. Mc iii 29] τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων· περὶ δὲ τῶν μετὰ τὸ τυχεῖν ἁγίου πνεύματος ἐπταικότων τό· Ὁ δὲ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημήσας οὐκ ἔχει ἄφεσιν οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. βλασφημεῖ γὰρ ἔργοις καὶ λόγοις ἁμαρτίας εἰς τὸ παρὸν πνεῦμα ἅγιον ὁ καὶ παρόντος αὐτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ ἁμαρτάνων. οὕτω δέ τις φήσει εἰρῆσθαι καὶ τὸ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους τοῦτον ἀναγεγραμμένον τὸν τρόπον· Ἀδύνατον [He vi 4 ff.] γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας. πρόσχες γὰρ ἐν τούτοις τό· Μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου. εἰς δὲ τὸ ἐναντίον, ὡς εἰ καὶ προεφήτευσεν ὁ Καϊάφας, οὐδὲν ἧττον οὐκ ἦν πνεῦμα ἅγιον ἐν αὐτῷ, λεχθείη ἂν τό· Οὔπω γὰρ ἦν πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς [Jo vii 39] οὔπω ἐδοξάσθη. καὶ εἴπερ οὐκ ἦν πνεῦμα οὐδὲ ἐν τοῖς ἀποστόλοις πρὸ τοῦ Ἰησοῦν δοξασθῆναι, πόσῳ πλέον οὐκ ἦν ἐν τῷ Καϊάφᾳ; ἀναστὰς δὲ ὁ σωτὴρ ἐνεφύσησε τοῖς μαθη-

3 δεδολισμένης

Jo xx 22 ταῖς καὶ λέγει αὐτοῖς Λάβετε πνεῦμα ἅγιον, καὶ τὰ ἑξῆς. 389 τολμηρῶς μὲν οὖν τις παραθήσεται τὰ λεχθησόμενα πρὸς τὸ μὴ ἀπὸ ἁγίου πνεύματος προπεφητευκέναι τὸν Καϊάφαν. ὁμῶς δ' οὖν ἐρεῖ ὅτι δύναται καὶ πονηρὰ πνεύματα μαρτυρεῖν τῷ Ἰησοῦ καὶ προφητεύειν περὶ αὐτοῦ ἢ μαρτυρεῖν αὐτῷ, Mc i 24; cf. Lc viii 31 ὥσπερ τὸ λέγον· Οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ· καὶ τὰ παρακαλοῦντα αὐτὸν ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν καὶ λέγοντα· Ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς;

16. Καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι δὲ τῶν ἀποστόλων γέγραπται Act xvi 16 f. ταῦτα· Ἐγένετο πορευομένων ἡμῶν εἰς τὴν προσευχὴν παιδίσκην τινὰ ἔχουσαν πνεῦμα πύθωνα ὑπαντῆσαι ἡμῖν, ἥτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς μαντευομένη. αὕτη κατακολουθήσασα Παύλῳ καὶ ἡμῖν ἔκραζε λέγουσα ὅτι Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσὶν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας. φήσει οὖν ὁ τούτοις συγχρώμενος ὅτι οὐδὲν ἀποδεῖ προφητείας ὁ τοῦ πύθωνος λόγος, μαρτυρῶν τοῖς ἀποστόλοις καὶ προτρέπων ὡς ἐπὶ ὁδὸν σωτηρίας καταγγελλομένην πιστεύειν τοὺς ἀκούσαντας. ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ τοῦ Βαλαὰμ παρεθέμεθα, πρόσχες εἰ δύναται καὶ περὶ αὐτοῦ λέγεσθαι ὅτι οὐ θεόθεν ἐλάλησεν ἀλλ' ἀπὸ Num xxii 22 ff. ἀγγέλου· Ἔστη γάρ, φησὶν, ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ ἐν τῇ ὁδῷ ἐνδιαβάλλειν αὐτόν. καὶ αὐτὸς ἐπιβεβήκει ἐπὶ τῆς ὄνου αὐτοῦ καὶ οἱ δύο παῖδες αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ. καὶ ἰδοῦσα ἡ ὄνος τὸν ἄγγελον τοῦ θεοῦ ἀνθεστηκότα ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ ἐσπασμένην ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐξέκλινεν ἡ ὄνος ἐκ τῆς ὁδοῦ καὶ ἐπορεύετο εἰς τὸ πεδίον. καὶ ἐπάταξε Βαλαὰμ τὴν ὄνον ἐν τῇ ῥάβδῳ τοῦ εὐθῦναι αὐτὴν ἐν τῇ ὁδῷ· καὶ ἔστη ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς αὔλαξι τῶν ἀμπέλων, φραγμὸς ἐντεῦθεν καὶ φραγμὸς ἐντεῦθεν. εἶτα μετ' ὀλίγα· Num xxii 27 Ἰδοῦσα ἡ ὄνος τὸν ἄγγελον τοῦ θεοῦ συνεκάθισεν ὑποκάτω Num xxii 32 f. Βαλαάμ. καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα· Εἶπεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ Διατί ἐπάταξας τὴν ὄνον σου τοῦτο τρίτον; καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐξῆλθον εἰς διαβολήν σου, ὅτι οὐκ εὐθεῖα ἡ ὁδός σου ἐναντίον μου· καὶ ἰδοῦσά με ἡ ὄνος ἐξέκλινεν ἀπ' ἐμοῦ

τοῦτο τρίτον· καὶ εἰ μὴ ἐξέκλινεν ἀπ' ἐμοῦ, νῦν σὲ μὲν Num xxii 33 ff.
ἀπέκτεινα ἐκείνην δ' ἂν περιεποιησάμην. καὶ εἶπε Βαλαὰμ
τῷ ἀγγέλῳ Κύριε, ἡμάρτηκα, οὐ γὰρ ἠπιστάμην ὅτι σὺ
ἀνθέστηκας εἰς συνάντησίν μοι ἐν τῇ ὁδῷ· καὶ νῦν εἰ μή σοι
ἀρέσκει, ἀποστραφήσομαι. καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ
390 πρὸς Βαλαάμ· Συμπορεύθητι μετὰ τῶν ἀνθρώπων· πλὴν τὸ
ῥῆμα ὃ ἐὰν εἴπω πρὸς σὲ τοῦτο φυλάξῃ λαλῆσαι. παρα-
τήρει γὰρ ὅτι ἄγγελός ἐστιν ὁ λέγων· Τὸ ῥῆμα ὃ ἐὰν εἴπω
πρὸς σὲ τοῦτο φυλάξῃ λαλῆσαι. ἀλλὰ φήσεις ὅτι μετ'
ὀλίγα ἐφάνη ὁ θεὸς τῷ Βαλαὰμ καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν Βαλαάμ·
Τοὺς ζ' βωμοὺς ἡτοίμασα καὶ ἀνεβίβασα μόσχον καὶ κριὸν Num xxiii 4 f.
ἐπὶ τὸν βωμόν. καὶ ἐνέβαλεν ὁ θεὸς ῥῆμα εἰς τὸ στόμα
Βαλαάμ, καὶ εἶπεν Ἐπιστραφεὶς πρὸς Βαλαὰκ οὕτω λα-
λήσεις. καὶ σὺ δὲ πρόσχες πῶς ἀμφότερα ἀληθῆ ἐστὶ, καὶ
τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου λεγόμενον ἐν τῷ· Ὃ ἐὰν εἴπω πρὸς σὲ
τοῦτο φυλάξῃ λαλῆσαι· καὶ τὸ ὑπὸ τῆς γραφῆς ἀπαγγελλό-
μενον ὅτι Ἐνέβαλεν ὁ θεὸς ῥῆμα εἰς τὸ στόμα Βαλαὰμ καὶ
εἶπε. τὸ δέ· Ἐγενήθη πνεῦμα θεοῦ ἐπ' αὐτῷ· ὠβελίσαμεν, Num xxiii 6
μήτε αὐτὸ μήτε παραπλήσιόν τι αὐτῷ εὑρόντες ἐν ταῖς
λοιπαῖς ἐκδόσεσι. πάλιν τε αὖ μετ' ὀλίγα· Συνήντησε, Num xxiii 16
φησὶν, ὁ θεὸς τῷ Βαλαὰμ καὶ ἐνέβαλε ῥῆμα εἰς τὸ στόμα
αὐτοῦ καὶ εἶπεν Ἀποστράφηθι πρὸς Βαλαὰκ, καὶ τάδε
λαλήσεις.

17. Εἰς ταῦτα δὲ πάντα ὁ ἀποτολμῶν φήσει ὅτι καὶ
ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ εἴρηται· Πνεῦμα θεοῦ πονηρὸν ἔπνιγεν αὐτόν· 1 Reg xvi 14
ἀλλὰ καὶ πνεῦμα ψευδὲς ἐξελθὸν γέγονεν ἐν στόματι πάντων 3 Reg xxii 20 ff.
τῶν προφητῶν τοῦ Ἀχαὰβ, εἰπόντος κυρίου· Τίς ἀπατήσει
τὸν Ἀχαάβ; καὶ ἐξελθόντος πνεύματος ψευδοῦς καὶ εἰπόντος·
Ἐγὼ ἀπατήσω. ταῦτα μὲν οὖν εἰς τοὺς τόπους ἐζητήσθω,
δυναμένου τινὸς ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ ἀκόλουθα τοῖς ἐκτεθεῖσι
ῥητοῖς σκοπῆσαι περὶ τοῦ πῶς προεφήτευσεν ὁ Καϊάφας.
μήποτε δὲ καὶ ταῦτα εἰς τὴν προφητείαν αὐτοῦ λεκτέον,

21 βαλαὰκ   25 post αὐτὸν] ins. ἡ πνα θοῦ πονηρὸν: alia autem manu delentur haec verba

ὅτι ἐπεὶ μὴ ἅγιος ἦν, εἰ καὶ προεφήτευσεν, <ἀλλ' οὐκ ἀπὸ πνεύματος ἁγίου προεφήτευσεν>. ὥσπερ δὲ ζητήσεως ἄξιόν ἐστι πῶς προεφήτευσε Καϊάφας, οὕτω καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν ζητήσεις πῶς προεφήτευσαν οἱ ἄγγελοι τοῦ Σαοὺλ σταλέντες ἐπὶ τὸν Δαβὶδ, καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Σαούλ.
1 Reg xix 19—24 γέγραπται γάρ· Καὶ ἀπηγγέλη τῷ Σαοὺλ, λέγοντες Ἰδοὺ Δαβὶδ εἰς Αὐὼθ ἐν Ῥαμά. καὶ ἀπέστειλε Σαοὺλ ἀγγέλους λαβεῖν τὸν Δαβὶδ, καὶ εἴδοσαν τὴν ἐκκλησίαν τῶν προφητῶν, καὶ Σαμουὴλ εἱστήκει καθεστηκὼς ἐπ' αὐτῶν. καὶ ἐγενήθη ἐπὶ τοὺς ἀγγέλους Σαοὺλ πνεῦμα κυρίου καὶ προεφή-
τευσαν καὶ αὐτοί. καὶ ἀπηγγέλη τῷ Σαοὺλ, καὶ ἀπέστειλεν 391
ἀγγέλους ἑτέρους καὶ προεφήτευσαν καὶ αὐτοί. καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Σαοὺλ, καὶ ἐπορεύθη εἰς Ἀρμαθαὶμ καὶ ἔρχεται ἕως τοῦ φρέατος τοῦ μεγάλου, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ εἰς Σωφεὶν, καὶ ἐπηρώτησε καὶ εἶπε Ποῦ Σαμουὴλ καὶ Δαβίδ; καὶ εἶπον Ἰδοὺ εἰς Αὐὼθ Ῥαμά. καὶ ἐπορεύθη ἐκεῖθεν εἰς Αὐὼθ Ῥαμά· καὶ ἐγενήθη ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα θεοῦ, καὶ ἐπορεύετο πορευόμενος καὶ προφητεύων ἕως ἐλθὼν εἰς Αὐὼθ Ῥαμά. καὶ ἐξεδύσατο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ προεφήτευσεν ἐνώπιον Σαμουὴλ, καὶ ἔπεσε γυμνὸς ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὅλην τὴν νύκτα. διὰ τοῦτο ἔλεγον Εἰ καὶ Σαοὺλ ἐν προφήταις; ἀναγκαίως δὲ νομίζω καὶ ταῦτα παρατεθεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ φανῆναι πῶς ἁμαρτωλοὶ προφητεύουσι, καὶ πότερον ἐξ ἁγίου πνεύματος ἢ ἀπὸ ἄλλης δυνάμεως, ὅσον γε ἐπὶ τῷ μαρτυρεῖν τῇ ἀληθείᾳ μὴ ψευδομένης. πάλιν τε αὖ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν εὑρίσκονται οἱ τῶν εἰδώλων μάντεις ὑποδεικνύντες τὰ περὶ
cf. 1 Reg vi 9 τῆς κιβωτοῦ, καὶ ὅτι ἐπὰν βόες πρωτοτοκεύουσαι τὴν ὁδὸν Ἰησοῦ τοῦ Βεθσαμυσαίου πορευθῶσι, σημαίνουσιν ἀπὸ θεοῦ γεγονέναι τὴν πληγὴν τοῖς Φιλιστιαίοις. οὐδὲ τὰ περὶ τὴν
cf. 1 Reg xxviii ἐγγαστρίμυθον καὶ τὸν Σαμουὴλ ἐν τοῖς τόποις τούτοις παρασιωπητέον, ἀφ' ὧν ἔμαθεν ὁ Σαοὺλ, ὅτι τῇ ἑξῆς ἔμελλεν ἅμα τοῖς υἱοῖς ἀναιρεθήσεσθαι ἡμέρᾳ. τὸ δὲ ἀκριβὲς ἐν

1 ἀλλ'—2 προεφήτευσεν] om. 5 ante ἐπὶ] ins. γέγρα

τοῖς τόποις ὄψεται ὁ δυνάμενος διαλαλεῖν περὶ διαφόρων δυνάμεων, χειρόνων καὶ κρειττόνων, εἰ δὲ καὶ εἶέν τινες μεταξὺ καὶ περὶ τούτων. πάλιν τε αὖ ὁ βουλόμενος ἀπὸ χείρονος δυνάμεως προπεφητευκέναι τὸν Καϊάφαν φήσει ὅτι οὐδὲν παράδοξόν ἐστι πονηρὰν δύναμιν ταῦτα εἰρηκέναι, ὅπου γε οὐ πάντη ἀγνοῶν καὶ ὁ διάβολος εὑρίσκεται τὸν υἱὸν ὄντα θεοῦ ἐν τοῖς ἀναγραφεῖσιν ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν εἰρῆσθαι ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν κύριον. φήσει δὲ ὅτι καὶ πονηρία τις ἔκκειται τῇ ἐνεργούσῃ δυνάμει ταῦτα προφητεύεσθαι περὶ τοῦ σωτῆρος· σκοπὸς γὰρ ἦν αὐτῇ οὐ τὸ πιστοποιῆσαι τοὺς ἀκροωμένους ἀλλ' ἐρεθίσαι τοὺς ἐν τῷ συνεδρίῳ ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἵνα αὐτὸν ἀποκτείνωσιν, ὅπερ οὐκ ἦν κατὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐνεργῆσαι.

18. (14) Ὅρα γὰρ εἰ μὴ παροξῦναι βούλεται τοὺς ἀκροωμένους, εἴτε ὁ Καϊάφας εἴτε τὸ ἐνεργοῦν αὐτὸν προφητεύειν, πρὸς τὸ ἀποκτεῖναι τὸν Ἰησοῦν διὰ τοῦ· Ὑμεῖς οὐκ Jo xi 49 f.
οἴδατε οὐδὲ λογίζεσθε ὅτι συμφέρει ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος
392 ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. ἆρά γε ὁ λέγων· Συμφέρει ἡμῖν· ὅπερ μέρος ἦν τῆς προφητείας αὐτοῦ, ἀληθεύει ἢ ψεύδεται; εἰ μὲν γὰρ ἀληθεύει, σώζεται ὁ Καϊάφας καὶ οἱ ἐν τῷ συνεδρίῳ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἀγωνιζόμενοι, ἀποθανόντος τοῦ Ἰησοῦ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ τυγχάνουσι τοῦ συμφέροντος· εἰ δὲ ἄτοπον φάσκειν τὸν Καϊάφαν καὶ τοὺς ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ συνεδρίῳ σώζεσθαι καὶ τοῦ συμφέροντος τετευχέναι ἀποθανόντος τοῦ Ἰησοῦ, δῆλον ὅτι οὐχ ἅγιον πνεῦμα ἦν τὸ ταῦτα ἐνεργῆσαν λέγεσθαι· ἅγιον γὰρ πνεῦμα οὐ ψεύδεται. ὁ δὲ βουλόμενος ἀληθεύειν καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἐνεργοῦν τὸν Καϊάφαν, λέγω δὲ τῷ φάσκειν· Συμφέρει ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ· βαθύτερον ἐξακούσεται τοῦ· Συμφέρει ἡμῖν·
διὰ τὸν περὶ τέλους λόγον, καὶ συγχρήσεται τῷ· Ὅπως χά- He ii 9

4 φησὶν 21 εἰ] ὁ 30 ἀνοῦς 31 ἐξακούεται

ριτι, ἢ χωρὶς, θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου· καὶ
ἐπιστήσει τῷ· Ὑπὲρ παντός· καὶ τῷ· Χωρὶς θεοῦ ὑπὲρ
1 Tim iv 10 παντός. συγχρήσεται δὲ καὶ τῷ· Ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων
Jo i 29 ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν· ὅτι δὲ οὗτός ἐστιν ὁ ἀμνὸς τοῦ
θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἰδίως ἀκούων τοῦ
αἴρεσθαι τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ οὐχὶ μέρους αὐτοῦ.
Jo xi 50 ὁ δὲ λέγων ἀληθὲς εἶναι τό· Συμφέρει ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος
ἀποθάνῃ· φήσει καὶ ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον προφητείαν
εἶναι ἀληθῆ, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ· Ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδέν·
οὐδὲν γὰρ ᾔδεισαν οἱ τὸν Ἰησοῦν μὴ γνωρίζοντες Φαρισαῖοι
καὶ ἀρχιερεῖς, ὄντα ἀλήθειαν καὶ σοφίαν καὶ δικαιοσύνην καὶ
Eph ii 14 εἰρήνην· Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. ἀλλὰ καὶ οὐκ
ἐλογίζοντο οὗτοι οἱ μηδὲν εἰδότες τίνα τρόπον συνέφερε καὶ
αὐτοῖς ἵνα ὁ εἷς οὗτος, καθ' ὃ ἄνθρωπός ἐστιν, ἀποθάνῃ
ὑπὲρ τοῦ λαοῦ· ἄνθρωπος γάρ ἐστιν ἀποθανὼν Ἰησοῦς. διὸ
Jo viii 40 καὶ αὐτός φησι· Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς
τὴν ἀλήθειαν λελάληκα. καὶ ἐπεὶ ἄνθρωπος μέν ἐστιν ὁ
ἀποθανὼν, οὐκ ἦν δὲ ἄνθρωπος ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σοφία καὶ
Jo i 1 εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη, καὶ περὶ οὗ γέγραπται· Θεὸς ἦν ὁ
λόγος· οὐκ ἀπέθανεν ὁ θεὸς λόγος καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ
cf. Col i 15 σοφία καὶ ἡ δικαιοσύνη· ἀνεπίδεκτος γὰρ ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ
τοῦ ἀοράτου, ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, θανάτου. ὑπὲρ
τοῦ λαοῦ δὲ ἀπέθανεν οὗτος ὁ ἄνθρωπος, τὸ πάντων ζῴων
cf. Mt viii 17; Is liii 4 καθαρώτερον, ὅστις τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἦρε καὶ τὰς ἀσθενείας,
ἅτε δυνάμενος πᾶσαν τὴν ὅλου τοῦ κόσμου ἁμαρτίαν εἰς
ἑαυτὸν ἀναλαβὼν λῦσαι καὶ ἐξαναλῶσαι καὶ ἐξαφανίσαι,
cf. 1 Pet ii 22 ἐπεὶ μὴ ἁμαρτίαν ἐποίησε μηδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι
αὐτοῦ, οὐδὲ ἔγνω ἁμαρτίαν. κατὰ τοῦτο δ' οἶμαι καὶ τὸν
2 Cor v 21 Παῦλον εἰρηκέναι οὕτως· Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ 393
ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη
θεοῦ ἐν αὐτῷ· ἁμαρτίαν γὰρ αὐτὸν ἐποίησεν, μὴ γνόντα
ἁμαρτίαν, τῷ μηδὲν αὐτὸν ἡμαρτηκότα τὰς πάντων ἁμαρτίας
ἀνειληφέναι, καὶ εἰ δεῖ τολμήσαντα εἰπεῖν, πολλῷ μᾶλλον
τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ περικάθαρμα αὐτὸν τοῦ κόσμου

γεγονέναι καὶ πάντων περίψημα, τῶν εἰπόντων· Ὡς περικα- 1 Co iv 13
θάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως
ἄρτι.

19. Περὶ δὲ τοῦ πολλάκις ἐπικρατούντων τινῶν χαλε-
πῶν ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, οἷον λοιμῶν ἢ ἐπιβλαβῶν
νηνεμιῶν ἢ λιμῶν, λύεσθαι τὰ τοιαῦτα, οἱονεὶ καταργουμένου
τοῦ ἐνεργοῦντος αὐτὰ πονηροῦ πνεύματος διὰ τὸ ἑαυτόν
τινα ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ διδόναι, πολλαὶ φέρονται Ἑλλήνων
καὶ βαρβάρων ἱστορίαι, τὴν περὶ τοῦ τοιούτου ἔννοιαν οὐκ
ἀποπτυόντων οὐδὲ ἀποδοκιμαζόντων· πότερον μὲν οὖν ἀληθῆ
ἐστι τὰ τοιαῦτα, ἢ μή, οὐ τοῦ παρόντος ἐστὶ καιροῦ μετ'
ἐξετάσεως διαλαβεῖν. πλὴν ὁ δυνάμενος ὑπὲρ ὅλου κόσμου,
ἵνα πᾶς ὁ κόσμος καθαρθῇ, ἀναδέξασθαι ἐπὶ καθαρσίῳ
αὐτοῦ ἀπολομένου ἂν εἰ μὴ ἀνεδέξατο τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπο-
θανεῖν, οὔτε ἱστόρηται πώποτε οὔτε ἱστορηθῆναι δύναται,
μόνου Ἰησοῦ τὸ πάντων τῆς ἁμαρτίας φορτίον ἐν τῷ ὑπὲρ
τῶν ὅλων χωρὶς θεοῦ σταυρῷ ἀναλαβεῖν εἰς ἑαυτὸν, καὶ cf. He ii 9
βαστάσαι τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ ἰσχύϊ δεδυνημένου. καὶ γὰρ
οὗτος μόνος ἐπιστήμων ἦν τοῦ φέρειν μαλακίαν, ὥς φησιν
ὁ προφήτης Ἠσαΐας λέγων· Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ Is liii 3 f.
εἰδὼς φέρειν μαλακίαν. καὶ οὗτός γε τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν cf. Mt viii 17; Is liii 4 f.
ἔλαβε καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ ἡ
ὀφειλομένη ἡμῖν εἰς τὸ παιδευθῆναι καὶ εἰρήνην ἀναλαβεῖν
κόλασις ἐπ' αὐτὸν γεγένηται. οὕτω γὰρ ἀκούω τούτων·
Παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν. τάχα δὲ καὶ ἐπεὶ τῷ Is liii 5
μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν, εἴποιμεν ἂν οἱ ἰαθέντες ἐκ
τοῦ σταυροῦ ἐλθόντος αὐτῷ τοῦ μώλωπος τό· Ἐμοὶ δὲ μὴ Gal vi 14
γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ
Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ κόσμῳ.
τοῦτον τὸν Ἰησοῦν παρέδωκεν ὁ πατὴρ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν,
καὶ δι' αὐτὰς ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς Is liii 7; cf. Act viii 32
ἐνώπιον τοῦ κείραντος ἄφωνος. τούτου ἐν τῇ ταπεινώσει,
ἣν ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, cf. Phil ii 8
θανάτου δὲ σταυροῦ, ἡ κρίσις ἤρθη· οὕτω γὰρ ἀκούω τοῦ·

Is liii 8 Ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· ὡς εἶναι τὰ ἑξῆς
Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις ἤρθη. οὗτος δὲ ἀπὸ τῶν 394
ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ τοῦ θεοῦ ἤχθη εἰς θάνατον. οὐκοῦν
cf. Jo xi 50 ἀπέθανεν ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τοῦτον
οὐχὶ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπώλετο. καὶ ἐπίστησον εἰ δύνασαι τὸ μὲν ὄνομα τοῦ λαοῦ λαβεῖν εἰς τοὺς ἐκ περιτομῆς, τὸ δὲ τοῦ ἔθνους εἰς τοὺς λοιπούς. ἀπέθανε γὰρ οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἵνα καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται, ὡς εἰ ἔλεγε τὸ χρηματίζον ἔθνος καὶ πάντες οἱ ἐθνικοὶ ἀπόλωνται.

Jo xi 51 20. (15) Ἑξῆς τούτῳ ἐστὶ τό· Τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν. ἀφ' οὗ μανθάνειν οἶμαι ἡμᾶς ὅτι τινὰ μὲν οἱ ἄνθρωποι ἀφ' ἑαυτῶν λέγομεν, μηδεμιᾶς ἡμᾶς ἐνεργούσης εἰς τὸ λέγειν δυνάμεως, ἕτερα δὲ ὡσπερεὶ ὑπηχούσης καὶ ὑποβαλλούσης δυνάμεώς τινος ἡμῖν τὰ λεγόμενα, κἂν μὴ τέλεον ἐξιστώμεθα καὶ ἀπαρακολουθήτως ἔχωμεν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ δοκῶμεν παρακολουθεῖν οἷς λέγομεν. ἐνδέχεται δὲ παρακολουθοῦντας ἡμᾶς ἑαυτοῖς ᾗ λέγομεν, μὴ παρακολουθεῖν τῷ βουλήματι τῶν λεγομένων· ὥσπερ νῦν Καϊάφας ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπε, καὶ τὸν νοῦν ὡς προφητείαν <τοῦ> λεγομένου οὐκ ἐδέχετο. καὶ παρὰ Παύλῳ δὲ
1 Tim i 7 νομοδιδάσκαλοί τινές εἰσι μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι μήτε
περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. ἀλλ' οὐχ ὁ σοφὸς τοιοῦτος,
Pr xvi 23 περὶ οὗ φησὶν ἐν Παροιμίαις ὁ Σολομῶν· Σοφὸς νοήσει
τὰ ἀπὸ ἰδίου στόματος, ἐπὶ δὲ χείλεσι φορέσει ἐπιγνωμοσύνην. δοκεῖ δέ μοι ὅτι καὶ περίστασις αἰτία ποτὲ γίνεται τοῦ προφητεύειν, ὥσπερ καὶ νῦν τῷ Καϊάφᾳ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀρχιερέα τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, <ᾧ> ἔμελλεν ὁ Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἵνα μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται· ὄντων γὰρ καὶ ἄλλων ἀρχιερέων, ὡς δῆλον ἐξ ὧν προπαρεθέμεθα, οὐδεὶς προφητεύει ἢ ὁ τοῦ ἐνιαυτοῦ ᾧ ἔμελλε πάσχειν ὁ Ἰησοῦς ἀρχιερεύς. περίστασις δὲ προφητεύειν πεποίηκε

9 ἔλεγον χρηματίζω 16 ἔχομεν 20 post καὶ 2°] ins. οὐκ εἶπε 21 τοῦ] om. 28 ᾧ] om.

καὶ τοὺς Σαοὺλ ἀγγέλους, πεμφθέντας ἐπὶ τὸν Δαβίδ, καὶ cf. 1 Reg xix 20—24 αὐτὸν τὸν Σαούλ· οἱονεὶ γὰρ τὸ ζητεῖν αὐτοὺς τὸν Δαβὶδ αἴτιον γέγονε προφητείας, ἀλλὰ τοιαύτης, ὁποία ἀναγέγραπται. ἀλλὰ καὶ Βαλαὰμ οὐκ ἂν ἀναλαβὼν τὴν παραβολὴν αὐτοῦ εἶπε τό· Ἐκ Μεσοποταμίας μετεπέμψατό με, καὶ Num xxiii 7 τὰ ἑξῆς· μὴ ἰδὼν τὸν Ἰσραὴλ ἐστρατοπεδευκότα· καὶ ἀεὶ cf. Num xxiv 2 ἄλλο μέρος στρατοπέδου βλέπων ἀπὸ τῆς καινότητος τοῦ βλεπομένου ἐκινεῖτο πρὸς τὸ λέγειν περὶ τοῦ Ἰσραήλ.

395 21. (16) Ἔμελλε τοίνυν Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, ὅπερ ἕτερον ἦν τῶν διεσκορπισμένων τέκνων θεοῦ, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· Ἰησοῦς ἔμελλεν ἀποθνήσκειν, οὐχ Jo xi 51 f. ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν. τίνα δὲ τὰ παρὰ τὸ ἔθνος διεσκορπισμένα τέκνα θεοῦ νῦν καιρὸς ἤδη ζητεῖν. περὶ τούτων δὴ οἱ μὲν τὰς φύσεις εἰσάγοντες τοὺς κατ' αὐτοὺς πνευματικοὺς φήσουσιν εἶναι τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ, πνευματικῶς οὐκ ἀνακρίναντες πάντας· τοῦτο γὰρ ἀκολουθεῖ λέγειν τοῖς φύσεις εἶναι οἰομένοις, καὶ παρὰ τὸ τοῦ ἀποστόλου βούλημα ἐννοεῖν τοὺς πνευματικούς, διδάσκοντος ὅτι Ὁ πνευματικὸς 1 Co ii 15 ἀνακρίνει πάντα, καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. τούτῳ δὲ ἀκολουθεῖ τὸν μὴ ἀνακρίνοντα πάντα μὴ εἶναι πνευματικόν, ἢ μηδέπω εἶναι πνευματικόν. ἀλλὰ καὶ εἴ τις ὑπό τινος ἀνακρίνεται, ἐπεὶ ὁ πνευματικὸς ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται, οὐκ ἔστι πνευματικός, ἢ οὐκ ἔστι πω πνευματικός. μήποτ' οὖν βέλτιον λέγειν ὅτι γίνεταί τις πνευματικός, οὐ πρότερον ὤν, ὅστις ἤδη καὶ κυρίως ἐστὶν υἱὸς θεοῦ. τίνα οὖν ἐστι τὰ λεγόμενα νῦν τέκνα θεοῦ, εἰ μή εἰσιν οἱ κατὰ τοὺς εἰσάγοντας τὰς φύσεις πνευματικοί, ὥρα σκοπεῖν· καὶ ὅρα εἰ τέκνα θεοῦ διεσκορπισμένα ἕτερα παρὰ τὸ ἔθνος δύνασαι νοεῖν τοὺς ἤδη, ὅτε ταῦτα ἐλέγετο, δικαίους ἐν θεῷ, εἴτε προκεκοιμημένους πατριάρχας ἢ προφήτας ἤ τινας ἄλλους ἐκλεκτοὺς τοῦ θεοῦ, εἴτε καὶ τοὺς ἤδη τότε ἰσχύοντας· ὡς

4 περιβολὴν 7 κενότητος 19 πνευματικῶς

γὰρ ὑπαρχόντων τῶν ἰσχυόντων καὶ μηδὲ νοσούντων φησίν·
Mt ix 12 f. Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ ἀλλ' οἱ κακῶς
Lc v 32 ἔχοντες· καὶ ὡς ὄντων δικαίων λέγει· Οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι
δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. ἔμελλεν οὖν
Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ μὲν τοῦ ἔθνους ἵνα μὴ ἀπόληται,
cf. Jo xi 52 ὑπὲρ δὲ τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ, ὄντων ἐν διασκορπισμῷ, ἵνα
cf. Jo x 16 συναχθῶσιν εἰς ἕν, καὶ ἐν αὐτῷ γενήσωνται μία ποίμνη, εἷς
ποιμήν· ὅτε οἶμαι πληροῦσθαι τὴν τοῦ σωτῆρος εὐχήν,
Jo xvii 21 λέγοντος· Ἵνα ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν
ἓν ὦσιν. εἰ δέ τι καὶ βαθύτερόν ἐστι περὶ Ἰσραὴλ οὐ
Ex iv 22 φύσεως ἀλλὰ γένους εἰπεῖν, περὶ οὗ γέγραπται· Υἱὸς πρω-
τότοκός μου Ἰσραήλ ἐστι· γενομένου ἐν διασκορπισμῷ, καὶ
αὐτὸς ἐπιστήσεις, ὡς εἶναι τούτους τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ τὰ
διεσκορπισμένα, ὑπὲρ ὧν ἔμελλεν ἀποθνήσκειν Ἰησοῦς ἵνα
αὐτὰ συναγάγῃ εἰς ἕν.

Jo xi 53 22. (17) Ἀπ' ἐκείνης οὖν τῆς ἡμέρας συνεβουλεύ- 396
σαντο ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν. Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ
Φαρισαῖοι συναγαγόντες συνέδριον καὶ σκεψάμενοι περὶ
τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τί αὐτῷ ποιητέον αὐτοῖς, Καϊάφα τοῦ
ἀρχιερέως τὰ προεκτεθειμένα <εἰπόντος,> ὑπὸ τῶν λόγων
αὐτοῦ παροξυνθέντες συνεβουλεύσαντο ἵνα ἀποκτείνωσι τὸν
κύριον. διόπερ ζητήσεις ἀπὸ ποίου πνεύματος προεφή-
τευσεν ὅτι ἔμελλεν Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους,
καὶ πότερον τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἐν τοιούτῳ ἐνήργησε καὶ
αἴτιον γεγένηται τῆς κατὰ τοῦ Ἰησοῦ συμβουλῆς, ἢ οὐκ
ἐκεῖνο μὲν οὖν, ἄλλο δὲ τὸ δυνάμενον καὶ ἐν τῷ ἀσεβεῖ
λαλῆσαι καὶ τοὺς ὁμοίους ἐκείνῳ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ κινῆσαι.
οὐδὲν ἧττον καὶ ἑώρα τι εἰς τὸν Ἰησοῦν, ὡς κατὰ δύναμιν
προεξητάσαμεν. ὁ μέντοι βουλόμενος ἀπολογεῖσθαι περὶ
τοῦ ἁγίου πνεύματος δοκοῦντος αἰτίου γεγονέναι ἵνα συμ-
βουλεύσωνται ἀποκτεῖναι τὸν Ἰησοῦν ἐκ τῶν λόγων κινη-
θέντες τοῦ Καϊάφα οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι φησὶν

7 ἕν, καὶ ἐν αὐτῷ] ε....... τῶ γενήσονται
20 εἰπόντος] om.

ὅτι οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τὸ τοιοῦτο ἔργον τῆς ἁγιότητος, ἐπεὶ μηδὲ Ἰησοῦς ἀνάξιον ἑαυτοῦ πεποίηκεν εἰς πτῶσιν καὶ (cf. Lc ii 34) ἀνάστασιν πολλῶν ἐλθὼν τῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ φάσκων· Εἰς κρῖμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ (Jo ix 39) βλέποντες βλέπωσιν καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. ὡς γὰρ δεόμεθα λόγου σοφίας εἰς τὸ ἀπολογήσασθαι πῶς ὁ ὁμολογῶν εἰς κρῖμα τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐπιδεδημηκέναι οὐκ ἀνάξιον ἑαυτοῦ πεποίηκεν, οὕτως καὶ εἰς τὸ ἐκ τῶν διὰ τοῦ Καϊάφα λόγων τοῦ ἁγίου πνεύματος συμβεβουλεῦσθαι τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς Φαρισαίους ἵνα ἀποκτείνωσι τὸν Ἰησοῦν. περὶ μὲν οὖν τοῦ· Εἰς κρῖμα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον· ὅσα δεδυνήμεθα ἐν τοῖς εἰς τὸν τόπον ἐξηγητικοῖς εἰρήκαμεν· περὶ δὲ τοῦ νῦν προκειμένου τοιαῦτα ἂν λέγοιτο, ὅτι ὥσπερ τὸν ἱερὸν νοῦν τῶν γραφῶν, ἐπὶ ὠφελείᾳ λεγόμενον τῶν ζητούντων ὑπ' αὐτοῦ ὠφεληθῆναι, οἱ ἐπὶ τὸ χεῖρον παρεκδεχόμενοι, ὥστε καὶ ἀφορμὰς ἔχειν δοκεῖν πρὸς κατασκευὴν ἀσεβοῦς διδασκαλίας τῶν ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλούντων, συκοφαντοῦσιν, οὕτως τὴν περὶ τοῦ (cf. Ps lxxii (lxxiii) 8) σωτῆρος ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Καϊάφα γενομένην προφητείαν, ἀληθεύουσαν ἐν τῷ συμφέρειν ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται, οὐχ
397 ὑγιῶς ἀκούσαντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἀλλὰ ἄλλον νοῦν νομίσαντες εἶναι κατὰ <τὸ> βούλημα τῆς τοῦ Καϊάφα συμβουλῆς, ἀπ' ἐκείνης οὖν ἐβουλεύσαντο τῆς ἡμέρας ἵνα ἀποκτείνωσι τὸν Ἰησοῦν. ταῦτα δέ φημι κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῇ περὶ τοῦ ἅγιον εἶναι πνεῦμα τὸ διὰ τοῦ Καϊάφα προφητεῦσαν ἐκδοχῇ, οὐ πάντως συνιστὰς τοῦθ' οὕτως ἔχειν, ἀλλὰ καταλείπων καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι κρίνειν ὁπότερον χρὴ παραδέξασθαι περὶ τοῦ Καϊάφα, καὶ ὡς ὑπὸ πόδας τοῦ πνεύματος κεκινημένου.

23. (18) Ὁ οὖν Ἰησοῦς οὐκέτι παρρησίᾳ περιεπάτει (Jo xi 54) ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ ἀπῆλθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς

3 ἐλθὼν] ἐθνῶν 23 τὸ] om. 27 ἱστὰς

ΤΗ͂C ἘΡΉΜΟΥ, ΕἸC Ἐφραΐμ ΛΕΓΟΜΈΝΗΝ ΠΌΛΙΝ, ΚΑῚ ἘΚΕΙ͂ ἜΜΕΙΝΕ ΜΕΤᾺ ΤΩ͂Ν ΜΑΘΗΤΩ͂Ν. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἀναγεγράφθαι νομίζω βουλομένου τοῦ λόγου ἐπιστρέφειν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θερμότερον καὶ ἀλογιστότερον cf. Sap Sir iv 28 ἐπιπηδᾷν τῷ ἕως τοῦ θανάτου ἀγωνίζεσθαι περὶ τῆς ἀληθείας καὶ μαρτυρεῖν. καλὸν μὲν γὰρ ἐμπεσόντα τὸν περὶ τοῦ ὁμολογεῖν τὸν Ἰησοῦν ἀγῶνα μὴ ἀναδύεσθαι τὴν ὁμολογίαν, μηδὲ μέλλειν περὶ τὸ ὑπεραποθανεῖν τῆς ἀληθείας. οὐκ ἔλαττον δὲ τούτου καλὸν καὶ τὸ μὴ διδόναι ἀφορμὴν τῷ τηλικούτῳ πειρασμῷ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ περιΐστασθαι αὐτὸν, οὐ μόνον διὰ τὸ περὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἐκβάσεως ἄδηλον ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἵνα μὴ ἡμεῖς πρόφασις γενώμεθα τοῦ ἁμαρτωλοτέροις γενέσθαι καὶ ἀσεβεστέροις τοῖς οὐκ ἂν μὲν τῷ ἔργῳ τοῦ ἡμῶν ἐκκεχύσθαι τὸ αἷμα γενομένοις ἐνόχοις, εἰ τὰ παρ' ἑαυτοὺς ποιοῦντες ἐκκλίνομεν τοὺς μέχρι θανάτου ἡμῖν ἐπιβουλεύοντας, ἐσομένοις δὲ ἐν πλείονι καὶ βαρυτέρᾳ κολάσει παρ' ἡμᾶς εἰ φιλαυτοῦντες καὶ μὴ καὶ τὰ ἐκείνων σκοποῦντες ἐπιδιδῴημεν αὐτοὺς τῷ ἀναιρεῖσθαι, οὐ τῆς ἀνάγκης εἰς τοῦτο καταλαβούσης. εἴπερ γὰρ καὶ ὁ πρόφασίς τινι γενόμενος ἁμαρτίας τῷ αὐτὸς ἐπὶ ταύτην κεκινηκέναι τὸν ἁμαρτάνοντα τίσει δίκας ἐπὶ τοῖς δι' αὐτὸν ἀνθρώπων τινὶ ἡμαρτημένοις, πῶς οὐχὶ καὶ ὁ παρὸν ἐκκλῖναι, ἵνα μὴ ὁ δεῖνα προδότης χριστιανοῦ γένηται καὶ ἐπίβουλος τῆς κατὰ τὸν Ἰησοῦν θεοσεβείας, μὴ ἐκκλίνας μὲν καὶ προσπαροξύνας δὲ οὐχὶ καὶ περὶ τῆς ἐκείνου ἁμαρτίας δώσει λόγον, κἂν τὸ ὅσον ἐπὶ τῇ εἰς τὸ μαρτυρεῖν προθυμίᾳ καὶ τῇ εἰς τοῦτο ἀνδρείᾳ τιμῆς καὶ ἀποδοχῆς ἄξιος ᾖ παρὰ τῷ εὐσεβουμένῳ θεῷ καὶ ὁμολογουμένῳ ὑπ' αὐτοῦ σωτῆρι; ὅτι δὲ ἡμῶν ἕνεκεν τὰ τοιαῦτα γέγραπται, ἵν' ἡμεῖς, παράδειγμα ἔχοντες τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις 398 αὐτοῦ μιμηταὶ γινώμεθα, παραστήσει ἡ λέγουσα γραφή· Jo vii 30 Ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι, καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐ-

5 post τῷ] ins. ἐν τῷ   22 παρῶν

τὸν τὴν χεῖρα, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. ὡς γάρ, κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦτο, διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα παρόντα καὶ μὴ φεύγοντα, ἐπεὶ μήπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ· οὕτως καὶ χωρὶς τοῦ ἀναχωρεῖν, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ μηδέπω αὐτοῦ ἐφεστηκέναι τὴν ὥραν, οὐκ <ἂν> κατέσχητο μεμενηκώς. διόπερ ἀκουστέον οὐ μόνον τοῦ· Ἐὰν (Mt x 23) διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν, καὶ τῶν ἑξῆς, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡνίκα συνεβουλεύσαντο ἵνα (cf. Jo xi 53) ἀποκτείνωσι τὸν Ἰησοῦν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, τὸ εὐλόγιστον τηρῶν οὐκέτι παρρησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἄλλην πόλιν ἀνεχώρησεν ὄχλων πεπληρωμένην, ἀλλά τινα ἀνακεχωρηκυῖαν. γέγραπται γάρ· Ὁ οὖν Ἰησοῦς οὐκέτι παρρησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς (Jo xi 54) Ἰουδαίοις, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου, εἰς Ἐφραῒμ λεγομένην πόλιν. καὶ οὐ μόνος γε ἐκεῖ ἀπελήλυθεν, ἀλλὰ μηδεμίαν ἀφορμὴν διδοὺς τοῖς ζητοῦσιν αὐτὸν καὶ τοὺς μαθητὰς μεθ' ἑαυτοῦ παρείληφε, καὶ ἐκεῖ ἔμεινε μετὰ τῶν μαθητῶν. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον γεγραμμένον, ὅτε Ἀκούσας ὅτι (Mt iv 12 f.) Ἰωάννης παρεδόθη ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲθ, ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν, ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλείμ· καὶ ἐπὶ τὸν καιρὸν δὲ φθάσας τοῦ συλληφθῆναι ἐτήρησεν ὑπὲρ τοῦ μὴ παρ' ἑαυτὸν τοῦτο παθεῖν, μήτε ἐν Ἱεροσολύμοις εὑρεθῆναι, μήτε ἐν τῷ ἱερῷ, ἔνθα ἐδίδασκε πολλάκις, μήτε ἐν ἄλλῳ τοιούτῳ τόπῳ· Ἐξῆλθε γὰρ σὺν τοῖς (Jo xviii 1) μαθηταῖς αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων, ὅπου ἦν κῆπος εἰς ὃν εἰσῆλθεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. οὕτω δὲ ἀνεχώρει κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ οὐκ ἐδημοσίευεν, ὡς δεῖσθαι τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς Φαρισαίους, βουλομένους αὐτὸν συλλαβεῖν, τοῦ Ἰούδα, διὰ τὸ μεμαθητεῦσθαι αὐτῷ

5, 6 οὐκ—μεμενηκώς] οὐ κατέσχητο μὲν ἂν ἡμεῖς   21 καταλειπῶν
31 τοῦ] τὸν

περιεργαζομένου καὶ τοὺς τόπους τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ. Jo xviii 3 διὸ τότε Ἰούδας λαβὼν σπεῖραν καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων ὑπηρέτας, ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὅπλων. κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τόπον τοῦ εὐαγγελίου δηλοῦται ὅτι εἰ μὲν ἐβούλετο μὴ ἁλῶναι, οὐκ ἂν cf. Phil ii 8 κατεσχέθη· κατεσχέθη δὲ ταπεινώσας ἑαυτόν, καὶ γενόμενος ὑπήκοος τοῖς κατέχουσι καὶ μέχρι τοῦ σταυροῦ. ὁπότε 399 Jo xvii 4 ff. γοῦν ἐξῆλθε, καὶ λέγει τοῖς ἐλθοῦσιν εἰς τὸν κῆπον· Τίνα ζητεῖτε; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον· καὶ ὁ μὲν εἶπεν αὐτοῖς· Ἐγώ εἰμι· δυνάμει, ὡς ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἔπεσον χαμαί. εἶτα μετὰ τοῦτο, ὅτι ἐβουλήθη ἀναδέξασθαι τὴν ἐν τῷ πάθει οἰκονομίαν, Jo xviii 7 πάλιν ἠρώτησεν αὐτούς· Τίνα ζητεῖτε; οἱ δὲ εἶπον· Jo xviii 12 f. Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον. καὶ μετ᾽ ὀλίγα· Ἡ σπεῖρα καὶ ὁ χιλίαρχος καὶ οἱ ὑπηρέται τῶν Ἰουδαίων συνέλαβον τὸν Ἰησοῦν, ἑκόντα, καὶ ἔδησαν αὐτὸν παρέχοντα ἑαυτὸν τοῖς δεσμοῖς· εἰ γὰρ μὴ ἐβούλετο παθεῖν, εἶπεν ἂν πάλιν· Ἐγώ εἰμι· καὶ ἀπῆλθον ἂν οἱ τοσοῦτοι εἰς τὰ ὀπίσω καὶ πάντες ἔπεσον ἂν χαμαί. ὥσπερ δὲ διὰ τῶν τοιούτων διδάσκει ἡμᾶς ἐν διωγμοῖς καὶ ταῖς καθ᾽ ἡμῶν ἐπιβουλαῖς ἀναχωρεῖν, οὕτως ἐν ἄλλοις εὕροις ἂν καὶ ἀπὸ τῶν νομιζομένων εἶναι ἐν κόσμῳ καλῶν ἀναχωροῦντα, ἵνα καὶ διὰ τούτων διδάξῃ φεύγειν τὰ ἐν κόσμῳ ἀξιώματα καὶ τὰς ἐν Jo vi 15 αὐτῷ ὑπεροχάς. Ἰησοῦς γάρ ποτε γνοὺς ὅτι μέλλουσιν ἔρχεσθαι καὶ ἁρπάζειν αὐτὸν ἵνα ποιήσωσι βασιλέα, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ὄρος· ἀλλ᾽ οὐ μετὰ τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ μόνος, μὴ παρέχων μηδὲ τούτοις ἀφορμήν, φιλοῦσιν αὐτὸν καὶ βουληθεῖσιν ἂν μετὰ τῶν θελόντων ποιῆσαι αὐτὸν βασιλέα ἵν᾽ ἤδη γένηται καὶ κοσμικῶς αὐτῶν βασιλεύς.

24. (19) Ταῦτα μὲν εἰς τὸ ῥητὸν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελικοῦ γράμματος περὶ ἀναχωρήσεως διδασκαλίαν. εἰς δὲ τὴν ἀναγωγὴν λεχθείη ἂν τοιαῦτα, ὅτι Ἰησοῦς

10 δυνάμει ὡς] δυνάμεως 28 ἂν] ἃ

πάλαι μὲν παρρησίᾳ τοῖς Ἰουδαίοις περιεπάτει ὅτε ὁ λόγος τοῦ θεοῦ διὰ προφητῶν αὐτοῖς ἐνεπολιτεύετο· Ἰησοῦ γὰρ ἦν παρρησία ἡ· Τάδε λέγει κύριος· ἀλλὰ νῦν οὐκέτι παρρησίᾳ ἐν τοῖς Ἰουδαίοις Ἰησοῦς περιπατεῖ, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ οὐκ ἔστι θεοῦ λόγος ἐν Ἰουδαίοις, καὶ ἀπελθὼν ἐκεῖθεν, λέγω δὲ ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων, εἰς τὴν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου ἦλθε χώραν, περὶ ἧς λέγεται· Πολλὰ τὰ τέκνα (Gal iv 27: cf. Is liv 1) τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα· καὶ πρὸς ἣν εἴρηται· Εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα· ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα. ἔστι δὲ ἡ ἐγγὺς τῆς ἐρήμου πόλις Ἐφραΐμ, εἰς ἣν ἦλθεν Ἰησοῦς, οὐκέτι παρρησίᾳ περιπατῶν ἐν τοῖς Ἰουδαίοις. ἑρμηνεύεται δὲ Ἐφραΐμ
400 καρποφορία, ἀδελφὸς ὢν Μανασσῆ, πρεσβυτέρου τοῦ ἀπὸ (cf. Ge xli 51 f.) λήθης λαοῦ. μετὰ γὰρ τὸν ἀπὸ λήθης λαὸν καταλειφθέντα γεγένηται ἡ ἐξ ἐθνῶν καρποφορία, ὅτε ποταμοὺς (cf. Ps cvi (cvii) 33–38) μὲν τοὺς ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἔθετο ὁ θεὸς εἰς ἔρημον, καὶ διεξόδους τῶν ἐκεῖ ὑδάτων εἰς δίψαν, καὶ γῆν αὐτῶν καρποφόρον εἰς ἅλμην, ἀπὸ κακίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ· ἀπὸ δὲ τῶν ἐθνῶν ἔρημον ἔθετο εἰς λίμνας ὑδάτων, καὶ γῆν ἄνυδρον αὐτῶν γῆν εἰς διεξόδους ὑδάτων. καὶ κατῴκισεν ἐκεῖ πεινῶντας, καὶ συνεστήσαντο πόλιν κατοικεσίας, τὴν ἐκκλησίαν· ἔνθα ἔσπειρεν ἀγρούς, κατὰ τὸν πεσόντα (cf. Lc viii 8) σπόρον ἐπὶ τὴν καλὴν καὶ ἀγαθὴν γῆν καὶ ποιοῦσαν ἑκατονταπλασίονα, καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνας· κλήματα γάρ εἰσιν οἱ κυρίου μαθηταί, οἵτινες καὶ ἐποίησαν καρπὸν γενήματος. καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς καὶ ἐπληθύνθησαν σφόδρα. ἀλλ᾽ οὐδὲ τοὺς ἐν τούτοις ἀλογωτέρους μικροὺς εἶναι ἐλογίσατο ὁ ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώζων κύριος· γέγραπται (cf. Ps xxxv (xxxvi) 7) γάρ· Καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν οὐκ ἐσμίκρυνε. καὶ οἱ μὲν (Ps cvi (cvii) 38) Ἰουδαῖοι ὠλιγώθησαν καὶ ἐκακώθησαν ἀπὸ θλίψεως κακῶν (cf. Ps cvi (cvii) 39 f.) καὶ ὀδύνης· καὶ ἐξεχύθη ἐξουδένωσις ἐπὶ τοὺς διὰ τὸν Ἀβραὰμ ἄρχοντας, καὶ ἐπλάνησεν αὐτοὺς ἐν ἀβάτῳ καὶ

9 στήρα   14 μετὰ] μάλιστα (μετὰ supra)

[Ps cvi (cvii) 41 f.] οὐχὶ ἐν ὁδῷ. μετ' ἐκείνους δὲ ὁ θεὸς ἐβοήθησε τῷ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πένητι λαῷ ἐκ πτωχείας καὶ ἔθετο ὡς πρόβατα πατριάν, οὓς ὄψονται εὐθεῖς ἄγγελοι καὶ εὐφρανθήσονται, καὶ πᾶσα ἀνομία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς. τούτοις δὲ μυστικῶς προφητευομένοις ἐν ἑκατοστῷ ἕκτῳ Ψαλμῷ ἐπιφέρεται· [Ps cvi (cvii) 43] Τίς σοφὸς, καὶ φυλάξει ταῦτα, καὶ συνήσουσι τὰ ἐλέη τοῦ κυρίου; ἐλεοῦντος γὰρ τοῦ κυρίου τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ὁ σοφὸς ταῦτα φυλάξει, συνιεὶς τὰ ἐλέη τοῦ κυρίου. [cf. Jo xi 54] οὐκοῦν Ἰησοῦς οὐκέτι παρρησίᾳ περιπατεῖ ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν τοῦ ὅλου κόσμου, ἐγγὺς τῆς ἐρήμου ἐκκλησίας, εἰς Ἐφραὶμ τὴν καρποφοροῦσαν λεγομένην πόλιν, κἀκεῖ ἔμεινε μετὰ τῶν μαθητῶν. καὶ ἔστι μέχρι τοῦ δεῦρο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ἰησοῦς ἐγγὺς τῆς ἐρήμου, εἰς Ἐφραὶμ λεγομένην πόλιν· πάρεστι γὰρ τῇ καρποφορίᾳ. καὶ ἐπὶ τῇ γενέσει [cf. Gen xlvii 12] γε τοῦ Ἐφραὶμ τούτου εἴποι ἂν ὁ γεννήσας αὐτὸν σιτομέτρης [cf. Phil ii 8] ἡμῶν κύριος, ὁ ταπεινώσας ἑαυτὸν καὶ γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· [Ge xli 52] Ηὔξησέ με ὁ θεὸς ἐν τῇ γῇ τῆς ταπεινώσεώς μου.

[Jo xi 55 f.] 25. (20) Ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ 401 ἀνέβησαν πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων εἰς Ἱεροσόλυμα ἐκ τῆς χώρας πρὸ τοῦ πάσχα ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτούς. ἐζήτουν οὖν τὸν Ἰησοῦν καὶ ἔλεγον μετ' ἀλλήλων ἐν τῷ ἱερῷ ἑστηκότες Τί ὑμῖν δοκεῖ; οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν; Οὐ τὸ αὐτὸ νομιστέον εἶναι πάσχα τοῦ κυρίου καὶ πάσχα τῶν Ἰουδαίων· τὸ μὲν γὰρ κατὰ τὸν νόμον πάσχα ἐστὶ τοῦ κυρίου, τὸ δὲ τῶν παρανόμων πάσχα τῶν Ἰουδαίων. διὸ παρατηρητέον πότε λέγεται κυρίου τὸ πάσχα, καὶ ἄλλαι ἡμέραι, καὶ πότε οὐ τοῦ κυρίου ἀλλὰ τῶν ἐλεγχομένων ἐπὶ ἁμαρτίαις. οἷον ἐν μὲν τῇ Ἐξόδῳ γέγραπται μεθ' ἕτερα [Ex xii 11] κατὰ τὴν πρώτην περὶ πάσχα ἐντολήν· Καὶ ἔδεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς· πάσχα ἐστὶ κυρίου· καὶ κατὰ τὴν δευτέραν

25 αὐτὸν

Ἐὰν λέγωσι πρὸς ὑμᾶς οἱ υἱοὶ ὑμῶν Τίς ἡ λατρεία αὕτη Ex xii 26 f.
ὑμῖν; καὶ ἐρεῖτε Θυσία τὸ πάσχα τοῦ κυρίου, ὡς ἐσκέπασε
τοὺς οἴκους τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐν Αἰγύπτῳ. ἐν δὲ τῷ
Ἡσαΐᾳ οὐχ ἑαυτοῦ ἀλλὰ τῶν ἁμαρτανόντων φησὶν εἶναι
ὁ κύριος τὰς νουμηνίας καὶ τὰ σάββατα καὶ νηστείαν καὶ
ἀργίαν καὶ ἑορτάς. εἰ δὲ τὰς ἑορτάς, δῆλον ὅτι καὶ τὸ
πάσχα· μία γὰρ αὕτη τῶν ἑορτῶν ἐστι. γέγραπται δὲ
οὕτως· Τὰς νουμηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν καὶ Is i 13 f
ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι· νηστείαν ἢ καὶ ἀργίαν, καὶ
τὰς νουμηνίας ὑμῶν καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου.
καὶ ἔν τινι δὲ τῶν δώδεκα γέγραπται· Μεμίσηκα, ἀπῶσμαι Am v 21
τὰς ἑορτὰς ὑμῶν. καὶ κατὰ τὴν ἐκκειμένην τοίνυν λέξιν τὸ
πάσχα οὐ τοῦ κυρίου ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων ἦν· ὁ γὰρ σωτὴρ
ἡμῶν ἐν αὐτῷ ἐπεβουλεύετο. καὶ διὰ τοῦτο αὐτῶν οἶμαι τὸ
πάσχα εἰρῆσθαι αὐτοῖς προφητικῶς τό· Μεμίσηκα, ἀπῶσμαι
τὰς ἑορτὰς ὑμῶν· ἔργον γὰρ οὐχ ἑορτῆς θεοῦ, ἀλλ' ἐναγὲς ἐν
αὐτῷ πεποιήκασι τὸν Ἰησοῦν ἀποκτείναντες. πλὴν πρὸ τοῦ
πάσχα τῶν Ἰουδαίων τούτου πολλοὶ ἀνέβησαν εἰς Ἱεροσό- cf. Jo xi 55
λυμα ἐκ τῆς χώρας, ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτούς. προλαβὼν δ'
ἂν εἴποιμι ὅτι οὐκ ἐνόουν οἱ πολλοὶ πῶς ἂν ἁγνίσαιεν
ἑαυτούς· διόπερ δοκοῦντες ἑαυτῶν πάσχα λατρείαν προσφέρειν
τῷ θεῷ, τοσοῦτον ἐδέησαν τοῦ ἁγνίσαι ἑαυτοὺς ὥστε ἐνα-
γέστεροι γενέσθαι οὗ ἦσαν ἐναγεῖς πρὶν ἁγνίσωσιν ἑαυτούς.
εἶπον γὰρ τῷ Πιλάτῳ οἱ παραδιδόντες αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν
Ἰουδαῖοι· Ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα· δι' οὓς Jo xviii 31
ἔλεγε τῷ σωτῆρι· Μήτι ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι; τὸ σὸν ἔθνος Jo xviii 35
καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν σε ἐμοί. καὶ οἱ λέγοντές γε
402 ἀναβεβηκέναι ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτοὺς ἐκραύγασαν λέγοντες cf. Jo xi 55
τῷ Πιλάτῳ· Μὴ τοῦτον ἀπολύσῃς ἀλλὰ τὸν Βαραββᾶν. Jo xviii 40
ἦν δὲ ὁ Βαραββᾶς λῃστής. καὶ πάλιν· Ἀπεκρίθησαν οἱ Jo xix 7
Ἰουδαῖοι Ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὀφείλει
ἀποθανεῖν ὅτι υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ἐποίησε. καὶ πάλιν· Οἱ Jo xix 12
Ἰουδαῖοι ἐκραύγαζον λέγοντες πρὸς τὸν Πιλάτον Ἐὰν

τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος· πᾶς ὁ βασιλέα
Jo xix 15 ἑαυτὸν ποιῶν ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι. καὶ πάλιν· Ἐκραύγασαν
cf. Jo xi 55 οἱ Ἰουδαῖοι· Ἆρον, ἆρον, σταύρωσον αὐτόν. καὶ οἱ ἀναβεβηκότες γε πρὸ τοῦ πάσχα ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτοὺς ἔλεγον ἐν αὐτῷ τῷ πάσχα· Οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα. ὅπερ δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπε προφητεύων ὁ σωτὴρ, καὶ
Jo xvi 2 λέγων· Ἔρχεται ὥρα ὅτε πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξει λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ· τοῦτο ἀπ' αὐτοῦ ἀρξάμενον πεπλήρωται. οἱ γὰρ ἀξιώσαντες αὐτὸν ἀποθανεῖν ἐδόκουν λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ, καὶ ἀναβεβήκεισαν εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸ τοῦ πάσχα ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτούς. ὁ δὲ ἀληθὴς ἁγνισμὸς οὐ πρὸ τοῦ πάσχα ἦν ἀλλ' ἐν τῷ πάσχα, ὅτε
cf. Jo i 29 Ἰησοῦς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁγνιζομένων ὡς ἀμνὸς θεοῦ, καὶ ἦρε τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. καὶ ἐζήτουν γε οὗτοι οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Ἰησοῦν οὐχ ἵνα ὠφεληθῶσιν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν
Jo viii 40 ἀποκτείνωσι· πρὸς οὓς εἶπεν ἄν· Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα ἣν ἤκουσα ἀπὸ τοῦ θεοῦ. καὶ ἐν αὐτῷ γε τῷ ἱερῷ ἑστηκότες ἔλεγον
Jo xi 56 πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ Ἰησοῦ· Τί δοκεῖ ὑμῖν; ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν; ἀλλ' οὐχ ὅπου οὗτοι ἑστήκεισαν
cf. Mc xiv 15 cf. Mt xii 44 ἑόρταζεν Ἰησοῦς, ἀλλ' εἰς τὸ μέγα ἀνάγαιον, τὸ σεσαρω-
cf. Lc xxii 15 μένον καὶ κεκοσμημένον, ὅπου ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησε τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν φαγεῖν πρὸ τοῦ παθεῖν. εἴποις δ' ἂν ὅτι καὶ νῦν ἑστήκασιν ἐν τῷ ἱερῷ ζητοῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἐπερειδόμενοι μὲν ὡς ἱεραῖς ταῖς γραφαῖς, διὰ δὲ τὸ ἀγνοεῖν τὸν ἐληλυθότα ζητοῦντες τοῦτον μὲν κακολογεῖν, ἕτερον δὲ τούτου Χριστὸν ὁμολογεῖν. πρόσχες δὲ εἰ δύνασαι καὶ ἄλλους Ἰουδαίους λέγειν ἀναβαίνοντας εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἐρχομένους εἰς τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ ἀπὸ τῆς ἔξω Ἱεροσολύμων χώρας, καὶ ἐρχομένους ἵνα ἁγνίσαντες
cf. 1 Co v 8 ἑαυτοὺς δυνηθῶσιν, ἡνίκα ἂν τὸ πάσχα τυθῇ Χριστὸς, ἑορτάζειν μὴ ζύμῃ παλαιᾷ, μὴ ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. καὶ οἱ τοιοῦτοί γε

ζητήσουσι τὸν Ἰησοῦν ἐν τῷ ἱερῷ ἑστηκότες τῶν γραφῶν, καὶ ἐπαποροῦσι πρὸς ἀλλήλους εἰ ἐλεύσεται εἰς τὴν ἑορτὴν Ἰησοῦς.

403 26. (21) Δεδώκεισαν δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρι- Jo xi 57
σαῖοι ἐντολὰς ἵνα ἐάν τις γνῷ αὐτὸν ποῦ ἐστὶ μηνύσῃ, ὅπως πιάσωσιν αὐτόν. Ὅρα πῶς μεμαρτύρηται ἀνακεχωρηκέναι, ἵνα καὶ ἡμεῖς γινώσκωμεν ἐν καιρῷ τὸ τοιοῦτο ποιεῖν. καὶ πρόσχες γε ὅτι οὐκ ᾔδεισαν ὅπου ἐστὶν οὔτε οἱ ἀρχιερεῖς οὔτε οἱ Φαρισαῖοι, καὶ μὴ εἰδότες διδόασιν ἐντολὰς ἵνα ἐάν τις γνῷ ποῦ ἐστὶ μηνύσῃ αὐτοῖς, καὶ συλλάβωσιν αὐτόν. καὶ ἄλλως δὲ φήσεις ὅτι ἐπιβουλεύοντες τῷ Ἰησοῦ οὐκ οἴδασι ποῦ ἐστί. διὸ διδόασιν ἑτέρας παρὰ τὰς τοῦ θεοῦ ἐντολὰς, διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων. Mt xv 9; Mc vii 7 cf. Is xxix 13
καί εἰσιν αὐτῶν αἱ ἐντολαὶ ἃς διδόασι Φαρισαῖοι καὶ ἀρχιερεῖς, τῶν σωματικῶν τυγχάνοντες Ἰουδαίων, κατὰ τοῦ Ἰησοῦ· βούλονται γάρ τινας μηνῦσαι αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν, ἵνα αὐτὸν ὑποχείριον λαβόντες προδῶσι. καὶ φήσεις πάντα τὸν περιεργαζόμενον τὰ περὶ τὸν χριστιανισμὸν ἐπὶ τῷ αὐτὸν ἀνατρέπειν καὶ κατηγορεῖν Φαρισαῖόν τινα εἶναι καὶ οὐκ ἀγαθὸν ἀρχιερέα, ἄλλων λόγων διδόντα ἐντολὰς, οἷς οἴεται διδάξειν αὐτὸν τὰ περὶ τὸν Ἰησοῦν, ἵνα μηνυθέντα αὐτὸν αὐτῷ πιάσῃ καὶ ὑβρίσας ἀποκτείνῃ. ἀλλὰ γὰρ αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότος καὶ τοῦ ὀγδόου καὶ εἰκοστοῦ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν τόμου, αὐτοῦ καταπαύσωμεν τὸν λόγον, ἐν τῷ ἐνάτῳ καὶ εἰκοστῷ, θεοῦ διδόντος, ἀρχόμενοι τῶν ἑξῆς.

5 αὐτὸν] ἑαυτὸν   13 ἐντολὰς] bis

ΤΟΜΟΣ ΛΒʹ.

1. Ἀπὸ θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐοδούμενοι ἐρχώμεθα 404
τὴν μεγάλην τοῦ εὐαγγελίου ὁδὸν καὶ ζῶσαν ἡμῖν, εἰ καὶ γνωσθείη καὶ ὁδευθείη ὑφ' ἡμῶν, φθάσαι αὐτῆς καὶ ἐπὶ τὸ τέλος. νῦν μέντοι γε οἱονεὶ δευτέρας καὶ τριακοστῆς παρεμβολῆς ἐν τοῖς λεχθησομένοις ἐπιβῆναι πειρώμεθα· καὶ
cf. Ex. xiv 19 παρείη γε ἡμῖν ὁ στύλος τῆς φωτεινῆς νεφέλης Ἰησοῦ, προάγων ἡμᾶς ὅτε δεῖ, καὶ ἱστὰς ὅτε χρὴ, ἕως ὅλον καὶ τῇ ὑπαγορεύσει τῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον, ἱερὲ ἀδελφὲ <καὶ θεοῦ> ἄνθρωπε Ἀμβρόσιε, διεξέλθωμεν τὸ εὐαγγέλιον, μὴ ἐγκακοῦντες ἀπὸ τοῦ μακροῦ τῆς ὁδοπορίας μηδὲ ἀποκάμνοντες διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, ἀλλ' ἐκβιαζόμενοι κατ'
cf. 1 Tim iii 15 ἴχνη βαίνειν τοῦ στύλου τῆς ἀληθείας. πότερον δὲ βούλεται τὸν νοῦν ἡμῶν τελέσαι διὰ τῶν ὑπαγορεύσεων τὴν ὁδοπορίαν τῆς ὅλου κατὰ τὸν Ἰωάννην εὐαγγελίου γραφῆς ἢ μὴ αὐτὸς
cf. 2 Co v 6 ff. ἂν εἰδείη ὁ θεός. μόνον καὶ ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι καὶ ἐκδημοῦντες αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν κύριον ἔξω τοῦ εὐαγγελίου μὴ βαίνοιμεν, ἵνα καὶ τῶν τοὺς μακαρισμοὺς φερόντων ἔργων καὶ λόγων ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς τοῦ θεοῦ ἀπολαύσωμεν.

Jo xiii 2—5 2. Καὶ δείπνου γινομένου, τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης, εἰδὼς ὅτι πάντα δέδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθε καὶ πρὸς

1 ἐχώμεθα 8, 9 καὶ θεοῦ] om. 14 ἢ] εἰ

τὸν θεὸν ὑπάγει, ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια, καὶ λαβὼν λέντιον διέζωσεν ἑαυτόν· εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διεζωσμένος. Ἐν ταῖς εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ὁμιλίαις συνεκρίναμεν ἀλλήλαις τὰς παραβολάς, καὶ ἐζητήσαμεν τί μὲν σημαίνει τὸ κατὰ τὰς θείας γραφὰς ἄριστον, τί δὲ παρίστησι τὸ κατ'
405 αὐτὰς δεῖπνον. καὶ νῦν τοίνυν λελέχθω ὅτι ἄριστον μέν ἐστιν ἡ πρώτη καὶ πρὸ τῆς συντελείας τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἡμέρας πνευματικῆς τοῖς εἰσαγομένοις ἁρμόζουσα τροφή· δεῖπνον δὲ ἡ τελευταία καὶ τοῖς ἤδη ἐπὶ πλεῖον προκεκοφόσι παρατιθεμένη κατὰ λόγον. καὶ ἄλλως δὲ εἴποι ἄν τις ἄριστον μὲν εἶναι τὸν νοῦν τῶν παλαιῶν γραμμάτων, δεῖπνον δὲ τὰ ἐναποκεκρυμμένα τῇ καινῇ διαθήκῃ μυστήρια. ταῦτα δὲ καὶ ἐν προοιμίῳ λέλεκται ἐξετάζοντι πῶς γινομένου δείπνου ἐγείρεται ὁ Ἰησοῦς ἐκ τοῦ δείπνου, καὶ βαλὼν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα ἄρχεται τοὺς τῶν μαθητῶν νίπτειν πόδας. οἶμαι γὰρ ὅτι οἱ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ δειπνοῦντες καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τέλει τοῦ βίου τούτου ἡμέρᾳ μεταλαμβάνοντες σὺν αὐτῷ τροφῆς δέονται μὲν καθαρσίου τινός, οὐ μὴν περί τι τῶν πρώτων τοῦ τῆς ψυχῆς, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, σώματος, ἀλλ', ὡς ἂν εἴποι τις, χρῄζουσιν ἀποπλύνασθαι τὰ τελευταῖα καὶ τὰ ἔσχατα καὶ τῇ γῇ ἀναγκαίως ὁμιλοῦντα. καὶ τοῦτο τὸ καθάρσιον πρῶτον μὲν ὑπ' οὐδενὸς ἢ τοῦ Ἰησοῦ μόνου γενέσθαι δύναται, δεύτερον δὲ καὶ τὸ ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, πρὸς οὓς εἶπε· Καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε τοὺς Jo xiii 14 f.
πόδας ἀλλήλων νίπτειν· ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε. καὶ ὁ εὐαγγελιστής γε ἐν τούτοις μοι δοκεῖ διεγείρων ἡμῶν τὸν νοῦν ἐπὶ τὸ νοητὸν τῶν κατὰ τὸν τόπον μὴ τετηρηκέναι μὲν σωματικὴν περὶ τοῦ νίψασθαι τὴν ἀκολουθίαν, ὅτι πρὸ τοῦ δείπνου καὶ τῆς ἐπὶ τὸ δειπνεῖν ἀνακλίσεως οἱ δεόμενοι τοῦ

24 πρῶτον] πρωτοῦτον 30 τὸ] τὸν

νίψασθαι τοὺς πόδας νίπτονται· ὑπερβὰς δὲ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῷ λόγῳ ἤδη ἀνακλιθέντα τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τὸ δειπνεῖν ἐγηγερκέναι ἐκ τοῦ δείπνου, ἵνα δειπνησάντων ἄρξηται νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος. πρὸ μὲν γὰρ τοῦ δείπνου ἦσαν λελουμένοι, Is i 16 καὶ γενόμενοι ὅλοι καθαροὶ, κατὰ τό· Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν ἐκεῖνο ἐδεήθησαν δευτέρου ὕδατος εἰς μόνους τοὺς πόδας, τουτέστι τὰ κατωτάτω τοῦ σώματος· ἀδύνατον γὰρ οἶμαι μηδὲν ῥυπωθῆναι τῆς ψυχῆς μηδὲ τὰ τελευταῖα καὶ τὰ κατωτάτω αὐτῆς, κἂν ὡς ἐν ἀνθρώποις τέλειός τις εἶναι δοκῇ. οἱ μὲν οὖν πολλοὶ καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν κονιορτοῦ τῶν ἁμαρτημάτων πληροῦνται καὶ τὴν κεφαλὴν, ἢ τὰ ὀλίγῳ ταύτης κατωτέρω· οἱ δὲ γνησίως τῷ Ἰησοῦ μαθη- 406
τεύοντες, ὡς φθάσαι καὶ ἐπὶ τὸ συνδειπνεῖν αὐτῷ, μόνους τοὺς πόδας δεομένους ἔχουσι τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου νίψεως. ἐνορῶν δὲ διαφοραῖς ἁμαρτημάτων καὶ κατανοῶν τὰ ὡς μὲν πρὸς τὸ ἀκριβὲς καὶ τὸ ἐρρωμένον τοῦ λόγου ἁμαρτήματα, πρὸς δὲ τοὺς πολλοὺς οὐδὲ νομιζόμενα εἶναι ἁμαρτήματα, ὄψει τίνα ἐστὶν ἐφ᾽ οἷς δέονται οἱ πόδες τοῦ νίψασθαι ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ. καὶ εἴπερ τοιαῦτά ἐστι τὰ κατὰ τοὺς πόδας μολύσματα, τί ποιήσωμεν οἱ μηδέποτε ἐπὶ τὸ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ δεῖπνον ἐφθακότες, μηδὲ τοὺς πόδας μόνους μεμολυμ-
cf. Jo xiii 7 μένοι; λέγοντος Ἰησοῦ τῷ μὴ εἰδότι τότε Πέτρῳ, ἀλλὰ γνωσομένῳ μετὰ ταῦτα τὸ μυστήριον τῆς νίψεως τῶν ὑπὸ
Jo xiii 8 Ἰησοῦ καθαριζομένων ποδῶν τό· Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ᾽ ἐμοῦ. ὅπερ ζητήσεις τί δηλοῖ· πότερον ὅτι οὐδ᾽ ὅλως ἔχεις μέρος ἐὰν μὴ νίψω σε ἀγαθόν, ἢ οὐ μετ᾽ ἐμοῦ μὲν τοῦ διδασκάλου καὶ κυρίου μετὰ τῶν ἐλαττόνων δέ μου, ἐν οἷς εἰσιν οἱ μετὰ τὸ λούσασθαι μήτε δειπνήσαντες τὸ μετ᾽ ἐμοῦ δεῖπνον μήτε νιψάμενοι ὑπ᾽ ἐμοῦ τοὺς πόδας, ἢ

5 ὁ] *ον*

δειπνήσαντες μὲν, οὐ νιψάμενοι δέ. ἐγὼ ἐφίστημι διὰ τό·
Ἰδοὺ ἐγὼ ἕστηκα ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ κρούω· ἐάν τις ἀνοίξῃ Ap iii 20
μοι τὴν θύραν, εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν καὶ δειπνήσω μετ'
αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ· μήποτε ὁ Ἰησοῦς οὔτε ἀριστᾷ
μετά τινος, οὐ γὰρ δεῖται εἰσαγωγῆς καὶ πρώτων μαθη-
μάτων· οὔτε ἀριστᾷ τις μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ μετ' αὐτοῦ
ἐσθίων δειπνεῖ μόνον· Πλεῖον γάρ, φησὶ, Σαλομῶνος ὧδε· Mt xii 42
περὶ οὗ γέγραπται· Καὶ ἦν τὸ ἄριστον Σαλομὼν τόδε· ὃ 3 Reg ii 46 e
κατείλεκται ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν. καὶ τοῦτο δὲ
τολμήσας εἴποιμ' ἂν ὡς ἀκόλουθον τῷ· Ἐὰν μὴ νίψω σε, Jo xiii 8
οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ· ὅτι οὐκ ἔνιψε τοὺς πόδας τοῦ
Ἰούδα, ἤδη εἰς τὴν καρδίαν βεβλήκει ὁ διάβολος, ἵνα τὸν cf. Jo xiii 2
διδάσκαλον καὶ κύριον παραδῷ, εὑρὼν αὐτὸν οὐκ ἐνδεδυμένον
τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, καὶ οὐκ ἔχοντα τὸν τῆς πίστεως cf. Eph vi 13 ff.
θυρεὸν, ᾧ δύναταί τις πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ
πεπυρωμένα σβέσαι. γεγραμμένου γὰρ τοῦ· Τοῦ διαβόλου Jo xiii 2
ἤδη βεβληκότος· ἀκούω ὡς καὶ ἐν ἑβδόμῳ Ψαλμῷ τῆς
γραφῆς περὶ τούτου διδασκούσης, ὡς τοξότου καὶ βέλη
πεπυρωμένα ἐξεργαζομένου τοῖς μὴ πάσῃ φυλακῇ τηροῦσι cf. Pr iv 23
τὴν ἑαυτῶν καρδίαν. ἔχει δὲ οὕτως ἡ τοῦ Ψαλμοῦ λέξις·
Ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει· τὸ Ps vii 13 ff.
407 τόξον αὐτοῦ ἐνέτεινε καὶ ἡτοίμασεν αὐτό. καὶ ἐν αὐτῷ
ἡτοίμασε σκεύη θανάτου, τὰ βέλη αὐτοῦ τοῖς καιομένοις
ἐξειργάσατο. ἰδοὺ ὠδίνησεν ἀδικίαν, συνέλαβε πόνον καὶ
ἔτεκεν ἀνομίαν. πᾶς μὲν οὖν ὁμολογήσει τό· Ἰδοὺ ὠδίνη-
σεν ἀδικίαν, συνέλαβε πόνον καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν· δύνασθαι
ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὸν διάβολον· ἄτοπον δὲ μὴ ὁμοίως τούτῳ
καὶ αὐτὰ νομίζειν λέγεσθαι· Ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν
ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει· τὸ τόξον αὐτοῦ ἐνέτεινε καὶ
ἡτοίμασεν αὐτό· καὶ ἐν αὐτῷ ἡτοίμασε σκεύη θανάτου·
σκεύη γὰρ θανάτου ἄλλος οὐδεὶς ἐν τῷ τόξῳ ἑαυτοῦ ᾧ
ἐνέτεινεν ἡτοίμασεν ἢ οὗ τῷ φθόνῳ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς cf. Sap Sol ii 24

7 Σολομῶνος 16 τοῦ] τὸ 19 ἐξειργαζομένου

τὸν κόσμον. ἀπὸ τούτων τοίνυν τῶν βελῶν, ἃ τοῖς καιο-
μένοις ἐξειργάσατο ὁ διάβολος, ἐνέβαλεν εἰς τὴν καρδίαν
Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου, ἤδη βεβλημένου ἐν τῷ δείπνῳ
οὐχ ὥστε δὲ καὶ ἀρέσεσθαι αὐτῷ, ἐπείπερ ἡ τοῦ δείπνου
τούτου τροφὴ καὶ ὁ οἶνος ὁ ἐν αὐτῷ οὐκ ἐδύνατο γενέσθαι
ἐν καρδίᾳ ὑπὸ τοῦ διαβόλου βεβλημένῃ βέλει περὶ τοῦ
προδοθῆναι τὸν τάχα ἑστιάτορα, ἐπεὶ μὴ σαφῶς ἐν τούτοις
φαίνεται τίς ἦν ὑφ' οὗ τὸ δεῖπνον ἐγίνετο, ὡς ἐν τοῖς πρὸ
Jo xii 2 τούτων· Ἐποίησαν, φησὶν, αὐτῷ δεῖπνον ἐκεῖ, καὶ ἡ Μάρθα
διηκόνει, ὁ δὲ Λάζαρος εἷς ἦν ἐκ τῶν ἀνακειμένων σὺν αὐτῷ.
Jo xiii 2 ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ Ἰούδα γέγραπται τό· Τοῦ διαβόλου ἤδη
βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας
Σίμωνος Ἰσκαριώτης· τούτῳ δὲ ἀκολούθως λέγοις ἂν περὶ
ἑκάστου τῶν ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἰς τὴν καρδίαν τετρωμένων·
τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα πορ-
νεύσηται, τοῦ δεῖνα, καὶ ἵνα ἀποστερήσῃ, τοῦ δεῖνα, καὶ
ἵνα δοξομανῶν εἰδωλολατρείαν ἀναδέξηται τὴν τῶν δοκούν-
των εἶναι ἐπ' ἀξιώματος, τοῦ δεῖνα, καὶ οὕτως ἐπὶ τῶν
λοιπῶν ἁμαρτημάτων ἅπερ ὁ διάβολος βάλλει εἰς τὴν
cf. Eph vi 16 γυμνὴν τοῦ θυρεοῦ τῆς πίστεως καρδίαν· ἐν ᾧ θυρεῷ
πίστεως δύναταί τις οὐχ ἓν οὐδὲ δύο, ἀλλὰ πάντα τὰ βέλη
τοῦ πονηροῦ πεπυρωμένα σβέσαι.

3. Ἐγγιζούσης τοίνυν τῆς κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίας,
cf. Jo xiii 2 ἐφ' ὃ ἔμελλεν αὐτὸν παραδιδόναι Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκα-
ριώτης τετρωμένος ὑπὸ τοῦ διαβόλου, δείπνου ἤδη γινομένου·
Jo xiii 3 f. Εἰδὼς, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς
τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθε καὶ πρὸς τὸν θεὸν
ὑπάγει, ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου. οὐκοῦν τὰ μὴ πρότερον
ὄντα ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ἰησοῦ δίδοται ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς
τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ οὔ τινα μὲν τινὰ δ' οὔ, ἀλλὰ πάντα· 408
Ps cix (cx) 1 ὅπερ πνεύματι καὶ ὁ Δαβὶδ βλέπων φησὶ τό· Εἶπεν ὁ

3 Ἰσκαριώτου] Ἰσκαριώτης οὗ ἐν τῷ] τὸ 6 βεβλημένη βέλη 11 ἐπεὶ 24, 25 Ἰσκαριώτης

κύριος τῷ κυρίῳ μου Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. καὶ γὰρ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἰησοῦ μέρος τι τῶν πάντων ἦσαν οὓς ᾔδει, ὅσον ἐπὶ τῇ προγνώσει, δεδόσθαι ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. ἵνα δὲ σαφέστερον θεωρήσωμεν τί ἔστι τό· Πάντα ἔδωκεν (Jo xiii 3)
αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας· προσχῶμεν τῷ· Ὥσπερ γὰρ (1 Co xv 22)
ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ κυρίῳ πάντες ζωοποιηθήσονται. ἀλλ' εἰ καὶ πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ἐν τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται, οὐ συγχεῖται ἡ δικαιοσύνη τοῦ θεοῦ καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἕκαστον οἰκονομεῖσθαι· ὅπερ δηλοῦται ἐπιφερομένου τῷ· Οὕτως ἐν τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται· τοῦ· Ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. πάλιν τε αὖ τὰ διάφορα (1 Co xv 23)
νοήσεις τάγματα τῶν ἐν Χριστῷ ζωοποιηθησομένων ὅτε πληροῦται τό· Πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας· ἐπιστήσας τῷ· Ἀπαρχὴ Χριστὸς, ἔπειτα οἱ τοῦ χριστοῦ ἐν (1 Co xv 23 f.)
τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ· εἶτα τὸ τέλος· ὅπερ τέλος μετὰ τοῦ χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἐνστήσεται, ὅτε· Παραδώσει τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί· πρότερον καταργήσας πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. ταῦτα δ' οἶμαι ἐστὶ πρὸς ἃ ἡ πάλη, ἵνα μηκέτι ᾖ ἀρχὴ καὶ ἐξουσία (cf. Eph vi 12)
καὶ δύναμις, πρὸς ἃ ἡ πάλη, καὶ διὰ τοῦτο μηκέτι ὑπάρχῃ πάλη, καταργηθείσης πάσης ἀρχῆς τε καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως. κινεῖ δέ με εἰς τὸ καταργουμένην πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν εἶναι τὰ πρὸς ἃ ἡ πάλη τὸ ἐπιφερόμενον παρὰ τῷ Παύλῳ τούτοις τό· Δεῖ γὰρ (1 Co xv 25 f.)
αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρι οὗ θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ πόδας αὐτοῦ. εἶτα· Ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. καὶ συνᾴδει γε τῷ· Πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ· ὅπερ σαφέστερον ἐκτιθέμενός φησιν ὁ ἀπόστολος· Ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον (1 Co xv 27)
ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. εἰ δὲ ἅπαντα

12 τῷ] τοῦ   13 αὐτὸ διαφορω

ὑποτέτακται, καὶ τοῦτο δῆλον, ὅτι ὑποτέτακται πάντα ἐκτὸς
τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα· καὶ οὗτος περὶ οὗ γέγρα-
Job xv 25 πται· Ἐνώπιον κυρίου παντοκράτορος ἐτραχηλίασε· τῶν
ὑποτασσομένων αὐτῷ ἔσται, νικηθεὶς ἐπὶ τῷ εἶξαι τῷ λόγῳ
cf. Col i 15 καὶ ὑποταγῆναι τῇ εἰκόνι τοῦ θεοῦ, καὶ γενέσθαι ὑποπόδιον
τῶν Χριστοῦ ποδῶν. τὴν τοίνυν οἰκονομίαν βλέπων ἐπὶ τὸ
Jo xiii 2 χρηστὸν τέλος ὁδεύουσαν ἤδη διὰ τό· Τοῦ διαβόλου ἤδη 409
βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας
Σίμωνος Ἰσκαριώτης· ᾔδει ὅτι πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ,
καὶ ἔδωκεν εἰς τὰς χωρούσας τὰ πάντα χεῖρας, ἵνα ᾖ τὰ
πάντα αὐτῷ ὑποχείρια, ἢ πάντα ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς
τὰς χεῖρας, τουτέστιν εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ καὶ τὰ ἀνδραγα-
Jo v 17 θήματα· Ὁ πατήρ μου γὰρ, φησὶν, ἕως ἄρτι ἐργάζεται,
κἀγὼ ἐργάζομαι. διὰ τὰ ἐξελθόντα δὲ ἀπὸ τοῦ θεοῦ
cf. Jo xiii 3 ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἔξω γενομένου τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ μὴ
βουληθέντος προηγουμένως ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἵνα
ἔλθῃ τὰ ἐξελθόντα εἰς τὰς χεῖρας ὁδῷ καὶ τάξει τοῦ Ἰησοῦ,
καὶ οἰκονομηθῇ πρὸς τὸν θεὸν ὑπάγειν ἀκολουθοῦντα αὐτῷ,
διὰ τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ ἐσόμενα πρὸς τὸν θεόν. Πέτρῳ
Jo xiii 36 μὲν οὖν εἴρηταί ποτε· Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, οὐ δύνασαί μοι
νῦν ἀκολουθῆσαι, ἀκολουθήσεις δὲ ὕστερον· ἔτι γὰρ εἶχεν
ὁ Πέτρος τὸ μὴ ἐπιτρέπον αὐτῷ ἀκολουθεῖν τῷ λόγῳ ἤδη
ποτέ. τὸ δ᾽ ὅμοιον εἶναι νοεῖν σε δεῖ, ἀλλὰ κατά τινα
δικαίαν ἀναλογίαν, λεχθησόμενον πρὸς ἕκαστον τῶν πάντων
ὃ ἔδωκε τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας· ἑκάστῳ μὲν γὰρ
τῶν πάντων λεχθήσεται τό· Ἀκολουθήσεις δέ μοι ὕστερον.
ἀλλ᾽ εἰ μὴ ἅμα ἀκολουθήσουσιν, οὐκ ἐπὶ τὸν αὐτὸν
ἀναφέρεται καιρὸν τὸ ἑκάστῳ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῶν
ἁρμόζον τὸ ὕστερον ἐν τῷ· Ἀκολουθήσεις δὲ ὕστερον. καὶ
τοῦτό μοι νόει καὶ περὶ πάντων τῶν καταργουμένων, εἴτε
cf. 1 Co xv 24 ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν, εἴτε πᾶσαν ἐξουσίαν, εἴτε
1 Co xv 25 πᾶσαν δύναμιν, καὶ ἁπαξαπλῶς· Ἄχρι οὗ θῇ πάντας τοὺς

15 ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ] add. in mg. **16** ἵνα] om. **21** ἀκολουθῆσαι] om.

ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἔσχατος ἐχθρὸς
καταργηθήσεται ὁ θάνατος. Εἰδὼς οὖν ὁ Ἰησοῦς ὅτι πάντα Jo xiii 3
ἔδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθε
καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὑπάγει, καὶ εἰδὼς ὅσον ἐφ᾽ οἷς κεκινήμεθα,
ὡς διηγησάμεθα παριστάντες τὸ φανὲν ἡμῖν εἰς τό· Ἀπὸ
τοῦ θεοῦ ἐξῆλθε· καὶ εἰς τό· Πρὸς τὸν θεὸν ὑπάγει· ἐγεί-
ρεται, φησὶν, ἐκ τοῦ δείπνου· ὅπερ κατὰ τοῦτο κατανοήσω-
μεν μετὰ τῶν ἑξῆς. καὶ ὅρα εἰ δύνασαι ἐν τούτοις λέγειν
ὅτι ἀπεριστάτως μὲν αὐτὸν εὔφρανε τὸ μετὰ τῶν μαθητῶν
δειπνεῖν· περιστατικῶς δὲ καὶ ἀναγκαίως διὰ τοὺς μαθητὰς
ἀπὸ τοῦ δείπνου ἐγείρεται, καὶ ἐπὶ ποσὸν τοῦ δειπνεῖν
παύεται, ἕως τοὺς τῶν μαθητῶν καθαρίσῃ πόδας, οὐ δυνα-
μένων ἔχειν μέρος μετ᾽ αὐτοῦ ἐὰν μὴ αὐτὸς αὐτοὺς νίψῃ.

410 4. Τί οὖν λέγεται μετὰ τό· Ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου· Jo xiii 4
κατανοήσωμεν. Τίθησι, φησὶ, τὰ ἱμάτια, καὶ λαβὼν λέντιον
διεζώσατο. καὶ ἐν τούτοις δὲ εἴποιμεν ἂν τοῖς μὴ βουλο-
μένοις ἀπὸ τῶν ῥητῶν ἀναβαίνειν καὶ νοητῶς νοεῖν τὰ
παρατιθέμενα ἐν τούτοις τῆς ψυχῆς βρώματα· τί γὰρ ἐλύπει
ἐνδεδυμένον αὐτὸν νίψαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν; ἀλλὰ μή
πως ἐὰν ἴδωμεν ἀξίως τοῦ Ἰησοῦ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ, ἃ
περιέκειτο δειπνῶν καὶ εὐφραινόμενος μετὰ τῶν μαθητῶν,
ἐννοήσωμεν τίνα κόσμον περίκειται ὁ γενόμενος σὰρξ λόγος. cf. Jo i 14
τοῦτον δὲ ἔν τινι ὑφάσματι λέξεων πρὸς λέξεις καὶ φωνῶν
πρὸς φωνὰς συνεστηκότα ἀποτίθεται, καὶ γυμνότερος μετὰ
δουλικοῦ σχήματος, ὅπερ δηλοῦται διὰ τοῦ· Λαβὼν λέντιον Jo xiii 4
διεζώσατο· γίνεται, ἵνα καὶ μὴ πάντη γυμνὸς ᾖ, καὶ μετὰ
τὸ νίψαι οἰκειοτέρῳ ὑφάσματι ἀπομάξῃ τοὺς τῶν μαθητῶν
πόδας. καὶ ὅρα ἐν τούτοις πῶς ἑαυτὸν σμικρύνει ὁ μέγας
καὶ δεδοξασμένος λόγος γενόμενος σὰρξ, ἵνα νίψῃ τοὺς
πόδας τῶν μαθητῶν· Βάλλει γὰρ, φησὶν, ὕδωρ εἰς τὸν Jo xiii 5
νιπτῆρα. Ἀβραὰμ μὲν οὖν ἡνίκα· Ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλ- Ge xviii 2
μοῖς αὐτοῦ εἶδε, καὶ ἰδοὺ ἄνδρες ἑστήκεισαν ἐπάνω αὐτοῦ·
καὶ ἰδὼν προσέδραμεν εἰς συνάντησιν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς θύρας Ge xviii 2 f.

5 περιστάντες 12 παύσεται 27 οἰκειωτέρω

τῆς σκηνῆς, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ εἶπε
Κύριε, εἰ ἄρα εὗρον χάριν ἐναντίον σου, μὴ παρέλθῃς τὸν
παῖδά σου· οὐκ αὐτὸς λαμβάνει ὕδωρ οὐδὲ ἐπαγγέλλεται
νίπτειν τοὺς πόδας αὐτῶν ὡς ξένων ἐλθόντων πρὸς αὐτὸν,
Ge xviii 4 ἀλλά φησι· Ληφθήτω δὴ ὕδωρ, καὶ νιψάτωσαν τοὺς πόδας
ὑμῶν. ἀλλ᾽ οὐδὲ Ἰωσὴφ ἤνεγκεν ὕδωρ νίψαι τοὺς πόδας
τῶν ἕνδεκα ἀδελφῶν, ἀλλ᾽ ὁ ἐπὶ τοῦ οἴκου Ἰωσὴφ ἄνθρωπος
Ge xliii 22 f. ἐξήγαγε πρὸς αὐτοὺς τὸν Συμεὼν, καὶ ἤνεγκεν ὕδωρ νίψαι
Lc xxii 27 τοὺς πόδας αὐτῶν. ὁ δὲ εἰπών· Ἦλθον οὐχ ὡς ὁ ἀνακεί-
Mt xi 29 μενος ἀλλ᾽ ὡς ὁ διακονῶν· καὶ δικαίως λέγων τό· Μάθετε
ἀπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· αὐτὸς
βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα· ᾔδει γὰρ ὅτι οὐδεὶς οὕτω δύ-
ναται νίψαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ὡς διὰ τὸ νίψασθαι
ἔχειν αὐτοὺς τὴν μερίδα μετ᾽ αὐτοῦ, ὡς αὐτός. τὸ δὲ ὕδωρ,
κατ᾽ ἐμὲ, τοιόσδε λόγος ἦν, νίπτων τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν,
ἐλθόντας ἐπὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ παρατιθέμενον αὐτοῖς 411
νιπτῆρα. εἶτα ζητῶ τί δήποτε οὐ γέγραπται μὲν τό· ἔνιψε
Jo xiii 5 τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν· λέλεκται δὲ τό· Καὶ ἤρξατο
νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. ἆρα γὰρ συνήθειά ἐστι
τοιαύτη τῶν γραφῶν, καθ᾽ ἣν δοκεῖ μὴ εὐλόγως, ὡς πρὸς
τὴν τῶν πολλῶν συνήθειαν, προτάσσεσθαι τό· Ἤρξατο·
ἢ τότε μέν· Ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὁ
Ἰησοῦς, οὐ μὴν ἐπαύσατο τότε νίψας αὐτῶν τοὺς πόδας;
ὕστερον γὰρ ἔνιψε καὶ ἐτέλεσε τὸ νίπτειν, ἐπεὶ ἐμολύνθησαν,
Mt xxvi 31 κατὰ τό· Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ
Jo xiii 38 νυκτὶ ταύτῃ· καὶ τὸ πρὸς Πέτρον λεγόμενον τό· Οὐ μὴ
φωνήσει ἀλέκτωρ, ἕως ἂν ἀρνήσῃ με τρίς. τούτων γὰρ
γενομένων τῶν ἁμαρτημάτων, νίψεως πάλιν ἐδέοντο οἱ
μολυνθέντες τῶν μαθητῶν πόδες, οὓς ἤρξατο νίπτειν ἡνίκα
ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου, συνετέλεσε τὸ νίπτειν καθαρίσας
αὐτοὺς οὐκέτι μολυνθησομένους. οὕτω δὲ καὶ τὸ μὲν ἤρξατο
ἐκμάσσειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, συνετέλεσε δὲ ἐκμάσ-
σων ὅτε συνετέλεσε καὶ νίπτων.

22 τότε] τὸ

5. Ἔρχεται οὖν πρὸς Σίμωνα Πέτρον· λέγει αὐτῷ Jo xiii 6–11
Κύριε, σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ Ὃ ἐγὼ ποιῶ σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα. λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος Οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα. ἀπεκρίθη Ἰησοῦς αὐτῷ Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. λέγει αὐτῷ Σίμων Πέτρος Μὴ τοὺς πόδας μου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας, καὶ τὴν κεφαλήν. λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς Ὁ λελουμένος οὐκ ἔχει χρείαν εἰ μὴ τοὺς πόδας νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος· καὶ ὑμεῖς καθαροί ἐστε, ἀλλ' οὐχὶ πάντες. ᾔδει γὰρ τὸν παραδιδόντα αὐτόν· διὰ τοῦτο εἶπεν Οὐχὶ πάντες καθαροί ἐστε. *Τοῖς νῦν ὑπὸ τοῦ Πέτρου λεγομένοις ἐν καιρῷ χρησόμεθα παραδείγματος ἕνεκεν, εἴ που δέοι, ὅτι ἐστὶ δυνατὸν τινὰ κατὰ πρόθεσιν βελτίστην λέγειν διὰ τὸ ἀνεπίστημον τὰ μηδαμῶς ἑαυτῷ συμφέροντα. εἰ γὰρ συμφέρον μὲν ἦν, πρὸς τὸ ἔχειν μέρος μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, τὸ νίψασθαι τοὺς πόδας ὑπ' αὐτοῦ, Πέτρος δὲ μὴ ἐπιστάμενος ὅτι συμφέρον τοῦτο ἦν, πρότερον μὲν εἶπεν, οἱονεὶ ἐπαπορῶν, δυσωπητικῶς τό· Κύριε, σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας; δεύτερον δὲ τό· Οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς*
412 *πόδας εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ τὰ λεγόμενα κωλυτικὰ ἦν ἔργου τοῦ φέροντος αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἔχειν μετὰ τοῦ σωτῆρος τὸ μέρος, δῆλον ὅτι εἰ καὶ ὑγιεῖ προθέσει καὶ σεβασμίῳ πρὸς τὸν διδάσκαλον τοῦτο ἔλεγεν, ἐπιβλαβῶς ἑαυτῷ ἔλεγε. τοῦ δὲ τοιούτου εἴδους τῶν ἁμαρτημάτων ὁ βίος πεπλήρωται τῶν ἐν τῷ πιστεύειν προτιθεμένων μὲν τὰ κρείττονα, διὰ δὲ ἄγνοιαν τὰ ἐπὶ τὸ ἐναντίον φέροντα λεγόντων ἢ καὶ πραττόντων. καὶ τοιοῦτοί γέ εἰσιν οἱ τό· Μὴ ἅψῃ, μὴ γεύσῃ,* cf. Col ii 21 f.
μὴ θίγῃς· φάσκοντες περὶ πάντων τῶν εἰς φθορὰν καὶ ἀπόχρησιν τῶν ἀνθρώπων, κατά τινα πολὺ τῆς θείας ὑποβεβηκυῖαν τῆς· Ὡς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ· διδασκαλίαν. τί δὲ ⟨δεῖ⟩ cf. Ps lxxxi (lxxxii) 7

7 Μὴ] vid. loc. male laesus 15 *τὰ*] *τὸ* 17 *ἀπ'* 24 *τοῦ*] *τοῦτο* 31 *δεῖ*] om.

cf. Eph iv 14 περὶ τῶν ἐν ταῖς αἱρέσεσι κλυδωνιζομένων, καὶ περιφερομένων παντὶ ἀνέμῳ ἐπὶ τὴν κυβείαν τῶν ἀνθρώπων λέγειν, διαλαλούντων σωτήρια τὰ ὀλέθρια, καὶ ὡς ἐπὶ σεβασμῷ τοῦ Ἰησοῦ τὰ ψεύδη περὶ αὐτοῦ δοξαζόντων; πολλάκις δὲ τὸν Πέτρον τοιοῦτον ἡ γραφὴ ἐσημειώσατο, θερμότερον εἰς τὸ ἐπαγγέλλεσθαι τὰ φαινόμενα αὐτῷ κρείττονα· καθάπερ καὶ ἐν τῷ ἀνεξετάστως εἰρημένῳ καὶ ἀθετητικῶς τῆς Ἰησοῦ Mt xxvi 31 περὶ τῶν μαθητῶν προφητείας εἰπόντος· Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ· καὶ τὴν cf. Zech xiii 7 αἰτίαν παριστάντος ἐν τῷ· Γέγραπται γάρ Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης. ἀνεξετάστως γὰρ πρὸς τοῦτο καὶ ἀθετητικῶς τῆς Ἰησοῦ Mt xxvi 33; cf. Mc xiv 29 ἀποφάσεως εἶπε τό· Εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ οὐ σκανδαλισθήσομαι. καὶ τοῦτο ἔτι τότε προπετὲς ὂν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ αἴτιον οἶμαι γέγονε τοῦ ὑπὲρ τὸ μέτρον τούτων λοιπῶν σκανδαλισμοῦ ἡμαρτηκέναι αὐτὸν, ἀρνησάμενον τὸν Ἰησοῦν τρὶς πρὶν ἀλεκτοροφωνίας. διόπερ ἐπιστήσας τοιαύτῃ προτέρᾳ ἑαυτοῦ προπετείᾳ ὠφελήθη τὰ μέγιστα, ὡς γενέσθαι στιβαρώτατος καὶ μακροθυμότατος· ὅπερ δηλοῦται Παύλου μὲν εἰπόντος αὐτῷ ἔμπροσθεν Gal ii 14 πάντων· Εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων ἐθνικῶς καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς ζῇς, πῶς τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν; καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦ δὲ μετὰ στίβους σιωπήσαντος· καὶ τὸ κατὰ τὸν τόπον εὔλογον ἀνεξικακώτατα μὴ παραστήσαντος, περὶ οὗ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας οἰκειότερόν τις διαλήψεται. καὶ ἐν ταῖς cf. 2 Co iii 18 Πράξεσι δὲ τῶν ἀποστόλων τὸ καθεστηκὸς αὐτοῦ, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφωθέντος, τοῖς ἑκάστῳ ἐφιστᾶσι καὶ προσέχουσι φανεῖται.

6. Καὶ ἐνθάδε τοίνυν ἐγερθέντι τῷ Ἰησοῦ ἐκ τοῦ
δείπνου καὶ θέντι τὰ ἱμάτια καὶ διαζωσαμένῳ ὃ εἴληφε 413
λέντιον, καὶ βάλλοντι ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα καὶ ἀρξαμένῳ τοὺς πόδας νίπτειν τῶν μαθητῶν καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ

2, 3 διάλαλούντα 5 θερμώτερον 13, 14 σκανδαλισθήσεσθαι ἐν ἐμοί 18 ὠφεληθῆναι

ᾧ ἦν διεζωσμένος, πάντες μὲν παρεῖχον τοὺς πόδας, ἀκόλουθον τῇ περὶ τοῦ Ἰησοῦ προλήψει θεωροῦντες ὅτι οὐκ ἂν ὁ τηλικοῦτος ἀλόγως καὶ, ὡς ἂν οἱ πολλοὶ λέγοιεν, βαρεῖν τοὺς μαθητὰς θέλων, νίπτοι αὐτῶν τοὺς πόδας, ἀλλά τι χρήσιμον ἐπιτελῶν ὃ περιέμενον γνώσεσθαι ὕστερον, ἐννοοῦντες μήποτε σύμβολόν τινος ταῦτα πράττοιτο· μόνος δὲ ὁ Πέτρος τῷ προχειροτέρῳ ἐνιδὼν καὶ οὐδένα ἕτερον λογισμὸν ἐκείνῳ παρατιθεὶς, ὡς σέβων τὸν Ἰησοῦν οὐ παρεῖχεν αὐτοῦ εἰς τὸ νίψασθαι τοὺς πόδας, ἀλλὰ πρότερον μὲν δυσωπεῖν αὐτὸν ἐπειρᾶτο ἐν τῷ· Κύριε, σύ μου νίπτεις Jo xiii 6 f.
τοὺς πόδας; μετὰ δὲ τοῦτο δέον αὐτὸν πεισθῆναι τό· Ὃ ἐγὼ ποιῶ σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα· φησὶ τό· Οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα. ἄλλως δὲ τῶν λοιπῶν μαθητῶν ἐμπιστευσάντων ἑαυτοὺς τῷ Ἰησοῦ καὶ περὶ μηδενὸς ἀντιλεγόντων αὐτῷ, οὗτος δι᾽ ὧν λέγει, εἰ καὶ ὑγιῶς ἔδοξε προτίθεσθαι, οὐ μόνον τοῦ Ἰησοῦ κατηγορεῖ, ὡς ἀλόγως ἀρξαμένου νίπτειν τοὺς τῶν μαθητῶν πόδας, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφοιτητῶν. εἰ γὰρ αὐτὸς μὲν, ὡς ᾠήθη, τὸ καθῆκον ἐν τῷ κωλύειν ἐθέλειν ἐποίησεν, ἐκεῖνοι δὲ μὴ ἑοράκασιν αὐτὸ, κατηγόρησεν ἐκείνων, παρὰ τὸ καθῆκον ἑαυτῶν τοὺς πόδας ἐμπαρεσχηκότων τῷ Ἰησοῦ· καὶ εἰ φρονεῖται τῷ εὐλόγῳ μὴ δεῖν ἀντιλέγειν, καὶ εὔλογον ἐνόμιζεν εἶναι τὸ γινόμενον ἐν τῷ νίπτεσθαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, οὐκ ἂν ἀντέλεγε τῷ γινομένῳ. φαίνεται οὖν ἀκρίτως μὴ εὔλογον νενομικέναι εἶναι τὸ περὶ τοῦ νίψασθαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ βούλημα. εἰ δὲ χρὴ μέχρι τῶν ἐλαχίστων εἶναι νομιζομένων ἐρευνᾷν τὴν γραφὴν, ζητήσαι τις ἂν τί δήποτε, πρώτου κατειλεγμένου τοῦ Πέτρου εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα, τάχα ὡς τῶν λοιπῶν τιμιωτέρου, ἐπεὶ καὶ ὁ ἀληθῶς πάντων ἔσχατος Ἰούδας ἦν, ὑπὸ τῆς μοχθηρᾶς διαθέσεως ἐπὶ τὰ τελευταῖα ἀνταπερριμμένος, ὁ Ἰησοῦς ἀρξάμενος νίπτειν τοὺς πόδας

15 οὕτως **20** ὁράκασι **26** τοῦ 2°] τῷ **31** ἦν] τὴν

τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διεζωσμένος,
οὐκ ἀπὸ Πέτρου ἤρξατο. καὶ λεκτέον πρὸς τοῦτο ὅτι 414
ὥσπερ ἰατρὸς πλείοσιν ἀρρώστοις κατὰ τὴν ἰατρικὴν δια-
κονούμενος, ἀπὸ τῶν κατεπειγόντων καὶ χείρονα πεπονθότων
τὴν ἀρχὴν ποιεῖται τῆς θεραπείας, οὕτως ὁ ἐρρυπωμένους
τοὺς πόδας νίπτων τῶν μαθητῶν ἄρχεται ἀπὸ τῶν μᾶλλον
ἐρρυπωμένων, καὶ τάχα ἐπὶ τελευταῖον ἦλθε τὸν Πέτρον,
ὡς ἔλαττον πάντων δεόμενον τῆς νίψεως τῶν ποδῶν. τάχα
δὲ καὶ εἰς τὸ δοκεῖν ἀντιλέγειν ἡ ἐγγὺς καθαρότητος κατά-
στασις τῶν ποδῶν αὐτοῦ συνεβάλλετο.

7. (6) Βασανιζόμενον δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ εἰρημένον
Jo xiii 10 τό· Ὁ λελουμένος οὐκ ἔχει χρείαν νίψασθαι, ἀλλ᾽ ἔστι
καθαρὸς ὅλος· καὶ ὑμεῖς καθαροί ἐστε, ἀλλ᾽ οὐχὶ πάντες·
τάχα ὑποβάλλει νοῦν τοιοῦτον, ὡς ἤδη νιψαμένων τοὺς
πόδας ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τῶν μαθητῶν, καὶ πρὸς τῷ λελοῦσθαι
οὐκ ἔτι ἐχόντων χρείαν νίψασθαι· ἔτι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ
Πέτρου ἤδη ὄντος καθαροῦ, καὶ πρὶν νίψῃ τοὺς πόδας αὐτοῦ
ὁ Ἰησοῦς. ἐὰν δέ τις πρὸς ταῦτα ζητῇ τί δήποτ᾽ οὖν
εἰπών· Ὁ λελουμένος οὐκ ἔχει χρείαν νίψασθαι, ἀλλ᾽ ἔστι
καθαρὸς ὅλος· μὴ χρείαν ἐχόντων νίψασθαι τῶν μαθητῶν,
Mt xxv 29 νίπτει τοὺς πόδας αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς· λεκτέον αὐτῷ τό· Παντὶ
τῷ ἔχοντι δοθήσεται καὶ προστεθήσεται. ἐπεὶ τοίνυν εἶχον
καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ εἶναι καθαροὶ, προστίθησιν Ἰησοῦς τῇ
καθαρότητι αὐτῶν καὶ τὸ νίπτειν αὐτῶν τοὺς πόδας· οὔτε
τοὺς μὴ λελουμένους νίψων ἂν οὔτε τοὺς μὴ ὅλους καθαροὺς,
ἀλλ᾽ οὕτως ὥστ᾽ ἂν εἰπεῖν περὶ τῶν οὕτως καθαρῶν· κἂν
γάρ τις ᾖ τέλειος ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων, τῆς ἀπὸ Ἰησοῦ, ἵν᾽
οὕτως ὀνομάσω, καθαρότητος ἀπούσης, εἰς καθαρὸν οὐ
λογισθήσεται. καὶ ταῦτα δὲ ὕστερον ἐκτίθεμαι, ὑποπε-
σόντα μετὰ τὸ ὑπαγορευθῆναι τὰ πρότερα, σωζόντων ἡμῶν
καὶ τὴν τάξιν τῶν ὑπεισελθόντων νοῦν, ὡς πρότερον μὲν
βλέπειν ῥυπωθέντας τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν δεδεῆσθαι

27 Ἰησοῦ] σοῦ

415 τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ νίψεως, νῦν δ' ὅτι διὰ τοῦτ' αὐτῶν ἔνιψε τοὺς πόδας, ἐπεὶ ἦσαν ὡς ἐν ἀνθρώποις καθαροὶ ἀλλ' οὐχὶ καὶ παρὰ θεῷ· χωρὶς γὰρ Ἰησοῦ οὐδεὶς παρὰ θεῷ καθαρὸς γίνεται, κἂν πρὸ αὐτοῦ νομισθῇ διά τινος ἐπιμελείας αὐτὸν καθαρὸν πεποιηκέναι. τοῖς δ' ὡς ἐν ἀνθρώποις καθαροῖς ἤδη γεγεννημένοις, καὶ λουσαμένοις τὸ τοῦ Ἰησοῦ βάπτισμα, καὶ νιψαμένοις ὑπ' αὐτοῦ τοὺς πόδας, ἐνοικεῖν καὶ τὸ ἅγιον δύναται πνεῦμα καὶ ἡ ὡς ἔνδυμα ἐξ ὕψους δύναμις. ὁ μὲν οὖν Πέτρος μὴ θεωρῶν τὸν λόγον τοῦ βουλήματος Ἰησοῦ, ἀρξαμένου νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν καὶ ἐκμάσσειν (cf. Jo xiii 5) τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διεζωσμένος, λέγει αὐτῷ Κύριε, σύ μου (Jo xiii 6) νίπτεις τοὺς πόδας; ἐπαπορητικῶς καὶ δυσωπητικῶς τοῦτο φάσκων· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτῷ, διδάσκων (Jo xiii 7) ὅτι μυστήριον τοῦτο ἦν, τό· Ὃ ἐγὼ ποιῶ σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα. τί δὲ ἦν ὃ ἐποίει νίπτων τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὁ Ἰησοῦς; ἢ εἰργάζετο διὰ τοῦ νίπτειν αὐτῶν τοὺς πόδας καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διεζωσμένος ὡραίους αὐτούς, μελλόντων αὐτῶν εὐαγγελίσασθαι τὰ ἀγαθά; ὅτε γὰρ ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὁ Ἰησοῦς, τότε, οἶμαι, πεπλήρωται τὸ περὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ προφητικῶς εἰρημένον· Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά. (Ro x 15; cf. Is lii 7) εἰ δὲ πόδας μαθητῶν νίπτων ὡραίους αὐτοὺς ποιεῖ, τί φήσομεν ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ κάλλους ἐγγίνεσθαι τοῖς ὑπὸ Ἰησοῦ βαπτισαμένοις ὅλοις ἐν πνεύματι (cf. Mt iii 11) ἁγίῳ καὶ πυρί; ὡραῖοι δὲ οἱ πόδες ἐγένοντο τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ, ἵνα νιψάμενοι καὶ καθηράμενοι καὶ ἐκμαξάμενοι ἀπὸ τῶν Χριστοῦ χειρῶν, ἐπιβῆναι δυνηθῶσι τῆς ἁγίας ὁδοῦ καὶ ὁδεύειν τὸν εἰπόντα τό· Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός. (Jo xiv 6) μόνος γὰρ καὶ πᾶς ὁ νιψάμενος τοὺς πόδας ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ὁδεύει τὴν ὁδὸν ταύτην τὴν ζῶσαν καὶ φέρουσαν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ οὐ χωρεῖ ἡ ὁδὸς αὕτη πόδας μεμολυσμένους καὶ τοὺς ἔτι μὴ καθαρούς. Μωσῆς μὲν οὖν ἐδεῖτο

4 κἂν] καὶ

[cf. Ex iii 5] ὑπολύσασθαι τὸ ὑπόδημα ἀπὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐπείπερ ἐφ' ὃν ἐφθάκει τόπον, ἐν ᾧ εἱστήκει, γῆ ἁγία ἦν· ὁμοίως [cf. Josh v 15] δὲ ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς. οἱ δὲ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα ὁδεύσωσι τὴν ζῶσαν καὶ ἔμψυχον ὁδόν, οὐ μόνον ἀρκοῦνται [cf. Mt x 10] τῷ μὴ ἔχειν ὑποδήματα κατὰ τὴν ὁδόν, τοῦτο τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ ἐντειλαμένου τοῦ Ἰησοῦ· ἀλλὰ γὰρ ἔδει πρὸς τὸ ὁδεῦσαι τὴν ὁδὸν ταύτην αὐτοῖς καὶ τὸ νίψασθαι ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἀποθεμένου τὰ ἱμάτια, τάχα μὲν ἵνα καθαροὺς 416 αὐτοὺς τοὺς πόδας ποιήσῃ καθαρωτέρους, τάχα δὲ ἵνα τὸν ἐν τοῖς ποσὶ τῶν μαθητῶν ῥύπον ἀναλάβῃ εἰς τὸ ἑαυτοῦ [Is liii 4; cf. Mt viii 17] σῶμα διὰ τοῦ λεντίου, ᾧ μόνῳ περιεζωσμένος ἦν· Αὐτὸς γὰρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν φέρει.

8. Ὅρα γοῦν ὅτι μέλλων νίπτειν τοὺς πόδας τῶν [cf. Jo xiii 2] μαθητῶν οὐκ ἄλλον καιρὸν ἐπελέξατο ἢ ὅτε ὁ διάβολος ἤδη βεβλήκει εἰς τὴν καρδίαν ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης, καὶ ἡ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἔμελλε γίνεσθαι οἰκονομία. πρὸ γὰρ τούτου εὔκαιρον οὐκ ἦν νίψασθαι τοὺς πόδας ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοὺς μαθητάς. τίς γὰρ ἂν τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ἕως τοῦ πάθους ῥύπον τῶν ποδῶν αὐτῶν ἀπένιψεν ἄν; ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους· ἄλλος γὰρ Ἰησοῦς οὐκ ἦν ὁ νίπτων αὐτῶν τοὺς πόδας. ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τὴν οἰκονομίαν· ἤδη γὰρ ὥρα τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιδημήσαντος τοῖς μαθηταῖς ἦν, γενομένοις καθαροῖς καὶ νιψαμένοις τοὺς πόδας, καὶ ἤδη ἔχουσιν ἑτοίμους αὐτοὺς καὶ ὡραίους πρὸς τὸ ἐν τῷ πνεύματι εὐαγγελίζεσθαι τὰ ἀγαθά. τοι- [Jo xiii 7] οῦτον οὖν ἐστι τό· Ὃ ἐγὼ ποιῶ σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα· σύμβολόν ἐστι τὸ νίψασθαι ὑμῶν τοὺς πόδας ὑπ' ἐμοῦ, τοῦ καθαρθῆναι τὰς βάσεις τῶν [cf. Ro x 15] ψυχῶν ὑμῶν, ἵνα γένωνται ὡραῖοι, μελλόντων ὑμῶν εὐαγγελίζεσθαι τὰ ἀγαθά, καὶ καθαροῖς τοῖς ποσὶν ἐπιβαίνειν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς. τοῦτο δὲ τὸ μυστήριον σὺ νῦν μὲν οὐκ οἶδας, ἅτε μηδέπω χωρῶν τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, εὐκαιρότερον ἐσομένην ἐν σοὶ ἐπὰν νίψῃ τοὺς πόδας ἀπ' ἐμοῦ· μετὰ δὲ ταῦτα γνώσει ἐν τῷ τοῦτο συνιέναι φωτιζόμενος τῇ περὶ

οὐκ εὐκαταφρονήτου καὶ βραχέος τινὸς γνώσει. ταῦτα δὲ
λέγοντος τῷ Πέτρῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὁ μαθητὴς ἀποκρίνεται
οὐκ ἐπιστημονικὴν ἀπόκρισιν, πλὴν φαντασίαν ἐξαποστέλ-
λουσαν τοῦ πρὸς τὸν Ἰησοῦν τιμητικοῦ καὶ σεβασμίου,
φαντασίαν διεψευσμένην ἔτι. διόπερ, ἐπεὶ μὴ συμφέρουσα
ἦν τῷ Πέτρῳ ἡ ἀπόκρισις αὐτοῦ, οὐκ ἐᾷ αὐτὴν γενέσθαι
ἀληθῆ ὁ τὰ ἐπὶ βλάβῃ ἀληθευσόμενα τῇ τοῦ λέγοντος πρε-
πόντως ἑαυτοῦ τῇ χρηστότητι κωλύων. ὁ μὲν γὰρ Πέτρος
φησίν· Οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ Jo xiii 8
ἀπεφήνατο, κρίναντος τοῦ Ἰησοῦ νίπτειν αὐτοῦ τοὺς πόδας,
τὸ μὴ νιφθήσεσθαι ὑπ' αὐτοῦ καὶ μὴ νιφθήσεσθαι εἰς τὸν
ἅπαντα αἰῶνα· ὁ δὲ βλέπων λυσιτελέστερον εἶναι τὸ ἐν
τούτῳ ψεύσασθαι τὸν Πέτρον τοῦ ἀληθεῦσαι αὐτὸν ὑπο-
δείκνυσι τὸ ἐν τῷ μὴ δεῖν ἀληθεύειν τοῦτο εἰρηκότα λυσι-
417 τελὲς, φήσας· Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.
εἴπερ οὖν ὁ Πέτρος ἔμελλεν ἀποφηνάμενος μὲν τό· Οὐ μὴ
νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ἀληθεύων ἐν τούτῳ
μὴ ἕξειν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ μέρος, ἔμελλε δὲ ἔχειν μέρος μὴ
ἀληθεύων, ἐφ' ᾧ φθάσας εἶπε προπετῶς, τί ἄλλο πράττειν
ἐχρῆν ἢ μὴ ἀληθεύειν; ἵνα μὴ τὸ ἀληθεύειν τοῦτο ποιήσαι
αὐτὸν μὴ ἔχειν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ μέρος, ψεύστην αὐτὸν
ἀποδείξαντος ἐν τῷ νίψασθαι τοὺς πόδας αὐτοῦ. γέγραπται
γάρ· Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· εὐκαίρως δέ ποτε χρησόμεθα Ps cxv 2 (cxvi 11)
τῷ ῥητῷ ἐπὶ τῶν προπετέστερον καὶ ἀκρίτως εἰπόντων
ποιήσειν ὅπερ αὐτοῖς μὴ λυσιτελεῖ ἐμμένουσι τῷ κακῶς
κεκριμένῳ. ὑποδεικνύντες γὰρ αὐτοῖς ὅτι οὐχ ἕξουσι μὲν
μετὰ τοῦ Ἰησοῦ μέρος, τὴν προπετῆ ἐν ἐπαγγελίᾳ τηρή-
σαντες φωνήν, δυνήσονται δὲ ἀθετηθέντος τοῦ προειρημένου
ἐλπίδα ἔχειν ἀγαθήν, ἀποστήσομεν αὐτοὺς τοῦ ἐμμένειν τοῖς
κακῶς κεκριμένοις, κἂν μετὰ ὅρκου διὰ πολλὴν προπετείαν
τὸ τοιοῦτόν ποτε γίγνεται. καὶ φήσομεν ὅτι ὥσπερ ὁ εἰπὼν
Πέτρος· Οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα· κω- Jo xiii 8

25 ὅπερ] ὅσπερ 32 νίψους

λύεται ἐμμένειν τῇ τοῦ λεγομένου ὁμολογίᾳ, ἵνα ἔχῃ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ μέρος, οὕτως καὶ σὺ ὁ δεῖνα ἁμαρτὼν τὴν προπετείαν καὶ ἀκρίτως ἐπαγγειλάμενος τόδε, βέλτιον ἂν ποιήσαι μεταθέμενος ἐπὶ τὸ τόδε πρᾶξαι εὐλογώτερον ἀπὸ τοῦ ἐμμένειν τῷ κακῶς κριθέντι. ἐπιστήσαντες δὲ τῷ τε· Jo xiii 7 f. Ὃ ἐγὼ ποιῶ σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα· καὶ τῷ· Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ· οἱ μὴ βουλόμενοι τοῦτο καὶ τὰ τούτῳ παραπλήσια τροπολογεῖν αἰδεσθέντες παραδεξάσθωσαν τὸ τοιοῦτον εἶδος τῶν εὐαγγελικῶν ἐξετάσεων, ἢ μὴ βουλόμενοι δεικνύτωσαν πῶς εὔλογόν ἐστι τὸν, ὡς ἂν ἐκεῖνοι λέγοιεν, διὰ σεβασμὸν τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντα· Οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα· τῷ διδασκάλῳ ἀκοῦσαι ὡς ἄρα οὐχ ἕξει μέρος μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ὡς διὰ μέγιστον ἁμάρτημα τὸ μὴ νενίφθαι τοὺς πόδας ὑπ' αὐτοῦ. τὸ μὲν γάρ· ἐὰν τόδε τὸ πταῖσμα ποιήσεις, οὐχ ἕξεις μέρος μετ' ἐμοῦ· χώραν εἶχε λεγόμενον περὶ τῶν προφανῶς ἁμαρτημάτων. τὸ δέ· Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ· οὐδαμῶς ἔχει τὸ εὔλογον κατὰ τοῦ ἱσταμένου ἐν τῷ τοὺς σωματικοὺς πόδας μὴ ἠθεληκέναι νίψασθαι τὸν Πέτρον. νίπτοντος <δὲ> αὐτοῦ τοὺς πόδας, ἠλιθιώτατα, ἅπερ οὐ θέμις λέγειν, ὁ διδάσκαλος δόξει ἀποκεκρίσθαι τῷ τιμῶντι αὐτὸν μαθητῇ, ὅπερ ἐστὶν ἀτοπώτατον.

9. Διὰ τοῦτο παρέχωμεν τῷ Ἰησοῦ τοὺς πόδας ἡμῶν 418 καὶ νῦν ἐγειρομένῳ ἐκ τοῦ δείπνου, καὶ τιθέντι τὰ ἱμάτια καὶ λαμβάνοντι λέντιον καὶ διαζωννύντι ἑαυτὸν, καὶ βάλλοντι ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα καὶ ἀρχομένῳ νίπτειν τοὺς πόδας ἡμῶν, cf. Lc xxii 27 ὡς μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ, ᾧ δι' ἡμᾶς γενόμενος ἐν μέσῳ ἡμῶν ὡς ὁ διακονῶν διαζώννυται. ἐὰν γὰρ μὴ cf. Ro x 15 ποιήσωμεν τοῦτο, οὐχ ἕξομεν μετ' αὐτοῦ μέρος, οὐδὲ ὡραῖοι cf. 1 Co xii 31 ἔσονται οἱ πόδες ἡμῶν, καὶ μάλιστα ὅτε ζηλοῦντες τὰ μείζονα χαρίσματα θέλομεν ἐγκαταταχθῆναι τοῖς εὐαγγελιζο-

11 λέγοι εἰ **20** δὲ] om. **21** ἡμερώτατα ἃ ὅπερ

μένοις τὰ ἀγαθά. πλὴν ὅτε προπετής ἐστι Πέτρος ἀκούσας
τό· Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ· αἰτούμενος Jo xiii 8
ἐν τῷ παρασχεῖν τοὺς πόδας τῷ Ἰησοῦ, ὑπερβάλλειν ἐθέλει
τὰ μέτρα τῆς αἰτήσεως αὐτοῦ, καὶ παρεῖχε νιφθησομένους
ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ οὐκέτι τοὺς πόδας μόνους, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰς
χεῖρας, ἃς οὐκέτι νίπτεσθαι ὁ Ἰησοῦς ἤθελεν, ὅταν ἄρτον
ἐσθίωσι, καταφρονῶν τῶν λεγομένων ὅτι Οἱ μαθηταί σου οὐ Mt xv 2
νίπτονται τὰς χεῖρας, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσι· καὶ πρὸς ταῖς
χερσὶ τὴν κεφαλὴν, ἣν οὐδὲ κατακαλύπτεσθαι ἔτι Ἰησοῦς cf. 1 Co xi 7
ἐβούλετο, ἐφ' ἧς ἡ εἰκὼν καὶ ἡ δόξα ἤδη ἦν τοῦ θεοῦ.
ἀρκεῖται γὰρ ἡμῖν ἐπὰν ἔλθωμεν εἰς ταὐτὸν τοῖς τοῦ Ἰησοῦ
μαθηταῖς καιροῦ, τοῦ τοὺς πόδας αὐτῷ παρέχειν νίψοντι καὶ
ἐκμάσσοντι μόνους· Ὁ γὰρ λελουμένος οὐκ ἔχει χρείαν Jo xiii 10
νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος· εἰ δέ τις μή ἐστιν ὅλος
καθαρὸς, οὐκ ἐλούσατο. ζητήσαι δέ τις ἂν, εἰ ὁ λελουμένος
οὐκ ἔχει χρείαν νίψασθαι ἀλλ' ἔστι καθαρὸς, καὶ ἦσαν οἱ τοῦ
Ἰησοῦ μαθηταὶ καθαροὶ, ὡς λελουμένοι, πῶς βάλλει ὕδωρ cf. Jo xiii 5
εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν
ὁ Ἰησοῦς; εἰς τοῦτο δὲ καὶ προλαβόντες μὲν ἐκ μέρους
εἰρήκαμεν καὶ νῦν ἐκείνοις ταῦτα προσθήσομεν. τό· Χρείαν
ἔχομεν· ἐπὶ τῶν ἀναγκαίων, ὧν ἄνευ διαζῆν τις οὐ δύναται,
τέτακται· ὥστ' ἂν ἐν σωματικοῖς εἰπεῖν χρείαν ἔχειν τὸν
ἄνθρωπον οὐ πλειόνων, ἀλλὰ τούτων μόνων περὶ ὧν φησιν
ὁ Παῦλος· Ἔχοντες δὲ διατροφὴν καὶ σκεπάσματα, τούτοις 1 Tim vi 8
ἀρκεσθησόμεθα· τὰ δὲ εἰς πλοῦτον καὶ τρυφὴν συμβαλλό-
μενα ἐκ περιουσίας τοῖς ἁβροδιαίτοις περιγίνεται, οὐχ ὡς
χρειώδη καὶ ὧν οὐκ ἄνευ, ἀλλ' ὡς περισσά· οὕτω τοίνυν καὶ
ἐπὶ τῶν θειοτέρων χρεία μὲν ἡμῖν τῶν εἰσαγόντων εἰς ζωὴν
καὶ ποιούντων εἶναι ἐν τῷ λέγοντι· Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· τὰ δὲ Jo xi 25
419 ὑπὲρ ταῦτα, περὶ ὧν λέγεται· Κατατρύφησον τοῦ κυρίου, καὶ Ps xxxvi (xxxvii) 4
δώσει σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου· καὶ ὅσα νοεῖται
κατὰ τὸν παράδεισον τῆς τρυφῆς καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν

11 τοῦτο

δόξαν, τὰ ἐν τῇ ἀριστερᾷ τῆς σοφίας, κατὰ τὸν εἰπόντα· [Pr iii 16] Μῆκος γὰρ βίου καὶ ἔτη ζωῆς ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλοῦτος καὶ δόξα· ὑπὲρ τὴν χρείαν εἶναι λεχθείη ἄν. καὶ μήποτε τοιοῦτόν ἐστι τὸ μετὰ τὸ λούσασθαι νίψασθαι τοὺς πόδας ὑπὸ τοῦ τηλικούτου διδασκάλου καὶ σωτῆρος· τὸ γὰρ χάρισμα τοῦ θεοῦ ὑπερπαίει τὴν χρείαν, [cf. 1 Co xv 41 f.] ὥσπερ καὶ τὸ εἶναι ἐν δόξῃ ἡλίου, ἢ σελήνης, ἢ ἀστέρων, ἐν τῇ ἱερᾷ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει. οὐκ ἔχει μὲν χρείαν ὁ καθαρὸς καὶ λουσάμενος νίψασθαι· νίπτεται δὲ, κατὰ τὸ [Mt xxv 29] προαποδεδομένον, ἐπεί· Τῷ ἔχοντι παντὶ προστεθήσεται; [Ap xxii 11] καὶ ὡς ὁ Ἰωάννης φησί· Καὶ ὁ καθαρὸς καθαρισθήτω ἔτι, [Jo xiii 10] καὶ ὁ ἅγιος ἁγιασθήτω. τὸ δέ· Ὑμεῖς καθαροί ἐστε· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ια´, ᾧ ἐπιφέρεται τό· Οὐχὶ πάντες· διὰ τὸν Ἰσκαριώτην· ᾔδει γὰρ τὸν παραδιδόντα αὐτὸν, ἤδη ὄντα οὐ [cf. Jo xii 6] καθαρόν· πρῶτον μὲν ὅτι περὶ τῶν πτωχῶν οὐκ ἔμελεν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι κλέπτης ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον ἔχων τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν· [Jo xiii 2] ὕστερον δὲ ἐπεί· Δείπνου γινομένου, τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης, οὐκ ἀπώσατο τὸ βεβλημένον. διόπερ οἱ μὲν λουσάμενοι καθαροὶ ἕνδεκα ἔτι ἐγένοντο καθαρώτεροι, νιψάμενοι τοὺς πόδας ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ· ὁ δὲ ἤδη μὴ [Ap xxii 11] καθαρὸς Ἰούδας, Ὁ ῥυπαρὸς γὰρ, φησὶ, ῥυπανθήτω ἔτι· [cf. Jo xiii 27] γέγονε ῥυπαρώτερος καὶ ἀκάθαρτος, ὅτε μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς.

[Jo xiii 12—15] 10. (7) Ὅτε οὖν ἔνιψε τοὺς πόδας αὐτῶν καὶ ἔλαβε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἀνέπεσε πάλιν, εἶπεν αὐτοῖς Γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν; φωνεῖτέ με Ὁ διδάσκαλος καὶ Ὁ κύριος, καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ. εἰ οὖν ἐγὼ ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας· ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε. Εἰκὸς τοὺς νοήσαντας τὸ μέγεθος τῆς Ἰησοῦ δυνάμεως καὶ συνέντας τί πεποίηκε νίψας τοὺς πόδας

τῶν μαθητῶν, ἵνα καὶ τὰ τελευταῖα καὶ τὰ τυχόντα αὐτῶν
καθάρῃ ἀποπλύνας καὶ τὰ τῇ γῇ ὁμιλοῦντα σώματα, ὧν ἦν
τὰ σώματα ἐκεῖνα σύμβολον, θαυμάσαντας τὸ ἐν τῇ νίψει
ἔργον οὐκ ἂν τολμῆσαι καὶ αὐτοὺς τὸ τηλικοῦτο πρᾶξαι,
μικροτέρους εἶναι νομίζοντας ἑαυτοὺς τοῦ νίπτειν τοὺς πόδας
τοῦ ἔσω καὶ ἐν κρυπτῷ ἀνθρώπου, ἢ τῶν τὰ αὐτὰ ἀσπαζο- cf. Ro vii 22; ii 29
420 μένων τοῦ θεοῦ δόγματα, εἰ μὴ ὁ Ἰησοῦς διὰ τῶν ἐκκειμένων
ἐπὶ τοῦτο αὐτοὺς προετρέψατο, τὸ σχῆμα τοῦ δειπνοῦντος,
ὅτε διδάσκειν αὐτοὺς ἤμελλε δειπνήσαντας τὰ λεγόμενα,
ἀναλαβών. δυσωπητικώτατα μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τὴν γνῶσιν
τοῦ γινομένου προτρεπτικώτατα λέλεκται τό· Γινώσκετε τί Jo xiii 12
πεποίηκα ὑμῖν; ὅπερ ἤτοι ἐρωτηματικῶς ἀναγνωστέον, ἵν᾽
ἐμφαίνῃ τὸ τοῦ γενομένου μέγεθος· ἢ προστακτικῶς, ἵνα
αὐτῶν διεγείρῃ τὸν νοῦν εἰς τὸ διὰ τοῦ ἐπιστῆσαι τῷ ἔργῳ
λαβεῖν αὐτοῦ τὴν γνῶσιν. διδασκαλικώτατα δὲ μετὰ τοῦ
δυσωπητικοῦ λέλεκται τό· Ὑμεῖς φωνεῖτέ με Ὁ δικάσκαλος Jo xiii 13 f.
καὶ Ὁ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ. εἰ οὖν ἐγὼ
ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς
ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. ὁ μὲν Ἰησοῦς ἔνιψε
τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ᾗ διδάσκαλος αὐτῶν, καὶ τοὺς
πόδας τῶν δούλων, ᾗ κύριος ἦν. διδασκαλίᾳ γὰρ ὁ ἀπὸ γῆς
καὶ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων κονιορτὸς, φθάνων οὐκ ἐπὶ
ἄλλο τι ἢ ἐπὶ τὰ τελευταῖα καὶ τὰ κάτω τῶν μαθητῶν, ἀπο-
καθαίρεται· ἀλλὰ καὶ τῇ κυριότητι τοῦ ἄρχοντος, ἐξουσιά-
ζοντος τῶν διὰ τὸ ἔτι ἔχειν τὸ τῆς δουλείας πνεῦμα κἂν τὸν cf. Ro viii 15
τυχόντα μολυσμὸν ἔτι δεχομένων, τὰ μολύνοντα τοὺς πόδας
ἀποβάλλεται. καὶ οὐκ ἄν τις εὐφρονῶν λέγοι ᾗ θύρα ἐστὶ
τὸν Ἰησοῦν, ἢ ᾗ ποιμὴν, ἢ ᾗ ἰατρὸς, νίπτειν τοὺς πόδας τῶν
μαθητῶν καὶ δούλων. ἐγὼ δ᾽ ἡγοῦμαι ὅτι ἐπιδέχονται τὸ
δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τοῦ διδασκάλου νίψεως οἱ πόδες τῶν μαθη-
τῶν, ὅσον οὐδέπω εἰλήφασι τὸ ἀρκετὸν, ἀλλ᾽ ἔτι λείπουσιν
εἰς τό· Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος Mt x 25

13 ἐμφαίνῃ τὸ] ἐμφηνητο 27 λέγει 29 ἐπεὶ δέχονται

αὐτοῦ. καὶ τοῦτο τέλος ἐστὶ τὸ πρὸς τὸν μαθητὴν τοῦ διδα-
σκάλου, ᾗ διδάσκαλος, ποιῆσαι τὸν μαθητὴν ὡς ἑαυτὸν, ἵνα
μηκέτι δέηται τοῦ διδασκάλου, ᾗ διδάσκαλος, εἰ καὶ ἄλλως
cf. Mt ix 12 αὐτοῦ δεήσεται. ὡς γὰρ τέλος τοῦ ἰατροῦ, οὗ χρῄζουσι μὲν
οἱ κακῶς ἔχοντες οὐ χρείαν δὲ ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ,
τὸ παῦσαι τοὺς κακῶς ἔχοντας ἀπὸ τοῦ κακῶς ἔχειν, ἵνα μη-
κέτι αὐτοῦ χρῄζωσιν, οὕτω τέλος διδασκάλου περιποιῆσαι
Mt x 25 τῷ μαθητῇ τὸ λεγόμενον ἀρκετὸν ἐν τῷ· Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ
ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ. περὶ δὲ τοῦ σωτῆρος,
ὄντος κυρίου, αὐτόθεν πλεῖόν ἐστιν ἰδεῖν παρὰ τοὺς ἄλλους
κυρίους, μὴ βουλομένους ἵνα γένηται ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος
αὐτοῦ. τοιοῦτος δὲ ὁ τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς
ἀγάπης αὐτοῦ υἱός· κύριος γὰρ ὢν ἐνειργάζετο τοῖς δούλοις 421
τὸ γενέσθαι ὡς ὁ κύριος αὐτῶν, ὅτε οὐκέτι ἕξουσι τὸ
cf. Ro viii 15 πνεῦμα τῆς δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλὰ λήψονται
τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζουσιν· Ἀββᾶ, ὁ
πατήρ. πρὶν οὖν γένωνται ὡς ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος,
δέονται τῆς νίψεως τῶν ποδῶν, ὡς ἐνδεεῖς τῶν μαθητῶν,
καὶ ὡς ἔτι τὸ πνεῦμα τῆς δουλείας ἔχοντες εἰς φόβον·
ἐπὰν δέ τις αὐτῶν κατὰ τό· Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ ἵνα γένηται
ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ·
γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ καὶ ὁ κύριος αὐτοῦ, τότε
μιμήσασθαι δύναται τὸν νίψαντα τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν,
καὶ νίψαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ὡς ὁ διδάσκαλος, ὃν ὁ
cf. 1 Co xii 28 θεὸς ἔταξεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τοὺς πρώτην χώραν ἐν αὐτῇ
εἰληχότας ἀποστόλους, καὶ δεύτερον προφήτας.

Gen xxvii 40 11. Εἰ δὲ τό· Τῷ ἀδελφῷ σου δουλεύσεις· φθάνειν
Gen xxvii 29 δύναται ἐπὶ τοὺς ὑποδεεστέρους, καὶ τό· Γίνου κύριος τοῦ
ἀδελφοῦ σου· ἐπὶ τοὺς ὡς ὁ Ἰακὼβ κρείττονας, δῆλον ὅτι
γενόμενος ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος νίπτει τοὺς πόδας τῶν δου-
λευόντων τῇ παρ᾽ αὐτῷ διδασκαλίᾳ, ἐπεὶ τό· Ὑμεῖς φωνεῖτέ
με Ὁ διδάσκαλος καὶ Ὁ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ·

11 ὁ δοῦλος] ὡς ὁ διδάσκαλος

οὐκ ἀξιῶ μηδὲν ἔχειν βαθύτερον καὶ παρὰ τὸ ὑπὸ τῶν πολ-
λῶν νενοημένον· οὐ πᾶσι γὰρ τοῖς λέγουσι· Κύριε, Κύριε· Jo xiii 13
λεχθήσεται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τό· Ὑμεῖς φωνεῖτέ με Ὁ κύριος,
καὶ καλῶς λέγετε. οὐ καλῶς οὖν λέγουσι· Κύριε· οἱ ἐν τῇ
ἡμέρᾳ ἐκείνῃ φήσοντες· Κύριε, Κύριε, οὐκ ἐν τῷ ὀνόματί Mt vii 22 f.; cf. Lc xiii 26 f.
σου ἐφάγομεν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐπίομεν, καὶ ἐν τῷ
ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν καὶ δυνάμεις πεποιή-
καμεν; φήσει γοῦν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ·
οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς, ὅτι ἐργάται ἐστὲ ἀδικίας· οὐκ ἂν δὲ
λέγουσιν αὐτοῖς καλῶς τό· Κύριε, Κύριε· εἶπε τό· Ἀποχω-
ρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ. ἀλλὰ καί· Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Mt vii 21
κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· παρ-
ίστησιν ὅτι οὐ πᾶς ὁ λέγων Κύριε, κύριε, μαρτυρηθείη ἂν
ὑπ' αὐτοῦ ὡς νῦν οἱ ἀπόστολοι, πρὸς οὓς εἶπε· Καλῶς
λέγετε, εἰμὶ γάρ. καὶ γὰρ ἀληθῶς κακία μὲν αὐτῶν οὐκέτι
κυρία ἦν, ὁ λόγος δέ, καὶ ἁπαξαπλῶς ὁ κύριος, ἡ πᾶσα
ἔμψυχος καὶ ζῶσα ἀρετή. ἀλλὰ καὶ εἴπερ Οὐδεὶς δύναται 1 Co xii 3
εἰπεῖν Κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ· καὶ νοοῦμεν
122 ἐν τούτῳ τί ἐστι τὸ εἰπεῖν· Κύριος Ἰησοῦς. ὁ ἐν πνεύματι
ἁγίῳ λέγων· Κύριος Ἰησοῦς· καλῶς λέγει. εἰ δὲ καὶ ὁ
καλῶς λέγων πάντως ἐν πνεύματι ἁγίῳ λέγει, ζητήσεις διὰ
τὸ νῦν· Καὶ καλῶς λέγετε· συνεξεταζόμενον τῷ· Οὔπω γὰρ ἦν Jo vii 39
πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς οὔπω ἐδοξάσθη. γνησίως οὖν δουλεύ-
οντος τῷ λόγῳ ἔργον ἐστὶ τὸ καλῶς εἰπεῖν· Κύριος Ἰησοῦς·
καὶ τοῦ ἀνάλογον τούτῳ μαθητοῦ τὸ καλῶς εἰπεῖν τῷ σωτῆρι
τό· ὁ διδάσκαλος· πρὸς ὃν λέγοιτ' ἂν τό· Εἰμὶ γάρ· οὐκ ἂν
λεχθησόμενον ὑπὸ τοῦ λόγου τῷ δουλεύοντι τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ
τῷ μαθητευομένῳ τοῖς ψεύδεσι.

12. Πλὴν καὶ ἅγιον ὄντα ἐνδέχεται δεῖσθαι τῆς νίψεως
τῶν ποδῶν, ἐπεὶ καὶ ἡ καταλεγομένη εἰς ἐκκλησιαστικὴν
τιμὴν χήρα ἐξετάζεται μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν καὶ ἐν τῷ·
Εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψε· γέλοιον γὰρ οἶμαι τυγχάνειν τὸ 1 Tim v 9 f.

8 φησὶ 22 τῷ] τὸ

στῆναι ἐπὶ τοῦ ῥητοῦ καὶ, φέρε εἰπεῖν, τὴν ἔχουσαν πάντα
τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν ἁγίαν χήραν, καὶ τούτῳ μόνῳ λεί-
πουσαν, μὴ κατατετάχθαι εἰς ἐκκλησιαστικὴν τιμὴν, πολ-
λάκις διὰ παιδισκῶν καὶ οἰκετῶν φιλοφρονησαμένην, ἐν ᾧ
καιρῷ ηὐπόρει καὶ εἶχε τὰ ἐπιτήδεια, τοὺς ξένους ἢ τοὺς
ἁπαξαπλῶς δεομένους τοῦ φιλάνθρωπόν τι ἔργον ἀπ' αὐτῆς
1 Tim v 10 παθεῖν. καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ ἀνάγειν σε δεῖ τό· Εἰ ἁγίων
cf. Tit ii 3 πόδας ἔνιψεν· ὅπου κελεύονται, ἀνάλογον τοῖς πρεσβυτέροις,
πρεσβύτιδες εἶναι καὶ καλοδιδάσκαλοι. ὅρα δὲ εἰ μὴ καὶ
ἐργῶδές ἐστι τὸ πάνθ' ὁντινοῦν μαθητευόμενον τῷ χριστῷ,
Jo xiii 14 θέλοντα πληροῦν τὴν λέγουσαν ἐντολήν· Καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε
ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας· ὡς ὀφειλόμενον ἔργον ἐθέλειν
ποιεῖν τὸ νίψαι τοὺς σωματικοὺς καὶ αἰσθητοὺς πόδας τῶν
ἀδελφῶν, ὥστε τοὺς ἐν ποιᾳποτοῦν ὑποθέσει βίου τυγχά-
νοντας πιστοὺς τοῦτο ποιεῖν, εἴτε ἐν ἐκκλησιαστικῇ δοκοῦν-
τας εἶναι ὑπεροχῇ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, εἴτε καὶ ἐν
ἄλλοις κοσμικοῖς τισιν ἀξιώμασιν· ὥστε κατὰ τοῦτο καὶ τὸν
δεσπότην ἥκειν ἐπὶ τὸ νίπτειν τοὺς πόδας τοῦ πιστεύοντος
δούλου, καὶ τοὺς γονεῖς τοῦ υἱοῦ· ὅπερ ἔθος ἢ οὐ γίνεται ἢ
εἰς ὑπερβολὴν σπανιώτατα, καὶ παρὰ τοῖς πάνυ ἁπλουστέ-
ροις καὶ ἀγροικοτέροις γίνεται. μνημονευτέον δὲ εἰς ταῦτα 423
Jo xiii 8 καὶ τῶν εἰρημένων εἰς τό· Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος
Jo xiii 12 μετ' ἐμοῦ· ἀλλὰ καὶ τοῦ· Γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν; καὶ
γὰρ πρέπει ὑπόδειγμα ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν δεδωκέναι τοῦ
νίπτειν πόδας ἀνάλογον τοῖς τροπικῶς ὑπὸ τῆς νύμφης ἐν
Cant v 3 τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων εἰρημένοις ἐν τῷ· Ἐνιψάμην τοὺς
Jo xiii 15 πόδας μου, πῶς μολυνῶ αὐτούς; πρόσχες δὲ τῷ· Ἵνα καθὼς
ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν καὶ ὑμεῖς ποιῆτε· συνεξετάζων αὐτὸ τῷ·
Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. ἐὰν δέ τις
πρὸς ταῦτα λέγῃ ὅτι κἂν ἀλληγορῆται, οὐδὲν ἧττον γέγονε
κατὰ τὸ ῥητὸν, ἀκουστέον μετὰ τοῦ τροπικοῦ καὶ τῆς
Jo xiii 14 f. φασκούσης λέξεως· Εἰ οὖν ἔνιψα τοὺς πόδας ὑμῶν, ὁ κύριος

5 εὔπορει 9 καλοδιδασκάλοι (vid.) 30 γεγονέναι

καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν καὶ ὑμεῖς ποιῆτε· λεκτέον πρὸς τὸν τοιοῦτον· ἆρ' ἐπεὶ κατὰ τὸ ῥητὸν γέγονε τὸ εἰρημένον πρὸς τὸν εἰπόντα Πέτρον· Οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα· τό· Ἐὰν μὴ Jo xiii 8, 12
νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ· καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ ῥητὸν τοῖς κατ' εὐλάβειαν μὴ ἐμπαρέχουσιν ἑαυτῶν τοὺς πόδας ἡμῖν ἵνα αὐτοὺς νίψωμεν φήσομεν καὶ τολμήσομεν εἰπεῖν τοῖς τοιούτοις τό· Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. εἰ δὲ ἐνταῦθα οὐ δυσωπεῖ τὸ ὃ εἶπον, ἐπίσκεψαι τί σε χρὴ λέγειν πρὸς τὴν περὶ τοῦ εἰ χρὴ καὶ τὴν λέξιν πάντως τηρεῖν ἐπαπόρησιν. ὅτι μὲν οὖν ποτε καθήξει τῷδε μὲν νίψαι τοὺς πόδας τοῦ δεῖνα μαθητοῦ Ἰησοῦ, τῷ δὲ ἐμπαρασχεῖν αὐτοὺς νιφθησομένους ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ ἀγάπης καὶ φιλοφροσύνης τὸν μὲν ποιῆσαι, τὸν δὲ παρασχεῖν, καὶ αὐτὸς ἂν ὁμολογήσαιμι. εἰ δὲ φήσομεν ἕκαστον τῶν μὴ συνειδότων ἑαυτῷ τοῦτο πεποιηκέναι, καὶ ἁγίων οὕτω τοὺς πόδας νενιφέναι, ὀφειλομένην τινὰ ἐντολὴν μὴ ἀποδεδωκέναι τήν· Ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας· ὥρα που λέγειν, ἐγγύς που πάντας ὀφειλέτας εἶναι τῆς ἐντολῆς ταύτης.

13. (8) Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἔστι δοῦλος Jo xiii 16 ff.
μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ οὐδὲ ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν. εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε ἐὰν ποιῆτε αὐτά. οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω· ἐγὼ οἶδα τίνας ἐξελεξάμην· ἀλλ' ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ· Ὁ τρώγων τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ.
424 Ἔτι καὶ ταῦτα ἔχεσθαί μοι δοκεῖ τοῦ δεῖν τὰ περὶ τῆς τῶν ποδῶν νίψεως τροπολογεῖν· τὸ γάρ· Εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε ἐὰν ποιῆτε αὐτά· οὐδενὸς ποιητέου προειρημένου ἢ περὶ τῆς νίψεως τῶν ποδῶν, ἐπ' ἐκείνην τὴν ἀναφορὰν ἔχει. τὰ δὲ κατὰ τὸν τόπον μαθήματα, πῶς τε πόδες μαθητῶν μολύνονται ἤδη λουσαμένων, καὶ τίνα τρόπον πλύνονται,

11 χρὴ 2°] χρὴν **27** δεῖν] ἴδειν

εἰδέναι ὡς ὁ λόγος βούλεται, καὶ ποιεῖν ὡς θέλει ὁ Ἰησοῦς, ἀληθῶς μακαρίων ἐστὶν ἔργον. οὐ γὰρ τὸ τηλικοῦτον ὄνομα τὸ μακάριον εὔλογον ἐπὶ τοῖς τυχοῦσι φῆσαι παρεῖναί τισιν, ἐφ᾿ ᾧ καὶ οἰκέτης ἂν πλύνων τοὺς πόδας τοῦ δεσπότου μακάριος ἂν κατ᾿ αὐτὸ τοῦτο δόξαι τυγχάνειν, καὶ κόλαξ, καὶ ὑποκριτής· ὃ γὰρ ἡμεῖς ἀποδίδομεν, νίπτειν τοὺς πόδας μαθητῶν Ἰησοῦ μεγάλου τινός ἐστι καὶ Ἰησοῦν ἐν ἑαυτῷ ἔχοντος, καὶ ἁπαξαπλῶς μακαρίου. χρὴ δὲ εἰδέναι τοῦτο, ὅτι παράκειται τῷ ῥητῷ τούτῳ ὅμοια· ἐν μὲν τῷ κατὰ Ματ- [Mt x 24 f.] θαῖον τό· Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ. ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος [Lc vi 40] αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ κατὰ Λουκᾶν τό· Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον· κατηρτισμένος δὲ πᾶς ἔστω ὡς ὁ διδάσκαλος [Jo xiii 18] αὐτοῦ. ἑξῆς τούτῳ ἐστὶ ζητῆσαι τό· Οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω· ἐπὶ τί λελεγμένον ἀνοίσομεν. ὁ μὲν οὖν τις φήσει Ἐπὶ τό· Μακάριοί ἐστε ἐὰν ποιῆτε αὐτά· οὐ γὰρ μακάριος Ἰούδας. οὐ νομίζω δὲ ὑγιῶς ἐπὶ τοῦτο ἀναφέρεσθαι τὸ λεγόμενον. τοῦτο γὰρ ὅλον καὶ περὶ Ἰούδα καὶ παντὸς οὑτινοσοῦν, κἂν φαυλότατος ᾖ, ἀληθὲς τό· Μακάριος εἶ ὁ δεῖνα ἐὰν ποιήσεις τάδε· ὡς εἰ λέγοιμι καὶ τῷ ἀκολάστῳ, εἰ καὶ μὴ ἀκούσεται τῶν λεγομένων μηδὲ σωφρονήσει· μακάριος εἶ, ἐὰν σωφρονήσῃς· καὶ τῷ σοφίαν ἐξουδενοῦντι, εἰ καὶ ἐπιβαίνει τῇ προαιρέσει ταύτῃ· μακάριος εἶ, ἐὰν σοφίαν καὶ παιδίαν ἀναλάβῃς. μήποτε οὖν τό· Οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω· ἀνοίσομεν εἰς τὸ εἰρημένον τό· Οὐκ ἔστι δοῦλος [Jo viii 34] μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ. ἐπεὶ γάρ Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας· ἐποίει δὲ τὴν ἁμαρτίαν ὁ [cf. Jo xiii 2] Ἰούδας, καὶ μάλιστα τοῦ διαβόλου βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἵνα παραδῷ τὸν σωτῆρα, δοῦλος ἦν Ἰούδας τῆς ἁμαρτίας. δοῦλος δὲ ὢν τῆς ἁμαρτίας, οὐκ ἦν τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ δοῦλος. οὕτω δὲ οὐδὲ ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ

23 σωφρονήσῃς] σωφρονήσῃ

ἔτι ἦν· ἤδη γὰρ τοῦ διαβόλου ἐγεγόνει, βεβληκότος εἰς τὴν
425 καρδίαν αὐτοῦ ἵνα παραδῷ τὸν σωτῆρα. διὸ ἀρνούμενος
αὐτὸν εἶναι δοῦλον ἑαυτοῦ ὁ σωτὴρ καὶ ἀπόστολον εἶπε μετὰ
τό· Οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπό- Jo xiii 16
στολος μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν· τό· Οὐ περὶ πάντων
ὑμῶν λέγω.

14. Μετὰ τοῦτο εἴδωμεν τό· Ἐγὼ οἶδα τίνας ἐξελεξά- Jo xiii 18
μην· ὅπερ ἁπλούστερον μὲν τοιοῦτόν ἐστι· τίς ἐστιν ἕκαστος
ὧν ἐξελεξάμην οἶδα· οἶδα οὖν καὶ τίς ἐστιν ὁ Ἰούδας καὶ οὐ
λανθάνει με, τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν
αὐτοῦ τὰ κατ' ἐμοῦ. καὶ τοιοῦτον δὲ ἔχει νοῦν διά τινα τῆς
γραφῆς περὶ τοῦ οἶδα συνήθειαν, καὶ τῶν ὁμοίων τῇ λέξει
ταύτῃ· ὁποῖόν ἐστι καὶ τὸ ἔγνων. φησί που ὁ σωτὴρ ἐρεῖν
τοῖς λέξουσι· Τῷ ὀνόματί σου ἐφάγομεν, καὶ ἐπίομεν, καὶ
δαιμόνια ἐξεβάλομεν· τό· Οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· καὶ τό· Mt vii 22 f.: cf. Lc xiii
Οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ· ὅπερ ἐὰν ἁπλούστερον νοῆται, 26 f.
παρὰ τὸ ἀξίωμα δόξομεν τοῦ σωτῆρος ὑπολαμβάνειν. ἀλλὰ
μήποτε ἐπεί Ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· τοὺς μὴ ὄντας 2 Tim ii 19
αὐτοῦ οὐκ ἔγνω, καὶ ὥς φησι περί τινων τό· Οὐδέποτε ἔγνων
ὑμᾶς· οὕτω εἴποι ἂν καὶ περὶ τοῦ Ἰούδα, εἰ μὲν οὐκ <ἐστὶν
αὐτοῦ·> Οὐδέποτε ἔγνων σε· εἰ δὲ γενόμενος μεταπέπτωκε,
λεχθείη ἂν πρὸς αὐτόν· Οὐκ οἶδά σε πόθεν εἶ. καὶ νῦν οὖν
τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὰ
κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, οὐκ οἶδεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς. διὸ οὐκ εἶπε·
νῦν ἐγὼ οἶδα πάντας τοὺς παρόντας· ἀλλ'· Ἐγὼ οἶδα τίνας
ἐξελεξάμην· ὡς εἰ ἔλεγε· τοὺς ἐκλεκτούς μου. οὐ περὶ
πάντων δὲ τῶν παρόντων φημὶ τό· Ἐγὼ οἶδα τίνας ἐξελεξά-
μην· καὶ γίνεται τὸ γινόμενον ὑπὸ τοῦ ἑνὸς ἐξ ὑμῶν παρα-
δώσοντός με, ἵνα πληρωθῇ ἡ λέγουσα γραφή· Ὁ τρώγων Jo xiii 18
μου τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ. παρα-
πέφρασται δὲ τὸ ῥητὸν ἀπὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ Ψαλμοῦ Ps xl (xli) 10
οὕτως ἔχον· Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης μου, ἐφ' ὃν

20, 21 οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ] οὖν

ἤλπισα, ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνι-
σμόν. οὐκοῦν ὁ σωτὴρ τὸ ῥητὸν τοῦτο περὶ τοῦ Ἰούδα καὶ
ἑαυτοῦ φησιν εἰρῆσθαι· ἐν ᾧ ζητήσεις πῶς ἄνθρωπος εἰρήνης
Ἰούδας ἦν καὶ ἐπ' αὐτὸν ὁ σωτὴρ ἤλπισε. δηλοῦσθαι οὖν
διὰ τούτων νομίζω ὅτι γνησίως ποτὲ ἐπεπιστεύκει· οὐ γὰρ
ἂν μηδέποτε υἱὸν εἰρήνης γενόμενον αὐτὸν ἀποστέλλων μετὰ
τῶν λοιπῶν ἀποστόλων ἔλεγε καὶ αὐτῷ· τοῖς γὰρ δώδεκα
Lc x 5 f. ἀναγέγραπται εἰρηκέναι τό· Εἴπατε, εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ.
καὶ ἐὰν ἐκεῖ ᾖ υἱὸς εἰρήνης, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτὸν ἀνα- 426
παύσεται· εἰ δὲ μή γε, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμψει.
Jo xiii 2; xii 6 καὶ γὰρ ὅρα μεθ' ὅσα ὁ διάβολος ἔβαλεν αὐτοῦ εἰς τὴν
καρδίαν τὰ κατὰ τοῦ σωτῆρος, καὶ πρὸ ὀλίγου κλέπτης εἶναι
μεμαρτύρηται. οὐκ ἂν δ' οἶμαι ἀρχῆθεν κλέπτης ὤν, ἐπι-
στεύθη τὸ γλωσσόκομον· ἄξιος οὖν τοῦ πιστευθῆναι ὤν, εἰ
καὶ προεγνώσθη μεταπεσούμενος, ἐπιστεύθη. καὶ τηλικοῦ-
τος ἦν ἄνθρωπος εἰρήνης Χριστοῦ, ὡς ἐλπίδας ἀγαθάς ποτε
τὸν Ἰησοῦν ἐπ' αὐτῷ, ὡς καλῷ ἀποστόλῳ, ἐσχηκέναι· ἄκουε
Ps xl (xli) 10 γὰρ τοῦ· Ἐφ' ὃν ἤλπισα. ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι καὶ λόγων
ἀποῤῥήτων τροφιμωτάτων κεκοινώνηκε τοῖς ἀποστόλοις, ἀπὸ
Ἰησοῦ λαβών, περὶ ὧν εἶπεν· Ὁ ἐσθίων ἄρτους μου. τὸ δέ·
Ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτέρναν αὐτοῦ· μεταπέφρασται εἰς τό·
Jo xiii 10 Ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ πτέρναν αὐτοῦ· ὡς ταὐτὸν εἶναι τὸ Ἐμεγά-
λυνε τῷ Ἐπῆρε. καὶ εἰ χρὴ τήν· Ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν
πτέρναν αὐτοῦ· καί· Ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμὸν αὐτοῦ·
σαφηνίσαι λέξιν, φήσομεν ὅτι τοῦτο ποιεῖ ὁ λὰξ ἐντείνων
cf. He x 29 τινί· τοιοῦτος δὲ καὶ Ἰούδας ἦν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κατα-
πατῶν. καὶ τρώγων ἦν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ τὸν ἄρτον αὐτοῦ, ὅτε
cf. Jo xiii 26 f. βάψας ὁ Ἰησοῦς τὸ ψωμίον λαμβάνει, καὶ δίδωσιν Ἰούδᾳ
Σίμωνος Ἰσκαριώτῃ. ἐπῆρε <δὲ> Ἰούδας ἐπὶ τὸν διδάσκαλον
τὴν πτέρναν αὐτοῦ, ὅτε μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς
Ps xlviii (xlix) 6 εἰς τὸν Ἰούδαν. εἰ δὲ δύναται καὶ τό· Ἡ ἀνομία τῆς πτέρνης
μου κυκλώσει με· συνεξεταζόμενον τῷ· Ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν

5 ἐπιστεύκει 6 ἀποστόλω 29 om. δὲ

πτέρναν αὐτοῦ· ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, γενόμενον ἐν
τῇ μερίδι τοῦ Ἰησοῦ καὶ κτῆμα χρηματίσαντα αὐτοῦ καὶ
ἀπόστολον, πτέρναν δὲ διὰ τὸ τελευταῖον αὐτὸν γεγονέναι
τροπικῶς λεγόμενον, καὶ αὐτὸς συνεπισκέψει.

15. (9) Ἀπάρτι λέγω ὑμῖν πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἵνα Jo xiii 19
πιστεύητε ὅταν γένηται ὅτι ἐγώ εἰμι. Τὴν ἀναφορὰν ἡ
λέξις αὕτη ἔχει ἐπὶ τὸ προειρημένον τό· Οὐ περὶ πάντων Jo xiii 18
ὑμῶν λέγω· ἐγὼ οἶδα τίνας ἐξελεξάμην· ἀλλ' ἵνα ἡ γραφὴ
πληρωθῇ Ὁ τρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ
τὴν πτέρναν αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ τὸ ἐσόμενον ἵνα ἡ γραφὴ
πληρωθῇ περὶ τοῦ ἐπαίροντος ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ, ὅς
ἐστι τρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἀπάρτι λέγω ὑμῖν, καὶ
λέγω πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἵνα ἐπὰν γένηται τὸ πληρωθησό-
μενον τῶν προφητευθέντων ἐν τῇ γραφῇ, πιστεύσητε ὅτι
427 ἐγώ εἰμι περὶ οὗ ταῦτα πεπροφήτευται, ἀπὸ τοῦ τρώγοντος
μετ' αὐτοῦ τὸν ἄρτον ἐπάραντος τὴν ἑαυτοῦ πτέρναν κατ'
αὐτοῦ. ζητήσαι δ' ἄν τις πῶς εἴρηται τοῖς μαθηταῖς, ὧν
ἔνιψεν τοὺς πόδας ὁ Ἰησοῦς, ὡς μηδέπω πιστεύσασιν ὅτι καὶ
αὐτὸς εἴη ὁ χριστὸς, τό· Ἀπ' ἄρτι λέγω ὑμῖν πρὸ τοῦ γενέ-
σθαι· καὶ διὰ τοῦτο λέγω ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσητε ὅτι
ἐγώ εἰμι ὁ προφητευθεὶς χριστός. καὶ ὅρα εἰ δυνάμεθα, μὴ
κατηγοροῦντες τῶν τηλικούτων Ἰησοῦ μαθητῶν ὡς οὐδέπω
πεπιστευκότων, καὶ τὸ βούλημα σώζειν τοῦ εἰπόντος· Ἵνα
πιστεύητε ὅταν γένηται ὅτι ἐγώ εἰμι. ὁ παραλαμβάνων
σοφίας θεωρήματα, ἐσθ' ὅτε καὶ προτέροις, δι' ἃ ἤδη σοφός
ἐστιν, ἀναλαμβάνει δεύτερα, ἐφ' οἷς οὐ πρότερον ἦν σοφὸς,
καὶ σοφώτερος ἔσται· καθὼς λέγεται καὶ τό· Τῶνδε γὰρ Pr i 5
ἀκούσας σοφὸς, σοφώτερος ἔσται. ὥσπερ οὖν, εἰ ἐλέγετο
τῷ σοφῷ τάδε τινὰ, καὶ ἐπεφέρετο· ταῦτά σε ποιεῖ σοφόν·
οὐ πάντως ἂν ἐκ τοῦ μὴ σοφοῦ σοφὸν ἐνοήσαμεν ἀλλὰ καὶ
ἐκ σοφοῦ σοφώτερον, ὡς ἐπιγινομένης τῆς προκοπῆς καὶ
ὁδευούσης ἐπὶ τὴν τελειότητα· οὕτω μοι νόει καὶ τὸν πιστεύ-

17 ζητήσει

οντα δύνασθαι πιστότερον γενέσθαι. καὶ γὰρ οἱ ἀπόστολοι,
προσελθόντες ποτὲ τῷ κυρίῳ, οὐχ ἑαυτῶν κατηγοροῦντες ὡς
Lc xvii 5 ἀπίστων ἔλεγον αὐτῷ τό· Κύριε, πρόσθες ἡμῖν πίστιν· καὶ
γὰρ ἐν τῷ πρόσθες σαφῶς παρίσταται ὅτι πίστιν εἶχον
χωροῦσαν προσθήκην. εἴπερ οὖν συνήκαμεν ταῦτα, νόει
μοι τὰς προσθήκας τῶν πιστοποιούντων, μετά τινα πρότερον
πιστοποιήσαντα προστιθέναι τῇ πίστει· ὥστε καὶ τοὺς μα-
θητὰς πρὸς οἷς εἶχον πιστοποιητικοῖς καὶ τοῦτο προσειλη-
Jo xiii 18 φέναι, τὸ βλέπειν πληρουμένην τὴν λέγουσαν γραφήν· Ὁ
τρώγων μου τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ·
παριστάντος τοῦ προφητευομένου ὅτι αὐτὸς ἦν περὶ οὗ
ταῦτα ἐθεσπίζετο. καὶ ἄκουε τοῦ· Ἵνα πιστεύητε· ὡς ἴσον
δυναμένου τῷ· ἵνα ἐνεργῆτε, παραμένοντες τῷ πιστεύειν καὶ
μηδεμίαν ἀφορμὴν πρὸς τὸ μετατίθεσθαι ἴσχοντες. καὶ εἴ
τοι μὴ μεγέθει μεγάλη ἡ πίστις ἦν ἢ πλήθει πολλή, οὐκ ἂν
1 Co xiii 2 ἔλεγεν ὁ Παῦλος τό· Κἂν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν. ὥσπερ
γὰρ ὁ τέλειος καὶ πάσας ἔχων τὰς ἀρετάς, τελείαν ἑκάστην
ἀναλαβών, τελείαν ἔχει τὴν σοφίαν καὶ τελείαν τὴν σωφρο-
σύνην, οὕτω δὲ καὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὰς λοιπάς· οὕτως ἂν
τις εἴποι τῇ τοῦ πιστεύειν ἀρετῇ τελεῖος τὸ πᾶσαν ἔχειν τὴν
πίστιν. ταῦτα δέ φημι ὡς οὐ κυρίως ἂν λεχθησομένης τῆς 428
ἀτελοῦς σοφίας, ἢ σωφροσύνης, ἢ εὐσεβείας, ἢ τῶν λοιπῶν
ἀρετῶν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς, καὶ τῶν ἐν ἑκάστῃ ἀρετῇ
προκοπῶν ὁμωνύμως τῇ τελείᾳ ὀνομαζομένων. οὕτω γὰρ
σοφὸς λέγεται ὁ ἁμαρτάνων μέν τινα ὡς ἐλέγχου δεῖσθαι, οὐ
μὴν καὶ μισῶν τοὺς ἐλέγχοντας ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀγαπῶν,
Pr ix 8 καθὸ γέγραπται· Ἔλεγχε σοφόν, καὶ ἀγαπήσει σε. οὕτω
δὲ καὶ σοφὸς λέγεται, ἐπιδεκτικὸς ὢν ἑτέρων θεωρημάτων
σοφίας καὶ μηδέπω ἔχων τὰ δεύτερα, καθὸ λέγεται καὶ τό·
Pr ix 9 Δίδου σοφῷ ἀφορμήν, καὶ σοφώτερος ἔσται. ἀλλὰ γὰρ
ἐπὶ ταῦτα ἐληλύθαμεν, δεικνύντες ὅτι ἐνδέχεται τὸν ἤδη
πιστεύοντα μανθάνειν τινὰ ἵνα πάλιν πιστεύῃ, καὶ διὰ τῆς
προσθήκης τῶν μαθημάτων προστιθέναι τῇ πίστει.

13 ante ἐνεργῆτε ins. πιστεύητε 20 εἴποι] εἶπε τελείως τῷ

16. Εἰ δὲ βουλόμεθα εἰδέναι τίς ἐστιν ὁ πᾶσαν ἔχων
τὴν πίστιν, λάβωμεν ἐπὶ παραδείγματος κεφαλαιωδῶς τὰ ἐν
τῷ πιστεύεσθαι σώζοντα τὸν πιστεύοντα, φέρε εἰπεῖν, ὄντα
τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν, καὶ λέγωμεν ὅτι ὁ μὲν τὰ προειρημένα
ἑκατὸν ἀδιστάκτως παραδεχόμενος καὶ ἑκάστῳ αὐτῶν βε-
βαίως πιστεύων πᾶσαν ἔχει τὴν πίστιν· ὁ δὲ λείπων ἔν τινι
ἀριθμῷ τῶν ἐν τῷ πιστεύεσθαι σωζόντων, ἢ τῇ πρὸς τὰ
πιστευόμενα βεβαιότητι, τοσοῦτον λείπει τοῦ πᾶσαν ἔχειν
τὴν πίστιν, ὅσοις ἀριθμοῖς πιστεύων ἐνδεῖ, ἢ ὅσον ἀφέστηκε
τῆς περὶ τῶν πιστευομένων βεβαιότητος εἴτε πάντων εἴτε
τινῶν· ἵν' ἐπὶ τοῦ παρόντος δοθῇ τισὶ μὲν δύνασθαι βεβαίως
πιστεύειν τινὰ, τισὶ δὲ πιστεύειν μὲν, οὐ βεβαίως δέ· πλὴν
ὁμολογουμένως δοθείη ἂν ἀμήχανον ἀποδείκνυσθαι τὸν ἐν
<ἑνὶ> ἀτελῆ πρὸς μηδὲν ἔχειν βεβαιότητα, ὅτι οὐ τὸ ἴσον
ἀπόστημα ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ πιστευόμενα βεβαιότητος ἀπ-
έχει ἕκαστος τῶν, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, κατὰ τὴν γραφὴν
ὀλιγοπίστων, καὶ τὴν πρὸς τὰ πιστευόμενα βεβαιότητα
οὐδέπω ἀνειληφότων. τούτοις δὲ ἕπεται διὰ τό· Κατὰ τὴν Mt ix 29
πίστιν σου γενηθήτω σοι· καὶ διὰ τό· Ἡ πίστις σέσωκέ σε· Mt ix 22
ἑκάστῳ ἀπαντῆσαι κατὰ τὴν ἐν τῇ δικαίᾳ κρίσει τοῦ θεοῦ
ἀμοιβὴν ἀνάλογον τοσῇδε καὶ τοιᾷδε πίστει καὶ σωτηρίαν·
εἴ γέ ἐστί τις καὶ ἐν ταύτῃ σωζομένων διαφορὰ, ὡς τό· Ὧ Lc vi 38
μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν· φθάνειν καὶ ἐπὶ τὰ
μέτρα τῆς πίστεως, καὶ τὰ μέτρα τῆς ἀπὸ θεοῦ ἀμοιβῆς καὶ
σωτηρίας. ὁ δὲ τὸν τούτων κατανοήσας λόγον θεωρήσει
πῶς εὐλόγως ὡς μὴ δυναμένοις κρίνειν τοῖς ἀνθρώποις
429 λέγεται· Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· καὶ τό· Μὴ πρὸ Mt vii 1
καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος. πάλιν τ' αὖ ἐπεὶ 1 Co iv 5
ἔλεγον ὡς ἐπὶ παραδείγματος, ἑκατὸν ὄντων τῶν σωζόντων
ἐν τῷ πιστεύεσθαι, τὸν μὲν τοῖς ἑκατὸν βεβαίως πιστεύοντα
πᾶσαν ἔχειν τὴν πίστιν, τὸν δὲ λείποντα τῇ πρός τινα τῶν

13 δοθείη ἂν] δοθεῖσαν ἀποδεικνύηται 14 ἑνὶ] om. 21 τοσῇδε] τῆσῆ δὲ 29 λέγον

ἑκατὸν πίστει τῇ πρὸς τὰ πιστευόμενα βεβαιότητι διαφόρως μὴ πᾶσαν ἔχειν τὴν πίστιν, ἐκθήσομεν σαφηνίας ἕνεκεν τοιαῦτα. πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἔστιν ὁ θεὸς, ὁ (cf. Sap Sol i 14) τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα. χρὴ δὲ καὶ πιστεύειν ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ πάσῃ τῇ περὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἀληθείᾳ. δεῖ δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον πιστεύειν πνεῦμα, καὶ ὅτι αὐτεξούσιοι ὄντες κολαζόμεθα μὲν ἐφ' οἷς ἁμαρτάνομεν, τιμώμεθα δὲ ἐφ' οἷς εὖ πράττομεν. φέρε οὖν καθ' ὑπόθεσιν, εἴ τις δοκῶν πιστεύειν εἰς τὸν Ἰησοῦν μὴ πιστεύοι ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεὸς ὁ νόμου καὶ (cf. Ps xviii (xix) 1) εὐαγγελίου, οὗ τὴν δόξαν οὐρανοὶ, ὡς ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένοι, διηγοῦνται, καὶ τὸ στερέωμα ἀναγγέλλει τὴν ποίησιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ, ὡς ἔργον τυγχάνον αὐτῶν, οὗτος ἂν μεγίστῳ λείποι τῆς πίστεως κεφαλαίῳ. ἢ πάλιν εἴ τις πιστεύων ὅτι ὁ ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου σταυρωθεὶς ἱερόν τι χρῆμα καὶ σωτήριον τῷ κόσμῳ ἐπιδεδήμηκεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ παρθένου τῆς Μαρίας καὶ ἁγίου πνεύματος τὴν γένεσιν ἀνείληφεν, ἀλλ' ἐξ Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας, καὶ τούτῳ ἂν λείποι εἰς τὸ πᾶσαν ἔχειν τὴν πίστιν τὰ ἀναγκαιότατα. πάλιν τε αὖ εἰ τὴν μὲν θεότητά τις αὐτοῦ παραδέχοιτο, τῇ δὲ ἀνθρωπότητι προσκόπτων μηδὲν ἀνθρώπινον περὶ αὐτὸν πιστεύοι γεγονέναι, ἢ ὑπόστασιν εἰληφέναι, καὶ τούτῳ ἂν λείποι πρὸς πᾶσαν τὴν πίστιν οὐ τὰ τυχόντα. ἢ εἰ ἀνάπαλιν τὰ μὲν περὶ αὐτὸν ἀνθρώπινα (cf. Col i 15) προσίοιτο, τὴν δὲ ὑπόστασιν τοῦ μονογενοῦς καὶ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως ἀθετοῖ, καὶ οὗτος ἂν οὐ δύναιτο λέγειν πᾶσαν ἔχειν τὴν πίστιν. καὶ οὕτως καθεξῆς μοι νόει, ἵνα θεωρήσωμεν ὁπηλίκον ἐστὶ τὸ ἀνελλιπῶς καὶ βεβαίως πᾶσαν τὴν (cf. 1 Co xiii 2) πίστιν ἔχειν, τοσοῦτον δυναμένην, ὅτε πᾶσά ἐστιν ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ, ὥστε ἅτινά ποτέ ἐστι τὰ ὄρη μεθιστάνειν αὐτὰ δύνασθαι· πάντων μὲν τῶν ἀνθρώπων δυναμένων μεθιστάνειν 430 (cf. Mt xxi 21; Mc xi 23) τὸ δεικνύμενον ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ὄρος, καὶ τὰ δεικνύμενα αὐτῷ, εἰ δὲ λείποι τινὰ τῇ πάσῃ πίστει, λείπει τῇ δυνάμει τοῦ

33 λοιποι λείπειν

μετατιθέναι ὄρη. καὶ χρήσομαί γε καὶ τοιούτῳ καὶ εἰς ταῦτα παραδείγματι· ὥσπερ καθέλκουσιν οἱ τοσοῦτοι, τοιάνδε δύναμιν ἔχοντες, πρώτως εἰς θάλασσαν τὴν ναῦν· εἰ δὲ λείποιεν οὗτοι κἂν ἑνὶ τῶν συνεργῶν ἢ τῇ δυνάμει τινός, οὐκ ἂν καθέλκοιτο ἡ ναῦς· οὕτως οἱονεὶ πολλοὶ μετατιθέντες εἰσὶ τὰ ὄρη ἡ πᾶσα πίστις· τοσοῦτον δὲ λείπει τῇ δυνάμει τῆς τῶν ὀρῶν μεταθέσεως ὅσον λείπει πρὸς τὸ πᾶσαν τὴν πίστιν ἔχειν ὁ ἔτι κατ' αὐτὴν ἀτελής. καὶ ὅρα εἰ μὴ χρησίμως ὅλα ταῦτα ἐξήτασται διὰ τοὺς μαθητὰς ὧν ἔνιψεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς πόδας, πρὸς οὓς εἰπών, ὡς ἂν ὑπολάβοι ὁ μὴ ἐξετάσας, ὡς μηδέπω πιστεύσαντας τό· Ἀπάρτι λέγω ὑμῖν Jo xiii 19 πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἵνα πιστεύητε ὅταν γένηται ὅτι ἐγώ εἰμι· ἅμα δὲ καὶ ἀναπτυσσόμενος ὁ λόγος δείκνυσι πηλίκη μέν ἐστιν ἡ κατὰ τὴν πᾶσαν πίστιν ἀρετὴ καὶ ὅτι σπανίως εὑρισκομένη πόσῳ δ' ἕκαστος ἡμῶν ἀπολείπεται τοῦ τὴν πᾶσαν ἔχειν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν. πλὴν οὐκ cf. 1 Co xiii 2 εὐκαταφρόνητον πρὸς τὸ ποιεῖν πιστεύειν ἐστὶ, κατὰ τὰ νῦν προκείμενα, τὸ τοὺς προφήτας μὲν προτεθεσπικέναι τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, κατὰ δὲ τὸν λόγον αὐτῶν ἀπηντηκέναι τῷ σωτῆρι τὰ προειρημένα.

17. (10) Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ λαμβάνων ἄν Jo xiii 20 τινα πέμψω ἐμὲ λαμβάνει, ὁ δὲ ἐμὲ λαμβάνων λαμβάνει τὸν πέμψαντά με. Ὁ Ἰησοῦς πέμπει οὐ μόνον ἁγίους, ἀλλὰ καὶ ἁγίους καὶ ἀγγέλους· καὶ πέμπει μὲν τοὺς διὰ τὸ ἀποστέλλεσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἀποστόλους ὀνομαζομένους. ἤδη δὲ τούτων οἱ μὲν ἄνθρωποί εἰσιν, οἱ δὲ δυνάμεις κρείττους. οὐ γὰρ ἁμαρτησόμεθα τὸ ἀπόστολος ὄνομα τάσσοντες καὶ περὶ τούτων, περὶ ὧν γέγραπται· Πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ He i 14 πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. εἰ γὰρ παρὰ τὸ ἀποστέλλεσθαι ἀπόστολοι, πάντες δέ εἰσιν ὑπὸ τοῦ ποιοῦντος τοὺς ἀγγέλους cf. He i 7 αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι ὄντες λειτουργικὰ πνεύματα, καὶ οὗτοι ἂν εἶεν ἀπόστολοι τοῦ ἀποστέλλοντος αὐτούς.

καὶ ἕκαστός γε τῶν πεμπομένων ἀπό τινος, ἀπόστολός
ἐστι τοῦ πέμψαντος. καθὸ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέλεκται
Jo xiii 16 μετὰ τό· Οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ
ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν. κατὰ τοῦτο δὲ οὐχ 431
ἁμαρτήσει καὶ τὸν Ἰωάννην ἀπόστολον λέγων θεοῦ διὰ τό·
Jo i 6 Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ
Is vi 8 Ἰωάννης· καὶ τὸν Ἡσαΐαν διὰ τό· Τίνα ἀποστελῶ, καὶ τίς
πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; ὅτε ἀπεκρίνατο λέγων·
Ἰδού εἰμι ἐγὼ, ἀπόστειλόν με. τί δὲ περὶ τούτων λέγω ὅτε
καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ὁ τηλικοῦτος ἡμῶν σωτὴρ ἀπόστο-
cf. He iv 14; iii 1 λος εἴρηται τοῦ πατρός; γέγραπται γάρ· Ἔχοντες οὖν
ἀρχιερέα μέγαν καὶ ἀπόστολον Ἰησοῦν Χριστόν. καὶ νῦν
οὖν ὃν ἐὰν ἀποστέλλῃ ὁ σωτὴρ διακονησόμενον τῇ τινων
σωτηρίᾳ, ὁ ἀποστελλόμενος ἀπόστολός ἐστιν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ. ἀλλ' ὁ ἀπόστολος, ὥσπερ τοῦ ἀποστείλαντός ἐστιν
ἀπόστολος, οὕτως τισὶ πρὸς οὓς ἀποστέλλεται μόνοις ἐστὶν
1 Co ix 2 ἀπόστολος. ὅπερ νοῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Εἰ καὶ ἄλλοις
οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμί· ἡ γὰρ σφραγίς
μου τῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε ἐν κυρίῳ. ἔξεστιν οὖν τινα
εἶναι ἀπόστολον Ἰησοῦ Χριστοῦ ἑνὶ μόνῳ ἐξαποσταλέντα, εἰ
ἑνὶ μόνῳ θεοῦ προνοίᾳ τὸν λόγον διηκονήσατο. καὶ ταῦτά
φαμεν ἵνα πάλιν βλέπωμεν τὴν τῶν χρηματισάντων Ἰησοῦ
Gal ii 9 Χριστοῦ ἀποστόλων ὑπεροχήν· Δεξιὰς γὰρ, φησὶν, ἔδωκαν
ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ
εἰς τὴν περιτομήν. οὐκοῦν Παῦλος ἔθνεσι μόνοις ἀπόστολος
ἦν, καὶ Πέτρος ὅλῃ τῇ περιτομῇ. ἡμῶν δὲ κἂν ἀξιωθῇ τις,
ὡς παρέστησεν ὁ ἀπόστολος, τοῦ γενέσθαι ἑνί που ἢ ὀλίγῳ
πλείοσιν, ἀπόστολος γίνεται. κἂν γένηται δὲ, μὴ ἐπαιρέσθω,
1 Co iv 2 μεμνημένος τοῦ· Ὃ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις
ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ· οὐ γὰρ πάντως εἰ ζητεῖται, τὸ
Jo xiii 20 ζητούμενον εὑρίσκεται. ταῦτα διὰ τό· Ὁ λαμβάνων ἐάν
τινα πέμψω. ὅσους ἐνδέχεται πέμπεσθαι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ

13 διακονησάμενον 32 ἐνδέχεται] ἐὰν δέχεται

ὀνομάζει ἀποστόλους, κἂν μή, ὡς εἰρήκαμεν, τοιοῦτοι ὦσι,
καὶ ὅτι ἐνδέχεται καὶ τῆς ἀνθρώπων φύσεως κρείττονα ὄντα
πέμπεσθαι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ. ὁ οὖν λαμβάνων ὃν <ἂν> πέμψῃ
ὁ Ἰησοῦς, τὸν ἐν τῷ ἀποσταλέντι Ἰησοῦν λαμβάνει· ὁ δὲ
λαμβάνων τὸν Ἰησοῦν, πατέρα λαμβάνει· ὁ ἄρα λαμβάνων
ὃν ἂν πέμψῃ ὁ Ἰησοῦς, λαμβάνει τὸν πέμψαντα τὸν Ἰησοῦν
πατέρα. δύναται δὲ καὶ τοιοῦτος ὁ λόγος εἶναι· ὁ μὲν
λαμβάνων ὃν ἐὰν ἐγὼ πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει, καὶ μέχρι
τοῦ ἐμὲ παραδέξασθαι φθάνει· ὁ δὲ μὴ διά τινος ἐμοῦ
432 ἀποστόλου ἐμὲ λαμβάνων, ἀλλὰ χωρῶν ἐμὲ οὐκ ἀπ᾽ ἀνθρώ- cf. Gal i 1
πων οὐδὲ δι᾽ ἀνθρώπων διακονούμενον, ἀλλ᾽ ἐπιδημοῦντα ταῖς
τῶν εὐτρεπισάντων ἑαυτοὺς πρὸς τὴν ἐμὴν παραδοχὴν ψυχαῖς,
τὸν πέμψαντά με λαμβάνει πατέρα, ὡς μὴ μόνον ἐμὲ τὸν
χριστὸν εἶναι ἐν αὐτῷ ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα. ἔστι δὲ ἐκ
τούτων καὶ τὰ κατ᾽ ἐναντιότητα νοῆσαι· ὁ γὰρ λαμβάνων ὃν
ἐὰν πέμψῃ ὁ υἱὸς τοῦ πονηροῦ, ἐκεῖνος τὸν ἀντίχριστον
λαμβάνει· ὁ δὲ λαμβάνων τὸν υἱὸν τοῦ πονηροῦ καὶ
παραδεξάμενος τὸν ἀντίχριστον λόγον, ὑποκρινόμενον εἶναι
ἀλήθειαν καὶ ψευδῶς ἐπαγγελλόμενον εἶναι δικαιοσύνην,
οὗτος αὐτὸν λαμβάνει τὸν πονηρόν. διὸ προσέχωμεν ἵν᾽
ὡς καλοὶ τραπεζῖται δοκιμάζωμεν μὲν τὸν τῶν ἀληθῶν
διάκονον, ἀποδοκιμάζωμεν δὲ τὸν τῶν ψευδῶν. ἐνθάδε μὲν
οὖν· Ὁ λαμβάνων, φησὶν, ἐάν τινα πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει· Jo xiii 20
ὁ δὲ ἐμὲ λαμβάνων, λαμβάνει τὸν πέμψαντά με· καί· Ὁ Jo xii 45
θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· οὔτε δὲ εἴρηται· Ὁ
πιστεύων εἰς ὑμᾶς, πιστεύει εἰς ἐμέ· οὔτε· Ὁ θεωρῶν ὑμᾶς,
θεωρεῖ ἐμέ. λαμβάνειν μὲν γὰρ ἡμᾶς βούλεται τοὺς ἀποστό-
λους ἑαυτοῦ, οὐ μὴν καὶ πιστεύειν εἰς αὐτούς. λαμβάνωμεν
οὖν τοὺς ὑπὸ τοῦ λόγου ἡμῖν ἀποστελλομένους καὶ αὐτὸν
τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· μηδέποτε δὲ παραδεξώμεθα ἀπόστολον
ἀντιχρίστου καὶ λόγον ψευδῆ.

18. (11) ΤΑΥΤΑ ΕΙΠΩΝ Ο ἸΗΣΟΥΣ ἘΤΑΡΑΧΘΗ ΤΩ͂ Jo xiii 21

1 ὀνομάζει—εἰρήκαμεν] κἂν μὴ ὡσειθικαμεν ὀνομάζειν ἀποστόλους
3 ἂν] om. 6 Ἰησοῦ 11 οὐδὲ] οὐ 15 κατέναντι ὅτι τα

πνεύματι καὶ ἐμαρτύρησε καὶ εἶπεν Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. Ἀνωτέρω εἶπε· Jo xii 27 Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται· νῦν δὲ λέγεται ὅτι Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐταράχθη τῷ πνεύματι. καὶ ζητῶ τοιαῦτα εἰς τὸν τόπον· τί δήποτε οὐκ εἴρηται ἀνάλογον τῷ· Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται· τό· τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰησοῦ τετάρακται· ἢ ἀνάλογον τῷ· Ἐταράχθη τῷ πνεύματι· τό· Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται. καὶ ταῦτα ζητεῖν ἐτόλμησα μετρίως, τηρήσας ἐν πάσῃ τῇ γραφῇ διαφορὰν ψυχῆς καὶ πνεύματος καὶ μέσον μέν τι θεωρῶν εἶναι τὴν ψυχὴν καὶ ἐπιδεχομένην ἀρετὴν καὶ κακίαν, ἀνεπίδεκτον δὲ τῶν χειρόνων τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ· τὰ γὰρ κάλλιστα καρποὶ λέγονται εἶναι τοῦ πνεύματος, οὐχ ὡς ἂν οἰηθείη τις, τοῦ ἁγίου, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου. πρὸς ἀντιδιαστολὴν γὰρ τούτου cf. Gal v 19 φανερὰ λέγεται εἶναι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, πάντα ψεκτὰ τυγχάνοντα, ἐπεὶ μηδὲν ἔργον σαρκὸς ἐπαινετόν. ἅπαξ δὲ 433 μέχρι τοῦ δεῦρο εὗρον πνεῦμα φαύλου σκληρύνεσθαι λεγόμενον ὑπὸ κυρίου τοῦ θεοῦ. γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῷ Deut ii 30 Δευτερονομίῳ· Καὶ οὐκ ἠθέλησε Σιὼν βασιλεὺς Εὐσεβῶν παρελθεῖν ἡμᾶς δι' αὐτοῦ, ὅτι ἐσκλήρυνε κύριος ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ κατίσχυσε καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα παραδοθῇ εἰς τὰς χεῖράς σου ὡς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. ἀλλὰ τὰ περὶ μὲν τούτου οἰκειότερον ἐν τοῖς εἰς τὸ Δευτερονόμιον ἐξετασθείη ἄν. νῦν δὲ πρόκειται λέγειν πῶς τὰ προειρημένα· Εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐταράχθη· οὐ τὴν ψυχήν, οὐδὲ τῇ ψυχῇ, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ τῷ πνεύματι. ἵν' οὖν τὸ περὶ τοῦ πνεύματος παρατήρημα μὴ διαπίπτῃ, λεκτέον ὅτι ἐν μὲν τῷ· Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται· τὸ τῆς ταραχῆς πάθος ψυχῆς ἦν, ἐν δὲ τῷ· Ἐταράχθη τῷ πνεύματι ὁ Ἰησοῦς· ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον, τὸ πάθος ἦν ἐρχόμενον τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ πνεύματος. ὡς γὰρ ὁ ἅγιος ζῇ πνεύματι, προκατάρχοντι τῶν ἐν τῷ ζῆν, καὶ πάσης πράξεως καὶ εὐχῆς καὶ τοῦ πρὸς θεὸν ὕμνου, οὕτως πᾶν ὃ τίποτ' ἂν ποιῇ, ποιεῖ πνεύματι, ἀλλὰ κἂν πάσχῃ, πάσχει πνεύματι. εἰ δὲ

ὁ ἅγιος, πόσῳ μᾶλλον ταῦτα λεκτέον περὶ τοῦ τῶν ἁγίων
ἀρχηγοῦ Ἰησοῦ, οὗ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῷ
ἀνειληφέναι αὐτὸν ὅλον ἄνθρωπον, τὸ ἐν αὐτῷ διέσεισε
τὰ λοιπὰ ἐν αὐτῷ ἀνθρώπινα; καὶ οὕτως ἐταράχθη τῷ
πνεύματι, ἵνα μαρτυρήσῃ καὶ ἵνα εἴπῃ μετὰ τοῦ θείου
οἱονεὶ ὅρκου τοῦ ἀμὴν, τό· Λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν Jo xiii 21
παραδώσει με. τοῦ γὰρ πνεύματος, οἶμαι, θεωρήσαντος
τὸ ἤδη ἀπὸ τοῦ διαβόλου βεβλημένον εἰς τὴν καρδίαν
Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου, ἵνα τὸν διδάσκαλον παραδῷ, cf. Jo xiii 2
φωτισθεὶς εἰς τὸ ἐσόμενον ἐταράχθη· καὶ ἐπεὶ ἡ ταραχὴ
ἀπὸ τῆς ἐν πνεύματι γνώσεως γεγένηται, ὃ καὶ ἐν ταραχῇ
ἐγένετο, Ἰησοῦς, εἴρηται, ἐταράχθη τῷ πνεύματι. τάχα δὲ
καὶ κατὰ μίαν ἐκδοχὴν τήν· Ἡ σὰρξ ἀσθενής· καὶ ἡ σὰρξ Mt xxvi 41; Mc xiv 38
τετάρακται· ταῦτα δ' ἦν ὁ Ἰησοῦς, περὶ οὗ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ
πρὸς τὴν Μαρίαν εἴρηται τό· Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, Lc i 31 f
καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. οὗτος ἔσται μέγας,
καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. σημείωσῃ δὲ τίνα τρόπον
ἐν τοῖς ἐξεταζομένοις τὸ ἐμαρτύρησεν ἀναφέρεται τῷ· Εἷς
ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. καὶ τοῦτο μὲν λεγόμενον καὶ
434 προφητευόμενον τοῖς μαθηταῖς περὶ Ἰούδα, τοῦ ἑνὸς ἐξ
αὐτῶν, μαρτυρία ἦν ὁμώνυμος, οἶμαι, τῷ παρὰ τὸ μαρτυρεῖν
καὶ ἀποθνήσκειν ὑπὲρ θεοσεβείας σημαινομένῳ. οὐ γὰρ
ταῦτα νομίζω σημαίνεσθαι ἐν τῷ· Ἐμαρτύρησεν· ὅτε δη-
λοῦται τὸ ῥῆμα, παρ' ὃ ὁ μάρτυς ἐσχημάτισται τοῦ θεοῦ
καὶ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ νῦν ὅτε ἀναφέρεται ἐπὶ τό· Εἷς Jo xiii 21
ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. ἔτι κατὰ δύναμιν ἐγὼ ἐφίστημι
καὶ τῷ· Εἷς ἐξ ὑμῶν· ἀναφερομένῳ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, μήποτε
ἐμφαίνει τὸ ἀπὸ τάξεως ἀποστολικῆς, ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς
ὕψωται, τῷ διάθεσίν ποτε παραπλησίαν τοῖς λοιποῖς ἀπο-
στόλοις ἔχειν αὐτὸν, ἀποπεπτωκέναι. οὕτως γὰρ ἐγὼ ἤκουσα
καὶ τοῦ· Ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν· ἐπεὶ μηδὲ Gen iii 22
ἐκεῖ εἴρηται· ὡς ἡμεῖς· ἤ· ὡς ἐγώ· ἀλλὰ διὰ τὸν ἕνα

10 *φωτισθεὶς εἰς*] *φωτισθεῖσα* 18 *τῷ*] *τὸ* 29 *ὕψω*

ἐκπεσόντα τῆς μακαριότητος, τό· Ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν· <τὸ δέ>·
Ps lxxxi (lxxxii) 7 Ὡς εἷς· συνᾴδειν μοι δοκεῖ καὶ μετὰ τοῦ· Ὑμεῖς δὲ δὴ ὡς
ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε.
πλειόνων γὰρ ἀρχόντων γενομένων, εἷς πέπτωκεν, ᾧ παρα-
πλησίως μιμούμενοι τὴν ἐκείνου πτῶσιν πίπτουσιν οἱ
ἁμαρτάνοντες. ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἐν θεότητι τυγχάνων πέ-
Ps lxxxi (lxxxii) 6 πτωκεν, οὕτω καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος φησὶ τό· Ἐγὼ εἶπα
Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· ἀποπεσόντες τῆς
μακαριότητος, οὐ προηγουμένως ὄντες ἄνθρωποι, ὡς ἄν-
θρωποι ἀποθνήσκουσι καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτουσι.
νομίζω δὲ καὶ θαυμαστικῶς εἰρῆσθαι τοιούτῳ νῷ τὸ λεγό-
μενον· ὁ παραδώσων με οὐκ ἀλλότριος τῶν ἐμῶν μαθητῶν
ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐδὲ εἷς τῶν πολλῶν μαθητῶν, ἀλλὰ εἷς τῶν ἐν
ἐκλογῇ μοι τετιμημένων ἀποστόλων. πολλοὶ μὲν οὖν,
Lc xxiii 21 καταψηφιζόμενοι τοῦ Ἰησοῦ, φασί· Σταύρου, σταύρου αὐτόν·
Act xxii 22 καί· Αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον. τὸ δὲ παραδοῦναι
αὐτὸν ἔργον ἦν ἑωρακότος καὶ νενοηκότος αὐτόν· διδάσκαλον
γὰρ αὐτὸν ἐπιστάμενος τῶν τηλικῶνδε καὶ τοσῶνδε μαθη-
μάτων, ἃ κατ᾽ ἰδίαν μετὰ τῶν ἀποστόλων ἤκουσε, καὶ
κύριον αὐτὸν εἰδώς, παραδιδοὺς αὐτόν, ὃ ἔγνω μέγεθος
αὐτοῦ παρέδωκεν, οὐκ ἂν ποιήσαντος τοῦτό τινος τὸ μέγεθος
αὐτοῦ μὴ τεθεωρηκότος. τὸν μὲν γὰρ μέγαν παραδέδωκεν,
οὐ καθὸ μέγας ἐστὶν, ἐπεὶ μὴ εἶδε καθὸ μέγας ἐστίν· ὁ δὲ
καὶ μαθὼν πῶς μέγας ἦν, καὶ ἀκροατὴς γενόμενος τοῦ
μεγέθους τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας καὶ λόγου καὶ χάριτος, καὶ
προδοὺς αὐτὸν, προέδωκεν ὅλον καθ᾽ ὃ εἶδε μέγεθος. διὰ 435
cf. Mt xxvi 24; Mc xiv 21 τοῦτο συνέφερεν αὐτῷ εἰ μὴ ἐγεννήθη, εἴτε τὴν τῆς παλιγ-
γενεσίας γένεσιν, ὡς ἂν βαθύτερόν τις ἀκοῦσαι, εἴτε καὶ τὴν
κοινότερον νοουμένην· περὶ ἧς ὁ πραγμάτων ἑαυτὸν ἀπαλλάτ-
τειν θέλων, καὶ ζητήσας ὅτι ᾧ συμφέρει, ὄντι συμφέρει,
καὶ ὑπονοήσας ὅτι οὐκ ἂν μὴ ὄντι αὐτῷ συνέφερεν, ἐπὶ τὴν
δευτέραν κατελθὼν διήγησιν, ἐκείνην μᾶλλον παραδέξεται.

1 τὸ δέ] om. **17** ἑορακότος **18** τηλικούτων δε καὶ ποσῶνδὲ
21 ποιήσαντες **26** ὅλον καθ᾽ ὃ] ὁ λουκας

19. (12) Ἔβλεπον <δὲ> εἰς ἀλλήλους οἱ μαθηταί, Jo xiii 22
ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει. Εἰ μὲν προφανὴς ἦν τοῖς
Ἰησοῦ μαθηταῖς ἡ τοῦ Ἰούδα κακία, κἂν ἔγνωστο, εἰπόντος
τοῦ σωτῆρος ὅτι Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με· τίς ἦν ὁ
παραδώσων τὸν διδάσκαλον. νυνὶ δὲ βλέπουσιν εἰς ἀλλήλους
οἱ μαθηταὶ, ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει. καὶ γὰρ Ἰούδας
τάχα μὲν ἐκ προτέρων χρηστοτέρων ἐδυσώπει τοὺς ἀποστό-
λους πρὸς τὸ μηδὲν ὑπονοῆσαι περὶ αὐτοῦ φαῦλον· τάχα δὲ cf. Jo xiii 2
καὶ τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν, ἵνα
παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης, οὐκ ἦν τῆς
πονηρίας ἐξ ὅλων· λείμματος γὰρ προαιρέσεως ἀγαθῆς
ὑπάρχοντος ἐν αὐτῷ, ἰδὼν ὅτι κατεκρίθη, ἡνίκα δήσαντες Mt xxvii 2—5
αὐτὸν ἀπήγαγον καὶ παρέδωκαν Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι, μετα-
μεληθεὶς ἔστρεφε τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ
πρεσβυτέροις λέγων Ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον· ὅτε
εἰπόντων αὐτῶν· Τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψῃ· ῥίψας ὁ φιλάργυρος
Ἰούδας τὰ ἀργύρια ἀπελθὼν ἀπήγξατο, μηδὲ περιμείνας
ἰδεῖν τοῦ περὶ τὸν Ἰησοῦν παρὰ τῷ Πιλάτῳ κρίματος τὸ
τέλος. καὶ γέγονεν αὐτῷ οὔτε καθαρὰ ἀπὸ ἁμαρτίας
μετάνοια, οὔτε ἄκρατος πρός τι χρηστότερον ἡ πονηρία.
εἰ μὲν γὰρ καθαρῶς μετενόει καὶ ὡς ὁ λῃστὴς εἰπών·
Μνήσθητί μου, Ἰησοῦ, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου· Lc xxiii 42
προσελθὼν τῷ σωτῆρι ἐποίει τὰ παρ' αὐτοῦ, πρὸς τὸ ἐξιλά-
σασθαι αὐτὸν ἐπὶ τῇ φθασάσῃ γεγονέναι προδόσει. εἰ δὲ
πάντῃ τὴν τοῦ καλοῦ ἔννοιαν ἐξεληλακὼς ἦν τῆς ἑαυτοῦ
ψυχῆς, οὔτ' ἂν μετεμελήθη ἰδὼν ὅτι κατεκρίθη ὁ Ἰησοῦς·
ἀλλὰ καὶ προσετίθει ἂν λόγους κατηγορῶν αὐτοῦ συγγενεῖς
τῇ προδοσίᾳ. ἀλλὰ καὶ ἀπολαύων ἂν ὡς φιλάργυρος ὢν cf. Mt xxvii 9
ἔλαβε τριάκοντα ἀργυρίων, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, οὔτ'
ἂν ἐβουλεύσατο ἀπώσασθαι τὰ ἀργύρια οὔτ' ἂν ἔστρεψεν
436 αὐτὰ τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ πρεσβυτέροις, οὔτ' ἂν ἐπ' αὐτῶν
ἐκείνων ἐξωμολογήσατο, αὐτοῦ μὲν κατηγορῶν τὸν διδάσκα-

1 δὲ] om. (vid.)   4 ἡμῶν   7 πρότερον

Mt xxvii 3 λον δὲ ἐγκωμιάζων ἐν τῷ· Ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα δίκαιον. ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπάγξασθαι αὐτὸν οὐδεὶς ἄλλος ἐποίησεν ἢ cf. Jo xiii 2 ὁ βεβληκὼς αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν ἵνα παραδῷ τὸν σωτῆρα· καὶ τόπον γε κατ᾽ ἀμφότερα ἔδωκε τῷ διαβόλῳ. ταῦτα δὲ κατὰ δύναμιν ἐπεξειργασάμην ἅμα μὲν παριστὰς τοῖς οἰομένοις αὐτὸν φύσει γεγονέναι ἀνεπίδεκτον σωτηρίας, ὅτι οὐ τοιοῦτος ἦν, ἅμα δὲ διηγούμενος ὅτι εὐλόγως οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τῷ τοῦ κυρίου λόγῳ ἔβλεπον εἰς ἀλλήλους, ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει. ἀρκεῖ δὲ παραθέσθαι καὶ προφητικὴν λέξιν ἀπὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ Ψαλμοῦ, παριστᾶσαν Ps xl (xli) 10 ὅτι ἅγιος ὢν μεταπέπτωκεν, ἐπεὶ γέγραπται Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης μου, ἐφ᾽ ὃν ἤλπισα, ὁ ἐσθίων ἄρτους Ps liv (lv) 13 μου ἐμεγάλυνεν ἐπ᾽ ἐμὲ πτερνισμόν. ἀλλὰ καὶ τό· Εἰ ἐχθρὸς ὠνείδισέ με, ὑπήνεγκα ἄν· ἐπ᾽ αὐτὸν ἀναφερόμενον, δηλοῖ ὅτι οὐκ ἀρχῆθεν ἐχθρὸς ἦν. ἀλλὰ καὶ τό· Εἰ ὁ μισῶν με ἐμεγαλορρημόνησεν, ἐκρύβην ἂν ἀπ᾽ αὐτοῦ· παρίστησιν ὅτι καὶ ἠγάπα ποτὲ τὸν Ἰησοῦν, φθάσας ἐπὶ τὸ καὶ Ps liv (lv) 14 ἰσόψυχος αὐτῷ τυγχάνειν, ἐπεὶ γέγραπται· Σὺ δὲ ἄνθρωπε ἰσόψυχε, καὶ ἡγεμών μου, καὶ γνωστέ μου. καὶ ἄλλα δ᾽ ἂν εὕροις μυρία, ἐξ ὧν συνήσεις ὅτι εἰκότως οἱ μαθηταὶ ἔβλεπον εἰς ἀλλήλους, ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει. ὁ δὲ Λουκᾶς Lc xxii 21 ff. ἀνέγραψεν ὅτι εἰπόντος τοῦ σωτῆρος· Πλὴν ἰδοὺ ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ᾽ ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης. ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸ ὡρισμένον αὐτῷ πορεύεται, πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι᾽ οὗ παραδίδοται· οἱ μαθηταὶ ἤρξαντο συζητεῖν πρὸς ἑαυτοὺς τίς ἄρα εἴη ἐξ αὐτῶν ὁ μέλλων τοῦτο πράσσειν· συνεζήτουν γὰρ ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει. ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν οὐκ ἐμφαίνεται ὅτι ἕκαστος καὶ ἑαυτὸν ὑπενόει· κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον καὶ τὸν Μάρκον καὶ τοῦτο παρίσταται. ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖός φησι· Mt xxvi 22 Καὶ λυπούμενοι σφόδρα ἤρξαντο λέγειν Μήτι ἐγώ εἰμι, Mc xiv 19 κύριε; ὁ δὲ Μάρκος ὅτι Ἤρξαντο λυπεῖσθαι καὶ λέγειν

1 δὲ] καὶ

αὐτῷ εἷς καθ' ἕνα Μήτι ἐγώ; καὶ ἄλλος Μήτι ἐγώ; ἐμέ-
μνηντο γάρ, οἶμαι, ἄνθρωποι ὄντες, ὅτι τρεπτή ἐστιν ἡ
προαίρεσις τῶν ἔτι προκοπτόντων καὶ ἐπιδεχομένη τὰ ἐναντία
θέλειν οἷς πρότερον προέθετο. τάχα δὲ καὶ μαθόντες πρὸς ἃ
ἡμῖν ἐστιν ἡ πάλη, εὐλαβοῦντο διὰ τὸ ἐν ἀνθρώποις ἄδηλον cf. Eph vi 12
437 μήποτε νικηθέντες παραδέξωνται καὶ τὴν τοῦ διδασκάλου
προδοσίαν. καὶ γὰρ ὁ Πέτρος πρόθεσιν μὲν εἶχεν, ὅτε
διαβεβαιούμενος ἔλεγεν· Εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται Mt xxvi 33; cf. Mc xiv 29
ἐν σοί, ἐγὼ οὐ σκανδαλισθήσομαι· μὴ ἀρνήσασθαι τὸν
Ἰησοῦν· ἐκνικηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ τῆς δειλίας πνεύματος πρὸ
ἀλεκτοροφωνίας τρὶς αὐτὸν ἠρνήσατο. ἐκ τῶν τοιούτων δὴ
λόγων διδασκόμεθα· Ὁ στήκων βλεπέτω μὴ πέσῃ· καί· Μὴ 1 Co x 12; Pr xxvii 1
καυχῶ τὰ εἰς αὔριον, οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα.
τάχα δὲ καὶ τό· Ἔβλεπον εἰς ἀλλήλους οἱ μαθηταί· πρὸς τῷ Jo xiii 22
ἁπλούστερον νοουμένῳ καὶ τοιοῦτόν τι δηλοῖ, ὅτι ἕκαστος
κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐνεώρα εἰς τὴν προαίρεσιν
τοῦ ἑτέρου, ἐπαπορῶν εἰ δύναται ἡ τοιαῦτα πράξασα ψυχὴ
καὶ οὕτω πρὸς τὸν ἀψευδῆ διδάσκαλον διατεθεῖσα, ἀληθῶς
μαρτυρήσαντα ἐν τῷ εἰρηκέναι· Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς Jo xiii 21
ἐξ ὑμῶν παραδώσει με· ἐπὶ τοσοῦτον τραπῆναι καὶ ἐπιλα-
θέσθαι τῶν τοῦ διδασκάλου μαθημάτων ὡς καὶ ἐπὶ τὴν
προδοσίαν αὐτοῦ φθάσαι. ἐμφαντικὴ γὰρ ἡ περὶ τῶν
μαθητῶν λέξις ἡ· Ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει· οὐ γὰρ
εὐπόρουν ἐννοῆσαι περὶ τίνος τὸ προειρημένον ἦν, ἀλλ'
ἦσαν περὶ τούτου ἀπορούμενοι, καὶ οὐδὲν οὔτε νοεῖν οὔτε
λέγειν σαφὲς εὑρίσκοντες.

20. (13) Ἦν ἀνακείμενος εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν Jo xiii 23–26
αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς.
νεύει οὖν τούτῳ Σίμων Πέτρος καὶ λέγει αὐτῷ Εἰπὲ τίς
ἐστι περὶ οὗ λέγει. ἀναπεσὼν ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ στῆθος
τοῦ Ἰησοῦ λέγει αὐτῷ Κύριε, τίς ἐστιν; ἀποκρίνεται οὖν
ὁ Ἰησοῦς Ἐκεῖνός ἐστιν ᾧ ἐγὼ βάψω τὸ ψωμίον.
βάψας οὖν τὸ ψωμίον λαμβάνει καὶ δίδωσιν Ἰούδᾳ

Jo xiii 27 ff. Σίμωνος Ἰσκαριώτου. καὶ μετὰ τὸ ψωμίον τότε εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ Σατανᾶς. λέγει οὖν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς Ὃ ποιεῖς ποίησον τάχιον. τοῦτο δὲ οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμένων πρὸς τί εἶπεν αὐτῷ· τινὲς γὰρ ἐδόκουν, ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν Ἰούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ Ἰησοῦς Ἀγόρασον ὧν χρείαν ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτήν, ἢ τοῖς πτωχοῖς ἵνα τι δῷ. Ὁ *ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ ἀνακείμενος, εἷς τῶν μαθητῶν ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, ἔοικεν ὁ γράψας τὸ εὐαγγέλιον εἶναι Ἰωάννης· ἐπὶ γὰρ τῷ τέλει τοῦ* Jo xxi 20–23 *εὐαγγελίου γέγραπται ὡς Ἐπιστραφεὶς ὁ Πέτρος βλέπει τὸν μαθητὴν ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς ἀκολουθοῦντα, ὃς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ, καὶ εἶπε Κύριε, τίς ἐστιν ὁ παραδιδούς σε; τοῦτον οὖν ἰδὼν ὁ Πέτρος λέγει τῷ Ἰησοῦ Κύριε, οὗτος δὲ τί; λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς Ἐὰν* 438 *αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; σύ μοι ἀκολούθει. ἐξῆλθεν οὖν ὁ λόγος εἰς τοὺς ἀδελφούς, ὅτι ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος οὐκ ἀποθνήσκει. οὐκ εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, ἀλλ' Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; ὅτι δὲ ὁ μαθητὴς οὗτος ὁ γράψας τὸ εὐαγγέλιον Ἰωάννης ἐστὶν δῆλον ἐκ τῶν ἐπιφερο-* Jo xxi 24 *μένων, οὕτως ἐχόντων ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ μαθητὴς ὁ καὶ μαρτυρῶν περὶ τούτων, ὁ γράψας ταῦτα. παρατήρει δὲ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τόποις τοῦ εὐαγγελίου τίνα τρόπον ὁ Πέτρος, ὡς ἐπὶ πλεῖον αὐτῷ θαρρῶν καὶ προσκεκλιμένος,* Jo xiii 24 *ὅπου μέν· Νεύει αὐτῷ καὶ λέγει Εἰπὲ τίς ἐστι περὶ οὗ ὁ* cf. Jo xxi 20 *Ἰησοῦς προδώσοντός φησιν· ὅπου δὲ ἰδὼν αὐτὸν ἀκολουθοῦντα· ὡς φροντίζων αὐτοῦ μᾶλλον παρὰ τοὺς λοιπούς, λέγει τῷ Ἰησοῦ περὶ αὐτοῦ· Κύριε, οὗτος δὲ τί; βουλόμενος μαθεῖν καὶ τὸ κατὰ τὸν Ἰωάννην τέλος ὁμοίως τῷ ἐγνωκέναι* cf. Jo xxi 18 *τὰ περὶ αὐτοῦ, ὅτι ὅταν γηράσῃ ἐκτενεῖ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἄλλος αὐτὸν ζώσει καὶ οἴσει ὅπου οὐ θέλει. εἴπερ δὲ ἃ* cf. Jo vi 63 *ἐλάλει ῥήματα ὁ Ἰησοῦς πνεῦμά ἐστι καὶ οὐ γράμμα, δι'*

9 *ἐπεὶ* 19 *ἕως*] *αι ως* pr. man. (vid.) 30 *ἐκτείνει*

ὅλων ζωή ἐστι καὶ οὐδαμῶς θάνατος, καὶ μιμούμενος αὐτὸν ὁ μαθητὴς ὃν ἠγάπα πνεῦμα καὶ ζωὴν ἀναγράφει, ἀκουστέον τοῦ· Ἦν ἀνακείμενος εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ Jo xiii 23
τοῦ Ἰησοῦ· ἀξίως τιμῆς, ἧς πρέπει διδόναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ λαμβάνειν τὸν ἀγαπώμενον ὑπ᾽ αὐτοῦ. καὶ νομίζω ὅτι εἰ καὶ συμβολικῶς τότε ἀνακείμενος Ἰωάννης ἦν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ γέρως τούτου ἀξιωθεὶς ὡς ἐξαιρέτου ἀγάπης κριθεὶς ἄξιος τῆς ἀπὸ τοῦ διδασκάλου, τὸ συμβολικὸν τοῦτο παρίστησιν ὅτι Ἰωάννης ἀνακείμενος τῷ λόγῳ καὶ τοῖς μυστικωτέροις ἐναναπαυόμενος, ἀνέκειτο ἐν τοῖς κόλποις τοῦ λόγου, ἀνάλογον τῷ καὶ αὐτὸν εἶναι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, κατὰ τό· Ὁ μονογενὴς θεὸς, ὁ ὢν εἰς Jo i 18
τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. εἰ μὴ ταπεινότερον δὲ ἀκούομεν καὶ τοῦ· Ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν Lc xvi 22
καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον Ἀβραάμ· τοιοῦτόν τι καὶ περὶ τοῦ κόλπου Ἀβραὰμ νοήσομεν· ὅπερ ἐὰν οὕτως διηγησώμεθα, ἀπολογησάμενοι πρὸς τὴν κατ᾽ ἄγνοιαν περὶ τῆς γραφῆς ἐπαπόρησιν, λεχθείη ἂν ὑπὸ τοῦ βουληθέντος ἀθετῆσαι τὴν περὶ τὸν πλούσιον καὶ τὸν πένητα διήγησιν· εἰ γὰρ ἀνέκειτο, φησὶν, εἰς τὸν
439 κόλπον τοῦ Ἀβραὰμ ὁ Λάζαρος, ἕτερος πρὸ τοῦ τοῦτον ἐξελθεῖν τὸν βίον ἦν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ πρὸ ἐκείνου ἄλλος. ἀλλὰ καὶ ἄλλου, φησὶ, δικαίου ἐξελθόντος ὁ πτωχὸς ὑπαναστήσεται· οὐ γὰρ ἑώρα τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραὰμ ὁ περὶ τούτων ἐπαπορῶν, καὶ ὅτι δυνατόν ἐστι μυρίους ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἀβραὰμ ἅμα ἀναπαύσεσθαι, κοινωνοῦντας τῶν ἀποκαλυφθέντων αὐτῷ.

21. Εἰ δὲ καὶ ἄλλον τόπον περὶ τῆς τοῦ κόλπου ὀνομασίας δεήσει παραθέσθαι ἀπὸ τῆς γραφῆς, φέρε ἐξετάσωμεν τίνα τρόπον εἶπε κύριος τῷ Μωϋσῇ· Πάλιν εἰσένεγκον τὴν χεῖρά Ex iv 6
σου εἰς τὸν κόλπον σου. καὶ εἰσήνεγκε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκεν αὐτὴν ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ

17 διηγησώμεθα]...ἐσόμεθα

Ex iv 6 f. καὶ ἐγένετο ἡ χεὶρ αὐτοῦ λεπρῶσα ὡσεὶ χιών. καὶ εἶπεν Εἰσένεγκον τὴν χεῖρά σου εἰς τὸν κόλπον σου. καὶ εἰσήνεγκε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκεν αὐτὴν ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἀπεκατεστάθη εἰς τὴν χρόαν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. χαλεπὸν μὲν οὖν ἰδεῖν καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, τίνος σύμβολον εἶναι δύναται τὸ σημεῖον τοῦτο. ἐπεὶ δὲ χρὴ καὶ ἡμᾶς μὴ ἀργεῖν ἀπὸ τοῦ ζητεῖν τὸ ὑποπίπτον εἰς κρίσιν παραδοῦναι τῷ ἐντευξομένῳ, φήσομεν ὅτι ἡ χεὶρ πράξεων πολλαχοῦ σύμβολόν ἐστιν· ὁ δὲ κόλπος Μωϋσέως δύο δυνάμεις ἔχει, τὴν μὲν προτέραν καὶ κατὰ τὰ τοῦ γράμματος νοήματα, ποιοῦσαν τὴν πρᾶξιν τοῦ πράττοντος ὡσεὶ χιών, ὅσον ἐπὶ τῇ Ἑβραίων φωνῇ, ἢ καὶ λεπρῶσαν· τὴν δὲ δευτέραν καὶ κατὰ τὸν πνευματικὸν νόμον, καθαρὰν ἀποδεικνύουσαν τὴν πολιτείαν, καὶ ἀποκαθιστανομένην εἰς τὸ βούλημα τῆς φύσεως τοῦ λόγου. καὶ τήρει γε ὅτι ἐπιφέρε-
Ex iv 8 ται τούτοις τό· Ἐὰν μὴ πιστεύσωσί σοι μηδὲ εἰσακούσωσι τῆς φωνῆς τοῦ σημείου τοῦ πρώτου, πιστεύσουσί σοι τῆς φωνῆς τοῦ σημείου τοῦ δευτέρου· ὁ γὰρ μὴ πιστεύσας τῇ ἐκδοχῇ τοῦ γράμματος, διὰ μεγαλόνοιαν πιστεύσει τῇ πνευματικῇ τοῦ νόμου διηγήσει. ἐὰν δέ τις μὴ πιστεύσῃ τοῖς δυσὶ σημείοις τούτοις, τῷ μὲν προτέρῳ ὅτι λεπρὰν ποιεῖ τὴν πρᾶξιν, τῷ δὲ δευτέρῳ ὅτι ἀποκαθίστησιν αὐτὴν εἰς τὸ κατὰ
Ex iv 9 φύσιν, τὸ ὕδωρ τούτῳ αἷμα γίνεται. γέγραπται γάρ· Καὶ ἔσται ἐὰν μὴ πιστεύσωσί σοι τοῖς δυσὶ σημείοις τούτοις μηδὲ εἰσακούσωσι τῆς φωνῆς σου, λήψῃ ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐκχεεῖς ἐπὶ τὸ ξηρὸν, καὶ ἔσται τὸ ὕδωρ ὃ ἐὰν λάβῃς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ αἷμα ἐπὶ τοῦ ξηροῦ. καὶ 440
πρόσχες δὲ ὅτι ἐπὶ τούτου τοῦ σημείου οὐκέτι λέγεται τὸ ἢ πιστεύσουσί σοι, ἢ οὐ πιστεύσουσι. δηλοῦται γὰρ ὅτι τῷ μὴ πιστεύσαντι τοῖς δυσὶ σημείοις τὸ λαμβανόμενον ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ὕδωρ αἷμα γίνεται, δι' ἀπιστίαν ποτίμου ἀπολαύειν οὐ δυναμένῳ λόγου. ἀλλὰ γὰρ ἐπανέλθωμεν,

11 ποιοῦσα 17 πιστεύσωσιν
29 πιστεύσουσι 1°] πιστεύσωσι

πλείονα τοῦ δέοντος διὰ τὸν κόλπον τοῦ Ἰησοῦ παραλαβόντες εἰς τὸν τόπον, ἐπὶ τὸ προκείμενον, καὶ μαθόντες ὅτι ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς ἦν ἀνακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, πάντα πράττωμεν πρὸς τὸ ἐγκριθῆναι τῇ ἐξαιρέτῳ αὐτοῦ ἀγάπῃ· οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ ἀνακεισόμεθα ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ· νεύει δὲ τῷ ἀγαπωμένῳ μαθητῇ Σίμων Πέτρος, καὶ μὴ ἀρκούμενος τῷ νεύματι φησὶν αὐτῷ· Εἰπὲ τίς ἐστι περὶ οὗ λέγει. ἐπεὶ οὖν τὸ νεύειν ἐν ταῖς Παροιμίαις εἰς διαβολὴν λαμβάνεται· ὁ γὰρ φαῦλος ἐννεύει μὲν ὀφθαλμῷ, σημαίνει δὲ ποδί, διδάσκει δὲ νεύμασι δακτύλων, καὶ διεστραμμένῃ καρδίᾳ τεκταίνεται κακά· καί· Ὁ ἐννεύων ὀφθαλμοῖς μετὰ δόλου συνάγει ἀνδράσι λύπας· λεκτέον ὅτι φαῦλον οὐ τὸ νεύειν ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ νεύειν ὀφθαλμῷ, τουτέστι, πλαγιάζειν τὸν ὀφθαλμὸν καὶ μὴ ὀρθὰ βλέπειν, καὶ τὸ νεύειν μετὰ δόλου ἐστὶ τὸ ψεκτόν· νεύειν δὲ φιλομαθῶς Πέτρου ἔργον ἦν, καὶ ἀκολούθως τῷ τοιούτῳ νεύματι λέγειν τῷ συμφοιτητῇ, ὡς παρρησίαν πλείονα ἔχοντι πρὸς τὸν διδάσκαλον· Εἰπὲ τίς ἐστι περὶ οὗ λέγει. ἐβούλετο γὰρ ἴσως τὸ κατὰ τὴν προδοσίαν, ἣν προδίδωσιν Ἰούδας τὸν Ἰησοῦν, μυστήριον ἰδεῖν, ὅπερ ἵνα μάθῃ ὁ Πέτρος, Ἰωάννης πρότερον ἀνακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ ἐπαναβέβηκε καὶ ἀνέπεσεν ἐπὶ τὸ στῆθος. καὶ τάχα μὴ ἀναπεσόντι ἐπὶ τὸ στῆθος, ἀλλὰ μείναντι ἐπὶ τοῦ ἀνακεῖσθαι ἐν τῷ κόλπῳ, οὐκ ἂν παρέδωκεν ὃν ἐπόθει μανθάνειν Ἰωάννης ἢ Πέτρος λόγον. εἰ καὶ ἀνακείμενος οὖν πρότερον μὲν ἦν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὕστερον δὲ ἀνέπεσεν ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ, διὰ τοῦ δευτέρου ἐν τοῖς τελευταίοις τοῦ εὐαγγελίου χαρακτηρίζεται ὡς μείζονος καὶ διαφέροντος ὁ τοῦ Ἰησοῦ γνήσιος μαθητής. γέγραπται γὰρ ὅτι Ἐπιστραφεὶς ὁ Πέτρος βλέπει τὸν μαθητὴν ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς ἀκολουθοῦντα, ὃς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ καὶ εἶπε Κύριε, τίς ἐστιν ὁ παραδιδούς σε; οὐ

Jo xiii 24; Pr vi 13 f.; Pr x 10; Jo xxi 20

4 πράττομεν 11 τεκτένεται

γὰρ γέγραπται· ὃς ἦν ἀνακείμενος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ 441
<Ἰησοῦ>.

22. (14) Τί δὲ καὶ ἀποκρινόμενος εἶπεν ὁ κύριος
Jo xiii 26 θεωρήσωμεν. Ἐκεῖνος, φησίν, ἐστὶν ᾧ ἐγὼ βάψω τὸ
ψωμίον καὶ δώσω αὐτῷ. εἶπεν οὖν τοῦτο ὁ Ἰησοῦς, καὶ
βάψας τὸ ψωμίον λαμβάνει καὶ δίδωσιν Ἰούδᾳ Σίμωνος
Ἰσκαριώτου. καὶ μετὰ τὸ ψωμίον, τότε εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον
ὁ Σατανᾶς, οὐ δυνηθεὶς πρότερον εἰσελθεῖν, οὐδὲ εὐθέως ἅμα
cf. Jo xiii 2 τῷ βεβληκέναι εἰς τὴν καρδίαν ἵνα παραδῷ αὐτὸν Ἰούδας
Σίμωνος Ἰσκαριώτης. ἐχρῆν γάρ, οἶμαι, διὰ τῆς δόσεως
τοῦ ψωμίου ἀντιλαβεῖν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ἀναξίου ἔχειν τὸ
cf. Mt xxv 29; κρεῖττον ὃ ἐδόκει ἔχειν· ἀπὸ γὰρ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ
Lc viii 18 δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. ἀφαιρεθεὶς οὖν ὁ Ἰούδας
ὡς ἀνάξιος τοῦ κρείττονος τοῦ εἰπόντος, κεχώρηκε τὴν εἰς
αὐτὸν τοῦ Σατανᾶ εἴσοδον. παραδείγματος δὲ ἕνεκεν ἵνα
νοηθῇ πῶς ψωμίον μὲν ἔδωκεν ὁ κύριος τῷ Ἰούδᾳ, ἐκεῖνος
δὲ τότε ἀπέθετο κρεῖττόν τι ἐνυπάρχον ἐν αὐτῷ, καὶ τάχα
τὴν εἰρήνην, ὑποστρέφουσαν ἀπὸ τοῦ ἀκούσαντος καὶ μὴ
Lc x 6 παραδεξαμένου ἐπὶ τὸν εἰπόντα, κατὰ τὸ λελεγμένον ὅτι Ἐὰν
μὲν ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτὸν ἀναπαύσε-
ται· ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐφ' ὑμᾶς
ἀνακάμψει· παραθησόμεθα καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς Κορινθίους
2 Co viii 14 δευτέρας ἐπιστολῆς ταῦτα οὕτως γεγραμμένα· Τὸ ὑμῶν
περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων
περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα. κατανοήσας
γὰρ τὴν ἐν τούτοις ἀντίδοσιν χοϊκῶν πρὸς πνευματικά,
δυνήσῃ ἰδεῖν πῶς τῷ μὴ ἀξίῳ ἄρτου ψωμίον ἐπιδέδωκεν,
ἵνα διὰ τοῦ ψωμίου ἀφέλῃ αὐτοῦ, ὡς ἀναξίου ἔτι ἀκούειν·
Ps xl (xli) 10 Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης μου· τὴν εἰρήνην, ὁ
cf. Apoc xxii 11 ῥυπαρὸς γὰρ ῥυπανθήτω ἔτι, ἧς ἀφαιρεθείσης ὁ ἐπιτηρῶν
cf. Eph iv 27 καιροὺς τῆς εἰς τὴν ψυχὴν εἰσόδου αὐτοῦ, καὶ τὸν διδόντα
αὐτῷ τόπον εἰσελθεῖν, εἰς τὸν Ἰούδαν εἰσῆλθεν. ἅμα δὲ

2 Ἰησοῦ] om. 24 ἐκείνων 2°] ἐκείνου
31 καιροὺς τῆς] καὶρευστῆς

παρατήρει ὅτι πρότερον μὲν οὐκ εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς τὸν cf. Jo xiii 27
Ἰούδαν, ἀλλὰ βεβλήκει μόνον εἰς τὴν καρδίαν ἵνα παραδῷ cf. Jo xiii 2
Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης τὸν διδάσκαλον· κατὰ δὲ τὰ
νῦν ἐξεταζόμενα μετὰ τὸ ψωμίον εἰσελθεῖν εἰς ἐκεῖνον.
διόπερ καὶ ἡμεῖς φυλαττώμεθα μήποτε ὁ διάβολος βάλῃ
εἰς τὴν καρδίαν ἡμῶν ὁτιποτοῦν τῶν πεπυρωμένων αὐτοῦ cf. Eph vi 16
βελῶν· ἐὰν γὰρ βάλῃ, ἐπιτηρεῖ μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς
εἰσελθεῖν. ζητήσαι δ' ἄν τις διὰ τί οὐ γέγραπται· ἐκεῖνός
ἐστιν, ᾧ ἐγὼ δώσω τὸ ψωμίον· ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τῆς
βάψω· Βάψω γάρ, φησὶ, τὸ ψωμίον, καὶ δώσω. καὶ βάψας Jo xiii 26
τὸ ψωμίον λαμβάνει καὶ δίδωσιν Ἰούδᾳ Σίμωνος Ἰσκαριώτῃ.
442 ὡς ἐν τοιούτοις δὴ τόποις πρόσχες εἰ δύνασαι τὸν εἰλικρινῆ
ἄρτον ἀβαφῆ φάσκειν εἶναι, καὶ καθ' αὑτὸν τρόφιμον· τὸ δὲ
τῷ Ἰούδᾳ ἐπιδιδόμενον καὶ οὐκ ἄρτος ἦν τὸ ψωμίον, καὶ οὐ
ψωμίον ἀβαφὲς, ἀλλὰ βεβαμμένον τῷ δυναμένῳ ἀποσπάσαι
τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου ἐπὶ ποσὸν ἐγγινομένην
βαφὴν, ἵνα μετὰ τὸ ψωμίον εἰσέλθῃ εἰς ἐκεῖνον ὁ Σατανᾶς.
ἐγὼ δὲ ζητήσαιμ' ἂν ὡς τούτῳ συγγενὲς τὸ ἀπὸ τοῦ κατὰ
Ματθαῖον· Ὁ ἐμβάψας τὴν χεῖρα μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ, Mt xxvi 23
οὗτός με παραδώσει· καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ κατὰ Μάρκον· Ὁ Mc xiv 20
ἐμβαπτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον· καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ
κατὰ Λουκᾶν δὲ, εἰ καὶ μὴ ὀνομάζει τό· Ἐμβάψας· ἀλλ' ᾗ
φησί γε· Πλὴν ἰδοὺ ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ Lc xxii 21
ἐπὶ τῆς τραπέζης. ὁ μὲν οὖν περὶ τούτου ἀληθὴς λόγος
παρὰ τοῖς ἐμοῦ εὑρεθείη ἂν πολλῷ σοφωτέροις· ἐγὼ δὲ
στοχάζομαι μήποτε καὶ τὸ ἀναιδὲς τοῦ Ἰούδα καὶ ἐν τούτῳ
ἐμφαίνεται, μὴ τιμῶντος τὸν διδάσκαλον ἐν τῷ συνεσθίειν
μηδὲ παραχωροῦντος αὐτῷ τῆς εἰς τὸ τρυβλίον ἐμβάψεως,
ὡς παρεχώρουν οἱ λοιποί. διόπερ ἐκείνων μὲν οὐδεὶς
ἐνέβαπτε τὴν χεῖρα εἰς τὸ τρυβλίον μετ' αὐτοῦ· οὗτος
δὲ, οὐκ ἀξιῶν μετ' αὐτῶν ἐμβάπτειν, μετ' αὐτοῦ ἐνέβαπτε
τὴν ἰσότητα θέλων ἔχειν πρὸς αὐτὸν, δέον αὐτῷ παραχωρεῖν
τῆς ὑπεροχῆς. τάχα οὖν τοῦ αὐτοῦ ἔχεται καὶ τό· Πλὴν
ἰδοὺ ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης.

καὶ χαριεντιζόμενος δέ ποτε εἰς προτροπὴν νέοις περὶ τῆς ἐν
ἑστιάσει τιμῆς τῶν πρεσβυτέρων συγχρήσει τῷ ῥητῷ, ἵνα μὴ
συνθλίβωσι τὴν χεῖρα τῶν πρεσβυτέρων. γέγραπται γὰρ
Sap Sir xxxiv 14 (xxxi 17) καὶ τοῦτο· Μὴ συνθλίβου μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ. οὐκ
ἀγνοοῦντες δὲ δόξαν περιέργου ζητήσεως καὶ πείθειν μὴ
δυναμένης τὸν ἀκροατὴν ἀπολογίας ἀποφέρεσθαι παρὰ τοῖς
τούτων ἀκούουσι ταῦτα ἐτολμήσαμεν, κρεῖττον εἶναι νομί-
ζοντες τὸ πάντα βασανίζειν τοῦ παρελθεῖν τι ἀβασάνιστον
τῶν γεγραμμένων.

23. (15) Εἰσελθόντος μέντοι τοῦ Σατανᾶ εἰς τὸν
Jo xiii 27 Ἰούδαν· Λέγει, φησὶν, αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς Ὃ ποιεῖς ποίησον τά-
χιον· τίνι δέ· Αὐτῷ· ἀμφίβολον, ἐπεὶ δύναται αὐτῷ τῷ Ἰούδᾳ,
ἢ τῷ Σατανᾷ εἰρηκέναι ὁ κύριος· Ὃ ποιεῖς ποίησον τάχιον·
προκαλούμενος τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐπὶ τὴν πάλην, ἢ τὸν
προδότην ἐπὶ τὸ διακονῆσαι τῇ σωτηρίῳ κόσμῳ ἐσομένῃ
οἰκονομίᾳ ἣν οὐκέτι μέλλειν οὐδὲ βραδύνειν, ἀλλ' ὅση
δύναμις ταχύνειν ἤθελεν, οὐ δειλιῶν, ὡς οἴονταί τινες τῶν
Mt xxvi 39; cf. Mc xiv 35 f. Lc xxii 42 μὴ νοησάντων τίνα τρόπον εἶπε· Πάτερ, εἰ δυνατὸν, παρελ- 443
θέτω τὸ ποτήριον τοῦτο· ἀλλὰ θαρραλεώτατα ἐπὶ τὸν
ἀγῶνα, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀποδυόμενος. νομίζω δὲ καὶ τὸν
κϛ´ Ψαλμὸν ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος προφητεύεσθαι παρὰ
τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, καὶ τοῦ πονηροῦ πανστρατεὶ ἀγωνιζο-
μένου κατ' αὐτοῦ· οὕστινας ἰδὼν ὁπλιζομένους κατ' αὐτοῦ
Ps ii 2 καὶ κονιομένους, ἡνίκα· Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς,
καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου
Ps xxvi (xxvii) 1—3 καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ· φησί· Κύριος φωτισμός μου,
καὶ σωτήρ μου κύριος, τίνα φοβηθήσομαι; κύριος ὑπερασπι-
στὴς τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ τίνος δειλιάσω; ἐν τῷ ἐγγίζειν ἐπ'
ἐμὲ κακοῦντας τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου, οἱ θλίβοντές με
καὶ οἱ ἐχθροί μου αὐτοὶ ἠσθένησαν καὶ ἔπεσαν. ἐὰν παρα-
τάξηται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολὴ, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου·
ἐὰν ἐπαναστῇ ἐπ' ἐμὲ πόλεμος, ἐν ταύτῃ ἐγὼ ἐλπίζω. πλὴν

2 συγχρήσει] σ......ει

τὸ λεγόμενον εἴτε τῷ Σατανᾷ εἴτε τῷ Ἰούδᾳ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ
τό· Ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον· οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμένων Jo xiii 27
πρὸς τί εἴρηται. οἱ μὲν γὰρ διὰ τὸ ἐπικεῖσθαι τὴν τοῦ
πάσχα ἑορτὴν ᾤοντο λέγειν αὐτὸν τῷ ἔχοντι τὸ γλωσσόκομον cf. Jo xiii 29
τῶν ἀναλωμάτων καὶ τῶν εἰς τὴν χρείαν τῶν πτωχῶν διδομένων ὅτι ὠνήσει οὗτος ὧν χρῄζομεν εἰς τὴν ἑορτήν, ἢ ἐκ τῶν συναχθέντων δώσει τοῖς πτωχοῖς. ὁ γὰρ Ἰησοῦς οὐ τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ βλέπων καὶ τὸν εἰσελθόντα καὶ τὸν παραδεξάμενον αὐτὸν καὶ πᾶσαν τὴν κατ᾽ αὐτοῦ ἐπιβουλήν, ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ἀποδυόμενος καὶ ἐπὶ τὸ ἀριστεῦσαι ὑπὲρ σωτηρίας ἀνθρώπων κατὰ τοῦ πονηροῦ εἶπε τό· Ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον.

24. (16) ΛΑΒῺΝ ΟΥ̓͂Ν ΤῸ ΨΩΜΊΟΝ ἘΚΕΙ͂ΝΟΣ ἘΞΗ͂ΛΘΕΝ Jo xiii 30
ΕΥ̓ΘΎΣ· ἮΝ ΔῈ ΝΎΞ. Ὁ μὲν σωτὴρ ἔλεγεν· Ὃ ποιεῖς, ποίησον Jo xiii 27
τάχιον· τῷ Ἰούδᾳ· ὁ δὲ προδότης ἐν τούτῳ μόνῳ τῷ διδασκάλῳ πείθεται. λαβὼν γὰρ τὸ ψωμίον οὐκ ἐμέλλησεν οὐδὲ ἐβράδυνεν, ἀλλ᾽ ὡς γέγραπται· Ἐξῆλθεν εὐθύς· ποιῆσαι τάχιον κατὰ τὴν πρόσταξιν τοῦ Ἰησοῦ τὸ τῆς προδοσίας ἔργον. καὶ ἀληθῶς ἐξῆλθεν· οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὸ ἁπλούστερον ἐξῆλθε τὸν οἶκον, ἐν ᾧ τὸ δεῖπνον ἐγίνετο, ἀλλὰ καὶ τέλεον ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἀνάλογον τῷ·
Ἐξῆλθον ἐξ ἡμῶν. ἐγὼ δ᾽ οἶμαι ὅτι οὐδὲ ὁ εἰσελθὼν 1 Jo ii 19
μετὰ τὸ ψωμίον εἰς τὸν Ἰούδαν Σατανᾶς ἐχώρει φέρειν τὸ
εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ· οὐδεμία γὰρ cf. 2 Co vi 15
συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαρ ἐστίν. εἰ δὲ μὴ περιέργως ζητῶ τί δήποτε οὐ πρόσκειται τῷ· Λαβὼν τὸ ψωμίον· τό· Καὶ φαγών· καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις. ὅπου γὰρ βούλεται, προστίθησι καὶ τὸ φαγεῖν ὁ λόγος τῷ λαβεῖν· ὥσπερ ἐπὶ
444 τοῦ τῆς εὐλογίας ἄρτου γέγραπται, ὅτι εἶπε τοῖς μαθηταῖς ὁ
Ἰησοῦς· Λάβετε, φάγετε. ἆρ᾽ οὖν λαβὼν τὸ ψωμίον οὐκ Mt xxvi 26
ἔφαγεν ὁ Ἰούδας; φέρε οὖν, εἰ καὶ μὴ συνᾴδειν τινὰ δόξει

6 *ὠνηση* 7 *δώσει*] loc. male laesus
15 post *μόνῳ* lac. 3 vel 4 litt.

τῶν λεχθησομένων τοῖς προειρημένοις, γυμνάσωμεν τὰ κατὰ
τὸν τόπον, κρινοῦντος τοῦ ἐντευξομένου ὁπότερα χρὴ παραδέ-
ξασθαι τῶν λεγομένων. Βάψας, φησὶ, τὸ ψωμίον ὁ Ἰησοῦς,
καὶ δῆλον ὅτι ἐάσας αὐτὸ ἐν τῷ τρυβλίῳ λαμβάνει· οὕτω
γὰρ νοήσεις τό· Βάψας οὖν τὸ ψωμίον· ἵνα μὴ παρέλκῃ τὸ
Jo xiii 26 f. λαβεῖν. εἶτα λέγεται ὅτι Δίδωσιν Ἰούδᾳ Σίμωνος Ἰσκαριώ-
του. καὶ μετὰ τὸ ψωμίον τότε εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ
Σατανᾶς. μετὰ τὸ ψωμίον οὖν, τάχα μὴ βρωθὲν ὑπὸ τοῦ
Ἰούδα, προλαβόντος τοῦ εἰσελθόντος εἰς τὸν Ἰούδαν Σατανᾶ
τὴν χρῆσιν τοῦ ψωμίου, ἵνα μὴ ὄνηται ὁ Ἰούδας τῆς ἀπὸ τοῦ
Ἰησοῦ δόσεως τοῦ ψωμίου. τὸ μὲν γὰρ εἶχε δύναμιν ὠφελη-
τικὴν τῷ χρησομένῳ· ὁ δὲ ἅπαξ βαλὼν αὐτοῦ εἰς τὴν
καρδίαν ἵνα παραδῷ τὸν διδάσκαλον, φοβούμενος μὴ τὸ
βεβλημένον ἐκπέσῃ τοῦ βληθέντος διὰ τῆς τοῦ ψωμίου
χρήσεως, προλαβὼν ἅμα τῷ λαβεῖν τὸν Ἰούδαν τὸ ψωμίον
εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν, ὅτε καὶ εἰρημένου τοῦ· Ὃ ποιεῖς ποίησον
τάχιον· λαβὼν τὸ ψωμίον ὁ Ἰούδας ἐξῆλθεν εὐθύς. καὶ
οὕτως δ' ἂν οὐκ ἀπιθάνως εἰς τὸν τόπον λέγοιτο· ὥσπερ
cf. 1 Co xi 27 ff. ὁ ἀναξίως ἐσθίων τὸν ἄρτον τοῦ κυρίου ἢ πίνων αὐτοῦ τὸ
ποτήριον εἰς κρῖμα ἐσθίει καὶ πίνει, τῆς μιᾶς ἐν τῷ ἄρτῳ
κρείττονος δυνάμεως καὶ ἐν τῷ ποτηρίῳ, ὑποκειμένῃ μὲν
διαθέσει κρείττονι ἐνεργαζομένης τὸ βέλτιον, χείρονι δὲ
ἐμποιούσης τὸ κρῖμα· οὕτω τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ψωμίον
ὁμογενὲς ἦν τῷ δοθέντι καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις ἐν
Mt xxvi 26 τῷ· Λάβετε, φάγετε· ἀλλ' ἐκείνοις μὲν εἰς σωτηρίαν, τῷ
δὲ Ἰούδᾳ εἰς κρῖμα, ὡς μετὰ τὸ ψωμίον εἰσεληλυθέναι εἰς
αὐτὸν τὸν Σατανᾶν. νοείσθω δὲ ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον
τοῖς μὲν ἁπλουστέροις κατὰ τὴν κοινοτέραν περὶ τῆς
εὐχαριστίας ἐκδοχὴν, τοῖς δὲ βαθύτερον ἀκούειν μεμαθηκόσι
κατὰ τὴν θειοτέραν καὶ περὶ τοῦ τροφίμου τῆς ἀληθείας
λόγου ἐπαγγελίαν· ὡς εἰ ἐν παραδείγματι ἔλεγον ὅτι καὶ
ὁ κατὰ τὸ σωματικὸν τροφιμώτατος ἄρτος πυρετὸν μὲν

15 λαβῶν 16 ἑαυτὸν

ὑποκείμενον αὔξει, εἰς ὑγείαν δὲ καὶ εὐεξίαν ἀνάγει. διὸ
πολλάκις λόγος ἀληθὴς ψυχῇ νοσούσῃ οὐ δεομένῃ τοιαύτης
τροφῆς διδόμενος ἐπιτρίβει αὐτὴν, καὶ πρόφασις αὐτῇ
445 χειρόνων γίνεται· καὶ οὕτως καὶ τὰ ἀληθῆ λέγειν κινδυ-
νῶδές ἐστι. ταῦτα δέ μοι εἴρηται διὰ τὸ ψωμίον ὃ ἐμβάψας cf. Jo xiii 26
δίδωσιν Ἰούδᾳ Σίμωνος Ἰσκαριώτῃ, καὶ κεκινήκαμεν λόγον
τὸν εἰς ἑκάτερα, εἴτε χρὴ λέγειν αὐτὸν βεβρωκέναι λαβόντα,
εἴτε κεκωλῦσθαι ἀπὸ τοῦ εἰσελθόντος εἰς τὸν Ἰούδαν Σατανᾶ.
εἰ δὲ χρὴ ὡς μὴ εἰκῇ παρερριμμένον ὑπὸ τοῦ εὐαγγελίου
ἐξετάσαι καὶ τό· Ἦν δὲ νύξ· λεκτέον ὅτι συμβολικῶς τότε Jo xiii 30
ἡ αἰσθητὴ νὺξ ἦν, εἰκὼν τυγχάνουσα τῆς γενομένης ἐν τῇ
ψυχῇ Ἰούδα νυκτὸς, ἡνίκα τὸ ἐπιφερόμενον σκότος ἐπάνω cf. Ge i 2
τῆς ἀβύσσου, ὁ Σατανᾶς, εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν· Ἐκάλεσε γὰρ Ge i 5
ὁ θεὸς τὸ σκότος νύκτα· ὥστε νυκτὸς, φησὶν ὁ Παῦλος, οὐκ
ἐσμὲν τέκνα οὐδὲ σκότους, λέγων· Ἄρ᾽ οὖν, ἀδελφοὶ, οὐκ 1 Thes v 5
ἐσμὲν νυκτὸς οὐδὲ σκότους· καὶ τό· Ἡμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες 1 Thes v 8
νήφωμεν. οὐκ ἦν οὖν νὺξ τοῖς νιπτομένοις τοὺς πόδας ὑπὸ
τοῦ Ἰησοῦ ἀλλ᾽ ἡμέρα λαμπροτάτη, καθαιρομένοις καὶ
ἀπορριπτομένοις τοὺς ἐν τοῖς ποσὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν ῥύπους,
καὶ κατ᾽ ἐξοχὴν οὐκ ἦν νὺξ τῷ ἀνακειμένῳ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ cf. Jo xiii 23
Ἰησοῦ· ἠγάπα γὰρ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, καὶ τῇ ἀγάπῃ ἔλυε
πάντα σκότον. ἀλλ᾽ οὐδὲ Πέτρῳ ὁμολογοῦντι τό· Σὺ εἶ ὁ Mt xvi 16
χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· ἀποκαλύψαντος αὐτῷ
τοῦ οὐρανίου πατρὸς, νὺξ ἦν, ἀλλὰ νὺξ ἅμα αὐτῷ καὶ
ἄρνησις ἦν. καὶ νῦν τοίνυν ὅτε λαβὼν τὸ ψωμίον ὁ Ἰούδας
ἐξῆλθεν εὐθὺς, τότε ἐξελθόντι αὐτῷ νὺξ ἦν· οὐ γὰρ παρῆν
αὐτῷ ὁ ἀνὴρ, ᾧ ὄνομα Ἀνατολὴ, καταλιπόντι ἐν τῷ ἐξεληλυ- cf. Zech vi 12; Mal iv 2
θέναι τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον. καὶ ἐδίωκε μὲν τὸν Ἰησοῦν
ὁ Ἰούδας, τῆς σκοτίας πεπληρωμένος· ἀλλ᾽ ἡ σκοτία, καὶ ὁ
ἀνειληφὼς αὐτὴν, οὐ κατείληφε τὸ διωκόμενον φῶς. διὸ καὶ cf. Jo i 5
ὅτε εἶπεν ὡς δικαιοσύνης λόγον τό· Ἥμαρτον παραδοὺς Mt xxvii 3, 5
αἷμα δίκαιον· ἀπελθὼν ἀπήγξατο, τοῦ ἐν αὐτῷ Σατανᾶ

1 ὑγῖαν 3 πρόφασεις 19 ἀπορρυπτομένοις
24 ἅμα αὐτῷ] .....τῷ 25 post Ἰούδας ins. καὶ

μέχρι τῆς ἀγχόνης αὐτὸν χειραγωγήσαντος καὶ ἐπὶ ταύτην
αὐτὸν ἀναρτήσαντος, ὅτε καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὁ διάβολος
ἥψατο· οὐ γὰρ ἦν τοιοῦτος ὡς λεχθῆναι περὶ αὐτοῦ ὑπὸ
κυρίου, ὅπερ εἴρηται περὶ τοῦ Ἰὼβ πρὸς τὸν διάβολον·
cf. Job i 12; ii 6 Ἀλλὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἅψῃ.

Jo xiii 31 f. 25. (17) Ὅτε οὖν ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς λέγει Νῦν
ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη
ἐν αὐτῷ. εἰ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ θεὸς
δοξάσει αὐτὸν ἐν αὐτῷ, καὶ εὐθὺς δοξάσει αὐτόν. Ἀρχὴ
τοῦ δεδοξάσθαι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὰς ἐπὶ τοῖς
σημείοις καὶ τέρασι δόξας καὶ τὴν ἐπὶ τῇ μεταμορφώσει τὸ 446
ἐξεληλυθέναι τὸν Ἰούδαν μετὰ τοῦ εἰσελθόντος εἰς αὐτὸν
Σατανᾶ ἀπὸ τοῦ τόπου ἔνθα ἦν ὁ Ἰησοῦς. διὸ εἶπεν ὁ
κύριος τό· Νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. ἔτι δὲ καὶ
Jo xii 32 τό· Ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν·
cf. Jo xxi 19 εἴρηται ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, σημαίνοντος ποίῳ θανάτῳ δοξάσει
τὸν θεόν· ἐδόξασε γὰρ καὶ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν τὸν θεόν. διὰ
τοῦτο, ὅτε ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκονομίας τοῦ μέλλειν ἀποθνήσκειν
τὸν Ἰησοῦν ἐνηργεῖτο, ἐξελθόντος μετὰ τὸ ψωμίον τοῦ
Ἰούδα ἵνα πραγματεύσηται κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, εἴρηται τό·
Νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. εἶτ᾽ ἐπεὶ οὐκ ἔνεστι
δοξασθῆναι τὸν χριστὸν μὴ ἐνδοξαζομένου ἐν αὐτῷ τοῦ
πατρός, διὰ τοῦτο πρόσκειται τῷ· Νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου· τό· Καὶ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ. πλὴν ἡ διὰ
τὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων θάνατον δόξα οὐ τοῦ μὴ πεφυκότος
ἀποθνήσκειν ἦν μονογενοῦς λόγου καὶ σοφίας καὶ ἀληθείας,
καὶ ὅσα ἄλλα εἶναι λέγεται τῶν ἐν τῷ Ἰησοῦ θειοτέρων,
cf. Ro i 3 ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὃς ἦν καὶ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, γενό-
μενος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα. διόπερ ἀνωτέρω
Jo viii 40 μὲν εἶπε· Νῦν ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν
ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα· ἐν τοῖς ἐξεταζομένοις δὲ λέγει τό·
Νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. τοῦτον δ᾽, οἶμαι, καὶ ὁ

3 ὑπὸ] ὑπὲρ 9 δοξάσει 2°] δοξάζει 11 μεταμορφώσειν 23 τῷ] τὸ

θεὸς ὑπερύψωσε, γενόμενον ὑπήκοον μέχρι θανάτου, θανάτου cf. Phil ii 8 f.
δὲ σταυροῦ· ὁ γὰρ λόγος ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν ὁ θεὸς λόγος cf. Jo i 1
οὐκ ἐπεδέχετο τὸ ὑπερυψωθῆναι. ἡ δὲ ὑπερύψωσις τοῦ
υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, γενομένη αὐτῷ δοξάσαντι τὸν θεὸν ἐν τῷ
ἑαυτοῦ θανάτῳ, αὕτη ἦν, τὸ μηκέτι ἕτερον αὐτὸν εἶναι τοῦ
λόγου ἀλλὰ τὸν αὐτὸν αὐτῷ. εἰ γάρ· Ὁ κολλώμενος τῷ 1 Co vi 17
κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι· ὡς καὶ ἐπὶ τούτου καὶ τοῦ πνεύματος
μηκέτι ἂν λέγεσθαι τό· Δύο εἰσί· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὸ
ἀνθρώπινον τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τοῦ λόγου λέγοιμεν γεγονέναι
ἕν, ὑπερυψωμένου μὲν τοῦ μὴ ἁρπαγμὸν ἡγησαμένου τὸ cf. Phil ii 6
εἶναι ἴσα θεῷ, μένοντος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ ὕψει ἢ καὶ ἀπο-
καθισταμένου ἐπ᾿ αὐτὸ τοῦ λόγου, ὅτε πάλιν ἦν πρὸς τὸν
θεὸν, θεὸς λόγος ὢν ἄνθρωπος; ἐν δὲ τῷ θανάτῳ τοῦ
Ἰησοῦ δοξάσαντος τὸν θεὸν τό τε· Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς Col ii 15
καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας ἐν
τῷ ξύλῳ· καὶ τό· Εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Col i 20
σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·
ἐν τούτοις γὰρ πᾶσιν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ
θεοῦ δοξασθέντος ἐν αὐτῷ.

26. Ἐπεὶ δὲ ὁ δοξαζόμενος ὑπό τινος δοξάζεται, ζητήσεις
ἐν τῷ· Ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· τὸ ὑπὸ τίνος; ὁμοίως Jo xiii 31
447 δὲ καὶ ἐν τῷ· Ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ. ὑπὲρ δὲ τῆς τῶν
ῥητῶν σαφηνείας ἐπιμελῶς προσχῶμεν πρώτῳ μὲν λεγομένῳ
τῷ· Νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· δευτέρῳ δὲ τῷ· Καὶ
ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ· τρίτῳ δὲ τοιούτῳ συνημμένῳ· Εἰ ὁ Jo xiii 32
θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ θεὸς δοξάσει αὐτὸν ἐν αὐτῷ·
τετάρτῳ δὲ τῷ· Καὶ εὐθὺς δοξάσει αὐτόν. ἐὰν μὴ ἄρα
τοῦτο φάσκῃ τις ἀναλαβεῖν εἰς συμπλοκὴν τὴν ἐν τῷ
λήγοντι τοῦ συνημμένου, ἵνα ἄρχηται μὲν τὸ συνημμένον
ἀπὸ τοῦ· Ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ· λήγῃ δὲ εἰς τό· Καὶ ὁ
θεὸς δοξάσει αὐτὸν ἐν αὐτῷ, καὶ εὐθὺς δοξάσει αὐτόν.
ἀναγκαίως δὲ προσχῶμεν τῷ τῆς δόξης ὀνόματι, οὐ κειμένῳ

13 ἐν] εἰ

ἐπὶ τοῦ παρά τισι τῶν Ἑλλήνων μέσου πράγματος, καθὸ
ὁρίζονται εἶναι δόξαν τὸν ἀπὸ τῶν πολλῶν ἔπαινον. δῆλον
ὅτι ἐπ᾽ ἄλλου παρὰ τοῦτο κεῖται ὄνομα ἐκ τοῦ ἐν τῇ Ἐξόδῳ
Ex xl 28(34)f. οὕτω εἰρημένου· Καὶ δόξης κυρίου ἐπλήσθη ἡ σκηνή. καὶ
οὐκ ἠδυνάσθη Μωϋσῆς εἰσελθεῖν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ
μαρτυρίου, ὅτι ἐπεσκίαζεν ἐπ᾽ αὐτὴν ἡ νεφέλη καὶ δόξης
κυρίου ἐπλήσθη ἡ σκηνή. καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν
3 Reg viii 10 f. τοῦτο ἀναγεγραμμένον τοῦτον τὸν τρόπον· Καὶ ἐγένετο ὡς
ἐξῆλθον οἱ ἱερεῖς ἐκ τοῦ ἁγίου, καὶ ἡ νεφέλη ἔπλησε τὸν
οἶκον κυρίου. καὶ οὐκ ἐδύναντο οἱ ἱερεῖς στῆναι λειτουργίαν
ἐνώπιον τῆς νεφέλης, ὅτι ἔπλησε δόξα κυρίου τὸν οἶκον. καὶ
περὶ τῆς Μωϋσέως δὲ δόξης ἐν τῇ Ἐξόδῳ τοιαῦτα λέλεκται·
Ex xxxiv 29 f. Ὡς δὲ κατέβαινε Μωϋσῆς ἐκ τοῦ ὄρους, καὶ αἱ δύο πλάκες
τῆς διαθήκης ἐπὶ τῶν χειρῶν Μωϋσῆ· καταβαίνοντος δὲ
αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὄρους, καὶ Μωϋσῆς οὐκ ᾔδει ὅτι δεδόξασται ἡ
ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐν τῷ λαλεῖν αὐτὸν
αὐτῷ. καὶ εἶδεν Ἀαρὼν καὶ πάντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸν
Μωϋσῆν, καὶ ἦν δεδοξασμένη ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώ-
που αὐτοῦ· καὶ ἐφοβήθησαν ἐγγίσαι αὐτῷ.

27. Τοῦτο τὸ περὶ τῆς δόξης σημαινόμενον καὶ ἐν τῷ κατὰ
Lc ix 29 ff. Λουκᾶν εὐαγγελίῳ διὰ τούτων δηλοῦται· Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ
προσεύχεσθαι αὐτὸν ἡ ἰδέα τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἑτέρα, καὶ
ἠλλοιώθη ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ καὶ ἐγένετο λευκὸς, ἐξαστράπτων.
καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο συνελάλουν αὐτῷ, οἵτινες ἦσαν Μωϋσῆς
καὶ Ἠλίας· οἳ ὀφθέντες ἐν δόξῃ ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἣν 448
ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ. καὶ ὁ Παῦλος δὲ ὅρα ἐπὶ
τίσι τὸ ὄνομα τῆς δόξης παραλαμβάνει· ὅπου μὲν γὰρ λέγει·
2 Co iii 7—11 Εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη
λίθοις ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ὥστε μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ
εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου
αὐτοῦ τὴν καταργουμένην· πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ
πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ; εἰ γὰρ τῇ διακονίᾳ τῆς κατα-

8 ἀναγεγραμμένου

κρίσεως δόξα, πολλῷ μᾶλλον περισσεύει ἡ διακονία τῆς
δικαιοσύνης δόξῃ. καὶ γὰρ οὐ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον
ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης· εἰ γὰρ
τὸ καταργούμενον διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον ἐν
δόξῃ· ὅπου δέ· Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ 2 Co iii 18
τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μετα-
μορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου
πνεύματος. καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα· Εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμ- 2 Co iv 3 f.
μένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ
κεκαλυμμένον, ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε
τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ καταυγάσαι τὸν φωτισμὸν
τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ
θεοῦ. καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα· Ὅτι ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους 2 Co iv 6
φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς
φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἐν προσώπῳ
Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἕκαστον δὲ τούτων ἀκριβῶς νῦν διηγή-
σασθαι οὐκ ἀπαιτεῖ ἡ προκειμένη τῆς εὐαγγελικῆς λέξεως
διήγησις. πλὴν ὡς διὰ βραχέων τοιαῦτα λεκτέον· ὅσον μὲν
κατὰ τὸ σωματικὸν, θειοτέρα τις γέγονεν ἐπιφάνεια ἐν τῇ
σκηνῇ καὶ ἐν τῷ ναῷ συντελεσθεῖσι καὶ ἐν τῷ προσώπῳ
Μωϋσέως, τῇ θείᾳ φύσει ὁμιλήσαντος· ὅσον δὲ κατὰ τὴν
ἀναγωγὴν, τὰ περὶ θεοῦ ἀκριβῶς γινωσκόμενα καὶ τῷ
ἐπιτηδείῳ δι' ὑπερβολὴν καθαρότητος νῷ θεωρούμενα δόξα
ἂν λέγοιτο εἶναι θεοῦ ὀφθεῖσα· ἐπεὶ ὁ κεκαθαρμένος καὶ
ὑπεραναβὰς πάντα ὑλικὰ νοῦς, ἵνα ἀκριβώσῃ τὴν θεωρίαν
τοῦ θεοῦ, ἐν οἷς θεωρεῖ θεοποιεῖται. λεκτέον τοιοῦτον εἶναι
τὸ δεδοξάσθαι τὸ πρόσωπον τοῦ θεωρήσαντος τὸν θεὸν καὶ
ὁμιλήσαντος αὐτῷ καὶ συνδιατρίψαντος τοιαύτῃ θέᾳ, ὡς
τοῦτο εἶναι τροπικῶς τὸ δεδοξασμένον πρόσωπον Μωϋσέως,
θεοποιηθέντος αὐτῷ τοῦ νοῦ. κατὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος
ἔλεγε τό· Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν 2 Co iii 18
δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μετα-
μορφούμεθα. ὥσπερ δὲ ἡ τοῦ νυκτερινοῦ φωτὸς λαμπρότης
ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου ἀμαυροῦται, οὕτω ἡ ὑπὸ Μωϋσέως

δόξα ὑπὸ τῆς ἐν Χριστῷ. σύγκρισιν γὰρ οὐκ εἶχεν ἡ ἐν 449
Χριστῷ ὑπεροχὴ, ἣν γινώσκων τὸν πατέρα ἐδόξασε περὶ αὐτοῦ, πρὸς τὰ ὑπὸ Μωϋσέως γνωσθέντα καὶ δοξάσαντα τὸ πρόσωπον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. διὸ καταργουμένη εἴρηται ἡ ἐπὶ Μωϋσέως δόξα ἀπὸ τῆς ὑπερβαλλούσης ἐν Χριστῷ δόξης.

28. (18) Τούτων δὴ ἡμῶν κατὰ δύναμιν ἐν βραχέσιν
Jo xiii 31 εἰς ἃ παρεθέμεθα λελεγμένων, ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τό· Νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ. γινώσκων οὖν τὸν πατέρα ὁ υἱὸς, αὐτῷ τῷ γινώσκειν αὐτὸν, ὄντι μεγίστῳ ἀγαθῷ καὶ ὁποῖον ἄγει ἐπὶ τελείαν γνῶσιν, ἣν γινώσκει ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, ἐδοξάσθη. οἶμαι <δ’> ὅτι καὶ ἑαυτὸν γινώσκων, ὅπερ καὶ αὐτὸ οὐ μακρὰν ἀποδεῖ τοῦ προτέρου, ἐδοξάσθη ἐκ τοῦ αὐτὸν ἐγνωκέναι. εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν ὅλων γνῶσις συμπληροῖ τὸ μέγεθος τῆς δόξης αὐτοῦ, ὅσα ἐστὶ κρυπτὰ καὶ ἐμφανῆ γινώσκοντος, ζητήσεις καὶ μήποτε τοῦτό ἐστι τὸ εἶναι αὐτοσοφία, ἢ τῷ λεγομένῳ αὐτουιῷ τοῦ ἀνθρώπου τὸ δεδοξάσθαι ἐκ τοῦ ἡνῶσθαι τῇ σοφίᾳ. ταύτην δὲ πᾶσαν τὴν δόξαν, ἣν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, δωρησαμένου τοῦ πατρὸς ἐδοξάσθη. πολλῶν δὲ ὄντων τῶν συμπληρούντων τὴν δόξαν πᾶσαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ κατ’ ἐξοχὴν τούτων ἁπάντων ὁ θεός ἐστιν, ὃς τῷ γινώσκεσθαι ἀπὸ τοῦ υἱοῦ οὐχ ἁπλῶς ἐστι δοξαζόμενος ἀλλ’ ἐν υἱῷ δοξαζόμενος. καθὸ καὶ τολμηρὸν μὲν καὶ μεῖζον ἢ καθ’ ἡμᾶς ἐστὶ τὸ εἰς ἐξέτασιν ἑαυτοὺς ἐπιδοῦναι τηλικούτου λόγου· ὅμως δὲ τολμητέον ὑποβάλλειν τὸ ἐν τῷ τόπῳ ζητηθῆναι δυνάμενον. ζητῶ δὲ εἰ ἔνεστι δοξασθῆναι τὸν θεὸν, παρὰ τὸ δοξάζεσθαι ἐν υἱῷ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, μειζόνως αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ δοξαζόμενον, ὅτε ἐν τῇ ἑαυτοῦ γινόμενος περιωπῇ, ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ γνώσει καὶ τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ, οὔσῃ

2 ὑπεροχὴ ἣν] litt. οχὴ ἥν incerta sunt, hic enim male laesus est codex 10 γινώσκει 11 ἄγει] ἂν οἱ 12 δ’] om. 13 αὐτοὺς 15 γνῶσιν 17 αὐτῶσοφία 18 αὐτ^{ῶ} υἱῷ 24 μείζων 26 τὸ] τὸν

μείζονι <τῆς> ἐν υἱῷ θεωρίας, ὡς ἐπὶ θεοῦ χρὴ νοεῖν τὰ τοιαῦτα, δεῖ λέγειν ὅτι εὐφραίνεται ἄφατόν τινα εὐαρέστησιν καὶ εὐφροσύνην καὶ χαρὰν, ἐφ' ἑαυτῷ εὐαρεστούμενος καὶ χαίρων. χρῶμαι δὲ τούτοις τοῖς ὀνόμασιν, οὐχ ὡς κυρίως ἂν λεχθησομένοις ἐπὶ θεοῦ, ἀλλὰ ἀπορῶν τῶν, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ἀρρήτων ῥημάτων, ἃ μόνος αὐτὸς δύναται, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ μονογενὴς αὐτοῦ ἐν κυριολεξίᾳ λέγειν ἢ φρονεῖν
450 περὶ αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ τόπῳ γεγόναμεν τοῦ τὸν θεὸν δοξάζεσθαι ἐν Χριστῷ, παρακειμένως ἂν ζητήσαιμεν πῶς δοξάζοιτο καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἐν πᾶσιν οἷς ὤφθη δόξα κυρίου, ἢ ὀφθήσεται. ὅλης μὲν οὖν οἶμαι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ αὐτοῦ ἀπαύγασμα εἶναι τὸν υἱὸν, κατὰ τὸν εἰπόντα Παῦλον· Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης· φθάνειν μέντοι γε [He i 3] ἀπὸ τοῦ ἀπαυγάσματος τούτου τῆς ὅλης δόξης μερικὰ ἀπαυγάσματα ἐπὶ τὴν λοιπὴν λογικὴν κτίσιν· οὐκ οἶμαι γάρ τινα τὸ πᾶν δύνασθαι χωρῆσαι τῆς ὅλης δόξης τοῦ θεοῦ ἀπαύγασμα ἢ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. νῦν οὖν, ὅτε ἡ οἰκονομία τοῦ ὑπὲρ πάντων πάθους τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου γίνεται οὐ [cf. He ii 9] χωρὶς θεοῦ, διὸ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν· Ἐδοξάσθη, φησὶν, [cf. Phil ii 9] [Jo xiii 31] ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐ μόνος, καὶ ὁ θεὸς γὰρ ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ. καὶ οὕτως δ' ἂν τὰ κατὰ τὸν τόπον τις διηγήσαιτο. γέγραπται· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ εἴρηται· [Mt xi 27] Καὶ μακάριος εἶ, Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ [Mt xvi 17] ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ἢ ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος. ὅσον οὖν οὐκ ἔγνωστο <ὁ> υἱὸς τῷ κόσμῳ· Ἐν τῷ κόσμῳ γὰρ ἦν, καὶ ὁ [Jo i 10] κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω· οὐδέπω ἐν κόσμῳ δεδόξαστο, καὶ ἦν ἡ ζημία τοῦ μὴ δεδοξάσθαι αὐτὸν ἐν τῷ κόσμῳ οὐ τοῦ μὴ δεδοξασμένου ἀλλὰ τοῦ μὴ δοξάζοντος αὐτὸν κόσμου. ὅτε δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ οὐράνιος πατὴρ οἷς ἀπεκάλυψεν ἀπὸ τοῦ κόσμου οὖσι τὴν τοῦ Ἰησοῦ γνῶσιν, τότε ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τοῖς

1 *τῆς*] om. **17** *τὸν υἱὸν αὐτοῦ*] in mg. legitur glossa *εἰ προσέθου καὶ τὸ πνα αὐτοῦ ἄριστά σοι ἂν ὡμολογεῖτο καὶ τελεώτατα* **25** *ὁ* 1°] om.

ἐγνωκόσιν αὐτὸν, καὶ δι' ἧς ἐδοξάσθη δόξης ἐν τοῖς ἐγνω-
κόσιν αὐτὸν, περιεποίησε δόξαν τοῖς ἐγνωκόσιν αὐτόν· οἱ
cf. 2 Co iii 18 γὰρ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτρι-
ζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦνται.

29. Ὅρα δὲ πόθεν ἀπὸ δόξης φησὶ, καὶ ποῦ εἰς δόξαν·
ἀπὸ δόξης τῆς τοῦ δοξαζομένου, εἰς δόξαν τὴν τῶν δοξαζόν-
των. ἡνίκα οὖν ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν, ἀφ' ἧς ἔμελλεν
ἀνατέλλειν τῷ κόσμῳ καὶ γινωσκόμενος δοξάζεσθαι ἐπὶ δόξῃ
Jo xiii 31 τῶν δοξαζόντων αὐτὸν, εἶπε τό· Νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ
cf. Mt xi 27 ἀνθρώπου· καὶ ἐπεὶ οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ
ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ, ἔμελλε δὲ ἐκ τῆς οἰκονομίας ἀπο-
καλύπτειν τὸν πατέρα ὁ υἱὸς, διὰ τοῦτο· Καὶ ὁ θεὸς ἐδοξά-
σθη ἐν αὐτῷ. ἢ τό· Καὶ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ· συν-
Jo xiv 9; xii 45 εξετάσεις τῷ· Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα τὸν
πέμψαντά με· θεωρεῖται γὰρ ἐν τῷ λόγῳ, ὄντι θεῷ καὶ 451
cf. Col i 15 εἰκόνι τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ὁ γεννήσας αὐτὸν πατὴρ, τοῦ
ἐνιδόντος τῇ εἰκόνι τοῦ ἀοράτου θεοῦ εὐθέως ἐνορᾷν δυναμέ-
νου καὶ τῷ πρωτοτύπῳ τῆς εἰκόνος τῷ πατρί. ἔτι δὲ καὶ
οὕτως σαφέστερον ἂν τὰ κατὰ τὸν τόπον λαμβάνοιτο· ὡς
cf. Ro ii 24 διά τινας τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν,
cf. Mt v 16 οὕτω διὰ τοὺς ἁγίους, ὧν βλέπεται τὰ καλὰ ἔργα λαμπρό-
τατα ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ πα-
τρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἐν τίνι οὖν ἐδοξάσθη τοσοῦτον
cf. 1 Pe ii 22; 2 Co v 21 ὅσον ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἐπεὶ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε, μηδὲ εὑρέθη
δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, μηδὲ ἔγνω ἁμαρτίαν; καὶ
τοιοῦτος οὖν ὢν ὁ υἱὸς ἐδοξάσθη, καὶ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν
αὐτῷ. εἰ δὲ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, ἀντιδωρεῖται αὐτῷ ὁ
πατὴρ τὸ μεῖζον οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πεποίηκε· μεῖζον
γὰρ τῷ δοξάσαντι τὸν θεὸν, ἐλάττονι τὸν διαφέροντα κατὰ
Jo xiv 28 τό· Ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστί· τὸ δοξασθῆναι
τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ θεῷ, τὸν ἐλάττονα ἐν τῷ κρείτ-
τονι. καὶ πολλῷ γε ὑπερέχουσα ἡ δόξα ἐν τῷ υἱῷ ἐστιν ὅτε
δοξάζει αὐτὸν ὁ πατὴρ, ἢ ἐν τῷ πατρὶ ὅτε ἐδοξάσθη ὁ πατὴρ
ἐν τῷ υἱῷ. καὶ ἔπρεπέ γε τὸν μείζονα, ἀμειβόμενον τὴν

*δόξαν ἣν ἐδόξασεν αὐτὸν ὁ υἱός, χαρίσασθαι τῷ υἱῷ τὸ
δοξάσαι αὐτὸν ἐν αὐτῷ, ἵν' ὁ υἱὸς ᾖ ἐν τῷ θεῷ δοξαζόμενος.
εἶτ' ἐπεὶ ὅσον οὐδέπω ταῦτα γίνεσθαι ἔμελλε, λέγω δὲ τὸ
δοξάζεσθαι τὸν υἱὸν ἐν τῷ θεῷ, διὰ τοῦτο ἐπιφέρει τό·* Καὶ Jo xiii 32
*εὐθὺς δοξάσει αὐτόν. ταῦτα δὲ οὐκ ἀγνοοῦμεν πολλῷ εἶναι
ἐλάττονα ὧν χωρεῖ ὁ τόπος ἐξεταζόμενος, ἀποκαλύπτοντος
τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπιδημοῦντος τοῦ λόγου αὐτοῦ εἰς τὸ παρα-
στῆσαι τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, καὶ ᾧ δύναται δωρήσασθαι ὁ
πατὴρ δωρούμενος γνωσθῆναι τὴν πᾶσαν δόξαν τοῦ θεοῦ.
διὸ ὡς βραχεῖς καὶ πολλῷ ταπεινότεροι τῆς ἀξίας τῶν λόγων,
καὶ ἐπὶ τοῖς ἐκτεθεῖσι χάριτας ὁμολογοῦμεν τῷ θεῷ, οὖσι
πολλῷ μείζοσι τῆς ἡμετέρας ἀξίας.*

30. (19) ΤΕΚΝΙΑ, ἜΤΙ ΜΙΚΡῸΝ ΜΕΘ' ὙΜῶΝ ΕἸΜΙ· ΖΗ- Jo xiii 33
ΤΉΣΕΤΈ ΜΕ, <ΚΑῚ> ΚΑΘῺΣ ΕἾΠΟΝ ΤΟῖΣ ἸΟΥΔΑΊΟΙΣ ὍΤΙ Ὅπου
ἘΓῺ ΕἸΜΙ ὙΜΕῖΣ Οὐ ΔΎΝΑΣΘΕ ἘΛΘΕῖΝ, ΚΑῚ ὙΜῖΝ ΛΈΓΩ ἌΡΤΙ.
*Συναγαγὼν ἐκ τῶν εὐαγγελίων τὰς ὡς ὑπὸ πατρὸς λεγομένας
τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τέκνα φωνάς, θάρρει λέγειν ὅτι
τινῶν ὁ σωτὴρ πατήρ ἐστιν· τῷ μὲν γὰρ παραλυτικῷ φησί·*
452 *Θάρσει, τέκνον· ἀφίενταί σοι αἱ ἁμαρτίαι· τῇ δὲ αἱμορροού-* Mt ix 2
σῃ· Θυγάτηρ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. καὶ νῦν τοῖς μαθη- Mt ix 22
ταῖς λέγει τό· Τεκνία· *ἐμφαίνοντος, οἶμαί, τι καὶ τοῦ
ὑποκοριστικοῦ καὶ διδάσκοντος τὴν ἔτι βραχύτητα τῆς τῶν
ἀποστόλων ψυχῆς τότε. ἐὰν δέ τις ζητεῖ· ἆρ' οὖν ὁ πα-
ραλυτικός, ἀκούων·* Τέκνον· *ἐντελέστερος ἦν <τῶν> πρὸς οὓς
ὁ λόγος φησί·* Τεκνία; *ἀκούσει ὅτι εἴ τις μέν ἐστι τεκνίον,
πάντως ἐστὶ τέκνον· διὸ οὐ κεκώλυται τὸν παραλυτικόν,
λεγόμενον τέκνον, εἶναι καὶ τεκνίον· ὥστε οὐκ ἀνάγκη τὸν
ὀνομασθέντα τέκνον, τὸν παραλυτικόν, εἶναι ἐντελέστερον
τῶν πρὸς οὓς ὁ λόγος εἶπε τό·* Τεκνία. *χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι
οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων οὐ δύναται τὸ τέκνον γενέσθαι
ὕστερον ἀδελφὸς οὗ ἔφθασεν εἶναι τέκνον, οὕτως ἀδύνατον
μεταβαλεῖν ἐκ τέκνου Ἰησοῦ πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτοῦ ἀδελ-*

12 *μεῖζον* 14 *καὶ*] om. 24 *τέκνα* *τῶν*] om.
25 *τις*] *τι* *τεκνίον*] *τεκνον*

φόν. οὗτοι γοῦν πρὸς οὓς εἶπε· Τεκνία· μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάστασιν, ὡσπερεὶ μεταποιηθέντος ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως Ἰησοῦ, γίνονται τοῦ πρότερον εἰπόντος· Τεκνία· [Jo xx 17] ἀδελφοί. διὸ γέγραπται· Πορεύου πρὸς τοὺς ἀδελφούς, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς Ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. καὶ τάχα ὥσπερ ἔστι μεταβαλεῖν ἐκ δούλου Ἰησοῦ, δοῦλοι δὲ ἦσαν οἱ μαθηταὶ [Jo xiii 13] πρὸ τοῦ εἶναι τεκνία, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· Ὑμεῖς φωνεῖτέ με Ὁ διδάσκαλος καὶ Ὁ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ· καὶ [Jo xiii 16] τό· Οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ· ἀναγεγραμ- [Jo xiii 33] μένον πρὸ τοῦ· Τεκνία, ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι· ἐπιστήσεις δὲ εἰ ὁ δοῦλος πρότερον μαθητὴς γίνεται, εἶτα τεκνίον, εἶτα ἀδελφὸς Χριστοῦ καὶ υἱὸς τοῦ θεοῦ. μαθητὴν δὲ ἐν τούτοις λεκτέον τὸν ἐκ τοῦ παρέχειν αὐτὸν παραληψόμενον τὴν τοῦ λόγου ἐπιστήμην, μανθάνοντα ἀπὸ τοῦ τηλικούτου διδασκάλου τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ. τὸ δέ· Ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι· κατὰ μὲν τὸ ἁπλούστερον ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν σαφές ἐστιν, ἐπεὶ ὅσον οὐδέπω ἔμελλε μηκέτι ἔσεσθαι μετὰ τῶν μαθητῶν· πρότερον μὲν συλληφθεὶς ὑπὸ [cf. Jo xviii 12 f.] τῆς σπείρας καὶ τοῦ χιλιάρχου καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν ὑπηρετῶν, οἵτινες δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον πρὸς Ἄνναν πρῶτον· μετὰ δὲ τοῦτο τῷ Πιλάτῳ παραδοθεὶς, καὶ ἑξῆς τὴν ἐπὶ σταυρῷ [cf. Mt xii 40] καταδικασθείς· εἶτα ποιήσας ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. κατὰ δὲ τὸ βαθύτερον ζητήσεις μήποτε μετὰ τὸ μικρὸν οὐκέτι ἦν μετ' αὐτῶν· οὐ τῷ μὴ παρεῖναι αὐτοῖς κατὰ σάρκα, καὶ τῷ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς 453 ᾅδου καταβεβηκέναι· τούτου γὰρ ἕνεκεν οὐκ ἐκωλύετο εἶναι [Mt xviii 20] καὶ μετὰ τῶν μαθητῶν ὁ εἰπών· Ὅπου δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι [Mt xxviii 20] εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, καὶ ἐγώ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· καί· Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας [Mt xxvi 31] τοῦ αἰῶνος· ἀλλὰ τῷ πληρωθέντος τοῦ· Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. γέγραπται

2 μεταποιωθέντος 21 πρώτων

γάρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης· μηκέτι εἶναι μετ' αὐτῶν τὸν μετὰ τῶν ἀξίων μόνων τυγχάνοντα. πρὸς τοῦτο δ' ἄν τις ἀνθυποφέροι τό· Μέσος ὑμῶν στήκει ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε· λέγων αὐτὸν [Jo i 26] εἶναι καὶ μετὰ τῶν μὴ γινωσκόντων αὐτόν. ὅρα δὲ μήποτε οὐ ταὐτόν ἐστι τὸ εἶναι αὐτὸν μετά τινος, ὅπερ ἐν ἐπαγγελίᾳ ὡς ἀξίοις δίδοται, τῷ ἑστηκέναι αὐτὸν καὶ μὴ γινωσκόμενον ἐν μέσῳ τῶν μὴ γινωσκόντων. ἐν ἐπαγγελίᾳ μὲν γὰρ τό· Ὅπου δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, κἀγώ εἰμι [Mt xviii 20] ἐν μέσῳ αὐτῶν· καὶ τό· Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς [Mt xxviii 20] ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· οὐ τοιοῦτον δὲ τό· Μέσος ὑμῶν στήκει ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. καὶ ἐν τῷ προκει- [Jo i 26] μένῳ τοίνυν ὁ εἰπών· Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι· φησὶ τό· Ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι. ὁ δὲ λέγων· Ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι· οὐκ ἂν παρόντι αἰσθητῶς τῷ Ἰούδᾳ, τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἵνα παραδῷ τὸν [cf. Jo xiii 2] σωτῆρα, εἶπεν ἂν αὐτῷ τό· Μετὰ σοῦ εἰμι· οὐκέτι γὰρ ἦν μετ' αὐτοῦ, οὐδ' ὅτε βάψας τὸ ψωμίον ἐδίδου αὐτῷ. ἀλλ' ὅτε [cf. Jo xiii 26] μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ Σατανᾶς, πολλῷ πλέον οὐκ ἦν Χριστὸς μετὰ τοῦ Ἰούδα, μακρύναντος ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ σωτῆρος· Τίς γὰρ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς [2 Co vi 15] Βελίαρ;

31. Εἰ καὶ μικρὸν δὲ ἔτι μετὰ τῶν τεκνίων ἔμελλεν εἶναι ὁ πατὴρ αὐτῶν Ἰησοῦς, χρὴ εἰδέναι τὸ μετὰ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο· εἰ καὶ μὴ ἦν μετ' αὐτῶν, οὐδὲν ἧττον ἐκεῖνοι ζητεῖν ἔμελλον τὸν Ἰησοῦν, ὡς ὁ Πέτρος μετὰ τὸ ἀρνήσασθαι πικρῶς ἔκλαιεν, οἶμαι, ζητῶν τὸν Ἰησοῦν. νῦν μὲν οὖν τό· Ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι· λέλεκται, ὀλίγῳ <δὲ> ὕστερον· Μικρὸν, φησὶ, καὶ οὐκέτι θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν μικρὸν [Jo xvi 16] <καὶ> ὄψεσθέ με· ὅτε λεγόντων τῶν μαθητῶν· Τί ἐστι τοῦτο [Jo xvi 18 f.] ὃ λέγει μικρόν; οὐκ οἴδαμεν τί λαλεῖ· γνοὺς ὁ Ἰησοῦς καὶ ὅτι ἤθελον αὐτὸν ἐρωτᾷν, εἶπεν αὐτοῖς Περὶ τούτου ζητεῖτε

12 ἵστηκει   19 εἰσῆλθεν] ὅτε ἦλθεν   23 εἰ] ἡ   24 μετὰ] μεγα   28 δὲ] om.   30 καὶ] om.

Jo xvi 19 f. μετ᾽ ἀλλήλων ὅτι εἶπον Μικρὸν καὶ οὐ θεωρεῖτέ με, καὶ
πάλιν μικρὸν καὶ ὄψεσθέ με; ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι
κλαύσετε καὶ θρηνήσετε ὑμεῖς, ὁ <δὲ> κόσμος χαρήσεται· 454
ὑμεῖς δὲ λυπηθήσεσθε, ἀλλ᾽ ἡ λύπη ὑμῶν εἰς χαρὰν γενή-
σεται. τὸ γὰρ μικρὸν ἐκεῖνο ἐν ᾧ οὐκ ἐθεώρουν αὐτὸν,
ἐζήτουν Ἰησοῦν· διὸ ἔκλαιον καὶ ἐθρήνουν, τῆς λύπης
αὐτῶν εἰς χαρὰν μεταβαλλούσης ὅτε ἐπληροῦτο τό· Καὶ
πάλιν μικρὸν καὶ ὄψεσθέ με. ἐν οἷς ἐξετάσεις εἰ ὁ μετὰ
μικρὸν μὴ θεωρῶν αὐτὸν, εἰ μέλλει μετὰ τοῦτο ὄψεσθαι
αὐτὸν, μετ᾽ οὐ πολὺ πάντως ὄψεται αὐτὸν, νοούντων ἡμῶν τό·
Καὶ πάλιν μικρὸν καὶ ὄψεσθέ με. τὸ δὲ ζητεῖν τὸν Ἰησοῦν
ζητεῖν ἐστι τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην
καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, ἅπερ πάντα
ἐστὶν ὁ χριστός. τινὲς δὲ ζητοῦσιν αὐτὸν τῶν ἑωρακότων
σημεῖα, καὶ σὺν τῷ ἑωρακέναι λαβόντων ἀπ᾽ αὐτοῦ ἄρτον
καὶ φαγόντων, αἰτίου τοῦ ζητεῖν αὐτοῖς γενομένου τοῦ
Jo vi 26 τεθράφθαι ἀπὸ τοῦ λόγου· Ζητεῖτέ γάρ με, φησὶν, οὐχ
ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ᾽ ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ
ἐχορτάσθητε. εἶτα ἐπεὶ πρότερον τοῖς Ἰουδαίοις εἰρήκει·
Jo viii 21 Ἐγὼ ὑπάγω καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν
ἀποθανεῖσθε· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν·
Jo xiii 33 ἐπ᾽ ἐκεῖνο ἀναφέρων τὸ προκείμενον φησί· Καὶ καθὼς
εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε
ἐλθεῖν, καὶ ὑμῖν λέγω ἄρτι. ὡς γὰρ ἐκείνοις, φησὶ, τοῦτ᾽
εἶπον, οὕτω καὶ ὑμῖν· ἀλλὰ καὶ ὑμῖν τοῦτο λέγω οὐ περὶ
πλείονος χρόνου. οὕτω γὰρ ἀκούω τοῦ· Καὶ ὑμῖν λέγω
ἄρτι· ὅπερ οὐκ ἔστι ταὐτὸν τῷ· Καὶ ὑμῖν λέγω· χωρὶς
προσθήκης τῆς ἄρτι. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ, οὓς προέβλεπεν ἐν
τῇ ἑαυτῶν ἁμαρτίᾳ ἀποθανουμένους, οὐκ ἐπὶ βραχυνόμενον
χρόνον οὐκ ἐδύναντο ἥκειν ὅπου ὑπῆγεν ὁ Ἰησοῦς· οἱ δὲ
μαθηταὶ, μεθ᾽ ὃν ἔμελλε μικρὸν χρόνον μηκέτι ἔσεσθαι μετ᾽
αὐτῶν, διὰ τὰ προειρημένα οὐκ ἐδύναντο ἕπεσθαι τῷ λόγῳ
ἀπιόντι ἐπὶ τὰς ἑαυτοῦ οἰκονομίας.

3 δὲ] om. 17 τέθραπται 19 εἶτα] εἴτε

32. Καὶ εἰ μὲν μὴ προετέτακτο τοῦ· Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω Jo xiii 33
ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν· τό· Καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις·
κἂν ἁπλούστερον ἐδοκοῦμεν ταῦτα εἰρῆσθαι, ἀναφερόμενα
ἐπὶ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου ἔξοδον τῆς Ἰησοῦ ψυχῆς. νυνὶ δὲ
καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀποθνήσκειν ἔμελλον, καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀποθανὼν
καταβαίνειν εἰς ᾅδου. πῶς ὅπου ὁ Ἰησοῦς ὑπῆγεν ἐκεῖνοι
455 οὐκ ἐδύναντο ἀπελθεῖν; ἀλλ' ἐρεῖ τις, ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ
παραδείσῳ ἔμελλε γίνεσθαι τοῦ θεοῦ, ἔνθα οἱ μὲν ἐν ταῖς
ἁμαρτίαις αὐτῶν ἀποθανούμενοι γίνεσθαι οὐκ ἔμελλον, οἱ δὲ
τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ τότε μὲν οὖν οὐκ ἐδύναντο ἐκεῖ γενέσθαι
ὕστερον δὲ, διὰ τοῦτο πρὸς μὲν τοὺς ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν
ἀποθανουμένους Ἰουδαίους λέλεκται τό· Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω,
ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν· πρὸς δὲ τοὺς μαθητάς· Ὅπου ἐγὼ
ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν ἄρτι. τὸ γὰρ ἑξῆς τῆς
λέξεώς ἐστι τοιοῦτον· Καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις καὶ ὑμῖν
λέγω Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν ἄρτι.
καὶ οὕτω δὲ οὐκ ὀλίγην ἔχει ζήτησιν ὁ τόπος, διὰ τό· Ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς ποιήσει τρεῖς Mt xii 40
ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. πῶς γὰρ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς
νύκτας ποιήσει ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς, <ὃς> ἅμα τῇ ἐξόδῳ ἐν
τῷ παραδείσῳ ἔμελλεν ἔσεσθαι τοῦ θεοῦ, κατὰ τό· Σήμερον Lc xxiii 43
μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ θεοῦ; οὕτω δὲ ἐτάραξέ
τινας ὡς ἀσύμφωνον τὸ εἰρημένον, ὥστε τολμῆσαι αὐτοὺς
ὑπονοῆσαι προστεθῆσθαι τῷ εὐαγγελίῳ ἀπό τινων ῥαδιουρ-
γῶν αὐτὸ τό· Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ
θεοῦ. ἡμεῖς δέ φαμεν ἁπλούστερον μὲν ὅτι τάχα πρὶν
ἀπελθεῖν εἰς τὴν λεγομένην καρδίαν τῆς γῆς ἀπεκατέστησεν
εἰς τὸν παράδεισον τοῦ θεοῦ τὸν εἰπόντα αὐτῷ· Μνήσθητί Lc xxiii 42
μου ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου· βαθύτερον δὲ ὅτι
πολλαχοῦ τὸ σήμερον ἐν τῇ γραφῇ καὶ ἐπὶ ὅλον παρατείνει
τὸν ἐνεστηκότα αἰῶνα· ὥσπερ δὲ καὶ ἐν τῷ· Ἐφημίσθη ὁ Mt xxviii 15
λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον· καί· Οὗτος Ge xix 37

1 προστέτακτο **4** νῦν ει **6** καταβαίνων
9 οἱ] εἰ **20** ὃς] om.

Ps xciv (xcv) 8 πατὴρ Μωαβιτῶν μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας· καί· Σήμερον
ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, καὶ μὴ ἀπόστητε ἀπὸ κυρίου.
ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἐπαγγέλλεται αὐτῷ, ἀξιώσαντι μνησθῆ-
ναι αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ, τὸ ἐν τῷ ἐνεστηκότι
αἰῶνι πρὸ τοῦ μέλλοντος ποιῆσαι αὐτὸν γενέσθαι σὺν αὐτῷ
ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ. ἀλλὰ τοῦτο μὲν διὰ μέσου ἐν
παρεκβάσει εἰς τὸ προειρημένον εἰρήσθω. τοῖς δὲ μαθηταῖς,
ἀκολουθεῖν βουλομένοις τῷ Ἰησοῦ, οὐχ ὡς ἂν οἱ ἁπλούστεροι
Mt x 38 ὑπολάβοιεν σωματικῶς, ἀλλ' ὡς δηλοῖ τό· Ὃς ἂν μὴ ἄρῃ
τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσει ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου
Jo xiii 33 ἄξιος εἶναι μαθητής· φησὶ νῦν ὁ κύριος ὅτι Ὅπου ἐγὼ
ὑπάγω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν ἄρτι. εἰ γὰρ ἐβούλοντο 456
ἀκολουθεῖν τῷ λόγῳ καὶ ὁμολογεῖν αὐτὸν, μὴ σκανδαλιζό-
Jo vii 39 μενοι ἐν αὐτῷ, ἀλλ' οὐκ ἐδύναντό πω τοῦτο ποιεῖν· Οὔπω
1 Co xii 3 γὰρ ἦν πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς οὔπω ἐδοξάσθη· καί· Οὐδεὶς
δύναται εἰπεῖν Κύριος Ἰησοῦς εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.
ἄπεισι δὲ ὁ λόγος τὰς ἑαυτοῦ πορείας, καὶ ἀκολουθεῖ μὲν
αὐτῷ ὁ λόγῳ ἑπόμενος· οὐ δύναται δὲ ἀκολουθεῖν ὁ μὴ
εὐτρεπισμένος ὥστ' εὐτόνως κατ' ἴχνη βαίνειν, τοῦ λόγου
ὁδηγοῦντος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα τοὺς πάντα πράττοντας
ἵνα καὶ δύνωνται αὐτῷ ἕπεσθαι καὶ ἀκολουθῶσιν αὐτῷ, ἕως
Ps lxii (lxiii) 9 εἴπωσιν τῷ χριστῷ· Ἐκολλήθη ὀπίσω σου ἡ ψυχή μου.
αὐτάρκη δὲ περιγραφὴν εἰληφότος τοῦ λβ' τῶν εἰς τὸ κατὰ
Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν, αὐτοῦ που καταπαύσομεν
τὸν λόγον.

9 ἀλλ' ὡς] ἄλλοις

FRAGMENTA.

[[1. In Joann. i. 1. Corderius, Catena Graec. Patr. in S. Joan. p. 6.

Δημιουργὸν τῶν πάντων τιθέμενος αὐτὸν, τὸ τοῦ Λόγου ὄνομα κατηγορεῖ αὐτοῦ. ἐπεὶ γὰρ ὡς ἐπίπαν πᾶσα δημιουργία ἤρτηται λόγου, οὐκ ἄλλως ἔδει αὐτὸν δηλῶσαι ὄντα τῶν πάντων ποιητὴν ἢ οὕτως. οἱ μὲν γὰρ παρ' ἡμῖν δημιουργοὶ, ἄνθρωποι ὄντες, τέχνην ἔχουσιν· αὕτη δέ ἐστιν ἕξις μετὰ λόγου ποιητική. ὁ δὲ τοῦ θεοῦ υἱὸς, ἐπειδὴ οὐκ ἄλλος ὢν σοφίας καὶ τέχνης δημιουργὸς, εἰκότως Λόγος ὀνομάζεται. οὐ γὰρ ἄλλη τις ὢν οὐσία παρὰ τὸν λόγον δι' αὐτοῦ ποιεῖ τὰ ὄντα, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ ποιῶν, θεὸς ὢν λόγος. εἶτ' ἐπεὶ ὁ λόγος οὗτος, θεὸς ὢν κατ' οὐσίαν, καὶ αὐτὸ τοῦτο θεοῦ υἱὸς ὑπάρχων, τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας χάριν ἄνθρωπος γεγένηται, Σὰρξ ὁ λόγος ὠνομάσθη. καὶ ἐπεί τινες τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐκπεσόντες οἴονται ἀπὸ τότε αὐτὸν μόνον εἶναι ἀφ' οὗ ἐκ τῆς παρθένου ἄνθρωπος γεγονὼς προῆλθεν, ὀρθότατα πρὸς τοὺς τοιούτους ὁ θεολόγος γράφει τό· Ἐν (Jo i 1) ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ καταλλήλως τοῖς ῥήμασι χρησάμενος, τὸ μὲν Ἐγένετο ἐπὶ τὴν σάρκα, τὸ δὲ Ἦν ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ σημαίνει. καὶ ἦν μὲν κυριώτερον ἐπὶ τοῦ θεοῦ λόγου τὸ Ἔστιν εἰπεῖν· ἀλλ' ἐπεὶ πρὸς διαφορὰν τῆς ἐνανθρωπήσεως γενομένης ἔν τινι καιρῷ ἐδήλου τὴν ὕπαρξιν τοῦ λόγου, ἀντὶ τοῦ Ἔστιν τῷ Ἦν ὁ εὐαγγελιστὴς κέχρηται. τῶν δὲ ῥημάτων τὰς κυρίας σημασίας ἐκλαμβάνειν οὐ δεῖ ἐπὶ τῶν

12 ὀνομάσθη Cord. 18 αὐτὸν Cord. 21 τῷ] τοῦ Cord.

ἀιδίων· ὅτε μὲν γὰρ τὰ σημαινόμενα ὑπὸ τούτων χρόνῳ
συμμετρουμένην ἔχει τὴν ὕπαρξιν, ὡς τὸ Ἦν τὸ μηκέτ᾽
ὄν, ἀλλά ποτε ὕπαρξιν σημαίνει· ὁμοίως τὸ Ἔστι δηλοῖ
τὸ νῦν ὑπάρχον, ὡς τὸ Ἔσται τὸ μέλλον ὑπάρξαι. ἀλλ᾽
ἐπεὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἀίδιός ἐστι, τυγχάνων θεὸς, τὰ ῥήματα
ἐπ᾽ αὐτοῦ οὐ μετὰ τοῦ προσσημαίνειν χρόνον ἐκλαμβάνειν
δεῖ, τοῦ σημαινομένου ὑπ᾽ αὐτῶν οὐχ ὑπὸ χρόνου ὄντος.
ἔστι δὲ ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν τοῦ θεολόγου φωνῶν θηρεῦσαι τὴν
διάνοιαν. εὐθὺς γὰρ ἀρχόμενος τῆς κατ᾽ αὐτὸν συντάξεως
Jo i 1 γράφει· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. καὶ Μωυσῆς μὲν τὴν
Gen i 1 κοσμοποιίαν ἐξηγούμενος· Ἐν ἀρχῇ, εἶπεν, ἐποίησεν ὁ
θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ὁ δὲ Ἰωάννης οὐκ Ἐν ἀρχῇ,
εἶπεν, γέγονεν ἢ πεποίηται λόγος. ἦν γὰρ ἐν ἀρχῇ ποιῶν
Jo i 3 τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. εἰ γάρ· Πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο·
τῶν πάντων δὲ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ὑπῆρχεν, ἐν τῇ τούτων
οὐσιώσει αὐτὸς ἦν κτιστὴς αὐτῶν. εἶτ᾽ ἐπεὶ μὴ εἶπεν ἐν τῇ
τινὸς ἀρχῇ ὁ λόγος ἦν, καθόλου ληπτέον αὐτὸ, ἵν᾽ ᾖ τὸ
δηλούμενον τοιοῦτον· ἐν ἀρχῇ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἐν ἀρχῇ
τῶν ἀρχαγγέλων ἦν ὁ λόγος· καὶ συνελόντι εἰπεῖν, ἐν ἀρχῇ
τῶν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων κτισμάτων ἦν ὁ λόγος, πάντων
Col i 16 ff. αὐτῶν ἦν ἀρχή τε καὶ ποιητής. ἐν Χριστῷ γὰρ ἐκτίσθη τὰ
ἅπαντα, τά τε ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τά τε ὁρατὰ
καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι εἴτε θρόνοι εἴτε
κυριότητες· πάντα δι᾽ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ
αὐτός ἐστι πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν,
ὅς ἐστιν ἀρχὴ καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. εἰ γὰρ τὰ
πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν, καὶ πρὸ αὐτῶν ἐστὶν, ἀρχὴ αὐτῶν
κατὰ τὸ εἶναι αἴτιος ὑπάρχων, ἀκολούθως ῥητέον εἶναι αὐτὸν
ἐν τῇ πάντων οὐσιώσει. πῶς γὰρ οὐκ ἔδει αὐτὸν εἶναι πρὸ
αὐτῶν καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν κτίστην ὄντα; εἶτ᾽
ἐπεὶ ἐν ἀρχῇ αὐτὸν εἶπεν εἶναι, ἔδει δηλῶσαι καὶ πῶς καὶ
Jo i 1 πρὸς τίνα ὄντα ποιεῖν αὐτὸν ἐχρῆν. διὸ ἐπήγαγεν τῷ· Ἐν
τῇ ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ τό· Ἦν ὁ λόγος πρὸς τὸν θεόν·
πρὸς ἡμᾶς μὲν γὰρ ἐλθὼν, ὅτε ἐκ παρθένου ἐτέχθη, ἀπέ-

σταλτο ὑπὸ τοῦ πατρός· διὸ καί· Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ [Jo i 14] ὄνομα ἔσχεν αὐτὸ δὴ τοῦτο Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. ὅτε δὲ [cf. Is vii 14; viii 10] ἐδημιούργει, ἐπεὶ μὴ ὡς ἄνθρωπος ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς οὐσίαν ἔφερε τὰ πάντα, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἦν καὶ θεὸς ἦν· οὐ τέχνη, ἢ λόγος, ἃ ἐν ἄλλοις ἔχει τὸ εἶναι, ὡς ἀρτίως ἐλέγετο περὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις δημιουργῶν, ὡς ἄλλο ἐστὶν αὐτοῖς τὸ ὑπάρχειν ἀνθρώποις, καὶ ἄλλο τὸ εἶναι τεχνίταις. οὐδένα γοῦν τούτων λόγον καλοῦμεν, ἀλλ' ἔχειν λόγον λέγομεν. ἀλλ' οὐχ ὁ δημιουργὸς τοῦ παντὸς τοιοῦτος, τυγχάνων θεὸς λόγος κατ' οὐσίαν, διὸ καὶ Σοφία καὶ Ἀλήθεια ἐν ταῖς θεολογίαις ὀνομάζεται.]]

2. In Joann. i. 4. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Venice Gr. 27. Cf. Venice Gr. 28.

Ὃ ΓΕΓΟΝΕΝ ἘΝ ΑΥ̓ΤΩ͂Ι, δηλονότι τῷ λόγῳ, ΖΩΗ͂ ἮΝ· [Jo i 4] ἵν' ὥσπερ θεὸς εἰς ὕπαρξιν ἤγαγε τὰ πάντα, οὕτω καὶ ζωοποιηθῇ τὰ πεφυκότα ζῆν μετουσίᾳ αὐτοῦ. διὸ καὶ ἁρμοδίως εἴρηται τό· Καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. οὐ γὰρ προσεκτέον τοῖς ἐκ τῆς λέξεως ταύτης γενητὸν εἶναι τὸν λόγον νομίσασι. τὸ γὰρ γενόμενον οὐκ αὐτό ἐστι ζωή· ὃ οὐκ ἔξωθεν αὐτῷ ἐπῆλθεν, ἐν αὐτῷ γὰρ γέγονεν ἡ ζωή. οὐ γὰρ οἷοί τε ἦσαν οἱ γενητοὶ οὕτως αὐτὸν ἔχειν τυγχάνοντα κατ' οὐσίαν ζωὴν ὡς ἔστι παρὰ τῷ πατρί. εἴρηται γὰρ πρὸς τὸν θεόν· Παρά σοι πηγὴ ζωῆς. καὶ ἔστιν ἡ ζωὴ αὕτη [Ps xxxv (xxxvi) 10] παρὰ τῷ πατρὶ οὐ ζωοποιοῦσα αὐτὸν, οὐ γὰρ μετουσίᾳ ζωῆς ὁ πατὴρ ζῇ, ἀλλὰ ζωὴ θεὸς ὢν γεννᾷ ζωὴν, ὡς καὶ σοφὸς σοφίαν καὶ δυνατὸς δύναμιν. αὕτη ἡ ζωὴ τὰ λογικὰ ὠφελῆσαι βουλομένη σχέσιν τὴν πρὸς αὐτὰ ἀνεδέξατο, ἐπὶ τὸ ζῆν αὐτὰ προσλαβόντα αὐτὴν μετουσίας τρόπῳ· καὶ οὐ περὶ μόνου γε τοῦ κοινοῦ ζῆν αὐτὸν τοῦτο λεκτέον· ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν καθ' ὃ συμβαίνει εὖ ζῆν. τοῦτο γοῦν παρίσταται καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς λέξεως· φησὶ γάρ· Καὶ ἡ ζωὴ [Jo i 4]

17 *νομιμασι* R (*μα* sup. ras.) **18** *ὃ*] *ον* RVS

ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων· ὅτι δὲ ἐνταῦθ' οὕτως ἔχει καὶ ἐξ ἑτέρου ἔστι πιστώσασθαι. ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς καὶ λόγος, θεὸς ὢν λόγος, ἐστὶ πρὸς τὸν θεὸν, ὡς ἀρτίως εἴρηται, γινόμενος καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς οἷοί τε εἰσὶ χωρεῖν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν. εἴρηται γάρ· [Hos i 1] Λόγος κυρίου ἐγενήθη πρὸς Ὠσηέ· καί· [Jer i 4] Ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν· καὶ καθόλου· [Jo x 35] Ἐκείνους θεοὺς εἶπεν πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο. ὡς οὖν λόγος μὲν πρὸς τὸν θεόν ἐστι, γίνεται δὲ πρὸς τοὺς γενητοὺς, οὕτως ζωὴ τυγχάνων ἐστὶ παρὰ τῷ πατρὶ, ζωοποιῶν πρὸς οὓς ἐπιφοιτᾷ, γινομένης ἐν αὐτῷ ζωοποιητικῆς σχέσεως ἁρμονίως ἐχούσης πρὸς τὰ ζωοποιούμενα. ἀλλ' ἐπεὶ πρὸς τῷ ζωοποιῆσαι καὶ γνῶσιν ἀληθείας ἐμποιεῖ, φωτίζουσα τὸν νοῦν τῶν παραδεχομένων αὐτὴν, καὶ φῶς ἀνθρώπων ὀνομάζεται. ἀνθρώπων δὲ φῶς οὖσα δῆλον ὅτι καὶ τὰ ὑπερβεβηκότα λογικὰ φωτίζει. εἰ γὰρ τῶν ἐλαττόνων λογικῶν φῶς ἐστὶ, πολλῷ μᾶλλον τῶν ὑπεραναβεβηκότων.

3. In Joann. i. 5. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Τὸ θεολογούμενον φῶς λυτικόν ἐστι πάσης σκοτίας καὶ ἀγνοίας καὶ κακίας ὑφισταμένης. διὸ ἐν τῇ τοιαύτῃ σκοτίᾳ φαῖνον οὐ καταλαμβάνεται ὑπ' αὐτῆς. ὃν γὰρ τοῦτο τὸ φῶς σοφία καὶ δικαιοσύνη θεοῦ, ᾗ μὲν σοφία ἐστὶ λύει τὴν τοῦ [cf. Ps cxviii (cxix) 133] νοῦ ἄγνοιαν, ᾗ δὲ δικαιοσύνη τὰ διαβήματα τῆς ψυχῆς κατευθύνει, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνειν αὐτὸ, οὐ κωλυόμενον ἐκπέμπειν τὰς οἰκείας αὐγὰς τῷ φωτιζομένῳ ἀνθρώπῳ· διὸ οὐ καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς σκοτίας, λυομένης καὶ ἀφανιζομένης τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. οὐ γὰρ ὑφεστῶσα καὶ ἐνεργοῦσα οὐ καταλαμβάνει αὐτὸ, ἀλλὰ λυομένη καὶ μηκέτι οὖσα. οἷον ὁ Παῦλος ὅτε ἠγνόει τὸν χριστὸν ἐδίωκεν αὐτὸν, παρορμώμενος πρὸς τοῦτο ἐκ τῆς προσούσης ἀγνοίας,

5 εγεννηθη S* 12 αληθειαν S* 15 λογικῶν] λογικον RV 27 ουσης S*

ἣν εἴπομεν εἶναι σκοτίαν· ἀλλὰ τοῦ διωκομένου φωτὸς ὑπ' αὐτῆς ἐκλάμψαντος τὰς οἰκείας αὐγὰς λέλυται ἡ σκοτία, καὶ ταύτῃ καταλαβεῖν οὐ δεδύνηται τὸ διωκόμενον ὑπ' αὐτῆς φῶς. ὡσαύτως καὶ ὁ μετανοήσας ἐπὶ τῷ σταυρῷ λῃστής, cf. Lc xxiii 40 πεπηρωμένος τῇ προειρημένῃ σκοτίᾳ ἐδίωκε τὸ φῶς· ἀλλ' ἡ ἐν τῷ λῃστῇ σκοτία λέλυται, καὶ οὕτως οὐ καταλαμβάνει τὸ φῶς. καὶ ἵνα ἐπὶ τὸ σαφέστερον μεταβάλω τὸ θεώρημα, φῶς ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, ὅταν δὲ τὸ ψεῦδος καὶ ἀπάτη πᾶσα, τουτέστι τὸ σκότος, διώκῃ τὸ φῶς, τότε λύεται καὶ ἀφανίζεται πλησίασαν τῷ διωκομένῳ, τῆς γὰρ ἀληθείας φανείσης τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη λύεται. καὶ τὸ παράδοξον ἐρῶ, μακρὰν οὖσα ἡ σκοτία διώκει τὸ φῶς, ἐγγίσασα δὲ ἐπὶ τὸ καταλαβεῖν αὐτὸ ἀφανίζεται. καὶ γὰρ τὸ ψεῦδος, ὅσον ἀφέστηκε τῆς ἀληθείας, κρατεῖ καὶ ἐνεργεῖ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὡς διώκειν τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ νοῦ· ὅταν δὲ ἐγγίσῃ αὐτῇ δείκνυται μηδ' ὅλως ὄν. ὅθεν ἀναγκαίως ἀφῆκεν ὁ θεὸς εἶναι κακίαν, δυνάμενος κωλῦσαι, ἵνα τὸ μέγεθος τῆς ἀρετῆς δειχθῇ.

4. In Joann. i. 6. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Οὐ τοσοῦτον διὰ τὴν κοινὴν περὶ ἀνθρώπου ἀπόδοσιν ὅσον διὰ τὸ πεφυκέναι αὐτὸν κατ' εἰκόνα καὶ πρὸς θεὸν ὁμοίωσιν. σημειωτέον δὲ ὡς οὐκ ἀεὶ τὸ Ἐγένετο τὴν <εἰς> ὕπαρξιν ἄγουσαν γέννησιν δηλοῖ, ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ Ἐγένετο ἀναφορὰν ἔχει πρὸς τό· Ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ· ἵνα ᾖ τὸ λεγόμενον τοιοῦτο· Ἐγένετο ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ εἰς Jo i 6 f. μαρτυρίαν. εἰ δὲ ταῦτα περὶ Ἰωάννου λεγόμενα ὀρθῶς ἔχει, πόσῳ μᾶλλον τὰ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ γραφόμενα ἢ λεγομένα ὡς λεγομένου ἢ γραφομένου καὶ γινομένου.

1 *σκοτιαν* RS] locus male laesus in V **8** *απεστη* R *πασῃ* S* **9** *διωκει* R **12** *διώκῃ* RV *τὸ* 2°] *τω* S* **13** *ὅσον*] pr *εις* S **18** *τὴν*] *τη* S* **20** om. *εἰς* RVS **21** *γενησιν* V **23** *τοιουτον* R *αποσταλμενος* RV

5. In Joann. i. 7. Corderius, p. 22. Cramer, p. 182.

Jo i 7 Ἵνα πάντες πιστεύσωσιν. Ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ δηλονότι,
εἰ καὶ μὴ πάντες ἐπίστευσαν· οὐδὲ γὰρ, εἰ μὴ πάντες τὸν
παρὰ τοῦ ἡλίου δέχοιντο φωτισμὸν, ἤδη καὶ τὸν ἥλιον φαίη
τις ἂν μὴ ἐπὶ τούτῳ ἀνατέλλειν, ἐφ' ᾧ τε πάντας φωτίζεσθαι.
ἡ γὰρ πρόθεσις τοῦ πέμψαντος αὐτὸν ἦν πιστεῦσαι πάντας.

6. In Joann. i. 8. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Jo i 8 (Οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς.) Τουτέστι τὸ θεολογού-
μενον· ὑπείληπτο γάρ τισι διὰ τὰ προσόντα αὐτῷ πλεονε-
κτήματα ὡς αὐτὸς εἴη ὁ χριστός. διὰ τοῦτο τοῦτό φησιν ἵνα
ὁλόριζον τὴν τοιαύτην ἀνέλῃ πλάνην. κἂν γὰρ φῶς Ἰωάννης,
ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνο τὸ φῶς περὶ οὗ οἱ ἅγιοι πρὸς τὸν θεόν
Ps xxxv (xxxvi) 10 φασιν· Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· ὥστε εἰ καὶ φῶς ἦν
Mt v 14 Ἰωάννης, κατὰ τὸ εἰρημένον τοῖς μαθηταῖς· Ὑμεῖς ἐστὲ τὸ
φῶς τοῦ κόσμου· ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνο τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. φῶς
δὲ ἀληθινὸν οὐ πρὸς ἀντιδιαστολὴν ψεύδους ἀλλὰ πρὸς δια-
φορὰν εἰκονικοῦ εἴρηται. ἡ γὰρ ἀλήθεια καὶ τὸ ἀληθὲς ὁτὲ
μὲν τῷ ψεύδει καὶ τῇ ἀπάτῃ, ὁτὲ δὲ εἰκόνι καὶ μιμήματι
ἀντιδιαστέλλεται. δυνατὸν δὲ λαβεῖν εἰκονικὸν φῶς τὸ
αἰσθητὸν, καὶ μάλιστα τὸν ἥλιον, ἀληθινὸν δὲ φῶς τὸ νοητὸν,
μᾶλλον δὲ τὸ τῶν νοητῶν φωτιστικὸν, τῶν ἁγίων δυνάμεων.
Jac i 17 ὅπερ ἡγοῦμαι εἰρῆσθαι ὑπὸ τῆς γραφῆς· Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ
καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ
Jo i 9 πατρὸς τῶν φώτων. τὸ θεολογούμενον γὰρ φῶς ἦν τὸ φῶς
τὸ ἀληθινὸν ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν
κόσμον. ἀλλ' ἐπεὶ τό· Ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ἀμφι-
βόλως εἴρηται, δυνάμενον σημαίνειν ὁτὲ μὲν τὸ φῶς, ὁτὲ δὲ

1 om. *ἵνα—πιστεύσωσιν* Cram. **4** *τοῦτο* Cord. Cram. *φωτισεσθαι* Cord. **5** om. *αὐτὸν* Cord. **6—9** cf. Cyr. Al. i. 7. **11** *οψωμεθα* RV **24** *ἀλλ'—κόσμον*] om. S*: ins. in mg. S[3]

τὸν ἄνθρωπον, ἑκατέρως αὐτὸ ἑρμηνευτέον. καὶ πρῶτόν γε δεκτέον τὸ φῶς ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον κατὰ τὸν ἐπιδημίας καιρὸν, τὸν ὄντα ἄνθρωπον ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς εἴρηται, τὸ φῶς ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον ἐπὶ τῷ φωτίσαι τὸν ἄνθρωπον. εἶτα τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν φωτίζει πάντα τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον ἄνθρωπον.

7. In Joann. i. 12. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Cf. Corderius, p. 26, Cramer, p. 185.

Ἐπεὶ μὴ πάντες ἀπεστράφησαν αὐτὸν, πολλοὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν προσήκαντο αὐτὸν, καὶ μάλιστα οἱ ἀπόστολοι, ἐπιφέρει ὁ εὐαγγελιστής· Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν ἔσχον ἐξουσίαν [Jo i 12] τέκνα θεοῦ γενέσθαι. οἱ γὰρ πρὸς τὴν πίστιν εἰσαγόμενοι, τάχα δὲ καὶ προκόψαντες, ἐξουσίαν ἔχουσι τέκνα θεοῦ γενέσθαι, τότε γενησόμενοι τοῦτο, οὗ τέως τὴν ἐξουσίαν εἰλήφασιν, ὅταν τελειωθῶσιν ἐν τῇ ἀρετῇ καὶ πίστει καὶ γνώσει. τίς δὲ ἡ αἰτία, δι᾽ ἣν ἔσχον τὴν ἐξουσίαν, δηλοῖ γράψας δεδόσθαι αὐτὴν τοῖς πιστεύσασιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τοῦ φωτὸς δηλονότι. ἐπειδὴ γὰρ οὐ ταὐτὸν τῷ πιστεῦσαι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ φωτὸς τὸ πιστεῦσαι εἰς τὸ φῶς, ἐξουσία δίδοται, τουτέστιν ἐπιτηδειότης πρὸς τὸ γενέσθαι τέκνα, τοῖς πιστεύσασιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. εἰ δὲ μετέλθοιεν διὰ προκοπῆς εἰς τὸ πιστεύειν αὐτῷ ἐκ τοῦ πιστεύειν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐκέτι δυνάμει ἀλλ᾽ ἐνεργείᾳ εἶεν θεοῦ τέκνα. οἱ μὲν γὰρ ἁπλουστέρᾳ καὶ μὴ πάνυ ἠκριβωμένῃ διανοίᾳ συγκατατιθέμενοι τῷ φωτὶ πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἱ δὲ σὺν ἐπιστημονικῇ ἀποδείξει καὶ διηρθρωμένῃ νοήσει προσεληλυθότες αὐτῷ πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν καὶ ἐπικαλοῦνται αὐτόν. ὅθεν Ἰησοῦς μετὰ πολλὴν προκοπὴν τῶν μαθητῶν φησίν· Ἐπεὶ πιστεύετε εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε· [Jo xiv 1]

4 τῷ] το S*   **7** post *ἐπεὶ* ins. *δὲ* Cord.   **10, 11** om. *οἱ γὰρ—γενέσθαι* Cord. Cram.   **12** om. *οὗ—εἰλήφασιν* Cord.   **13** *καὶ* 1°]+*τῃ* RVS Cram.   om. *καὶ γνώσει* Cord. Cram.   **16** *δηλονότι*] om. RV: expl. Cord. Cram.   **16, 17** om. *ἐπειδὴ—φωτὸς* RV   **22** *οἱ μὲν*] *ει* RV: *οι* S   **25** *προσεληλυθοτας* RVS

ἀντὶ τοῦ Καιρὸν ἔχετε μεταβῆναι ἀπὸ τοῦ πιστεύειν εἰς τὸ ὄνομά μου, ἵν᾽ ἐμοὶ καὶ τῷ πατρὶ πιστεύσητε. ἀμέλει γοῦν καὶ περὶ μεγίστης θεολογίας ἐξηγησάμενος αὐτοῖς ἐπήγαγεν [Jo xiv 10] ὡς πρὸς ἅπαντας· Οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν;

8. In Joann. i. 13. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 27.

Οἱ γὰρ ἐκ θεοῦ γεννηθέντες, τῷ πεπιστευκέναι ὅτι [cf. 1 Jo ii 29] Ἰησοῦς ὁ χριστός ἐστι καὶ τῷ ποιεῖν δικαιοσύνην ἐκ τοῦ θεοῦ [cf. Jo i 13] ἐγεννήθησαν. οὐχ ὑπόκεινται δὲ τῇ ἐξ αἱμάτων γεννήσει, τουτέστιν οὐκ ἐξ ὑλικῶν ἔχουσι τὴν γένεσιν. ἀμέλει γοῦν [cf. Mt xvi 16] τῷ Πέτρῳ, πιστεύσαντι ὅτι ὁ χριστός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ [Mt xvi 17] τοῦ ζῶντος, ὑπὸ τοῦ σωτῆρος λέγεται· Μακάριος εἶ, Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ᾽ ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ ἐπίστησον εἰ δύναται κατ᾽ ἐκδοχὴν ἄλλην υἱὸς αἱμάτων εἶναι ὁ νομίζων θεοσεβὴς καὶ υἱὸς θεοῦ εἶναι διὰ τοῦ προσάγειν τὰς κατὰ νόμον αἰσθητὰς θυσίας. οὗτοι γὰρ διὰ σφαγῶν καὶ ἐκχύσεως αἱμάτων εὐαρεστεῖν τῷ θεῷ οἴονται. καὶ ἀνέγκλητον μὲν ἦν τοῦτο ποιεῖν πρότερον, ἡμῖν δὲ οὐκέτι, διὰ τὸ ἀρκούντως πρὸς δικαίωσιν ἔχειν τὸ δοθὲν ὑπὲρ ἡμῶν Ἰησοῦ αἷμα. ὑπόκεινται δὲ καὶ θελήματι σαρκὸς καὶ γενέσει ἀνδρὸς οἱ πάντα [cf. Mt xxiii 28] ποιοῦντες πρὸς τὸ φανῆναι τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι. θελήματι γὰρ σαρκὸς εὐαρεστεῖν οὗτοι προτίθενται τὴν σάρκα [cf. Ro ii 28] περιτεμνόμενοι καὶ ἐν τῷ προφανεῖ Ἰουδαΐζειν θέλοντες,

3 εξισαμενον R: εξησαμενους VS 7 ἐκ] pr ὅτι Cord. 8 γεγένηται Cord. om. δὲ Cord. γενέσει Cord. 9 om. γοῦν RVS 10 υἱὸς] post ζῶντος Cord. 13 δυνατὸν Cord. 14 ἐπιβολην RVS Cord. 16 σφαγῶν] σφων R 17 ευαρεστειη RVS 17—19 ἀνέγκλητον—δικαίωσιν] ἀνέγκλητοι πρὸς δικαιοσύνην Cord. 18 ἡμῖν] η RV τοῦ RV αρκουντος R: ἀρκουντ(ο)ως V 20 om. καὶ 1° Cord. καὶ 2°—οἱ] καὶ γεννήσει ἀνδρὸς Cord.: γενέσει (η) οἱ RVS 21 θελήματα RVS 22 προστεθενται (sic) R: προστεθηνται S: προτεθηνται V: προτέθειται Cord.

μετὰ τοῦ μὴ ἐπιμελεῖσθαι τῆς καρδίας καὶ τοῦ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαϊσμοῦ. ἔχουσι δὲ καὶ τὴν ἐκ θελήματος ἀνδρὸς γένεσιν οἳ προφάσει ἀνθρωπίνης φιλοσοφίας ἀπέχονται μὲν κακίας, ἀρετὴν δὲ ἀναλαμβάνουσιν. καὶ ὑπὲρ τούτους οὖν ἐστὶν ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ γεγεννημένος τῷ μετὰ τὸ πιστεῦσαι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ αὐτῷ πεπιστευκέναι.

9. In Joann. i. 14. Rome, *Reg.* 9: Ven. 27. Cf. Ven. 28. Corderius, p. 34.

Τὸ δέ· Ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· νοεῖν ὑποβάλλει ἐκ Jo i 14 τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν. οὐδὲν γὰρ τῶν κτισμάτων παρὰ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου ἔχει τὸ εἶναι. εἰ γὰρ καὶ ἄλλα παρὰ πατρὸς εἶχε τὴν ὕπαρξιν, ματαίως ἡ τοῦ μονογενοῦς ἔκειτο φωνὴ, πολλῶν ὄντων τῶν παρὰ πατρὸς ἐχόντων τὸ εἶναι. οὗτος δὲ μονογενὴς παρὰ πατρὸς πάντως πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας εἴρηται, οὐκ ἄλλος ὢν τούτων ὧν λέγεται εἶναι πλήρης. αὐτὸς γὰρ ὁ μονογενὴς περὶ ἑαυτοῦ λέγει· Ἐγώ εἰμι ἡ Jo xiv 6 ἀλήθεια· ἀδιανόητον δὲ τὴν ἀλήθειαν λέγειν πληροῦσθαι ὑπ' ἄλλης ἀληθείας. ἔσται γὰρ δεκτικὸν ἀληθείας τὸ πληρούμενον ὑπ' αὐτῆς, ἀλλ' οὐ δεκτικὴ ἀληθείας ἡ ἀλήθεια κατ' ἐνέργειαν οὖσα τοῦτο ὃ λέγεται εἶναι. τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τῆς χάριτος ῥηθείη ἄν. καὶ οὐ παράδοξόν γε περὶ τοῦ μονογενοῦς τοιαῦτα λέγειν, ὁπότε καὶ περὶ τοῦ πατρὸς τοιαῦτα ἀναγέγραπται. αὐτὸς γοῦν περὶ ἑαυτοῦ ἐν τῷ προφήτῃ λέγει· Πλήρης εἰμί. εἰκὸς δὲ εἰρῆσθαι τὴν λέξιν Is i 11 ταύτην καὶ διὰ τὸ θεωρηθησόμενον πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος

1 *μὴ*] om. S*: ins. int. lin. S^2 3 *οἳ*] *ὅσοι* Cord. 3 *απεχοντε* V 5 om. *ὁ* RVS *τὸ*] *τω* RVS 7 om. *δέ* RVS *ομογενους* (R)VS (*ο* ras. R) 8 *οὐδὲ* RVS 9 om. *τοῦ* 1° RVS om. *τοῦ* 2° RVS *λόγου*] *λεγει* S 10 *εἶχε*] *ἔχει* Cord. 12 om. *τῶν* Cord. 13 om. *πάντως* RVS 16, 17 *ἀδιανόητον—ἀληθείας*] om. RVS (sed ins. Cod. Ven. xxviii) 17 *ἀληθείας* 2°] *αληθεια* RVS 18 *ἀληθείας ἡ ἀλήθεια*] *αληθεια αληθειαν* RVS 21 *λέγει* RVS om. *τοῦ* Cord. 23 *εικον* RVS

ἐπιδημίας. ὁ διὰ Μωυσέως νόμος τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐκόλαζεν, οὐδενὶ χαριζόμενος τὰ κατὰ παράβασιν αὐτοῦ ἐπιτελεσθέντα. ἔτι μὴν ὁ νόμος οὗτος μυστηρίων τελετὰς δι' εἰκόνων καὶ σκιογραφιῶν παρεδίδου, χειραγωγῶν καὶ εὐτρεπίζων πρὸς τὴν τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν τοὺς ὑπ' αὐτῶν
cf. Gal iii 24 ἀγομένους· ὅθεν καὶ παιδαγωγὸς ὁ νόμος εἰς Χριστὸν λέγεται. ἐπεὶ τοίνυν ὁ σωτὴρ ἐλήλυθεν οὐ κολάσαι τοὺς ἡμαρτηκότας ἀλλ' ἄφεσιν παρασχεῖν τῶν οὕτω πεπραγμένων, καὶ τέλος ἐπιθεῖναι τῆς διδασκαλίας, καὶ εἰκόνων γνῶσιν τῆς ἀληθείας, αὐτὸς αὐτὴν φανερῶν, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὢν ἡ
cf. Jo i 14 ἀλήθεια, εἰκότως πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας ὤφθη τοῖς αὐτὸν θεασαμένοις. εἰ γάρ τισι μὲν ἐχαρίζετο, τισὶ δὲ οὔ, οὐκ ἦν πλήρης χάριτος, ὡς ἂν εἰ τῆς σκιᾶς τι μὲν ἔπαυεν, ἕτερον δέ τι αὐτῆς οὐχὶ, οὐκ ἦν πλήρης ἀληθείας. ἀλλὰ μὴν πᾶσαν σκιὰν καὶ εἰκόνα περιέγραψε, καὶ πάντων ἁμαρτημάτων ἄφεσιν παρέχει τοῖς προσφεύγουσι διὰ μετανοίας αὐτῷ. πλήρης ἄρα ἀληθείας καὶ χάριτός ἐστιν.

10. In Joann. i. 15. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 35.

(Κέκραγεν.) Οὐ κατὰ τὴν προφορὰν ἀλλὰ κατὰ τὸ τῆς νοήσεως ἐπιτεταμένον. ὁ γὰρ περὶ τῶν μεγάλων δογμάτων ἀπαγγέλλων ὡς δεῖ μεγαλοφώνως κατὰ τὴν νόησιν αὐτὰ προφέρει. ἀκουστέον δὲ τοῦ Πρῶτος ἀντὶ τοῦ Πρότερος. ὅμως ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· πρὸ ἐμοῦ καὶ πρότερός μου τυγχάνων Ἰησοῦς ὀπίσω μου καὶ μετ' ἐμὲ ἦλθεν, οὐκ ἐπὶ τὸ ὀπίσω μου μεῖναι ἀλλὰ τὸ πρὸ ἐμοῦ

1 *ἐκόλασεν* Cord. **3** *ἔτι μὴν ὁ*] *ὁ μὴν* Cord. **5, 6** *τοὺς—ἀγομένους*] om. RVS (sed ins. Ven. xxviii) **8** *ουτως* RVS **9** *τῶν εἰκόνων τὴν γνῶσιν* Cord. **12** *αυτ``ων* (sic) S **13** *χάριτος*] + *και αληθειας ωφθη τοις αυτον θεασαμενοις* S* (a seriori man. eras.) *τῆς*] *τις* S (ex corr. *της*) om. *μὲν* RVS **16** *ἄφεσιν*] pr. *την* S **18** om. *οὐ—ἐπιτεταμένον* Cord. **20** *απαγγελων* RVS **21** om. *ἀκουστέον—Πρότερος* Cord. **22** *ἐστι*] bis S **23** *ἐμὲ*] + *και μετ' εμου* (eras.) S **24** om. *οὐκ* R *μεῖναι*] *εἶναι* Cord. om. *τὸ* Cord.

γενέσθαι. ἀκουστέον δὲ τοῦ ὀπίσω αὐτὸν ἔρχεσθαι τοῦ Ἰωάννου κατὰ χρόνον τῆς ἀποτέξεως. πρὸ γὰρ ἓξ μηνῶν Ἰωάννης συνελήφθη τοῦ συλληφθῆναι τὸν Ἰησοῦν. τούτῳ τῷ τρόπῳ ὀπίσω αὐτοῦ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς ἔμπροσθεν αὐτοῦ γέγονεν ἀναδειχθεὶς θεὸς καὶ δημιουργὸς αὐτοῦ ὑπάρχων. λεχθείη δὲ καὶ οὕτως· δόξει πᾶς ὁ μανθάνων ἕπεσθαι τῷ διδασκάλῳ καὶ ταύτῃ ὀπίσω αὐτοῦ λέγεται βαδίζειν. ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ σωτὴρ βαπτίζοντι τῷ Ἰωάννῃ προῆλθε βαπτισθῆναι, κατὰ τὸ βαπτίζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ Ἰωάννου ὀπίσω τοῦ βαπτίζοντος ἔρχεσθαι εἴρηται, κατὰ δὲ τὸ ἡγιακέναι καὶ μεμαρτυρῆσθαι ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἔμπροσθεν τοῦ βαπτίζοντος γέγονεν, τιμιώτερος καὶ ὑπερέχων αὐτοῦ ἀναδειχθείς. εὖ δὲ καὶ τὸ φάναι· Ἔμπροσθέν μου γέγονεν· Jo i 15
ὡς τὴν ὕπαρξιν προτέραν εἶναι τοῦ γεγονέναι αὐτόν. καὶ τοῦτο δὲ ἐπίστησον μεθ' ὅσης ἀκριβείας εἴρηται. οὐ γέγραπται Ὁ ὀπίσω μου ὤν, ἀλλ' Ὁ ἐρχόμενος. εἰ γὰρ ὀπίσω ἦν, οὐκ ἠδύνατο πρὸ αὐτοῦ εἶναι. ἀλλ' οὐκ ἀδύνατον τὸν πρῶτον ὄντα ὀπίσω ἐλθεῖν. ῥηθείη δὲ καὶ ἑτέρως. Ὅτι, φησὶν, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες Jo i 16
ἐλάβομεν καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος· πάλιν γὰρ αἰτίαν ἀποδιδοὺς τοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ γεγονέναι αὐτοῦ ὄντα πρῶτον, ἐπήγαγε τό· Ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. πῶς γὰρ οὐκ ἔμπροσθεν κατὰ τὸ προύχειν, καὶ πρῶτος τῶν πληρουμένων ὁ πληρῶν; εἰ γὰρ αὐτὸς τελειοῖ καὶ πληροῖ ἀρετῆς καὶ σοφίας τοὺς ἐφ' ἁγιότητα ἐρχομένους, πῶς οὐ πρῶτος καὶ προύχων αὐτῶν ὑπάρχει; πρόσχες δὲ τῇ ἀκριβείᾳ τῶν γεγραμμένων. οὐκ εἴρηται Τὸ πλήρωμα αὐτοῦ, ἀλλ' Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. οἱ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἁγιότητος μετέχοντες καὶ γνώσεως τῆς ἀληθείας τὸ ἐκ μέρους γινώσκειν cf. 1 Co xiii 9
καὶ ἐκ μέρους προφητεύειν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, ἀλλ'

2 κατὰ] + τὸν Cord. αποτοξεως (vid.) S: αποταξεως RV 4 ἐλθὼν ὁ] ἦλθεν Cord. 5 ὑπάρχων] expl. Cord. 6 πᾶς] πασων RV 22 om. τὸ R om. ἡμεῖς R 25 σοφιαν S*

οὐ πλήρωμα αὐτοῦ ἔχουσι. σχοῖεν δ' αὐτὸ μετὰ τὴν
ἐπίκαιρον ζωὴν ἐν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσι, κατὰ τὸν ἀπόστολον.
1 Co xiii 10 Ὅταν ἔλθῃ, φησὶ, τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται·
1 Jo iii 2 τούτῳ συνῳδὰ καὶ τὰ ἐν τῇ καθολικῇ Ἰωάννου· Καὶ οὔπω
ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα, οἴδαμεν δὲ ὅτι ἐὰν φανερωθῇ ὅμοιοι
αὐτοῦ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἔστι· τουτέστι
καθώς ἐστι δυνατὸν τοῖς γενητοῖς γνῶναι τὸν θεόν. οὐ γὰρ
οἷόν τε ἐκλαμβάνειν τὸ καθὼς ἔστιν ὁ θεὸς αὐτός. καὶ γὰρ
ἕξομέν τι πλέον τῆς παρούσης καταστάσεως, μηκέτι ἐκ
μέρους ἀλλὰ γυμνοὶ πάσης ἀγνοίας τῇ ἀκραιφνεστάτῃ
ἀληθείᾳ προσβαλούμενοι καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτὸν ὀψόμενοι.
διὰ τὸ τοίνυν ἐκ τοῦ πληρώματος Ἰησοῦ εἰληφέναι ὁ Ἰωάννης
λέγει περὶ αὐτοῦ ὅτι Ἔμπροσθέν μου γέγονεν· οὗ ἔσχον ἐκ
τοῦ πληρώματος. καὶ τὸ μὴ ἕνα ἀλλὰ πάντας τοὺς ἁγίους
ἐκλαμβάνειν ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ Ἰησοῦ τὴν ὑπεροχὴν
τοῦ πληροῦντος καὶ τελειοῦντος φανεροῖ. εἰ γὰρ πάντες
ἅγιοι ἐπληρώθησαν οὐκ ἐξ ὅλου τοῦ πληρώματος ἀλλ' ἐκ
τινὸς μορίου αὐτοῦ, πολὺ ἀπολειπόμενοι ὀφθήσονται οἱ ἐκ
τοῦ πληρώματος λαμβάνοντες τοῦ παρασχόντος αὐτοῖς.

11. In Joann. i. 16. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Τῶν ἀρετῶν τὸ μὲν οἴκοθεν ἔχομεν καὶ παρ' ἑαυτῶν,
ὃ προαιρετικῶς κτώμεθα, τὸ δὲ ἐκ θεοῦ, πιστεύσαντες γοῦν
τῷ σωτηρὶ καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ ὡς ἐνεδέχετο ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν
γενέσθαι. λείπεται ἡμῖν καὶ τὸ ἐκ θεοῦ αἰτεῖν, καθὼς καὶ οἱ
Lc xvii 5 μαθηταὶ Ἰησοῦ φασὶν αὐτῷ· Πρόσθες ἡμῖν πίστιν· ἡ γὰρ
λέξις ἡ Πρόσθες σημαίνει ἀπαιτεῖν αὐτοὺς θεοδώρητον
πίστιν πρὸς ἣν εἶχον προαιρετικῶς. ἀμέλει καὶ ὁ Παῦλος
Ro xii 6 γράφων φησί· Κατ' ἀναλογίαν πίστεως· τῆς ἐνούσης ἐκ τοῦ

4 *τουτο* RVS *το* RVS 5 *εσωμεθα* RV 6 *οψωμεθα* R
10 *ακρεφνεστατη* RVS 11 *προσβαλούμενοι καὶ*] *προβαλου με* RVS
12 *τὸ*] *τουτο* R 16 *πληροῦντος*] *πληρωματος* RVS 20 *μὲν*]
μεντοι RVS 26 *ἣν*] *η* SV*

ἐφ' ἡμῖν τὰς δωρεὰς τοῦ πνεύματος δίδοσθαι· Ἑτέρῳ δίδοται [1 Co xii 9] πίστις, φησὶν, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι. εἰ δὲ πίστις δίδοταί τινι κατὰ ἀναλογίαν ἧς ἔχει πίστεως, φανερὸν ὅτι τῇ ἐφ' ἡμῖν κατορθωθείσῃ ἡ θεόπεμπτος παραγίνεται πίστις. ἅπερ δὲ περὶ πίστεως εἴρηται λεκτέον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν. ἐπεὶ οὖν ἡ ἀρετὴ χάρις ἐστὶ κεχαριτωμένον ποιοῦσα τὸν ἔχοντα, ὅταν ἡμῖν προαιρετικῶς κατορθωθῇ αὐτὴ τηνικαῦτα τὸ ἐκ θεοῦ παραγίνεται, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ δίδοσθαι παρὰ θεοῦ χάριν ἀντὶ χάριτος.

12. In Joann. i. 17. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 37.

Ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη. Διὰ Μωσέως ὁ [Jo i 17] νόμος ἐδόθη ἀλλ' οὐχ ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θεοῦ. θεοῦ γὰρ ὁ νόμος, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ὁ νόμος Κυρίου [Ps xviii (xix) 8] ἄμωμος, ἐπιστρέφων ψυχάς. πλὴν εἰ καὶ διὰ Μωσέως ὁ νόμος δίδοται, ἀλλά γε Ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· τῆς χάριτος δι' ἀφέσεως ἁμαρτημάτων κωλυούσης τὴν ἐκ τοῦ νόμου κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν κόλασιν· καὶ τῆς ἀληθείας ὑπερβαινούσης τὰς σκιὰς καὶ τοὺς τύπους. ἐπίστησον δὲ καὶ τοῖς λεχθησομένοις. ἐπεὶ καὶ ὁ νόμος καὶ [cf. Lc xvi 16] οἱ προφῆται μέχρις Ἰωάννου παρείλκυσαν, ὡς αὐτὸν πέρας γεγονέναι τῆς παλαιᾶς γραφῆς, μεθ' ἣν ἡ ἐπιδημία τοῦ σωτῆρος γέγονε, πάνυ συναδόντως τό· Ὁ ὀπίσω μου [Jo i 15] ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν· εἴρηται. ἐπειδὴ γὰρ προανεφωνεῖτο ἡ τοῦ σωτῆρος κάθοδος ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, ἐλθὼν ὀπίσω ἐληλυθέναι λέγεται. ἀλλ' εἰ καὶ ὀπίσω ἐλήλυθεν, ἀλλ' οὖν πληρώσας νόμον καὶ προφήτας τῷ τὸ ἔνθεον αὐτῶν πεφανερωκέναι ἔμπροσθεν γέγονε, καὶ

3 ἐφ'] εξ RVS **7** ἔχοντα] + lac. ras. (9) S **10** om. Ὅτι—ἐδόθη RVS Μώσεως] αὐτοῦ Cord.: + δε RVS **11** om. ἐδόθη Cord. om. ἀλλ' 1° Cord. om. ἀλλ' 2° RVS om. θεοῦ 2° RVS **12** om. ὁ 1° Cord. **17** ἀληθείας] χάριτος Cord. τύπους] expl. Cord. **21, 22** om. πάνυ—γὰρ R **21** συναδοντος VS **22** ειρημενον VS **26** γέγονε καὶ] γεγονεναι RVS

δηλωθεὶς αἴτιος εἶναι πάσης ἐκείνης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, παρελκυσάσης ἕως τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου.

13. In Joann. i. 18. Rome, *Reg.* 9: Ven. 27. Cf. Corderius, p. 39. (Fragm. Anon. in MSS.)

Διττοῦ τοῦ θεωρεῖν ὄντος, αἰσθητικοῦ τε καὶ νοητικοῦ, τὸ μὲν τῶν σωμάτων, τὸ δὲ τῶν ἀσωμάτων ἐστὶν ἀντιληπτικόν. διὸ καὶ τὰ ὑποκείμενα τῷ νῷ καὶ τὰ ὑπὸ τούτου θεωρούμενα ἀόρατά φαμεν, οὐ τῷ μὴ ὁρᾶσθαι ἀλλὰ τῷ μὴ πεφυκέναι βλέπεσθαι. οὐδὲν γὰρ τῶν σωμάτων ἀόρατον, κἂν ἔξω ποτὲ τυγχάνον τῆς ὄψεως μὴ ὁρᾶται. οὐ γὰρ τὸ μὴ ὁρᾶσθαι σημαίνει τὸ ἀόρατον, ἀλλὰ τὸ μὴ πεφυκέναι πρὸς τοῦτο. διὸ οὐδὲ ἀντιστρέφει πρὸς ἑαυτὸ τὸ μὴ ὁρᾶσθαι καὶ τὸ ἀόρατον. τῷ μὲν γὰρ ἀοράτῳ ἀκολουθεῖ τὸ μὴ ὁρᾶσθαι τὸ ἀόρατον. πολλὰ γὰρ τῶν σωμάτων, καίτοι ὄντα ὁρατὰ, οὐχ ὁρᾶται, ἤτοι σκεπαζόμενα ἢ τῷ μὴ εἶναι ἔνθα ταῦτα τυγχάνει. ταύτης τῆς διαστολῆς ὀρθῶς ἐχούσης ἐκλαμβάνειν δεῖ τὸ εἰρημένον ὡς περὶ ἀοράτου. οὔτε γὰρ αἱ ἀνωτάτω δυνάμεις θεὸν ὁρῶσιν, οὐ διὰ τὴν σφῶν ἀσθένειαν, ἀλλὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἀσωματότητα. ἀλλ' οὐδὲ νῷ ὁρατός ἐστιν ἁπλῶς, ἀλλὰ τῷ πάσης ἀγνοίας καὶ κακίας καὶ ὕλης ἀπηλλαγμένῳ.
Mt v 8 Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται. καρδίαν δὲ τὸν νοῦν ὀνομάζει. ὅστις καθαρὸς τῷ εἰρημένῳ τρόπῳ γεγονὼς, τελειωθεὶς κατ' ἀρετὴν προσβάλλει θεῷ καθ' ὃ ἐφικτόν. τούτων οὕτως ἐχόντων ὁ νοῦς ὁ ἔτι ὑποκείμενος γενέσει, καὶ διὰ τοῦτο καὶ χρόνῳ, οὐχ ὁρᾷ
Jo i 18 τὸν θεὸν ὡς δεῖ. διὸ οὐ καθάπαξ εἴρηκεν· Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν· ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τῆς Πώποτε, σημαινούσης

2 Ἰωάννου] + τοῦ Χρυσοστόμου R seriori manu 5 ὑπερκείμενα RVS ὑπὸ] υπερ S* 13—15 om. ἔνθα—εἰρημένον RV 15 οὔτε κ.τ.λ.] inc. Cord. ap. quem hoc fragmentum Origeni ascribitur om. γὰρ Cord. 16 om. θεὸν RVS τὴν 2°] pr. δια Cord. 17 οὐδὲ νῷ] οὐδενὶ Cord. 18 τῷ] το R κακίας τε Cord. om. καὶ ὕλης RVS 20 ὀνομάζει] expl. Cord. 21 γεγονος RVS

χρονικόν τι, ἵν᾽ ᾖ τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· ὅσον χρόνον τὸ Πώποτε δύναται λέγεσθαι, ὡς σημαῖνόν τι ὑποκείμενον, ὁ νοῦς ἐμπέπραται τῇ ἐνύλῳ ζωῇ. διὸ ἰδεῖν τὸν θεὸν οὐ δύναται κατὰ προσβολὴν νοήσεως. καὶ ἡμεῖς μὲν ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ θεολογουμένων ἐννοιῶν καὶ ὧν ἔχομεν ἀμυδρῶς αὐτὸν νοοῦμεν ὡς οἷόν τε· αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς οὐ διά τινος τοιούτου ἀλλ᾽ οἰκειότητι τῇ πρὸς ἑαυτὸν νόησιν ἔχει περὶ ἑαυτοῦ, αὐτὸς ὢν καὶ ἡ νόησις καὶ τὸ νοούμενον. διὸ μόνος ἐπίσταται αὐτὸν ὁ υἱὸς ὑπὸ τοῦ πατρὸς νοούμενος καὶ νοῶν τὸν πατέρα.

14. In Joann. i. 18. Rome, Vat. 758; *Reg.* 9: Ven. 27. In Cod. Veneto nemini adscribitur.

Καταλλήλως δὲ τῷ μονογενῆ θεὸν καὶ υἱὸν αὐτὸν εἶναι πατρὸς ὠνομάσθησαν κόλποι. ἐπεὶ γὰρ τὰ περὶ τῆς θεότητος πάντα ἀκατωνόμαστα, δηλοῦται ἡμῖν ταῦτα ἀνθρώποις οὖσι διὰ λέξεων ἀνθρωπίνων. εἰκότως ἀφ᾽ ὧν ἴσμεν σημαίνεσθαι τὴν πρὸς τὸν πατέρα οἰκειότητα γέγραφεν ὁ εὐαγγελιστής· Ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν σωζομένων Jo i 18 πάντων καὶ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ θεοῦ λαμβανόντων γράφεται ὅτι γενήσονται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, οὐκ ἄλλο τι ἢ ὅτι πατὴρ πιστῶν χρηματίζει· οὕτω καὶ ὁ θεοῦ υἱὸς ὢν ἐν cf. Ro iv 11 κόλποις τοῦ γεννήσαντος λέγεται. καὶ ὥσπερ ἄνθρωποι πιστοὶ ἐν κόλποις πιστοῦ τοῦ Ἀβραὰμ γίνονται, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς ὢν ἐν κόλποις. κόλπον δὲ πατρὸς ἀκούειν δεῖ ὡς καὶ τὰ ἄλλα τὰ λεγόμενα ἀνθρωπίνως περὶ θεοῦ. εἰ δὲ περὶ τῶν προφητῶν ἢ πατριαρχῶν ἢ ἀγγέλων λέγεται ὡς θεὸν ἑωρακότων, οὐκ ἀντικείμενα ἑαυτῇ φησὶν ἡ θεία γραφή. θεὸν γὰρ οὐδεὶς ὁρᾷ προσβαλὼν νοήσει τῇ ἑαυτοῦ ὥσπερ κατ᾽ ἐπιβολὴν ὄψεως ὁρᾶν λεγόμεθα τὰ ὁρατά. ὁρᾶται δὲ θεὸς οἷς ἐὰν κρίνῃ ὁραθῆναι ἀποκαλύπτων ἑαυτόν. εἰ γὰρ

1 *τοιουτο* RVS[2] **5** *αὐτοῦ*] *αυ* RVS **7** *αυτον* R **15** *τὴν*] *τῆς* VS **19** *πατὴρ*] pr. *ο* R **21** *ουτος* R*SV **25** *ἑαυτῇ φησὶν*] om. S*: ins. in mg. S[2] **27** *δὲ*] + *και* S

ἑώρα τις τὸν θεὸν, οὕτως ἐθεώρει αὐτὸν, ἵν᾿ οὕτως εἴπω, οἷος καὶ ὅσος ἐστίν. ἐπεὶ δὲ μὴ αὐτὸς ὁρᾷ ἀλλὰ θεὸς ἑαυτὸν δείκνυσιν, ὡς οἷόν τέ ἐστι τοῖς γενητοῖς παρέχει ἑαυτὸν εἰς [Jo xiv 21] κατανόησιν· καθὼς καὶ ὁ σωτήρ φησι· Καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν. οὐ γὰρ εἶπεν· ἐκεῖνός με ἴδῃ, ἀλλ᾿ ἐγὼ ἐμαυτὸν ἐκείνῳ ἐμφανίσω.

15. Origenis Philocalia, ed. J. A. Robinson, p. 41.

Περὶ σολοικισμῶν καὶ εὐτελοῦς φράσεως τῆς γραφῆς. ἐκ τοῦ δʹ τόμου τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, μετὰ τρία φύλλα τῆς ἀρχῆς.

1. Ὁ διαιρῶν παρ᾿ ἑαυτῷ φωνὴν καὶ σημαινόμενα καὶ πράγματα, καθ᾿ ὧν κεῖται τὰ σημαινόμενα, οὐ προσκόψει τῷ τῶν φωνῶν σολοικισμῷ, ἐπὰν ἐρευνῶν εὑρίσκῃ τὰ πράγματα, καθ᾿ ὧν κεῖνται αἱ φωναὶ, ὑγιῆ· καὶ μάλιστα ἐπὰν [1 Co ii 4] ὁμολογῶσιν οἱ ἅγιοι ἄνδρες τὸν λόγον αὐτῶν καὶ τὸ κήρυγμα οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας εἶναι λόγων, ἀλλ᾿ ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως.

Εἶτα εἰπὼν τὸν τοῦ εὐαγγελιστοῦ σολοικισμὸν ἐπάγει·

2. Ἅτε δὲ οὐκ ἀσυναίσθητοι τυγχάνοντες οἱ ἀπόστολοι τῶν ἐν οἷς προσκόπτουσι, καὶ περὶ ἃ οὐκ ἠσχόληνται, [2 Co xi 6] φασὶν ἰδιῶται εἶναι τῷ λόγῳ, ἀλλ᾿ οὐ τῇ γνώσει· νομιστέον γὰρ αὐτὸ οὐχ ὑπὸ Παύλου μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν [2 Co iv 7] λοιπῶν ἀποστόλων λέγεσθαι ἄν. ἡμεῖς δὲ καὶ τό· Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν· ἐξειλήφαμεν ὡς θησαυροῦ μὲν λεγομένου τοῦ ἀλλαχόσε [Col ii 3] θησαυροῦ τῆς γνώσεως καὶ σοφίας τῆς ἀποκρύφου, ὀστρακίνων δὲ σκευῶν τῆς εὐτελοῦς καὶ εὐκαταφρονήτου παρ᾿

6 ἐμφανίσω] + και αυτη εστιν RVS + του χρυσοστομου R ad fin. seriori manu

Ἕλλησι λέξεως τῶν γραφῶν, ἀληθῶς ὑπερβολῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ ἐμφαινομένης ὅτι ἴσχυσε τὰ τῆς ἀληθείας μυστήρια καὶ ἡ δύναμις τῶν λεγομένων οὐκ ἐμποδιζομένη ὑπὸ τῆς εὐτελοῦς φράσεως φθάσαι ἕως περάτων γῆς, καὶ ὑπαγαγεῖν τῷ Χριστοῦ λόγῳ οὐ μόνον τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, 1 Co i 26 f. ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὰ σοφὰ αὐτοῦ. βλέπομεν γὰρ τὴν κλῆσιν, οὐχ ὅτι οὐδεὶς σοφὸς κατὰ σάρκα, ἀλλ' ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα. ἀλλὰ καὶ ὀφειλέτης ἐστὶ Ro i 14 Παῦλος καταγγέλλων τὸ εὐαγγέλιον οὐ μόνον βαρβάροις παραδιδόναι τὸν λόγον ἀλλὰ καὶ Ἕλλησι, καὶ οὐ μόνον ἀνοήτοις τοῖς εὐχερέστερον συγκατατιθεμένοις ἀλλὰ καὶ σοφοῖς· ἱκάνωτο γὰρ ὑπὸ θεοῦ διάκονος εἶναι τῆς καινῆς 2 Co iii 6 διαθήκης, χρώμενος ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα 1 Co ii 4 f. ἡ τῶν πιστευόντων συγκατάθεσις μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ. ἴσως γὰρ εἰ κάλλος καὶ περιβολὴν φράσεως, ὡς τὰ παρ' Ἕλλησι θαυμαζόμενα, εἶχεν ἡ γραφή, ὑπενόησεν ἄν τις οὐ τὴν ἀλήθειαν κεκρατηκέναι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὴν ἐμφαινομένην ἀκολουθίαν καὶ τὸ τῆς φράσεως κάλλος ἐψυχαγωγηκέναι τοὺς ἀκροωμένους, καὶ ἠπατηκὸς αὐτοὺς προσειληφέναι.

16. *Ib.* p. 42.

ΤΙΣ Η ΠΟΛΥΛΟΓΙΑ, ΚΑῚ ΤΙΝΑ ΤᾺ ΠΟΛΛᾺ ΒΙΒΛΙΑ· ΚΑῚ ὍΤΙ ΠΑ͂ΣΑ Ἡ ΘΕΟΠΝΕΥΣΤΟΣ ΓΡΑΦῊ ἛΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ἘΣΤΙΝ. ἘΚ ΤΟΥ͂ Ε' ΤΟΜΟΥ ΤΩ͂Ν ΕἸΣ ΤῸ ΚΑΤᾺ ἸΩΑΝΝΗΝ, ΕἸΣ ΤῸ ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

1. Ἐπεὶ μὴ ἀρκούμενος τὸ παρὸν ἀνειληφέναι πρὸς ἡμᾶς ἔργον τῶν τοῦ θεοῦ ἐργοδιωκτῶν, καὶ ἀπόντας τὰ πολλά σοι σχολάζειν καὶ τῷ πρὸς σὲ καθήκοντι ἀξιοῖς, ἐγὼ ἐκκλίνων τὸν κάματον, καὶ περιϊστάμενος τὸν παρὰ θεοῦ τῶν ἐπὶ τὸ γράφειν εἰς τὰ θεῖα ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότων κίνδυνον, συναγορεύσαιμι ἂν ἐμαυτῷ ἀπὸ τῆς γραφῆς παραιτούμενος τὸ πολλὰ ποιεῖν βιβλία. φησὶ γὰρ ἐν τῷ

Eccl xii 12 Ἐκκλησιαστῇ Σολομῶν· Υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά· οὐκ ἔστι περασμὸς, καὶ μελέτη πολλὴ κόπωσις σαρκός. ἡμεῖς γὰρ, εἰ μὴ ἔχοι νοῦν τινα κεκρυμμένον καὶ ἔτι ἡμῖν ἀσαφῆ ἡ προκειμένη λέξις, ἄντικρυς παραβεβήκαμεν τὴν ἐντολὴν μὴ φυλαξάμενοι ποιῆσαι βιβλία πολλά.

Εἶτα εἰπὼν ὡς εἰς ὀλίγα τοῦ εὐαγγελίου ῥητὰ τέσσαρες αὐτῷ διηνύσθησαν τόμοι ἐπιφέρει·

2. Ὅσον γὰρ ἐπὶ τῇ λέξει δύο σημαίνεται ἐκ τοῦ· Υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά· ἓν μὲν ὅτι οὐ δεῖ κεκτῆσθαι βιβλία πολλὰ, ἕτερον δὲ ὅτι οὐ δεῖ συντάξαι βιβλία πολλά· καὶ εἰ μὴ τὸ πρῶτον, πάντως τὸ δεύτερον· εἰ δὲ τὸ δεύτερον, οὐ πάντως τὸ πρότερον. πλὴν ἑκατέρωθεν δόξομεν μανθάνειν, μὴ δεῖν ποιεῖν βιβλία πλείονα. ἠδυνάμην δὲ πρὸς τὸ νῦν ἡμῖν ὑποπεπτωκὸς ἱστάμενος ἐπιστεῖλαί σοι ὡς ἀπολογίαν τὸ ῥητὸν, καὶ, κατασκευάσας τὸ πρᾶγμα ἐκ τοῦ μηδὲ τοὺς ἁγίους πολλῶν βιβλίων συντάξεσιν ἐσχολακέναι, παύσασθαι πρὸς τὸ ἑξῆς τοῦ κατὰ τὰς συνθήκας, ἃς ἐποιησάμεθα πρὸς ἀλλήλους, ὑπαγορεύειν τὰ διαπεμφθησόμενά σοι· καὶ τάχα σὺ πληγεὶς ὑπὸ τῆς λέξεως πρὸς τὸ ἑξῆς ἂν ἡμῖν συνεχώρησας. ἀλλ' ἐπεὶ τὴν γραφὴν εὐσυνειδήτως ἐξετάζειν δεῖ, μὴ προπετῶς ἑαυτῷ καταχαριζόμενον τὸ νενοηκέναι ἐκ τοῦ ψιλὴν τὴν λέξιν ἐξειληφέναι, οὐχ ὑπομένω μὴ τὴν φαινομένην μοι ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ἀπολογίαν, ᾗ χρήσαιο ἂν κατ' ἐμοῦ εἰ παρὰ τὰς συνθήκας ποιήσαιμι, παρατιθείς. καὶ πρῶτόν γε, ἐπεὶ δοκεῖ τῇ λέξει συναγορεύειν ἡ ἱστορία, οὐδενὸς τῶν ἁγίων ἐκδεδωκότος συντάξεις πλείονας καὶ ἐν πολλαῖς βίβλοις τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐκτιθεμένου, περὶ τούτου λεκτέον. ὁ δὲ ἐγκαλῶν μοι εἰς σύνταξιν πλειόνων ἐρχομένῳ τὸν τηλικοῦτον Μωσέα φήσει μόνας πέντε βίβλους καταλελοιπέναι.

Εἶτα ἀπαριθμησάμενος προφήτας καὶ ἀποστόλους, ὀλίγα ἑκάστου ἢ οὐδὲ ὀλίγα γράψαντος, ἐπάγει·

3. Πάλιν δὴ μετὰ ταῦτα ἰλιγγιᾶν μοι ἐπέρχεται σκοτοδινιῶντι, μὴ ἄρα πειθαρχῶν σοι οὐκ ἐπειθάρχησα θεῷ οὐδὲ τοὺς ἁγίους ἐμιμησάμην. εἰ μὴ σφάλλομαι τοίνυν ἐμαυτῷ συναγορεύων, διὰ τὸ πάνυ σε φιλεῖν καὶ ἐν μηδενὶ ἐθέλειν λυπεῖν, τοιαύτας εὑρίσκω εἰς ταῦτα ἀπολογίας. πρὸ πάντων παρεθέμεθα τὸ ἐκ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λέγοντος· Υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία (Eccl xii 12) πολλά. τούτῳ ἀντιπαραβάλλω ἐκ τῶν Παροιμιῶν τοῦ αὐτοῦ Σολομῶντος ῥητόν, ὅς φησιν· Ἐκ πολυλογίας οὐκ (Pr x 19) ἐκφεύξῃ ἁμαρτίαν, φειδόμενος δὲ χειλέων νοήμων ἔσῃ. καὶ ζητῶ εἰ τὸ ὁποῖά ποτ' οὖν λέγειν πολλὰ πολυλογεῖν ἐστίν, κἂν ἅγιά τις καὶ σωτήρια λέγῃ πολλά. εἰ γὰρ τοῦθ' οὕτως ἔχει καὶ πολυλογεῖ ὁ πολλὰ διεξιὼν ὠφέλιμα, αὐτὸς ὁ Σολομῶν οὐκ ἐκπέφευγε τὴν ἁμαρτίαν, λαλήσας (3 Reg iv 32 f.) τρεῖς χιλιάδας παραβολῶν, καὶ ᾠδὰς πεντακισχιλίας, καὶ ὑπὲρ τῶν ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ ἕως τῆς ὑσσώπου τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοίχου· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν κτηνῶν καὶ περὶ τῶν πετεινῶν καὶ περὶ τῶν ἑρπετῶν καὶ περὶ τῶν ἰχθύων. πῶς γὰρ δύναται διδασκαλία ἀνύειν τι χωρὶς τῆς ἁπλούστερον νοουμένης πολυλογίας, καὶ αὐτῆς τῆς σοφίας φασκούσης τοῖς ἀπολλυμένοις· Ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ προσείχετε; (Pr i 24) ὁ δὲ Παῦλος φαίνεται διατελῶν ἕωθεν μέχρι μεσονυκτίου ἐν τῷ διδάσκειν, (Act xx 7 f.) ὅτε καὶ Εὔτυχος καταφερόμενος ὕπνῳ βαθεῖ καταπεσὼν ἐτάραξε τοὺς ἀκούοντας ὡς τεθνηκώς.

4. Εἰ τοίνυν ἀληθὲς τό· Ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ ἁμαρτίαν· ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ μὴ ἡμαρτηκέναι πολλὰ περὶ τῶν προειρημένων τὸν Σολομῶντα ἀπαγγείλαντα, μηδὲ τὸν Παῦλον παρατείναντα μέχρι μεσονυκτίου, ζητητέον τίς ἡ πολυλογία, κἀκεῖθεν μεταβατέον ἐπὶ τὸ ἰδεῖν τίνα τὰ πολλὰ βιβλία. ὁ πᾶς δὴ λόγος τοῦ θεοῦ, λόγος ὁ ἐν (Jo i 1) ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, οὐ πολυλογία ἐστίν, οὐ γὰρ λόγοι· λόγος γὰρ εἷς συνεστὼς ἐκ πλειόνων θεωρημάτων, ὧν ἕκαστον θεώρημα μέρος ἐστὶ τοῦ ὅλου λόγου. οἱ δὲ ἔξω

τούτου ἐπαγγελλόμενοι περιέχειν διέξοδον καὶ ἀπαγγελίαν ὁποίαν δήποτε, εἰ καὶ ὡς περὶ ἀληθείας εἰσὶ λόγοι, καὶ παραδοξότερόν γε ἐρῶ, οὐδεὶς αὐτῶν λόγος, ἀλλ' ἕκαστοι λόγοι. οὐδαμοῦ γὰρ ἡ μονὰς, καὶ οὐδαμοῦ τὸ σύμφωνον καὶ ἓν, ἀλλὰ παρὰ τὸ διεσπᾶσθαι καὶ μάχεσθαι τὸ ἓν ἀπ' ἐκείνων ἀπώλετο, καὶ γεγόνασιν ἀριθμοὶ, καὶ τάχα ἀριθμοὶ ἄπειροι· ὥστε κατὰ τοῦτ' ἂν ἡμᾶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ φθεγγόμενος ὃ δήποτε τῆς θεοσεβείας ἀλλότριον πολυλογεῖ, ὁ δὲ λέγων τὰ τῆς ἀληθείας, κἂν εἴπῃ τὰ πάντα ὡς μηδὲν παραλιπεῖν, ἕνα ἀεὶ λέγει λόγον, καὶ οὐ πολυλογοῦσιν οἱ ἅγιοι τοῦ σκοποῦ τοῦ κατὰ τὸν ἕνα ἐχόμενοι λόγον. εἰ τοίνυν ἡ πολυλογία ἐκ τῶν δογμάτων κρίνεται καὶ οὐκ ἐκ τῆς τῶν πολλῶν λέξεων ἀπαγγελίας, ὅρα εἰ οὕτω δυνάμεθα ἓν βιβλίον τὰ πάντα ἅγια εἰπεῖν, πολλὰ δὲ τὰ ἔξω τούτων.

5. Ἀλλ' ἐπεὶ μαρτυρίου μοι δεῖ τοῦ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς, ἐπίσκεψαι εἰ πληκτικώτατα δύναμαι τοῦτο παραστῆσαι, κατασκευάσας ὅτι περὶ Χριστοῦ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἐν ἑνὶ γέγραπται βιβλίῳ, κοινότερον ἡμῶν τὰ βιβλία νοούντων. γέγραπται γὰρ καὶ ἐν τῇ πεντατεύχῳ· εἴρηται δὲ καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν προφητῶν καὶ τοῖς ψαλμοῖς, καὶ ἁπαξαπλῶς, ὥς φησιν αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ἐν πάσαις ταῖς
Jo v 39 γραφαῖς, ἐφ' ἃς ἀναπέμπων ἡμᾶς φησίν· Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. εἰ τοίνυν ἀναπέμπει ἡμᾶς ἐπὶ τὰς γραφὰς ὡς μαρτυρούσας περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἐπὶ τήνδε μὲν πέμπει ἐπὶ τήνδε δὲ οὔ, ἀλλ' ἐπὶ πάσας τὰς ἀπαγγελλούσας περὶ αὐτοῦ, ἅστινας ἐν τοῖς
Psxxxix (xl) 8 ψαλμοῖς κεφαλίδα ὀνομάζει βιβλίου, λέγων· Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ. ὁ γὰρ ἁπλῶς θέλων ἐκλαβεῖν τὸ ἐν κεφαλίδι βιβλίου ἐπὶ οἵου δήποτε ἑνὸς τῶν περιεχόντων τὰ περὶ αὐτοῦ, ἀπαγγελλέτω τίνι λόγῳ τήνδε τὴν βίβλον ἑτέρας προκρίνει. ἵνα γὰρ καὶ ὑπολαμβάνῃ τις ἐπ' αὐτὴν τὴν τῶν ψαλμῶν βίβλον ἀναφέρειν ἡμᾶς τὸν

λόγον, λεκτέον πρὸς αὐτὸν ὅτι ἐχρῆν εἰρῆσθαι· ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ γέγραπται περὶ ἐμοῦ. νῦν δέ φησι πάντα μίαν κεφαλίδα, τῷ ἀνακεφαλαιοῦσθαι τὸν περὶ ἑαυτοῦ εἰς ἡμᾶς ἐληλυθότα λόγον εἰς ἕν. τί δὲ καὶ τὸ βιβλίον ἑωρᾶσθαι [Ap v 1 ff.] ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου γεγραμμένον ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, καὶ κατεσφραγισμένον, ὅπερ οὐδεὶς ἠδύνατο ἀναγνῶναι καὶ λῦσαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ῥίζα Δαυείδ, ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαυείδ, καὶ [Ap iii 7] ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει, καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει; ἡ γὰρ πᾶσα γραφή ἐστιν ἡ δηλουμένη διὰ τῆς βίβλου, ἔμπροσθεν μὲν γεγραμμένη διὰ τὴν πρόχειρον αὐτῆς ἐκδοχήν, ὄπισθεν δὲ διὰ τὴν ἀνακεχωρηκυῖαν καὶ πνευματικήν.

6. Παρατηρητέον πρὸς τούτοις εἰ δύναται ἀποδεικτικὸν τοῦ τὰ ἅγια μίαν τυγχάνειν βίβλον, τὰ δὲ ἐναντίως ἔχοντα πολλάς, τὸ ἐπὶ μὲν τῶν ζώντων μίαν εἶναι τὴν βίβλον, ἀφʼ ἧς ἀπαλείφονται οἱ ἀνάξιοι αὐτῆς γεγενημένοι, ὡς γέγραπται· Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων· ἐπὶ δὲ [Ps lxviii (lxix) 29] τῶν κρίσει ὑποκειμένων βίβλους φέρεσθαι· φησὶ γὰρ ὁ Δανιήλ· Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεῴχθησαν. τῷ [Dan vii 10] δὲ ἑνικῷ τῆς θείας βίβλου καὶ Μωσῆς μαρτυρεῖ, λέγων· Εἰ μὲν ἀφῆς τῷ λαῷ τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, [Ex xxxii 32] ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου ἧς ἔγραψας. ἐγὼ καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ οὕτως ἐκλαμβάνω· οὐ γὰρ ἴδιον τῆς τούτου προφητείας τὸ εἶναι τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου [Is xxix 11 f.] ἐσφραγισμένους, μήτε ὑπὸ τοῦ μὴ ἐπισταμένου γράμματα ἀναγινωσκομένους διὰ τὸ μὴ εἰδέναι αὐτὸν γράμματα, μήτε ὑπὸ τοῦ ἐπισταμένου διὰ τὸ ἐσφραγίσθαι τὴν βίβλον. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπὶ πάσης γραφῆς ἀληθεύεται, δεομένης τοῦ κλείσαντος λόγου καὶ ἀνοίξοντος· Οὗτος γὰρ κλείσει [Is xxii 22; cf. Ap iii 7] καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· καὶ ἐπὰν ἀνοίξῃ οὐκέτι οὐδεὶς ἀπορίαν δύναται τῇ ἀπʼ αὐτοῦ σαφηνείᾳ προσενεγκεῖν· διὰ τοῦτο λέγεται ὅτι ἀνοίξει καὶ οὐδεὶς κλείσει. τὸ παραπλήσιον δὲ καὶ ἐπὶ τῆς εἰρημένης βίβλου παρὰ τῷ Ἰεζεκιὴλ ἐκλαμ-

Ezek ii 10 βάνω, ἐν ᾗ ἐγέγραπτο θρῆνος καὶ μέλος καὶ οὐαί. πᾶσα
γὰρ βίβλος περιέχει τὸ τῶν ἀπολλυμένων οὐαὶ, καὶ τὸ
περὶ τῶν σωζομένων μέλος, καὶ τὸν περὶ τῶν μεταξὺ
cf. Ap x 10 θρῆνον. ἀλλὰ καὶ ὁ ἐσθίων Ἰωάννης μίαν κεφαλίδα, ἐν
ᾗ γέγραπται τὰ ὄπισθεν καὶ τὰ ἔμπροσθεν, τὴν πᾶσαν
νενόηκε γραφὴν ὡς βίβλον μίαν, ἡδίστην κατὰ τὰς ἀρχὰς
νοουμένην ὅτε τις αὐτὴν μασᾶται, πικρὰν δὲ τῇ ἑκάστου
τῶν ἐγνωκότων συναισθήσει τῇ περὶ ἑαυτοῦ ἀναφαινομένην.
ἔτι προσθήσω εἰς τὴν τούτου ἀπόδειξιν ῥητὸν ἀποστολικὸν
μὴ νενοημένον ὑπὸ τῶν Μαρκίωνος, καὶ διὰ τοῦτο ἀθετούν-
Ro ii 16 των τὰ εὐαγγέλια· τὸ γὰρ τὸν ἀπόστολον λέγειν· Κατὰ τὸ
εὐαγγέλιόν μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ μὴ φάσκειν εὐαγ-
γέλια, ἐκεῖνοι ἐφιστάντες φασὶν οὐκ ἂν πλειόνων ὄντων
εὐαγγελίων τὸν ἀπόστολον ἑνικῶς τὸ εὐαγγέλιον εἰρηκέναι,
οὐ συνιέντες ὅτι, ὡς εἷς ἐστὶν ὃν εὐαγγελίζονται πλείονες,
οὕτως ἕν ἐστι τῇ δυνάμει τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν εὐαγγέλιον
ἀναγεγραμμένον, καὶ τὸ ἀληθῶς διὰ τεσσάρων ἕν ἐστιν
εὐαγγέλιον.

7. Εἰ τοίνυν ταῦτα ἡμᾶς πεῖσαι δύναται τί ποτέ ἐστι τὸ ἓν βιβλίον καὶ τί τὰ πολλὰ, νῦν μᾶλλον φροντίζω οὐ διὰ τὸ πλῆθος τῶν γραφομένων ἀλλὰ διὰ τὴν δύναμιν τῶν νοουμένων, μήποτε περιπέσω τῷ παραβαίνειν τὴν ἐντολὴν, ἐάν τι παρὰ τὴν ἀλήθειαν ὡς ἀλήθειαν ἐκθῶμαι, κἂν ἐν ἑνὶ τῶν γραφομένων· ἐκεῖ γὰρ ἔσομαι γράψας βιβλία πολλά. καὶ νῦν δὲ προφάσει γνώσεως ἐπανισταμένων τῶν ἑτεροδόξων τῇ ἁγίᾳ τοῦ χριστοῦ ἐκκλησίᾳ, καὶ πολυβίβλους συντάξεις φερόντων ἐπαγγελλομένας διήγησιν τῶν τε εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν λέξεων, ἐὰν σιωπήσωμεν μὴ ἀντιπαρατιθέντες αὐτοῖς τὰ ἀληθῆ καὶ ὑγιῆ δόγματα, ἐπικρατήσουσι τῶν λίχνων ψυχῶν, ἀπορίᾳ τροφῆς σωτηρίου ἐπὶ τὰ ἀπηγορευμένα σπευδουσῶν καὶ ἀληθῶς ἀκάθαρτα καὶ βδελυκτὰ βρώματα. διόπερ ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι, τὸν δυνάμενον πρεσβεύειν ὑπὲρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου
cf. 1 Tim vi 20 ἀπαραχαράκτως καὶ ἐλέγχειν τοὺς τὴν ψευδώνυμον γνῶσιν

μεταχειριζομένους, ἵστασθαι κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἀναπλασμάτων, ἀντιπαραβάλλοντα τὸ ὕψος τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, πεπληρωμένον συμφωνίας δογμάτων κοινῶν τῇ καλουμένῃ παλαιᾷ πρὸς τὴν ὀνομαζομένην καινὴν διαθήκην. αὐτὸς γοῦν ἀπορίᾳ τῶν πρεσβευόντων τὰ κρείττονα, μὴ φέρων τὴν ἄλογον καὶ ἰδιωτικὴν πίστιν, διὰ τὴν πρὸς Ἰησοῦν ἀγάπην ἐπιδεδώκεις ποτὲ σαυτὸν λόγοις, ὧν ὕστερον τῇ δεδομένῃ σοι συνέσει καταχρησάμενος εἰς δέον καταγνοὺς ἀπέστης. ταῦτα δέ φημι κατὰ τὸ φαινόμενόν μοι ἀπολογούμενος περὶ τῶν δυναμένων λέγειν καὶ γράφειν, περὶ δὲ ἐμαυτοῦ ἀπολογούμενος, μὴ ἄρα οὐ τοιαύτης ὢν ἕξεως ὁποίαν ἐχρῆν τὸν παρὰ θεοῦ ἱκανούμενον διάκονον 2 Co iii 6 τῆς καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος ἀλλὰ πνεύματος, τολμηρότερον ἐμαυτὸν τῷ ὑπαγορεύειν ἐπιδίδωμι.

17. In Joann. i. 23. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 42. Ven. 28. Monac. Gr. 437.

Ὁ πρόδρομος κατὰ διαφόρους ἐπινοίας τοῦ σωτῆρος ὑπάρχων· ὡς θεοῦ προφήτης· ὡς φωτὸς λύχνος, προφωτίζων τοὺς ἐν νυκτὶ τῆς ἀγνοίας ὄντας καὶ προεθίζων τῆς ψυχῆς τὸ ὄμμα πρὸς τὸ δυνηθῆναι καὶ τῷ μεγάλῳ φωτὶ προσδραμεῖν· ⌜ὡς ἑωσφόρος ἡλίου προάγγελος τῆς μελλούσης ἐφ' ἡμᾶς διαυγάζειν ἡμέρας κατασημαίνων τὴν ἄφιξιν·⌝ ὡς λόγου φωνή· ἀνάγκη γὰρ πρὸ λόγου φωνὴν γίνεσθαι· διό φησιν· Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· βοῶντα λέγων τὸν Jo i 23 λόγον, ἔρημον δὲ τὴν πρὸς τὴν θείαν διδασκαλίαν ἄγνωστον ψυχήν. πῶς γὰρ οὐκ ἔρημος, στερουμένη θεοῦ λόγου καὶ τῆς δηλούσης αὐτὸν φωνῆς; ἔργον δὲ τῆς φωνῆς σαφηνίζειν τὸν σημαινόμενον, ὅπως ἀσυγχύτως ἐπιβάλλειν δυνηθῶσιν τῷ

17 *ἐν*] + *τῇ* Cord. **18** om. *τῷ* Cord. **19, 20** *ὡς ἑωσφόρος—ἄφιξιν*] haec verba in Cod. Monacensi solo servantur *ἡλίου*] *ἥλιος* Cod. Monac. **21** *λόγον* Cord. *πρὸ λόγου*] *προλεγει* S* **23** *ἄγνωστον* Ven. 28] om. RVS: *ἄγονων* Cord. **24** *γὰρ*] *δὲ* Cord. *λόγον* RV **26** *τὸν*] *τὸ* Cord.

δηλουμένῳ λόγῳ. τί δὲ προστάττει ἡ τοῦ βοῶντος φωνὴ τῇ ἐρήμῳ; Εὐθύνατέ, φησι, τὴν ὁδὸν Κυρίου. (δηλοῖ δὲ ἡ ἔρημος πάντας τοὺς ἀγνοοῦντας τὸν μετὰ τὴν φωνὴν ἐρχόμενον.) ὡς γὰρ βασιλέως προοδεύσας προστάττει τοῖς πρὸς οὓς ὁ βασιλεὺς ἔρχεται εὐθεῖαν ποιῆσαι τὴν ὁδὸν τῶν ἐρχομένων πρὸς τὴν τοῦ λόγου διδασκαλίαν, ⌜οὕτως ὁ Ἰωάννης τοῦ λόγου. ὡς γὰρ φωνὴ λόγου προτρέχει, οὕτω καὶ τοῦ χριστοῦ, λόγου ὄντος, ὡς φωνὴ ὁ Ἰωάννης.⌝

18. In Joann. i. 26 f. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 45.

Jo i 26 ⌜Τί δὲ βούλεται τὸ ὑπὸ Ἰωάννου λεχθέν· Μέσος ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε·⌝ οὔπω τότε τοῦ Ἰησοῦ ὄντος
Jo i 29 ἐκεῖ; ἐν γὰρ τοῖς ἑξῆς λέγεται· Τῇ ἐπαύριον βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν· ὡς οὐκ ὄντα ἐκεῖ δηλονότι ὅτε ἔφασκε· Μέσος ὑμῶν ἕστηκε· μαρτυρῶν ὁ Ἰωάννης περὶ τοῦ φωτός. ᾔδει γὰρ ὅτι καὶ θεὸς λόγος ἦν· οὗτος δὲ παντὶ λογικῷ πάρεστι. καὶ ἐπεὶ ὑπονοεῖταί τισιν ἐν τῷ μεσαιτάτῳ ἡμῶν εἶναι τὸ διανοητικὸν, ὅ τινες ἡγεμονικὸν καλοῦσιν, ἐκεῖ δέ ἐστιν ὁ λόγος καθ᾽ ὃν ἐσμεν λογικοὶ, ὁ αὐτὸς ὢν τῇ εἰκόνι τοῦ θεοῦ καθ᾽ ἣν γέγονεν ὁ ἄνθρωπος κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ, δεικνὺς ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐστὶν ὁ μέλλων ἔρχεσθαι βαπτισθῆναι ὑπ᾽ αὐτοῦ, φησί· Μέσος ὑμῶν ἕστηκεν· ἀγνοούμενος ὑφ᾽ ὑμῶν· διὰ τοῦτο δὲ ὑμῖν ἀγνοεῖται, ἐπεὶ, δέον ἔχοντας αὐτὸν μέσον ἐνεργεῖν τὰ ἐπιβάλλοντα, ἠρεμοῦντα αὐτὸν καὶ, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, ἀνενέργητον ἔχετε παρ᾽ ἑαυτοῖς, οὐδὲν πράττοντες ἢ νοοῦντες λογικῶς. ταῦτα περὶ τῆς

2—4 *δηλοῖ—ἐρχόμενον*] post *ἐρήμῳ* Cord. **4** *βασιλέως*] *ὁ βασιλεὺς* RVS om. *προστάττει τοῖς* Cord. **5** *ποιεῖ* Cord. *τῷ ἐρχομένῳ* Cord. **6** om. *πρὸς—διδασκαλίαν* Cord. **6—8** om. *οὕτως—Ἰωάννης* RVS **7** *τοῦ λόγου*] *τῷ λόγῳ πρὸς τὴν τοῦ δούλου διδασκαλίαν* Cord. **9, 10** om. *Τί—οἴδατε* Cord. **13** om. *ὁ* Cord. **20** *ἀγνοούμενος*] pr. *ο* S **21, 22** *δέον ἔχοντας αὐτὸν*] *τὸ ἔχειν λόγον* Cord. **22** *ενεργουντα* RVS Cord. **23** *εχεται* RVS

οὐσίας τοῦ λόγου εἰπών, συνάπτει ἑξῆς καὶ τὰ περὶ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, λέγων· Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος· μετὰ τὸν [Jo i 15] νόμον καὶ τοὺς προφήτας· ἐγὼ γάρ εἰμι σύμβολον καὶ τέλος ἐκείνων. ἔρχεται δὲ ὀπίσω μου πληρῶν πάντα τὰ προφητευθέντα περὶ αὐτοῦ. ⌜ὀπίσω γὰρ καὶ μετὰ τὰ προαναφωνηθέντα ὁ προφητευόμενος ἔρχεται· μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν, ὡς ἤδη ἀποδεδώκαμεν· οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ [Jo i 27] ὑποδήματος.⌝ ἱμάντα δὲ ὑποδήματος νοήσεις οὕτως. ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἃ εἰς ἀνθρώπους οἰκονομεῖ οὐ γυμνῇ τῇ θεότητι ἐνεργεῖ, ἀλλὰ μορφὴν δούλου λαβών, ὡς τὴν πορείαν αὐτοῦ [cf. Phil ii 7] τὴν κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς οἰκονομίας κεκαλυμμένην εἶναι. τοῦτο γοῦν καὶ ἐν ψαλμοῖς περὶ αὐτοῦ λέγεται· Καὶ ἔκλινεν [Ps xvii (xviii) 10] οὐρανοὺς καὶ κατέβη, καὶ γνόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· σκοτεινόν τι περὶ τὴν πορείαν αὐτοῦ διὰ τὸ ἀσαφὲς ὑπάρχειν. ἱμὰς τοίνυν ὑποδήματος αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ γνόφους τοῦ περὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ὁ τῆς δυσκαταληψίας ἐστὶ λόγος, συσφίγγων καὶ συγκρατῶν τὸ ὑπόδημα περὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ὡς λύσιν τοῦ ἱμάντος εἶναι τὸ σαφηνίσαι καὶ παραστῆσαι λόγῳ τίνα τρόπον θεὸς ἀνέλαβε σῶμα, σκεπάζων καὶ κρύπτων αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν πορευτικὴν δύναμιν. ἐπεὶ τοίνυν οὐδενὶ ἀνθρώπων δυνατὸν τὸ δεῖξαι ἀπόδειξιν τῆς ἑνώσεως τὸν τρόπον, εἰκότως ὁ περισσοτέρον [cf. Mt xi 9, 11] προφήτου ἔχων, οὗ μηδεὶς μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, ὁμολογεῖ μὴ ἱκανὸς εἶναι λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ.

5—8 om. ὀπίσω—ὑποδήματος Cord. **8** om. δὲ Cord. ὑποδήματος 2°] υποδηματα RV **14** om. σκοτεινόν—ὑπάρχειν RVS **15** τοίνυν] οὖν τοῦ Cord. **15, 16** om. αὐτοῦ—αὐτοῦ RVS **16** λόγος ἐστὶ Cord. **18** λυσις RV : λυ S **19** λογον RVS **21** τὸ] ex corr. τω V **22** περισσοτερος RVS **24** εικανος V

19. In Joann. i. 29. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 48.

Jo i 29 ⌜Εὖ δὲ καὶ τὸ φάναι· Ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν·⌝ οὐχ ὁ ἄρας ἢ μέλλων αἴρειν. ἀεὶ γὰρ ἐνεργεῖ τὸ αἴρεσθαι τὴν ἁμαρτίαν τῶν προσφευγόντων αὐτῷ. παρίσταμεν οὖν ἐκ τούτου ὅτι καὶ ἦρεν καὶ αἴρει καὶ ἀρεῖ, καθ' ἕκαστον καιρὸν ἐφαρμοττουμένου τοῦ αἴρειν.

20. In Joann. i. 31. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 48.

Jo i 31 Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν. Ὁ διδάσκων, φησὶν, ἐγὼ οὐ κατὰ φύσιν οὐδὲ κατὰ κοινὴν ἀνθρώπων ἔννοιαν ταῦτα περὶ τοῦ χριστοῦ εἶπον· οὐ γὰρ ᾔδειν αὐτὸν, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου καὶ τοῦ πατρὸς φανερώσαντός μοι τὰς περὶ αὐτοῦ cf. Jo i 8 μαρτυρίας εἶπον. ἀπεστάλην γὰρ μαρτυρῆσαι περὶ τοῦ φωτὸς, τότε ἀρχὴν τῆς γνώσεως τοῦ μαρτυρουμένου λαβὼν ὅτε ἀπεστάλην. ἐπιχειρητέον δὲ καὶ ἄλλως λῦσαι τὸ ζητούμενον. ἔστιν αὐτὸν κατά τι μὲν ἐπίστασθαι κατά τι δὲ μὴ εἰδέναι. κἂν λέγει οὖν περὶ τοῦ σωτῆρος· Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· οὐκ ἀντικείμενα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρηθεῖσι λέγει, δηλοῦται δὲ διὰ τῆς λέξεως τὸ πρότερον μὲν ἀγνοεῖν, νῦν δὲ εἰδέναι αὐτὸν τοῦτον, τοῦ θεοῦ φανερώσαντος αὐτῷ. τοῦτο δὲ παρίσταται ἐκ τῶν εὐθέως λεχθησομένων. πάλιν γὰρ cf. Jo i 32 αὐτὸς ὁ Ἰωάννης τεθεᾶσθαι λέγει τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει Jo i 33 f. περιστερᾶς κατελθὸν ἐπὶ τὸν κύριον. Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν, φησὶν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ἐπ' αὐτὸν, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου. κἀγὼ ἑώρακα καὶ μεμαρτύρηκα. εἰ

1 om. *εὖ—ἁμαρτίαν* Cord. **2** om. *τὴν* Cord. **3** *παρίσταμεν οὖν*] *παρισταμενων* RVS Cord. **6** om. *κἀγὼ—αὐτόν* Cord. **7** om. *φύσιν οὐδὲ κατὰ* RVS **8, 9** *ἀλλὰ—ἁγίου*] *. . . . . αλλα πνς του ο διδασκων φησι του αγιου* (sic) S **8** om. *τοῦ* 1° RVS **10** *ἀπεστάλην*] hic expl. Cord.: *απεσταλη* V **12** *απεσταλη* RV **16** *νῦν*] *η* S* **19** *λεγειν* RVS **20** *κατελθων* V

τοίνυν καὶ πρὸ τῆς καθόδου τοῦ πνεύματος ἀμνὸν καὶ ἄνδρα καὶ τὸν προφήτην καὶ τὸν χριστὸν καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν αὐτὸν ᾔδει, ἀλλ' οὖν ἔλειπεν αὐτῷ ἡ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ γνῶσις, καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἥντινα ἔσχεν ὀφθέντος τοῦ δοθέντος σημείου. τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων ζητητέον πῶς λέγει τεθεᾶσθαι τὸ πνεῦμα ὁ Ἰωάννης. οὐ γὰρ θεμιτὸν νομίζειν αἰσθητῶς ὁρᾶσθαι τὸ πνεῦμα νοητὴν ὕπαρξιν ἔχον. τῷ προκειμένῳ συνεξετασθήσεται, καθόλου τοῦ προβλήματος γινομένου, τὰ ἐν ταῖς προφητείαις ὁμοιοτρόπως λεχθέντα. πολλοὶ γὰρ τῶν προφητῶν καὶ ἁπαξαπλῶς τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ὀπτασίας καὶ ὁράσεις ἑωρακότες ἀνεγράφησαν τεθεωρηκέναι. ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἐν ἄλλοις τὸ ἰδεῖν καὶ ὁρᾶν διχῶς ἐτμήθη, εἴς τε τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν νόησιν, τὸ μὲν αἰσθητῶς ἑωρακέναι θεὸν τοὺς ἁγίους ἄνδρας ἀδύνατόν ἐστι, καὶ συνόλως τὴν τριάδα ἢ τὰ ὑπὸ ταύτην νοητὴν ὕπαρξιν ἔχοντα· λείπεται κατὰ τὴν νόησιν τεθεωρηκέναι αὐτοὺς τὰς ὀπτασίας οὐχ ὡς ἔχουσιν ὑποστάσεως, ἀλλ' ὡς ὁρᾶν δύνανται δι' ἀναλόγου τινός. ἀμέλει γοῦν τοῦ ἁγίου πνεύματος σχῆμα ἢ μορφὴν ἢ συνόλως εἶδος οὐκ ἔχοντος, ὡς περιστερᾶς νόησιν δέχεται, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, μεταβατικῶς οὐ κινουμένου, κάθοδον βλέπει γινομένην ἐπὶ τὸν βαπτιζόμενον Ἰησοῦν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ὅτι οὐδενὸς τούτων αἰσθητικὴ ἡ ἀντίληψις τὸ ἐπιφερόμενον δηλοῖ. Ἐφ' ὃν γὰρ ἂν ἴδῃς, φησὶ, καταβαῖνον καὶ (Jo i 33) μένον ἐπ' αὐτόν. κατάβασιν μὲν γάρ τινος καὶ αἰσθητικῶς ἔστιν ἰδεῖν, ὅτε σῶμα τυγχάνει. οὐ μὴν δι' ὄψεως ἀλλὰ καὶ διὰ νοήσεως ὁρᾶται τὸ κατεληλυθὸς μένειν ἐφ' ὃν κατελήλυθεν. οὐχὶ δὲ καὶ μενόντων ἀντιληπτικὴ ἡ αἴσθησις πρὸς τὸ βεβαιῶσαι τὴν θεωρίαν ταύτην. καὶ δι' ἑτέρας δὲ ἀποδείξεως ῥητέον ὡς οἱ ἕτεροι εὐαγγελισταὶ τὴν κατάβασιν τοῦ

1 *καὶ* 1°] *η* RVS **3** *ελειπερι* RV : *ἔλειπ* (ε *supra*) (sic) S **7** *εσθητως* V **17** *αυτου* RVS **20** *δέχεται*] *δεχετε* (ex corr.) V **26** *τυγχανον* RVS *μὴν*] + *καὶ* RVS **27** *μένειν*] *μεν* RVS **28** *μελλοντων* RVS

[cf. Mt iii 16; Mc i 10; Lc iii 21] πνεύματος ἐπὶ τὸν υἱὸν ἑωρᾶσθαι τῷ Ἰωάννῃ λέγουσιν, ἰδόντι καὶ ἀνοιχθέντας ἢ σχισθέντας τοὺς οὐρανούς. ἄνοιξιν δὲ ἢ σχίσιν οὐρανῶν αἰσθητικῶς οὐκ ἔστιν ἰδεῖν, ὁπότε οὐδὲ τῶν παχυτέρων σωμάτων, ὕδατος καὶ ἀέρος λέγω, ἔστω δὲ καὶ αἰθέρος, εἴ γε ἄλλο παρὰ τοὺς οὐρανούς ἐστι. τὰ γὰρ διερχόμενα διὰ τῶν συνεχῶν σωμάτων, ὅτε μὴ σκληρά ἐστι, διαβαίνει διὰ τούτων, οὐκ ἄλλοθεν αὐτοῖς τῆς ἀνοίξεως καὶ διόδου γινομένης. αὐτὰ γὰρ τὰ διαβαίνοντα ἀνοίγουσιν αὐτά, ἑνούμενα μετὰ τὴν δίοδον τῶν διαβεβηκότων. διαίρεσις γοῦν ὕδατος οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἄνευ τοῦ παρεμβεβλῆσθαι στερεώτερον σῶμα. εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ ὑποπέσοι ὄψει οὐρανῶν ἄνοιξις, οὐδὲ γὰρ σῶμά ἐστι τὸ ἐκεῖθεν καταβεβηκὸς ἅγιον πνεῦμα. νοητῶς ἄρα καὶ ταῦτα τῷ βαπτιστῇ τεθεώρηται. ἐπιστατέον δὲ καὶ τὸ μεμενηκέναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ μόνον τὸν Ἰησοῦν, εἰ γὰρ καὶ ἐπ' ἄλλον ἔμενεν κατελθόν, οὐκ ἦν σημεῖον δεικνύον τὸν βαπτίζοντα ἐν ἁγίῳ πνεύματι. ἀποδεικτέον δὲ καὶ τοῦτο οὕτως· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀχράντοις καὶ καθαραῖς ψυχαῖς ἐνοικίζεται, οὐχ ὑπομένον εἶναι ἔνθα [Sap Sol i 5] ἁμαρτία. Ἅγιον γὰρ πνεῦμα παιδείας φεύξεται δόλον καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων. καὶ ὁ Δαυεὶδ ἐν [Ps l (li) 13] τινὶ ἁμαρτίᾳ γεγονὼς ἀξιοῖ τὸν θεὸν λέγων· Τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ. ἐπεὶ οὖν Ἰησοῦς μόνος [Is liii 9; cf. 1 Pe ii 22] ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλον ἔσχεν ἐν τῷ στόματι [2 Co v 21] αὐτοῦ (περὶ μόνου γὰρ αὐτοῦ εἴρηται· Τὸν μὴ γνόντα [cf. Jo i 33] ἁμαρτίαν·) εἰκότως κατελθὸν ἐπ' αὐτὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἔμεινε. ταῦτα δὲ πάντα, τὸ κατελθεῖν λέγω ἐξ οὐρανοῦ τὸ πνεῦμα ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν καὶ μεῖναι ἐπ' αὐτόν, οἰκονομίας ἕνεκεν γέγραπται, οὐχ ἱστορικὴν διήγησιν ἔχοντα, ἀλλὰ

1 *λέγουσιν, ἰδόντι*] *βλεπουσιν ιδοντα* RVS **5** *ἄνους* R **6** *μὴ*] bis R **7** *τῆς*] ex corr. *τοῖς* R *τοις* VS **11** *οὖν ὧν* RV **12** *ανοιξιν* RV **21, 22** om. *ἁμαρτίᾳ—μόνος* S*: ins. in mg. S[2] **22** *ἐπεὶ οὖν*] *ἐπείπερ* Cord. hic inc. Cord. (p. 50) **23** om. *ἔσχεν* RVS **24** om. *μόνου* Cord. *εἴρηται*] *γέγραπται* Cord. *τὸν*] *του* R **25** *εικοτος* VS *κατελθων* V Cord. **28** *ἕνεκεν*] *τρόπῳ* Cord.

θεωρίαν νοητὴν, ὡς ἤδη εἴρηται. ἀχώριστον γὰρ τοῦ υἱοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα· οὐδὲ γὰρ ὁ υἱὸς ἐν τόπῳ οὐδ᾽ αὖ ὁ πατὴρ, ἵνα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα μεταβατικῶς κινούμενον ἐκ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱὸν μεταβαίνῃ. καθόλου γὰρ τὰ περὶ τῆς θεότητος νοητῶς ἐκλαμβάνειν προσῆκε, κἂν ἀνθρωπίνως λέγηται, οἷον τὸ ἵστασθαι <καὶ> τὸ καθῆσθαι καὶ τὸ ἀναβαίνειν, καὶ ὅσα ὅμοια τούτοις γέγραπται περὶ τῆς θεότητος.

21. In Joann. i. 41. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Ἄξιον ζητῆσαι πῶς νῦν μὲν Ἀνδρέας τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰησοῦ εὐθὺς εὑρίσκει τὸν ἀδελφὸν Jo i 41 *τὸν ἴδιον Πέτρον, ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Ἰησοῦς μετὰ πολλὰς ἡμέρας τοῦ βαπτίσματος εὑρίσκει Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν* cf. Mt iv 18 *αὐτοῦ κατὰ τὸν Ματθαῖον. εἰκὸς οὖν πρῶτον τὸν Ἀνδρέαν ἀναγαγόντα τὸν Πέτρον πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὠφελεῖσθαι μικρὸν παρὰ τοῦ διδασκάλου, εἶτα μετὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ ἀδελφοῦ ἀνακεχωρηκέναι πρὸς τὸ τοῖς ἰδίοις σχολάζειν, τὸν δὲ Ἰησοῦν μετὰ τὴν προτέραν κλῆσιν κεκληκέναι αὐτοὺς ἐπὶ τῷ ἕπεσθαι αὐτῷ διηνεκῶς, ἔχοντας ἐξουσίαν ἀνθρώπους* cf. Mt iv 19 *ἁλιεύειν δι᾽ ἧς παρέσχεν αὐτοῖς διδασκαλίας. Ἔρχεσθέ,* Jo i 39 *φησι, καὶ ἴδετε· τάχα διὰ τοῦ Ἔρχεσθε ἐπὶ τὸ πρακτικὸν αὐτοὺς παρακαλῶν, διὰ δὲ τοῦ Ἴδετε τὴν ἀκολουθοῦσαν τῆς κατορθώσεως τῶν πράξεων θεωρίαν πάντως ἔσεσθαι τοῖς βουλομένοις ὑπογράφων γινομένην ἐν τῇ τούτων διαμονῇ.*

22. In Joann. i. 42. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 57.

Πέτρον δὲ αὐτὸν κληθήσεσθαι εἶπεν, παρονομασθέντα ἀπὸ τῆς πέτρας, ἥτις ἐστὶν ὁ χριστός· ἵν᾽ ὥσπερ ἐκ σοφίας cf. 1 Co x 4

1 *τοῦ υἱοῦ*] post *πνεῦμα* Cord. **2** om. *ὁ* 1° Cord. *αὖ ὁ*] *ἂν* Cord. **4** *μεταβαίνει* RV[2] Cord. **6** om. *καὶ* 1° RVS Cord. om. *τὸ καθῆσθαι καὶ* Cord. **7** om. *καὶ ὅσα—θεότητος* RVS **13—15** om. *(μι)κρὸν—ἰδίοις* S*: ins. in mg. S[2] **19** *ερχεσθαι* RVS

σοφὸς, καὶ ἅγιος ἐξ ἁγιότητος, οὕτω καὶ ἐκ πέτρας Πέτρος. ἀποδείκνυται δὲ τοῦτο ἐξ ὧν εἶπεν ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν οὕτως
Mt xvi 18 ὠνομασμένον· Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν.

23. In Joann. i. 43. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Cf. Corderius, p. 58. Cod. Monac. Gr. 437.

Jo i 43 Τό· Τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἀμφιβόλως εἰρημένον δηλοῖ ὁτὲ μὲν τὸν Ἀνδρέαν εἶναι τὸν ἐξεληλυθότα, ὁτὲ δὲ τὸν Ἰησοῦν. δοκεῖ δὲ μᾶλλον περὶ τοῦ Ἀνδρέα εἶναι τὸ λεγόμενον, ἐξεληλυθότος εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ εὑρόντος τὸν Φίλιππον. τούτῳ τῷ εὑρεθέντι ὑπὸ Ἀνδρέου
Jo i 44 Φιλίππῳ λέγει ὁ Ἰησοῦς· Ἀκολούθει μοι. ἔστι δὲ τὸ ἀκολουθεῖν τῷ Ἰησοῦ τὸ ἕπεσθαι λόγῳ, σοφίᾳ, δικαιοσύνῃ, πράττοντα καὶ φρονοῦντα ὀρθῶς. μεταλαμβάνεται δὲ ἡ Βηθσαιδὰ Ἑλλάδι φωνῇ εἰς τὸ Οἶκος θηρευτῶν, οἷς ὁ Ἰησοῦς εἶπε·
Mt iv 19 Δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων. περὶ τῶν τοιούτων θηρευτῶν ὡς ἐκ θεοῦ πεμπομένων ἐν τῷ Ἰερεμίᾳ προφητείᾳ φέρεται ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ἔχουσα
Jer xvi 16 οὕτως· Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω εἰς ὑμᾶς πολλοὺς θηρευτὰς οἳ θηρεύσουσιν ὑμᾶς.

24. In Joann. i. 45. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Οὐ τοῦτο δὲ εἰπεῖν βούλεται, ὅτι οἱ προφῆται οὕτως ἔγραψαν ὅτι Ἰησοῦς ἔσται ὁ υἱὸς Ἰωσὴφ ἀπὸ Ναζαρὲτ, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Τὸν Ἰωσὴφ υἱὸν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, τοῦτον

1 *ἐκ*] *επι της* RV: *εκ της* S **2** om. *ὁ σωτὴρ* Cord. **3** *εἶ*] +*φησι* RVS **7** *Ἰησοῦν*] *χριστὸν* Cord. **8** *Ανδρεου* V **10** *ακολουθη* VS **10, 11** *ἔστι—ἕπεσθαι*] *τὸ ἀκολουθῆσαι δέ ἐστι τὸ ἕπεσθαι τῷ Ἰησοῦ* Cord. hic inc. Cord. **11** *λογον* RVS **12—18** *μεταλαμβάνεται—ὑμᾶς*] cf. Cod. Monac. Gr. 437 **13** om. *ὁ* Cord. **14** *ἀνθρώπων*] expl. RVS **21** *τοῦ*] *τουτον* RVS

εὑρήκαμεν, ὄντα ἐκεῖνον περὶ οὗ Μωυσῆς τε ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται εἶπον.

25. In Joann. i. 46. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 60.

Τό· Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; ἤτοι ἀμφιβάλλων, Jo i 46 ἆρα ἐκ τῆς Ναζαρὲτ τηλικοῦτον ἀγαθὸν δύναται; ἢ τεθαρρηκότως λέγει, ἐκ τῆς Ναζαρέτ ἐστιν ὄντως ὁ εὑρεθεὶς καὶ ἀληθῶς ἀγαθόν ἐστι. πρὸς ὃν Φίλιππος· Ἔρχου καὶ ἴδε τὸν εὑρεθέντα Ἰησοῦν· τῇ ὄψει αὐτὸν μᾶλλον πληροφορῆσαι ἢ ἀκοῇ περὶ τοῦ εὑρεθέντος βουλόμενος.

26. In Joann. i. 49. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 62.

Καὶ τὸ ὑπὸ Ναθαναὴλ δὲ εἰρημένον πρὸς τὸν Ἰησοῦν οὕτως ἀπέδωκεν, Σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· σὺ τοῦ Ἰσραὴλ, τοῦ Jo i 49 διορατικοῦ γένους, βασιλεὺς ὑπάρχεις. τὸ γὰρ καρδίαν βλέπειν, καὶ γινώσκειν τίς δόλον ἔχει ἐν ἑαυτῷ καὶ τίς οὔ, υἱοῦ θεοῦ τυγχάνει καὶ οὐχ ἑνός γε τῶν πολλῶν υἱῶν, ἀλλὰ τοῦ μονογενοῦς, βασιλέως ὄντος τοῦ ἐκλεκτοῦ γένους. τοῦτο δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐστὶ, διὸ καὶ υἱὸς θεοῦ ὤν.

27. In Joann. i. 50. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Εἶδές με τότε ὅτε ὑπὸ τὴν συκὴν ἐτύγχανον, πρὶν ὑπὸ Φιλίππου κληθῶ. Ἰησοῦς ταῦτα ἀκούσας φησίν· Ἐπειδὴ Jo i 50 εἶπόν σοι ὅτι εἶδόν σε ὑπὸ τὴν συκὴν πιστεύεις; μείζονα

1 *τε*] *τον* S* **4** *τηλικοῦτον*] pr. *τι* Cord. **5** *ὁ εὑρεθεὶς ὄντως* Cord. **7** om. *μᾶλλον* Cord. **9** om. *καὶ* Cord. *Ἰησοῦν*] *χριστον* RV **10** om. *εἶ* SV **11** *τὸ*] *ὁ* Cord. *καρδίαν*] *καρδια* VS: *τὰς καρδίας* Cord. **12** *βλέπων* Cord. *γινωσκει* RVS: *γινώσκων* Cord. om. *ἐν ἑαυτῷ* RV **13** *υἱὸς* RVS[2] Cord. *τυγχάνη* RV: *τυγχα* S *πολλῶν*] *πλειόνων* Cord.

τούτων ὄψει. μετὰ δὲ τὴν ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν σαφήνειαν τὰ πρὸς ἀλληγορίαν ῥητέον. Φίλιππος ἐκ τοῦ ἀκολουθεῖν Ἰησοῦ, ὄντι θεοῦ λόγῳ καὶ θεοῦ σοφίᾳ, θηρευτικὸς γέγονε τῶν διδομένων ὑπὸ θεοῦ ψυχῶν τοῖς δυναμένοις αὐτὰς ὠφελεῖν. δόμα γὰρ κυρίου ἑρμηνεύεται Ναθαναήλ. τούτῳ τῷ δοθέντι αὐτῷ μαθητῇ οὐκ εὐθὺς τὰ περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἀνακοινοῦται, ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ λέγων, Ὃν ἀναγινώσκομεν κοινῇ πάντες οἱ Ἑβραῖοι ἐλευσόμενον ἐν τοῖς γράμμασι Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν εὑρήκαμεν, Ἰησοῦν τὸν γεννηθέντα ἐκ τῆς παρθένου ἄνευ καταβολῆς σπέρματος ἀνδρὸς, ὅστις υἱὸς τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ μνηστευσαμένου τὴν Μαρίαν χρηματίζει, ἔχων τὴν γένεσιν ἐκ Ναζαρὲτ τοπικῶς. πόλις γὰρ ἡ Ναζαρὲτ τῆς παρθένου. ταῦτα παραλαβὼν ὁ μαθητὴς Ναθαναὴλ παρὰ Φιλίππου, ἤδη διδασκάλου αὐτοῦ γεγενημένου, λέγει πρὸς τὸν διδάξαντα Εἰ ἐκ τῆς Ναζαρέτ ἐστι τὸ εὑρεθὲν, ἀγαθόν ἐστι; πρὸς ὃν εὐθέως ὁ Φίλιππος εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοψίαν τοῦ πράγματος
Jo i 46 καλῶν· Ἔρχου καὶ ἴδε· λέγει, οὐ βουλόμενος ἀεὶ τὸν μαθητὴν φωνῶν ἀκροατὴν ὑπάρχειν ἀλλὰ θεωρὸν τῆς ἀληθείας εἶναι, μετὰ τὴν τῶν λόγων ἀκρόασιν ἐπὶ θεωρίαν σπεύδοντα. τὸν Ναθαναὴλ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς οὐ μόνον κατὰ τὸ βαδίζειν ἀλλὰ καὶ κατὰ προκοπὴν ἐρχόμενον πρὸς τὴν θεωρίαν, μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ οὕτως προθυμουμένου πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας νόησιν· καί φησι τοῖς συνοῦσι Τοῦτον τὸν ἐρχόμενον ὁρᾶτε; οὐ μόνον αἰσθητῶς καὶ κατὰ σάρκα Ἰσραηλίτης ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ πνεῦμα καὶ νόησιν. νοῦν γὰρ ἔχει θεωροῦντα θεόν· ἐστὶ γὰρ Ἰσραηλίτης ἀληθῶς καὶ οὐ ψευδωνύμως, ἐπεὶ παντὸς δόλου καθαρεύων ἀληθείας φίλος ὑπάρχει.

3 *σοφιαν* S* 12 *Μαριαμ* R 15 *γεγεννημενου* S 18 om. *λέγει* RVS 19 *θεωρῶν* VS 20 *τὸν*] *ον* RVS 23 *προθυμουμένου*] + *ἡ* R: + *η γραφη* (vid.) VS 27 *ψευδονυμως* VS 28 *υπαρχων* V²

28. In Joann. ii. 1. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 64.

Τρίτης ἤδη ἡμέρας ἐνεστηκυίας ἀφ' οὗ ὁ Ἰησοῦς ἐβαπτίσθη, γάμου ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας γενομένου, καὶ οὔσης τῆς μητρὸς Ἰησοῦ ἐκεῖ, οἴνου ἐπιλείψαντος, ἐξ ὕδατος οἶνον πεποίηκε. συναγορεύων τις τῷ ῥητῷ καὶ κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον ἐρεῖ ὅτι ποιητὴς ὢν ὁ Ἰησοῦς τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς οὐ παραιτεῖται κληθῆναι ἐν γάμῳ, αὐτὸς ὢν ὁ μετὰ τὸ πλάσαι τὴν Εὔαν ἀγαγὼν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ. διὸ (cf. Ge ii 22) καὶ ἐν εὐαγγελίῳ περὶ τῆς συνόδου λέγει· Ἃ ὁ θεὸς συνέζευξεν (Mt xix 6: Mc x 9) ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. ἐντρεπέσθωσαν τοίνυν οἱ τὸν γάμον ἀθετοῦντες αἱρετικοί, Ἰησοῦ εἰς γάμον καλουμένου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ οὔσης ἐκεῖ. ⟦ἐλεγκτέον δὲ καὶ Μανιχαίους λέγοντας μὴ εἶναι τὴν Μαρίαν Ἰησοῦ μητέρα, τοῦ εὐαγγελιστοῦ μαρτυροῦντος ὅτι Ἰησοῦς μητέρα εἶχεν.⟧

29. In Joann. ii. 7. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 72.

⟦Ἔνεστι τὴν ἀκρίβειαν τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ ἐκ τοῦ διηγήματος τούτου θεωρῆσαι. ἐπειδὴ γὰρ ᾔδει τοὺς ἐθελοκάκους ἐν Ἰουδαίοις πανούργους ἑτοίμως ἔχοντας πρὸς τὸ κακολογεῖν τὰς Ἰησοῦ δυνάμεις, εἰσάγει τὸν Ἰησοῦν μὴ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἀλλὰ τοῖς διακόνοις τοῦ συμποσίου προστάττοντα περὶ τῆς τοῦ ὕδατος ἀντλήσεως· ⌜εἰπόντων ἂν τῶν διαβόλων, εἰ οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀντλήσαντες ἦσαν τὸ ὕδωρ, Οἴνου ἐπλήρωσαν τὰς ὑδρίας ὑποκρινόμενοι αὐτὰς ὕδατος πεπληρωκέναι. ταύτῃ τῇ ἀκολουθίᾳ κεῖται καὶ τό· Ἐγέμισαν τὰς ὑδρίας ἕως ἄνω⌝· καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ καταλείπειν (Jo ii 7)

1 om. ὁ Cord. **3—5** *οἴνου—ἐρεῖ ὅτι*] *και αυτος ο ῑσ̄ εκληθη αμα των μαθητων και γαρ* RSV **5** om. ὁ Cord. **8** *ευαγγελιοις* RV: *ευαγγε* S *ἔξευξεν* Cord. **11** *ελεκτεον* V **16** om. *πανούργους* RSV **17** *ἄγει* RVS **18** *του συμπ. διακ.* RVS **19—23** om. *εἰπόντων—ἄνω* RVS **23** om. *καὶ* Cord. *καταλιπειν* V

σοφιστίας πρόφασιν, ⌜οὐ πληρωθεισῶν τῶν ὑδριῶν ὕδατος, οἶνος ἐπιβληθεὶς, ἔδοξε νομισθῆναι τὸν πάντα ἐξ ὕδατος γεγενῆσθαι⌝.]]

30. In Joann. ii. 11. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 74.

Τὸ δέ· Ἐπίστευσαν· ἀντὶ τοῦ Ἐβεβαιώθησαν εἴρηται. τὴν γὰρ πίστιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μᾶλλον ἐπὶ τῆς βεβαιώσεως λέγει. τούτοις δὲ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ μᾶλλον ἐφανέρωσεν. κτιστοῦ γὰρ καὶ οὐ κτίσματος τὸ οὐσίαν μεταβαλεῖν. οὐ γὰρ ποιότητος ἁπλῶς ἀλλ' οὐσίας μεταβολὴ τὸ ἐξ ὕδατος οἶνον γενέσθαι.

31. In Joann. ii. 12. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Cf. Corderius, p. 75.

Jo ii 12 Καὶ μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καφαρναοὺμ, αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. ⌜Ζητεῖται παρὰ πολλοῖς περὶ τῶν ἀδελφῶν Ἰησοῦ πῶς εἶχε τούτους, τῆς Μαρίας μέχρι τελευτῆς παρθένου διαμεινάσης.⌝ ἀδελφοὺς μὲν οὐκ εἶχε φύσει, οὔτε τῆς παρθένου τεκούσης ἕτερον, οὔτε αὐτὸς ἐκ τοῦ Ἰωσὴφ τυγχάνων. νόμῳ τοιγαροῦν ἐχρημάτισαν αὐτοῦ ἀδελφοὶ, υἱοὶ τοῦ Ἰωσὴφ ὄντες ἐκ προτεθνηκυίας γυναικός· καὶ ἐπεὶ καθ' ὁμολογίαν γυνὴ αὐτοῦ ἡ Μαριὰμ ἐχρημάτισε· ⌜τοῦτο γὰρ
Deut xxii 24 ὁ Μωυσέως διδάσκει νόμος, μοιχείας τιμωρίαν ἐπάγων κατὰ τοῦ ἐπιβαίνοντος μνηστευθείσῃ παρθένῳ· ἐπιφέρεται γὰρ τό· Ἀνθ' ὧν ἐταπείνωσε τὴν γυναῖκα· <γυναῖκα> τοῦ Ἰωσὴφ τὴν κατεγγυηθεῖσαν αὐτῷ παρθένον λέγει.⌝ ἀκολούθως

1—3 om. οὐ πληρωθεισῶν—γεγενῆσθαι RVS **4** om. δὲ RVS **5** om. ἐπὶ 2° RVS **6** λεγω RVS δὲ] οὖν RVS **7** om. οὐ 1° RVS **10** Καπερναουμ V **10—12** om. καὶ 1°—αὐτοῦ Cord. **12—14** om. Ζητεῖται—διαμεινάσης RVS **15** οὐδ' Cord. **17** om. τοῦ Cord. προτεθνηκυίης Cord. **18** ὁμολογίας Cord.: ομολογησεν S* **18—22** om. τοῦτο—λέγει RVS **21** om. γυναῖκα 2° Cord.

⌜τῇ τοιαύτῃ διατάξει⌝ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰησοῦ εἴρηνται οἱ ἐκ τοῦ Ἰωσὴφ, εἰ καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ μὴ τυγχάνει.

32. In Joann. ii. 13. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 76.

Τριῶν ἑορτῶν δημοτελῶν παραδοθεισῶν τοῖς Ἑβραίοις ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἱεροφάντου Μωυσέως μία ἦν ἡ καλουμένη Πάσχα, ὑπερκειμένη τὰς ἑτέρας δύο ἅτε σωτηρίαν ἐμφαίνουσα τὴν ἐξ Αἰγύπτου καὶ μετάβασιν ἐπὶ τὴν ἁγίαν γῆν. ταύτῃ γοῦν τῇ πανηγύρει τὸ πᾶν τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἐκ πασῶν τῶν πόλεων καὶ κωμῶν ἔσπευδον ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. ἐν μόνῃ γὰρ ταύτῃ τῇ πόλει παραδέδοτο ὑπὸ τοῦ νόμου τὸ πάσχα θύεσθαι. ἐχρημάτιζον δὲ αἱ τρεῖς ἑορταὶ ἀπὸ τοῦ νομοθετήσαντος αὐτὰς θεοῦ. ἐπεὶ δὲ Ἰουδαῖοι οὐκέτι κατὰ τὴν διάταξιν ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ὀρέξεις τε καὶ ἡδονὰς ἦγον τὰς ἑορτὰς, οὐ πάσχα τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων ὁ εὐαγ- cf. Jo ii 13
γελιστὴς λέγει. οὐκέτι γὰρ λατρείας ἕνεκα ἀλλὰ τρυφῆς χάριν ἤρχοντο εἰς Ἱερουσαλήμ. πάντα γὰρ εἰς εὐωχίαν ἐκ πάντων τῶν πέριξ τόπων ἐν αὐτῇ ἐκομίζετο καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ ἐπιπράσκετο. βόας γὰρ καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς πωλεῖσθαι ἐκεῖ ὥσπερ ἐμπορίῳ τινὶ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής. ἀλλ' ἐπεὶ συνέβαινε μὴ τοσαῦτα αὐτοὺς ἐπικομίζεσθαι ἀργύρια ἐρχομένους ἐπὶ τὴν ἑορτὴν, ἐπενόησάν τινες ἀργυραμοιβοὶ τραπέζας ἐκεῖ τιθέναι καὶ κολλυβίζειν, τουτέστι δανείζειν, χρυσία λαμβάνοντες παρὰ τῶν χρῃζόντων ἀργυρίων, πρὸς τὸ μεθύειν καὶ τρυφᾶν μᾶλλον ἢ ἑορτάζειν ἐληλυθότων. παντὸς τοιγαροῦν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἐκεῖ τυγχάνοντος καὶ σχολάζοντος μέθαις, Ἰησοῦς εἰς τὸν τοῦ θεοῦ οἶκον εἰσελθὼν πάντας ἀπήλασεν ἐκεῖθεν αὐτὸ μόνον

1 om. *τῇ τοιαύτῃ διατάξει* RVS **2** *τυγχανη* RSV **5** *φασκα* RVS **6** *μεταβατην* RVS **8** Ἱερουσαλήμ] om. RVS*: ins. intra lin. S[1] **9** *τὸ*] ex corr. *του* V **22** *λαμβανοντας* RVS

cf. Jo ii 15 φραγέλλιον ἐκ σχοινίων ἔχων. οὐκ ἂν δὲ τοῦτο κατωρθοῦτο εἰ ὁ τυχὼν ἄνθρωπος ἦν καὶ ἐπιλαμβανόμενος τοῦτο πράττειν, οὐ μόνον γὰρ τὸ ἄλλο πλῆθος ἐξέβαλε τοῦ οἴκου ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς πιπράσκοντας τὰ πρὸς τὴν εὐωχίαν. μηδεὶς δὲ νομιζέτω ⌜τὸ πραχθὲν⌝ τοῦτο ⌜ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ⌝ τῶν ἄλλων θαυμάτων ἔλαττον εἶναι, ⌜τοῦ νεκροὺς ἐγεῖραι, ἢ τυφλοῖς ὄψιν παρασχεῖν⌝. οὐ γὰρ ἄνευ θεϊκῆς ἐνεργείας οἷόν τε ἦν ἕνα ἄνθρωπον τοσοῦτον πλῆθος ἐκβάλλειν, καὶ μάλιστα ἐξηγριωμένων καὶ φονώντων κατ' αὐτοῦ. καὶ αὐτοὶ γοῦν οἱ Ἰουδαῖοι καταπλαγέντες ἐπὶ τῷ τολμηθέντι φασὶν ἐν τοῖς
Jo ii 18 ἑξῆς πρὸς αὐτόν· Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν ὅτι ταῦτα ποιεῖς; Δυνάμει, λέγοντες, πηλίκος εἶ καὶ ποίαν θεοσέβειαν τελεῖν δυνάμενος, ὅτι τοιαῦτα πράττεις, τολμῶν ὅλον πολυάνθρωπον ἔθνος μόνος ἀπελαύνειν, ⌜ὃ μηδεὶς ἄλλος ἂν καὶ μετὰ χειρὸς πλείονος στρατιωτικῆς στρατηγὸς ἢ βασιλεὺς ὢν ἐπεχείρησε ποιεῖν⌝;

33. In Joann. ii. 23. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 81.

⌜Ἐπίστευον δὲ οὐκ εἰς αὐτὸν, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. οὗτοι δὲ⌝ οὐ βεβαίαν οὐδὲ τελείαν εἶχον γνῶσιν, ⌜περὶ ὧν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται⌝, ἀλλὰ ῥᾷστα διαπεσεῖν
cf. Jo ii 24 δυναμένην. ὅθεν οὐδὲ ἐπίστευσεν ἑαυτὸν αὐτοῖς, διὰ τὸ εἰδέναι αὐτὸν οὐκ ἐξ ἐπιπολῆς ἀλλ' ἐκ τοῦ βάθους τῆς διανοίας πάντα. τὸ γὰρ ἐκ πράξεων καὶ λόγων ἐπίστασθαί τινας καὶ ἀνθρώπῳ ψιλῷ δυνατόν. ἀλλ' Ἰησοῦς, οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ὢν, ἀλλὰ θεὸς γενόμενος ἄνθρωπος, πάντα οἶδεν,

1 *οὐκ ἂν δὲ*] *ουδε* RV *κατορθουτο* R*S[2] **4** *μηδεὶς*] inc. Cord. **5** om. *δὲ* Cord. om. *τὸ πραχθὲν* RVS om. *ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ* RVS **5, 6** om. *τῶν ἄλλων θαυμάτων* Cord. **6, 7** om. *τοῦ νεκροὺς—παρασχεῖν* RVS **7** *οὐκ ἄνευ γὰρ* Cord. **9** *φωνωντων* R: *φονούντων* Cord. **14** *ἀπελαυνειν μονος* RVS **14—16** om. *ὃ μηδεὶς—ποιεῖν* RVS **17, 18** om. *ἐπίστευον—δὲ* Cord. **18** *οὐ*] *οὔτε γὰρ* Cord. *οὐδὲ*] *ἢ* Cord. *εχουσι* RVS **18, 19** om. *περὶ—εἴρηται* Cord. **20** *οὐδὲ*] *οὐκ* Cord. **21** *αὐτοὺς* Cord. **22** *πάντως* Cord. **23** om. *ψιλῷ* Cord. **24** *ἄνθρωπος ὢν*] *ωνᾱνος* V *πάντας* Cord.

τὸ κρυπτὸν καταλαμβάνων τοῦ νοῦ. ⌜περὶ μόνου γὰρ θεοῦ λέγεται τό· Ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης καὶ εἰδὼς πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν.⌝ ἐπεὶ γοῦν Ἰησοῦς, θεὸς ὤν, τῆς καρδίας τὸ κρυπτὸν ἐπίσταται, οὐ χρήζει παρ' ἀνθρώπου μαρτυρίαν λαβεῖν, ἐπιστάμενος τί ἐστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. οὐ γὰρ εἴρηται γινώσκειν τὸν ἄνθρωπον ἁπλῶς, ἀλλὰ τί ἐστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. καὶ ἐπεὶ ἐγίνωσκεν μὴ ἐμμένοντας αὐτοὺς ἐν ᾗ εἶχον εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ πίστιν, οὐκ ἐπίστευσεν ἑαυτὸν αὐτοῖς. ἐκ σημείων γάρ, ἀλλ' οὐκ ἐκ νοήσεως τῆς περὶ θεοῦ ἐπεπιστεύκεισαν. διὸ καὶ ταχέως μεταπίπτειν ἠδύναντο ἀπατηθησόμενοι παρ' ἑαυτῶν ἢ παρ' ἑτέρων σοφιζομένων αὐτοὺς μὴ ἄρα τὰ σημεῖα οὐκ ἀληθῶς ἢ οὐκ ὀρθῶς γέγονεν. ἀλλ' οὐκ ἀνεξαπάτητος ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν, παρὰ θεοῦ διάληψιν ἔχων.

Hist Susann (Th.) 42; cf. Jo ii 25

34. In Joann. iii. 1. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Ἐν τοῖς πολλοῖς τοῖς πεπιστευκόσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ τακτέον καὶ τὸν Νικόδημον, ἕνα τῶν Φαρισαίων ὄντα καὶ ἄρχοντα τῶν Ἰουδαίων ὑπάρχοντα. ἀμέλει γοῦν διδάσκαλον εἶναι Ἰησοῦν ἔχοντα θεὸν μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐ θεὸν εἶναι ἐνόμιζεν, ὡς ἑαυτοῦ λέξεις σημαίνουσιν, εἰπόντος ὅτι Ἀπὸ θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· καὶ ὥσπερ ἀλήθειαν ἐπιφέρων τῆς γνώσεως τῆς περὶ διδασκάλου ἑξῆς λέγει· Οὐδεὶς γὰρ δύναται τὰ σημεῖα ταῦτα ποιεῖν ἃ σὺ ἐργάζῃ, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ. ὅθεν τὴν πρόσοδον αὐτοῦ νυκτὸς γενομένην ἀκολούθως ἀνέγραψεν ὁ εὐαγγελιστής, προσελθόντος ἐν τοιούτῳ καιρῷ ἐν ᾧ λήσειν ἔμελλε τοὺς πολλοὺς Φαρισαίους ὧν εἷς ὑπῆρχε. μᾶλλον δ', ὅπερ ἐστὶν ἀναν-

Jo iii 2

1 *τοῦ νοῦ περιλαμβάνων* Cord. **1—3** om. *περὶ—αὐτῶν* RVS **3** *ἐπεὶ γοῦν Ἰησ.*] *καὶ ἐπεὶ* RVS om. *τῆς καρδίας* Cord. **5** *λαβεῖν*] ante *παρ'* Cord.: + *θεος ων* Cord. *ἀνθρώπῳ*] expl. Cord. **5—7** *οὐ γὰρ—ἀνθρώπῳ*] om. R **9** *αυτον εαυτοις* R **14** *περι* S **19** *λεξης* V **21** *τῆς* 2°] *ης* RVS **24** *προελθοντος* RVS

τίρρητον, διὰ τοῦτο νυκτὸς προσελήλυθεν, ἐπείπερ ἄγνοιαν ἔχων τὴν περὶ θεοῦ ᾧ προσήρχετο οὔπω πεφώτιστο. οὐ γὰρ cf. Mal iv 2 (iii 20) ἀνατετάλκει αὐτῷ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὁ ποιητικὸς τῆς cf. Jo viii 56 νοητῆς ἡμέρας, ἧς καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἔρωτα λαβὼν παρεσκεύαστο πρὸς τὸ ἰδεῖν αὐτὴν, καὶ θεασάμενος αὐτὴν ἐχάρη. Φαρισαῖοι δὲ ἄνθρωποί εἰσι τὴν προύχουσαν ἐν Ἰουδαισμῷ τάξιν καὶ αἵρεσιν μετερχόμενοι, εὔτονον βίον ἐπαγγελλόμενοι καὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἀκρίβειαν. διὸ καὶ ὡς ἐπίπαν θρασεῖς εἰσὶ καὶ ὑπερήφανοι. ὅθεν καὶ ταύτην ἔσχον τὴν ὀνομασίαν. Φαρὲς γὰρ παρ' Ἑβραίοις Ὁ διῃρημένος. ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτοι διαιροῦσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν Ἰουδαίων, ὡς ὑπερβάλλοντες φρονήσει καὶ βίῳ, ἀπὸ τοῦ Φαρὲς θέλουσι χρηματίζειν.

35. In Joann. iii. 3. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Jo iii 31 Τὸ Ἄνωθεν ὁτὲ μὲν ἐκ τῶν ἄνω καὶ ὕψωθεν, ὡς τό· Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁτὲ δὲ τὸ αὖθις, ὡς Gal iv 9 ἐν τῷ· Οἷς ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε· τουτέστιν αὖθις. γίνεται δὲ ἡ ἄνωθεν γέννησις, περὶ ἧς ὁ σωτὴρ διδάσκει, ἐξ ἀναλήψεως ἀρετῆς καὶ τηρήσεως τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. φησὶ γὰρ Mt v 44 f. πρὸς τοὺς μαθητάς· Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς, ἵνα γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. πλὴν εἰ καὶ ἐσφαλμένως ὁ Νικόδημος ἀπήντησε τοῖς εἰρημένοις, ἀλλ' οὖν ἔχει τι ἀληθὲς τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντα, εἰ καὶ μὴ αὐτὸς ἐνενόει αὐτά. ἀληθῶς γὰρ οὐδεὶς καταμένων ἐν τῷ ἄνθρωπος εἶναι ὡς γηρᾶν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καταστάσει τὴν κατὰ πνεῦμα καὶ

1 τουτον V διὰ τοῦτο κ.τ.λ.] Cf. Cord. p. 82 προεληλυθεν RVS **2** πεφωτισμένος Cord. **3** ανατεταλκεν RVS **5** om. αὐτὴν 2° RVS **6** προυχοσαν RVS om. τάξιν καὶ Cord. **7** μετεχόμενοι Cord. **8** om. ὡς RVS **9** ταύτην τὴν ὀνομασίαν ἔσχεν Cord. **11** om. ἔθνους RVS **17** γέννησις] γεννη VS **22** τι] το S* **23** αὐτὰ] αυτος RVS

ἄνωθεν γέννησιν δέξασθαι δύναται. ὡς γὰρ οὐδεὶς ἄδικος καὶ ἄπιστος μένων κατὰ δικαιοσύνην καὶ πίστιν γεννηθῆναι δύναται, οὕτως οὐδεὶς καταμένων ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις καὶ παλαιούμενος ἐν αὐτοῖς τὴν ἀνανεοῦσαν γέννησιν οἷός τέ ἐστι λαβεῖν. ὅθεν ὁ τῆς ἀληθείας διδάσκαλος γράφει τοῖς προθυμουμένοις ἐπὶ τὴν θείαν γέννησιν ἐλθεῖν ἐκδύσασθαι cf. Col iii 9 f. τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, ἵνα τούτου ἀποβληθέντος ἐνδύσονται τὸν νέον ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν cf. Eph iv 24 κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ· ᾧ ἕψεται, ὡς ἄνωθεν γεννηθέντι, ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῆσαι. ἐπὶ ταύτην τὴν γέννησιν cf. Ro vi 4 παρορμῶν ὁ Ἰησοῦς τοῖς γνωρίμοις ἔλεγεν· Ἐὰν μὴ στραφῆτε Mt xviii 3 καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. πρόσχες καὶ τούτου τὴν ἀκρίβειαν, τὰ μὲν παιδία οὐκ ἀμύνεται τοὺς ἠδικηκότας, οὐ λυπεῖται ἐπὶ τῇ ἀποβολῇ τῶν ἡδέων, οὐ προσπάσχει μετὰ βεβαιότητος τοῖς οὖσι προσηνέσι. βούλεται τοίνυν τοιούτους εἶναι ἡμᾶς ἐκ διαθέσεως οἷα τυγχάνει τὰ παιδία ἐξ ἡλικίας. ἐκεῖνα μὲν γὰρ οὐ λόγῳ ἐστὶ τοιαῦτα, οἱ δὲ ὡς ταῦτα γινόμενοι κατὰ πρόσταξιν Ἰησοῦ λόγῳ καὶ ἕξει βελτίστῃ σπεύδουσιν εὑρεθῆναι οὕτως ἔχοντες. κἂν τοίνυν ὁ Νικόδημος σὺν ἀμαθίᾳ τὰ προκείμενα εἶπεν ἀλλ᾽ οὖν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ κείμενόν τι ἀληθὲς ἠγνοεῖτο αὐτῷ.

36. In Joann. iii. 5. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Τὸν τρόπον τοῦ πῶς ἔστι γεννηθῆναι ἄνωθεν ἑρμηνεύων ὁ σωτὴρ λέγει Ἐπεὶ πρόκειται εἰσιέναι εἰς τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν, τυχεῖν δὲ τούτου ἀδύνατον μὴ γεγεννημένον ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, ἀκολουθεῖ τὸ γεννηθῆναι ἄνωθεν τῷ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος γεννηθῆναι. γεννᾶται δὲ ἐκ πνεύματος ὁ κατ᾽ αὐτὸ ποιηθείς, ἅγιος καὶ πνευματικὸς ἐξ αὐτοῦ γινό-

11 *της γνωριμης* V **12—14** *οὐ μὴ—παιδία*] bis S* **13** *πρόσχες*] pr. *και* S* **18** λόγῳ] λεγει RVS **26** *ακολουθη* RV *τῷ*] *το* RV

μενος. εἶτα ἐπεὶ μὴ ἐκ μόνου τοῦ πνεύματος ἀλλὰ καὶ ἐξ
ὕδατος γεννᾶται ὁ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσερχόμενος,
ἀκόλουθόν ἐστι καὶ περὶ τοῦ ὕδατος ἐκ τῆς γραφῆς τι
θηρεῦσαι. καὶ ὅρα μὴ ἄρα ἐπινοίᾳ μόνῃ ἀλλ' οὐχ ὑποστά-
σεως διαφορὰν ἔχει πρὸς τὸ πνεῦμα. φησὶ γὰρ μεθ' ἕτερα ὁ
Jo vii 38 f. σωτήρ· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφή, ποταμοὶ
ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. τοῦτο δὲ
ἔλεγε περὶ τοῦ πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύ-
οντες εἰς αὐτόν. εἰ γὰρ περὶ τοῦ πνεύματος εἴρηται ὡς
ὕδωρ ζῶν ποταμῶν δίκην ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ πιστεύοντος,
ἐπινοίᾳ μόνῃ διοίσει τοῦ πνεύματος τὸ ὕδωρ. ὡς οὖν γεννᾶ-
ταί τις ἐκ τοῦ σωτῆρος σοφὸς ἐκ σοφίας, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ
πνεύματος ἅγιος καὶ πνευματικός· καὶ ἐκ τοῦ ὕδατος καθαιρό-
μενος καὶ πρὸς καρποφορίαν ποτιζόμενός τις γεννᾶται ἐξ
ὕδατος καὶ πνεύματος. ἄλλος δέ τις ἐρεῖ ὕδωρ ἐνταῦθα
εἰρῆσθαι τὴν καθαίρουσαν διδασκαλίαν τὴν ψυχήν, ἥτις καὶ
αὐτὴ συντελεῖ πρὸς τὸ γεννηθῆναι ἄνωθεν. περὶ τούτου τοῦ
καθαρισμοῦ, γινομένου ἐκ θεϊκῆς παιδεύσεως, ὁ ὑμνῳδὸς ἔλεγε
Ps l (li) 9 πρὸς τὸν θεόν· Πλυνεῖς με καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι.
Jer iv 14 ⌜καὶ πρὸς τὴν τοῦ Ἰσραὴλ πληθὺν ὁ Ἱερεμίας φησίν· Ἀπό-
πλυνε ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου, Ἱερουσαλὴμ, ἵνα σωθῇς.
ἕως πότε ὑπάρξουσιν ἐν σοὶ διαλογισμοὶ πόνων σου; διαλο-
γισμοὺς πόνων αὐτῆς λέγων τοὺς κατὰ κακίαν πεποιημένους,
δι' οὓς κολάζεσθαι μέλλει, εἰ μὴ πλυνῇ ἑαυτὴν τῇ παιδεύσει
τῶν γραφῶν.⌝ εἶτ' ἐπεὶ μὴ μονὴ ἡ ψυχὴ ἐπὶ σωτηρίαν καλεῖ-
ται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα, ᾧ ὀργάνῳ χρᾶται πρὸς τὰς
ἑαυτῆς ἐνεργείας, εἰκότως καὶ τοῦτο ἁγιασθῆναι δεῖ διὰ τοῦ
cf. Tit iii 5 λεγομένου ἐν τῇ θείᾳ διδασκαλίᾳ Λουτρὸν παλιγγενεσίας, ὃ
καὶ βάπτισμα θεῖον ὀνομάζεται, οὐκέτι μὲν ψιλὸν ὕδωρ,
ἁγιάζεται γὰρ μυστικῇ τινὶ ἐπικλήσει. καὶ ὅρα γε οἷον

1 εἶτα] ειτε RVS **6** ἐμὲ] εμεν V **15** ὕδωρ κ.τ.λ.] Cf. Corderius p. 88 (Anon.) **16** εἰρῆσθαι] + φησιν Cord. καθαρευουσαν RVS **19** Πλυνιεῖς Cord. **20—25** om. καὶ πρὸς— γραφῶν RVS **20** πλῆθην Cord. **23** πεποιωμένους Cord. **25** γραφῶν] expl. Cord.

μεγέθους καὶ δυνάμεως ἐστὶν ἐπισταμένῳ τῇ γενομένῃ παρὰ τοῦ σωτῆρος τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ μυσταγωγίᾳ. φησὶ γάρ· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες Mt xxviii 19 f. αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν, καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ γὰρ μαθητευθῆναι δεῖ πρότερον παραλαβόντα τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας, εἶτα τηρῆσαι ἃ ἐνετείλατο τοῖς παρὰ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, καὶ οὕτω βαπτισθῆναι εἰς ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, πῶς ἔτι ψιλὸν εἶναι δύναται τὸ ἅμα τούτοις παραλαμβανόμενον ὕδωρ, μετεσχηκὸς ὡς οἷόν τε τῆς δυνάμεως τῆς ἁγίας τριάδος καὶ ἀρετῇ ἠθικῇ τε καὶ διανοητικῇ συνεζευγμένον; σκόπησον δὲ τὸ μέγεθος αὐτοῦ ἐπιστήσας τίνος ἕνεκεν παραλαμβάνεται. εἰ γὰρ τοῦ εἰσελθεῖν χάριν εἰς τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν, ὑπερβάλλει δ᾽ αὕτη τῇ ὑπεροχῇ, πῶς οὐ μέγα τὸ αἴτιον τοῦ εἰσιέναι ἐπ᾽ αὐτὴν ὑπάρχει; βασιλείαν δὲ θεοῦ λεκτέον τὴν κατάστασιν τὴν κατὰ τοὺς νόμους αὐτοῦ τεταγμένως βιούντων. αὕτη δὲ καὶ ἐν οἰκείῳ χώρῳ, φημὶ δὴ τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τὴν μονὴν ἕξει· ἀλλ᾽ ἐπεὶ ἐνταῦθα μὲν βασιλεία θεοῦ, παρὰ δὲ Ματθαίῳ βασιλεία οὐρανῶν προσηγόρευται, λεκτέον Ματθαῖον μὲν ἀπὸ τῶν βασιλευομένων, ἢ τῶν τόπων ἐν οἷς εἰσὶν οὗτοι, τὸν δὲ Ἰωάννην καὶ Λουκᾶν ἀπὸ τοῦ βασιλεύοντος θεοῦ ὠνομακέναι, ὡς ὅταν καὶ ἡμεῖς βασιλείαν Ῥωμαίων λέγοντες αὐτὴν διὰ τῶν βασιλευομένων σημαίνωμεν, δηλοῦντες αὐτὴν καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου ὅταν τῆς γῆς ἢ τῆς οἰκουμένης αὐτὴν ἀπαγγείλωμεν.

6 δόγματα] δογμα R 7 τηρεισαι R 8, 9 τοῦ (ter)] om. VS 13 περιλαμβανεται RVS 14 υπερβαλλη RVS 16 υπαρχην RV: υπαρχ S δὲ] καὶ S* 19 βασιλειαν RV: βασι S 20 βασιλειαν RV: βασι S 20 Ματθαῖον] ματθαιος RVS 25 γῆς] + αυτου RSV 26 απαγγειλομεν RVS

37. In Joann. iii. 8. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 90.

Δηλοῦσιν αἱ λέξεις αὗται νόησιν τοιάνδε. τὸ ἅγιον πνεῦμα μόνοις σπουδαίοις ἐπιφοιτᾷ, τῶν φαύλων μακρὰν ὑπάρχον. οὐ τοπικῶς ⌜δὲ τοῦ μακρὰν καὶ τοῦ ἐγγὺς ἀκούειν δεῖ⌝, ἀλλ᾽ ὡς ἐνδέχεται περὶ ἀσωμάτων αὐτὰ νοεῖν. ⌜αἱ γὰρ τοιαῦται φωναί, καὶ περὶ θεοῦ πατρὸς ἀναγραφεῖσαι, οὐ τοπικὰς σημαίνουσι διαστάσεις⌝. ἐπεὶ οὖν τῶν φαύλων ἀπαλλοτριούμενον τὸ πνεῦμα πληροῖ τοὺς πίστιν καὶ ἀρετὴν [Jo iii 8] ἔχοντας, εἰκότως εἴρηται· Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. σημαίνει δὲ τοῦτο καὶ οὐσίαν εἶναι τὸ πνεῦμα. οὐ γάρ, ὥς τινες οἴονται, ἐνέργειά ἐστι θεοῦ, οὐκ ἔχον κατ᾽ αὐτοὺς ὑπάρξεως ἰδιότητα. ⌜καὶ ὁ ἀπόστολος δέ, ἀπαριθμησάμενος [1 Co xii 11] τὰ τοῦ πνεύματος χαρίσματα, ἐπήνεγκεν εὐθύς· Ταῦτα δὲ ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. εἰ δὲ θέλει, καὶ ἐνεργεῖ καὶ διαιρεῖ· οὐσία γοῦν ἐστὶν ἐνεργητική, ἀλλ᾽ οὐκ ἐνέργεια. ἀλλὰ καὶ τό· [Act xv 28] Ἔδοξε δὲ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν· ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰρημένον, οὐ μακράν ἐστι τοῦ θέλειν καὶ βούλεσθαι. πρὸς τούτοις καὶ λόγοι αὐτοῦ φέρονται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, [Act xiii 2] καὶ μάλιστα ἐν ταῖς τῶν Ἀποστόλων Πράξεσι. Νηστευόντων γὰρ αὐτῶν καὶ λειτουργούντων τῷ κυρίῳ, εἶπεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον Ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. καὶ ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ [Act xxi 10 f.] βιβλίῳ· Προφήτης τις, Ἄγαβος ὄνομα αὐτῷ, φησί Τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον Τὸν ἄνδρα οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη οὕτω δήσουσι.⌝ πλὴν εἰ καὶ τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, ὁ Νικόδημος οὐκ ἔχων αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ, τῷ μὴ πεπιστευκέναι ὡς [cf. Jo iii 8] δεῖ τῷ Ἰησοῦ, μόνην τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούων, οὐκ οἶδεν ποῦ ὑπάγει καὶ πόθεν ἔρχεται. μόνον δὲ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούει

3 υπαρχων SV 3, 4 om. δὲ—δεῖ RVS 4 om. αὐτὰ RVS 5, 6 om. αἱ—διαστάσεις RVS 7 αλλοτριουμενον RVS 9 δὲ] + καὶ RVS 10 ἔχον] εχων RV 11—25 om. καὶ—δήσουσι RVS 25 om. καὶ Cord. 27 τὸν Ἰησοῦν 28 μόνος RSV

ὁ ἐντυγχάνων ταῖς τοῦ πνεύματος γραφαῖς μετὰ τοῦ μὴ νοεῖν αὐτάς· παντὸς τοῦ προσέχοντος τῇ ἀναγνώσει καὶ ἐρευνῶντος (cf. 1 Tim iv 13; Jo v 39) τὰς γραφὰς ἐν τῷ νοεῖν αὐτὰς εἰδότος πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ λήγει ἡ ὁδὸς τοῦ πνεύματος, ἣν ἐπιπορεύεται διὰ τῆς τῶν θείων λογίων παιδεύσεως. τὴν γὰρ αἰτίαν εἰδώς τις δι' ἣν τοῦ πνεύματος ἡ διδασκαλία ἀνθρώποις δίδοται, οἶδεν πόθεν ἔρχεται· ἀλλὰ καὶ τὸ οὗ ἕνεκεν καὶ ἐπὶ τίνι τέλει δίδοται αὕτη θεωρήσας οἶδεν ποῦ ὑπάγων καταπαύει.

38. In Joann. iii. 12. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 93 (apud quem Origeni adscribitur).

Ζητῆσαί γε ἄξιον πῶς ὁ σωτὴρ ἐπίγεια εἶπεν εἰρηκέναι, περὶ βασιλείας θεοῦ καὶ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως, καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ⌜καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθῆναι διδάξας⌝. οὐδὲν γὰρ τούτων ἐπίγειον ἀλλ' ἕκαστον οὐράνιον. ῥηθείη δὲ πρὸς τοῦτο ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς Εἰ τὰ γήϊνα εἶπον ὑμῖν, ἀλλὰ Τὰ ἐπίγεια· ἐπίγεια λέγων ἃ τοῖς ἐπὶ γῆς ἔτι (Jo iii 12) διατρίβουσιν ἀνθρώποις δύναται ὑπάρξαι τε καὶ νοηθῆναι. οὐ γὰρ παρὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἐπίγεια ἀλλ' ἐπουράνια ὄντα δωρεᾷ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις δέδοται. ⌜ὅτι δὲ τὰ τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις διδόμενα ἄνωθεν καὶ οὐράνιά ἐστιν ὁ Ἰάκωβος γράφει· Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν (Jac i 17) ἐστι, καταβαῖνον παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων. τοῦτο δὲ εἶπεν παρὰ τοῦ σωτῆρος αὐτὸ μαθὼν εἰρηκότος· Δώσει ὁ (Mt vii 11) πατὴρ ἐξ οὐρανοῦ ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν.⌝ εἶτα ἐπεὶ τῶν ἐκ θεοῦ χορηγουμένων τὰ μὲν οἷά τέ ἐστιν ὑπαχθῆναι τοῖς ἐκ (cf. 1 Co xiii 9 f.) μέρους γινώσκουσι, τὰ δὲ τοῖς ἐπὶ τελειότητα φθάσασιν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ὅτε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται ἐλ-

2 παντὸς τοῦ προσέχ.—ἐρευνῶντος] παντὲς δὲ προσέχοντες καὶ ἐρευνόντες Cord. 3 εἰδότες Cord. 4 λεγει RVS 5 λογων Cord. 6 δεδοται VS 7 δεδοται RVS 9 om. γε Cord. ειρηκως RVS 10 om. τοῦ ἁγίου Cord. 11 om. καὶ—διδάξας RVS 17 δεδονται Cord. 17—22 om. ὅτι—αὐτόν RVS 22 αὐτόν] expl. Cord.

Jo iii 12 *θόντος τοῦ τελείου, πάνυ ἁρμοδίως εἴρηται· Πῶς ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια πιστεύσετε; ὅτι <ὁ> ἐκ μέρους μὴ πιστεύων οὐδὲ τοῖς τελείοις πιστεύσει.*

39. In Joann. iii. 14. Corderius, p. 94. [In Codd. RVS hoc fragmentum *τῷ* 'Απο. addicitur.]

[[*Προσετέτακτο δὲ τὸ τοῦ ὄφεως ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὅπως ἔχωσιν εἰδέναι οἱ ὑπὸ Μωϋσέως ἀγόμενοι ὅτι ὥσπερ ἀνῃροῦντο ὑπὸ τῶν ἰοβόλων θηρίων ἀπιστήσαντες θεῷ, τῷ τὴν γῆν αὐτοῖς ἐπαγγειλαμένῳ, οὕτως σωθῆναι δυνήσονται ἀτενίζοντες τῷ ὑψωθέντι ὄφει διὰ τὸν προστάξαντα τοῦτο γενέσθαι θεόν. οὐ γὰρ ἡ τοῦ κατασκευάσματος φύσις ἀλλ' ὁ ἐντειλάμενος αὐτοῖς τοῦτο γενέσθαι τῆς σωτηρίας αὐτοῖς τὴν αἰτίαν παρέσχεν. καὶ οἱ νοητοὶ δὲ ὄφεις θανάτῳ τοὺς ἀνθρώπους ὑπέβαλον δι' ἁμαρτημάτων, τὸν ἰὸν αὐτοῖς τῆς ἰδίας πονηρίας ἐνίεντες. καὶ δὴ πολλοῦ τοῦ κατὰ τῶν ψυχῶν θανάτου γεγενημένου (οὗτος δέ ἐστιν ὁ ἑπόμενος τῇ ἁμαρτίᾳ), παρακληθεὶς ὁ θεὸς ὑψωθῆναι τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν εὐδόκησεν, ἵνα πάντες οἱ διὰ πίστεως εἰς αὐτὸν ὁρῶντες ἀπαλλάττωνται τῆς τῶν νοητῶν ὄφεων βλάβης καὶ ζωὴν αἰώνιον ἔχωσι. ζωὴ δὲ αἰώνιός ἐστιν οὐχ ἡ κοινὴ ἥτις καὶ ἑτέροις ζῴοις ὑπάρχει, ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς πίστεως καὶ τῆς λοιπῆς ἀρετῆς ἐγγινομένη.*]]

40. In Joann. iii. 18. Corderius, p. 98. Cf. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Καὶ ἐκ τοῦ παρόντος ῥητοῦ ἐλέγξαι ἔστι τοὺς λέγοντας τὴν υἱὸς προσηγορίαν ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας κεῖσθαι, μὴ

2 *πιστευσητε* R om. *ὁ* RVS **4** om. *δὲ* RVS **7** *σωθῆναι δυνήσονται*] *σωθησονται* RS et V (ex corr. *σωθησεται*) *ἀτενίσαντες* Cord. **10** om. *αὐτοῖς* 1° Cord. **10, 11** *τῆς—παρέσχεν*] *την σωτηριαν παρειχεν* RVS **12** om. *ἰδίας* RVS **13** *πολλων* RVS **14** om. *δέ ἐστιν* Cord. **18** *ζώαις* Cord. *υπαρχη* RV² **19** om. *τῆς* 1° V *γινομενη* V **20** om. *καὶ* Cord. **21** *υἱὸς*] *υἱοῦ* Cord.

μὴν ἐπὶ τοῦ θεοῦ λόγου. ἰδοὺ γὰρ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστὶν ὁ εἰς τὸν κόσμον ἀποσταλείς. ἀπεστάλη δὲ εἰς τὸν κόσμον οὐ τὸ ἐκ τῆς παρθένου ληφθὲν (ἐνταῦθα γὰρ συνέστη ἐξ αὐτῆς τεχθὲν), ἀλλὰ θεὸς λόγος ὢν ἀληθείᾳ καὶ φῶς ἀληθινόν. περὶ γὰρ αὐτοῦ τούτου πρεσβείαν προσάγουσι τῷ θεῷ οἱ λέγοντες· Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλή- Ps xlii (xliii) 3
θειάν σου· καὶ πάλιν γέγραπται· Ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν Ps cvi (cvii) 20
λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτούς.

41. In Joann. iii. 18, 19. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Ἐρεῖ δέ τις μὴ πάνυ συνετῶς ἐννοεῖσθαι τὸ ἑρμηνευθὲν ὡς μὴ ἐληλυθότος Ἰησοῦ κρῖναι νῦν τὸν κόσμον, παρατιθέμενος τὸ ἐπιφερόμενον ἑξῆς· Αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ Jo iii 19
φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον. καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ εὐαγγελίῳ Ἰησοῦς λέγει· Εἰς κρίμα εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα. Jo ix 39
λυτέον οὖν τὸ ἐπαπορηθέν. κἂν ἀμφότερα Ἰησοῦς ἐληλυθὼς ποιῇ, τό τε κρῖναι τὸν κόσμον καὶ τὸ σώζειν αὐτὸν, ἀλλὰ θάτερον διὰ θάτερόν ἐστιν. εἰς κρίμα γὰρ ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον ἵνα σώσῃ αὐτὸν, οὐ γὰρ σώζει ἵνα κρίνῃ, καὶ ὥσπερ ἰατρὸς πρὸς κάμνοντα ἔρχεται ἵνα ὑγιάσῃ αὐτόν. τοῦτο γὰρ τέλος τῆς τοῦ ἰατροῦ ἀφίξεως, κἂν ἄλλα τινὰ γίνηται, οἷον τομὴ <ἢ> καῦσις. οὐ γὰρ προηγουμένως ἐπὶ τῷ τεμεῖν ἢ καῦσις, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὑγιάσαι. ἑξῆς ἐπὶ τούτοις τό· Ὁ Jo iii 18
πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται. ὁ γὰρ διὰ πίστεως ἐπὶ τὴν τελείαν σωτηρίαν φθάσας οὐχ ὑπόκειται κρίσει. ὁ μέντοι μὴ πιστεύσας, αὐτοκατάκριτος ὤν, ἤδη κέκριται. cf. Tit iii 11

1 λόγου] expl. RVS **12** τῷ] το RV **14** λυτέον] λεκτεον R ἀμφότερα] αμφοτε VSR **17** σωζῃ R **20** om. ἢ RVS προηγουμενους V τεμεῖν] forsan addendum ἢ τομὴ, ἢ ἐπὶ τῷ καῦσαι

42. In Joann. iii. 19. Rome, *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 99 (ubi *ἀνωνύμου* dicitur). Cf. Ven. 28.

Jo iii 19 Αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς
τὸν κόσμον καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ
σκότος ἢ τὸ φῶς. *Εἰ γὰρ μὴ ἐληλύθει εἰς τὸν κόσμον
τὸ φῶς, εἶχον ἄγνοιαν τῶν καλῶν αἰτιάσασθαι οἱ μὴ
πράξαντες αὐτά, ὡς ἂν οἱ τὰς κακίας ἐνεργοῦντες τόπον
ἀπολογίας εἶχον, φάσκοντες μὴ ἐγνωκέναι αὐτὰ ὄντα κακά.
ἀλλ' ἐπεὶ τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, πάσης πεπλα-
σμένης ἀπολογίας φυγαδευομένης κρίσις ἔσται ἐξεταστικὴ
τῶν πράξεων καὶ τοῦ φρονήματος ἑκάστου· ὡς ἀποδεχθῆναι
καὶ βασιλείας θεοῦ τυχεῖν τοὺς τὸ φῶς ἀγαπήσαντας, ἐκ
ταύτης τῆς πρὸς αὐτὸ ἀγαπήσεως φῶς καὶ αὐτοὺς γεγενημέ-
νους δι' ἔργων ἀγαθῶν καὶ φρονήματος ἀληθοῦς μισῆσαι τὸ
σκότος, (τοῦτο δέ ἐστιν ἡ κακία καὶ ἡ ἀσέβεια,) τοὺς δὲ
ἀποστραφέντας τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν ταύτης πάροχον θεὸν
κολάσεων αἰωνίων πειρασθήσεσθαι· ἐπείπερ σπουδάζοντες
ἔχειν ἔργα πονηρὰ ἐμίσησαν τὸ φῶς, διὰ φανερώσεως
Jo iii 20 ἐλέγχον αὐτῶν τὰ φαῦλα ἔργα· Πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων
μισεῖ τὸ φῶς, οὐδ' ὅλως προσελθεῖν αὐτῷ βουλόμενος, ἵνα
μὴ ἐλεγχθῇ τὰ ἔργα αὐτοῦ ὄντα πονηρά, κρύπτειν αὐτὰ
βουλόμενος ἵνα μὴ παρ' ἄλλους καταγνώσεως ᾖ· ἀλλ' εἰ
καὶ οὗτος μισεῖ τὸ φῶς, ἀλλ' οὖν ὁ τῆς ἀληθείας ἐργάτης
ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, φανερωθῆναι θέλων τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ
ὅτι ἐν θεῷ ἐστὶν ἐπιτελούμενα. ⌜καλῶς εἶπεν Ὁ τὰ φαῦλα
Jo iii 21 πράσσων καὶ Ὁ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, οὔτε Ὁ πράξας εἰπὼν
οὔτε Ὁ ποιήσας. ἐγχωρεῖ γὰρ τὸν ποιήσαντα τὸ κακὸν*

3 Εἰ] inc. Cord. *γὰρ*] om. Cord. *εξεληλυθη* RVS[vid] *εξεληλυθει* R **5, 6** *ὡς ἂν—κακά*] om. RVS: ins. Cord. Ven. 28 **5** *τὰς κακίας*] *τὰ κακὰ* Cord. **7** *πεπλανημένης* RVS **9** *πράξεων*] *πρακτέων* Cord. *εξ εκαστου* RVS **10** *βασιλειαν* RV *τοὺς ἀγαπ. τὸ φῶς* Cord. *ἐκ*] pr. *ὡς* Cord. **11** *ταύτης* Ven. 28] om. RVS Cord. *ἀγάπης* Cord. **17** *ελεγχων* RVS *φαῦλα*] expl. Cord. **20** *ἄλλους*] *αγγελους* V* **23—5** p. 257 *καλῶς—ἐπιθυμητής*] om. RVS: ins. Ven. 28

ἀποστῆναι μὲν τῆς κακίας ἰδεῖν δὲ πρὸς τὸ καλόν· καὶ τὸν τῇ ἀληθείᾳ χαίρειν ἐπαγγελλόμενον νεῦσαί ποτε πρὸς τὸ χεῖρον. διὸ εἶπε τὸ Πράσσων καὶ τὸ Ποιῶν. οὔτε γὰρ ἔνεστι περὶ τὴν κακίαν διακείμενον χαίρειν τῷ καλῷ, καὶ ὁ τῆς ἀληθείας ἐραστὴς πάντως ἐστὶ τῶν καλῶν ἐπιθυμητής.⌝ τὸ δὲ ἔρχεσθαι καὶ μὴ ἔρχεσθαι πρὸς τὸ φῶς οὐ τοπικῶς ἀλλ' ἐνεργητικῶς ἐκλαβεῖν δεῖ, ἐρχομένου πρὸς αὐτὸ παντὸς τοῦ κατ' ἀρετὴν πράττοντος. ὁ γὰρ φαῦλος, ἐνεργῶν τὴν κακίαν, παραιτεῖται φωτὶ συνεῖναι· ἀσυνύπαρκτα γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος· ταὐτὸν δὲ ἐν τούτοις τὸ φῶς καὶ τὸ ἀγαθὸν, τὸ σκότος καὶ τὸ κακόν. ἀλλ' ἐπεὶ οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων οἴονται φύσει τινὰς εἶναι ἐν σκότει καὶ ἀγαπᾶν αὐτὸ, ἐπίστησον τοῖς εἰρημένοις ὅτι αὐτῶν ἕκαστος προαιρέσει ἐν σκότει ἐστὶ καὶ ἀγαπᾷ αὐτό· Ἠγά- Jo iii 19
πησαν γάρ, φησιν, οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς, ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα. οὐ γὰρ διὰ τὸ σκότος εἶναι πονηρὰ ἔχουσιν ἔργα· ἀλλ' ὅτι πονηρὰ ἔχουσιν ἔργα τὸ σκότος ἀγαπῶσι. καὶ πάλιν οὐ τῷ μὴ ἔρχεσθαι πρὸς τὸ cf. Jo iii 20
φῶς φαῦλα πράττουσιν· ἀλλὰ τῷ φαῦλα πράττειν οὐκ ἔρχονται πρὸς τὸ φῶς. ⌜ἐφ' ἡμῖν δὲ τὸ πράττειν τὰ φαῦλα ἢ τὸ φῶς ἀγαπᾶν καὶ ποιεῖν τὴν ἀλήθειαν.⌝

43. In Joann. iii. 19. Corderius, p. 100.

Ἐπειδὴ γέγραπται· Ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ Jo iii 19
σκότος ἢ τὸ φῶς· ζητητέον εἰ ἀμφότερα ἀγαπήσαντες μᾶλλον τὸ σκότος ἠγάπησαν, ἧττον δὲ τὸ φῶς· ὅ γε δοκεῖ χώραν ἔχειν ἐπὶ τῶν μήτε ἄγαν φαύλων ἀνθρώπων μήτε κατὰ τὴν ἀρετὴν τελείων. νομίζω δὲ μὴ τοῦτο δηλοῦσθαι, τὸ ἀμφότερα αὐτοὺς ἀγαπῶντας μᾶλλον τὸ σκότος ἀγαπᾶν,

6 *τὸ* 1°] inc. Cord. p. 102 om. *δὲ* Cord. 7 *ἐκλαμβάνειν* Cord. 10, 11 *ταὐτὸν—κακόν*] om. RVS: ins. Cod. Ven. 28 12 *φυ* S*: *φυσειν* S²V: *φυσιν* R *τινα* RVS 13 *ὅτι*] *ὡς παρ'* Cord. 14 om. *προαιρέσει* Cord. 15 om. *φησιν* RVS *το σκοτος μαλλον* RVS *φῶς*] expl. RVS 20, 21 *ἐφ' ἡμῖν —ἀλήθειαν*] ins. solum Ven. 28 24 *γε*] *δὲ* Cord.

ἀλλὰ τοιαύτην εἶναι τὴν διάνοιαν· αὐτεξούσιοι ὄντες οἱ ἄνθρωποι, τῷ προαίρεσιν ἐλευθέραν ἔχειν, ὀφείλοντες τὸ φῶς ἀποδέχεσθαι καὶ τὸ σκότος φεύγειν ἀνάπαλιν πεποιήκασιν οἱ ἔχοντες ἔργα πονηρὰ, ὡς τὸ σκότος ἀγαπῆσαι, μηδαμῶς δὲ τὸ φῶς. οὐ συγκριτικῶς δὲ ἀκούειν δεῖ τοῦ πλεῖον ἠγαπηκέναι αὐτοὺς τὸ σκότος ὑπὲρ τὸ φῶς· οὐδ' ὅλως γὰρ αὐτὸ ἠγάπησαν, μισήσαντες αὐτό. καὶ ὅτι αὕτη ἡ νόησις ὀρθῶς ἔχει ἐξ αὐτοῦ τοῦ προκειμένου παρίσταται. διὰ τοῦτο γὰρ αὐτοὺς ἠγαπηκέναι τὸ σκότος λέγει ἢ τὸ φῶς,
cf. Jo iii 20 ἐπείπερ φαῦλα πράσσοντες μισοῦσι τὸ φῶς. εἰ δὲ μισοῦσιν αὐτὸ, οὐ συγκριτικῶς ἀγαπῶσι τὸ σκότος. εἰς τοῦτο λήψεις καὶ τὸ γραφόμενον ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου περὶ τῶν πονηρῶν
cf. 2 Tim iii 4 ἀνθρώπων, ὡς εἶεν φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι. καὶ ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ λέξει δηλοῦται ὅτι μόνην τὴν ἡδονὴν ἀλλ' οὐ θεὸν φιλοῦντες μᾶλλον φιλήδονοι ἢ φιλόθεοι εἴρηνται. καὶ
Ps li (lii) 5 ἐν Ψαλμοῖς δὲ περὶ φαύλου τινὸς γέγραπται· Ἠγάπησας κακίαν ὑπὲρ ἀγαθωσύνην. οὐ γὰρ ἀμφότερα ἀγαπῶν μᾶλλον τὴν κακίαν ἠγάπησεν.

44. In Joann. iii. 26 f. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 105.

Jo iii 26 Εὐγνωμόνως δὲ δεῖ ἀκούειν τό· Πάντες ἔρχονται πρὸς
Jo iii 27 αὐτόν· ἀντὶ τοῦ Πολλοί· ⌜καὶ τό· Οὐ δύναται ἄνθρωπος ἀφ' ἑαυτοῦ λαμβάνειν οὐδὲν, ἐὰν μὴ ᾖ δεδόμενον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· τουτέστιν⌝ Οὐ δύναταί, φησιν, ἄνθρωπος ἔχειν τι χάρισμα θεῖον, ἐὰν μὴ ᾖ δοθὲν αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. δίδοται δὲ τὰ ἐκ θεοῦ χαρίσματα τοῖς πίστει καὶ ἀρετῇ πρὸς τὸ λαβεῖν αὐτὰ παρεσκευασμένοις. μάθετε τοίνυν ὡς κἂν ἐγὼ λαβὼν παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἔχω τὸ βαπτίζειν δι' ὕδατος εἰς μετάνοιαν, πολὺ ἀπολείπομαι τοῦ δεδωκότος μοι αὐτό. καὶ

19 om. *δὲ* RVS *τό*] *τοῦ* Cord. **20—22** om. *καὶ—τουτέστιν* Cord. **22** om. *φησιν* RVS **23** om. *ᾖ* Cord. **24** *θεοῦ*] pr. *του* V **25** *κἀγὼ* Cord.: *και εγω* RVS **26** om. *τοῦ θεοῦ ἔχω* Cord. *βαπτίζειν*] *βαπτισμα* S*

ὅτι οὐ νῦν πρότερον ταῦτα λέγω, ὑμᾶς ἔχω μάρτυρας ὧν εἶπον τοῖς ἐρωτήσασιν εἰ ἐγώ εἰμι ὁ χριστός. παρῆτε γὰρ τότε λέγοντός μου ὡς τοῦ χριστοῦ πρόδρομός εἰμι, ἀλλ' οὐκ cf. Jo i 20 f. *αὐτὸς ὁ χριστός. ⌜μὴ προσκοπτέτω δέ τις ὡς οὐκ ὀρθῶς εἰρημένῳ τῷ· Οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδέν.⌝* Jo iii 27

45. In Joann. iii. 29. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 107.

Ἡ λογικὴ οὐσία, ἧς μέρος ἐστὶ καὶ ἡ ἀνθρώπου ψυχή, ἐξ ἑαυτῆς οὐδενός ἐστι τῶν ἀγαθῶν γεννητική, εἰ καὶ δεκτική ἐστι τούτων. αὕτη τοιγαροῦν γυναικὸς τρόπῳ ἐξ ἄλλου γεννᾶν πέφυκεν ἃς δύναται τίκτειν ἀρετὰς πρακτικάς τε καὶ διανοητικάς. διὸ νύμφην αὐτοῦ ἐρῶ, οὐ τοῦ τυχόντος ἀλλὰ μόνου τοῦ σπορέως τῶν ἀγαθῶν. οὐκ ἄλλος δ' ἐστὶ τοῦ Ἰησοῦ, οὗ εἰρήκατε βαπτίζειν, ὑπ' ἐμοῦ μεμαρτυρημένου, cf. Jo iii 26 *πρὸς ὃν ἔρχεσθαι πάντας φάτε. ἐπεὶ οὖν τῶν πάντων καὶ ὑμεῖς, εἰ θέλετε ἀγαθὰ τεκεῖν, πρὸς αὐτὸν ἀπέλθετε. μέρος γὰρ τῆς νύμφης ἐστὲ, ὄντες τῆς οὐσίας τῶν λογικῶν. πλὴν εἰ καὶ νυμφίος ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐγὼ φίλος ὑπάρχων αὐτοῦ, ὑπηρέτης ὢν τοῦ βουλήματος αὐτοῦ, οὓς παιδεύω αὐτῷ παραστῆσαι σκόπον ἔχω. κἂν τοίνυν γεγόνατέ μου μαθηταὶ, οὐκ εἰμὶ ὁ νυμφίος, τουτέστιν οὐχ ὁ τέλειος διδάσκαλος. διὸ καὶ ὑμῖν παραινῶ ὥραν ἔχουσι συναρμοσθῆναι τῷ τελείῳ διδασκάλῳ πρὸς ἐκεῖνον γενέσθαι. ἔρωτα δὲ ὑμῖν τῆς ἐκείνου κοινωνίας ἐμποιῶν λέγω ὡς καὶ αὐτὸς ἐγὼ ἀκροατὴς αὐτοῦ εὔχομαι εἶναι· χαίρω γὰρ ἀκούων τῆς φωνῆς αὐτοῦ. διὸ καὶ χαρά ἐστιν ἡμετέρα ὅταν οἱ παρ' ἐμοὶ φοιτήσαντες πρότερον τοσαύτην νοητικὴν ἕξιν ἀναλάβωσιν ὡς χωρεῖν τὴν παρ' ἐκείνου διδασκομένην τοῖς ἀξίοις σοφίαν. ἴστε γὰρ ἐκεῖνον ἄνωθεν* cf. Jo iii 31

1 *ταῦτα*] *αυτα* RV **3** om. *τότε* RVS *ἀλλ'*] *και* RVS **4, 5** om. *μὴ—οὐδέν* Cord. **7** *εἰ*] *η* VS **10** om. *αὐτοῦ* RVS **13** *ερχεσθε* V[2] **13, 14** *ἐπεὶ—θέλετε*] *ει θελετε ουν και υμεις* R (SV) (SV *ημεις*) **19** om. *οὐχ* Cord. **21, 22** *ἔρωτα—καὶ*] *ως δε* RVS*: *ως και* S[3] **22** *εγωαυτας* RSV **25** *νοητὴν* Cord. *χαιρειν* RVS Cord. **26** *διδασκομένην*] *διδομένην* Cord.

ἐρχόμενον ἐπάνω πάντων εἶναι, βασιλέα τε καὶ παντοκράτορα
τυγχάνοντα. εἰ δὲ πάντων ἐπάνω ἐστὶν, δῆλον ὅτι καὶ αὐτοῦ
cf. Jo iii 30 ἐμοῦ· ὅθεν αὐξάνειν ἐκεῖνον προσήκει, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι.
⌜εἰς ταύτην τὴν διάνοιαν ληπτέα καὶ τὰ Παύλῳ Κορινθίοις
2 Co xi 2 γραφέντα, σύνταξιν ἔχοντα τοιαύτην· Ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἑνὶ
ἀνδρὶ, παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ χριστῷ· νύμφην
λέγων τὴν ὅλην ἐκκλησίαν, τυγχάνουσαν ἁγνὴν παρθένον
διὰ τὴν τῶν δογμάτων καὶ ἠθῶν ὀρθότητα. καὶ ἑτέρᾳ δὲ
ἐκκλησίᾳ γράφων ὁ αὐτὸς ἀπόστολος, μνημονεύσας τοῦ
Eph v 32 Ἀδὰμ καὶ τῆς γυναικὸς, ἐπιφέρει· Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα
ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν· ἵνα ὡς
ἐκεῖνοι γονεῖς ἐγένοντο πάντων ἀνθρώπων, οὕτως ὁ χριστὸς
καὶ ἡ ἐκκλησία πάντων τῶν ἀγαθῶν ἔργων, νοημάτων τε καὶ
λόγων, γεννήτορες ὦσιν.⌝ τοῦ τοίνυν ἑρμηνευομένου νυμφίου
φίλος ἐστὶν ὁ Ἰωάννης, ἑστηκὼς παρ' αὐτῷ βεβαίᾳ συγκατα-
θέσει τῷ παγίαν ἔχειν εἰς αὐτὸν τὴν πίστιν, καὶ οὕτως
ἑστηκὼς χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν τοῦ νυμφίου λαλιάν. ὅθεν
Jo iii 29 ἑξῆς ἐπιφέρει τό· Αὕτη οὖν ἡ ἐμὴ χαρὰ πεπλήρωται·
cf. Jo i 7 πάντων πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀπιόντων. ἐλήλυθα γὰρ μαρτυ-
Jo iii 30 ρῆσαι αὐτῷ, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν αὐτῷ δι' ἐμοῦ· ὅθεν ἐκεῖ-
νον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. καὶ τοῦτο δὲ φρονίμως
ἐπιστῆσαι δεῖ, οὐ γὰρ προσλαμβάνων τι αὐξάνει ὁ σωτὴρ,
οὐδὲ ἀποβάλλων τι ὁ Ἰωάννης ἐλαττοῦται, μένει γὰρ ὁ αὐτὸς
cf. Is xiv 12 ἑκάτερος. νοεῖται δὲ τὸ λεγόμενον οὕτως· ὁ ἑωσφόρος πρὸ
τοῦ ἡλίου ἀνατέλλων ἐπὶ τῷ συνεθίσαι τὰς ὄψεις προσβάλλειν
καὶ μείζονι φωτὶ μέγεθος ἔχει ὡρισμένον. οὗτος μείζων
φαίνεται τοῦ ἡλίου πρώτῃ ὄψεως προσβολῇ· κατ' ὀλίγον
δὲ τοῦ ἡλίου φανερουμένου ὁ ἑωσφόρος ἐλαττοῦται, οὐκ
ἀποβάλλων τι τοῦ ἰδίου μεγέθους, ἀλλὰ συγκρινόμενος τῷ
ἡλιακῷ φωτὶ φανερωθέντι. οὕτως καὶ Ἰωάννης μέγας τις
cf. Jo i 15 ὑπάρχει πληρότητι ἁγιότητος. ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς ὀπίσω

1 om. *εἶναι* Cord. *τε*] *το* S*: om. Cord. **4—14** om. *εἰς—ὦσιν* RVS **14** *ὦσιν*] expl. Cord. **19** *εληλυθεν* RV: *εληλυθ* S
20 *ὅθεν*] *οθ'* RVS (vid.) **28** *δὲ*] *και* S*

αὐτοῦ κατὰ τὰ προειρημένα, ἐβαπτίσθη, ἐμαρτυρήθη ὑπ᾽ αὐτοῦ. μετὰ τὴν περὶ τούτων οἰκονομίαν ἀναδειχθείσης τῆς Ἰησοῦ θεότητος, ὁ μὲν δοῦλος, ὁ δὲ δεσπότης ἀποδέδεικται.

46. In Joann. iii. 31. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 110.

Εἰ γὰρ ἄνωθεν καὶ ἐκ πατρὸς ἔρχεται ὡς παντοκράτωρ, [cf. Jo iii 31] δῆλον ὅτι ἐπάνω πάντων ἐστίν. οἱ δὲ ὑλικὸν φρόνημα ἔχοντες τὴν εἰκόνα φοροῦσι τοῦ χοϊκοῦ, οἳ καὶ ἐκ τῆς γῆς [cf. 1 Co xv 49] λαλοῦσι. διὸ καὶ εἴ ποτε διδασκαλίαν ἐπαγγέλλονται, σοφίαν ἔχουσιν ἣν Ἰάκωβος γράφει, ἐπίγειον, ψυχικήν, [cf. Jac iii 15] δαιμονιώδη. περὶ τῶν τοιούτων καὶ Ἠσαΐας γράφει, ὡς ὄντων ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐξ αὐτῆς φωνούντων· τοῦ ἄνωθεν [cf. Is viii 19] ἐρχομένου θεοῦ λόγου ἐπάνω πάντων ὑπάρχοντος καὶ λαλοῦντος ἃ ἑώρακεν καὶ ἤκουσεν. ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται, [cf. Jo iii 32] ἔχοντες τὸν ἄνωθεν ἐρχόμενον πρὸς αὐτοὺς λόγον, ἃ εἶδον διανοίᾳ καὶ ἤκουσαν τοῖς ὠσὶ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου λαλοῦσιν [cf. Ep iii 16] οὐράνια καὶ θεϊκά. ἕκαστος γὰρ αὐτῶν ἐρεῖ· Τάδε λέγει Κύριος· ⌜καί· Ἐγένετο λόγος Κυρίου πρός με, λέγων. φανερώτερον περὶ τούτου φησὶν ὁ Σολομών, εἰπών· Οἱ [Pr xxiv 69 (xxxi 1)] ἐμοὶ λόγοι εἴρηνται ὑπὸ θεοῦ. διὸ γέγραπται· Πολυμερῶς [He i 1 f.] καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ᾽ ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν, τοῖς κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τυγχάνουσιν, ἐν υἱῷ⌝. ἀμέλει γοῦν ἃ ἑώρακε καὶ ἤκουσε ταῦτα διδακτικῶς τοῖς ἀνθρώποις ἐλάλει. ταῦτα δὲ ἐφαρμόζει τῇ οἰκονομίᾳ, περὶ γὰρ τῆς θεότητος ταῦτα οὐκ ἀκόλουθον ἐκλαμβάνεται.

5 om. *καὶ* Cord. **6** om. *δῆλον ὅτι* Cord. om. *δὲ* Cord. *φρονιμα* RVS **7** *τοῦ χοϊκοῦ φοροῦσι* Cord. **7, 8** om. *οἳ—λαλοῦσι* Cord. **10** *καὶ*] *ὁ* Cord. **17—22** om. *καὶ—ἐν υἱῷ* RVS **23** *τοῖς ἀν. διδακτικῶς* Cord. **25** *ακολουθα εκλαμβανειν* RVS

47. In Joann. iii. 32. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Cf. Corderius, p. 112.

Jo iii 32 ΚΑῚ ΤῊΝ ΜΑΡΤΥΡΊΑΝ ΑΥ̓ΤΟΥ͂ ΟΥ̓ΔΕῚΣ ΛΑΜΒΆΝΕΙ· *καίτοι πολλῶν εἰληφότων τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ* Jo iii 33 *Ἰωάννης ἐπιφέρει, φάσκων· Ὁ λαβὼν τὴν αὐτοῦ μαρτυρίαν ἐσφράγισεν ὅτι ὁ θεὸς ἀληθής ἐστι. πῶς δὲ οἷόν τε εἶναι ἀληθὲς, λαμβανόντων αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν τινῶν, τό·* Καὶ *τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει; ⌈λυτέον οὖν τὸ* cf. Jo iii 31 f. *ἠπορημένον οὕτως. Ἰησοῦς, ἄνωθεν ἐληλυθὼς λαλῶν τε ἃ ἤκουσε καὶ εἶδεν, ὑψηλοτάτην καὶ πάνυ μεγάλην τὴν μαρτυρίαν λέγει περὶ τοῦ πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ· καὶ οὐδεὶς λαμβάνει⌉ ταύτην τὴν μαρτυρίαν ὡς αὐτὸς αὐτὴν λέγει, τῷ τοὺς ἀκροατὰς, ἀρχὴν τοῦ λαμβάνειν ἔχοντας, πολὺ ἀπολείπεσθαι τοῦ μεγέθους τῆς μαρτυρίας. ὅμως εἰ καὶ οὐδεὶς οἷός τε δέξασθαί ἐστι τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὕτως, ἀλλ' οὖν ἔστι λαβεῖν αὐτὴν ὡς δυνατὸν δέξασθαι τοὺς ἄρτι προσερχο-* Jo iii 33 *μένους τῇ πίστει. ὅθεν οὐ μάχεται τό·* Ὁ *λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν· τῷ μηδένα αὐτὴν εἰληφέναι, τῶν ἑτέρων μὲν μὴ λαμβανόντων αὐτὴν ἑτέρων δὲ ἐνίων λαμβανόντων αὐτὴν, οἳ καὶ ἐκ τοῦ εἰληφέναι τὴν Ἰησοῦ μαρτυρίαν σφραγίζουσι καταθέσει βεβαίᾳ τὸν θεὸν ἀληθῆ εἶναι, μαθόντες ὅτι ὁ παρ'* cf. Jo iii 34 *αὐτοῦ ἀποσταλεὶς τοῦ θεοῦ τὰ ῥήματα λαλεῖ· ἐπείπερ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς γῆς, οὐδὲ ἐκ ταύτης φθέγγεται. οὐ γὰρ ἐκ μέρους δίδωσι τὸ πνεῦμα ὁ θεός.*

2—4 om. *ὡς—ἐστι* RVS **4, 5** *δὲ—τινῶν*] *γὰρ οἷον λαμβανόντων τινῶν τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ, ἀληθὲς εἶναι* Cord. **5** *ἀληθὲς*] *αληθη* RV: *αληθ* S **6—10** om. *λυτέον—λαμβάνει* Cord. *λυτέον*] *λεκτεον* R **8** *υφηλοτατων* S*: *μεγαλων* S* **10, 11** *τῷ—ἔχοντας*] *οὐδεὶς τῶν ἀκροατῶν ὁλόκληρον λαμβάνει, διὰ τὸ* Cord. **13** *ἐστι*] *οὕτως* Cord. om. *οὕτως* Cord. *ἀλλ' οὖν*] *ἄλλως δὲ* Cord. **14** *αὐτὴν λαβεῖν* Cord. *τῇ πίστει προσερχομένους* Cord. **16** *αὐτὴν*] *αὐτῆς* Cord. **16, 17** *τῶν—αὐτὴν* 2°] *τω ετερως μεν μη λαμβανεσθαι αυτην* RVS **18** om. *Ἰησοῦ* Cord. **19** *αληθει* V om. *ὁ* RV Cord. **21, 22** om. *οὐ γὰρ—θεός* RVS

48. In Joann. iii. 34. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. [Corderius, p. 112.] Cf. Ven. 28.

⌜Εἰ γὰρ καὶ ἄνδρες σοφοὶ θεὸν ἐσχηκότες ἐλάλησαν τὰ
τοῦ θεοῦ ῥήματα, ἀλλ᾽ οὖν ἐκ μέρους εἶχον τὸ πνεῦμα τοῦ
θεοῦ, λέγοντος· Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν Joel ii 28 (iii 1)
σάρκα. ὁ δέ γε σωτὴρ, ἀποσταλεὶς ἐπὶ τῷ τὰ ῥήματα τοῦ
θεοῦ λαλεῖν, οὐκ ἐκ μέρους δίδωσι τὸ πνεῦμα. οὐ γὰρ cf. Jo iii 34
λαβὼν αὐτὸς ἑτέροις παρέχειν, ἀλλ᾽ ἀποσταλεὶς ἄνωθεν καὶ cf. Jo iii 31
ἐπάνω πάντων ὑπάρχων δίδωσιν αὐτὸ, τυγχάνων αὐτοῦ πηγή.
ἑρμηνεύσομεν δὲ καὶ ἑτέρως τό· Τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ Jo iii 32
οὐδεὶς λαμβάνει.⌝ ἐπεὶ γὰρ ὁ ἐρευνῶν τὰς γραφὰς εὑρίσκει cf. Jo v 39
αὐτὰς μαρτυρούσας περὶ Χριστοῦ, οὐκ ἠρεύνων δὲ αὐτὰς οἱ
Ἰουδαῖοι ὡς δεῖ, οὐδεὶς τῶν ἀνεξετάστως ἐντυγχανόντων ταῖς
γραφαῖς Ἰουδαίων ἐλάμβανε τὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν·
μόνου καὶ παντὸς τοῦ δυναμένου εἰπεῖν· Ὃν ἔγραψε Μωσῆς Jo i 45
ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκαμεν Ἰησοῦν· λαμβάνον- cf. Jo iii 32 f.
τος τὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν καὶ σφραγίζοντος ὅτι ὁ θεὸς
ἀληθής ἐστιν, προεπαγγειλάμενος τὸ εὐαγγέλιον διὰ τῶν cf. Ro i 2 f.
προφητῶν ἐν γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. φέρεται δὲ
καὶ ἐν ἑτέροις ἀντιγράφοις· Οὐ γὰρ ἐκ μέρους δίδωσι τὸ
πνεῦμα· σημαινούσης καὶ ταύτης τῆς γραφῆς μὴ μέτροις
ἔχειν τὸν ἀποσταλέντα, ὥστε πεφεισμένως καὶ ἐκ μέρους
παρέχειν καὶ εὐαριθμήτοις τισὶν, ἀλλὰ δαψιλῶς καὶ πλουσίως
πᾶσι τοῖς εὑρισκομένοις τοῦ λαβεῖν ἀξίοις.

1—9 om. Εἰ γὰρ—λαμβάνει Cord. **2, 5** forsan legendum *μέτρου*. Cf. Or. ii. 599 B (ed. Delarue) **6** *παρεχων* RSV **10** om. *αὐτὰς* 1° RVS om. *οὐκ ἠρεύνων—δεῖ* RVS **11** *οὐδεὶς*] pr. *καὶ* Cord. *ταῖς γραφ. ἐντυγχ.* Cord. **12** om. Ἰουδαίων Cord. om. *περὶ αὐτοῦ* RVS **13** *καὶ παντὸς*] *ἐκ πάντων* Cord. om. *τοῦ* RVS Μωυσῆς Cord. **14** om. *καὶ* S* *ευρηκασιν* RVS **15** *ὁ*] *ιν* S* **16** *ἐστιν*] expl. Cord. **17** *ἐν—αὐτοῦ*] haec verba exhibet solum Cod. Ven. 28 **18** *οὐ γὰρ*] *ουκ* S^2

49. In Joann. iii. 31, 34. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 111.

cf. Hist Susan 9 Ἐπειδὴ οἱ διὰ πάντων τὸν ἑαυτῶν νοῦν διαστρέφοντες αἱρετικοὶ, διαιροῦντες τὴν θεότητα καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν γραφὴν, ἑτέρου λέγοντες θεοῦ τὴν παλαιὰν διαθήκην, ὃν καλοῦσι κοσμοποιὸν, καὶ ἑτέρου τὴν καινὴν, ὃν πατέρα Χριστοῦ τίθενται· φασὶ τὸν Ἰωάννην περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑτέρων
Jo iii 31 προφητῶν εἰρηκέναι τό· Ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ· περὶ δὲ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τό· ⌜Ὁ ἐκ τοῦ
Jo iii 34 οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς·⌝ Ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὰ ῥήματα αὐτοῦ λαλεῖ· ἐλεγκτέον αὐτοὺς ψευδῶς, μᾶλλον δὲ ἀσεβῶς, τοῦτο δογματίζοντας. ⌜αὐτὸς γὰρ <ὁ> βαπτιστὴς περὶ
Jo i 33 f. ἑαυτοῦ λέγει· Ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν τῷ ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ. κἀγὼ ἑώρακα καὶ μεμαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ ὁ πέμψας αὐτὸν βαπτίζειν ὁ πατήρ ἐστι, λέγων αὐτῷ περὶ τῆς καθόδου τοῦ πνεύματος, καὶ ὡς ὁ χριστὸς υἱὸς αὐτοῦ τυγχάνει, πῶς λέγων ἃ παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ χριστοῦ ἤκουσεν ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ; ἀλλὰ καὶ τοῦ
Jo i 6 εὐαγγελιστοῦ γράφοντος περὶ αὐτοῦ· Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης. οὗτος
Jo i 7 ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός.⌝ εἴπερ δὲ καὶ οἱ πρὸ τοῦ Ἰωάννου προφῆται ἐκ τῆς γῆς ἐλάλουν, πῶς περὶ Χριστοῦ μαρτυροῦσιν; ὡς περὶ τῶν
Jo v 39 γραφῶν αὐτῶν ὁ σωτὴρ εἶπεν· Αὗταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ.

1 Ἐπειδὴ] + δε RVS *αυτων νουν* R: *νουν εαυτων* Cord. *διατρεφοντες* R **2—5** *καὶ τὴν—τίθενται*] *την παλαιαν γραφην ετερου λεγοντες θεου και ετερου την καινην διαθηκην τιθενται* RVS **4** *πατέρα*] *παρὰ* Cord. **7** Χριστοῦ] pr. *τοῦ* Cord. om. *τὸ* RVS **7, 8** om. Ὁ *ἐκ—ἑξῆς* RVS **9** *ελεκτεον* RVS **10—21** om. *αὐτὸς—φωτός* RVS **10** om. *ὁ* Cord. **12** *εἰδῇς* Cord. **22** *εἴπερ δὲ καὶ*] *ει γαρ* RVS

50. In Joann. iii. 35. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν ἀγαπᾶν ὁ πᾶσαν κακίαν μισῶν
θεός, περὶ οὗ γέγραπται· Ἐγὼ θεὸς ἀγαπῶν δικαιοσύνην καὶ Is lxi 8
μισῶν ἁρπάγματα ἐξ ἀδικίας; μισεῖ δὲ ὁ θεὸς τὰ εἴδη τῆς
κακίας ἐφ᾽ οἷς ὁ ἁμαρτωλὸς χαίρει. ἀγαπᾷ τοίνυν τὸν υἱὸν
ὡς τῆς ἀρετῆς παρεκτικόν, ἀφανιστικὸν δὲ τῆς κακίας καὶ
φθαρτικόν· διὸ εἴρηται· Ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν· ἀγαπώ- Jo iii 35
μενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ· τοῦ ἀγαπᾶν πάλιν ἀνθρωπινώτερον
ἀκουομένου, οὐ μὴν νοουμένου. εἰ γὰρ δικαιοσύνην ἀγαπῶν
ὁ θεὸς οὐχ οὕτως αὐτὴν ἀγαπᾷ ὡς ὁ δίκαιος ἄνθρωπος, ἐπὶ
τῷ ἔχειν αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ καὶ πεποιῆσθαι κατ᾽ αὐτήν, οὕτω τὸν
υἱὸν λόγον ὄντα ἀλήθειάν τε καὶ σοφίαν καὶ ἁγιασμὸν ποθεῖ.
δυνατὸν δὲ παραστατικὸν οἰκειότητος τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν
υἱὸν εἶναι τὸ ῥῆμα. νόμος γὰρ φυσικὸς τοῖς γεννῶσιν
ἀγαπᾶν τὰ γεννώμενα. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων
φυσικὴ μὲν διάθεσις ἡ πρὸς τὰ τέκνα, ἄλλως δέ πως
γινομένη πρὸς τὰ ἑτέρως ἀγαπώμενα, οὕτω καὶ ὁ θεὸς
ἀγαπῶν μὲν τὸν κόσμον ᾗ ὁ θεός, τὸν δὲ υἱὸν ᾗ ὁ πατήρ.
διὸ οὐκ εἴρηται Ὁ θεὸς ἀλλ᾽ Ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν, Jo iii 35
καὶ τὰ πάντα δίδωσιν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. τοῦτο δὲ πιστῶς
καὶ φρονίμως ἐκλαβεῖν δεῖ. εἰ γὰρ πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, Jo i 3
ὑπὸ χεῖρα αὐτοῦ τὰ πάντα τυγχάνει κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας
καὶ προνοίας λόγον· ἀλλ᾽ ἀπεφοίτησε ταῦτα δι᾽ ἁμαρτίας ἔξω
τῆς σκεπούσης αὐτὰ χειρὸς γενέσθαι. ὑπὲρ οὖν τῆς αὐτῶν
σωτηρίας δίδωσιν αὐτὰ ὁ πατὴρ ἐν τῇ χειρὶ τοῦ υἱοῦ, οὐ
τῷ υἱῷ προσθήκην χαριζόμενος ἀλλ᾽ αὐτοῖς βελτίωσιν. ὡς
διδασκάλῳ γὰρ καὶ ἰατρῷ δίδωσιν, ἵν᾽ ἀγνοίας καὶ νόσου,
τουτέστι κακίας, ἐκτὸς αὐτὰ ποιήσας ἔχει αὐτὰ σκεπαζόμενα
καὶ βασιλευόμενα ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἤδη αὐτὰ ἔχων ὑπὸ τὴν
δραστήριον καὶ προνοητικὴν αὐτοῦ χεῖρα. δείκνυσι δὲ τὴν

5—7 om. *καὶ—πάλιν* R **7** om. *τοῦ* 2° V *πάλιν*] *πως* S* **10** *πεποιουσθαι* RSV *κατ᾽ αὐτὴν*] *και ταυτην* RV **11** *αληθειας* RV *σοφιας* RV **25** *προσθηκη* S **27** *εχη* R

Jo iii 36 ἀλήθειαν τούτου τοῦ νοήματος τὸ ἐπιφερόμενον· Ὁ πιστεύων τῷ υἱῷ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. εἰ γὰρ ζωὴν αἰώνιον ἔχει ὁ πιστεύων τῷ υἱῷ, δοθεὶς ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ὑπὲρ τῆς ἰδίας σωτηρίας καὶ βελτιώσεως δίδοται, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῷ πλέον τι ἔχειν τὸν υἱόν. πότε δὲ πληροῦται τὸ δέδοσθαι πάντα ἐν τῇ cf. Phil ii 10 χειρὶ τοῦ υἱοῦ ἢ ὅτε αὐτῷ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων;

51. In Joann. iii. 36. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 116.

Πολλαχοῦ τῶν γραφῶν αἱ κατὰ τῶν φαύλων τιμωρίαι ὀργὴ λέγονται θεοῦ· ὡς τὸ λεχθὲν περὶ τῶν Αἰγυπτίων ὑπὸ Ex xv 7 Μωυσέως· Ἐξαπέστειλας τὴν ὀργήν σου, καὶ κατέφαγεν αὐτοὺς ὡσεὶ καλάμην. ⌜καὶ Παῦλος περὶ τῶν Ἰουδαίων 1 Th ii 16 γράφει· Ἔφθασεν δὲ αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος· ὀργὴν λέγων τὰς ἐπελθούσας ἐπ' αὐτοὺς θεηλάτους τιμωρίας. ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν καταφρονοῦντα τῆς χρηστότητος καὶ μακροθυμίας Ro ii 5 φησί· Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς.⌝ οὐ γὰρ νομιστέον πάθος εἶναι θεοῦ τὴν ὀνομαζομένην αὐτοῦ ὀργήν. πῶς γὰρ δυνατὸν εἶναι πάθος περὶ τὸν ἀπαθῆ; ἀλλ' ἐπεὶ μὴ πάσχει θεὸς ἀναλλοίωτος ὤν, ἑρμηνευτέον τὴν λεγομένην αὐτοῦ ὀργὴν καθὼς εἴρηται.

52. In Joann. iv. 6. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 119.

Ἐπεὶ σῶμα κατ' ἀλήθειαν ἔσχεν συμπληρούμενον ἐξ ὧν καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα σώματα, ἀναγκαίως ὑπόκειται καὶ τὸ αὐτοῦ σῶμα τοῖς κοινοῖς πάθεσιν· οὐ τρώσεσι μόνον καὶ

2 *εἰ γὰρ—ὁ*] sup. ras. (5) S^2 **5** *πληρουνται* R: *πληρουσται* S **8** om. Πολλαχοῦ—*γραφῶν* RVS **11** *καλαμη* S* **11—16** om. *καὶ* Παῦλος—*ὀργῆς* RVS **17** *θεοῦ*] *χ̅υ̅* RVS **18** *παθος ειναι* RVS **19** *πασχη* RVS Cord. **20** *καθα* RVS **22** *τα σωμ. τα αν.* Cord.

τοῖς παραπλησίοις λέγω, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιγενομένοις ἐκ σφοδροτάτης καὶ συνεχοῦς κινήσεως καμάτοις. τῷ γὰρ μεσημβρίνῳ καιρῷ, ἐν ᾧ ὁ ἥλιος καθάπτεται, ὁδὸν ἀνύσας πλείονα κάματον ἀνεδέξατο, ἀναποθείσης τῆς ὑγρότητος τοῦ σώματος αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ φλογμοῦ τοῦ καύσωνος. ἕκτη γὰρ cf. Jo iv 6 ὥρα τῆς ἡμέρας ἦν. τοῦτον τὸν κάματον διαναπαῦσαι θελήσας ἐπὶ τῇ οὔσῃ πηγῇ ἐν τῷ προειρημένῳ χωρίῳ τοῦ Ἰωσὴφ ἐκαθέσθη· ἅμα προνοούμενος ὠφελείας τῆς μελλούσης ἐπὶ τὸ ἀντλῆσαι ὕδωρ ἐκ τῆς πηγῆς ἔρχεσθαι cf. Jo iv 7 γυναικός.

53. In Joann. iv. 9. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 121.

Ἴσως δὲ ἐπιζητήσειέ τις τὴν αἰτίαν δι᾽ ἣν Ἰουδαῖοι οὐ Jo iv 9 συγχρῶνται Σαμαρείταις, ἥντινα εὑρεῖν δυνατὸν ἐν τῇ τρίτῃ καὶ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν ἱστοριῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων. ⌜τοῦ γὰρ νόμου εἰρηκότος· Ἀκαθάρτου μὴ ἅψησθε· οὐδὲ τῆς σαρκὸς τῶν ἀλλογενῶν Is lii 11; cf. 2 Co vi 17 ἐτόλμων ἅψασθαι, νομίζοντες ἐκ τούτου μολύνεσθαι.⌝ ἴσως δέ τις φήσειεν, ἐνιστάμενος τῷ· Οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ Jo iv 8 ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσι· λέγων Εἰ ἐν ἐρήμῳ πεντακισχιλίους καὶ τετρακισχιλίους, μετὰ καὶ πλήθους γυναικῶν καὶ πολλοῦ ἀριθμοῦ παιδίων ἔθρεψεν, ὁτὲ μὲν ἐκ πέντε, ὁτὲ δὲ ἐξ ἑπτὰ ἄρτων· τί μέγα ἦν τὸ εὐπορῆσαι τοὺς μαθητὰς τροφῆς ἄνευ τοῦ ἀπελθεῖν ἐν τῇ πόλει ἐπὶ ἀγορασίᾳ ταύτης, τοῦ Ἰησοῦ παρασχόντος αὐτὴν τῇ ἰδίᾳ δυνάμει; λεκτέον οὖν πρὸς τοῦτο ὅτι Ἰησοῦς, ἄνθρωπος

2 *σφοδροτατου* S* om. *καὶ συνεχοῦς* RSV **3** *μεσημβρίας* Cord. **5** om. *τοῦ* 1° RVS **9** *τω* RVS *ὕδωρ*] post *πηγῆς* Cord. **12** *τρίτῃ*] $\bar{\gamma}$ RVS **13** *τετάρτῃ*] $\bar{\delta}$ RVS om. *ἀλλὰ* RVS **14—16** om. *τοῦ γὰρ—μολύνεσθαι* Cord. **17** om. *γὰρ* RVS **19—21** *πεντακισχιλίους—ἄρτων*] *τοσουτον λαον εθρεψε* RVS **20** *ἔτρεψεν* Cord. **21** om. *τὸ* Cord. **22** *εν τη πολει ελθειν* RV(S) (*ελθειν* add. in mg. S) **24** om. *οὖν* Cord. om. *ὅτι* RVS

γεγονὼς, ⌜εἰ ὡς ἐν ἀληθείᾳ θεὸς πάντα ἐνήργει, ἠγνοήθη ἄνθρωπος γεγονὼς, ὡς ἂν⌝ εἰ πάντα ὡς ἄνθρωπος ἔπραττεν, ἐπεσχιάζετο ἡ θεότης. ὅθεν εἴ ποτε χρεία παραδοξοποιίας ἐγίνετο, ἐξ ὀλίγου πολλοὺς ἔτρεφεν, οὐ τοσοῦτον τοῦ χορτάσαι χάριν ὅσον τοῦ φανερῶσαι τὴν θεϊκὴν δύναμιν. ὅτε δὲ οὐ πάνυ κατήπειγεν ἐξ ἀπόρων τροφῆς εὐπορίαν παρασχεῖν, ἐπὶ τὸ πρίασθαι ἄρτους ἀπήρχοντο οἱ μαθηταί. εἰ γὰρ ταῦτα τοῦ Ἰησοῦ ποιοῦντος πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ φανέρωσιν τῆς θεότητος πολλοὶ τῷ εὐαγγελίῳ προσέκοψαν, τῶν μὲν δοκήσει αὐτὸν ἄνθρωπον ἀλλ' οὐκ ἀληθείᾳ αὐτὸν γεγονέναι ὁρισάντων, τῶν δὲ μόνον ἄνθρωπον ὑπειληφότων αὐτόν· πόσῳ μᾶλλον, εἰ μηδὲν πρὸς ἀκρίβειαν πέπρακτο καὶ γέγραπτο περὶ φανερώσεως τῆς θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, ἔμελλον ἀπατᾶσθαι οἱ μὴ ἀκριβῶς καὶ φρονίμως ἐντυγχάνοντες τῇ περὶ τούτων ἱστορίᾳ;

54. In Joann. iv. 12. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Ἡ μὲν Σαμαρεῖτις τῶν Ἰουδαικῶν ἐθῶν τε καὶ δογμάτων τὰ τῆς Σαμαρείτιδος δόξης ἐξαίρειν καὶ ὑπερτιθέναι
Jo iv 12 τὴν ὅτι μάλιστα σπουδὴν κατεβάλλετο. διὸ καὶ τό· *Μὴ μείζων εἶ σὺ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ;* ὕδωρ ζῶν ὑποσχομένου τοῦ σωτῆρος παρασχεῖν, ἀντεφθέγξατο. ὁ δὲ σωτὴρ, οἰκονομεῖν ἅπαντα σοφῶς εἰδὼς, τὸ μὲν ἐξᾶραι τὰ Ἰουδαίων καὶ τὸ Μείζων εἰπεῖν, αὐτόθι πλῆξαι πρόχειρον ἐπιστάμενος καὶ τότε γυναικὸς διάνοιαν, οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν ὑψηλότερον τέως φανταζομένης, τοῦτο μὲν ἀποθησαυρίζει τῇ σιωπῇ, διὰ δὲ ῥημάτων ἑτέρων οὐδὲν μὲν ἧττον τοῦτο κατασκευάζειν δυναμένων, λεαίνειν τε τὴν ἀκοὴν, ἐπιτηδειοτέραν τὴν γνώμην παριστᾷ. οὐδὲ γὰρ τὴν σύγκρισιν καὶ τὴν ἐν δόξῃ διαφορὰν αὐτὸς ἐπάγει, ἀλλὰ παραπέμπει τὸ

1, 2 om. *εἰ ὡς—ὡς ἂν* Cord. *εἰ ὡς—γεγονὼς*] om. S*: add. in mg. p. m. **3** *χρεία*] *εις* RVS **4** *ἔτρεψεν* Cord. **5** om. *χάριν* RVS **7** *τὸ*] *τῷ* SV **8** om. *εἰ γὰρ* RVS om. *τοῦ* Cord. **13** *θεότητος*] expl. RVS

γύναιον ἐκ τῶν ῥηθησομένων τῆς ὑπεροχῆς τὴν ὑπερβολὴν συλλογίσασθαι. καὶ γὰρ ἐκ τούτου, φησὶ, τοῦ ὕδατος ὁ Jo iv 13 f.
πίνων διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ὅρα τὸ σοφὸν τῶν λόγων καὶ τὴν δύναμιν. τὸ μὲν ὅτι Διψήσει πάλιν εἶπεν οὐ δεόμενον κατασκευῆς ἀλλαχόθεν· αὐτόκλητον γὰρ εἶχε τὴν γυναῖκα μάρτυρα. τὸ δέ· Οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα· τῷ μεγέθει τῆς ἐπαγγελίας εἰσέφερεν αὐτὴν τῆς ὑποσχέσεως διανιστῶν. δι' ἀμφοῖν δὲ πρὸς ἐπίστασιν ἄγων θειοτέρας ὑπολήψεως, μονονουχὶ λέγων Εἰ τὸν Ἰακὼβ ἄγεις ἐν μείζονι τιμῇ καὶ θαυμασίῳ κατορθώματι, ἐπεὶ παρέσχεν ὑμῖν ὕδωρ ἐξ οὗ πάλιν ὁ πίνων εἰς τὴν αὐτὴν ἐπαναστρέφει δίψαν, τίνα ἄν σε λογίσασθαι χρὴ ὃς ὕδωρ παρασχεῖν ἐστὶ δυνατὸς οὐ σωματικὴν δίψαν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πραΰνον, ἀλλὰ δυνάμενον τῷ πίοντι πηγὴ χρηματίσαι ὕδατος ἀεννάου, καὶ παρέχειν ῥεῖθρα σωτηρίας, ἃ τοῖς ἀρυσαμένοις καταρδεύει καὶ προξενεῖ ζωὴν τὴν αἰώνιον; ὥσπερ γὰρ τὸ ὕδωρ θεραπεύει μὲν τὴν δίψαν, καθαίρει δὲ τὸν ἔξωθεν τοῦ σώματος μολυσμὸν, οὕτω καὶ τὰ νοερὰ καὶ οὐράνια τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ νάματα καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ θειοτέρα ὑπόληψις ἰᾶται μὲν τὴν ἀπὸ τῆς ἀπιστίας δίψαν, καθαίρει δὲ τὴν ψυχὴν τῶν ῥυπασμάτων, ἣν ἁμαρτημάτων κατερύπωσεν μολυσμὸς καὶ λογισμὸς ζοφώδης δυσσεβούντων δοξασμάτων.

55. In Joann. iv. 12. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 123.

Φρέαρ τοῦ Ἰακὼβ εἶναι πρὸς ἀλληγορίαν τὴν Μωυσέως γραφὴν ῥητέον, ἀφ' ἧς ὁ Ἰακὼβ ἅμα τοῖς υἱοῖς πνευματικῶς ἔπινεν, πινόντων ἀπ' αὐτοῦ καὶ τῶν θρεμμάτων ἃ ἦν τοῦ Ἰακώβ· θρεμμάτων πρὸς ἀλληγορίαν λαμβανομένων τῶν τὸ

3 πιει RVS **13** ετι RVS (vid.) **14** πραυνων R prim. man. **17** ὥσπερ] + μεν R τὸ] τω V **18** μὲν] + γαρ RVS **25** εἶναι] + και Cord. Μωσεως RSV **27** om. απ' RVS **27, 28** om. ἃ—θρεμμάτων RVS **28** om. τῶν RV

εὐσταθὲς καὶ πρᾶον ἄνευ λόγου ἐχόντων, ἃ καὶ κυρίως ἀγέλας καὶ πρόβατα τοῦ Ἰακὼβ εἶναι ῥητέον.

56. In Joann. iv. 13. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 124.

[cf. Jo i 17] Τοῦ *νόμου τοίνυν τοῦ διὰ* Μωυσέως *τοῦ ὕδατος ὄντος, πῶς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς διψᾶν πάλιν τὸν πίνοντα ἀπ' αὐτοῦ; καὶ λεκτέον γε ὅτι ὁ νόμος τοῖς ἀνθρώποις δέδοται, οὐκ ἐπὶ τῷ ἀεὶ κατ' αὐτὸν βιοῦν, ἀλλὰ μέχρι καιροῦ τινὸς, ὡς τὴν πόσιν τοῦ ἑρμηνευομένου φρέατος διαρκεῖν μέχρι ἀναδείξεως μείζονος ὕδατος.* [cf. He ix 10] *τὰ γὰρ παραγγέλματα τοῦ νόμου μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἔκειτο.* [Jo iv 13] *διὸ ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ νομικοῦ διψήσει πάλιν, ὄρεξιν ἔχων τοῦ εὐαγγελικοῦ πόματος.* [Is ix 1 (viii 23)] ⌜*εἰς τοῦτο λήψει τὸ ἐν Ἠσαίᾳ λεχθέν·* Τοῦτο *πρῶτον πίε, ταχὺ ποίει. εἰ γὰρ μὴ ἦν καὶ μετ' ἐκεῖνο πιεῖν, οὐκ ἂν ἔλεγετο·* Τοῦτο *πρῶτον πίε. καὶ ἐπεὶ διαδέχεται τὸν νόμον τὸ εὐαγγέλιον, ὁ πίνων τὴν νομικὴν διδασκαλίαν διψήσει πάλιν ἐπὶ τῷ καὶ τὴν εὐαγγελικὴν πιεῖν.*⌝ *ἀλλ' ἐπεὶ τὸ εὐαγγέλιον ἀδιάδοχόν ἐστιν, ὁ πίνων ἐξ αὐτοῦ οὐ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα.* [Mt xxiv 35] ⌜Ὁ *γὰρ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν· εἶπεν Ἰησοῦς.*⌝ *τὸν γὰρ* [cf. Jo iv 14] *πίνοντα τοῦτο τὸ ὕδωρ φησὶν ἐν ἑαυτῷ κτᾶσθαι πηγὴν, οὐ τοῦ τυχόντος ὕδατος, ἀλλὰ τοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον ἁλλομένου. ὅπερ ἁλλόμενον εἰς ζωὴν ὕδωρ μετεωρίζει καὶ πρὸς ζωὴν ἀναβιβάζει τὸν ἔχοντα αὐτὸ, οἷα πηγὴν ἐν ἑαυτῷ.*

3 om. *πῶς* RVS 4 *εἶπεν ὁ Ἰησοῦς*] post *πίνοντα* RSV om. *ὁ* Cord. om. *καὶ λεκτέον γε* RVS 6 *ἀλλὰ μέχρι*] *αλλ' αχρι* RVS 11—15 om. *εἰς τοῦτο—πιεῖν* RVS 15 *ἀλλ'—εὐαγγέλιον*] *το δε ευαγγελιον επει* RVS 17, 18 om. *ὁ γὰρ—Ἰησοῦς* RVS 19 *πηγὴν κτᾶσθαι* Cord. 22 om. *οἷα—ἑαυτῷ* Cord.

57. In Joann. iv. 15. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 125.

Εἰπούσης τῆς γυναικὸς τὸ παρὰ Ἰησοῦ θέλειν λαβεῖν ὕδωρ, ἐπὶ τὸ στῆσαι τὸ δίψος, ἔχουσα αὐτὸ πηγὴν ἐν ἑαυτῇ, ἔδειξεν αὐτὸ θέλειν. διὰ γὰρ ταύτης τῆς λέξεως ὡμολόγησε πολὺν κάματον εἶναι τῆς ἀντλείας τοῦ προτέρου ὕδατος, ἀληθεύουσα κατ' αὐτό· καὶ γὰρ πολὺν ἔχει κάματον ἡ πρὸς τὸ γράμμα τήρησις τοῦ νόμου. ὁ <δὲ> σωτὴρ εἰκότως πρὸς αὐτήν Ἐπεί, φησίν, ἀκμὴν περιέχῃ ᾧ ἀνέθηκας σεαυτὴν νόμῳ ὡς ἀνδρὶ αὐτῷ συνοῦσα, ἀπιοῦσα κάλεσον αὐτὸν ἐπὶ τὸ [cf. Jo iv 16] συμβαλεῖν τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις καὶ πραττομένοις. οὕτω γὰρ εὑρεῖν δυνήσῃ ὡς ὁ πίνων ἐκ τοῦ προτέρου ὕδατος ἕτερον προσδοκήσει, ὅτι διψήσει πάλιν. τῆς δὲ ἀρνησαμένης μὴ ἔχειν ἄνδρα, ὁ σωτήρ, ἠρέμα τὴν Σαμαρειτικὴν αὐτῆς γνώμην ἐλέγχων, φησί Καλῶς λέγεις [Jo iv 17] ὅνδρα μὴ ἔχειν. οὐ γὰρ ἐξ ὁλοκλήρου συγκατέθου πάσῃ τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, ἥτις ἐστὶν ὁ νόμος, περὶ οὗ γέγραπται· Τέλος νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην. τοῦτον δὲ τὸν ἄνδρα [Ro x 4] μὴ ἔχουσα πέντε ἔσχες, τοῖς αἰσθητοῖς μόνοις συγκαταθεμένη τῆς γραφῆς. εἰ γὰρ πάσῃ τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ συνεβίους, γνωρίζειν ἠδύνω τὸν προσδοκώμενον μετὰ νόμον καὶ προφήτας θεὸν λόγον. τὸ δέ· Πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες· ἀνακτέον [Jo iv 18] ἐπὶ τὰ πέντε Μωυσέως βιβλία. μόνα γὰρ ταῦτα οἱ Σαμαρεῖται δέχονται. τίς δὲ καὶ ὃν ἔχει παρὰ τοὺς πέντε ἄνδρας ἕκτος, ὅστις οὐδὲ ἀνὴρ αὐτῆς τυγχάνει; λεκτέον τὸν περὶ τοῦ εἶναι προφήτην λόγον. ἤδη γὰρ συγκατετέθειτο

2 om. *αὐτὸ* Cord. om. *ἐν ἑαυτῇ* RVS **3** om. *ἔδειξεν αὐτὸ θέλειν* Cord. *ὁμολογεῖ* Cord. **5** om. *ἀληθεύουσα κατ' αὐτό* RVS *καὶ γὰρ—κάματον*] *πολὺν γὰρ τὸν κάματον ἔχει* Cord. **6** om. *δὲ* RVS Cord. **7** om. *φησὶν* RVS *περιεχη* S* *ανεθηκεν* RVS **8** om. *ἀπιοῦσα* RVS *τὸ*] *τω* V **14** om. *συγκατέθου* Cord. *πάσῃ τῇ*] *πασιν τη* RVS: *πᾶσα ἡ* Cord. **16** *Χριστὸς*] + *ἀρκεῖ* Cord. **17** *εχουσαν* RVS (vid.) *αισθητικοις* RSV **18** om. *διαθήκῃ* RVS **19** *ἠδύνου* Cord. *προδοκωμενον* S **20** *τὸ δὲ*] *τον* RVS **21** *Μωσεως* SV **23** *ἀνὴρ*] pr. *αὐτὸς* Cord. *τυγχανη* RV: *τυγχα* S **24** *τοῦ*] *αὐτοῦ* Cord. *προφητείας* Cord. *ηδει* V* *συγκατέθειτο* Cord.

τούτῳ, ἀναγκαζομένη ἐκ τῶν λεγομένων, ἀλλ' οὐ κατ' [Jo iv 18] ἀληθῆ συγκατάθεσιν. διὸ ἡρμοδίως εἴρηται καὶ τό· Καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστι σου ἀνήρ· οὐ γὰρ γνησίως αὐτῷ προσελήλυθας. ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ αἰσθητὰ οἱ πέντε ἄνδρες αὐτῆς ἐλέγοντο εἶναι, μεθ' ἃ συγκατέθετο οὐκ ἠκριβωμένως νοητῷ τινὶ λόγῳ ἐκ τῆς Ἰησοῦ παιδεύσεως, εὐθυβολώτατα εἴρηται Καὶ ὃν νῦν δοκεῖς ἔχειν πνευματικὸν λόγον οὐκ ἀνήρ σού ἐστιν.

58. In Joann. iv. 22. Corderius, p. 130.

Ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἡ σωτηρία ἐστὶ, [cf. Ge xlix 10] περὶ τοῦ ταῦτα λέγοντος ἄκουε τὰ εἰρημένα. αὐτὸς γὰρ ἦν ἡ [cf. Ro i 3] τῶν ἐθνῶν προσδοκία, ὁ γενόμενος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα.

59. In Joann. iv. 33. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

[Jo iv 33] Τό· Μήτις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν; δηλοῖ ὅτι τὰς διακονίας τῶν προσφερόντων ἐδέχετο, καίτοι δυνατὸς ὢν τρέφειν καὶ μὴ τρέφεσθαι. ἐνεργείας δὲ μεγίστης τὸ τρέφειν Χριστὸν, ἧς οὐκ ἐφθόνει τοῖς βουλομένοις· διὸ καὶ τοῖς μαθηταῖς τὸ ἴσον ἔταξεν. νομομαθεῖς δὲ καὶ φιλολογεῖς ὄντες, σκοπήσαντες [cf. Bel et Dr 34 ff.] ὅτι καιρὸς ἦν λοιπὸν τροφῆς ἐτόπασαν μὴ ἄρα ὡς τῷ Δανιὴλ εἰς Βαβυλῶνα προστάξει θεοῦ ἄριστον προκεκόμιστο ὑπὸ τοῦ Ἀμβακοὺμ, καὶ τῷ Ἠλίᾳ ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ τροφὴ ἐδίδοτο ὑπ' [cf. 3 Reg xvii 6] ἀγγέλου καὶ ὑπὸ κοράκων, οὕτω καὶ τῷ Ἰησοῦ τροφὴ ἠνέχθη. ὅμως εἰ καὶ περὶ αἰσθητῆς τροφῆς οἱ μαθηταὶ ὑπενόησαν, αὐτὸς φανεροποιεῖ περὶ ποίας τροφῆς ἀπήγγελκεν αὐτοῖς. εἰπὼν δὲ τὸν καιρὸν αὐτοῦ τροφῆς εἶναι ἐκ τῶνδε· ἕκτης ὥρας [cf. Jo iv 6] τῆς ἡμέρας οὔσης ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ πηγῇ καθεσθεὶς διελέχθη

1 om. *ἀναγκ.—λεγομένων* Cord. *κατα αληθειαν* RVS 2 om. *καὶ* 1° RVS 3 *νῦν ὃν*] pr. *τὸν* Cord. 5 *ηκριβωμενους* RVS 22 *ὑπενόησαν*] + *ειναι εκ τωνδε* (sic) V 25 om. *ἡμέρας* RV

τῇ Σαμαρείτιδι, τῶν μαθητῶν ἐπὶ τῷ ἀγοράσαι τροφὰς cf. Jo iv 3
ἀπεληλυθότων· †ὡς λοιπὸν στοχαζομένης εἰπεῖν ἑσπέραν
τὴν ἡμέραν εἶναι. οὗτος δὲ τῆς τροφῆς ὁ καιρὸς τῶν μά-
λιστα προηγουμένως τροφὴν μεταδιώκουσιν ἀλλὰ τὴν τῶν
προσερχομένων ὠφέλειαν.†

60. In Joann. iv. 44. Corderius, p. 138. Cf. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

⌜Πατρίδα αὐτοῦ τὴν Ἰουδαίαν καλεῖ, ἣν καὶ διὰ τοῦτο
καταλέλοιπε. τὴν γὰρ αἰτίαν τῆς ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν ἀφί-
ξεως ἀποδιδοὺς ὁ εὐαγγελιστὴς γράφει, ὅτι Προφήτης ἐν τῇ Jo iv 44
ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει.⌝ φέρεται δὲ ἡ μαρτυρία αὕτη
ἐν τοῖς προτέροις εὐαγγελίοις. φησὶ γὰρ ὁ σωτήρ· Οὐκ ἔστι Mc vi 4
προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ ἐν τοῖς συγ-
γενεῦσι καὶ τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. ἀμέλει γὰρ πάντες οἱ πρὸ τῆς
ἐπιδημίας ἠτιμάσθησαν ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ Ἰουδαίᾳ.
αὕτη γὰρ γῆ καὶ πατρὶς αὐτῶν· ὡς καθόλου τὸν σωτῆρα
εἰπεῖν· Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προ- Lc xiii 34
φήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν.

61. In Joann. v. 2. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Ἔστι δὲ, φησὶν, ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ τὰ ἑξῆς. Jo v 2
Τὸ μὲν περιιέναι καὶ τοὺς ὁποιδήποτε ὄντας τῶν ἀρρωστῶν
θεραπεύειν οὐκ ἀναγκαῖον ἔκρινεν, ὥστε μὴ φιλαυτίας ἀπε-
νεγκάσθαι δόξαν, ἕνα δὲ θεραπεύσας δι' ἐκείνου καταφανῆ
τοῖς πᾶσιν ἑαυτὸν καθίστησι. ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἄπεισι
μὲν ἐπὶ τὴν προβατικὴν κολυμβήθραν, ἔχουσαν πέντε στοάς·
μετὰ γὰρ τὰς ἐν κύκλῳ τεσσάρας μέσην εἶχεν ἑτέραν. προ-

6—9 om. πατρίδα—ἔχει Cord. **9—15** φέρεται—εἰπεῖν] και οι αλλοι δε ευαγγελισται φασιν RVS om. δὲ Cord. **15** αποκτενουσα RVS **16** αποσταλμενους RVS om. πρὸς αὐτὴν RVS **17** εστη RVS **19** ωστε] ος τε VS **22** εχουσα S* **23, 4** (p. 274) μετὰ γὰρ—ἔγκατα] haec, vel similia, in Catena Corderii Theod. Mops. attribuuntur μέσην] μεστιν R

βατικὴ δὲ κολυμβήθρα ἐλέγετο ἀπὸ τοῦ τὰ προσαγόμενα πρόβατα ταῖς ἑορταῖς ἐκεῖ συναθροίζεσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ θυομένων τῶν προβάτων ἐν ἐκείνῳ πλύνεσθαι τῷ ὕδατι τὰ ἔγκατα. ἐντεῦθεν γοῦν καὶ πολὺ πλῆθος τῶν διαφόροις ἀρρωστήμασι κατεχομένων ἐν τῷ τόπῳ συνείλεκτο ἐπὶ θεραπείας ἐλπίδι, ὡς ἂν τοῦ ὕδατος αὐτοῦ δυναμένου τι πάντως, ἐν ᾧπερ τῶν προσαγομένων τῷ θεῷ καὶ θυομένων ἐνεβάλλετο τὰ ἔγκατα. ταύτῃ δὲ αὐτῶν τῇ ὑπολήψει καὶ ὁ θεὸς (cf. Jo v 3) συνεργῶν κατά τινας ἀδήλους καιροὺς κίνησιν τοῦ ὕδατος γίνεσθαι παρεσκεύαζεν, ἣν ὡς κατά τινα θείαν ἐνέργειαν ἀποτελεῖσθαι πιστεύοντες, οὕτω κατιόντες τὴν θεραπείαν ἐκομίζοντο, πολλῶν μὲν κατὰ ταὐτὸν οὐ θεραπευομένων, τοῦ δὲ πρώτου καταβάντος τῆς χάριτος ἀπολαύοντος, ἵνα μὴ τὸ πρόχειρον τῆς θεραπείας ἐλαττώσῃ τὸ θαῦμα. μειζόνως δὲ νήφοντες καὶ μετὰ πολλῆς διαθέσεως τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν ἀναμένοντες, ἐντεῦθεν παιδεύονται τὸν προσήκοντα καὶ μετὰ τὴν θεραπείαν ἔχειν λογισμόν. πολλῶν τοίνυν ὄντων τῶν ἀρρώστων πάντας μὲν οὐκ ἐθεράπευσεν, δεικνὺς δὲ τὴν οἰκείαν δύναμιν ἕνα ἐπελέξατο τὸν βαρυτέρῳ μάλιστα κατεχόμενον πάθει καὶ τῷ μήκει τοῦ χρόνου τὴν σωτηρίαν ἀνέλπιστον ἔχοντα. παράλυτος γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς ἐπὶ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτεσι τῷ πάθει κατεχόμενος. πρὸς τοῦτον (Jo v 8) ἀπελθὼν οὐκ εὐθὺς εἶπεν Ἆρον τὸν κράβατόν σου καὶ περιπάτει· ἀλλ' ἀπό τινος ἀκολουθείας τῶν πρὸς αὐτὸν ἄρχεται λόγων. ὅπερ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς Σαμαρείτιδος πεποίηκε.

62. In Joann. vii. 39. Corderius, p. 217.

Ποῖον δὲ πνεῦμα οὔπω ἦν; τῶν μυρίων καὶ ἀεννάων χαρισμάτων, ὧν ἐπλούτησαν οἱ ἀπόστολοι μετὰ τῆς διὰ γλωσσῶν ἐπιφοιτήσεως. εἰ γὰρ καὶ προφήταις ἐνεργεῖ τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἕν που ἢ καὶ δύο τὰ σημεῖα κατά τινα καιρὸν ἐνεργοῦντες ἐπαύοντο. οἱ δὲ ἀπόστολοι, ὥσπερ ἀπό τινος

1 προσαγόμενα] προθυρα αγομενα S* **12** κατὰ ταὐτὸν] κατα ταυτων RV²: κατ αυτων SV* **17** εχει V*S **24** αυτων RV

πηγῆς ἀειβλύστου προχέοντες τὰ θαυμάσια καὶ οὐ καθ' ἓν ἢ δύο, ἀλλ' ἅμα τε ξέναις ἐλάλουν γλώσσαις οἱ αὐτοὶ καὶ ἡρμήνευον, ἀνίστων νεκρούς, καὶ προεφήτευον, καὶ ἄλλα μυρία, ὧν ἡ συνδρομὴ ἐπ' οὐδενὸς ὤφθη τῶν προφητῶν, ἐθαυματούργουν.

63. In Joann. ix. 6. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Νομίζω τοῦτο λελέχθαι πρὸς παράστασιν τοῦ ποιότητα δυνάμεως ἰατρικῆς ἐσχηκέναι τὸν σίελον τοῦ χριστοῦ. εἰ καὶ μὴ αὐτὸς δὲ ὁ τυφλὸς περὶ τῆς ἀναβλέψεως παρεκάλεσεν, ὅμως εὑρεθήσεται ἐπαινετὸς ἐν τῷ παρέχειν ἑαυτὸν τῷ Ἰησοῦ ἐπιχρίοντι πηλῷ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ τῷ cf. Jo ix 11 ἀδιστάκτως ποιῆσαι τὸ προστεταγμένον, οὐδὲ εἰρηκότος αὐτὸν ἀναβλέψειν τοῦ Ἰησοῦ. μήποτε δὲ ὁ τοῦ κυρίου σίελος σύμβολον ἦν λόγου ὡς ἐν λόγοις ἐσχάτου, οὗ μείζονα χωρῆσαι ἀνθρωπίνη οὐ δύναται φύσις. ἀλλ' ἐπεὶ ὁ τοιοῦτος λόγος οὐ γυμνὸς ὕλης καὶ σωματικῶν παραδειγμάτων εἰς ἀνθρώπους ἔρχεται, διὰ τοῦτο πτύει χαμαὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ ποιεῖ πηλόν. ὅρα τοίνυν εἰ δύνασαι πᾶσαν τὴν γραφὴν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐν αὐτῇ ἀπαγγελίας διηγούμενος εἰπεῖν συνεστηκέναι διὰ μὲν τὰ θεῖα νοήματα ἀπὸ τοῦ σιέλου τοῦ χριστοῦ, διὰ δὲ τὴν ὡς ἐν ἱστορίαις καὶ ἀνθρωπίνοις πράγμασιν ἀπαγγελίαν ἐκ τῆς ἀπὸ τῶν χαμαὶ γῆς. ὡς εἶναι τὸ πᾶν γράμμα τοῦ νόμου καὶ προφητῶν καὶ τῶν λοιπῶν γραφῶν ἀπὸ τοῦ τοιοῦδε πηλοῦ, ᾧ καὶ χρίσαι δεῖ τοὺς τῶν μὴ βλεπόντων ὀφθαλμούς, μετὰ δὲ τοῦτο ἀπελθεῖν εἰς τὸν Σιλωὰμ τοῦ ἀπεσταλμένου ὑπὸ τοῦ θεοῦ· δι' οὗ δηλοῦται ἡ cf. Jo ix 7 ἐν ταῖς ζητήσεσι καὶ τῆς ἀληθείας διαπορήσεσιν ὡσπερεὶ κολύμβησις. καὶ γὰρ Ἰὼβ πού φησι· Βροτὸς δὲ ἄλλως Job xi 12

10 επιχριοντα RVS τῷ] το RVS 12 μηπω$^{\delta\epsilon}$ R* μηποτ ωδε R²: om. δὲ S* 16 ανου S* 17 ποιη R 21 απαγγελη (vid.) S: επαγγελη RV 25 αποσταλμενου RV ἡ] ει R 26 ὡσπερεὶ] ὡς περι RV 27 ἄλλως] αλλος RVS

νήχεται λόγοις. ἀπονιψώμεθα τοιγαροῦν τῷ ὕδατι τῆς
κολυμβήθρας τοῦ ἀπεσταλμένου τὸν ἐπιχρισθέντα τοῖς
ὀφθαλμοῖς πηλόν, ἵνα μετὰ τοῦτο ἀναβλέψαι δυνηθῶμεν.
cf. He v 12 νοήσεις δὲ πηλὸν τὴν ἀρχὴν τῶν στοιχείων τῶν λογίων τοῦ
cf. 1 Co xiii 11 θεοῦ, καθ' ἣν ὡς νήπια γάλακτι τρεφόμεθα· ἐπειδὰν δὲ καταρ-
γηθῇ τὰ τοῦ νηπίου καὶ στερεᾶς τροφῆς μεταλάβωμεν, ἀπορ-
ριπτόμεθα τὸν πηλόν, ἵνα ἐπανέλθωμεν πρὸς τὸν Ἰησοῦν
βλέποντες. πάντα δὲ ταῦτα περὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ στρέ-
φεται· κατὰ γὰρ διαφόρους ἐπινοίας αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀπε-
σταλμένος. καὶ τὰ μὲν ἀνθρώπινα ἐκδέχου πρὸ τοῦ Σιλωάμ,
ἐπὶ δὲ τὰ θειότερα αὐτοῦ ἀνάφερε τὸ ἀπεσταλμένον ὕδωρ
καὶ Σιλωάμ. καὶ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ νοήσεις τὸν θεῖον καὶ
εὐσταθῆ λόγον διὰ τούτων σημαίνεσθαι, λόγους δὲ ἐθνῶν
cf. Is viii 6 f. καὶ ἑτεροδόξων τὸν Ῥαασὼν καὶ τὸν υἱὸν Ῥομελίου. ἐπεὶ
πῶς ἀντὶ τοῦ ὕδατος τοῦ Σιλωὰμ βασιλεῖς ἤθελεν ὁ λαός,
πῶς δὲ καὶ ὕδωρ ποταμοῦ ἐστιν ἰσχυρὸν καὶ πολύ, τῶν Ἀσ-
συρίων βασιλεὺς καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ, ἐὰν μὴ καὶ
αὐτὸς δύναμίς τις ἀντικειμένη τυγχάνῃ, κατακλύζουσα τῷ
πλήθει τῶν ἑαυτῆς πιθανῶν τὴν μὴ θέλουσαν Ἰουδαίαν ὕδωρ
τοῦ Σιλωὰμ καὶ ἐπικρατοῦσαν αὐτοῦ; τὸ δὲ μὴ παρόντα θερα-
πεῦσαι, κελεῦσαι δὲ ἀπελθόντα νίψασθαι, καὶ νιψαμένῳ τὴν
θεραπείαν παρασχεῖν, οἰκονομοῦντος ἦν τὸ μηδένα λαθεῖν τὸ
cf. Jo v 8 f. γινόμενον θαῦμα. ὥσπερ γὰρ τῷ παραλύτῳ τὸν κράββατον
λαβεῖν ἐκέλευσεν ἐν ἡμέρᾳ καθ' ἣν οὐκ ἐξῆν τοῦτο ποιεῖν, ἵν'
οὕτως ἕκαστος ἐγκαλῶν ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ τοῦ γεγονότος
θαύματος μανθάνῃ τὸ μέγεθος, οὕτω καὶ τούτῳ πόρρωθεν
ὄντι τῆς κολυμβήθρας ἐκέλευσεν ἀπελθόντι νίψασθαι.

9, 10 *αποσταλμενος* RVS **11** *επει* R *θειωτερα* R τὸ] *τον* RVS *αποσταλμενον* R **13** *διὰ τούτων σημαίνεσθαι*] post Ῥομελίου RVS **14** *ρaασσων* S **16** *πολυs* RSV **16, 17** *Ασυριων* RVS **17** *πᾶσα ἡ δύναμις*] *πασαν δυναμιν* R: *πασαν η Δ'* VS **26** *μανθανει* R

64. In Joann. ix. 8. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Ὁ προσαίτης δι' ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων καὶ ἀδυναμίαν τοῦ εὐσχημονέστερον αὐτὰ πορίζειν ἐπαιτεῖ. τοιούτους δ' ἂν εὕροις τοὺς ἁπάντων τῶν ἐπαγγελλομένων τὴν ἀλήθειαν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων οἱονεὶ αἰτοῦντας ὠφέλειαν, ἀπορίᾳ πρέποντος πορισμοῦ τῷ λογικῷ τῆς ἀληθείας ἀπεριστάτως πλουσίων θεωρημάτων. ἀλλ' ἀπαγορεύων τὴν τοιαύτην διαζήτησιν ὁ λόγος φησί που· Τέκνον, ζωὴν ἐπαιτήσεως μὴ βιώσῃ, ὡς κρεῖττον ἀποθανεῖν ἢ ἐπαιτεῖν. [Sap Sir xl 28 (29)] ἐπαιτεῖν δὲ αἰσχύνεται ὁ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οἰκονόμος τῆς ἀδικίας, καὶ διὰ τοῦτο τῷ μὲν ὀφείλοντι ἑκατὸν κόρους σίτου ἔλεγε Δέξαι σου τὸ γράμμα καὶ γράφε ἑξήκοντα, τῷ δὲ ἑκατὸν βάτους ἐλαίου Δέξαι σου τὸ γράμμα καὶ ποίησον ὀγδοήκοντα· [Lc xvi 6 f.] προκρίνας τοῦ μετ' αἰσχύνης ἐπαιτεῖν τὸ λαβεῖν ἀπὸ τοῦ ὀφείλοντος τῷ κυρίῳ, καὶ διὰ τοῦτο ἐπαινεθείς. οὐ μόνον τοίνυν ὁ Ἰησοῦς ἀπήλλαξε τὸν ἀπὸ γενετῆς τῆς τυφλότητος, ἀλλὰ καὶ τοῦ [cf. Jo ix 1] προσαιτεῖν. ἐχαρίσατο γὰρ αὐτῷ ἅμα τῷ βλέπειν καὶ θεωρίαν πῶς ποριστέον αὐτῷ ἔσται τὰ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς ἀναγκαῖα. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἡ τυφλότης τοῦ προσαιτεῖν αἰτία, ἐν δὲ ταῖς Πράξεσιν ἡ χωλότης, ὧν ὁ ἀπαλλαγεὶς οὐ [cf. Act iii 2] προσαιτήσει ἔτι.

65. In Joann. ix. 16. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Εἴπερ δὲ ὡς ὑπελάμβανον οἱ Φαρισαῖοι, ὁ μὴ τηρῶν ὃ ἐκεῖνοι ἐνόμιζον εἶναι σάββατον οὐκ ἔστι παρὰ θεοῦ. οἱ δὲ ἐν τῷ ἱερῷ ἱερεῖς τὸ σάββατον βεβηλοῦντες παρὰ θεοῦ [cf. Mt xii 5] ἦσαν. οὕτω δὲ οὐκ ἐναργὲς ἦν τὸ μὴ εἶναι παρὰ θεοῦ τὸν τὸ σάββατον αὐτῶν μὴ τηροῦντα, ὡς μηδὲ ὑπὸ πάντων τῶν τότε Φαρισαίων τὸν λόγον εἰρῆσθαι, ἀλλ' ἐκ τῶν Φαρισαίων [cf. Jo ix 16]

11 γράφε] γράφαι V* ἑκατὸν] $\bar{\rho}$ R **12** ὀγδοήκοντα] $\bar{\pi}$ R
13, 14 του κυριου RVS **19** Πράξεσιν] πρασ RV **22** δὲ] + οι RVS

τινὲς τοῦτο ἔλεγον, ὥς φησιν ὁ εὐαγγελιστής. πρόσχες δὲ καὶ τῷ· Τοιαῦτα σημεῖα· μὴ μάτην κειμένῳ. ἐπειδὴ γὰρ σημείων διαφοραί εἰσιν, ὥστε ποιεῖν, καθά φησιν ὁ ἀπό- [cf. 2 Thess ii 8 ff.] στολος, καὶ τὸν ἐν νόμῳ καὶ τὸν ἄνομον, ὃν ὁ κύριος ἀναλοῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἐν πάσῃ δυνάμει, σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ τὸν θεὸν διὰ τῶν προφητῶν· τό· Τὰ τοιαῦτα· εἴρηται ὡς ὑπερβαίνει τὰ διὰ Χριστοῦ γενόμενα τῷ [cf. Job i 3] καὶ ἀληθῆ εἶναι καὶ μέγαλα ἐπὶ γῆς. εἰ δέ τις ὡς οὐχ ὑγιῶς [Jo ix 16] λεγομένῳ τῷ· Πῶς δύναται ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς τοιαῦτα σημεῖα ποιεῖν; ἀναγινώσκων τὰς τοῦ Σαμψὼν πράξεις ἐρεῖ μηδὲ ἁμαρτήματα εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Σαμψὼν γενόμενα, οἷον τὰ περὶ γυναῖκας, ἀλλ' οἰκονομίας δηλουμένας· οὐ γὰρ πρόσκειται τό· Ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου.

66. In Joann. ix. 14. Rome, *Reg.* 9: Ven. 27. Cf. Corderius, p. 252.

⌜Παρατηρητέον δὲ τὸ πρόσωπον τοῦ εὐαγγελιστοῦ ὅτι φησὶ καὶ ἀνεῴχθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ <καὶ> βεβλε- [Jo ix 14] φέναι αὐτόν· ἀνεῴχθαι μὲν διὰ τοῦ· Ἦν δὲ σάββατον ἐν ᾗ ἡμέρᾳ τὸν πηλὸν ἐποίησε καὶ ἤνοιξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς· [Jo ix 7] βεβλεφέναι δὲ διὰ τοῦ· Καὶ ἐνίψατο καὶ ἦλθε βλέπων. τῶν δὲ λεγομένων τὴν διαφορὰν παραθησόμεθα ἀπὸ τοῦ [cf. Tobit xi 13 (14)] Τωβὴθ, περὶ οὗ, ἐπείπερ λευκώματα ἐγεγόνει ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, οὐκ ἀναγέγραφεν ὅτι ἀνεῴχθησαν αὐτοῦ [cf. Mc viii 25] οἱ ὀφθαλμοὶ, ἀλλ' ὅτι ἐνέβλεψε. δι' ὅλου δὲ τοῦ περὶ τοῦ τυφλοῦ τόπου τηρήσεις ἀμφότερα, τῶν μὲν τοῦτο λεγόντων τῶν δὲ ἐκεῖνο, καὶ σχίσματος γενομένου. τηρήσεις δὲ καὶ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ προφητεύοντι περὶ Χριστοῦ [cf. Is lxi 1] ἐπιδημίας ὅτι ἔρχεται ὀφθαλμοὺς τυφλῶν ἀνοῖξαι. ἑξῆς δὲ⌝

4 τὸν 1°] των RVS   των ανομων RVS   **7** ὑπερβαινοντων RVS   γενόμενα] γεγεννημενα R*   τῷ] το RV   **9** τῷ] το RVS   **10** αναγινωσκοντας RVS   **11** γινομενα R   **14—26** om. Παρατηρητέον—ἑξῆς δὲ Cord.   **14** ὅτι] το RVS   **15** om. καὶ RSV   **16** διὰ τοῦ] δι αυτου RVS   **20** Τωβὴθ] βηθ RV   **23** τουτων RVS   **24** τῶν] τον R²VS   ἐκεῖνο S²] εκεινω RV: εκεινη S*   **26** ἔρχεται] + ο R

ἔστιν ἰδεῖν καὶ τὸν ἀποκρινάμενον πῶς μὲν τοῖς προτέροις
⌜πῶς δὲ τοῖς δευτέροις ἀποκρίνεται, τοῖς μὲν προτέροις⌝ ἀκρι-
βέστερον, ὡς γείτοσι καὶ θεωροῦσιν αὐτὸν τὸ πρότερον ὅτι cf. Jo ix 8, 11
προσαίτης ἦν, τοῖς δὲ Φαρισαίοις οὔτε τὰ περὶ τοῦ Σιλωὰμ cf. Jo ix 15
διηγήσατο, οὔθ' ὅτι ὁ σωτὴρ τὸν πηλὸν ἐποίησεν, οὔθ' ὅτι προσέταξέ τι αὐτῷ. καὶ τάχα ὁρῶν ὁ θεραπευθεὶς τῶν μὲν προτέρων ἐχομένην τὴν πεῦσιν φιλομαθίας, τῶν δὲ δευτέρων κακοηθείας, οὕτως ἑκατέροις ἀπεκρίνατο.

67. In Joann. ix. 21. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 256.

⌜Πρὸς τῷ διεψεύσθαι καὶ ἄλλο ἥμαρτον εἰς προῦπτον κακὸν περιβάλλοντες ἑαυτῶν τὸν υἱόν. οἶμαι δὲ καὶ τοῦτο λόγον ἔχειν, ὅτι⌝ τοῦ τυφλοῦ ὁ σωτὴρ ἀνοίγων τοὺς ὀφθαλμοὺς οὐ παιδίου ἀνέῳξεν ἀλλ' ἡλικίαν ἔχοντος, ἵνα βλέπῃ ὡς ἀνήρ. τοιοῦτοι δὲ ἦσαν καὶ οἱ λοιποὶ ἀναβλέψαντες τυφλοί. ἀληθὲς δὲ ὅτι καὶ ἡλικίαν ἔχων αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λαλῆσαι δύναται, καὶ μάλιστα ὅτε Ἰησοῦς αὐτὸν ἀναβλέψαι ποιεῖ. οὐδὲ γὰρ δεῖται οὗτος ἑτέρου πρεσβεύοντος ὑπὲρ αὐτοῦ.

68. In Joann. ix. 27. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Νῦν τὸ μέν· Οὐκ ἠκούσατε· ἴσον ἐστὶ τῷ Οὐ παρεδέ-
ξασθε, οὐκ ἠθελήσατε τὸ λεγόμενον. τὸ δέ· Τί οὖν πάλιν Jo ix 27
θέλετε ἀκούειν; ἰσοδυναμεῖ τῷ Τί δέ, ὦ οὗτοι, ἄρα νῦν ἀκούειν θέλετε; μάτην γὰρ θέλετε ἀκούειν, εἰ μὴ πιστεύετέ

1 om. καὶ Cord. ἀποκρινόμενον Cord. **2** om. πῶς δὲ—προτέροις Cord. **5** ὁ σωτὴρ] post πηλὸν Cord. om. τὸν Cord. **7** εχομενων RV: ερχομενων S Cord. **8** ἀποκρινεται RVS **9—11** om. Πρὸς τῷ—ὅτι Cord. **9** τῷ] το RVS **11** om. τοῦ RVS ὁ σωτὴρ ἀνοίγων] ἀνοιγων ο χ̅ς̅ RVS: pr. δὲ Cord. **12** βλέπῃ] βλέπει και RVS[2] **13** ἀνήρ] + ορα RVS τοῦτοι Cord. ἀναβλέψαντες] pr. οι Cord. **14** δὲ] + και S om. ὅτι Cord. ἡλικίαν] pr. ο Cord. **15** ὅταν Cord. ποιῇ Cord. **16** οὐδὲ] οὔτε Cord. om. ἑτέρου Cord. αὐτοῦ] εαυτου RVS

μοι ἀληθεύοντι, προσκαλεσαμένου πάντα τὸν μανθάνοντα τὸ ἐμοὶ συμβεβηκὸς ἐπὶ τὸ μαθητευθῆναι αὐτῷ, ὡς θειότερον πάσης διδασκαλίας ἀνθρωπίνης διδάξαντι.

69. In Joann. ix. 30. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Jo ix 30 Ἔχεταί τινος ἀξιολόγου ὑπονοίας τό· Ἐν τούτῳ θαυμαστόν ἐστι. θαυμαστὸν γάρ ἐστιν εἰ Ἰησοῦς πόθεν ἐστὶν ὑπὸ τῶν τυχόντων γινώσκεται, οὐ γὰρ ὁρῶσιν αὐτοῦ τὴν ῥίζαν καὶ τὴν πηγὴν τὸν πατέρα.

70. In Joann. ix. 31. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 258.

Οὐκ ἂν δὲ τηλικοῦτο δόγμα τι εἰ ἦν ἀληθὲς, τὸ μὴ ἀκούεσθαι τὸν ἁμαρτωλὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ⌜ἀποσεσιώπητο, ἀλλ' εἴρητο ἂν ὑπό τινος ἀξίου πιστεύεσθαι, φέρε εἰπεῖν ἢ τοῦ θεράποντος ἤ τινος τῶν προφητῶν⌝. πῶς δὲ, εἰ ἁμαρτωλὸν οὐκ ἤκουσεν ὁ θεὸς, ἐδιδάσκοντο οἱ ἁμαρτωλοὶ λέγειν· [Mt vi 12] Ἄφες ἡμῖν τὰ παραπτώματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν; τίνων οὖν ἀκούει θεός; τῶν νευόντων εἰς μετάνοιαν, κἂν μήπω ἐπαύσαντο τοῦ εἶναι ἁμαρτωλοί. εἰ μὴ ἤκουεν ὁ θεὸς ἁμαρτωλῶν, οὐκ ἂν μετὰ τελωνῶν καὶ [cf. Mt ix 11 f.] ἁμαρτωλῶν ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἤσθιε καὶ ἔπινεν. ἀλλὰ μὴ ἐπακουομένων τῶν διὰ τὸ κακῶς ἔχειν χρῃζόντων ἰατρῶν, οὐκ ἂν ἐθεράπευσεν αὐτούς. διόπερ ὡς ἀνυούσης τῆς εὐχῆς τῶν ἡμαρτηκότων μὲν οὐ πάντως δὲ ἀπιστούντων ἔτι [Ps cxxix (cxxx) 3] λέγεται τό· Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε τίς

2 *συμβεβηκως* RVS *το*] *τω* RVS *θειωτερον* RV 3 *διδαξαντα* RV 6 *γινωσκομενος* RVS 8 om. *δὲ* Cord. om. *τι εἰ* Cord. om. *τὸ* RVS 9—11 om. *ἀποσεσιώπητο—προφητῶν* Cord. *ἀποσεσιωπητε* RVS 10 *ειρηται* V: *ειρητε* RS 11 *θεραπευοντος* RV *δὲ*] *γὰρ* Cord. *εἰ*] *η* RV 14 *θεός*] pr. *ο* V 15 *εἰς*] *ἐπὶ* Cord. *κἂν*] *εἰ καὶ* Cord. 16 *ηκουσεν* RVS 17 *εσθιεν* RVS 18 *κακῶς ἔχειν*] *καλως εχειν μη* RVS *χριζοντων* RV: *χρησόντων* Cord. 19 om. *οὐκ—αὐτοὺς* RVS *ανιουσης* RV 20 *ἡμαρτημένων* Cord. 21 *παρατηρήσῃ* Cord.

ὑποστήσεται; ⌜ἴσως δὲ οὐ περὶ οὗ ἔτυχεν ἐν τῇ εὐχῇ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ περὶ τῶν τηλικούτων ἔργων φησὶν, ὁποῖα ἦν τὰ τοῦ Ἰησοῦ ἔργα. περὶ γὰρ τῶν τοιούτων ἔργων ἀξιούμενος ὁ θεὸς ὑπὸ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἀκούει⌝. cf. Jo ix 31

71. In Joann. ix. 35. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Ἤκουσεν ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω, καὶ Jo ix 35 εὑρὼν αὐτὸν εἶπεν αὐτῷ Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; Ἐπεὶ ἐξέβαλον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἔξω ἀπ᾽ αὐτῶν διὰ τὴν ἐπὶ τῷ σωτῆρι παρρησίαν, διὰ τοῦτο εὗρεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς. εἰ ἐπὶ τὸ ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς cf. Lc xix 10 ἐλήλυθεν ὁ σωτὴρ, τέλος δὲ τῷ ζητοῦντί ἐστιν ἡ εὕρεσις τοῦ ζητουμένου, δῆλον ὅτι οὐχ ἁπλῶς γε ἀκουστέον τό· Εὑρὼν αὐτόν. καὶ γὰρ αὐτὸν τότε μάλιστα ἔχρην εὑρίσκεσθαι ὅτε ἐξεβλήθη ὑπὸ τῶν μὴ παραδεξαμένων τὴν περὶ Ἰησοῦ μαρτυρίαν. ἐκείνων γὰρ ἔξω γενόμενος ἐπιτηδεῖος πρὸς τὸ εὑρεθῆναι γεγένηται. συνετώτερον δὲ ἀκουστέον καὶ τό· Ἤκουσεν ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω· ἐπεὶ ἀκούσας τὸ τοιοῦτον τῆς ἀκοῆς αὐτοῦ ἄξιον εὑρίσκει τὸν περὶ οὗ ἤκουσεν. εὑρὼν δὲ αὐτὸν ἠρώτα τὸν εὑρεθέντα Εἰ πιστεύεις εἰς τὸν εὑρόντα υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; καὶ τάχα ὁ μὲν ἀρχόμενος πιστεύει εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ δὲ διαβαίνων ἀναβαίνει καὶ ἐπὶ τὸ πιστεῦσαι εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· ὥστ᾽ ἂν εἰπεῖν αὐτόν Εἰ καὶ Χριστόν ποτε κατὰ σάρκα cf. 2 Co v 16 ἔγνωμεν, ἀλλὰ νῦν αὐτὸν οὐκέτι γινώσκομεν κατὰ σάρκα μόνον, ἀλλὰ καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ. πῶς δὲ ἐρωτᾷ ὁ πάντα εἰδώς; καὶ ὅρα εἰ πρὸς τοῦτο φήσεις, παρατιθέμενος τό· Ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· καὶ τό· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς· 2 Tim ii 19; cf. Num xvi 5 οὐ γὰρ ἅμα τῷ εὑρεθῆναί τις ἄξιός ἐστι τοῦ γινώσκεσθαι Mt xxv 12 κατὰ τό· Νῦν δὲ γνόντες θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπ᾽ Ga iv 9

1—4 om. *ἴσως—ἀκούει* Cord. **7** *ἀνθρώπου*] *θεου* RV **10** *τῷ*] *το* RV **11** *γε*] *δε* R: *δη* V **12** *ὅτε*] pr. *η* RVS **21** *τὸ*] *τω* RV **23** *ἔγνωμεν*] *εγνω* R*VS: *εγνωριζεν* R[2] **27** *τῷ*] *το* RV

αὐτοῦ. ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν προκοπῆς δεῖ, ἵν' ὀφθῇ
τις καὶ γνωσθῇ τῷ θεῷ. διὰ τοῦτο ἐρωτῶν αὐτὸν ὁ σωτήρ
Jo ix 35 φησι· Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; ἐπεὶ δὲ
οὐδέπω ἐδύνατο λέγειν ὅτι Πιστεύω, ἀλλ' ὡς ἀγνοῶν ἀποκρι-
Jo ix 36 θεὶς εἶπε τό· Τίς ἐστι, Κύριε, ἵνα πιστεύω εἰς αὐτόν; ἐν
μεθορίῳ τοίνυν ὑπῆρχεν, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀπιστίας καὶ
Jo ix 37 πίστεως. διὰ τοῦτό φησι πρὸς αὐτὸν ὁ σωτήρ· Καὶ ἑώρακας
αὐτὸν καὶ ὁ λαλῶν μετά σου ἐκεῖνός ἐστιν.

72. In Joann. ix. 39. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Τοιαύτη γὰρ παράδοσις καὶ δόξα παρὰ Ἰουδαίοις ἐκράτει·
Jo ix 2 ὅθεν καὶ οἱ μαθηταὶ ἠρώτων τὸν Ἰησοῦν· Οὗτος ἥμαρτεν ἢ
οἱ γονεῖς αὐτοῦ; ἀλλ' ἀπεφήνατο λέγων ὁ κύριος ὅτι Οὔτε
οὗτος οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ· περὶ οὗ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν
εἴρηται.

73. In Joann. ix. 37. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Jo ix 37 Οὐ παρέργως ἀκουστέον τοῦ μέν· Ἑώρακας· ἐπὶ τὸν
παρελθόντα χρόνον ἀναφερομένου, τοῦ δέ· Ὁ λαλῶν μετά
σου· ἐπὶ τὸν ἐνεστηκότα, ὅτι ἐκεῖνος ὁ ἑωραμένος ὁ αὐτός
Jo xiv 9 ἐστι τῷ νῦν λαλοῦντι μετ' αὐτοῦ, παρατιθέμενος· Τοσούτῳ
χρόνῳ μεθ' ὑμῶν εἰμι καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; ὁ
ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. πολλοὶ γὰρ ἑωρακότες
αὐτὸν οὐκ ἔγνων αὐτόν. ἑώρακεν οὖν κυρίως αὐτὸν ὁ τοῖς
τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ φωτιζόμενος. ἀπὸ
ἀμφοτέρων τοίνυν ὠφεληθεὶς ὁ ποτὲ τυφλὸς, ἀπό τε τοῦ ὁρᾶν
Jo ix 38 καὶ ἀπὸ τοῦ λόγου, οὐ μόνον εἶπε· Πιστεύω, Κύριε· ἀλλὰ
καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ.

3 ἀνθρώπου] θῡ RVS **9** τοιαυτην V² παραδοσιν R*V*: παραδοσις R²V² δοξαν RV **11** ἀλλ' ἀπεφήνατο] αλλα πεφηνατε RV Οὔτε] om. R*: ins. in mg. al. man. **16** εστηκοτα R **17** Τοσούτῳ] pr. τω S: τωσουτω V **20** εγνωσαν RV **23** om. καὶ R ἀπὸ] + τε RV

74. In Joann. x. 30. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Vide infra p. 311.

Εἰ πάλιν ἐβάστασαν πρότερον ἐβάστασαν. εἴπερ οὖν μὴ λανθάνει ἡμᾶς τοῦτο γεγραμμένον, ἀναγκαῖον ζητῆσαι τὴν αἰτίαν τῆς προσθήκης τοῦ Πάλιν. οἶμαι δὲ ὅτι ὁ κακῶς λέγων τινὰ λίθον ἐπὶ τὸν κακολογούμενον βάλλει. κακῶς δὲ αὐτὸν ἔλεγον ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτε καὶ σχίσμα [Jo x 19] ἐγένετο ἐν τοῖς Ἰουδαίοις διὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ. πάλιν οὖν τὸ βάρος τῶν δυσφήμων βαστάσαντες λόγων τρόπον ἀφιεμένων ἐπ᾿ αὐτὸν λίθον ὥρμησαν ἐπὶ τὸ λιθάσαι αὐτὸν τῇ κακολογίᾳ. διὰ τοῦτό φησιν ἡ σοφία· Ὁ βάλλων λίθον [Sap Sir xxvii 25 (28)] εἰς ὕψος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ βάλλει. βάλλειν γὰρ λίθον εἰς ὕψος λέγεται ὁ ἀδικίαν εἰς ὕψος λαλῶν. εὑρήσεις δὲ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ μίγμα τοῦ ὡς ἀνιστορικοῦ πρὸς τὸν γυμναστικόν, καὶ μάλιστα παρὰ τῷ Ἰωάννῃ. τήρει γὰρ ἐν τῇ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν διαλέξει πῶς τὸ μέν· Ἐκαθέζετο ἐπὶ πηγῆς [Jo iv 6] ὁ Ἰησοῦς· ἀπαγγελία ἐστὶν ὡς περὶ σωματικῆς πηγῆς καὶ σώματος αἰσθητοῦ. οὐκέτι δὲ δυνατὸν περὶ τοῦ σωματικοῦ ποτοῦ ἀκούειν ὅτε Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ Εἰ [Jo iv 10] ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι Δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν καὶ ἔδωκέ σοι ὕδωρ ζῶν. καὶ τὰ παραπλήσια· Πολλὰ ἔργα ἔδειξα ὑμῖν· διὰ ποῖον αὐτῶν [Jo x 32] ἔργον λιθάζετέ με; εἴ τις ἐπανελθὼν συναγάγοι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ εὐαγγελίου τὰ ἔργα Ἰησοῦ, ἀναγαγὼν αὐτὰ ἐπὶ [cf. Mc i 1] τὰς πνευματικὰς ἐργασίας, οὗτος μάλιστα ὄψεται ποῖα πολλὰ ἔργα ἔδειξε τοῖς βαστάσασι λίθους ἵνα λιθάσουσι [cf. Jo x 31] τὸν Ἰησοῦν· οἷον ἓν τῶν καλῶν ἔργων ἦν τὸ ἐν Κανὰ [cf. Jo ii 3] σημεῖον, ὅτε ὑστέρησεν ὁ πρότερος οἶνος, διὰ τό· Ὁ νόμος [Lc xvi 16] καὶ οἱ προφῆται μέχρι Ἰωάννου· <τὸ> καλοῦ οἴνου εὐπορηκέναι ἡμᾶς, οἷς συνανακεῖται Ἰησοῦς. καὶ αὕτη γε ἀρχὴ

1 *πάλιν*] *προτερον* RVS *πρότερον*] *παλιν* RVS **2** *λανθανην* RV **7** *τροπων* RV **8** *τὸ*] *τω* RV **9** *της κακολογιας* S **11** *λεγετε* RV *λαλῶν*] *βαλων* RV **14** *πηγῆς*] *της γης* RV **19** *πιεῖν*] *ποιειν* R* **20, 21** *ποιων αυτον εργων* RV **27** om. *τὸ* RV

τῶν σημείων ἐστὶν αὐτοῦ ἐν τῇ κλήσει τοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν Jo ii 11 λαοῦ· ἐπεὶ καὶ γέγραπται· Ταύτην τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς. τὸ δὲ ἑξῆς τοῦτο τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς cf. Jo ii 16 αὐτοῦ, οἶκον ἐμπορίου γενόμενον, ἀποκαταστῆσαι εἰς τὸ πάλιν γενέσθαι οἶκον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. καὶ τί με δεῖ λέγειν ὅσα πεποίηκεν ἔργα καλὰ ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ;

75. In Joann. x. 40. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Ἵνα μὴ ἐκφανῆ σφόδρα τὴν θεότητα καταστήσῃ, συνὼν ἐπὶ πλέον τοῖς κατέχειν ἐπειγομένοις καὶ μὴ κατεχόμενος, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης τάξεως παραχαράξῃ τὸν ῥυθμόν. πρόσχες δὲ εἰ δύναταί τινα λόγον ἔχειν τὸ μὴ ἁπλῶς γεγράφθαι Jo x 40 τό· Ἀπῆλθεν εἰς τὸν Ἰορδάνην· ἀλλ' ἐπέκεινα καὶ πέραν cf. Jos xxii αὐτοῦ. ὥσπερ καὶ οἱ διὰ Μωσέως κληροδοτούμενοι τὴν γῆν, ἥττους ὄντες τῶν διὰ τοῦ Ἰησοῦ κληροδοτουμένων, ἐν τῷ πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἐκληρώθησαν· ἔνθα βωμὸν μὲν, σύμβολον τοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ γῇ θυσιαστηρίου, κατεσκεύασαν, θυσίαν δὲ ἢ ὁλοκαυτώματα ἐπ' αὐτοῦ οὐκ ἀνέφερον. ἀλλ' ἤδη Jo x 40 τοπικώτερον ἀκούομεν τοῦ· Ἀπῆλθεν πέραν τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὸν τόπον ὅπου ἦν ὁ Ἰωάννης τὸ πρότερον βαπτίζων. cf. Jos iii καὶ ὁ τοῦ Ναυῆ μέντοιγε Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου μετὰ τεραστίων δυνάμεων διαβιβάζει τὸν λαόν. cf. 4 Reg ii ἀλλὰ καὶ Ἡλίας μέλλων ἀναλαμβάνεσθαι ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ἅρματι πυρὸς καὶ ἵπποις πυρὸς ἀπὸ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου τῇ μηλωτῇ διασχίσας τὸ ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ διέρχεται.

76. In Joann. x. 39. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Jo x 39 Ἐζήτουν πάλιν αὐτὸν πιάσαι· καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῶν. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν εἰσί τινες βουλόμενοι

9 *παραχαραξει* R 22 *πυρινω* R 26 *αυτου* RS *αγωγην* R

θηρεῦσαι τὸν κατὰ Χριστιανισμὸν λόγον ἐπὶ τὸ ἀνατρέψαι καὶ ἀνελεῖν αὐτόν. οὗτοι νῦν λέγοιντ' ἂν ζητοῦντες πιάσαι τὸν Ἰησοῦν. ἀλλ' ἐπεί· Εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύ- [Sap Sol i 4] σεται σοφία· καί· Δοκιμαζομένη ἡ ἐν τῷ λόγῳ δύναμις [Sap Sol i 3] ἐλέγχει τοὺς ἄφρονας· διὰ τοῦτο ἐξέρχεται ὅτε δοκεῖ τοῖς κρατοῦσιν εἶναι ἐν τῇ χειρὶ αὐτῶν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος καὶ ἔξω γίνεται τῆς χειρὸς αὐτῶν, οὐ δυναμένων αὐτοῦ κατασχεῖν. διόπερ ὅτε καὶ δοκοῦσιν ἀνατρέπειν οὐ τὸ ἀληθὲς ἀνατρέπουσιν, οὐ γὰρ συνίασιν αὐτοί. ἐξελθὼν δὲ ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῶν ἔρχεται παρὰ τῷ ποταμῷ Ἰορδάνῃ, ὃς ἑρμηνεύεται κατάβασις, ἔνθα οἱ οὐρανοὶ ἀνοιγόμενοι μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, εἰς ὃν εὐδόκησεν ὁ πατήρ. [cf. Mt iii 17] κἂν πέραν δέ τις τυγχάνει τοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' ἐγγίσας αὐτῷ εὑρήσει τὸν Ἰησοῦν τὸ βέλτιον Ἰωάννου βαπτίζοντα. Ἰωάννης μὲν γὰρ τὸ αἰσθητὸν πρῶτον ἐβάπτισεν βάπτισμα, Ἰησοῦς δὲ τὸ νοητὸν, εἴ γε ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἐβάπτιζεν καὶ [cf. Mt iii 11] πυρὶ, μᾶλλον τοῦ ὀφθέντος ἐπὶ τῆς βάτου πυρὸς μὴ κατα- [cf. Ex iii 2] καίοντι. πρόσχες δὲ ἐπιμελῶς τῷ· Ὅπου ἦν Ἰωάννης τὸ [Jo x 40] πρῶτον βαπτίζων· ἀναμφιβόλως εἰρημένῳ, καὶ ἀμφότερα ἰδὼν τὰ σημαινόμενα ἀπὸ τῆς λέξεως κρῖνον ὁπότερον χρὴ αὐτῶν παραδέξασθαι· πρῶτον ἐβάπτιζεν Ἰωάννης [cf. Jo i 28; iii 23] πέραν τοῦ Ἰορδάνου· δεύτερον δὲ ἐν Αἰνὼν, ἐγγὺς τοῦ Σαλήμ. ἀπῆλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἔνθα πρῶτον ἐβάπτισεν Ἰωάννης τοῦ βαπτίσματος οὗ ἐβάπτιζεν ἐν Αἰνών· ἢ καὶ οὕτως· τὸ μὲν πρῶτον βάπτισμα Ἰωάννης ἐβάπτισε πέραν τοῦ Ἰορδάνου, τὸ δὲ δεύτερον Ἰησοῦς ὁ χριστὸς ἐβάπτισεν ὅπου τὸ πρῶτον βάπτισμα δοὺς Ἰωάννης ἐβάπτισε. δοκεῖ δέ μοι τὸ δεύτερον ἔχειν λόγον μᾶλλον παρὰ τὸ πρότερον. εἴποι δ' ἄν τις καὶ περὶ τῆς προτέρας τοιαῦτα· τὸ πρῶτον βάπτισμα πέραν τοῦ Ἰορδάνου δίδωσιν Ἰωάννης, ὃ ἑρμηνεύεται κατάβασις, τὸ δὲ δεύτερον ἐν Αἰνὼν, ἐγγὺς τοῦ Σαλήμ. Αἰνὼν δὲ ἑρμηνεύεται Ὀφθαλμὸς βασάνου, καὶ

1 τό] τω RV **13** κἄν] και R **18** τῷ] το RV

Σαλὴμ Αὐτὸς ὁ ἀναβαίνων. ἤδη οὖν διορατικώτεροι εἰσὶν οἱ τὸ δεύτερον λαμβάνοντες λύτρον, καὶ ἀπὸ πολλῆς βασάνου καὶ πόνου κτησάμενοι τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμόν. καὶ ἔπρεπέ γε τὸ πρῶτον εἶναι βάπτισμα παρὰ καταβάσει, τὸ δὲ δεύτερον παρὰ ἀναβαίνοντι.

77. In Joann. xi. 1. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Τὸ ὄνομα τοῦ Λαζάρου δὶς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εὕρομεν·
cf. Lc xvi 19 ff. πρότερον μὲν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν ἐν τῇ παραβολῇ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ καλουμένου Λαζάρου, ὅτε καὶ ἀπέθανε καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραὰμ ἀπῆλθεν· δεύτερον δὲ κατὰ τὴν ἐκκειμένην λέξιν. πότερον δὲ ὁμωνυμία ἐστὶ δύο ὄντων Λαζάρων, ἢ ἐκεῖνός ἐστιν οὗτος; φήσει γὰρ ὁ βουλόμενος περὶ ἑνὸς λέγειν ἀμφοτέρους τοὺς εὐαγγελιστὰς ὅτι ἐν ταῖς
cf. Jo xi 39; Lc xvi 22 τρισὶ ταῖς μεταξὺ, τεταρταῖος γὰρ ἀνέστη Λάζαρος, ἀπενεχθεὶς ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραὰμ ἀνεπαύσατο. καὶ διὰ τὰ ὑπὸ τοῦ πλουσίου εἰρημένα ἐν τῷ·
Lc xvi 27 f. Ἐρωτῶ οὖν σέ, πάτερ, ἵνα πέμψῃς αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς βασάνου· ὑπὸ μὲν τοῦ Ἀβραὰμ οὐκ ἀπεστάλη,
Lc xvi 29 εἰπόντος· Ἔχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας. ὁ δὲ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν ἀνέστησεν αὐτὸν, τάχα κατὰ τὸ σιωπώμενον ἀπαγγελοῦντα περὶ ὧν ἑώρακεν καὶ τὰ περὶ τὰς ψυχὰς οἰκονομούμενα. ἀλλὰ ταῦτα λῆρος· ὁ μὲν γὰρ παρὰ τῷ
cf. Lc xvi 20 πλουσίῳ ἀπερίστατος ἦν καὶ ἀπερριμμένος ἐν τῷ πυλῶνι, ὁ δὲ εἶχε Μαρίαν καὶ Μάρθαν ἀδελφὰς εὐπόρους καὶ περιβοήτους παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς καὶ τὸν Ἰησοῦν ὑποδέχεσθαι. καὶ ἄκουσον τί φησιν αὐτὸς ὁ εὐαγγελιστὴς
Jo xi 2 Ἰωάννης· Ἦν δὲ Μαρία ἡ ἀλείψασα τὸν κύριον μύρῳ. ἡ ἔχουσα μῦρον καὶ ἀγαπωμένη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ οὐκ ἠλέησε

1 διορατικωτερον V 2 πολης RV 3 βασάνου] βαστανου S: βαστανουσι RV 4 παρακαταβασις RV 7 om. μὲν R 8 om. καὶ 3° V 11 φήσει] φεισῃ R 18 απεσταλει R 28 ηλεησας RS

τὸν ἀδελφὸν, ἐπιθυμοῦντα κορεσθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν (cf. Lc xvi 21) πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι λόγον. ἀπὸ Βηθανίας δὲ ἦν, ὅπερ ἑρμηνεύεται Οἶκος ὑπακοῆς. τάχα πᾶς ὁ ἀπὸ Βηθανίας ᾠκειωμένος ὑπακοῇ φίλος ἐστὶ τοῦ Ἰησοῦ. ἐπεὶ δὲ τρεπτή ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, κἂν ἀσθενήσαι ποτὲ τοῦ Ἰησοῦ φίλος. ἀσθενήσαι δ' ἂν ὅτε μὴ πάρεστιν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ οὐ μόνον ἀσθενήσαι ἀλλὰ καὶ ἀποθάνοι.

78. In Joann. xi. 2. Rome, *Reg.* 9: Ven. 27. [Corderius, p. 278.]

⌜Ὅτι Μαρία ἡ αὐτή ἐστι καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ ἡ ἀλείψασα (cf. Lc vii 38) τὸν κύριον μύρῳ δῆλον. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν αὐτῆς ἐσιώπησε τοὔνομα· Ἰωάννης δὲ καὶ τὸ ἐκείνῳ παραλειφθὲν ἀνεπλήρωσε. τίς δ' ἂν μὴ παρατραπείη ἐκ τῆς τοιαύτης τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρίας περὶ Μαρίας πρὸς τὸ μὴ ἀπογνοὺς ἑαυτὸν ἐπὶ τοῖς πρότερον ἥκειν καὶ παρακαθέζεσθαι τοῖς ποσὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ μαθητεύεσθαι αὐτῷ; καὶ γὰρ αὕτη, φησὶ, γυνὴ (Lc vii 37 f.) ἦν ἐν τῇ πόλει ἁμαρτωλὸς, ἥτις ἐπιγνοῦσα ὅτι κατάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου, κομίσασα ἀλάβαστρον μύρου καὶ στᾶσα ὀπίσω παρὰ τοὺς πόδας κλαίουσα τοῖς δάκρυσιν ἤρξατο βρέχειν τοὺς πόδας αὐτοῦ.⌝ εἴποι δ' ἄν τις τὴν μὲν Μαρίαν σύμβολον εἶναι τῶν ἀπὸ ἐθνῶν, τὴν δὲ Μάρθαν τῶν ἐκ περιτομῆς· τὸν δὲ ἐκ νεκρῶν ἀνιστάμενον ἀδελφὸν αὐτῶν τῶν διά τινα ἁμαρτήματα εἰς ᾅδου καταβεβηκότων, κατὰ τό· Ἀποστραφήτωσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ᾅδην. καὶ οὐκ (Ps ix 18) ἀπιθάνως διὰ τὴν ἐν τῷ Μωυσέως νόμῳ πολιτείαν φησὶν εἰρῆσθαι τῇ Μάρθᾳ· Μάρθα, περὶ πολλὰ θορυβῇ, ὀλίγων (Lc x 41) δέ ἐστι χρεία· εἰς σωτηρίαν γὰρ οὐ τῶν πολλῶν κατὰ τὸ

5 επειδη RV 6 ἀσθενήσαι 1°] ασθενηση RV ἀσθενήσαι 2°] ασθενησοι RV 8 ασθενησει R: ασθενηση V αποθανη RV 9—19 om. Ὅτι—αὐτοῦ Cord. 14 παρακαθεζεσται S: παρασκευαζεσθαι RV 22 τῶν] τον RV 24 om. τῷ Cord. Μωσεως V φησει V 25 Μάρθα] + Μαρθα RVS θορυβῇ] + και περισπαται RVS

γράμμα τοῦ νόμου ἐντολῶν χρεία, ἀλλ' ὀλίγων, ἐν οἷς Mt xxii 40 κρέμαται ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, τῶν περὶ ἀγάπης νενομοθετημένων.

79. In Joann. xi. 4. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. [Corderius, p. 282.]

Ὡς μὲν ἐν συμβόλῳ δηλούτω τὸν κατὰ τὴν ἱστορίαν θάνατον· ὡς δὲ πρὸς ἀναγωγὴν παριστάσθω θάνατον ὃν ἔσθ' ὅτε ὑπνοῦσιν οἱ μὴ ὑπὸ θεοῦ τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς πεφωτισμένοι. οὐ πάντως δὲ οἱ μὴ πεφωτισμένοι κοιμῶνται εἰς θάνατον, ἀλλὰ τῶν ἐνδεχομένων ἐστί· καὶ διὰ τοῦτό Ps xii (xiii) 4 φησιν ὁ ψαλμῳδός· Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον. καὶ πρόσεχε ἐπιμελῶς τῷ Μήποτε. εἶπε τοίνυν τοῖς μαθηταῖς παρρησίᾳ, τὸ πρῶτον γὰρ ἐν Jo xi 11, 15 παροιμίαις εἴρηκεν· Λάζαρος κεκοίμηται· Καὶ χαίρω δι' ὑμᾶς ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ· εἰ γὰρ ἦν ἐκεῖ οὐκ ἂν τέθνηκε Λάζαρος· ἀδύνατον γὰρ ἀποθανεῖν τινα παρόντος Ἰησοῦ. ἵνα δὲ ἀναστῇ ἐκ νεκρῶν ὁ ἀποθανὼν, ἐλθεῖν δεῖ τὸν Ἰησοῦν πρὸς τὸν ἀποθανόντα. δι' ὑμᾶς μέν, φησὶ, χαίρω, πιστεύοντας ἐκ τοῦ μαθεῖν ὅτι ἀπέθανεν ἐκεῖνος οὐκ ὄντος μου παρ' αὐτῷ, καὶ ἵνα βεβαιωθῆτε ἐν τῇ πίστει. αὐτὸς μὲν οὖν cf. Jo xi 44 μόνος ἐξυπνίζει τὸν Λάζαρον, τῶν δὲ μαθητῶν ἔργον ἦν τεθνηκότα δεδεμένον τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας κειρίαις, καὶ τῆς ὄψεως αὐτοῦ σουδαρίῳ περιδεδεμένης, λῦσαι αὐτὸν δεσμοῖς νεκρῶν δεδεμένον καὶ ἀφιέναι αὐτὸν ὑπάγειν κατὰ Jo xi 16 τὴν τοῦ Ἰησοῦ κέλευσιν. φησὶ δὲ ὁ Θωμᾶς· Ἄγωμεν ἵνα συναποθάνωμεν αὐτῷ· ἀναγνοὺς τὰς περὶ τοῦ σωτῆρος προφητείας· εἰκὸς δὲ ὅτι καὶ ἠκηκόει λείπεσθαι οἰκονομίαν τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ τὴν περὶ ψυχῶν, ἣν ἔμελλε ποιεῖν καταβὰς cf. 1 Pe iii 19 f. εἰς τὸ χωρίον αὐτῶν ἵνα τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι κηρύξῃ, πορευθεὶς πρὸς αὐτὰ, ἀπειθήσασί ποτε. ἀκούσας οὖν ὅτι

5 ὃν] ο R **10** τῷ] το R **18** οὖν] ου R **24** ἀναγνοὺς] + ο θωμας RVS Cord.: hic inc. Corderius. **26** ἣν] + και R **28** om. οὖν RVS

Πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν· ᾤετο οὐκ ἄλλως ἂν ἐξυπνώ- Jo xi 11
σεσθαι καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεσθαι τὸν Λάζαρον ἢ τοῦ
Ἰησοῦ καταβάντος εἰς τὸ τῶν ψυχῶν χωρίον· ἔτι δὲ καὶ τοῦ
σωτῆρος εἰπόντος· Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ᾽ ἐμοῦ, Jo x 18
ἀλλ᾽ ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ᾽ ἐμοῦ· καὶ τὰ ὅμοια. εἶτα ὡς
γνήσιος αὐτοῦ μαθητὴς, κρίνας αὐτῷ ἀκολουθεῖν ὅποι ποτ᾽ cf. Ap xiv 4
ἂν ἀπίῃ, ἐβούλετο αὐτῷ καὶ τοὺς λοιποὺς μαθητὰς χάριτι
τοῦ Ἰησοῦ συναποθέσθαι τὰ σώματα αὐτῶν. μήποτε δὲ καὶ
τοῦτο ἠπίστατο, ὅτι οὐκ ἄλλως ἔσται συζῆσαι τῷ Ἰησοῦ μὴ
συναποθανόντα αὐτῷ, καθὰ καὶ Παῦλος δοκεῖ. οἱ δὲ μὴ cf. 2 Ti ii 11
βουλόμενοι διὰ τοῦτο αὐτὸν λέγειν φήσουσιν ὅτι ὑποπτεύων
τὸν ἐσόμενον φθόνον τῶν Ἰουδαίων ἐκ τοῦ ἀναστῆναι τὸν
Λάζαρον καὶ τὸν ἑπόμενον κίνδυνον τοῦτο αὐτὸν εἰρηκέναι.
Ἐλθὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς εὗρεν αὐτὸν τέσσαρας ἡμέρας ἔχοντα. Jo xi 17
ὁ τέταρτος ἀριθμὸς ὑλικός τις καὶ σωματικὸς ὢν κατωτικός
ἐστιν, ἐπεὶ τὰ γενικὰ σώματα τέσσαρά ἐστιν, ὅθεν οἱ
δουλούμενοι καὶ οἱ κακούμενοι τέσσαρσιν ἑκατοντάσιν ἐτῶν
πάσχουσι, κατὰ τὸ εἰρημένον· Κακώσουσιν αὐτοὺς καὶ τα- Ge xv 13
πεινώσουσιν αὐτοὺς ἔτη ῡ. τάχα δὲ καὶ τοῦτο εἰς καθαίρεσιν
τῶν τῇ φύσει τοῦ σώματος ἀκολουθησάντων ἁμαρτημάτων
τεσσαράκοντα νηστεύει Μωσῆς ἡμέρας, ὁμοίας δὲ καὶ
Ἡλίας, καὶ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων ὁ σωτήρ. καὶ
νῦν οὖν ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εὗρε τὸν Λάζαρον τέσσαρας ἤδη
ἡμέρας ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ, ὅπερ ἐστὶ νεκρῶν οἰκητήριον·
ἁμαρτωλοῖς γὰρ οἱ τάφοι οἰκίαι εἰσὶν, ὅθεν καὶ οἱ δαι-
μονιζόμενοι ὡς ἐπὶ οἰκεῖον τόπον εἰς τὰ μνημεῖα κατα- cf. Mc v 3 ff
φεύγουσιν· οἵτινες ὅσον μὲν ἔνδον εἰσὶν, οὐδεὶς ἰσχύει διὰ
τῆς ὁδοῦ ἐκείνης ἀπελθεῖν, ὅταν δὲ ἐξέλθωσι τὴν γυμνότητα
ἀποτιθέμενοι, ἱματισμῷ κοσμοῦνται καὶ σωφρονοῦσι, καὶ cf. Mc v 15

1 om. ἂν RVS εξυπνισθησεσθαι V **3** ἔτι δὲ] ταδε RVS **5** εμαυτου V **6** αὐτοῦ] ὁ τοῦ σωτῆρος Cord. κρίνας] pr. και Cord. ακολουθησαι RV **7** ἀπίῃ] ἀπῄει Cord. om. αὐτῷ RVS **8** συναποθέσθαι—αὐτῶν] αποθεσθαι το σωμα RVS: hic expl. Cord. **18** om. καὶ ταπεινώσουσιν αὐτοὺς RV **22, 23** τῶν—οὖν] locus in V male laesus **25** εἰσὶν—δαιμονιζόμενοι] locus in V male laesus **26** τοπων R*

cf. Mt xxvii 59 f. τοῖς ποσὶ τοῦ Ἰησοῦ παρακαθέζονται. ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐν
καινῷ τίθεται μνημείῳ καὶ καθαρᾷ εἰλίσσεται σινδόνι, καὶ
οὐ φθάνει ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἡμερῶν ὢν ἐν νεκροῖς. διὸ
cf. Ps lxxxvii (lxxxviii) 6 καὶ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος ἦν, καὶ ἐν ἐλευθέρῳ καὶ ἁγίῳ
cf. Eph v 26 ἀριθμῷ τῷ τρία ἐγείρεται. ἐν ᾧ καὶ ἁγιάζει ἡμᾶς τῷ λουτρῷ
cf. Mt xxviii 19 τοῦ ὕδατος, εἰπὼν δεῖν βαπτίζεσθαι ἡμᾶς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος.

80. In Joann. xi. 18. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Βηθανία ἑρμηνεύεται Οἶκος ὑπακοῆς, Ἱερουσαλὴμ δὲ
Ὅρασις εἴρηται. γειτνιᾷ τοίνυν ἐν μέσῳ σταδίων ιέ ὅσοι
καὶ τοῦ ναοῦ ἀναβαθμοί. διαιρεῖται δὲ ὁ ιέ ἀριθμὸς εἰς τὸν
ζ′ τοῦ σαββάτου καὶ τὸν η′ τῆς περιτομῆς, οἷς μόνοις μερίδα
Eccl xi 2 διδόναι ὁ Ἐκκλησιαστὴς παραινεῖ· Δὸς μερίδα, λέγων, τοῖς
ἑπτὰ, καί γε τοῖς ὀκτώ. εἴπερ δὲ σύμβολόν ἐστι Μαρία μὲν
τοῦ θεωρητικοῦ βίου, Μάρθα δὲ τοῦ πρακτικοῦ, Λάζαρος δὲ
τοῦ μετὰ τὴν πίστιν ἐν ἁμαρτίαις γενομένου, εἰκότως Μαρία
καὶ Μάρθα πενθοῦσι τὸν Λάζαρον, καὶ πενθοῦσαι δέονται τῆς
cf. Jo xi 19 περὶ τοῦ ἀδελφοῦ παραμυθίας, ἣν βούλονται μὲν προσάγειν
αὐταῖς Ἰουδαῖοι. πρὸ τοῦ πληρώματος <δὲ> τοῦ χρόνου
λόγοι ἀπογινώσκουσι τοῦ δύνασθαι παῦσαι τοῦ ἐπὶ τῷ
νεκρῷ κλαυθμοῦ τὴν ἀδελφὴν τοῦ τεθνεῶτος. δοκεῖ δὲ ἡ
Μάρθα νῦν σπουδαιοτέρα εἶναι τῆς Μαρίας, εἴ γε Μάρθα μὲν
ἔδραμε πρὸς τὸν Ἰησοῦν, Μαρία δὲ οἴκοι ἔμενε καθεζομένη.
cf. Mt viii 8 εἰσὶ δέ τινες, ὡς ἑκατόνταρχος, μὴ ὄντες ἱκανοὶ τὸν Ἰησοῦν
cf. Mc v 22 f. ὑποδέξασθαι, ἕτεροι δὲ ἄξιοι, ὡς ὁ ἀρχισυνάγωγος· ὅθεν
cf. Jo xi 20 Μάρθα ὡς ὑποδεεστέρα ἔδραμε πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἡ δὲ Μαρία
ἀναμένει οἴκοι αὐτὸν ὑποδέξασθαι, ὡς χωρητικὴ τῆς αὐτοῦ
ἐπιδημίας. καὶ οὐκ ἂν ἐξῆλθε τοῦ ἑαυτῆς οἴκου, εἰ μὴ
Jo xi 28 f. ἤκουσε τῆς ἀδελφῆς λεγούσης· Ὁ διδάσκαλος πάρεστι καὶ
cf. Jo xi 29 φωνεῖ σε. καὶ ἐγερθεῖσα οὐχ ἁπλῶς ἠγέρθη ἀλλὰ ταχὺ, καὶ

3 τεσσάρων] δ′ R **11** ζ′] ευδομον R η′] ογδοον R **18** om. δὲ RVS **21** εἶναι] ην RVS **23** ὄντες] + δὲ RV **29** φωνη RV

πεσοῦσα πρὸς τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ εἶπεν ἃ εἶπεν, ἐκείνης μὴ προσπεσούσης.

81. In Joann. xi. 26. Rome, *Reg.* 9: Ven. 27. [Corderius, p. 286.]

Οὐκ ἀγνοῶν δὲ ὁ σωτὴρ πότερον πιστεύει ἡ Μάρθα τοῖς λεγομένοις, ἢ μὴ, πυνθάνεται λέγων· Πιστεύεις τοῦτο; ἀλλ' (Jo xi 26) ὑπὲρ τοῦ ἡμᾶς, ἢ καὶ τοὺς τότε παρόντας, μαθεῖν ἐκ τῆς ἀποκρίσεως αὐτῆς τὴν διάθεσιν αὐτῆς. ἄλλος δέ τις φήσει ὅτι οὐδὲ πυνθάνεται, ἀλλ' ἀποφαίνεται τό· Πιστεύεις τοῦτο. εἶτα πληροῦσα ἡ Μάρθα τὴν ἀπόφασιν τοῦ σωτῆρος λέγει· Ναὶ, κύριε· καὶ οἷον οὐ μόνον τοῦτο ὃ σὺ λέγεις πιστεύω, (Jo xi 27) τὸ δὲ σὲ εἶναι τὸν χριστὸν οὐ μόνον ἄρτι πιστεύω, ἀλλὰ καὶ πεπίστευκα, καὶ ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος, καὶ ἐπιδημῶν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς σέ.

82. In Joann. xi. 32. Corderius, p. 287.

Ζητήσαι δ' ἄν τις διὰ τί λέγει· Εἰ ἦς ὧδε· ἐξετάζων τὰ (Jo xi 32) τῆς ἀναγωγῆς, εἰ ἐστί τι ὅπου οὐκ ἔστιν ὁ Ἰησοῦς; ὥσπερ οὖν ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ αὐτοῦ ὄνομα, (Mt xviii 20) ἐκεῖ ἐστὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν· ἄλλων δὲ μέσος ἕστηκε τῶν μὴ (cf. Jo i 26) γινωσκόντων αὐτόν· οὕτως παρῆν τῇ Μαρίᾳ καὶ τῇ Μάρθᾳ. οὐχ οὕτω γὰρ προκεκόφεισαν ὡς γινώσκειν αὐτὸν παρόντα.

83. In Joann. xi. 34. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Τὸ δέ· Ποῦ τεθείκατε αὐτόν; μὴ θαυμάσῃς εἰ ὥσπερ ὑπὸ ἀγνοοῦντος λέγεται. ἀγνοεῖν γὰρ οὐ μόνον τὸν σωτῆρα ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα φησὶν ἡ γραφὴ κατὰ σημαινόμενον

3 om. δὲ RVS σωτὴρ] π̅η̅ρ R **5** ἡμᾶς] pr. καὶ Cord. **6** αὐτῆς 1°—αὐτῆς 2°] την αυτης διαθεσιν RVS: hic expl. Cord. φηση RV **14** ζητησει Cord. λεγοι Cord. **20** τεθηκατε RV **21** λεγετε RV **22** ἡ γραφὴ] οι γραφοι S: om. RV

1 Co xiv 37 f. κατὰ τό· Εἴ τις ἐν ὑμῖν πνευματικὸς ἐπιγινωσκέτω ἃ γράφω
ὑμῖν, ὅτι τοῦ θεοῦ ἐστίν· εἰ δέ τις ἀγνοεῖ ἀγνοεῖται.
Jo xi 34 ἐρωτᾷ· Ποῦ τεθείκατε αὐτόν; ὥς γε τοῖς μαθηταῖς ἐν-
cf. Jo xi 35 τέλλεται ἀφιέναι τοὺς νεκρούς. δακρύει δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐάν
τις αὐτοῦ τῶν φίλων ἐν μνημείῳ γένηται.

84. In Joann. xi. 38. Rome, *Reg.* 9: Ven. 27. [Corderius, p. 290.]

cf. Jo xi 33 Μακρὰν μὲν τυγχάνων τοῦ μνημείου ἐνεβριμήσατο τῷ
πνεύματι. ὅτε δὲ ἐγγὺς γίνεται τῷ νεκρῷ οὐκέτι ἐμβρι-
μᾶται τῷ πνεύματι, ἀλλὰ συνέχει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐμβρίμησιν.
Jo xi 38 διὸ λέγεται· Ἐμβριμώμενος ἐν ἑαυτῷ ἔρχεται εἰς τὸ μνη-
μεῖον. πάλιν δὲ ἐπιτιμᾷ τῷ πάθει ἵνα μάθωμεν ὅτι ἄνθρωπος
γέγονεν ἀτρέπτως, ὡς ἡμεῖς. Ἦν δὲ σπήλαιον καὶ λίθος
cf. Lc xxiii 53 ἐπέκειτο ἐπ' αὐτοῦ. ἐτέθη γὰρ οὐκ ἐν οἰκοδομήτῳ τινὶ
μνημείῳ ἀλλ' ἐν λαξευτῷ ἐν πέτρᾳ. καὶ τάχα διὰ τοῦτο
cf. Lc xi 47 οὐαὶ τοῖς οἰκοδομοῦσι τάφους ἢ μνημεῖα. οἰκοδομεῖσθαι
γὰρ δεῖ οἰκίας, καὶ ναόν, καὶ εἴ τι τοῖς ζῶσίν ἐστι χρήσιμον.
Jo xi 39 εἶτά φησιν· Ἄρατε τὸν λίθον· ἐπεὶ τὸ σπήλαιον μνημεῖον
ἦν οὐχ ἥψατο αὐτὸς τοῦ λίθου, ἀλλ' ἑτέροις ἐπέτρεψεν ἆραι
τοῖς ἐπιτηδείοις πρὸς τὸ ἔργον. τοῦ δὲ ἐπικειμένου τῷ
cf. Ge xxix 10 στόματι τοῦ φρέατος ἐν τῇ Γενέσει καὶ ἐμποδίζοντος τὰ
cf. Ge xxx 42 πρόβατα τοῦ πίνειν, ἀφ' ὧν ἔμελλε γενέσθαι τὰ ἐπίσημα
καὶ ἡ μερὶς τοῦ Ἰακώβ, αὐτὸν ἔδει ἐπιλαβέσθαι τὸν
Ἰακώβ, καὶ προσελθόντα τῷ λίθῳ ἀποκυλίσαι αὐτόν. καὶ
ἔδει γε ἐπὶ μὲν τοῦ φρέατος αὐτὸν προσελθεῖν τὸν Ἰακώβ,
ἔξω δὲ τοῦ σπηλαίου στῆναι τὸν Ἰησοῦν.

3 *τεθηκατε* V **7** *τῶν νεκρῶν* Cord. **7, 8** om. *οὐκέτι—ἀλλὰ* RVS **8** *συγχεει* RV (vid.) **10, 11** om. *πάλιν—ἡμεῖς* RVS **11, 12** om. *καὶ—αὐτοῦ* Cord. **12** om. *ἐτέθη γὰρ* RVS **13** om. *μνημείῳ* RVS om. *ἐν πέτρᾳ* RVS om. *καὶ* Cord. **15** *χρήσιμον*] expl. Cord. **17** *ἀλλ' ἑτέροις*] haec verba in V male laesa sunt: *αλλενετεροις* S *επετρεπεν* RVS **19** *Γενέσει*] *γενε* RV

85. In Joann. xi. 51. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. [Corderius, p. 298.]

Οὐκ, εἴ τις προφητεύει, προφήτης· ἀλλ' εἴ τις προφήτης, οὗτος προφητεύει. Βαλαὰμ γὰρ, μάντις ὤν, προφη- (cf. Jos xiii 22) τεύει. οὐ γὰρ, εἴ τις ἰατρικόν τι ἐποίησεν, ἤδη καὶ ἰατρός· ἢ καὶ οἰκοδομικόν τι ποιήσας, ἤδη καὶ οἰκοδομικός. καί τινες μὲν βούλονται μὴ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸν Καιάφαν εἰρηκέναι διὰ τὸ λέγειν τὸν Δαυεὶδ ἁμαρτήσαντα· Καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ· (Ps l (li) 13) καὶ μὴ κατοικεῖν αὐτὸ ἐν σώματι κατάχρεῳ ἁμαρτίᾳ, (cf. Sap Sol i 4) ἀλλ' ὑπὸ ἐνεργείας πονηρῶν πνευμάτων. δύνασθαι γάρ φασιν ἔστιν ὅτε προλέγειν τοὺς δαίμονας ὡς ἐπὶ Παύλου τὸ πνεῦμα τοῦ (cf. Act xvi 16 f.) πυθῶνος, καὶ ἐπὶ τοῦ σωτῆρος τό· Ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοὶ, υἱὲ (Lc iv 34) τοῦ θεοῦ; μανθάνομεν δὲ ὅτι οὐ πάντα λέγουσιν ἀφ' ἑαυτῶν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλά τινα καὶ ἐνεργούμενοι ἢ ὑπὸ κρείττονός τινος δυνάμεως ἢ ὑπὸ χείρονος. πλὴν ὥσπερ τινὲς τῶν ἑτεροδόξων τὸν νοῦν τῆς γραφῆς παρεκδέχονται, οὕτως οἱ Φαρισαῖοι τὸ ὑπὸ Καιάφα ῥηθὲν πρὸς τὸν ἑαυτῶν ἐκλαμβάνουσι νοῦν.

86. In Joann. xi. 54. Rome, *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 299.

Θέλει μὲν ἐπιστρέφειν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἀλογώτερον καὶ θερμότερον ἐπιπηδᾶν τοῖς κινδύνοις, μηδ' ἂν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὦσιν, ἀλλὰ καταλαμβανομένους μὲν ἵστασθαι, μέλλοντας δὲ ἀναδύεσθαι, διὰ τὸ τῆς ἐκβάσεως ἄδηλον. πρὸς δὲ ἀναγωγὴν ῥητέον ὅτι Ἰησοῦς πάλαι μὲν παρρησίᾳ τοῖς Ἰουδαίοις περιεπάτει διὰ τῶν προφητῶν, νῦν δὲ οὐκέτι. οὐ γάρ ἐστιν ἐν αὐτοῖς λόγος θεοῦ, ἀλλ' ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ἔρημον, περὶ ἧς λέγεται· Ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς (Is liv 1)

2 om. *οὗτος* Cord. **3** om. *τι* RVS **4** om. *ἢ καὶ—οἰκοδομικός* RVS *καὶ* 2°] + *ὁ* Cord. *οἰκοδομικός*] expl. Cord. **16** *εαυτον* V **18** *θέλει μὲν*] *και βουλομενου του λογου* RV **22—25** om. *ὅτι—λέγεται* RV

ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα· ἐγγὺς Ἐφραὶμ,
ἥτις ἑρμηνεύεται Καρποφορία· ἀδελφὸς ὢν Μανασσῇ πρε-
σβυτέρου τοῦ ἀπὸ λήθης· μετὰ γὰρ τὸν ἀπὸ λήθης λαὸν
γεγέννηται ἡ ἐξ ἐθνῶν καρποφορία. κακεῖ ἔμεινεν μετὰ τῶν
μαθητῶν· πάρεστι γὰρ τῇ καρποφορίᾳ. καὶ ἐπὶ τῇ γενέσει
cf. Ge xlvii 12 μὲν τοῦ Ἐφραὶμ εἴποι ἂν ὁ γεννήσας αὐτὸν σιτομέτρης ἡμῶν
cf. Phil ii 8 κύριος, ὁ ταπεινώσας ἑαυτὸν καὶ γενόμενος ὑπήκοος μέχρι
Ge xli 52 θανάτου· Ηὔξησέ με ὁ θεὸς ἐν γῇ τῆς ταπεινώσεώς μου.

87. In Joann. xii. 26. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Ὁ ἑπόμενος αὐτῷ τῷ ἕπεσθαι αὐτῷ διακονεῖ αὐτῷ. ὁ δὲ διακονῶν αὐτῷ διάκονος αὐτοῦ ἐστί· καὶ διὰ τοῦτο ὅπου ἔστιν ὁ λόγος καὶ αὐτὸς ἔστιν. οὐ σωματικῶς δὲ καὶ τοπικῶς τὴν ἐπαγγελίαν νοητέον. εἰ δὲ, ὡς ἐν σωματικοῖς τόποις, ἔστι τις τόπος τοῦ αἰθέρος ἐν τοῖς καθαρωτάτοις καὶ λεπτότητι φωτὸς διαυγεστέροις, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τις τῶν ἐν σώματι τοὺς διαφέροντας ἀπολαμβάνοντας κατὰ τὴν ἀξίαν ἐν τῇ ἀναστάσει σῶμα δόξης ὑπερεχούσης καὶ διαφερούσης ἐν ἐκείνοις γίνεσθαι τοῖς χωρίοις ὡς ἐπιτηδειοτάτοις πρὸς τὴν σχολὴν τῶν θεωρημάτων τοῦ θεοῦ λόγου. καὶ τῇ μὲν ἐπινοίᾳ ἕτερόν ἐστι τὸ ὅπου ἔστιν ὁ θεὸς λόγος ἐκεῖ εἶναι τὸν διάκονον αὐτοῦ, τῷ δὲ πράγματι ταὐτόν ἐστι τῷ τιμᾶσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πατρός. τῇ γὰρ τιμῇ τῇ ἀπὸ τοῦ πατρὸς τὸ τιμώμενον γίνεται ὅπου ὁ θεὸς λόγος.

88. In Joann. xii. 27. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Πᾶσα ἡ τοῦ Σατανᾶ δύναμις ἅμα τοῦ αὐτῆς ἡγεμόνος κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηρίου πάθους ἐπεστράτευσε τῷ

4, 5 κἀκεῖ—μαθητῶν] Ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς Ἐφραίμ Cord. **5** καρποφορα RV ἐπὶ] ἐν RV **6** om. μὲν Cord. εἴποι ἂν] εἶπεν Cord. **7** κύριος] pr. ὁ Cord. **8** om. Ηὔξησε—μου Cord. **16** δοξη RV **17** om. τοῖς R **20** ἐστι]+παρα RVS

σωτῆρι· ἃς ὁρῶσα ἡ τοῦ σωτῆρος ψυχὴ ἀνθρωπίνως ἐταράττετο, οὐ τὸν θάνατον δειλιῶσα, εἰ καὶ τοῦτο ἀνθρώπινον, ἀλλὰ τὸ μὴ ἡττηθῆναι. ἐνεδίδου γὰρ αὐτῇ ὁ χριστὸς καὶ πάσχειν ἔσθ' ὅτε τὰ ἴδια, καὶ ἐπείπερ ἔμελλε τοῖς ὑπα- cf. He v 9 κούουσιν αὐτῷ αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου γίνεσθαι, διὰ τοῦτο περὶ τούτων ἐλυπεῖτο αὐτοῦ ἡ ψυχὴ, καὶ ἐταράττετο, οὐχ ὡς ἄν τις νομίσειεν ὑπὸ τῆς ταραχῆς κατακρατούμενος, ἀλλ' ἀκαριαίως· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ νῦν, ἅμα γὰρ τῷ ἄρξασθαι καὶ ἐπαύσατο, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν σημεῖον ἦν χρόνου. ὅρα δὲ μήποτε καὶ αὐτὸς πρὸς τὰς στρατευομένας κατ' αὐτοῦ δυνάμεις πονηρὰς ἀγῶνα εὔχεται γενέσθαι οὐκ ἐν παρατάσει χρόνου ἀλλ' ἐν τῷ νῦν, †ἥτις† Ἰησοῦ ψυχῇ ἤρκει πρὸς τὸ νικηθῆναι πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ πονηροῦ.

89. In Joann. xii. 31. Corderius, p. 317.

Τὸ ἐν τῷ σταυρῷ πάθημα αὐτοῦ κρίσις ἦν τοῦ κόσμου τούτου παντὸς, ἐπείπερ εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Col i 20 σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ γῆς εἴτε τὰ ἐν οὐρανοῖς, μετὰ cf. Col ii 15 θριαμβεύσεως ἐν τῷ ξύλῳ, ἃς ἀπεξεδύσατο ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, ἐκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἀποκαθιστὰς πάντα cf. Eph ii 6 ἐπὶ τὸ ἑκάστῳ ἁρμόζον καὶ πρέπον τέλος. ἐπεὶ οὖν τὸ συνέχον τὴν περὶ ἑκάστου τῶν ὄντων κρίσιν ἡ ἐν τῷ σταυρῷ οἰκονομία ἦν, διὰ τοῦτο, ἐγγίζοντος τοῦ κατὰ τὸ ἐν αὐτῷ πάθος καιροῦ, εἶπε τό· Νῦν ἡ κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου Jo xii 31 τούτου.

90. In Joann. xii. 31 ff. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Ἐπεὶ τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πάθος ἐπὶ καθαρισμῷ τῶν προεγνωσμένων ἐγίνετο ἐν οἷς ὁ κόσμος κρίνεσθαι ἔμελλε, διὰ τοῦτο λέλεκται τό· Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου· Jo xii 31

4 τοῖς] pr. παρα RV 6 περὶ] παρα R 8 τῷ] το RV
10 αὐτὸς] αυτον RV 15 εἰρηνοποιήσας] ειρήνην ὁ ποιήσας Cord.
24 Ἐπεὶ] επι R

ὡσανεὶ ἔλεγεν Ἐνέστη καιρὸς ἀναδείξεως τῶν κρινούντων
τὸν κόσμον· ἢ ἐπεὶ τῷ καιρῷ τοῦ σωτηρίου πάθους ἔμελλεν
ὁ τύραννος καθαιρεθήσεσθαι, λέλεκται τό· Νῦν ὁ ἄρχων
τοῦ κόσμου ἐκβληθήσεται· ἢ τάχα κατὰ τὸ ἐξώτερον
σκότος.

Ἄγνοιαν δὲ αὐτῷ ἐλέγχουσι τὴν περὶ τοὺς προφήτας
καὶ τὴν οὐκ ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν γεγραμμένων ὑποδεικνύουσιν.
cf. Jo xii 34 τὸ μὲν γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα μένειν τὸν χριστὸν ἀπὸ τῶν
τοιούτων εἰλήφασι φωνῶν· τὸ δὲ τοῦ θανάτου μυστήριον
μεταξὺ γινόμενον καὶ τὴν πρὸς ὀλίγον διάλυσιν τῆς ψυχῆς
ἀπὸ τοῦ σώματος οὐ συνίεσαν οὐδὲ ἐξηκρίβουν. τὴν δὲ
αἰτίαν αὐτοὺς ἔδει εἰδέναι ὅτι δύο προφητευομένων Χριστοῦ
ἐπιδημιῶν, τὴν μὲν ἐνδοξοτέραν καὶ ἐπὶ συντελείᾳ ἐσομένην
τοῦ αἰῶνος ὁ ὄχλος τῶν Ἰουδαίων ἤλπιζε, τὴν δὲ πρὸ αὐτῆς
cf. Lc xiii 35 οὐ πάνυ τι συνίει. διὸ καταλείπεται ὁ οἶκος αὐτῶν.

91. In Joann. xii. 35. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

cf. Mt xiii 12 Ἐπείπερ ὡς παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται καὶ περισσευ-
θήσεται, οὕτως ἀπὸ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσε-
cf. Lc xix 20 ται ἀπ᾽ αὐτοῦ· εἴ τίς τε λαβὼν τὴν μνᾶν δεσμεύσει αὐτὴν ἐν
Jo xii 35 σουδαρίῳ, ἀκούσεται τό· Ἔτι μικρὸν τὸ φῶς ἐν ὑμῖν ἐστιν·
Lc xix 24 ὅσον γὰρ οὐδέπω λέξεται τό· Ἄρατε ἀπ᾽ αὐτοῦ τὴν μνᾶν·
cf. Lc xvi 10 ἐπείπερ ὁ ἐν ὀλίγῳ ἄδικος καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστι· καὶ
οὕτω δ᾽ ἂν τις τὰ κατὰ τὸν τόπον διηγήσαιτο. ὥσπερ ἡ
βασιλεία τοῦ θεοῦ παρὰ Ἰουδαίοις ἦν, οὕτω καὶ τὸ φῶς ἐν
αὐτοῖς ἐτύγχανε· καὶ ὥσπερ διὰ τὸ μὴ ἀποδεδωκέναι αὐτοὺς
τοὺς ἐπιβάλλοντας τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ καρποὺς ἤκουσαν
Mt xxi 43 τό· Ἀρθήσεται ἀφ᾽ ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ καὶ δοθήσε-
ται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, οὕτως ἐπείπερ ὄντος
cf. Jo xii 35 τοῦ φωτὸς ἐν αὐτοῖς οὐ περιεπάτησαν ὡς μὴ σκοτίαν αὐτοὺς
λαβεῖν. διὰ τοῦτο μετὰ τὸν μικρὸν χρόνον τὸ ἐν αὐτοῖς

2 επι R 6 om. δὲ R αυτων V

φῶς ἀπ' αὐτῶν ἀφῃρέθη καὶ ἐδόθη τῷ ποιοῦντι ἔθνει τοὺς
καρποὺς τοῦ φωτὸς, γενομένῳ ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ
χρηματίζοντι φῶς τοῦ κόσμου, καὶ τοῦτο εἰληφότι ἀπὸ τοῦ
φήσαντος· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Jo viii 12

92. In Joann. xii. 39 f. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 322.

Ὅτι γὰρ αὐτεξουσίους ἡμᾶς οἶδεν ἡ θεία γραφὴ, ψέγουσα
μὲν ὡς παρ' ἑαυτοὺς ψεκτοὺς τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἐπαινοῦσα
δὲ ὡς παρὰ τὴν ἑαυτῶν αἰτίαν ἐπαινετοὺς τοὺς τηροῦντας τὴν
θείαν ἐντολὴν, ἄκουσον τί φησιν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· Καὶ Deut x 12 f.
νῦν, Ἰσραὴλ, τί Κύριος ὁ θεός σου αἰτεῖ παρά σου ἀλλ' ἢ
φοβεῖσθαι Κύριον τὸν θεόν σου, πορεύεσθαι ἐν πάσαις ταῖς
ὁδοῖς αὐτοῦ καὶ ἀγαπᾶν αὐτὸν καὶ λατρεύειν Κυρίῳ τῷ θεῷ
σου ἐξ ὅλης καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου,
φυλάσσεσθαι τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου καὶ τὰ δικαιώματα
αὐτοῦ, ὅσα ἐγώ σοι ἐντέλλομαι σήμερον, ἵνα εὖ ᾖ σοί; ἐν
δὲ τῷ Μιχαίᾳ· Εἰ ἀναγγέλῃ σοι, ἄνθρωπε, τί καλόν; ἢ τί Mi vi 8
Κύριος ἐκζητεῖ παρά σου ἀλλ' ἢ τοῦ ποιεῖν κρίμα καὶ ἀγαπᾶν
ἔλεος, καὶ ἕτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου τοῦ
θεοῦ σου; ὅσον οὖν ἐπὶ τούτοις δυνατόν ἐστιν ἕκαστον ἡμῶν
γενέσθαι δίκαιον ἢ ἄδικον. νοήσεις τοίνυν τό· Ἐτύφλωσεν Jo xii 40
αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐπώρωσεν αὐτῶν τὰς καρδίας·
ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὸν πονηρὸν, καθὰ προείρηται, τυφλώσαντα
τινῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ πηρώσαντα αὐτῶν τὴν καρδίαν,
ἵνα μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ ἵνα μὴ νοήσωσι τῇ
καρδίᾳ, καὶ ἵνα μεταστραφῶσι καὶ ἰάσηται αὐτοὺς ὁ κύριος.
οὐ γὰρ ὥσπερ εἴρηται· Τετύφλωκεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς
καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν· οὕτω γέγραπται καὶ τό·

1, 2 *ἔθνει τοὺς καρποὺς*] *τους καρπους τα εθνη* RV om. *τοὺς καρποὺς τοῦ φωτὸς* S **5** om. *Ὅτι γὰρ* RVS *ψέγουσα*] λεγουσα RVS **6** *ἑαυτοὺς*] *αὐτοὺς* Cord. **7** *ἑαυτῶν*] *αὐτῶν* Cord. **8—18** om. *ἄκουσον—θεοῦ σου* RVS **18** om. *ἐστιν* RV **19** *τοίνυν*] *οὖν* Cord. *ἐντύφλωσεν* Cord. **20** om. *αὐτῶν* 2° RVS **21—24** om. *καθὰ—κύριος* RVS **23—26** om. *καὶ—καρδίαν* RVS **26** om. *καὶ τό* RVS

Ἵνα μὴ στραφῶσι καὶ ἰάσηται αὐτούς. ἄλλος οὖν ὁ τυφλῶν
cf. Is lxi 1 τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ πωρῶν τὰς καρδίας, καὶ ἄλλος ὁ ἰώμενος
τοὺς ἐπιστρέφοντας καὶ τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν
καὶ τοὺς τυφλούς. καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ ἐν τῇ πρὸς Κοριν-
2 Co iv 3 f. θίους δευτέρᾳ τοῦτό φησιν· Εἰ δέ ἐστι κεκαλυμμένον <ἐν
τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον>, ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ
αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ
μὴ αὐγάσαι τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ εὐαγγελίου τοῦ
χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ. καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ
ὑποβάλλοντες ἑαυτοὺς δι' ὧν ἥμαρτον τῷ πονηρῷ τυφλοῦν-
cf. Jo xii 40 ται τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπ' αὐτοῦ καὶ πωροῦνται τὰς καρδίας
κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, πάντα ποιοῦντος ἵνα μὴ ἴδωσι τοῖς
ὀφθαλμοῖς καὶ νοήσωσι τῇ καρδίᾳ καὶ στραφῶσιν. ἀλλὰ
Jo xii 39 καὶ εἰς τό· Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν· τοιαῦτα λεκ-
cf. Jo ix 1 τέον, ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἀπὸ γενετῆς τυφλοῦ, ὃν ὕστερον
ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἰάσατο, εἴ τις ἔλεγεν ὅτι Οὐδὲ δύναμαι
βλέπειν διὰ τὸ τυφλὸν εἶναι, οὐ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι οὐ δυνατὸν
cf. Jo xi 37 αὐτόν ποτε ἰδεῖν· δυνατὸν γὰρ ἦν, Ἰησοῦ τοῦ ἀνοίγοντος τοὺς
ὀφθαλμοὺς τῶν τυφλῶν χαριζομένου τοῖς τυφλοῖς τὸ βλέπειν,
τοὺς τέως μὴ δυνηθέντας βλέπειν ὕστερον ἰδεῖν. οὕτω τούς
ποτε μὴ δυναμένους πιστεύειν διὰ τὸ τετυφλῶσθαι αὐτῶν
τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ οὐκ ἀδύνατον ἦν πιστεῦσαι
Mt ix 27 προσελθόντας τῷ Ἰησοῦ καὶ εἰπόντας· Υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησον
ἡμᾶς· καὶ ἀξιώσαντας ἀναβλέψαι. περὶ δὲ τοῦ μὴ αὐταῖς
λέξεσιν εἰρῆσθαι παρὰ τῷ προφήτῃ τὸ κείμενον ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ οὐ θαυμαστὸν, πολλαχοῦ τοῦτο ποιησάντων τῶν

1 *ιασεται* V **2** *τὴν καρδίαν* Cord. *ἄλλος*] *ἕτερος* RVS **2, 3** *ο τους επιστρεφοντας ιωμενος* RVS **3—9** om. *καὶ—θεοῦ* RVS **5, 6** om. *ἐν τοῖς—κεκαλυμμένον* Cord. **11** om. *τὰς καρδίας* Cord. **12** *αὐτοῦ*] + *τὴν ἑαυτῶν καρδίαν* Cord. *ποιουντες* RV **13—15** *ὀφθαλμοῖς—λεκτέον*] locus male laesus in V **15** om. *ὃν* V Cord. **16—18** *εἴ τις—ἰδεῖν*] locus male laesus in V **16** *Οὐδὲ δύναμαι*] *οὐ δύναται* Cord. **17** om. *βλέπειν—δυνατὸν* RVS **18** *ποτε αυτα* RV *τοῦ ἀνοίγοντος*] *τω ανοιξαι* RVS **19** om. *τῶν τυφλῶν—βλέπειν* RVS **20** *δυνηθέντας*] *δυνατον* R **21, 22** om. *διὰ τὸ—πονηροῦ* RVS **23, 24** om. *καὶ—ἀναβλέψαι* RVS **24** om. *δὲ* Cord. **26** *πολλαχοῦ*] + *γαρ* V *τοῦτο*] + *γαρ* RS

διακονησαμένων τὰ τῆς καινῆς διαθήκης λόγια, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις τετηρήκαμεν. πλὴν ἰσοδυναμεῖ τὰ τοῦ Ἠσαίου ῥητὰ τοῖς ἐγκειμένοις ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

93. In Joann. xii. 44. Rome, *Vat. Gr.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. [Corderius, p. 326.]

Καὶ τοῦτο δὲ ἐν τῇ προκειμένῃ λέξει κατανοητέον, ὅτι δύο πράγματα λέγεται περὶ τοῦ σωτῆρος. πρότερον μὲν ὃ καὶ πρότερον γίνεται, πρότερον γὰρ τὸ πιστεύειν εἰς αὐτόν· δεύτερον δὲ ὃ καὶ δεύτερον ὁδῷ παραγίνεται· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ὑπὲρ τὸ πιστεύειν, ὅπερ ἐστὶ τὸ θεωρεῖν τὸν λόγον, καὶ ἐν τῷ θεωρεῖν τὸν λόγον θεωρεῖν τὸν πατέρα. φθάνει δὲ τὸ μὲν πιστεύειν καὶ ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν προσερχομένων τῇ θεοσεβείᾳ, τὸ δὲ θεωρεῖν τὸν λόγον καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα κατανοεῖν οὐκ ἔστιν ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ἀλλ' ἐπὶ
μόνους τοὺς καθαροὺς τῇ καρδίᾳ. οὕτως δὲ ἀκούω καὶ cf. Mt v 8
τοῦ· Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. οὐ γὰρ ὁ προσ- Jo xiv 9
βάλλων τὴν ἐν τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρατικὴν δύναμιν τῷ τε Ἰησοῦ τῷ τε σώματι ἑώρακε τὸν πατέρα καὶ θεὸν αὐτοῦ. οἶμαι δὲ ὅτι καὶ ἐδεῖτο χρόνου καὶ συνασκήσεως ἵν' οὕτως ἴδῃ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁρῶν τὸν υἱὸν θεωρήσῃ καὶ τὸν
πατέρα. διόπερ εἰπόντι τῷ Φιλίππῳ· Δεῖξον ἡμῖν τὸν Jo xiii 8 f.
πατέρα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν· εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Τοσούτῳ χρόνῳ μεθ' ὑμῶν εἰμι καὶ οὐκ ἔγνωκάς με; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. πρόσχες δὲ εἰ δύνασαι τῇ διαφορᾷ τοῦ πιστεύειν καὶ τοῦ θεωρεῖν ἐνιδὼν συνεῖναι καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν οὔτε
ὁμοίως τῷ· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ ἀλλ' εἰς Jo xii 44

1 *διακονουμένων* Cord. *λόγια*] λεγει RVS **2** *τετηρηκασι* RV (vid.) S *ἰσοδυναμοῖ* Cord. **3** om. *ῥητὰ* RVS om. *ἐν* Cord. **4** om. *καὶ* Cord. **5** λεγει V **9** om. *τὸν λόγον θεωρεῖν* RVS **10** om. *τὸ πλῆθος* Cord. **14** *τοῦ· Ὁ*] *τὸ* Cord. *ὁ προσβάλλων*] *προβαλλων* RV **17** *αὐτοῦ*] expl. Cord. **18** *θεωρησει* RV **19** *πατερα*] + *ο εωρακως εμε εωρακε τον πρα* R **21, 22** om. *ὁ ἑωρακὼς—πατέρα* R

τὸν πέμψαντά με· εἴρηται τό· Καὶ ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· οὔτε παραπλησίως τῷ· Ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· λέλεκται τό· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με. πιστεύων μὲν γὰρ εἰς τὸν υἱὸν οὐκ εἰς τὸν υἱὸν ἀλλ' εἰς τὸν πατέρα τῶν ὅλων πιστεύει θεόν. θεωρῶν δέ τις τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν οὐχὶ θεωρεῖ ταύτην μόνην ἀλλὰ καὶ πατέρα. οἶμαι δὲ ὅτι εἰς παράστασιν τοῦ μέγα εἶναι τὸ δηλούμενον μυστήριον, πρῶτον μὲν ἐν τῷ πιστεύειν εἰς τὸν υἱὸν, δεύτερον δὲ ἐν τῷ θεωρεῖν αὐτὸν, λέλεκται πρὸ τοῦ· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ καὶ θεωρῶν ἐμέ· τό· Ἰησοῦς δὲ ἔκραξε καὶ εἶπε· μεγάλη γὰρ ἡ περὶ τούτων ἦν μυστικὴ φωνή. ὅτι δὲ δυνατὸν πιστεύειν τῇ θεωρίᾳ καὶ μὴ θεωρεῖν αὐτῇ δῆλον ποιήσει ὁ
Jo viii 31 f. εὐαγγελιστὴς λέγων· Ἔλεγεν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς· πρόσχες γὰρ ἐπιμελῶς ὅτι τοῖς πεπιστευκόσι λέγει ὡς μηδέπω ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν ἀλλὰ μόνον αὐτῇ πεπιστευκόσι τό· Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν.

94. In Joann. xii. 46. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Ἔλαμψε μὲν γὰρ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν παραγεγονὼς ὁ σωτήρ· οἱ δὲ οὐκ ἠθέλησαν ἐνατενίσαι πρὸς αὐτὸ οὐδὲ τῇ σελασφόρῳ αἴγλῃ τῶν δογμάτων αὐτοῦ περιπατεῖν. διὸ
cf. Jo xii 35 ἀκολούθως αὐτοὺς κατέλαβεν ἡ σκοτία δίκην ἀπαιτοῦσα τῆς προκατασχούσης αὐτοὺς μοχθηρίας. καὶ τοῦτο λέγοιτ' ἂν τετυφλῶσθαι καὶ πεπωρῶσθαι εἰκότως. καὶ ὥσπερ τῷ

1—3 om. *εἴρηται—πέμψαντά με* R **1** *θεωρεῖ*] *αλλα* RV : om. S **3** om. *με* S **4** *πιστεύων μὲν*] *πιστευωμεν* RV **8** *παρατασσιν* R : *παρατασιν* V **9** a verbis *δευτερον δὲ* usque ad finem fragmenti plurimis locis mutilus est Cod. Ven. **11** *τὸ*] + *δε* R **13** *καὶ μὴ*] *μη και* R **16** *ελευθερωση* R **19** *μείνητε*] + *εν εμοι* S **21** Ἔλαμψε *κ.τ.λ.*] Hoc fragmentum in Cod. S non collatum. **21** *φῶς*] *φη* R **22** *οἱ*] *ο* R *οὐδὲ*] *ουδεν* RV **26** *πεπωρωσασθαι* R

θελήσαντι περιπατεῖν ἐν τῷ φωτὶ ἕπεται καὶ τὸ εἰδέναι ποῦ cf. Jo xii 35
ὑπάγει, οὕτως τῷ μὴ θελήσαντι περιπατεῖν ἐν τῷ φωτὶ
συνακολουθεῖ τὸ βαδίζοντα ἐν τῇ σκοτίᾳ εἶναι καὶ τυφλῶν
καὶ πεπωρωμένων ὁδὸν ἀθλίως ἐξανύειν. προείρηται δὲ καὶ
ὡς τῆς δεσποτικῆς καὶ σωτηρίου διδασκαλίας ἡ ἀστραπὴ
τυφλοὺς καὶ πεπωρωμένους ἐστηλίτευσε τοὺς Ἰουδαίους,
καὶ τὴν πρὶν ἐνοῦσαν τοῖς ψυχικοῖς αὐτῶν ὄμμασι λύμην καὶ
ἀβλεψίαν ἐμφανεστέραν τε καὶ κατάδηλον ἐποίησε μᾶλλον.
ὥσπερ γὰρ ὁ αἰσθητὸς ἥλιος λαμπρὰς ἐναφιεὶς τὰς ἀκτῖνας
ἐλέγχει τοὺς νοσοῦντας τὰ ὄμματα, οὕτω καὶ ὁ νοητὸς ἥλιος
τὸ φῶς τὸ ἄδυτον καὶ ἀνέσπερον ἐπιδημήσας τῷ κόσμῳ καὶ
διὰ τῶν θεοπρεπῶν τε καὶ ὑπὲρ λόγον θαυμάτων ἐναστράψας
αὐτοῦ τῆς θεότητος τὴν αἴγλην ἐπὶ πλέον διήλεγξεν τῶν
ἀγνωμόνων Ἰουδαίων τὸ προκατασχὸν αὐτῶν τὰ τῆς ψυχῆς
ὄμματα σκότος καὶ τὴν ἀβλεψίαν.

95. In Joann. xii. 49. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Μετὰ ταῦτα ζητήσεις, διὰ τὸ ἐν συμπλοκῇ εἰρῆσθαι·
Τί εἴπω καὶ τί λαλήσω; πότερον διαφορὰν ἔχει τὸ εἰπεῖν καὶ Jo xii 49
τὸ λαλῆσαι ἢ ταὐτόν ἐστιν ἐκ παραλλήλου εἰρημένον. παρα-
θήσεις οὖν τὰ ῥήματα ἐν οἷς ἀναγέγραπται τό· Εἶπε· καὶ
συνεξετάσεις ἐκείνοις περὶ ὧν εἴρηται τό· Ἐλάλησα. εἰ δὲ
συμβάλλεταί τι εἰς τὴν περὶ τούτων ἐξέτασιν τὸ δι᾽ ὅλης τῆς
κοσμοποιΐας οὐ λελαληκέναι μὲν θεὸν, ἀναγεγράφθαι δὲ
περὶ αὐτοῦ τό· Εἶπε· καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις πρὸς τὸ ἐν τῷ cf. Ge i 3 ff.
Λευιτικῷ συνεχῶς εἰρημένον· Καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς cf. Lev iv 1 ff.
Μωυσῆν λέγων. καὶ ὅρα εἰ δύνασαι ἐν μὲν τῷ εἰπεῖν τὸ
προστακτικὸν ἀπὸ αὐθεντείας φάσκειν σημαίνεσθαι, ἐν δὲ τῷ·
Ἐλάλησε· τὸ διδασκαλικόν. Καὶ οἶδα ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ Jo xii 50
ζωὴ αἰώνιός ἐστι· περὶ οὗ ζητήσαι τις ἂν διὰ τί μὴ λέλεκται

1 τὸ] τω V 2 τῷ 1°] το V 3 συνακολουθη RV 5 σωτη-ριας R 8 εποιησαν RV 18 om. τὸ R ἢ] ει R 26 προστακτικω V 28 ζητησει RVS

ὅτι ζωὴν αἰώνιον περιποιεῖ ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὅτι αὐτή [cf. Jo xvii 3] ἐστι καθ' ὑπόστασιν ἡ αἰώνιος ζωή, ὡς καὶ τὸ γινώσκειν τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν. ἔστιν οὖν ἡ αἰώνιος ζωὴ ἑκάτερον αὐτῶν. εἰ μέντοι ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ ζωὴ αἰώνιός ἐστιν, ἐστὶ δὲ ἐν τῷ δικαίῳ ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ, τῷ ζῶντι μακαρίως δι' αὐτὴν, αἱρετή ἐστιν ἡ ζωή.

96. In Joann. xiii. 2. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. [Corderius, p. 332.]

Ἄριστον μέν ἐστιν ἡ πρώτη καὶ πρὸ τῆς συντελείας τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἡμέρας πνευματικῆς τοῖς εἰσαγομένοις ἁρμόζουσα τροφή· δεῖπνον δὲ ἡ τελευταία καὶ τοῖς ἤδη ἐπὶ πλέον προκεκοφόσι παρατιθεμένη κατὰ λόγον. καὶ ἄλλως δὲ εἴποι ἄν τις ἄριστον μὲν εἶναι τὸν νοῦν τῶν παλαιῶν γραμμάτων, δεῖπνον δὲ τὰ ἐναποκεκρυμμένα τῇ καινῇ διαθήκῃ μυστήρια. οἶμαι τοίνυν ὅτι οἱ μετὰ Ἰησοῦ δειπνοῦντες καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τέλει τοῦ βίου τούτου ἡμέρᾳ μεταλαμβάνοντες σὺν αὐτῷ τροφῆς δέονται μὲν καθαρσίου τινὸς, οὐ μὴν περὶ τῶν πρώτων τοῦ τῆς ψυχῆς, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, σώματος· ἀλλ' ὡς ἂν εἴποι τις χρήζουσιν ἀποπλύνασθαι τὰ τελευταῖα καὶ τὰ ἔσχατα καὶ τῇ γῇ ἀναγκαίως ὁμιλοῦντα. καὶ τοῦτο πρῶτον μὲν ὑπὸ Ἰησοῦ δύναται γενέσθαι, δεύτερον δὲ ὑπὸ [Jo xiii 14] τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τῶν ἀκουσάντων· Καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. οἱ μὲν οὖν πολλοὶ καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν κονιορτοῦ τῶν ἁμαρτημάτων πληροῦνται καὶ τὴν κεφαλὴν, ἢ τὰ ὀλίγῳ ταύτης κατωτέρω. οἱ δὲ γνησίως τῷ Ἰησοῦ μαθητευθέντες, ὡς φθάσαι καὶ ἐπὶ τὸ συνδειπνεῖν [Jo xiii 4] αὐτῷ, μόνους τοὺς πόδας δέονται νίψασθαι. Ἐγείρεται τοίνυν, φησὶν, ἐκ τοῦ δείπνου. ὅπερ καὶ τούτῳ κατανοή-

1 περιποιη RV ὅτι] η RVS **2** τη αιωνιω ζωη RVS **4** εἰ] η RV **9** ημερα πνικη RVS **11** προκεκοφῶσι Cord.: προκοψασιν RVS **12** om. μὲν R τῶν] τον V **14** μυστήρια] expl. Cord. **17** ονομαση R: ονομασ V **25** τὸ] τῷ RV **27** τουτο RV

σωμεν. καὶ ὅρα ἐν τούτοις εἰ δύνασαι λέγειν ὅτι ἀπεριστάτως μὲν αὐτὸν εὔφραινε τὸ μετὰ τῶν μαθητῶν δειπνεῖν, περιστατικῶς δὲ καὶ ἀναγκαίως διὰ τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τοῦ δείπνου ἐγείρεται καὶ ἐπὶ ποσὸν τοῦ δείπνου παύεται, ἕως τῶν μαθητῶν καθαρίσῃ τοὺς πόδας, οὐ δυναμένων ἔχειν μέρος [cf. Jo xiii 8] μετ' αὐτοῦ ἐὰν μὴ αὐτὸς αὐτοὺς νίψῃ.

97. In Joann. xiii. 8. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. [Corderius, p. 335.]

Εἰ δὲ καὶ ὑγιεῖ προθέσει <πρὸς> τὸν διδάσκαλον τοῦτο ἔλεγεν ὁ Πέτρος, ἀλλ' ὅμως ἐπιβλαβῶς τοῦτο ἔλεγεν. τοῦ δὲ τοιούτου εἴδους τῶν ἁμαρτημάτων ὁ βίος πεπλήρωται τῶν ἐν τῷ πιστεύειν προτιθεμένων μὲν τὰ κρείττονα, διὰ δὲ ἄγνοιαν τὰ ἐπὶ τἀναντία φέροντα λεγόντων. οὐκ ἀπὸ Πέτρου δὲ ἤρξατο, κατὰ τοὺς ἀρίστους τῶν ἰατρῶν. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἀπὸ τῶν κατεπειγόντων καὶ χείρονα πεπονθότων τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν θεραπείαν <ποιοῦνται>. τί δήποτε δὲ εἰπών· Ὁ λελουμένος οὐκ ἔχει χρείαν νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς [Jo xiii 10] ὅλος· ἔνιψε τοὺς τῶν μαθητῶν πόδας; λεκτέον τοίνυν ὅτι Παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται. ἐπεὶ [Mt xiii 12] τοίνυν εἶχον οἱ μαθηταὶ τὸ εἶναι καθαροὶ, προστίθησιν ὁ Ἰησοῦς τῇ καθαρότητι αὐτῶν καὶ τὸ νίπτειν αὐτῶν τοὺς πόδας οὔτε τοὺς μὴ λελουμένους νίψων ἂν οὔτε τοὺς μὴ ὅλως καθαρούς. σύμβολον τοίνυν ἐστὶ τὸ νίψασθαι τοὺς πόδας τοῦ καθαρθῆναι τὰς βάσεις τῶν ποδῶν, ἵνα γένωνται καθαροὶ καὶ ὡραῖοι εἰς τὸ ἐπιβαίνειν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς. εὐκαίρως δὲ χρησόμεθά ποτε τῷ· Οὐ μὴ νίψῃς τοὺς πόδας μου [Jo xiii 8] εἰς τὸν αἰῶνα· ἐπὶ τῶν προπετέστερον καὶ ἀκρίτως εἰπόντων

3 om. *καὶ* S **7** om. *πρὸς* RV **14** *ποιοῦνται*] om. R, et V (lac. relict.) **18** *εἶχον*] locis quibusdam mutilus est Cod. Ven. **21—23** *σύμβολον—ψυχαῖς*] Vid. Corderius p. 335 **21** om. *τοίνυν* Cord. *τὸ*] *του* RV *νίψασθαι*] + *ὑμῶν* Cord. *πόδας*] + *ὑπ' ἐμοῦ* Cord. *τοῦ*] *το* RV **22** *ποδῶν*] *ψυχῶν ὑμῶν* Cord. om. *καθαροὶ καὶ* Cord. **23** *εἰς τὸ*] *καὶ δυνηθεῖεν καθαροὶ* Cord. **24** *τῷ*] *το* R

τι ποιήσειν ὅπερ αὐτοῖς μὴ λυσιτελεῖ ἐμμένουσι τῷ κακῶς κεκριμμένῳ κἂν μετὰ ὅρκου διὰ πολλὴν προπέτειαν τὸ τοιοῦτόν ποτε γένηται, καὶ φήσομεν ὥσπερ ὁ εἰπὼν Πέτρος· [Jo xiii 8] Οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα· κωλύεται δὲ ἐμμένειν τῇ τοῦ λεγομένου ὁμολογίᾳ, ἵνα ἔχῃ μέρος μετὰ Ἰησοῦ, οὕτω καὶ σὺ ὁ δεῖνα ἀκατακρίτως ἐπαγγειλάμενος τὸ βέλτιον ποιήσεις μεταθέμενος ἐπὶ τὸ ἐν πράξει εὐλογώτερον ἀπὸ τοῦ ἐμμένειν τῷ κακῶς κριθέντι.

98. In Joann. xiii. 18. Rome, *Vat. Gr.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Παραπέφρασται τὸ ῥητὸν τῆς προφητείας ἀπὸ τοῦ [Ps xl (xli) 10] ψαλμοῦ οὕτως ἔχον· Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης μου ἐφ' ὃν ἤλπισα, ὁ ἐσθίων ἄρτους μου, ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν. οὐκοῦν ὁ σωτὴρ περὶ τοῦ Ἰούδα καὶ ἑαυτοῦ φησὶν εἰρῆσθαι. ἐν ᾧ ζητήσεις πῶς ἄνθρωπος εἰρήνης Ἰούδας ἦν καὶ ἐπ' αὐτὸν ὁ σωτὴρ ἤλπισεν. δηλοῦσθαι οὖν διὰ τούτων νομίζω ὅτι γνησίως ποτε πεπιστεύκει. οὐ γὰρ ἂν οὐδέποτε υἱὸν εἰρήνης γενόμενον αὐτὸν ἀποστέλλων μετὰ [Lc x 5] τῶν λοιπῶν ἔλεγεν αὐτῷ τὸ λέγειν· Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ. [cf. Jo xiii 2] καὶ γὰρ ὅρα μεθ' ὅσα ὁ διάβολος ἔβαλεν αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν τὰ κατὰ τοῦ σωτῆρος, εἰ καὶ πρὸ ὀλίγου κλέπτην [cf. Jo xii 6] εἶναι μεμαρτύρητο· οὐκ ἂν δὲ οἶμαι ἀρχῆθεν κλέπτης ὢν ἐπιστεύθη τὸ γλωσσόκομον. ἄξιος οὖν ὢν τοῦ πιστευθῆναι, εἰ καὶ προεγνώσθη μεταπεσούμενος, ἐπιστεύθη· καὶ τηλικοῦτος ἦν ἄνθρωπος εἰρήνης Χριστοῦ ὡς ἐλπίδας ἀγαθάς ποτε τὸν Ἰησοῦν ἐπ' αὐτῷ ὡς καλῷ ἀποστόλῳ ἐσχηκέναι. ἐγὼ δὲ οἶμαι ὅτι καὶ λόγων ἀπορρήτων τροφιμωτάτων κε- [Ps xl (xli) 10] κοινώνηκε τοῖς ἀποστόλοις, περὶ ὧν φησίν· Ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν. ταὐτὸν δέ ἐστι τῷ· Ἐμεγάλυνεν· τό· Ἐπῆρεν· καὶ εἰ χρὴ τήν· Ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ πτέρναν αὐτοῦ· καί· Ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν· σαφηνίσαι λέξιν, ὅτι τοῦτο ποιεῖ ὁ λὰξ ἐντείνων τινί.

4 νιψη S 19 κλεπτειν R 22 επιστωθη RVS

99. In Joann. xiii. 19. Corderius, p. 339.

Τοῦτο γὰρ τὸ ἐσόμενόν φησιν· Ἀπ᾽ ἄρτι λέγω ὑμῖν πρὸ Jo xiii 19 τοῦ γενέσθαι, ἵν᾽ ἐπὰν γένηται τὸ πληρωθησόμενον τῶν προφητευθέντων ἐν τῇ γραφῇ, πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι περὶ οὗ ταῦτα πεπροφήτευται. βεβαίαν γὰρ, φησὶν, ἕξετε καὶ διὰ τοῦτο τὴν περὶ ἐμοῦ γνῶσιν.

100. In Joann. xii. 21. Rome, *Vat. Gr.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Σημείωσαι τίνα τρόπον ἐν τοῖς ἐξεταζομένοις τό· Ἐμαρτύρησεν· ἀναφέρεται εἰς τό· Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. Jo xiii 21 καὶ τοῦτο γὰρ λεγόμενον καὶ προφητευόμενον τοῖς μαθηταῖς περὶ Ἰούδα, τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, μαρτυρία ἦν ὁμώνυμος, οἶμαι, τῷ παρὰ τὸ μαρτυρεῖν καὶ ἀποθνήσκειν ὑπὲρ θεοσεβείας σημαινομένῳ. ὥσπερ δὲ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου τό· Ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι· εἶπεν, ἐπειδὴ τὸ μέλλον προο- Jo xi 33 ρῶν τὴν ὀργὴν ἐνεδείκνυτο ὥστε δεῖξαι ὅτι ἐκείνων τῶν οὐ γινομένων τὴν γνῶσιν ἔχων ὡς ἐπὶ παροῦσιν ὀργίζεται, οὕτως ἐνταῦθά φησιν αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἐσομένῃ τοῦ Ἰούδα προδοσίᾳ τεταράχθαι ἐκπληττόμενον τῆς μοχθηρίας τοῦ τρόπου τὴν ὑπερβολήν. βλέπουσιν οὖν εἰς ἀλλήλους οἱ μαθηταὶ ἀπο- Jo xiii 22 ρούμενοι περὶ τίνος λέγει. καὶ γὰρ Ἰούδας τάχα ἐκ προτέρων χρηστοτέρων ἐδυσώπει τοὺς ἀποστόλους πρὸς τὸ μηδὲν ὑπονοῆσαι περὶ αὐτοῦ φαῦλον. τάχα δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐνεώρα εἰς τὴν προαίρεσιν τοῦ ἑτέρου, ἐπαπορῶν εἰ δύναται ἡ τοιαῦτα πράξασα ψυχὴ, καὶ οὕτω πρὸς τὸν ἀψευδῆ διδάσκαλον διατεθεῖσα, ἐπὶ τοσοῦτον ἐκτραπῆναι καὶ ἐπιλαθέσθαι τῶν τοῦ διδασκάλου μαθημάτων ὡς καὶ ἐπὶ τὴν προδοσίαν αὐτοῦ φθάσαι. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ νεύειν ἐν ταῖς Παροιμίαις εἰς διαβολὴν λαμβάνεται· Ὁ γὰρ φαῦλος ἐννεύει μὲν ὀφθαλμοῖς, Pr v 1 φησὶ, σημαίνει δὲ ποδὶ, διδάσκει δὲ νεύμασι δακτύλων· καὶ ὁ

10 τὸ] τω RV 12 επειδη RV 28 ποδὶ] ποδας RS

ἐννεύων ὀφθαλμοῖς μετὰ δόλου συνάγει ἀνδράσι λύπας· λεκτέον ὅτι φαῦλον οὐ τὸ νεύειν ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ νεύειν ὀφθαλμοῖς τουτέστι πλαγιάζειν τὸν ὀφθαλμὸν καὶ μὴ ὀρθὰ βλέπειν. τὸ γὰρ νεύειν μετὰ δόλου ψεκτόν ἐστιν.

101. In Joann. xiii. 27. Corderius, p. 343. [Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.] Ap. Corderium Ἀνωνύμου dicitur.

Τὸ δοθὲν ψωμίον ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῖς μὲν ἄλλοις μαθηταῖς γέγονεν εἰς σωτηρίαν, τῷ δὲ Ἰούδα εἰς κρίμα, ὥσπερ
cf. 1 Co xi 27, 29 καὶ Παύλῳ δοκεῖ· Ὁ ἀναξίως ἐσθίων τὸν ἄρτον τοῦ κυρίου καὶ πίνων αὐτοῦ τὸ ποτήριον εἰς κρίμα ἐσθίει καὶ πίνει.
Jo xiii 27 καὶ διὰ τοῦτο· Μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ σατανᾶς.

102. In Joann. xiii. 30. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, p. 346.

Οὐ μόνον δὲ κατὰ τὸ ἁπλούστερον ἐξῆλθε τοῦ οἴκου, ἐν ᾧ τὸ δεῖπνον ἐγίνετο ἀλλὰ καὶ τὸ τέλεον ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ
1 Jo ii 19 Ἰησοῦ, ἀνάλογον τῷ· Ἐξῆλθον ἐξ ἡμῶν. εἰ δὲ χρὴ ὡς μὴ εἰκῇ παρεῤῥιμμένον ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἐξετάσαι καὶ τό·
Jo xiii 30 Ἦν δὲ νύξ· λεκτέον ὅτι συμβολικῶς τότε ἡ αἰσθητὴ νὺξ ἦν, εἰκὼν τυγχάνουσα τῆς γενομένης ἐν τῇ ψυχῇ Ἰούδα νυκτὸς,
1 Th v 5 ἧς νυκτὸς, φησὶν ὁ Παῦλος, οὐκ ἐσμὲν τέκνα οὐδὲ σκότους·
1 Th v 8 καὶ τό· Ἡμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες νήφωμεν.

103. In Joann. xiii. 31. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

Mt xi 27 Γέγραπται· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ. καὶ
Mt xvi 17 εἴρηται· Μακάριος εἶ, Σίμων Βαριωνὰ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα

5 om. *δοθὲν* RVS om. *ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ* RVS om. *μαθηταῖς* RVS **6—8** *ὥσπερ—πίνει*] *αναξιως εσθιοντα* RVS **9** *εἰσελήλυθεν* Cord. **11** om. *δὲ* RVS om. *τοῦ οἴκου* Cord. **12** *τὸ τέλεον*] *πλέον* Cord. **13** om. *ἀνάλογον—ἡμῶν* RVS *τῷ*] *τὸ* Cord. **14** *ευαγγελιου* RVS *εξεταση* RVS **17** om. *οὐδὲ* RVS *σκοτος* RS: *σκοτ* V

οὐκ ἀπεκάλυψεν. ὅσον οὖν οὐκ ἔγνωστο ὁ υἱὸς τῷ κόσμῳ οὐδέπω ἐν κόσμῳ δεδόξαστο. καὶ ἦν ἡ ζημία τοῦ μὴ δοξάζεσθαι αὐτὸν ἐν τῷ κόσμῳ οὐ τοῦ μὴ δεδοξασμένου ἀλλὰ τοῦ οὐ δοξάζοντος αὐτὸν κόσμου. ὅτε οὖν ἀπεκάλυψεν ὁ οὐράνιος πατὴρ οἷς ἀπεκάλυψεν ἀπὸ τοῦ κόσμου οὖσι τὴν τοῦ υἱοῦ γνῶσιν, τότε ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τοῖς ἐγνωκόσιν αὐτόν. οἱ γὰρ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν cf. 2 Co iii 18 *κυρίου ἐνοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦνται.*

104. In Joann. xiii. 33. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27.

ΤΕΚΝΙΑ, ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμί. *Ἐντεῦθεν ἔστιν* Jo xiii 33 *ἰδεῖν καὶ τῶν παραπλήσιον φωνῶν, ὡς τινων ὁ σωτήρ ἐστι πατήρ. τῷ μὲν γὰρ παραλυτικῷ φησί· Θάρρει, τέκνον· καὶ* Mt ix 2, 22 *τῇ αἱμορροούσῃ· Θάρσει, θύγατερ· καὶ νῦν τοῖς μαθηταῖς λέγει Τεκνία. χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων οὐ δύναται τὸ τέκνον γενέσθαι ἀδελφὸς οὗ ἔφθασε γενέσθαι τέκνον, οὕτως ἀδύνατον μεταβαλεῖν ἐκ τέκνου Ἰησοῦ πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτοῦ ἀδελφόν. οὗτοι γὰρ, πρὸς οὓς εἶπε Τεκνία, μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάστασιν, ὡσπερεὶ μεταποιηθέντες ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως Ἰησοῦ γίνονται τοῦ πρότερον εἰπόντος Τεκνία ἀδελφοί. διὸ γέγραπται· Πορεύου* Jo xx 17 *πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ εἰπὲ αὐτοῖς. τάχα δὲ ὥσπερ ἔστι μεταβαλεῖν ἐκ δούλου Ἰησοῦ, δοῦλοι δὲ ἦσαν οἱ μαθηταὶ πρὸ τοῦ εἶναι τεκνία, καὶ δῆλον ἐκ τοῦ· Οὐκ ἔστι δοῦλος* Jo xiii 16 *μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ· ἐπιστήσεις δὲ εἰ ὁ δοῦλος πρότερον μαθητὴς γίνεται, εἶτα τεκνίον, εἶτα ἀδελφὸς Χριστοῦ καὶ υἱὸς αὐτοῦ. μαθητὴν δὲ ἐν τούτοις λεκτέον τὸν ἐκ τοῦ παρέχειν αὐτὸν παραληψόμενον τὴν τοῦ λόγου ἐπιστήμην, μανθάνοντα ἀπὸ τοῦ τοιούτου διδασκάλου τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ.*

3 *οὐ τοῦ*] *ουτω* V *δεδοξασμενον* V **4** *αὐτὸν*] *αυτου* RV **8** *εικοναν* V **17** *ωσπεροι* R **18** *μεταποιωθεντες* RVS **20** om. *μου* S **26** *παραλειψομενους* V

105. In Joann. xiv. 3. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9: Ven. 27. Corderius, pp. 354, 355.

Ἐναντίον εἶναι δοκεῖ τῷ προειρημένῳ. ἄνω μὲν ὡς οὐκ
cf. Jo xiv 2 οὔσης τοῦ ἑτοιμάσαι χρείας φησὶν, ἐνταῦθα δὲ ὅτι· Ἐὰν
Jo xiv 3 πορευθῶ, ἑτοιμάσω τόπον ὑμῖν. ὃ οὖν λέγει τοιοῦτόν ἐστιν·
ὅτι ὅσον πρὸς τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀγαθῶν ὧν κατὰ πρόγνωσιν
ηὐτρέπισεν ὁ πατὴρ, ὥστε τοὺς εὖ καὶ κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν
βιοῦντας ἐνδιαιτᾶσθαι τοῖς ἑτοιμασθεῖσι καλοῖς διηνεκῶς, οὐ
χρεία ὥστε ὑμῖν εὐτρεπισθῆναι παρ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὥστε ὑμᾶς τὴν
προσήκουσαν ἐπιδείξασθαι γνώμην. πλὴν ἀλλ' ἐγὼ τούτων
ὑμῖν ἑτοιμαστὴς καὶ πρόξενος γίνομαι. τί γὰρ <τό·>
Πάλιν ἔρχομαι καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν; ἐπειδὰν
γὰρ, φησὶ, τῇ εἰς οὐρανοὺς ἀνόδῳ παρασχῶ καὶ ὑμῖν τῆς
τῶν ὁμοίων ἀπολαύσεως τὴν ἀφορμὴν, ὥστε φανῆναι τὸν
καταστάντα τούτων αἴτιον ὑμῖν, αὐτὸς ἐλεύσομαι πάλιν,
λέγει δὲ τὴν ἐξ οὐρανῶν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν, καὶ
λαβὼν ὑμᾶς ἀνελεύσομαι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅπου καὶ αὐτός
εἰμι, ὥστε καὶ ὑμᾶς ἔχειν μεθ' ἑαυτοῦ τῶν αὐτῶν ἀπολαύοντας
2 Ti ii 12 ἐμοί. Εἰ γὰρ ὑπομένομεν, φησὶν ὁ Παῦλος, καὶ συμβασι-
λεύσομεν.

106. In Joann. xx. 25. Rome, *Vat.* 758; *Reg.* 9 (Cod. Ven. mutilus est). [Corderius, p. 460.]

Ἔοικέ τι ἀκριβὲς καὶ ἐξητασμένον ἔχειν ὁ Θωμᾶς, ὅπερ
παρίσταται καὶ ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων, ἅπερ οἶμαι
αὐτὸν εἰρηκέναι μὴ ἀπιστοῦντα τοῖς λέγουσι τεθεωρηκέναι
τὸν κύριον, ἀλλ' εὐλαβούμενον μήποτε φάντασμά ἐστι, καὶ
Mt xxiv 5 μεμνημένον τοῦ· Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου

2 om. *ὅτι* RVS **5** *ευτρεπησεν* RV *ὥστε*] *ωσπερ* RVS om. *καὶ* RV **5, 6** *βιουντας ακριβειαν* RVS **9, 10** om. *τί γὰρ—ἐμαυτὸν* Cord. **9** om. *τὸ* RVS **11** *τῇ*] *την* RV *ανωδον* RV **12** *απο παυσεως* RVS **14** *δὲ*] *και* RV *αυτου δευτεραν* RV **15** *απελευσομαι* RV om. *εἰς τοὺς οὐρανοὺς* RVS *καὶ*] *περ* RVS **16, 17** om. *ὥστε—ἐμοί* RVS **17** *ο Παυλος φησιν* RVS **22** *ἐστι*] *ἦν* Cord.

λέγοντες ὅτι Ἐγώ εἰμι. τοῦτο δὲ οἶμαι πεπονθέναι καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ κατ᾽ ἐξοχὴν τὸν Θωμᾶν. ὅτι δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι τοιοῦτόν τι ἐνενόησαν ἰδόντες τὸν Ἰησοῦν δῆλον ἐκ τοῦ γεγράφθαι ὅτι Ἐδόκουν [Mc vi 49] ὅτι φάντασμά ἐστι· καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτοῖς Ψηλα- [Lc xxiv 39] φήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα ὀστᾶ καὶ σάρκα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. περὶ δὲ τοῦ πῶς λέγεται αὐτῷ Μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός· καὶ εἰς τὸ ὄνομα δὲ τοῦ [Jo xx 27] Θωμᾶ τοιαῦτα ἂν λεχθείη, ὅτι τῶν μὲν ἀξιωθησομένων ὑπὸ τοῦ σωτῆρος μείζονος θεωρίας περὶ τῆς ἐν τῷ ὄρει μεταμορφώσεως αὐτοῦ καὶ τῶν ὀφθέντων ἐν δόξῃ Μωσέως καὶ [cf. Lc ix 30 f.] Ἠλίου τὰ ὀνόματα μετεποίησεν. τῶν δὲ λοιπῶν διὰ τοῦτο τὰ ὀνόματα οὐ μετεποίησεν, ἐπεὶ καὶ αὐτάρκη καὶ καθ᾽ ἑαυτὰ ἦν παραστῆσαι τὸ ἑκάστου ἦθος. περὶ μὲν οὖν τῶν λοιπῶν ἀποστόλων οὐ νῦν πρόκειται λέγειν, περὶ δὲ τοῦ Θωμᾶ, ὃς ἑρμηνεύεται Δίδυμος, διὰ τοῦτο, ἐπεὶ δίδυμός τις τὸν λόγον ἦν ἀπογραφόμενος τὰ θεῖα δισσῶς καὶ μιμητὴς Χριστοῦ τοῖς μὲν ἔξω ἐν παραβολαῖς λαλοῦντος, κατ᾽ ἰδίαν δὲ τοῖς ἰδίοις [cf. Mc iv 11, 34] μαθηταῖς τὰ πάντα ἐπιλύοντος. καὶ οὐκ ἄτοπόν γε φάσκειν τοὺς γνησίους Χριστοῦ μαθητὰς κατορθοῦν διττὸν τοῦτο τῆς ἐν λόγῳ παρασκευῆς, ὅπερ ἤδη τάχα καὶ ἐξαιρέτως εἶχεν ἔκτοτε ὁ Θωμᾶς. εἴποι δ᾽ ἄν τις καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἑρμηνείαν μόνου τούτου ἀναγεγράφθαι, τῷ βεβουλῆσθαι τὸν εὐαγγελιστὴν Ἕλληνας ἐντυγχάνοντας τῷ εὐαγγελίῳ ἐπιστῆσαι τῇ ἰδιότητι τῆς ἑρμηνείας τοῦ ὀνόματος κατ᾽ ἐξοχὴν μόνον ἑρμηνευθέντος ἐπὶ τῷ εὑρεῖν τὴν αἰτίαν τοῦ καὶ Ἑλληνιστὶ ἐκκεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

3—7 om. ὅτι—ἔχοντα RS **7** ἔχοντα] expl. Cord. **12, 13** om. τῶν δὲ—μετεποίησεν S **12** τοῦτο] τουτων R **16** ὅς] οσον R επειδη S **21** ἐξαιρέτως] εξαιρεσεως R εἶχεν] + τους γνησιους Χῦ μαθητας R **23** μονον R **25** μονου S

107. Eusebius, *H. E.*, vi. 25.

Καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ δὲ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ἐξηγητικῶν, ὁ αὐτὸς ταῦτα περὶ τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἀποστόλων φησίν.

cf. 2 Co iii 6 Ὁ δὲ ἱκανωθεὶς διάκονος γενέσθαι τῆς καινῆς διαθήκης,
cf. Ro xv 19 οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος, Παῦλος, ὁ πεπληρωκὼς τὸ
εὐαγγέλιον ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ,
οὐδὲ πάσαις ἔγραψεν αἷς ἐδίδαξεν ἐκκλησίαις ἀλλὰ καὶ αἷς
cf. Mt xvi 18 ἔγραψεν ὀλίγους στίχους ἐπέστειλε. Πέτρος δὲ ἐφ' ᾧ οἰκοδομεῖται ἡ Χριστοῦ ἐκκλησία, ἧς πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσι,
μίαν ἐπιστολὴν ὁμολογουμένην καταλέλοιπεν· ἔστω δὲ καὶ
cf. Jo xiii 25 δευτέραν· ἀμφιβάλλεται γάρ. τί δεῖ περὶ τοῦ ἀναπεσόντος
λέγειν ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ Ἰωάννου, ὃς εὐαγγέλιον ἓν
cf. Jo xxi 25 καταλέλοιπεν, ὁμολογῶν δύνασθαι τοσαῦτα ποιήσειν ἃ οὐδὲ
ὁ κόσμος χωρῆσαι ἐδύνατο; ἔγραψε δὲ καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν,
cf. Ap x 4 κελευσθεὶς σιωπῆσαι καὶ μὴ γράψαι τὰς τῶν ἑπτὰ βροντῶν
φωνάς. καταλέλοιπε δὲ καὶ ἐπιστολὴν πάνυ ὀλίγων στίχων· ἔστω δὲ καὶ δευτέραν καὶ τρίτην· ἐπεὶ οὐ πάντες φασὶ γνησίους εἶναι ταύτας. πλὴν οὐκ εἰσὶ στίχων ἀμφότεραι ἑκατόν.

108. Pamphilus, *Apol. pro Origene*, 5. Migne, *Patr. Gr.* xvii. 583.

Ex secundo (?) libro secundum Joannem de his ipsis.

Origenes. Unigenitus ergo Deus Saluator noster a Patre generatus, natura et non adoptione Filius est. Natus est autem ex ipsa Patris mente, sicut uoluntas ex mente. Non enim diuisibilis est diuina natura, id est, ingeniti Patris, ut putemus uel diuisione uel imminutione substantiae eius Filium esse progenitum. Sed siue mens, siue cor, aut sensus de Deo dicendus est, indiscussus permanens, germen proferens uoluntatis, factus est Uerbi Pater; quod uerbum *in sinu Patris*

requiescens, annuntiat *Deum* quem *nemo uidit unquam*, [Jo i 18] et reuelat Patrem, quem nemo cognouit nisi ipse solus, [cf. Mt xi 27: Jo vi 44] his quos ad eum Pater coelestis attraxerit.

109. Pamphilus, *Apol. pro Origene*, 5. Migne, xvii. 580.

De eisdem in quinto libro de Euangelio secundum Joannem.

Origenes. Unigenitus Filius Saluator noster, qui solus ex Patre natus est, solus natura et non adoptione Filius est.

Item in ipso libro.

Origenes. Unus ergo est uerus Deus *qui solus habet immortalitatem, lucem habitat inaccessibilem.* [1 Tim vi 16] Unus et uerus Deus, ne scilicet multis ueri Dei nomen conuenire credamus. Ita ergo et hi qui accipiunt *spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba, Pater*, [Ro viii 15] filii quidem Dei sunt, sed non sicut unigenitus Filius. Unigenitus enim natura Filius, et semper, et inseparabiliter Filius est: ceteri uero pro eo quod susceperunt in se Filium Dei, *potestatem* acceperunt *Filii Dei fieri. Qui* licet *non ex sanguine, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sint*, [Jo i 12 f] non tamen ea natiuitate sunt nati, qua natus est unigenitus Filius. Propter quod quantam differentiam uerus Deus habet ad eos quibus dicitur: *Ego dixi: Dii estis*, tantam differentiam habet [Ps lxxxi (lxxxii) 6] uerus Filius ad eos qui audiunt: *Filii excelsi omnes.*

110. Eustathius Antioch. *de Engastrimytho* c. 21. (Harnack, *Texte u. Unters.* II. 4, p. 60. Migne, *Patr. Gr.* XVIII. 657.) Cf. Frag. 74 (p. 283).

Οὐκ ἔλαττον δὲ καὶ τὸ τῆς λιθοβολίας δρᾶμα θεωρῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο πειρᾶται (sc. ὁ Ὠριγένης) τροπολογῆσαι,

τοῦ εὐαγγελικοῦ καταψεύδεται γράμματος· Οὐ πάνυ τι, λέγων, εὕραμεν ζητήσαντες ἐν τοῖς πρὸ τούτου
cf. Jo x 31 ὅτι ἐβάστασαν οἱ Ἰουδαῖοι λίθους ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν. εἶτα μετ' ὀλίγα φησίν· Εἰ γὰρ πάλιν ἐβάστασαν, πρότερον ἐβάστασαν.

INDEX LOCORUM.

Pages marked with an asterisk contain an allusion only. The references to the O. T. follow the LXX *numbering. References in thick type are to the Second Volume.*

GENESIS

i 1 ....20, 62*, **212**
2 ....150*, **197***
3 ....23, **301***
4 ....**301***
5 ....269, **197**, **301***
6 23
10............294
20............294
21............294*
24, 25 294
26............59*, 86, 87*, 168*, 276, 305, **66***
31............298*, **69***
ii 7 ....270*, **66***, **67***
8 ....284*
9 ....287*
15............287*
16............284*
22............**243***
23............**6**
iii 6 ....**72***
22............**183**
23............94
iv 1 ....**6**
14, 15 ......**25**
25............125, **36***
26............**36**
v 22............**37**
vi 2 ....160*, 287*, 322*
9 ....**37**
vii 4 123
ix 26............**37**
xi 7 305
26............**36***
xii 1 ....308, **46**, **47**, **56**
2, 3 ....**47***
4 ....**47**
6—9.........**47***
10—12... ..**48***
16............**48***
xv 6 ....**5**, **46***, **109***
13............**289**
15............**49**
xvii 10, 11 327
xviii 2 ....87*, **155**
3 ....**155**
4 ....**156**
6 ....283*
xix 1 ....87*
37............**209**
xxiv 15, 16 ......277*
17............277*, 278
18............278
32............283*
xxv 31............187*
xxvii 16............187*
19............187
29............**168**
40............**168**
xxix 2, 3 ....**108**
8 ....**108***
10............**108**, **292***
xxx 42............**292***
xli 51............**143***
52............**143***, **144**, **294**
xliii 23, 24 ......**156**

(Genesis)

xliii 34............39*
xlvi 12............159*
xlvii 12............**144***, **294***
xlix 8 ....28, 273
9 28
10............28, 273, **272***
11............176
16............137

Exodus

i 12............93*
iii 2 ....41, **285***
5 ....133*, **162***
6 ....41, 86*
14, 15 ......75*
18............86*
iv 6 ....**189, 190**
7—9.........**190**
22............**138**
vii 1 131
viii 20—23......198
x 23............269
xii 1, 2 196
3 ....197, 200*, 213*
5 201
7 ....202*
8 ....201, 202*
9, 10 201
11............197, **144**
15............200*
26, 27 ......197, **145**
43............197
48............197
xiv 11............162
15............132
19............**148***
22............162*
xv 7 ....**266**
24, 25 249
xvi 1—4.........248
23............197
25............197
xvii 1 ....249*
3 ....249*
11............**113***
xx 12............**93**
xxii 6 ....178*
xxv 17—19......45*
xxvi 2 ....**107***
xxix 38—44......171
xxxii 7 198
32............**231**
xxxiii 21............**76**
xxxiv 28............202
29, 30 ......**200**
33............**118***
xl 28, 29 ......**200**

Leviticus

iv 1 ....**301***
xix 23, 24 144
xxiii 2 199
xxvi 12............271

Numbers

xiv 28............80—82
xviii 26, 27 ......3*
xxii 22—24......**130**
27............**130**
32............**130**
33............**130, 131**
34, 35 ......**131**
38............**125**
xxiii 4—6.........**131**
7 ....**125, 137**
16............**131**
xxiv 2 ....**137***
7 273
8, 9 274
17—19......274
xxv 6 ff **72***
11............128
xxviii 1—3.........198
xxxiii 6 ....159*

Deuteronomy

ii 30............**182**
iv 19............60
24............267
vi 5 ....**29***
ix 9 ....202*
x 12, 13 ......**297**
xiv 21............3*
xvi 20............**125**
xxii 24............**244**
xxvii 11—13......259

(DEUTERONOMY)

xxxii 4 ....65*
8, 9 306
32, 33 ......**39***
xxxiii 7 274

JOSHUA

iii **284***
5, 7, 9, 10...163
v 2—4.........163*
9, 10.........163
13, 14 87
15............**162***
xii 9 ff 113*
xiii 22............**125***
xxii **284***

JUDGES

xi 35, 36 173
xx 28............128*

RUTH

i 22............296

1 KINGS

ii 12............**4**
vi 9 ....**132***
viii 49*
xvi 7 ....**13**
14............**131**
xvii 45............**72***
51............**72***
xix 19............**132**
20—24......**132**, **137***
xxv 28............49*
xxviii **132***
13............**101**

2 KINGS

vii 2 233
xvi 8 ....109, 233*

3 KINGS

ii 46 e **151**

iv 32, 33 ......**229**
v 3—5.........235*
15............236*, 237*
16............236*
17............232, 236*
vi 1, 2 ....232, 236*
3 ....232, 237*
4 232
5 ....232, 237*
9 ....239*
12, 13 ......237*
15, 17 ......238*
18............235*
21............238
22............238*
26............235*
34............238*
vii 1, 2 238
viii 10, 11 ......**200**
xii 260*
xiii 2 137
xvii 6 ....**272***
xviii 34............139
xix 11, 12 271
xxii 15............**79***
19............**79**
20—22......**79**, **131**

4 KINGS

i 8 127
ii **284***
ii 1 ....164*
8 ....164*
9 164
14............86*, 165
15............124
iv 40........... 282
v 9—11 165
12............166
xvii **90***

1 CHRONICLES

xxii 8 ....109, 233*
9 109
xxix 1—5.........233

2 CHRONICLES

ii 2 237
xviii 18—21......**79**

ESDRAS A

iv 109*

ESDRAS B

vi 234*

PSALMS

i 3 ....**90***
ii 2 ....**194**
6 ....156, 318
7 ....38, 248, 318
8 248
iv 7 133
vi 6 ....84, **30**
vii 10............323
13—15......**151**
ix 9 ....47*
18............**287**
x 7 ....118, 133
xi 7 ....**13***
xii 4 ....269, **288**
xiii 3 139
xv 10............41*, 152
xvii 10............**235**
12............93, 94
xviii 1 ....**178**
5 ....266*
8 ....**223**
9 90
10, 11 ......**67**
xix 8 52
xxi 2 92
15............228*, 229, **42**
16............24*, **74, 98**
23............**7**
30............284, **29**
xxii 1, 2 283
xxiii 7 176
8 ....175*
xxvi 1 ....89, 269, **194**
2, 3 ....**194**
xxx 24............117
xxxii 6 54
9 ....**110***
10............214, **123**
11............214
15............276*
17............52, 223*
xxxiii 8 ....177*
9 ....**104**
xxxv 7 ....25*, 36, **143***
10............88, **213, 216**
xxxvi 4 ....**165**
xxxvii 6 ....**105**
xxxviii 8 ....**32**
xxxix 8 ....**230**
xl 10............**173, 174, 186, 192, 304**
xli 2, 3 250
xlii 3 ....**255**
xliii 20............**74**
xliv 2 ....9, 29, 53, 54
3 54
8 ....36*, 37*, 54
11............54
xlv 5 ....160*, 167*
11............**4**
xlvii 3 ....210*
xlviii 6 ....**174**
13............25*
xlix 1 ....40, 59
l 9 ....**250**
13............**128, 238, 293**
li 5 ....**258**
liv 13, 14 ......**186**
lxi 13............298*
lxii 4 118
9 ....**210**
lxvii 12............12, 13
13............12
lxviii 6 92
9 230
10............226, 227
22............226, 227
29............**231**
lxxi 1, 2 37
4, 5 ....175*
11............**123**
12............175
lxxii 2 ....**76**
8 ....**139***
lxxiii 13............224*
lxxvi 2 132
lxxvii 25............204*, 283
43............327
47............**39**
lxxxi 5 91
6 ....**76, 184, 311**
7 ....**77, 157***, **184**

(Psalms)

lxxxiii 6 246
lxxxvii 5 41
6 ....22, 290
7 29
lxxxviii 33, 34 ......49*
49............98
xciii 11............323
xciv 8 210
xcv 13............47*
ciii 4 ....17*
15............39, 161*, 283
24............24, 46, 55*, 74, 154, 31
29, 30 270
civ 6 39
15............118
cvi 20............255
33—43......143
cix 1 ....177, 152
3 112
cxiii 12............61*
25, 26 18
cxiv 6 ....17*, 90
7 ....17*
9 81
cxv 2 ....76, 80, 163
cxvii 14............32
17............73
22............29, 50*
23............29
cxviii 73............305
133 ....214*
cxix 6, 7 ....235, 94
cxx 4 90
cxxi 3, 4 ....210, 220*
cxxii 1, 2 112
cxxiv 2 210
cxxv 5 296
6 ....296, 38
cxxvii 2 326
cxxviii 6—8.........38
cxxix 3 280
cxxxv 2 40
cxxxvi 1 ....166*
cxl 2 113
cxlii 2 ....66, 80, 81*
cxlviii 5 ....23, 77

Proverbs

i 5 175
6 94
24............229
iii 16............166
18............90*
28............110
iv 6 104
23............151*
27............133
vi 13............191, 305
14............191
viii 9 ....11*, 68*, 295
22............13*, 21, 23, 41, 46, 54*, 106*, 117*, 9*, 13*, 58*, 98
ix 8, 9 176
x 3 284
10............191
19............229
xv 17............282
xvi 7 ....19, 20
13............49
23............113, 114*, 302, 136
xx 16............243
23............49*
xxiv 29............76
54............35*
69............261
xxvi 9 178
xxvii 1 187

Ecclesiastes

vii 21............91*, 92
xi 2 290
xii 12............228, 229

Canticles

i 15............218
ii 5 43
8 250
v 3 170

Job

i 3 ....278*
12............198*
ii 6 ....198*

(Job)

iii 8 ....20*
xi 12............**275**
xiv 4 ....**91***, **92**
xv 25............**154**
xxv 5 48
xl 14............20, 21, **66***, **75***

Wisdom

i 3, 4 ....**285**
5 ....**129**, **238**
14............**75***, **178***, **293***
ii 24............**75***, **151***
iv 9 ....**49**
vii 9 ....**13**
25............273
26............177*, 273, 286*
viii 2 ....**104**
x 3, 4 ....**39**
7 ....**39**
xi 24............**60***
26............**60***
xii 11............**40**
xvii 1 ....173, **35***

Ecclesiasticus

iii 21............252
iv 28............**140***
v 7 ....**110**
xviii 7 153
xxi 15............302
xxvii 25............**283**
xxxiv 14............**194**
xl 28............**277**

Esther

iv 22............75

Judith

ix 2 ....86*
11............276

Tobit

xi 13............**278***

Hosea

i 1 ....56, **102***, **214**
ix 5 199
x 12............89*, 90, 269, 301*
xii 3 98
xiv 9 173

Amos

v 21............**145**
viii 11............284

Micah

i 2, 3 ....**61**
iv 4 109
vi 8 ....**297**

Joel

ii 11............31*
28............**263**

Zephaniah

i 14............31*

Haggai

i 13............87

Zechariah

i 9 ....87*
iii 3 ....91*
4 92
vi 12............**197***
ix 9 ....215*, 216
10............216, 224*

Malachi

i 6 38
iii 1 87
iv 2 ....**197***, **248***
4, 5 ....123, 136, 139*
6 ....139*

Isaiah

i 2 322

(Isaiah)

i 4 ....322*
7 220
11............**219**
13, 14 ......197, **145**
16............**150**
ii 1 ....56, **102**
v 1, 2 ....322*
vi 1 ....95*, 113*
2, 3 ....113*
8 ....95, **180**
9 ....95*
vii 14............**213***
viii 6, 7 ....**276***
10............**213***
19............**261***
ix 1 ....**270**
6 ....41, 52*
xi 1 ....29, 49*
2, 3 29
7 283
xiv 12............17*, **260***
xxii 22............**231**
xxvi 9 90
xxviii 16............41*
xxix 11, 12 ......301, **231***
xxx 6 224
xxxv 10............68*, 300*
xl 3 ....119, 141
6 132
9 15
10............298
26............293, **112**
xlii 6 88
xliii 1—4.........28
10............102
xlviii 16............72
xlix 1 27
2, 3 ....27, 43
5 ....27, 43
6 ....27, 31, 42*, 43
li 2 318
lii 2 13
5 ....**95**
7 15
11............**267**
15............51*
liii 3 ....**135**
4 ....**135, 162**
5 ....**135**
liii 7 ....44*, 172, 175*, **135**
8 ....**136**
9 ....**238***
liv 1 ....**143***, **293**
11—14 240
15............241
lviii 9 ....**113, 114**
lx 13—20......240
lxi 1 ....156, **278***, **298***
8 ....**265**
lxiii 1, 2 176
lxv 1 156
13............284
lxvi 1 157

Jeremiah

i 4 ....**214**
5 ....276*, 305
7 96
ii 18............166
iii 25............**83**
iv 14............**250**
v 8 ....**92***
14............203
vi 16............133*
xi 19............27, 172
xiv 1 ....56, **102***
xvi 16............**240**
xx 9 203
xxiii 21............**62**
24............157, 323
xxxv 5 ....**125**
xxxviii 27............36*

Lamentations

iv 20............65

Ezekiel

i 4—6.........113*
ii 3 ....96*
10............**232**
xviii 4 ....322*
20............**18**
xxviii 19............**64**
xxix 3—5.........166
xxxiv 82*
8 80
23............29

(Ezekiel)

xxxvii 1—4.........229
7 ....229*
11............228*, 229

Daniel

vii 10............**231**
viii 5 ....219*
7 301
xii 2 ....16*

Susanna

9 ....**112, 113, 264**
35............323, **112, 113**
42............**247**
56............**40**

Bel and Dragon

34—36......**272***

1 Maccabees

i 22............234*

2 Maccabees

vii 28............22*
xv 14............318

4 Maccabees

iii 20............235*

S. Matthew

i 1 6
ii 2 ....33*
iii 5 ....141, 145*
6 141
7 ....137*, 141, 142*, 145*, 146*, 148
8 ....137*, 143
9 ....138, 143, 318, **41**
10............138, 144
11............139*, 148, 149*, 151, 161, **161***, **285***
13............170
iii 14............99, 170
15............170
16............**238***
17............**285***
iv 11............182, 204*, **119**
12............182, 185*, **141**
13............182, 184, 193*, **141**
14, 15 182
16............92, 106, 269
17............183, 193*, 195, 196
18............190, 204*, **239***
19............190, **239***, **240**
23............205*, **63***
v 6 250
8 ....**5, 30*, 224, 299***
13............179
14............31, 33, 91, 179, 210*, **216**
16............31, 57*, 81, 84*, 103*, **204***
17............264*
27............**60**
28............**60, 68**
29, 30 ......**60***
33............**60**
34............157, **60**
35 ....157, 210*, 260*, 317*
43............**53, 59**
44............**53, 59, 60, 85, 88*, 248**
45............15*, **53, 59, 60, 85, 88*, 248**
vi 2 ....**125***
4 298
12............**280**
19............**29***
21............**29***
vii 1 ....**177**
7 ....210*, 248, **91***
8 ....210*, 248, **16**
11............**253**
13............133*
14............244*
16............**53***
18............258
21............169
22............244*, **169, 173**
23............**169, 173**
26............109*
viii 1 ....205*
2, 3 166

(S. MATTHEW)

viii 4 ....103*
6 195
8 ....325, 290*
11............244, 300
12............322
13............195, 325
14............195*
16............326
17............91*, 176*, 134*, 135*
28............158*
34............196*
ix 2 ....205, 307
11............280*
12............161*, 83*, 138*, 168*
22............177, 205, 307
27............298
29............177
37............295, 297
38............295
x 5 ....307, 308
8 ....153*
10............35*, 162*
23............141
24............172
25............167, 168, 172
27............94*
28............321*, 49*
29............92*
34............43
38............210
xi 3 ....8, 121, 154
4 121
5 ....121, 315*
9 ....129, 235*
10............97, 132, 149
11............135*, 149*, 235*
13............135*
14............96, 106, 122, 135*
15............106, 113*
18............145
19............57*
27............20*, 52, 271, 5, 42, 203, 204*, 306, 311*
29............275*, 156
xii 5 ....277*
17............28
24............20*
27............20
31............129
xii 32............71, 72*
35............133*
40............206*, 209
42............109, 301, 151
44............146*
50............73*
xiii 12............296*, 303
16............242
17............111*, 115, 242, 301, 302*
36............295
39............295
55............127, 217*, 314, 3*
56............127, 314
57............313*
xiv 2 ....123*, 167*
xv 2 165
7, 8 134
9 147
24............241, 41
xvi 14............127
16............197, 218*
17............203, 218, 306
18............190, 240, 310*
21—23......25
26............18
28............103, 104
xvii 1—3.........300*
22, 23 25
xviii 3 249
20............206, 207, 291*
xix 6 243
17............157*, 114*
xx 17—19......25
xxi 1 ....207, 215*
2 ....207, 217, 221*
3 ....207, 217
4 207
5 ....207, 216
6 ....207, 215
7 ....208, 215, 217
8 ....208, 215, 217*, 219*
9 ....208, 215, 219*
10............206, 208
11............206, 215
12............206, 215, 217
13............206, 215, 218*, 225*
21............178*
23—25......146
28............110*
43............212*, 296

(S. MATTHEW)

xxi 44........ 76
xxii 11...........118*
13...........118
31...........112, 73
32...........40*, 60*, 157*, 226*, 51, 73, 101*, 102*
37...........29*
40...........288
xxiii 8 .... 5*
9 ....5*, 93*
15...........71*, 86
28...........218*
29...........314*, 102*
33...........71*
xxiv 5 308
12...........180
35...........270
xxv 1 ....281*
12...........281
15...........11*
21...........133*
29...........160, 166, 192*
40...........16
xxvi 13...........15
14, 15 126
22...........186
23...........193
24...........184*
26...........195, 196
31...........156, 158, 206
33...........158, 187
38...........37*
39...........288, 194
41...........183
47...........126
57...........126
59, 60 126
61, 62 ......232, 126
63...........126
64...........126, 127
65, 66 127
xxvii 2 185
3 ....185, 186, 197
4 185
5 ....185, 197
9 ....185*
12...........127
20 127
50...........22, 25*
xxvii 51—54......22
59, 60 ......290*
xxviii 11—14......127
15...........209
18...........324*
19...........306, 251, 290*
20...........192, 193*, 309, 206, 207, 251

S. MARK

i 1 ....6*, 17, 140, 283*
2 ....17, 139*, 140, 141
3 ....17, 99, 140, 141
5 ....142*, 145
7 ....148, 151*
8 148
9 170
10...........238*
13—15......183, 193*
21...........183
23...........194
24...........194, 130
25...........194
26, 27 ......194*
30...........194*, 325*
31...........325*
32...........194*
34...........194*
ii 16...........177*
iii 29...........19
iv 11...........309*
34...........309*
v 3—5.........289*
15...........289*
22, 23 ......290*
vi 3 ....217*
4 273
8, 9 ....35*, 134*
14, 15 ......21*
16...........127
49...........309
vii 7 147
34, 35 ......63*
viii 25...........278*
34...........31*
ix 1 ....103, 104
x 9 243
18...........48, 75, 166*, 272*, 286
xi 1 208

(S. Mark)

xi 2 ....208, 221*, 222*, 224
3 208
4 ....208, 221*
5 ....208, 222*
6—12 208
15............206, 208, 222*
16, 17 206
23............**178***
xii 26............80, 112, **73**
27............80, **73**
41, 42 ......**10**, **12***
43............**10**, **13**
44............**10**
xiv 10, 11 ......**127**
15............**146***
19............**186**
20............**193**
21............**184**
29............**158***
34............91*
38............**183**
43............**128**
53............**128**
58............232
60............232, **128**
61—63......**128**
xv 1 ....**128**
3 ....**128**
5 ....**128**
37............**25***

S. Luke

i 2 ....**42**
11............123*
13............123
15............95*
17............95*, 106*, 123, 124, 135, 148*, 158*
18............131
19............149*
20............131
31, 32 ......**183**
35............124
41............44*, 168
42............168
44............44*, 95*, 96, 106*
63............99, 131
64............131, 149*
i 65............125
67............129*
76............129
ii 10............17
14............17
28............243*
29, 30 243
34............**139***
iii 2, 3 142
4 ....131, 142
5 131
7 137
8 ....137, 143*, 318
15............130*, 167*, 148
16............139*, 148
21............170, **238***
22............73*
iv 13—16......183
18—21......15
24............313
28............183*
31............183, 194
32, 33 194
34............194, **293**
35............194
38............194
39............194*
40, 41 194
v 32............**138**
vi 20............293*, **110**
21............**39**
25............**39**
28............**85***, **88***
38............**177**
40............**172**
48............108*
vii 9 ....**41**
12............**115**
28............135*, 136, 151*, **39**
33............146*
35............57
37............**287**
38............177*, **287**
viii 8 ....**143***
13............**85***
14............16
18............**192***
31............**130***
55............**115***
ix 3 ....35*
7 ....**21***

(S. LUKE)

ix 8 ....123*, 21*
16............284*
19............123*
27............103, 104
29............200
30............200, 309*
31............200, 309*
48............316
62............211*
x 5 ....174, 304
6 ....57*, 174, 192
22............20*
30............89*
41............287
42............158*
xi 9 248
10............104*, 248
15............146*, 20*, 89*
19............20
47............292*
52............151*
xii 3 94
4 ....49*
20............17, 21
42............36
50............161, 176
xiii 11.........293*, 294*
26, 27 ......173*
34............273
35............295*
xiv 16, 17 284
28, 29 ......109*
xv 4 ....267*
11............267*
xvi 6, 7 277
9 ....150*, 211*
10............296*
16............129*, 223*, 283
19, 20 ......286*
21............287*
22............189, 286*
23............293*
27—29......286
xvii 5 ....176, 222
21............17
xviii 8 180
10, 11 138
13............111, 112*, 113
14............139*
xviii 19............157*, 286
xix 10............266*, 28*, 281*
12............317*
20............296*
24............296
29............208
30............209, 221*
31, 32 209
33............209, 222
34—39......209
40............209, 217
41............209, 222
41—44......207
45............207, 222
46............207
xx 6 ....146*
17, 18 29
36............86*, 263*
37............112, 73
38............73
xxi 1, 2 ....10, 12*, 14*
3 ....10, 12, 14*
4 ....10, 12*
xxii 3, 4 127
15............68, 146*
21............186, 193
22, 23 186
27............43*, 156, 164*
28............38*
52............127
54............127
66............127
xxiii 10............127
21............25, 184
40............215*
42............185, 209
43............209
53............292*
xxiv 18—20......9
32............12, 203
39............309

S. JOHN

i 1 ....6, 22, 23, 24, 29, 41, 50*, 52, 54, 56—58, 59—61*, 68, 69, 79*, 80*, 83, 84*, 130*, 131*, 188, 14*, 16*, 32*, 50*, 58*, 98*, 102*, 134, 199*, 211, 212, 229

(S. John)

i 2 ....12*, 62, 68, 69, 117*, 190*
3 ....50*, 69—71, 73*, 74, 76, 77, 78*, 83*, 116*, 154, 266, 276*, 212, 265*
4 ....23, 31, 34*, 41, 74, 79, 80, 83—86, 89, 98*, 213*
5 ....24*, 31, 88*, 89, 92, 106*, 98*, 197*, 214*
6 ....94, 106*, 131*, 180, 215, 264
7 ....95, 105, 132, 155*, 215, 216, 260*, 264*
8 ....216, 236*
9 ....35*, 84*, 216
10............156, 203
12............84, 85*, 87*, 88*, 217, 311
13............218*, 311
14............22*, 52, 60*, 61*, 65*, 107*, 160*, 190*, 234*, 287*, 292*, 299*, 50, 155*, 213, 219, 220*
15............103, 110, 116, 132*, 220*, 221, 223, 235, 260*
16............116, 126*, 221, 222*
17............117, 118, 126*, 171*, 223, 270*
18............126*, 189, 224, 225, 311
19............103*, 110, 118*, 120, 121*, 122*, 169*, 33*
20............103*, 118*, 120, 33*, 259*
21............103*, 118*, 120, 122, 125*, 126, 129, 136*, 259*
22............120, 122, 130
23............99, 121, 130, 132*, 133, 134, 137, 140, 149, 161*, 233
24............120*, 137, 141, 169*
i 25............119*, 120, 137, 139, 145, 147, 154
26............104, 119, 146—148, 154—156, 169*, 207, 234, 291*
27............104, 146, 154, 156, 235
28............157, 161*, 327*, 285*
29............5, 6, 27, 44, 104, 167, 168, 170, 172, 175—177*, 178, 201, 10*, 26*, 134, 146*, 234, 236
30............27, 44*, 104
31............27, 44*, 104, 236
32............104, 236*
33............45*, 73, 95, 104, 160, 319, 236, 237, 238*, 264
34............104, 319, 236, 264
35............104
36............104, 169, 245
37............104
38............324*
39............105*, 239
40............245*
41............9, 190, 245*, 239
42............190, 239*
43............245, 324, 240
44............169, 240
45............9, 245, 240*, 263
46............241, 242
49............241
50............241
ii 1 ....169*, 184*, 214*, 289*, 308*, 324*, 328*, 243*
3 ....283*
7 243
11............196, 244*, 284
12............181, 182, 184*, 185*, 191*, 192, 193, 214*, 289, 328*, 244
13............181, 184*, 185*, 196, 204*, 209, 210, 214*, 244, 289, 328*, 245*
14............181, 184*, 205, 206, 209, 211*, 213*, 224, 225*, 289, 314

(S. JOHN)

ii 15............181, 184*, 206, 211—214*, 222*, 225*, 246*, 289, 315, 316*, **246***
16............181, 206, 211*, 212, 214*, 218, 227*, 315, 316*
17............181, 206, 214, 230*
18............181, 227, **246**
19............181, 230—232, 241, 227
20............181, 232, 233*
21............181, 232, 234, 239, 241*
22............181, 230*, 234, 241, 242*, 243
23............181, 182, 243—245, 315, **246***
24............182, 243, 244*, 245, **246***
25............182, 243, 245, 246*, **247***
iii 1 ....184*, 289*, **247***
2 ....315, **247**
3 ....**29*, 248***
5 ....**249***
8 ....**252**
12............**253, 254**
14............**254***
16............**284***
18............244, **254*, 255**
19............**255—257**
20............**94, 256, 257*, 258***
21............**256**
22............184, 289, 328
23............184, 185*, **285***
24............184, 185*
25............184*
26............**258, 259***
27 ....**258, 259**
29............**259, 260**
30............**260**
31............**27, 248, 259*, 261—263*, 264**
32............**27, 261*, 262, 263**
33............**263***
34............**262*, 263*, 264**
35............**265**
36............**266**

iv 1 ....289*
2 ....139, 290*
3 ....290*
4 ....290*, 312*, 328*
5 ....252*, 290*, 312*, 320*
6 ....251*, 278*, **266*, 267*, 272*, 283**
7 ....251*, **100, 267***
8 ....280*, **267, 273***
9 ....256, **88, 267***
10............247, 253, 255, **100, 283**
11............248*, 253, 256, 285
12............247*, 253*, 256*, 261, 275*, **268, 269***
13............247—249, 251, **269, 270**
14............247, 249, 250*, 252*, 253*, 255*, 256, 277*, **269, 270***
15............247, 253, 255*, 257, **100, 271***
16............251, 254, 255, 257, 258, **271***
17............254—256, **271**
18............255, 256, 258, 326, **271, 272**
19............258, 259, 326
20............258, 259, 261, 262
21............10*, 260—263
22............10*, 259*, 263, 264, 266, **272***
23............10*, 260*, 261, 264, 266
24............196*, 266*, 267, 270—272
25............8, 26, 273—275
26............26, 275, 276
27............275, 276
28............276, 277, 279, 280*, 307*
29............276, 277, 279, 280, 326
30............276, 279, 280, 308*
31............280, 281, 307*
32............281, 283
33............284, **272**
34............283*, 285, 286, 287*, 288

(S. John)

iv 35............288, 290—295, 297, 298, 300, 303*, 305*, **112**
36............293*, 295, 296*, 298—303, 306*
37............293, 303, 304
38............164*, 293, 301, 304, 306
39............279, 306, 307*, 308*
40............278*, 279, 280*, 290*, 307, 308*, 312*, 316*
41............307
42............278, 308*, 309, 311
43............279, 311
44............312, 313, **273**
45............290, 312*, 314, 315*
46............290*, 312*, 313*, 316, 317, 318*, 324*, 328*
47............319*, 320*, 321
48............319—321, 326, 327
49............321
50............319, 321, 325
51............317*, 319, 320, 322
52............319*, 325*
53............290, 317, 322
54............321, 323, 326, 327
v 1............290, 313*, 328*
2............**273**
3............**274***
5............290*
8............**274**, **276***
9............**276***
17............112, **154**
18............**57***, **88***
19............231*, 286
20............286
21............**120**
22............**95**, **96**
23............**95**
26............**106**
27............47*, **96**
30............**95**, **106***
36............121*
38............**5***
39............134, 179*, **230**, **253***, **263***, **264**
44............**93***
v 45............**96**
46............134, 274, 275
vi 15............**142**
26............**208**
32............**89***
33............26, **89***
34............**89***
35............26
44............**311***
45............**43**, **44**
46............**43**
48............39*, 202
49............164
50............202
51............26, 164, 202, **100**, **103***
52............**101**
53............161, 201
54............202
55............202, **10***
56............202
63............**188***
68............**13***, **14***, **104***
vii 2............290
25............**2**
26............**1**, **2**
27............**1**, **2**, **3**
28............**1**, **2**, **3**
29............**1**
30............**16**, **140**
37............131, 132, 155
38............**250**
39............**129**, **169**, **210**, **250**, **274***
40—42......**23**
46............**23**
47, 48......**23**
51, 52......**23**
viii 12............7, 25, 30*, 33, 34*, 35*, 88, **13**, **23**, **27**, **94**, **297**
13............**1**, **2**, **23**, **24**
14............3, **24**
15, 16......3, **24**
17............**24**
18............275, **3**, **24**
19............**1**, **2**, **3**, **5—8**, **10***, **13**, **24**
20............**10**, **13**, **14***, **15**
21............**15—20**, **24**, **25**, **31**, **208**

(S. JOHN)

viii 22 ... 20, 23, 24, 26
23 ... 27, 31
24 ... 31—33
25 ... 33
28 ... 15
29 ... 61*
30 ... 15, 16
31 ... 5, 15*, 43*, 52*, 53*, 57*, 80*, 300
32 ... 5, 15*, 52*, 80*, 81, 300
33 ... 318, 58
34 ... 172
37 ... 16, 34, 35, 40, 44
38 ... 42—45
39 ... 113, 34, 40, 44—48, 56, 58
40 ... 2, 16, 49—51, 134, 146, 198
41 ... 52—54, 56—58, 65, 68, 72*
42 ... 45, 58, 59, 61, 62
43 ... 62
44 ... 52, 53, 63—68, 71, 72, 74*, 75, 76*, 77, 78, 80
45 ... 80, 81
46 ... 81, 82
47 ... 84, 85, 87*
48 ... 88, 89, 94
49 ... 89—94
50 ... 90, 95, 96
51 ... 96—100, 103*, 104
52 ... 99—104
53 ... 318, 100, 105, 106
54 ... 106
56 ... 102, 111, 318*, 50, 102*, 248*
58 ... 111*, 15
59 ... 15*
ix 1 ... 5*, 15, 277*, 298*
2 ... 282
4 ... 31
5 ... 30*, 31, 34*, 35*
6 ... 275*
7 ... 275*, 278
8 ... 277*, 279*
11 ... 275*, 279*
14 ... 278
ix 15 ... 279*
16 ... 277*, 278
21 ... 279*
27 ... 279
30 ... 280
31 ... 280*, 281*
35 ... 281, 282
36—38 ... 282
39 ... 139, 255, 282*
x 7 ... 36*
8 ... 52
9 ... 7, 13, 26
11 ... 7, 26
16 ... 138*
18 ... 173, 21, 22, 289
19 ... 283*
21 ... 89*
26 ... 44, 105
27 ... 85, 105*
28, 29 ... 6*
30 ... 285, 2, 283*
31 ... 283*, 312*
32 ... 283
33 ... 123
35 ... 214
36 ... 26
39 ... 284
40 ... 284, 285
xi 1 ... 5*, 158*, 286*
2 ... 5*, 286, 287*
4 ... 18, 288*
11 ... 119, 288, 289
14 ... 119
15, 16 ... 288
17 ... 289
18 ... 158*, 290*
19 ... 119*, 290*
20 ... 290*
25 ... 7, 12, 13, 25, 35*, 80, 250*, 2, 97, 120, 165
26, 27 ... 291
28, 29 ... 290
32 ... 291*
33 ... 292*, 305
34 ... 291*, 292
35 ... 292*
37 ... 298*
38 ... 292
39 ... 105, 108, 109, 110, 286*, 292

(S. John)

xi 40 .... 109, 110
41 .... 109, 110, 113—115, 120
42 .... 113, 120, 122
43 .... 114, 116, 117, 119
44 .... 116—119, 288*
45 .... 116, 120, 121
46 120
47 .... 121, 122
48 122
49 .... 124, 126*, 133
50 .... 124, 133, 134, 136*
51 .... 124, 125, 136, 137, 293*
52 .... 125, 137, 138*
53 .... 138, 141
54 .... 139, 141, 143*, 293*
55 .... 144, 145*, 146*
56 .... 144, 146
57 147
xii 1 .... 209*
2 .... 209*, 118*, 152
6 .... 166*, 174, 304*
12 .... 209, 223
13 .... 209, 223
14 .... 209, 223*
15 .... 210, 223*
26 .... 33, 294*
27 .... 37*, 91*, 182, 294*
31 295
32 198
34 .... 296*
35 .... 296, 300*, 301*
36 .... 57*
39 .... 297*, 298
40 .... 297, 298*
44 .... 43*, 299
45 .... 273*, 285*, 181, 204
46 .... 300*
48 79
49 301
50 301
xiii 2 .... 246, 148, 151, 152, 154, 162*, 166, 172*, 174, 183*, 185, 186*, 192*, 193*, 207*, 302*, 304*
3 .... 148, 152, 153, 154*, 155
4 .... 149, 152, 155, 302
xiii 5 .... 149, 155, 156, 161*, 165*
6 .... 157, 159, 161
7 .... 150*, 157, 159, 161, 162, 164
8 .... 150, 151, 157, 163—165, 170, 171, 299, 303
9 .... 157, 299
10 .... 157, 160, 165, 166, 174, 303
11 157
12 .... 166, 167, 170, 171
13 .... 26, 38, 166, 167, 169, 206
14 .... 149, 166, 167, 170, 302
15 .... 149, 166, 170
16 .... 171, 173, 180, 206, 307
17 171
18 .... 171—173, 175, 176, 304*
19 .... 175, 179, 305
20 .... 179—181
21 .... 181, 183, 187, 305
22 .... 185, 187, 293*, 305*
23 .... 187, 189, 197*
24 .... 187, 188, 191
25 .... 6*, 7*, 187, 310*
26 .... 174*, 187, 192, 193, 196, 197*, 207*
27 .... 246*, 166*, 174*, 188, 193*, 194—196, 306
28 188
29 .... 188, 195*
30 .... 195, 197, 306
31 .... 198, 199, 202—204, 306*
32 .... 198, 199, 205
33 .... 205, 206, 208—210, 307
36 .... 19, 154
38 156
xiv 1 217
2 .... 244*, 308*
3 308
6 .... 7, 13, 23, 25, 35*, 36*, 117, 118, 133, 134, 250*, 2, 64, 76, 77, 161, 219
9 .... 112, 273, 9, 43*, 204, 282, 299

(S. John)

xiv 10 218
15 59
21 226
27 108
28 .... 157*, 272, 286, 204
29 .... 250*
30 .... 82, 91
xv 1 .... 26, 39*, 177*
5 .... 26, 39*
15 38
19 .... 28*, 31*
22 .... 51, 78
xvi 2 146
14 .... 82, 80
16 207
18 207
19 .... 207, 208
20 208
xvii 1 26
3 .... 59, 302*
4—6 .... 142*
10 95
21 .... 20, 33, 138
24 31
xviii 1 .... 14*, 141
3 .... 14, 142
7 142
12, 13 .... 142, 206*
28 128
31 145
33 26
35 145
36 26
40 .... 145*
xix 1 .... 14*
7 145
9 .... 14*
12 145
15 .... 16, 313, 146
23 .... 149*
26 .... 7*
32 .... 201, 22*, 25*
33 .... 201, 25*
34 .... 68*, 201
35 201
36 .... 201, 229*
xx 17 .... 175, 176, 231, 278, 7, 93, 206, 307
18 .... 278*
xx 22 130
25 .... 308*
27 .... 278, 309
29 242
xxi 18 .... 188*
19 .... 198*
20 .... 188, 191
21—24 188
25 .... 14, 251, 252*, 14*, 87, 310*

Acts

i 1 6
8 102
ii 3 .... 177*
27 .... 41*
iii 2 .... 226*, 277*
22 .... 119, 129, 313
23 .... 119, 129
iv 11 29
v 20 .... 226*
29, 30 226
36, 37 .... 122*
vii 2, 3 8
22 .... 107*
42 264
49 .... 157*
52 313
viii 10 .... 45*
16—18 .... 150*
20 .... 45*
32 .... 135*
35 18
ix 4 .... 16, 58
5 16
xiii 2 252
10 132
xv 28 252
xvi 3 .... 11*, 189*, 265*
16, 17 .... 130, 293*
xvii 23 189
31 .... 47*
xviii 18 .... 265*
xix 2—4 .... 150*
xx 7, 8 229
xxi 10, 11 252
24 .... 11*, 189*
25 .... 11*
26 .... 11*, 265*
xxii 22 .... 16, 184*

JAMES

i 17 .... 216, 253
ii 10 .... 85*
17, 18 ...... 32*
23 46
iii 15 .... 261*
20 46

1 PETER

i 20 .... 299*
21 .... 7*
ii 2 .... 282*
5 .... 50*, 227*, 235*, 260*
6 .... 160*
10 .... 124*
22 .... 82*, 134*, 204*, 238*
iii 4 .... 1*, 91*
18 152
19, 20 ...... 152, 288*

2 PETER

i 4 .... 65*
11 .... 257*

1 JOHN

i 1 .... 105*
5 .... 87, 88*, 91, 267, 268*, 269*
6 90
ii 1, 2 .... 27, 45, 175, 180
3 .... 85*
9 90
11 90
15 .... 29*
19 .... 195, 306
22 2
23 .... 102*, 2, 5*
29 .... 218*
iii 2 222
6 54
8 .... 48, 52, 53, 55, 65*, 78
9 .... 52—55
10 .... 52, 53
v 1 .... 31*, 32, 83*
8 .... 161*
16 .... 17*, 18*, 32*
18 .... 56, 93

JUDE

3 .... 239*
6 .... 287*

ROMANS

i 1 .... 69, 8
2 .... 69, 8, 263*
3 .... 70, 187, 8, 198*, 263*, 272*
4 .... 70, 188*, 8
5 .... 70, 8
6, 7 8
14 .... 227*
25 .... 266*
ii 5 266
16 .... 7, 17, 232
24 .... 204*
28 .... 11*, 218*
29 .... 1*, 7, 49*, 264*, 167*
iii 19 4
23 92
25 .... 24*, 28, 45
26 28
28 .... 46*
29, 30 ...... 264*
31 264
iv 3 .... 5*
11 .... 112*, 225*
17 .... 75*, 112*
v 3—5 33
12 .... 188*, 97, 101
13 .... 78, 97
14 .... 97, 101*
15 101
16 .... 101*
17 .... 97, 101
18 .... 188*
vi 4 .... 35, 228, 230*, 51*, 74*, 249*
5 .... 100*, 228*
9 255
10 .... 14, 255
11 .... 80*
vii 1—3 254
4 .... 254, 255*
6 .... 10*
8, 9 78
14 .... 189*

(Romans)

vii 15............189
22............**167***
24............**74, 98**
viii 3 ....91*
7 ....**65***
8 ....310*, 311*
9 ....310*
15............38, **7*, 84*, 86*, 88*, 93*, 167*, 168*, 311***
19............32*
20............21, 34
21............32*, 33*, 72*
22............21
28............**69**
31............93*
ix 1 ....**93***
6, 7 ....**124***
11—13.......98
14............47*
x 4 ....**271**
6—8.........51, 79, **17**
15............13, **161, 162*, 164***
20............156*
xi 7 ....60*
11............313*, **124**
25............316*
33............35*, **57**
xii 1 ....272*
6 ....136*, 153*, **222**
11............203*
18............**94***
xiii 4 ....**96***
7 ....**93*, 94***
xiv 2 282
9 ....152, **74**
xv 19............**310***
xvi 25............114, 299*
26............114, 263*, 299*

1 Corinthians

i 2 179
5 ....109*
24............22*, 28, 45*, 46, 55*, **32*, 48*, 94***
26, 27 ......**227***
30............14*, 28, 46, 47, 117
ii 2 ....11*, 14*, 22*, 61*, **15**
ii 3 ....**15**
4 ....12, **226*, 227***
5 ....**227***
6 ....171, 287, **13***
7 ....199*, 235*, 239*, **13***
8 ....171, 235*, 320*
9 ....252*
10............57*
12............7, 218, 252, **35***
13............311*
14............85
15............3*, 85, 189*, 311*, **137**
16............7, 218, 239, 252, **35***
iii 2 ....282, 283*, **15***
12............269*
15............**19**
19............67*
iv 1 ....**35***
2 ....**180**
5 ....**177**
6 ....252*
9 32
11............249
13............175*, **135**
19, 20 12
v 7 ....199, 200, 204*
8 ....200*, **146***
vi 12............251
16............**6, 58**
17............**6, 58, 199**
vii 6 ....189*
12............5
17............5
40............311
viii 2 20
5 40
6 59
ix 1 310
2 ....**180**
20............11*, 189*, 263*, **89***
21............189*, **89***
22............40*, 189*, **89***
x 1 162
2 ....162, 164*
4 ....165*, **76*, 239***
5 ....266*
11............10, 299*
12............**104, 187**
31............50*
xi 1 ....**82, 110*, 111***

(1 CORINTHIANS)

xi 3 ....47*
7 ....165*
26............196*
27............196*, 306*
28............111*, 196*
29............306*
xii 3 ....129, 169, 210
4 ....71, 150
5, 6 71
8 ....89*, 310*, 5
9 ....310, 5, 83, 223
11............252
12—14......229*
24, 25 ......229*
26............230*
27............228
28............5*, 168*
31............89, 164*
xiii 1 ....134*
2 ....134*, 87*, 176, 178*, 179*
9 ....256*, 261, 87, 221*, 253*
10............243, 256*, 87, 222, 253*
11............276*
12............20, 107*, 243, 256*, 265*, 266*
xiv 8 134
24, 25 ......246*
32............124
37, 38 ......291*
xv 15............231
22............230, 73, 153
23............230, 153
24............44*, 193*, 230, 43*, 153, 154*
25............19, 20, 235*, 75*, 153, 154
26............19, 20, 44*, 177*, 235*, 17*, 30, 75*, 97, 153
27............153
28............42*, 44, 48, 177, 43*
41, 42 ......166*
45............22, 42
47............27
49............64*, 65*, 29*, 66*, 74*, 261*
xv 52............74
53............321*, 323*
54............321*

2 CORINTHIANS

ii 7 ....111*
15, 16 105
iii 6 ....15*, 212*, 265*, 270*, 271*, 311*, 314*, 227*, 233*, 310*
7—11 200
14............118*
15............220*, 118*
16............10*, 257*, 118*
17............311*
18............294*, 158*, 201, 204*, 307*
iv 2 ....124*
3 ....201, 298
4 ....285*, 201, 298
6 201
7 ....7*, 226
10............35*, 42*
18............38, 30*
v 4 ....34*
5 ....265, 310
6 ....310, 311*, 148*
7 ....243*, 309*, 310, 311*, 148*
8 ....310, 148
16............61*
19............6, 177*
21............91*, 134, 204*, 238
vi 7 ....219*
14............29*
15............29*, 195*, 207
16............29*, 281*
18............5
vii 10............202*, 111*
viii 14............192
ix 6 297
10............300*
x 2 ....242*
3 ....162*, 265*, 311*, 113*
5 ....306*
xi 2 260
6 ....226*
13............105*
29............189
xii 2 ....3*

(2 Corinthians)

xii 4 ....115*, 189, 251*, 256*, 302, **87***
5 189
6 ....147*
9 ....**94***
xiii 3 ....118, 192, 203*, **116**
4 ....**14***

GALATIANS

i 1 ....15*, 223*, **181***
4 ....**19***
13............**58***
ii 9 ....**180**
14............**158**
19............**51**
20............7*, 192, 228*, 309, **51**
iii 8 ....112*
19............305*
24............199*, **220***
25............10*
iv 2 ....10*, 164*, 199*
4 ....199*, **93***
9 ....**6, 248, 281**
24............**48***
27............**143**
v 15............**94***
16............265*
17............43*, **75***, **124***
19............**29***, **182***
22............**29***
vi 7 295
8 ....295, 296
14............192*, 228*, **29, 135**
16............308*

EPHESIANS

i 21............19*, 40, 87*, 236*, 273*
22, 23 ......17*
ii 3 ....**72, 85**
6 ....**295***
7 ....309, **19***
12............114*, 221*
14............37*, **32**, **94***, **134**
20............41*, 50*, 160*, 228*, 235*

iii 5 ....114, 115, 299, 301
6 ....114, 115, 301
9 ....**299***
10............**30***
16............**261***
iv 8 ....177*
9 ....**28***, **29**
10............**28***, **29, 30**
11............5*
13 ....229*
14............**158***
24............**249***
27............246*, **192***
v 2 ....**26**
8 84
26............**290***
30............234*
32............**6, 260**
vi 12............92*, 220*, **153***, **187***
13—15......**151***
16............110*, 224*, 318*, 325*, **152***, **193***

PHILIPPIANS

i 23, 24 ......21*
29............**83**
ii 6 ....43*, 177*, 303*, **61***, **199***
7 ....43*, 177*, 180*, 188*, 193*, 245*, 303*, **61***, **235***
8 ....43*, 188*, **135***, **142***, **144***, **199***, **294***
9 ....**199***, **203***
10............163, **30***, **266***
11............163
13............**69***
iii 2 ....167*
20............65*
21............**74**
iv 3 174
7 ....57*, 108*, **94***
13............45, 244, **93***

COLOSSIANS

i 15............8*, 22*, 33*, 36*, 37*, 53*, 59*, 77*, 97*, 112*, 116*, 234*, 238*, 286*,

(Colossians)

3*, 27*, 30*, 32*, 86*, 97*, 134*, 154*, 178*, 204*
16...........38*, 40*, 77*, 212
17...........77*, 212
18...........24*, 212
19...........14*, 34*
20...........199, 295*
ii 3 226
9 ....14*
14...........175
15...........175, 91*, 199, 295*
16, 17 ......199, 200*
21, 22 ......157*
iii 3 ....106*, 97
4 ....106*, 118
9 ....249*
10...........66*, 249*

1 Thessalonians

ii 16...........266
iv 15...........74
16, 17 75
v 5 ....57*, 197, 306*
8 ....197, 306
21, 22 11

2 Thessalonians

ii 3 ....96*, 68*
4 ....49*
8 ....66*, 49*, 278*
9 ....66*, 278*
10...........278*
11, 12 .....96*
15...........302

Hebrews

i 1 261
2 ....70, 261
3 ....273*, 203
5 ....38*
7 ....17*, 179*
14...........221*, 179
ii 2 ....305*
9 ....48, 72, 82*, 133, 135*, 203*
ii 11...........47
12...........7*
iii 1 ....180*
5 ....10*
iv 12...........42, 138*, 178*
14...........4*, 28, 180*
15...........47*, 48*, 82
v 6 ....4, 271*
9 ....295*
11...........129*
12...........22, 161*, 282*, 283*, 15*, 276*
14...........171*, 271*, 282, 287, 84
vi 4 ....50*, 117*, 129*
5 ....51*, 117*, 129*
6 ....51*, 129*
20...........26*
vii 11...........3*
viii 5 ....10*, 171, 199*, 200*, 242*, 271*
ix 5 ....241*
7 ....225*
10...........200*, 270*
23...........171
28...........48*
x 1 ....11*, 257*
12...........255*
13...........144, 193*, 255*
29...........174*
xi 16...........80, 112*
37...........313*
xii 22...........199
23...........199, 204*
29...........267*, 269*
xiii 2 ....87*

1 Timothy

i 7 136
ii 8 ....113*
iii 15...........211*, 111, 148*
iv 10...........175, 180, 134
13...........253*
v 9 169
10...........169, 170
vi 8 165
11...........3*, 14*
16...........82, 92*, 311
20...........308*, 232*

2 TIMOTHY

i 10............92*, 114*, 263*, 299*
ii 2 302
11... ....**289***
12............**308**
19............**6, 173, 281**
iii 4 ....**258***
11............5
16............5
iv 3, 4 ....203*
7, 8 287

TITUS

ii 3 ....**170***
iii 5 ....150*, **93***, **250***
11............**255***

APOCALYPSE

i 5 ....24*
8 ....41*
17............26, 39*, 42*
18............26, 42*
iii 7 ....65*, 151*, **231**
12............241*
20..... ......8*, 281*, **151**
v 1 ....**231***
2 ....151*
6 ....172*
vi 9 ....173*
17............31*
vii 2 1
vii 3, 4 ....1, 2
5 1
x 4 ....251*, 252*, **310***
10............**232***
xiv 1—3.........1
4 ....1, 3, **289***
5 1
6 ....11*, 18
7 18
xvi 5 ....47*
7 ....47*
14............31*
xix 11............52*, 63, 65*, 66*, 67*
12............63, 64, 67
13............64, 68*
14............64, 68*
15............64
16............64, 317*
xxi 1 ....228*
6 ....26*
11............241*
xxii 11............**166, 192***
12............298*
13............7, 24*, 26

TEST ASER 7 ....16*
CLEM AD COR LV 173
EV SEC HEB 73
HERM VIS I. i, 6 ....22*
PREC IOSEPH 41
ACTA PAULI **51**
PREDIC PETRI 264

INDEX VERBORUM.

The references in thick type are to the Second Volume.

ἀβασάνιστος 50, 17; 53, 6; 116, 3
ἀβροχία 56, 11, 14
ἀγενεαλόγητος 6, 18
ἀγεωργησία **40, 13**
ἀγύμναστος 77, 31
ἀδιάφορος **73, 24; 96, 30; 97, 3, 4**
ἀδρότερον 156, 26; 157, 5
ἀθετητικῶς **158, 7, 12**
ἀθόλωτος 218, 14
αἴγλη **300, 23; 301, 13**
αἱρεῖν, ὁ λόγος α. 11, 20
αἰτιάζεσθαι 281, 26; **256, 4**
αἰτιολογεῖν 85, 12
αἰῶνες, aeones, 89, 3
ἀκαριαίως **295, 8**
ἀκατακρίτως **304, 6**
ἀκεραιότερος 317, 14
ἀκολουθία 145, 9; **52, 7**
ἀκρίβεια 6, 2
ἀλληγορεῖν 34, 25; 218, 29; 292, 23; **46, 22; 91, 20; 170, 30**
ἀλληγορία 113, 15; 255, 26; 263, 24; 268, 25; **63, 14; 269, 25, 28**
ἀλληγορικῶς 292, 27
ἀμείβειν, σῶμα 125, 18
ἀμυδρῶς **225, 5**
ἀναβλυστάνειν 56, 24
ἀνάγειν 34, 25; **170, 7**
ἀναγωγή 3, 10; 113, 15; 184, 4; 203, 8; 263, 22; 277, 19; 279, 3; 327, 29; **36, 24; 119, 11; 121, 22; 124, 5; 142, 32; 201, 22; 284, 26; 288, 5; 291, 15; 293, 22**
ἀνάδειξις 122, 18
ἀναιρεῖν 76, 1
ἀνακεφαλαιοῦν **231, 3**
ἀνακτέον **271, 20**
ἀνάμαξις **71, 8**
ἀνάπλασμα 93, 17
ἀναπλοῦν 239, 15
ἀναποτιθέναι **267, 4**
ἀναπτύσσειν 30, 10; 118, 22; **81, 27; 179, 13**
ἀνάστημα 152, 26
ἀναστοιχειοῦσθαι 52, 10
ἀναχωρεῖν **231, 12**
ἀνδραγάθημα 57, 1; 75, 2; 175, 32; 176, 33; **154, 12**
ἀνένδοχος 46, 11
ἀνενέργητος **234, 23**
ἀνεντρεχής 19, 10
ἀνεξέταστος 47, 15; 82, 29; 152, 23; **17, 25**
ἀνεξετάστως 130, 16; **158, 7, 12; 263, 11**
ἀνεξικακώτατα **158, 24**
ἀνεπίδεκτος 35, 26; 320, 17; **69, 28; 134, 21**
ἀνευπυθύνως 77, 4
ἀνθρωποπαθής 227, 11
ἀνθυποφέρειν 3, 31; 4, 27; 5, 25; 54, 11; 114, 15; **25, 11; 30, 2; 96, 19; 111, 11**
ἀνθυποφορά 28, 21; 94, 32; 114, 16
ἀνιστάνειν, ἀποτῆς γενετῆς 123, 22
ἀνιστορικός **283, 12**
ἀνταπερριμμένος **159, 32**
ἀντιβλέπειν 222, 9; 267, 31
ἀντιδειπνίζειν 281, 16
ἀντιδιαστέλλειν 196, 27; 245, 18; 287, 30; **216, 17**
ἀντιδιαστολή 32, 17; 65, 21; **182, 14; 216, 14**
ἀντιπαραβάλλειν 86, 12; **229, 8; 233, 2**

ἀντιπαρατιθέναι **6, 8; 232, 29**
ἀντιστρέφειν **224, 10**
ἀντιστρέφον, τὸ **58, 32**
ἀντιτρέφειν 281, 12
ἀνυπερβλήτως **87, 10**
ἀνυπέρθετος 33, 14
ἀνυπονόητος **90, 31**
ἀνυπόστατος 75, 5
ἀνύσιμον, τὸ 106, 2
ἀξίωμα 58, 4, 5; 68, 30, 31; 317, 21
ἀπαγγελία 8, 10; 9, 22; 12, 13; 69, 16; **230, 1, 13; 275, 18; 283, 15**
ἀπαρακολουθήτως **136, 16**
ἀπαραλείπτως 158, 22
ἀπαράλλακτος 285, 14
ἀπαραμίκτως 133, 2
ἀπαραμύθητος 135, 9, 20
ἀπαρασήμαντος 88, 20; **100, 8**
ἀπαρατηρήτως 227, 1
ἀπαραχαράκτως **232, 34**
ἀπεμφαίνειν 77, 32; 239, 24; **65, 23**
ἀπέμφασις 174, 3
ἀπερίστατος **286, 23**
ἀπεριστάτως **155, 9; 277, 5; 303, 1**
ἁπλούστερον, νοεῖσθαι **187, 15**
ἀποβάλλεσθαι 127, 32
ἀπογινώσκειν **41, 18**
ἀποδεικτικός, ἀπ. δόγμα 212, 30
ἀπόδειξις 63, 18; 85, 26; *ἐπιστημονικὴ ἀ.* **217, 24**
ἀποδιδόναι 256, 28
ἀποδοχή 217, 20
ἀποκαθιστάνειν 48, 31; 249, 16; 316, 14; **50, 13** (bis); **114, 23; 190, 14, 22; 199, 11; 284, 4; 295, 18**
ἀποκατάστασις 19, 32; 240, 2; 298, 23
ἀποκλήρωσις 30, 13; 34, 23; 84, 29; 96, 4
ἀποκληρωτικόν, τὸ 50, 16
ἀποκληρωτικῶς 185, 12
ἀπόκρυφον 97, 20
ἀπόκρυφος **21, 8**
ἀπολελυμένως 46, 30; **117, 21**
ἀπόλυτον, τὸ 47, 2
ἀπολύτως 64, 12, 18
ἀποπίπτειν, τῆς ἀληθείας 3, 4; 64, 15
ἀπόρρητος 126, 4; 128, 4
ἀπότεξις **221, 2**
ἀπόφασις 47, 3; 58, 3; 135, 10; 210, 15; **54, 9; 158, 13**
ἀποφοιτᾶν **265, 22**
ἀπροσεκτεῖν **98, 30**
ἀρύειν 59, **8**
ἀρχιτεκτονικός, λόγος 54, 24; *τύπος* 23, 30
ἀστεῖος, βούλησις **67, 7**
ἀσυγχύτως **233, 26**
ἀσυναίσθητος **226, 19**
ἀσυνύπαρκτος **257, 9**
ἀσχολεῖσθαι 248, 8
ἀσωματότης **224, 17**
ἀτονεῖν 44, 7; 174, 15, 18; **118, 1**
ἀτυφία **95, 32**
αὐτεξούσιος **178, 8; 258, 1; 297, 5**
αὐτεξουσίως **24, 19**
αὐτοαγιασμός 14, 16
αὐτοαλήθεια, ἡ οὐσιώδης 117, 15
αὐτοαπολύτρωσις 14, 17
αὐτοδικαιοσύνη 14, 16; 65, 31; 66, 3; *ἡ οὐσιώδης* 117, 31
αὐτοδύναμις 45, 26
αὐτόθεος 58, 33; 59, 2, 27
αὐτόκρισις 65, 32; 66, 3
αὐτόλογος 59, 29
αὐτοπραγία 79, 29
αὐτόπτης 309, 28
αὐτοσοφία **202, 17**
αὐτουϊός **202, 18**
ἀφηνιαστικός 220, 1

βελτιοῦν 11, 26; 323, 19
βελτίωσις 282, 19; **266, 4**
βλακεία 217, 16

γαῦρον **92, 9**
γενεαλογεῖσθαι 6, 17
γενικός 90, 4; 91, 7
γενικῶς **48, 26; 65, 23**
γήϊνος 128, 21; 160, 13; 172, 7; 200, 2; 212, 28; 213, 2
γνήσιος 15, 30; 278, 24; **33, 10; 310, 18**: *γν. ἢ μικτός* 264, 8: *γν. μαθητής* 300, 9; **31, 20; 289, 6; 309, 20**; cf. 33, 5; 219, 29; 304, 25
γνησίως 113, 1; 133, 31; 150, 17; **16, 27; 29, 1; 150, 15; 169, 23; 302, 24; 304, 15**
γνώριμος, discipulus 76, 17; 221, 34
γυμναστικός **283, 12**
γωνιᾶν 237, 31

δημοσιεύειν **141, 29**

διαγράφειν 222, 32; 235, 13
διάθεσις 263, 7; 286, 18; **88, 25; 183, 29; 249, 17; 265, 15; 274, 15**
διαίρεσις 165, 14; 260, 10, 12, 13
διαιρετικός 165, 15
διακεῖσθαι **75, 9; 88, 27; 129, 9; 257, 4**
διακοπή 110, 21
διακόπτειν 116, 18; 247, 3
διακόσμησις 128, 24
διαλαμβάνειν 121, 18; 131, 27; 134, 14; 153, 26; 172, 18; 267, 25; 291, 16; 292, 15; 293, 18; 328, 8; **15, 3; 35, 23; 89, 26; 99, 17; 100, 14; 135, 12; 158, 25**
διάληψις **247, 14**
διαναπαύειν **267, 6**
διανιστάνειν **269, 9**
διαπέμπειν **228, 20**
διαπίπτειν 195, 25; **246, 19**
δίαρμα 210, 30
διασκορπισμός **138, 6, 12**
διάστασις, τοπικὴ **252, 6**
διάταξις **245, 1, 12**
διαχεῖν 39, 19
διεξέρχεσθαι 105, 30; **148, 9**
διεξοδεύειν 99, 2; **4, 3**
διέξοδος 35, 14; **230, 1**
διπλασιάζειν **107, 3, 8, 10**
διπλασιασμός **107, 5**
δόκησις 188, 20; **268, 10**
δόκιμος τραπεζίτης **11, 10, 13; 83, 31;** cf. **181, 21**
δοξομανεῖν **152, 17**
δύσγνωστος 94, 8
δυσδιήγητος 235, 3; **35, 19**
δυσεξαρίθμητος 14, 21, 22; 25, 21; 156, 12
δυσέφικτος 291, 15
δυσθεώρητος 228, 30
δυσκαταληψία **235, 16**
δυσόκνως 239, 22
δυσπαραδεκτεῖν 95, 17
δυσπαράδεκτος **65, 26**
δυσπαραστάτως 312, 16
δυσυπομένητος **76, 3**
δυσωπεῖν **24, 24; 41, 16, 19; 82, 1; 92, 20; 121, 5; 159, 10; 171, 10; 185, 7; 305, 19**
δυσωπητικός 237, 11; **167, 16***
δυσωπητικῶς **157, 19; 161, 12**: *δυσωπητικώτερον* 30, 17: *δυσωπητικώτατα* **167, 10**
Δωσίθεος 275, 4, 6

ἐὰν 77, 31
ἐγγαστρίμυθος **101, 30; 132, 30**
ἐγγυμνάζειν 254, 2
ἐγκαταλείπειν 41, 13
ἐγκατασπείρειν **35, 17**
ἐγκατατάσσειν 16, 13, 28; 234, 14; **164, 32**
ἐγκαταφυτεύειν **95, 7**
ἐγκεῖσθαι, σπερματικῶς 293, 16
ἐθελόκακος **243, 15**
ἔθος 227, 10
εἶδος 24, 5; 42, 10; **99, 14; 164, 9; 236, 19**
εἰκονικός **216, 15, 17**
εἰλικρινής 5, 9
εἱρμός 58, 3; 87, 3; 110, 22
εἰσάγεσθαι **302, 9**
εἰσαγωγή 68, 8; 144, 27; 252, 1, 30; **151, 5; 282, 1;** *ἡ ἐν τύποις ε.* 111, 28
εἰσκρίνειν 128, 23
εἴσκρισις 128, 21
ἔκδοσις 118, 6; 159, 15
ἐκθιάζειν 226, 8
ἐκκλησιαστικός 123, 32; 124, 27; 125, 3; 126, 21; 127, 8; 297, 4, 11; **169, 30; 232, 33**
ἐκπληκτικώτερος 95, 26
ἐκτιθέναι **178, 2**: *med.* 105, 32; 306, 24; 323, 29; **19, 25; 153, 30; 232, 23**
ἔκτυπος 249, 25; 286, 3
ἐκτυποῦν 37, 21
ἐμβρίμησις **292, 8**
ἐμπαρέχειν 49, 19; 182, 15; **159, 21; 171, 7, 13**
ἐμπεριέρχεσθαι **31, 10**
ἐμπεριλαμβάνειν 5, 4; 15, 26; 35, 28
ἐμπεσόν, κατὰ τὸ 118, 22
ἐμφαντάζεσθαι **17, 2**
ἐμφαντικός **187, 22**
ἔμφασις 173, 21; **24, 31; 95, 32**
ἐμφύσημα 270, 30
ἐναλλαγή 222, 30
ἐναναπαύεσθαι **189, 10**
ἐνανθρωπεῖν 72, 23, 32; 101, 7; 147, 17
ἐνανθρώπησις 72, 20; 151, 29; **211, 19; 242, 7**
ἐναντίωμα 117, 10; **81, 13**
ἐναποθησαυρίζειν 19, 20
ἐναποκεῖσθαι 7, 19; 203, 26; 287, 5

ἐναποκρύπτειν 149, 14; 302, 13
ἐναπομάσσειν 66, 1
ἐναφιέναι 301, 9
ἐνδελεχισμός 171, 18; 172, 4, 12, 15; 198, 3
ἐνδιαιτᾶσθαι 308, 6
ἐνδιατριβή 205, 16
ἐνεπινοεῖσθαι 23, 18
ἐνέργεια 252, 15
ἐνευφραίνεσθαι 13, 31
ἐνθουσιᾶν 39, 9, 22
ἐνικός 142, 32; 231, 21
ἐνικῶς 118, 8; 143, 19; 46, 13; 232, 14
ἐνίστασθαι *c. dat.* 9, 19
ἐνοῦσθαι 2, 14; 5, 30; 6, 19; 58, 17
ἐνσπείρειν 305, 4; 17, 17
ἐνσωματοῦσθαι 95, 27; 97, 14; 43, 24
ἐνσωμάτωσις 115, 11; 128, 30; 147, 27; 151, 21
ἐντελέστερος 205, 24, 28
ἐντρέχεια, ἀρχιτεκτονικὴ καὶ λογικὴ 218, 9
ἐντυγχάνειν 3, 13; 11, 5; 26, 32; 113, 32; 120, 25; 179, 1; 241, 22; 91, 6; 139, 28; 190, 8; 196, 2; 253, 1; 263, 11; 268, 15; 309, 24
ἐντυποῦσθαι 117, 17; 11, 10
ἔνυλος 28, 9; 31, 5; 225, 3
ἐνυπάρχειν 67, 9; 72, 15; 78, 14, 24; 79, 1; 157, 25; 314, 13; 11, 28; 56, 7; 192, 17
ἕνωσις 5, 32; 235, 22
ἐξακούειν 77, 6
ἐξακριβοῦν 296, 11
ἐξαναλοῦν 134, 26
ἐξανάστασις 125, 5
ἐξανιστάνειν 36, 32
ἐξανύειν 301, 4
ἐξαποστέλλειν 180, 20
ἐξαφανίζειν 134, 26
ἐξελκύζειν 109, 32
ἐξελληνίζειν 99, 34
ἐξομαλίζειν 52, 6
ἐπαγγελία 108, 9
ἐπάγγελμα 9, 27
ἐπαναβαίνειν 191, 22
ἐπανάβασις 81, 33
ἐπαναλαμβάνειν 307, 9
ἐπαναπαύεσθαι 219, 9; 249, 24
ἐπαναστρέφειν 269, 12
ἐπανέρχεσθαι 12, 2; 34, 15; 240, 4; 241, 13; 296, 31; 317, 32; 47, 15; 119, 21; 190, 32; 202, 8; 283, 21
ἐπανιέναι 22, 1
ἐπανίστασθαι 232, 25
ἐπαπορητικῶς 161, 12
ἔπαρμα 152, 27
ἐπαφή 270, 3
ἐπεισάγειν 110, 8
ἐπεξεργάζεσθαι 205, 28; 299, 5, 14; 186, 5
ἐπεξεργασία 299, 25
ἐπεξέρχεσθαι 46, 30
ἐπέχειν 126, 16, 17, 19; 70, 12
ἐπήκοος 94, 7; 114, 17
ἐπιβάλλειν 144, 13; 233, 26; 234, 22; 296, 25
ἐπιβολή 225, 27
ἐπιγράφειν 5, 25
ἐπιδιαμονή 88, 21
ἐπιδιατρίβειν 76, 30
ἐπιθολοῦν 262, 17
ἐπικατάρατος 75, 23
ἐπίκλησις, μυστική 250, 30
ἐπιμερισμός 128, 22
ἐπισημειοῦσθαι 324, 15
ἐπισημείωσις 237, 18
ἐπιστημόνως 127, 6; 253, 4
ἐπιστρεφέστερος 159, 17
ἐπισυμβαίνειν 69, 19
ἐπισυνάγειν 35, 1
ἐπισυνάπτειν 183, 26; 299, 8
ἐπιτετευγμένως 183, 32
ἐπιτεύχειν 5, 1; 298, 30; 306, 30
ἐπιτηδειότης, πρός τι 217, 18
ἐπιτρίβειν 280, 28
ἐπιτροπή, νόμιμος 79, 30
ἐπιτυγχάνειν 265, 15
ἐπιφοίτησις 274, 28
ἐπιχορηγία 12, 26
ἐρωτηματικῶς 167, 12
ἑτεροδοξεῖν 248, 7
ἑτερούσιος 70, 7, 19
ἑτοιμασία 233, 2; 236, 17; 237, 17
εὐγνωμονέστερος 89, 11; 117, 8
εὐγνωμόνως 258, 19: εὐγνωμονέστερον 226, 22; 68, 2; 87, 12
εὐεξαπάτητος 276, 16; 247, 13
εὐκαταφρόνητος 77, 32; 94, 33; 99, 26; 126, 7; 220, 25; 163, 1; 179, 17; 226, 29
εὐκαταφρονήτως 216, 27

εὐπάθεια 298, 17
εὐσταθής 37, 31
εὐσυνειδήτως **228, 22**
εὐτελής, λέξις 7, 19; *ἡ εὐ. φράσις* **227, 4**
εὐτονία **116, 12**
εὐτρεπίζειν 48, 3; 161, 30; 177, 9; 219, 14; 236, 18; **35, 2** (*εἰς γένεσιν*); **181, 12; 210, 19; 220, 4; 308, 5, 7**
εὐτρεπισμός 297, 11
ἐφ' ἡμῖν, τὸ **223, 1**
ἐφιστάναι, εἰ, μή, vel *μήποτε,* 5, 3; 23, 1, 26; 24, 5; 32, 29; 41, 6; 44, 30; 46, 25; 51, 3; 75, 10; 80, 17; 97, 11; 98, 13; 118, 6; 121, 19; 157, 15; 179, 25; 238, 30; 251, 13; 252, 26; 274, 12, 18; 292, 4; 325, 25; **21, 26; 26, 17; 27, 25; 37, 27; 38, 9; 60, 2; 62, 17; 75, 21; 76, 10; 77, 18; 80, 29; 109, 2; 119, 15; 136, 5; 138, 13; 151, 1; 195, 27; 206, 11; 218, 13; 221, 15; 251, 13; 307, 23**

ἡγεμονικόν, τὸ 104, 4; 105, 24; 110, 7; 155, 1; 218, 15; 268, 8; 278, 32; 297, 11; 298, 17; 309, 30; 310, 2; **41, 8; 92, 13; 94, 23; 234, 16;** pl. 34, 28; 214, 18; 270, 3
ἡγεμονικός 31, 16
ἡγούμενον, τὸ **59, 6**
ἠκριβωμένως **272, 5**

θάνατος, ὁ μέσος **73, 22**
θαυμάζειν, τί τινος 25, 29
θεολογεῖν 169, 8
θεολογεῖσθαι 56, 19: *θεολογούμενος* **214, 17;** 216, 6, 22; **225, 5**
θεολογία 30, 25; **218, 3**
θεοποιεῖν 59, 9; 260, 2; **201, 26, 30**
θεραπευτικόν, τὸ θ. τοῦ θεοῦ 3, 24
θεράπων, ὁ (Μωυσῆς) 10, 25; **280, 11;** *ὁ ἱερὸς θ.* **92, 18**
θλίβειν 239, 20; **85, 31:** *θλίβεσθαι* **29, 22; 44, 23**
θολοῦν **83, 9; 92, 13**

ἰδικός 90, 5; 91, 8: *ἰδικώτερον* 200, 10; **48, 27**
ἰδιότης 1, 7; **37, 10; 71, 3; 309, 25**
ἰδιοτρόπως 225, 12
ἰδίωμα 133, 30
ἱεροφάντης, ὁ μέγας **245, 4**
ἰλιγγιᾶν **229, 1**
ἰσοδυναμεῖν **279, 19; 299, 2**
ἵστασθαι, ἐν τινί 62, 5: *ἐπί τινα* 61, 4: *ἐπί τινος* 50, 18: *πρός τι* 76, 23; 123, 31; **228, 15:** *ὑπέρ* 92, 21
ἰσχυροποιεῖσθαι 281, 10

καλινδεῖσθαι 259, 1
καλλιλεξία 12, 25
κανών 262, 32
καταβαπτίζειν **120, 9**
κατάθεσις **262, 19**
κατακερματίζειν 41, 18
κατακοσμεῖσθαι 267, 26
κατακούειν **13, 21; 19, 29**
κατάληψις 36, 3: *τρανὴς καὶ ἔκτυπος κ.* 249, 24
κατάλληλος 298, 1: *καταλλήλως* **103, 6**
κατασκευάζειν *metaph.* 8, 2; 50, 30; 87, 32; 98, 29; 113, 27; 125, 8, 21; 126, 28; 135, 8; 136, 22; 260, 29; 266, 30; 281, 28; **119, 27; 228, 16; 268, 26**
κατασκεύασμα **254, 9**
κατασκευαστικός 206, 4; 231, 15
κατασκευή 63, 18; 135, 1; 180, 20; 297, 10; 322, 25; **57, 3; 64, 30; 72, 16; 85, 9; 139, 17; 269, 6:** *πρώτη κ.* **84, 8:** *ἡ φυσικὴ κ.* 257, 14
κατάστασις 49, 22; 193, 4; **61, 20; 62, 8** (bis); **84, 30; 160, 9; 222, 9; 248, 25; 251, 16**
κατάστημα 175, 4
καταστοχάζεσθαι 14, 22
κατατρυφᾶν 39, 23
καταχαρίζειν 34, 5
καταχεῖν 15, 30
καταχρᾶσθαι 187, 1; 189, 30; **233, 8**
καταχρηστικῶς **176, 23:** *καταχρηστικώτερον* 202, 18; 238, 15
κατενώπιον 81, 28
κατημαξευμένος **20, 18**
κατοπτρικά 265, 31
κατορθοῦν 75, 3; 89, 25; **54, 23; 60, 5; 75, 11, 15; 76, 8; 87, 17; 223, 4, 7; 246, 1**
κατόρθωμα 75, 2; 295, 27; **269, 11**

κατόρθωσις 105, 1; **239, 21**
κοινολογία 146, 31; 276, 20
κοινότερον 139, 32; 269, 9; 270, 10; **17, 26; 21, 10; 72, 20; 184, 29**
κοινότερος **100, 13; 196, 28**: *τὸ κ.* 96, 23
κοινώνημα 3, 27
κοινωνικώτερος 50, 32
κορωνίς 100, 7
κοσμικῶς **142, 29**
κυριολεξία **203, 7**
κύριος, μέρος τὸ κυριώτατον 31, 20
κυρίως 25, 24; 58, 24; 63, 9, 11; 81, 7; 82, 1; 91, 1; 96, 23; 107, 8; 128, 29; 238, 14; **16, 32; 35, 3; 62, 5; 73, 20; 176, 21; 203, 4; 270, 1; 282, 20**: *κυριώτερον* 5, 29; 192, 20: *κυριώτατα* **92, 31; 93, 24**

λεπτύνειν 52, 12
λίχνος **232, 30**
λόγος, γενικός 267, 28: *διαιρετικός* 165, 15: *λ. σπερματικοί* **37, 13**
λήγειν **199, 30**
λῆγον, τὸ **199, 29**
λυσιτελεῖν **304, 1**

μεγαλοφυέστερον 156, 27; **24, 11**
μεγαλοφυέστερος 173, 23; 250, 13
μεσολαβεῖν 110, 21
μέσος **67, 5; 200, 1**
μεταβατικῶς **237, 21; 239, 3**
μεταγενέστερος **39, 4**
μεταλαμβάνειν c. acc. 12, 7, 8; 25, 23; 34, 24; 50, 8; 99, 32; 158, 12; 203, 4, 7; 238, 14; 270, 5; **240, 12**
μετάληψις 34, 24
μεταμφιέννυσθαι 123, 18
μεταποιεῖν **307, 18; 309, 12, 13**
μεταφράζειν **174, 21**
μετενσωμάτωσις 123, 18, 32; 125, 7, 21; 126, 2; 128, 29, 31
μετεωρισμός 57, 13
μετοχή, κατὰ μ. ἐπικρατοῦσαν 85, 24
μετωνυμία 128, 3
μικτός 264, 9
μυθοποιεῖν 267, 3
μυθοποιΐα 258, 22; **84, 7**
μυσταγωγεῖν 304, 23
μυσταγωγία **251, 2**

νοεῖσθαι, ὁ κατὰ τὸν σωτῆρα ν. ἄνθρωπος **92, 30**: *ν. κατὰ* 37, 9; 83, 27; **165, 31; 196, 27**
νόθος 264, 9
νομοθετεῖν **245, 11**

ξενίζεσθαι 87, 2; 99, 27

ὀβελίζειν **131, 18**
οἰκειοῦσθαι 124, 22, 24
οἰκονομεῖσθαι 115, 11
ὀλεθρίως **18, 6**
ὁμολογούμενος, ἐπιστολή **310, 10**
ὁμοούσιος 272, 13, (17), 19; **64, 3; 70, 16, 19**
ὁμόσε χωρεῖν c. dat. 34, 5
ὁμωνυμία 323, 30; **286, 10**
ὁμώνυμος 159, 19; **305, 9**
ὁμωνύμως **176, 24**
ὄρεξις, ἄλογος **67, 9**: *εὔλογος* **67, 8**: *σφοδρότερος* **76, 4**
οὐσία, ἐνεργητική **252, 14**: *εἰς οὐ. φέρειν* **(213, 4)**
οὐσιοῦν **69, 31**
οὐσιωδῶς ἔχειν 82, 15: *ὑφιστάναι* 154, 21
οὐσίωσις **212, 16, 29**

πάγιος **260, 16**
παλινδρομεῖν **115, 26; 116, 1; 117, 9**
παραδοξοποιΐα **268, 3**
παράδοσις **21, 7; 22, 31; 24, 28**: *π. ἀπόρρητοι* **20, 16**
παραδοχή 270, 26; 297, 9
παρακαθέζεσθαι **287, 14; 290, 1**
παρακεῖσθαι 287, 30
παραλλαγή 187, 10
παραμυθεῖσθαι 21, 31; 37, 10; 77, 15; 87, 11; 281, 28; **72, 4**
παραμύθησις **64, 29**
παραμυθία 124, 20
παραξύειν 325, 2
παραπαίειν **99, 29**
παραπέμπειν med. 29, 26
παρασκευάζειν 292, 6; **19, 7**

παράστασις **300, 8**
παραστατικώτερον 88, 14
παρασυμβάλλειν 25, 3
παρατετηρημένως 58, 13; 278, 29; 308, 13
παρατήρησις 26, 31; 309, 9
παραχωρεῖν 53, 31; 139, 24; 269, 19
παρείσδυσις 116, 9
παρεκβαίνειν 20, 13; 61, 26; 98, 26; 133, 9; 193, 12
παρέκβασις 20, 15; 144, 29; **115, 10; 210, 7**
παρεκβατικός 30, 21
παρεκδέχεσθαι 8, 19; 64, 14; 188, 11; 242, 19; 253, 10; **34, 9; 139, 16; 293, 15**
παρεκδοχή 254, 29
παρέλκειν 100, 29; **196, 5; 224, 2**
παρεμβάλλειν **238, 10**
παρεπιδημεῖν 179, 24
παρέργως **282, 14**
παρευδοκιμεῖν 65, 15
παρῆκον, τὸ 129, 5
πάροχος **256, 14**
περιβολή 219, 7: *φράσεως* **227, 16**
περίγειος, τόπος 19, 6; **74, 7**
περιγράφειν 188, 14, 18; **220, 15**
περιγραφή 55, 11, 18, 19; 58, 31; 186, 18, 23; 192, 18; 246, 26; 247, 5; **85, 15; 106, 12, 14; 147, 22; 210, 23**
περιόδος 128, 24
περιπίπτειν 58, 27
περισπᾶν 124, 10
περίστασις 110, 21; **76, 2; 136, 32**
περιστατικός 196, 15
περιστατικῶς **155, 10; 303, 3**
περιωπή **202, 30**
πῆξις 108, 3
πιστοποιεῖν **176, 6, 7**
πιστοποίησις 5, 23
πιστοποιητικός **176, 8**
πλαγιάζειν **191, 14; 306, 3**
πλάσις 24, 5
πληθύεσθαι 118, 8, 14
πληθυντικός 13, 12; 142, 32; 143, 24
πληθυντικῶς 118, 8; 143, 19; 317, 23; **46, 13**
πληκτικώτατος 75, 11: *adv.* **230, 17**
πλήσσειν 63, 10
ποιότης 128, 27; 323, 7; **103, 30; 244, 8**
πολιτογραφεῖν **28, 29**
πολυλογεῖν **229, 11, 13; 230, 10**
πολυλογία **229, 20, 32; 230, 12**
πρακτικώτερος 268, 29
πρεσβεία, π. προσάγειν **255, 5**
προαγωγή **9, 13**
προαιρεῖσθαι **75, 10**
προαίρεσις 116, 31; 150, 1; 257, 12; **64, 31; 172, 24; 185, 11; 187, 3; 257, 14; 258, 2**
προαιρετικῶς **222, 21, 26; 223, 7**
προαναλαμβάνειν 81, 13
προαναφωνεῖν **223, 23; 235, 5**
προαπαντᾶν 88, 24; **9, 28**
προαποδεικνύειν, 2, 30; 87, 26
προαποδιδόναι 4, 30; 126, 26; 263, 12; 298, 2; **115, 24; 166, 10**
προδιαλαμβάνειν **35, 5**
προδιηγεῖσθαι 298, 30
προεκτιθέναι **138, 20**
προεξετάζειν 55, 20; 168, 3; **103, 6; 138, 29**
προεπαγγέλλεσθαι 255, 14
προεπινοεῖσθαι 54, 32; 74, 13
προευτρεπίζειν 150, 17; 155, 18; 316, 7; **30, 27**
προηγούμενος 38, 7; 49, 21; 77, 9; 166, 29; 196, 13; 201, 23; 310, 6; 325, 5, 7; **61, 16**: *ζωή* 42, 15; 82, 17: *λόγος* 166, 29: *οὐσία* 147, 6: *ὑπόστασις* 103, 31
προηγουμένως 128, 18; 155, 20; 157, 18; 231, 15, 22; 249, 20; **154, 16; 184, 9; 255, 20; 273, 4**
πρόθεσις **16, 30**
προκαταγγέλλειν 100, 17, 30; 102, 1; 127, 5
προκαταλαμβάνειν 307, 15; **7, 26**
προκατάρχειν **182, 32**: *med.* 305, 25
προκατέχειν **300, 25; 301, 14**
προκείμενον, τὸ 20, 15; 141, 9; 160, 4; 161, 32; 174, 22; 193, 12; 289, 16; 312, 21; **84, 10; 191, 2; 258, 8**
προκόπτειν 38, 16; 86, 3; 169, 13; **47, 17**
πρόληψις **159, 2**
πρόνοια 267, 26
προνομία 182, 12
προοιμιάζειν 110, 30
προπαρασκευή 10, 34
προπαρατιθέναι 96, 28; 132, 1; 164, 27; 280, 9; **136, 30**

προσαγωγή **35, 28**
προσαποδιδόναι **5, 23**
προσβάλλειν *c. dat.* **224, 21**; **225, 26**; (222, 11): *c. acc.* **299, 14**
προσβολή **225, 4**
προσδιατρίβειν 125, 21; 175, 1; **65, 13**; **84, 11**
προσεμπιπράναι 178, 14
προσεπιτείνειν 1, 23
προσηγορία 8, 7; 19, 22; 25, 25; 27, 17; 34, 24; 36, 9, 27; 48, 1; 52, 31; 58, 16; 59, 21; 63, 9; 69, 6; 80, 29; 87, 1; 272, 24; **254, 21**
προσκόπτειν 59, 17; 72, 22
προσκρουστικῶς **58, 1**
προσπαροξύνειν **140, 25**
προστακτικῶς **167, 13**
προσυφάνειν 187, 4
πρότασις 62, 16; 68, 26, 32; 69, 9; **55, 6**: π. τιθέναι, αἴρειν 126, 18
προτρανοῦν 24, 1
προτρεπτικώτατα **167, 11**
προυπαγορεύειν 110, 24, 28
προυπάρχειν 83, 15
προφορά, πατρική 29, 31
πρωτογέννημα 4, 19, 21, 23
πρωτογέννητος 32, 11
πρωτόπλαστος, ὁ **36, 26**
πρωτότυπος 117, 15; **204, 18**
πρώτως 17, 22; **67, 12, 13**
πταίειν 124, 32
πτερνίζειν 49, 8

ῥαδιουργός **209, 24**

σαίνειν 47, 24; 75, 29; 122, 16
σεμνοποιεῖσθαι 277, 21
σημασία, αἱ κυρίαι σ. **211, 22**
σκάζειν 36, 6; 102, 14
σκῆνος, τὸ γήϊνον 160, 13
σκοτοδινιᾶν **229, 2**
σολοικισμός **226, 12**
σπάνιος 2, 30: σπανιώτατα **170, 20**
στεφάνη 109, 24, 26
στίχος **310, 8, 18**
στοιχειοῦσθαι 11, 25
στοιχειωτικός 252, 27
στρέφεσθαι, περί τινα **276, 8**
Στρωματεῖς 298, 18

συγγυμνασία 271, 5
συγκαταβαίνειν 152, 11; 191, 19, 28; 259, 25; 276, 21
συγκαταβάλλειν **35, 11**
συγκατάβασις 278, 24
συγκατάθεσις 95, 13; 257, 15; **82, 3**; **85, 26**; **121, 17**; **227, 14**; **260, 15**; **272, 2**
συγκαταριθμεῖν 76, 12
συγκατασπείρειν **36, 8**; **38, 2**
συγκατατάσσειν 233, 2
συγκατατίθεσθαι 123, 21; 137, 17; 157, 7; 249, 27; 257, 14; **45, 12**; **63, 19**; **69, 25**; **70, 12**; **82, 1**; **117, 32**; **217, 23**; **227, 11**; **271, 14, 17, 24**; **272, 5**
συγκεφαλαίωσις 69, 9
συγκομιστός 291, 21
συγκριτικῶς **258, 5, 11**
σύγκριτος 291, 11
συγκρούειν 140, 8
συζυγίαι 89, 4
σύζυγος 89, 6, 7
σύλληψις 69, 5
συμβαίνειν *logice* 87, 17
συμβεβηκός, ἀχώριστον 82, 15
συμπαραλαμβάνειν 82, 14
συμπαρεῖναι 191, 26
συμπαρεκτείνειν 38, 32; 147, 9
συμπέρασμα 165, 12
συμπεριάγειν 157, 23
συμπεριφέρειν 53, 28; 174, 9; 263, 10; 297, 4
συμπληροῦσθαι 2, 32; 51, 16; 89, 17; 299, 9
συμπλήρωσις, τῶν ἐννοιῶν 51, 29
συμπροπέμπειν 73, 5
σύμπτωμα 188, 23
συμφοιτητής **159, 8**; **191, 17**
σύμφρασις 116, 20
συναίσθησις **232, 8**
συνανάγνωσις 19, 17; 195, 9
συνανακεῖσθαι **283, 28**
συναναστρέφειν 147, 18
συνανιστάνειν **51, 29**; **74, 9, 23**
συναποθνήσκειν **289, 10**
συναποστέλλειν 73, 4
συναποτίθεσθαι **289, 8**
συναφή 17, 29
συνδιαιτᾶσθαι 324, 24
συνδιατρίβειν 105, 6; 328, 5; **201, 28**

συνεισέρχεσθαι 308, 3
συνεισφέρειν **11, 27, 31; 12, 19; 13, 9**
συνεξετάζειν 30, 30; 33, 2; 101, 18; 216, 26; **28, 12; 79, 4; 87, 26; 108, 18; 169, 22; 170, 28;** 174, 32; **237, 9;** 301, 20
συνεπισκέπτεσθαι **175, 4**
συνευπάσχειν 230, 2
συνεχής, σ. σώματα **238, 6**
συνήθεια 41, 32; 77, 9, 14; 86, 11; 296, 6, 10, 11; **4, 2; 156, 19, 21; 173, 12**
συνήθως 7, 29; 40, 17
συνημμένον **59, 7; 199, 25, 29**
σύνθεσις **107, 3:** λόγου 12, 24
συνοχή 239, 1
συντριβή **42, 11**
συντυχία 96, 3
συνυπάρχειν 36, 32; **29, 24, 25**
συνωνυμία 76, 9
συσπείρειν 96, 9; 129, 1
σύστασις 23, 14; 128, 20
συστέλλειν 147, 30
σύστημα 8, 18; 19, 7; 23, 28: *σ. θεωρημάτων* 82, 27
σχεδιάζειν 262, 5
σχέσις 8, 13; 64, 20; 83, 27; **213, 25;** *ζωοποιητική σ.* **214, 10**
σχολάζειν **4, 29**
σωματοποιεῖν 9, 28; 137, 27

τάγμα 62, 16
τελειοῦσθαι, προκοπὴν 261, 5
τιθέναι *affirmare* 76, 2, 4; 129, 18
τιμαλφέστερος **13, 13**
τονοῦσθαι 281, 11
τοπικῶς, νοεῖν **294, 12**
τρανότης 35, 29; 309, 30
τρανοῦν 47, 25; 74, 29; 133, 2; 195, 11; 267, 7; 295, 22; **61, 1; 87, 32**
τρανῶς **81, 31**
τριάς 150, 12; **237, 16; 251, 11**
τροπικός **170, 31**
τροπικῶς 25, 24; **50, 29; 170, 25; 175, 4; 201, 29**
τροπικώτερον 52, 6; 127, 4; 160, 13; 175, 28; 203, 27; 211, 26; 223, 14; **284, 17**
τροπολογεῖν **164, 8; 171, 28**
τυποῦσθαι 286, 2; **66, 23**

ὕλη, ὑποκειμένη 22, 2
ὑλικόν, τὸ 323, 6
ὑπαγορεύειν 109, 30; 110, 16; **34, 1; 160, 30; 228, 19; 233, 14**
ὑπαγόρευσις 110, 11
ὑπανιστάνειν **189, 24**
ὕπαρξις **219, 11:** *ὑ. ἰδιότης* **252, 10:** *ὑ. νοητή* **237, 17:** *εἰς ὑπ. ἄγειν* **213, 13; 215, 20**
ὑπεισέρχεσθαι **160, 31**
ὑπεξαιρεῖν 51, 31; 102, 11
ὑπεξαίρεσις 74, 10; 267, 32
ὑπεραναβαίνειν 263, 2; **201, 25; 214, 16**
ὑπεραποθνήσκειν **140, 8**
ὑπερπαίνειν 97, 19
ὑποβιβάζειν 249, 14
ὑπογράφειν 104, 8; 105, 2; **239, 22**
ὑποθήκη 303, 19
ὑποκεῖσθαι *log.* 88, 27: *ὑποκείμενον* 87, 1, 16, 17; 128, 27; 154, 22; 231, 12; 322, 5; 327, 23
ὑποκοριστικός **205, 22**
ὑπόμνημα 130, 16
ὑπομνηματικός **34, 8**
ὑπόνοια 95, 4; 97, 8
ὑποπίπτειν 9, 20; 23, 4; 26, 24; **61, 1; 79, 2; 160, 29; 228, 15; 238, 11**
ὑπόστασις 30, 1; 71, 7, 16; 231, 13; **64, 25, 30; 178, 22; 237, 18; 250, 4; 302, 2:** *ἡ προηγουμένη* **66, 29;** 103, 31: *ἡ ἐξ αἰτίας* **66, 30**
ὑποφαίνεσθαι **82, 32**
ὑφιστάνειν 70, 31; 96, 6; 154, 21

φαντάζεσθαι 188, 23; **62, 5; 86, 7**
φαντασία 36, 1; 46, 3; 115, 31; 262, 30; **41, 9; 163, 3, 5**
φαντασιοῦν 309, 29; **91, 15:** *φαντασιοῦσθαι* 199, 30; 272, 21; **70, 23, 31**
φάντασμα 46, 5
φανταστικός **70, 7**
φερόμενος, αἱ φ. ἐπιστολαί 4, 32
φιλαντεῖν **140, 17**
φιλαντία **273, 19**
φιλιοῦν 43, 6
φοιτᾶν **259, 24**
φονᾶν **246, 9**
φράσις, ἡ ἐν τῇ συνηθείᾳ 77, 9
φράσσεσθαι 116, 8
φυσιοῦν **64, 32**

χαρακτηρίζειν 5, 22; 39, 31; 85, 23; 185, 15; 186, 30; 187, 19; 319, 13; 322, 12; 323, 26; **35, 12; 56, 4; 170, 2; 191, 28**
χειραγωγεῖν 36, 17; 111, 27; 186, 4; **14, 9; 31, 10; 198, 1; 220, 4**
χρεοκοπεῖν 116, 3
χρησμωδεῖν 185, 28
χριστιανισμός 11, 18, 25, 26
χύσις, ἡ κατὰ τὴν κακίαν **17, 19**: *ἡ χ. τῆς ἁμαρτίας* 74, 31: *τῆς κακίας* **128, 24**

ψευδοδοξεῖν 124, 32
ψυχαγωγεῖν **227, 19**

CAMBRIDGE: PRINTED BY J. AND C. F. CLAY, AT THE UNIVERSITY PRESS.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

Los Angeles

This book is DUE on the last date stamped below.

LD URL REC'D LD-URL AUG 11 1975

AUG 7 1975

REC'D LD-URL

LD URL AUG 28 1980

AUG 27 1980

LD DISCHARGE-URL JUL 02 1982

AUG 20 1982

LD URL SEP 02 1986

REC'D LD-URL

REC'D LD-URL

SEP 12 1986

SEP 12 1986

REC'D LD-URL

MAY 07 1987

APR 15 1987

REC'D LD-URL

MAY 2 1988

OCT 23 1987

REC'D LD-URL

ORION ED/URL

APR 29 '91

JUN 06 1991

Form L9–Series 4939

3 1158 00615 6458

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY
AA 000 861 988 4